

การน้อมนำสาระสำคัญของหลักธรรมในพระไตรปิฎก
เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาบัณฑิตนักศึกษา

นางครุณี ชูประยูร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาอุดมศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา

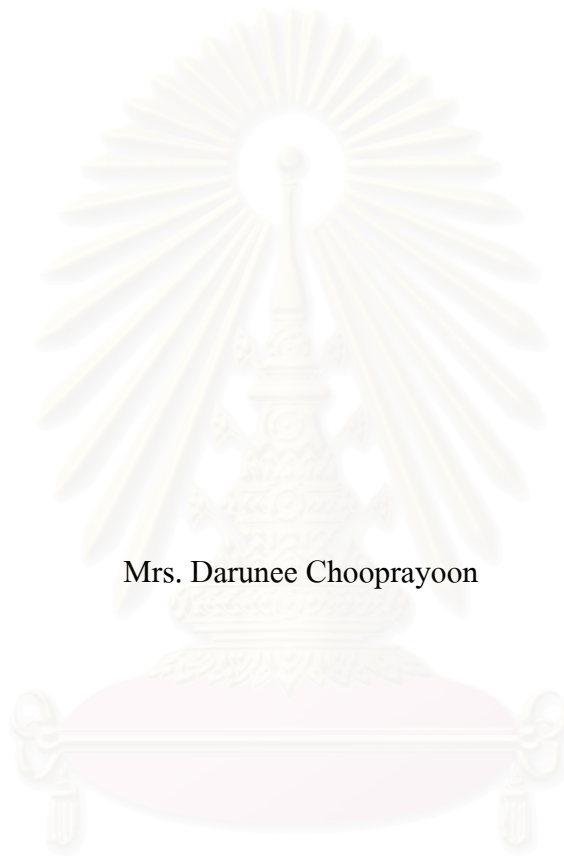
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2547

ISBN 974-53-2066-8

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE APPLICATION OF ESSENTIAL PRINCIPLES OF THE TIPITAKA
TO DEVELOP THE STUDENT DEVELOPMENT MODEL

Mrs. Darunee Chooprayoon

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy in Higher Education
Department of Education Policy, Management and Leadership

Faculty of Education
Chulalongkorn University
Academic Year 2004
ISBN 974-53-2066-8

ดร.ณิ ชูประยูร: การน้อมนำสาระสำคัญของหลักธรรมในพระไตรปิฎกเพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนา
 นิสิตนักศึกษา (THE APPLICATION OF ESSENTIAL PRINCIPLES OF THE TIPITAKA TO
 DEVELOP THE STUDENT DEVELOPMENT MODEL) อ.ที่ปรึกษา: รศ.ดร.ธิดารัตน์ บุญนุช,
 อ.ที่ปรึกษาร่วม: แม่ชีวิมุตติยา (รศ.ดร.สุภาพรรณ ณ บางช้าง), อ.ที่ปรึกษาร่วม: รศ.ดร.พรชูลี อาชาวำรุง,
 536 หน้า. ISBN 974-53-2066-8.

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สาระสำคัญของหลักธรรมในพระไตรปิฎกด้านการพัฒนานิสิต
 นักศึกษา และเสนอรูปแบบการพัฒนานิสิตนักศึกษา การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเอกสารโดยใช้วิธีการอ่าน สังเคราะห์
 และจัดสารบบหลักธรรมในพระไตรปิฎก และขอความคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิในการคัดสรรหลักธรรมที่
 เหมาะสมที่สุดในการพัฒนานิสิตนักศึกษา

ผลการวิจัยพบว่า หลักธรรมในพระไตรปิฎกจำนวน 244 หลักธรรมมีคุณค่าต่อการน้อมนำมาพัฒนา
 นิสิตนักศึกษา ครอบคลุมการพัฒนานิสิตนักศึกษาทุกด้าน คือ กาย พุทธกรรม จิตใจ และปัญญา แต่ละหลักธรรม
 สามารถนำไปพัฒนานิสิตนักศึกษาได้ตั้งแต่ 1 ด้านถึงครบทั้ง 4 ด้าน และหลักธรรมในพระไตรปิฎกครอบคลุม
 การพัฒนานิสิตนักศึกษิตตามทฤษฎีจิตสังคัม ทฤษฎีโครงสร้างทางสติปัญญา ทฤษฎีสัญลักษณ์ และทฤษฎีการ
 ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสภาพแวดล้อม โดยมีอริยมรรคมีองค์ 8 เป็นหลักธรรมสำคัญ ดังนั้น รูปแบบในการ
 พัฒนานิสิตนักศึกษาจึงเป็นการน้อมนำอริยมรรคมีองค์ 8 มาพัฒนานิสิตนักศึกษา โดยบูรณาการ 1) หลักธรรมที่
 เป็นบุพนิมิต 7 ประการ ได้แก่ ความเป็นผู้มีมิตรดี ความถึงพร้อมด้วยศีล ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ ความถึง
 พร้อมด้วยตน ความถึงพร้อมด้วยทัญญู ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท และความถึงพร้อมด้วยการมนสิการ
 โดยแยบคาย 2) อริยมรรคมีองค์ 8 ได้แก่ ความเห็นชอบ (สัมมาทิฏฐิ) ความดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) การเจรจา
 ชอบ (สัมมาวาจา) การกระทำชอบ (สัมมากัมมันตะ) การเลี้ยงชีพชอบ (สัมมาอาชีวะ) ความพยายามชอบ
 (สัมมาวายามะ) ความระลึกรู้ชอบ (สัมมาสติ) และการตั้งจิตมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ) และ 3) ทฤษฎีพัฒนานิสิต
 นักศึกษาเข้าด้วยกัน โดยใช้มิติการพัฒนานิสิตนักศึกษา 3 มิติ ซึ่งประกอบด้วย 1) วัตถุประสงค์ ได้แก่ การเรียนรู้
 ทางปัญญา พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์ สมรรถนะในการประยุกต์ ความก้าวหน้าขององค์ความรู้ การ
 ค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์ ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม และการหลีกเลี่ยงผลทางลบ, 2) เป้าหมาย
 ได้แก่ ปังเอกบุคคล นิเวศสถาบัน นิเวศสถาบันด้านกายภาพ นิเวศสถาบันด้านสังคม นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม
 นิเวศสถาบันด้านวิชาการ และนิเวศสถาบันด้านองค์กร/โครงสร้าง, และ 3) วิธีการ ได้แก่ การเรียนรู้เชิงรุก การ
 พัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม การสื่อสารความคาดหวังสูง การสืบสวนอย่างเป็นระบบ การใช้
 ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม และการสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม เป็น
 เครื่องมือได้สมการในการพัฒนานิสิตนักศึกษา 343 สมการ

ข้อค้นพบที่สำคัญคือ ผลจากการพัฒนานิสิตนักศึกษาตามรูปแบบการพัฒนานิสิตนักศึกษาโดยน้อมนำ
 หลักธรรมในพระไตรปิฎก ทำให้นิสิตนักศึกษาได้รับการพัฒนาโดยองค์รวม

ภาควิชา นโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา ลายมือชื่อนิสิต.....
 สาขาวิชา อุดมศึกษา..... ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
 ปีการศึกษา 2547..... ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....
 ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

##4384613027: MAJOR HIGHER EDUCATION

KEY WORD: ESSENTIAL PRINCIPLES/THE TIPITAKA/STUDENT DEVELOPMENT

DARUNEE CHOOPRAYOON: THE APPLICATION OF ESSENTIAL PRINCIPLES OF THE TIPITAKA TO DEVELOP THE STUDENT DEVELOPMENT MODEL. DISSERTATION ADVISOR: ASSOC.PROF.THIDARAT BOONNUJ, Ed.D., CO-ADVISOR: NUN VIMUTTIYA (ASSOC.PROF.SUPAPHAN NA BANGCHANG, Ph.D., CO-ADVISOR: ASSOC.PROF.PORNCHULEE ACHAVA-AMRUNG, Ed.D., 536 pp. ISBN 974-53-2066-8.

The purposes of this research are to analyze the essential principles of the Tipitaka for student development, and to present the student development model based on the essential principles of Tipitaka. The documentary research approach was used for synthesizing and taxonomizing the principles of the Tipitaka including the suggestion from experts for considering and selecting the appropriate principles to develop students.

Results of the study show that the principles of the Tipitaka are valuable for student development. The 244 principles cover fourfold to develop students, namely, physical, behavioral, mental, and intellectual development. Each principle can be applied for developing student covering from one to fourfold. The principles cover psychosocial, cognitive-structural, typological, and person-environment interaction theories. The Noble Eightfold Path is the essential principle for student development; therefore, the student development model is to apply the Path to develop students. The model integrates 1) the 7 foregoing signs, namely, good company, possession of virtue, possession of will, self-possession, possession of right view, possession of earnestness, and possession of reasoned attention, 2) The Noble Eightfold Path, namely, right view, right thought, right speech, right action, right livelihood, right effort, right mindfulness, and right concentration, and 3) student development theories. The three-dimension student development model comprises 1) purposes consist of cognitive learning, emotional and moral development, practical competence, advancement of knowledge, discovery an encouragement of talent, advancement of social welfare, and avoidance of negative outcomes, 2) targets consist of individual, campus ecology, physical ecology, social ecology, cultural ecology, academic ecology, organizational/structural ecology, and 3) methods consist of active learning, development of coherent values and ethical standards, high expectation communication, systematic inquiry, using resources effectively, push from educational partnership, and building supportive and inclusive communities. The three-dimension model is the tool for developing students which generates 343 equations for student development.

Essential finding is the outcome of the student development model based on the principles of The Tipitaka as the holistic students.

Department Education Policy, Management and Leadership Student's signature.....
 Field of Study Higher Education Advisor's signature.....
 Academic year 2004 Co-advisor's signature.....
 Co-advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอนอบน้อมแด่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงด้วยพระมหากรุณาธิคุณ พระมหาปัญญาธิคุณ และพระมหาบริสุทธิ์คุณ ผู้ทรงสั่งสอนพระธรรมอันประเสริฐเพื่อประโยชน์สุขและเกื้อกูลมวลมนุษยชาติ และขอนอบน้อมพระธรรม และพระสงฆ์

ขอกราบระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช ผู้ทรงมีพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพิมพ์พระไตรปิฎกบาฬีเป็นชุดครั้งแรกของโลก ด้วยอักษรสยาม

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงด้วยดีด้วยความเมตตาและกรุณาอย่างสูงจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.ธิดารัตน์ บุญนุษ ผู้เป็นหลักสำคัญในการให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ กระตุ้นเตือน และให้ความห่วงใย แนะนำและอนุเคราะห์เอกสารที่เป็นประโยชน์ยิ่งต่องานวิจัยนี้ รวมทั้งให้ความกรุณาแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ทำให้ผู้วิจัยสามารถเขียนวิทยานิพนธ์นี้จนสำเร็จสมบูรณ์ทุกประการ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณแม่ชีวิมุตติยา (รองศาสตราจารย์ ดร.สุภาพรรณ ณ บางช้าง) ประธานหอพระไตรปิฎกนานาชาติ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำ และตรวจสอบความแม่นยำตรงด้านหลักธรรมในพระไตรปิฎกและภาษาบาลี รวมทั้งให้แนวคิดในการบูรณาการหลักธรรมในพระไตรปิฎกกับงานด้านอุดมศึกษา

ผู้วิจัยซาบซึ้งและขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร. พรชูลี อาชาวำรุง อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ที่กรุณาให้คำปรึกษา แนะนำ ผลักดัน และกระตุ้นให้ผู้วิจัยเกิดแนวคิดในการพัฒนารูปแบบการพัฒนานิสิตนักศึกษา และชี้แนะหลักทฤษฎีอุดมศึกษาที่จะนำมาบูรณาการกับหลักธรรมในการพัฒนารูปแบบดังกล่าว และได้ให้ความอนุเคราะห์แก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ และอุทิศเวลาแก่ผู้วิจัยอย่างมากในการตรวจแก้วิทยานิพนธ์นี้ทั้งในเวลาราชการและที่บ้าน รวมทั้งแนะนำและให้ความอนุเคราะห์เอกสารอ้างอิงอันเป็นประโยชน์ยิ่งต่อการวิจัย

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พันธ์ศักดิ์ พลสารัมย์ ประธานกรรมการสอบ รองศาสตราจารย์ ดร.ไพฑูรย์ สีนลารัตน์ และศาสตราจารย์พิเศษ จันทงค์ ทองประเสริฐ คณะกรรมการสอบที่กรุณาให้ข้อคิด และข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย

กราบขอบพระคุณคณาจารย์ในสาขาวิชาอุดมศึกษาทุกท่าน ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ ให้คำแนะนำ และให้ความเมตตาผู้วิจัยมาโดยตลอด

ผู้วิจัยกราบนมัสการขอบพระคุณและขอบพระคุณผู้ทรงวุฒิ 9 ท่าน ประกอบด้วย พระเทพวิสุทธิกวี พระสุธีรญาณ (ดร.ณรงค์ จิตตโสภโณ) พระมหา ดร.ไพฑูรย์ รุจิเมตโต พระครูปลัดปิฎกวัฒน์ ศาสตราจารย์พิเศษ จันทงค์ ทองประเสริฐ ศาสตราจารย์ อำไพ สุจริตกุล รองศาสตราจารย์ ดร.สุจิตรา อ่อนค้อม ดร.สมบุญ ดวงสโมสร และ ดร.อำนาจ บัวศิริ ผู้กรุณาคัดสรรหลักธรรม อันเป็นประโยชน์ต่อการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยเกริก และทุนส่วนหนึ่งจากบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้วิจัยขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณ คุณสุวิมล ธนะผลเลิศ อาจารย์นิเทศา พรหมวนิช ดร.วรรณิ ชัยเฉลิมพงษ์ อาจารย์วรลักษณ์ ชุมสาย ณ อยุธยา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ นายแพทย์ชนวัฒน์ สุวรรณจรัส คุณประคิษฐ์ อารยการกุล อาจารย์ธเนศ จิตสุทธิการ ผู้เป็นกัลยาณมิตร ช่วยเหลือ สนับสนุน และให้กำลังใจผู้วิจัยตลอดมา และขอบคุณเพื่อนร่วมรุ่น 13 และพี่ๆ เพื่อนๆ และน้องๆ ชาวอุดมศึกษาทุกท่าน

ขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์วชิณ ชูประยูร และบุญรักษิต ชูประยูร ที่ช่วยเป็นธุระด้านการจัดพิมพ์ และเตรียมต้นฉบับวิทยานิพนธ์

กราบขอบพระคุณมารดา บิดา ที่ให้โอกาสและเป็นกำลังใจสำคัญในการทำวิจัยในครั้งนี้

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อวิทยานิพนธ์ (ภาษาไทย)	ง
บทคัดย่อวิทยานิพนธ์ (ภาษาอังกฤษ)	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ฅ
สารบัญภาพ	ฉ
บทที่	
1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	15
กรอบการวิจัย	16
ขอบเขตการวิจัย	23
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	23
คำถามการวิจัย	25
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	26
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	26
ตอนที่ 1 สารสำคัญของพระไตรปิฎกและสารสำคัญของหลักธรรมใน	
พระพุทธศาสนา	27
พระวินัยปิฎก	27
พระสุตตันตปิฎก	28
พระอภิธรรมปิฎก	32
ตอนที่ 2 สารและทฤษฎีการพัฒนานิสิตนักศึกษา	39
แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนานิสิตนักศึกษา	39
ความหมายของการพัฒนานิสิตนักศึกษา	39
รูปแบบและทฤษฎีการพัฒนานิสิตนักศึกษา	57
ทฤษฎีจิตสังคม (Psychosocial Theories)	57

บทที่	หน้า
ทฤษฎีการพัฒนานิสิตนักศึกษาตามแนวคิดของ ชิคเกอร์ริง และไรเซอร์	58
ทฤษฎีพัฒนาการของอีริกสัน	61
ทฤษฎีโครงสร้างทางสติปัญญา (Cognitive-Structural Theories)	63
ทฤษฎีการพัฒนาศติปัญญาและจริยธรรมของเพอร์รี่	64
ทฤษฎีพัฒนาการทางศีลธรรมของโคลเบอร์ก	65
ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของกิลลิแกน	66
ทฤษฎีสัญลักษณ์ (Typological Theories)	68
ทฤษฎีของจุง/ไมเออร์ส	68
ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสภาพแวดล้อม (Person-Environment Interaction Theories)	70
ทฤษฎีกายภาพ	70
ทฤษฎีการอยู่ร่วมกันของมนุษย์	71
ทฤษฎีการรับรู้	71
ทฤษฎีความต้องการและความกดดัน	71
ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบของสภาพแวดล้อมสถาบันต่อการพัฒนานิสิตนักศึกษา	72
ทฤษฎีปัจจัยนำเข้า-สภาพแวดล้อม-ผลลัพธ์ ของแอสติน	72
ทฤษฎีการประเมินความเปลี่ยนแปลงของพาสคาเรลลา	73
ทฤษฎีกระบวนการขัดเกลาทางสังคมของนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาตรีของเวียคแมน	74
ทฤษฎีการออกจากความเป็นนิสิตนักศึกษาของดินโต	75
วิธีการเชิงสังกัปและทฤษฎีในการพัฒนานิสิตนักศึกษา	76
ตอนที่ 3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	86
3 วิธีดำเนินการวิจัย	89
การสำรวจแหล่งข้อมูล	90
การเตรียมการและการกำหนดแนวทางการวิจัย	91
1. การเตรียมความพร้อมของผู้วิจัย	91
2. การกำหนดวิธีรวบรวมข้อมูล	92

บทที่	หน้า
3. การกำหนดรหัสอ้างอิง	93
4. การกำหนดวิธีวิเคราะห์ข้อมูล	96
5. การวิเคราะห์	97
6. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือ	99
4 การน้อมนำสาระสำคัญของหลักธรรมในพระไตรปิฎกเพื่อการพัฒนาจิตตปัญญาศึกษา	102
ตอนที่ 1 หลักธรรมสำคัญสำหรับพัฒนาจิตตปัญญาศึกษา	102
1. หลักธรรมเกี่ยวกับสภาวะที่เป็นอยู่	103
2. หลักธรรมเกี่ยวกับการศึกษา	111
3. หลักธรรมเกี่ยวกับการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น	115
4. หลักธรรมที่พึงละ	123
5. หลักธรรมสำหรับพัฒนาสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์	134
ตอนที่ 2 รูปแบบการพัฒนาจิตตปัญญาศึกษาโดยน้อมนำหลักธรรม ในพระไตรปิฎก	207
5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	263
สรุปผลการวิจัย	264
สรุปผลการวิเคราะห์สาระสำคัญของหลักธรรมใน พระไตรปิฎกด้านการพัฒนาจิตตปัญญาศึกษา	264
รูปแบบการพัฒนาจิตตปัญญาศึกษาโดยใช้หลักธรรมในพระไตรปิฎก	266
อภิปรายผล	267
1. สาระสำคัญของหลักธรรมในพระไตรปิฎก ด้านการพัฒนาจิตตปัญญาศึกษา	267
2. รูปแบบการพัฒนาจิตตปัญญาศึกษาโดยใช้หลักธรรม ในพระไตรปิฎก	269
ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้	277
ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป	
รายการอ้างอิง	281
ภาคผนวก	289
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	536

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	จำนวนหลักธรรมที่น้อมนำไปสู่การพัฒนานิสิตนักศึกษา จำแนกตามการพัฒนานิสิตนักศึกษาและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	160
2	สารบบหลักธรรมสำหรับพัฒนากายนิสิตนักศึกษา	162
3	สารบบหลักธรรมสำหรับพัฒนาจิตนิสิตนักศึกษา	167
4	สารบบหลักธรรมสำหรับพัฒนาจิตใจนิสิตนักศึกษา	177
5	สารบบหลักธรรมสำหรับพัฒนาปัญญานิสิตนักศึกษา	185
6	หลักธรรมที่สมควรนำมาพัฒนานิสิตนักศึกษาตามความคิดเห็น ของผู้ทรงคุณวุฒิ	190
7	หลักธรรมในกระบวนการพัฒนานิสิตนักศึกษา จำแนกตาม อริยมรรคมีองค์ 8	191

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	16
2 โมเดลพัฒนาการทางจริยธรรมของกิลลิแกน	67
3 ทฤษฎีการประเมินการเปลี่ยนแปลงของพาสคาเรลลา.....	74
4 ทฤษฎีกระบวนการขัดเกลาทางสังคมของนิตินักศึกษาระดับปริญญาตรี ของเวียดแมน	75
5 พื้นฐานเชิงสังคมและทฤษฎีสำหรับการพัฒนานิตินักศึกษาของ มอร์ริส เฮิร์ต และโอด์ดิง	76
6 รูปแบบการพัฒนานิตินักศึกษาโดยน้อมนำหลักธรรมในพระไตรปิฎก.....	207
7 สามมิติในการพัฒนานิตินักศึกษา.....	212

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สถาบันอุดมศึกษามีบทบาทสำคัญยิ่งในการพัฒนาประเทศชาติ การจัดการอุดมศึกษาที่ดีมีประสิทธิภาพจะก่อให้เกิดคุณประโยชน์อันดีต่อประเทศชาติและสังคมโดยรวม ดังพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานแก่คณะครูและนักเรียน ณ ศาลาดุสิดาลัย ดังนี้ “...การศึกษาเป็นปัจจัยในการสร้างและพัฒนาความรู้ ความคิด ความประพฤติและคุณธรรมของบุคคล สังคมและบ้านเมืองใดให้การศึกษาที่ดีแก่เยาวชนได้อย่างครบถ้วนพอเหมาะกันทุกๆ ด้าน สังคมและบ้านเมืองนั้นก็จะมีพลเมืองที่มีคุณภาพ ซึ่งสามารถธำรงรักษาความเจริญมั่นคงของประเทศชาติไว้และพัฒนาให้ก้าวหน้าต่อไปได้ตลอด...” (พระบรมราโชวาท พระราชทานแก่คณะครูและนักเรียนที่ได้รับพระราชทานรางวัลฯ วันที่ 27 กรกฎาคม 2524 อ้างถึงใน คำพ่อสอน, 2543) นอกจากนี้พระองค์ได้เน้นความสำคัญของการจัดการศึกษาดังพระบรมราโชวาทของพระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานแก่นักศึกษาวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร ดังนี้ “...งานด้านการศึกษานี้เป็นงานสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของชาติ เพราะความเจริญและความเสื่อมของชาตินั้นขึ้นอยู่กับการศึกษาของชาติเป็นข้อใหญ่ ตามข้อเท็จจริงที่เราทราบกันดีแล้ว ขณะนี้บ้านเมืองของเรามีพลเมืองเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งมีสัญญาณบางอย่างเกิดขึ้นด้วยว่า พลเมืองของเรบางส่วนเสื่อมทรามลงไปในความประพฤติและจิตใจ ซึ่งเป็นอาการที่น่าวิตก ถ้าหากยังคงเป็นอย่างนี้ต่อไปเราจะเอาตัวไม่รอด ปรากฏการณ์เช่นนี้นอกจากเหตุอื่นแล้ว ต้องมีเหตุมาจากการจัดการศึกษาอย่างแน่นอน เราต้องจัดงานด้านการศึกษาให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น...” (พระบรมราโชวาท อ้างถึงใน เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2543) ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าการพัฒนานิสิตนักศึกษา สถาบันอุดมศึกษาทั้งหลายจะต้องให้ความสำคัญในการกล่อมเกลา สร้างเสริม บ่มเพาะให้นิสิตนักศึกษาประพฤติดีอันเกิดจากจิตใจที่ดีงาม ถือเป็นหน้าที่ที่ฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะต้องประสิทธิประสาทวิชาความรู้คุณธรรมไปพร้อมๆกัน

การศึกษาในระดับอุดมศึกษาจะสมบูรณ์ได้นั้น สถาบันอุดมศึกษาควรจัดกระบวนการศึกษาที่จะทำให้ผู้เรียนได้รับทั้งความรู้ด้านวิชาการและความรู้ด้านคุณธรรมควบคู่ไปด้วยกันดังพระ

บรมราชาบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานไว้ว่า “... การแบ่งการศึกษาเป็นสองอย่างคือ การศึกษาวิชาการอย่างหนึ่ง วิชาการนั้นจะเป็นประโยชน์แก่ตัวเองแก่บ้านเมือง ถ้ามาใช้ต่อไปเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว อีกอย่างหนึ่ง ชั้นที่สองก็คือ ความรู้ที่จะเรียกได้ว่าธรรมคือรู้ในการวางตัว ประพฤติและคิด วิธีที่จะใช้สมองมาทำเป็นประโยชน์แก่ตัว สิ่งที่เป็นธรรมหมายถึงวิธีการประพฤติปฏิบัติ คนที่ศึกษาในทางวิชาการและศึกษาในทางธรรมก็ต้องมีปัญญา แต่ผู้ใช้ความรู้ในทางวิชาการทางเดียวและไม่ใช้ความรู้ในทางธรรมจะนับว่าเป็นปัญญาชนมิได้ ...” (พระบรมราชาบาท อ้างถึงใน เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2543)

ทั้งนี้ หลักการจัดการศึกษาเรื่องความรู้ด้านวิชาการและความรู้ด้านคุณธรรม ได้มีการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญหมวด 5 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ในมาตรา 81 ว่า “รัฐต้องจัดการศึกษาอบรมและสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม ...” ซึ่งเป็นที่มาของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ระบุในมาตรา 6 ว่า “การจัดการศึกษาของชาติมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข” พระราชบัญญัตินี้ได้ชี้ให้เห็นว่าการให้การศึกษาด้านศีลธรรม จริยธรรม และคุณธรรม จะต้องกระทำควบคู่ไปกับการประสิทธิประสาทวิทยาการ เพื่อหลอมพลเมืองไทยให้ถึงพร้อมซึ่งความเป็นคนดีที่เพียบพร้อมทั้งภูมิรัฐภูมิธรรม

สถาบันอุดมศึกษาควรดำเนินบทบาทเป็นหน่วยงานหลักที่ผลิตบัณฑิตให้สังคม มีหน้าที่สำคัญในการสอน การวิจัย การบริการสังคม และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ไพฑูรย์ สินดารัตน์ (2542) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายหลักและเป็นจุดมุ่งหมายแรกของการอุดมศึกษาว่า จะต้องอบรมสั่งสอนนิสิตนักศึกษาให้มีความรู้ความสามารถและทักษะในสาขาวิชาชีพควบคู่กับการอบรมสั่งสอนให้นิสิตนักศึกษาเป็นคนดีในสังคม เป็นผู้มีความรู้คู่คุณธรรมและมีความรับผิดชอบ มีความคิดเป็นของตัวเอง มีความเป็นอิสระทางปัญญา มองเห็นความก้าวหน้าของตนเองและของสังคมอย่างมีความหมายและมีคุณค่า มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม มองเห็นการณ์ไกล สามารถประกอบอาชีพและดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม ถูกต้อง ตามแนวทางที่ดีในสังคม สืบทอดและสร้างสมความรู้และวัฒนธรรมของสังคมและของโลก

สถาบันอุดมศึกษาต้องตระหนักถึงบทบาทในการพัฒนานิสิตนักศึกษาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เนื่องด้วยอนาคตของประเทศขึ้นอยู่กับนิสิตนักศึกษาในปัจจุบัน ดังนั้นการพัฒนานิสิตนักศึกษาในปัจจุบันจึงมีความหมายต่อการดำรงอยู่และมีความหมายต่อความเจริญมั่นคงก้าวหน้าของประเทศในปัจจุบันและอนาคต

นักการศึกษาหลายท่านได้ตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนานิสิตนักศึกษา จึงได้เสนอแนวทางในการพัฒนานิสิตนักศึกษา ดังนี้

วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา (2528) เสนอแนวทางในการพัฒนานิสิตนักศึกษา 8 ด้าน ดังนี้

1. การพัฒนาทางสติปัญญา ให้รู้จักความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียน หัดคิดอย่างมีระบบและสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้
2. การพัฒนาวิชาชีพ ให้มีความสามารถในการประกอบอาชีพ สามารถสร้างงานอาชีพ ขึ้นใหม่ได้
3. การพัฒนาอารมณ์และการควบคุมอารมณ์ เข้าใจวิธีการรักษาอารมณ์ของตนได้
4. การพัฒนาทักษะทางสังคม หมายถึง การใช้วาจาหรือภาษาที่เหมาะสมในการติดต่อสื่อสารในสังคม การเรียนรู้มารยาทต่างๆ ในการสมาคมติดต่อ การแต่งกายตามกาลเทศะ การประพฤติปฏิบัติตามสังคม ทำเพื่อประโยชน์แก่สังคม
5. ความเป็นตัวของตัวเอง ให้เข้าใจตนเอง รู้จักสร้างเอกลักษณ์ของตนเอง รู้จักพึ่งตนเอง สร้างความมั่นใจให้แก่ตนเอง และสร้างบุคลิกที่ตนพอใจ
6. การพัฒนาคุณธรรม เช่น ความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น มีความเสียสละ อดทนต่อ งานทุกชนิด พยายามทำงานให้เสร็จ การคิดถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว ตรงต่อเวลา ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน ไม่ว่าจะเป็นทางกาย วาจา หรือใจ รักษาดี ภาควุมิใจในความเป็นชาติไทย มีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ในทุบทบบาท
7. การพัฒนาทัศนคติ ทัศนคติที่ดีย่อมมีความรู้สึกเข้าใจเห็นในผู้อื่นมากกว่า มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ได้ดี สามารถนำสังคมให้เป็นสุขได้ด้วยทัศนคติที่ดียอมส่งผลไปสู่การกระทำที่ดี
8. การพัฒนาการจัดการ ให้นิสิตเป็นคนสู้งาน รู้จักการแก้ปัญหาอย่างเหตุผล ถูกต้องตามสังคม

สำเนาวั ขจรศิลป์ (2538) กล่าวถึงเป้าหมายในการพัฒนานิสิตนักศึกษาไทย 7 ประการ คือ

1. ด้านวิชาการและวิชาชีพ โดยมุ่งพัฒนาเจตคติ และทักษะในการเรียน เพื่อให้เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในด้านวิชาชีพ ความรู้และทักษะในการบริหาร ความรู้และทักษะทางด้านภาษาต่างประเทศและคอมพิวเตอร์ ตลอดจนเป็นผู้ใฝ่รู้อยู่เสมอ

2. ด้านสติปัญญา โดยมุ่งพัฒนาความสามารถในการคิด การวิเคราะห์ ความรอบคอบ ไตร่ตรองและเห็นการณ์ไกล
3. ด้านสังคม โดยเน้นการพัฒนาทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่น โดยกระบวนการประชาธิปไตย กิริยามารยาททางสังคม มนุษยสัมพันธ์ และรอบรู้ทั้งวัฒนธรรมไทยและต่างชาติที่ต้องติดต่อกับ
4. ด้านอารมณ์ โดยเน้นการทำความเข้าใจอารมณ์ของตนเอง การปรับและควบคุมอารมณ์ ตลอดจนการพัฒนาอารมณ์ทางด้านสุนทรียภาพ เพื่อให้เห็นคุณค่าของศิลปะ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม
5. ด้านเอกลักษณ์ โดยเน้นการทำความเข้าใจบุคลิกภาพของตนเองในทุกๆ ด้าน การพัฒนาความสนใจในอาชีพ การวางแผนเพื่อประกอบอาชีพ การวางแผนดำรงชีวิตให้สอดคล้องกับบุคลิกภาพของตนเอง
6. ด้านร่างกาย โดยเน้นการพัฒนาความเจริญเติบโตในช่วงวัยรุ่นตอนปลาย การพัฒนาเจตคติและทักษะในการรักษาสุขภาพร่างกาย และสุขภาพจิตให้มีความสมบูรณ์แข็งแรงอยู่เสมอ
7. ด้านคุณธรรม โดยเน้นคุณธรรมขั้นพื้นฐาน อันได้แก่ ความกตัญญู กตเวที ขยัน ซื่อสัตย์ ประหยัด อดทน เสียสละเพื่อส่วนรวม ตลอดจนการส่งเสริมให้ยึดมั่นปฏิบัติตามคำสอนของศาสนา และจรรยาบรรณในอาชีพ

ประណอม รอดคำดี (2537) เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาความสุขสมบูรณ์ (Wellness) ของนิสิตนักศึกษา 6 ด้าน ดังนี้

1. ด้านร่างกาย (Physical) บุคคลสามารถคงสภาพความยืดหยุ่นและความแข็งแรงของหลอดเลือดและหัวใจอยู่เสมอ ไม่มีอาการเหนื่อยง่าย ไม่เจ็บหน้าอก มีพฤติกรรมที่เหมาะสมด้านการป้องกันโรค รู้อาการเริ่มต้นของการเจ็บป่วย รวมทั้งรู้จักเลือกรับประทานอาหารที่มีประโยชน์
2. ด้านสังคม (Social) แสดงออกถึงการมีส่วนร่วมหรือเสียสละเพื่อชุมชน อันแสดงถึงการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของคนกับคน และคนกับธรรมชาติ เพื่อสร้างความสุขสมบูรณ์ให้เกิดขึ้นในสังคม
3. ด้านอารมณ์ (Emotional) แสดงถึงการตระหนักรู้และยอมรับความรู้สึกของผู้อื่น การมีความรู้สึกต่อตนเองและต่อการมีชีวิตอยู่ในทางที่ดี มีพฤติกรรมที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และสามารถประเมินสภาพอารมณ์และชื่อเสียง (ทางอารมณ์) ของตนเองได้ตามความเป็นจริง เพื่อสร้างความสุขสมบูรณ์ของตนเองและผู้ที่เกี่ยวข้อง

4. ด้านสติปัญญา (Intellectual) มีส่วนร่วมคิดสร้างสรรค์ในกิจกรรมทุกอย่าง รู้จักใช้แหล่งทรัพยากรที่มีเพื่อขยายพรมแดนความรู้ไปสู่การพัฒนาทักษะและศักยภาพของตน จนสามารถแลกเปลี่ยนความรู้นั้นกับผู้อื่นได้ ซึ่งเป็นความสุขสมบูรณ์ด้านสติปัญญา

5. ด้านการงานอาชีพ (Occupational) แสดงถึงความพอใจต่อการทำงานที่รับผิดชอบ รวมทั้งความรู้สึกลึกซึ้งดีต่อการทำงานนั้นๆ เป็นความสุขสมบูรณ์ในหน้าที่ ซึ่งครอบคลุมการเรียนรู้และการเตรียมอาชีพในอนาคตของนิสิตนักศึกษา

6. ด้านจิตวิญญาณ (Spiritual) แสดงออกถึงการมีเป้าหมายของชีวิต รวมทั้งแสดงความรู้สึกลึกซึ้งด้านคิงามต่อชีวิตและธรรมชาติที่อุบัติขึ้นในโลก อันเป็นความสุขสมบูรณ์ด้านจิตใจและคุณธรรม

บราวน์ (Brown, 1972 อ้างถึงใน สำเนา ขจรศิลป์, 2538) เสนอเป้าหมายในการพัฒนานิสิตนักศึกษา 5 ประการ คือ

1. การพัฒนาเอกลักษณ์ ซึ่งรวมไปถึงการพัฒนาระบบค่านิยม การพัฒนาคุณธรรม และการพัฒนาเป้าหมายในอาชีพ
2. การพัฒนาทักษะในการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เช่น ทักษะในการสื่อความหมาย การพัฒนาความเข้าใจและความเห็นใจกับผู้อื่น (โดยเฉพาะบุคคลที่มีความแตกต่างด้านเชื้อชาติและวัฒนธรรม)
3. การพัฒนาทักษะในด้านการเรียนและสติปัญญา ซึ่งจะช่วยให้เป็นบุคคลที่มีความสนใจและทำการศึกษาค้นคว้าความรู้ใหม่ๆ ตลอดชีวิต
4. การพัฒนาด้านสุนทรียภาพ คือการพัฒนาความเข้าใจ เห็นคุณค่าและเกิดความซาบซึ้งในธรรมชาติและศิลปะ ตลอดจนการพัฒนาทักษะในการสร้างสรรค์ในงานศิลปะ
5. การพัฒนาด้านร่างกายและทักษะในด้านนันทนาการ คือการพัฒนาความเข้าใจ เห็นคุณค่าและบูรณาการกิจกรรมนันทนาการเข้ากับลักษณะการดำเนินชีวิตของตน

คิง และฟิลด์ส์ (King and Fields, 1980) เสนอเป้าหมายในการพัฒนานิสิตนักศึกษา 4 ประการ ดังนี้

1. การพัฒนาสติปัญญา คือการพัฒนาความสามารถในการคิดและเรียนรู้ การรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้เกิดกระบวนการสร้างความหมายใหม่และประเมินคุณค่า และศักยภาพของความหมายเหล่านั้น

2. การพัฒนาเอกลักษณ์ คือการพัฒนาความเข้าใจเกี่ยวกับตนเอง ค้นพบตัวเอง ซึ่งอาจเรียกว่าเป็นการพัฒนาลักษณะเฉพาะบุคคล

3. การพัฒนาสัมพันธภาพระหว่างบุคคล เน้นการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นอย่างมีประสิทธิภาพ

4. การพัฒนาค่านิยม เน้นการสร้างเกณฑ์เกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรมที่นำมาใช้ในการดำเนินชีวิต

ดังนั้น การจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาจึงมีจุดมุ่งหมายให้นักศึกษา มีการพัฒนาอย่างบูรณาการด้านวิชาการและวิชาชีพ ควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านจริยธรรมคุณธรรม เพื่อพัฒนามนุษย์ที่ยั่งยืน ดังที่พระธรรมปิฎก (2540) กล่าวถึงกระบวนการพัฒนามนุษย์ที่เรียกว่า “ไตรสิกขา” ซึ่งประกอบด้วย 1) พัฒนาพฤติกรรม เรียกว่า สีล 2) พัฒนาจิตใจ โดยมีสมาธิเป็นแกน จึงเอาสมาธิมาเป็นชื่อเรียกในฐานะเป็นตัวแทนของกระบวนการพัฒนาจิต โดยเรียกว่า สมาธิ 3) พัฒนาปัญญา ซึ่งคงเรียกชื่อว่าปัญญา โดยพระธรรมปิฎกแสดงทัศนะถึงกระบวนการพัฒนามนุษย์ที่เรียกว่า “ไตรสิกขานี้ว่า “กระบวนการทั้งหมดนี้เป็นภาคปฏิบัติทั้งหมดของพุทธศาสนา ซึ่งถือว่าชีวิตของเราต้องอยู่ในไตรสิกขา คือ ก้าวหน้าไปในกระบวนการพัฒนานี้ตลอดเวลา ข้อปฏิบัติทุกอย่างในพุทธศาสนาที่เรียกว่า ธรรมทั้งหลาย อยู่ในกระบวนการที่เรียกว่า ไตรสิกขานี้ทั้งหมด ไตรสิกขาคือ”

ประชากรไทยซึ่งส่วนมากเป็นพุทธศาสนิกชนมักเข้าใจว่าเรื่องหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องเกี่ยวกับข้อห้ามมิให้ประพฤติดาบ แต่ความจริงแล้วเรื่องพระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับการดำรงชีวิตทั้งในด้านการงาน การเรียน เศรษฐกิจ การเมือง สังคม และด้านอื่น ๆ รวมถึงการครองตน การแยกเรื่องของศาสนาเป็นเรื่องของข้อห้ามหรือคำสั่งสอน จึงทำให้ไม่มีการนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน จึงเกิดปัญหาต่างๆมากมาย ตัวอย่างปัญหาที่เกิดในวงการอุดมศึกษา เช่น นิสิตนักศึกษายังขาดทักษะการคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น นิสิตนักศึกษามีพฤติกรรมไม่เหมาะสม กล่าวคือนิสิตนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาบางคนขายบริการทางเพศ นิยมซื้อสินค้าฟุ่มเฟือย ดิถยาเสพติด แก้ปัญหาชีวิตด้วยการทำอัตวินิบาตกรรม ประท้วงอาจารย์และผู้บริหารสถาบัน ไม่สามารถแก้ปัญหาในทางที่ถูกต้องเหมาะสมได้ จึงเกิดปัญหาการฆาตกรรม ปัญหาการเห็นแก่ตัวและเมื่อสำเร็จการศึกษาไปแล้วก็กลายเป็นบัณฑิตเห็นแก่ตัว (มดิชน, 2542; มดิชน, 2543; มดิชน, 2545; ขาวสด, 2545; บ้านเมือง, 2544) บุคลิกภาพของบัณฑิตยังบกพร่องในด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ความอดสาเห ความอดทน และความริเริ่มสร้างสรรค์ (สำนักงาน

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543 อ้างถึงใน พันธุ์ศักดิ์ พลสารัมย์ และ วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา, 2543) นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาจากการนำเสนอข่าวสารของสื่อมวลชนแขนงต่างๆ จะพบว่า ปัจจุบันนิสิตนักศึกษาและบัณฑิตไทยบางส่วนมีคุณธรรมและจริยธรรมลดน้อยลง ดีความ วัตถุนอกกายว่ามีคุณค่าเหนือกว่าคุณค่าทางจิตใจ มั่วสุมอบายมุข วิวาทและยกพวกทำร้ายกัน ลักทรัพย์ มั่วเซ็กซ์ ทำร้ายร่างกายตนเองและผู้อื่นจนบาดเจ็บหรือถึงแก่ชีวิต ใช้ชีวิตคู่ร่วมกันฉันทามีภรรยาในระหว่างที่กำลังศึกษาอยู่ นอกจากนี้ นิสิตนักศึกษาจำนวนหนึ่งยังตกเป็นทาสลัทธบริโภคนิยมอย่างยากที่จะถอนตัวได้ เช่น แต่งกายด้วยเสื้อผ้ายี่ห้อดังจากต่างประเทศ ใช้เครื่องประดับ กระเป๋า รองเท้า โทรศัพท์มือถือที่มีราคาแพง มีพฤติกรรมรับประทานอาหารแบบตะวันตกในภัตตาคารที่หรูหรา ผ่อนคลายความเครียดในชีวิตประจำวันด้วยการท่องเที่ยวในสถานที่เที่ยวโคจรต่างๆ อาทิ ผับ ไนต์คลับ ดิสโก้เทค ร้านคาราโอเกะ และแหล่งเรียมย์ต่างๆ พฤติกรรมเหล่านี้นำไปสู่การมีความเชื่อมั่นในตนเองสูงเกินพอดี ทำให้เกิดพฤติกรรมก้าวร้าว ลบหลู่ครูบาอาจารย์ บิดามารดา และผู้มีอาวุโสกว่า และอาจนำไปสู่การก่ออาชญากรรม การเบียดเบียนทางเพศ ปัญหาเสพติด และเห็นแก่ตัว ทั้งหมดที่กล่าวมาเหล่านี้ นับว่าเป็นปัญหาสำคัญประการหนึ่งของการอุดมศึกษาไทย

ปัญหาการศึกษาไม่เอื้อต่อการมีคุณธรรมนับว่าเป็นปัญหาใหญ่ระดับโลกในปัจจุบัน เนื่องจากการลดระดับลงของคุณธรรมที่แยกตัวออกจากเสรีภาพทางการศึกษา จากสถิติของสมาคมการศึกษาแห่งชาติ (National Education Association) ของสหรัฐอเมริกา ในปี ค.ศ. 1992 รายงานว่า มีเด็กนักเรียนอย่างน้อยหนึ่งแสนคนพกอาวุธปืนในโรงเรียน เด็กจำนวนกว่า 160,000 คน ขาดเรียนเพราะกลัวการถูกทำร้ายร่างกาย เด็กนักเรียน 40 คนถูกทำร้ายบาดเจ็บหรือถึงแก่ชีวิตด้วยอาวุธปืน ครุจำนวน 6250 คน ได้รับการขู่ว่าจะถูกทำร้าย และครุจำนวน 260 คน ได้รับบาดเจ็บเพราะถูกนักเรียนทำร้ายร่างกาย ในประเทศไทยก็เช่นเดียวกัน เราคงเห็นข่าวนักเรียนช่างกล และนักเรียนอาชีวะที่ทำร้ายกันเป็นประจำ ด้วยอาวุธที่ร้ายแรงมากขึ้นเรื่อยๆ จนบางรายต้องถึงแก่ชีวิต สิ่งนี้เป็นปัญหาที่นับวันจะแก้ไขยากมากยิ่งขึ้น หากไม่มีการวางรากฐานทางคุณธรรม จริยธรรมอย่างดีให้แก่ผู้เรียน (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2543)

สิ่งสำคัญที่สถาบันอุดมศึกษาต้องตระหนักคือการพัฒนา นิสิตนักศึกษาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งนี้ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนไทย ตามทัศนะของพระธรรมปิฎก (อ้างถึงใน รายงานการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง บัณฑิตอุดมคติไทย, 2540) คือ 1) ต้องใฝ่รู้ ใฝ่สิ่งยาก 2) มองกว้าง คิดไกล ใฝ่สูง มากกว่ามองแคบ คิดใกล้ ใฝ่ต่ำ 3) ต้องเป็นทั้งผู้นำและผู้ให้มากกว่าผู้ตามและผู้รับ 4) เน้นความเป็นไทย กว้างไกลต่อโลกและสากล

ลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ในทัศนะของพระองค์เจ้ารัชนิแถมจรัส (อ้างถึงใน วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา, 2543) คือ 1) มีภาษาดี 2) มีความประพฤติดี 3) มีรสนิยมดี 4) มีความคิดวิจารณ์ญาณ 5) รักความก้าวหน้าและใฝ่รู้อยู่เสมอ 6) มีความสามารถในการนำความรู้ไปปฏิบัติ

ความเป็นบัณฑิตไทยที่พึงประสงค์ตามผลการประชุมระดับชาติ เรื่อง “บัณฑิตไทยในอุดมคติ” ได้แก่ ความเก่งคู่ความดีและมีความสามารถ กล่าวคือ ความเก่ง คือ ความรู้รอบ รู้ลึก มี วิจารณ์ญาณ คิดอย่างรอบคอบ ใฝ่รู้ และใฝ่เรียน ความดี คือ มีศีล ศักยะ ธรรมะ ขันติ จาคะ หิริ โอตต ปละ มีมัจฉิมาปฏิบัติ ความสามารถ คือ การนำความรู้ในสาขาวิชาที่ได้ศึกษามาปฏิบัติได้ ด้วยความรับผิดชอบต่อสังคมและตนเอง

บัณฑิตที่พึงประสงค์ตามวิสัยทัศน์อุดมศึกษา คือ มีคุณลักษณะของความเป็นบัณฑิตที่ สมบูรณ์ มีความรู้ความสามารถทั้งวิชาการ วิชาชีพ มีคุณธรรม จริยธรรม มีคุณลักษณะผู้นำ ผู้ประกอบการ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ สามารถปรับตัวและนำการพัฒนาประเทศใน สถานการณ์ปัจจุบันและอนาคต ทั้งนี้ ลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ในศตวรรษที่ 21 ได้แก่ การมี วิสัยทัศน์ ความสามารถในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลข่าวสาร มีความสามารถติดต่อสื่อสารและ สร้างสัมพันธ์ภาพกับบุคคลอื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีค่านิยมในการตัดสินใจ เข้าใจยอมรับ ลักษณะความแตกต่างของวัฒนธรรม เป็นบุคคลที่ใฝ่รู้ สามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลา มีสมรรถภาพ ในการคิดวิเคราะห์เป็นระบบ รวมทั้งเต็มใจร่วมแก้ปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อมด้วยสันติวิธี ตลอดจนสามารถจัดการกับอารมณ์ และปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2543)

ด้วยเหตุที่การพัฒนานิสิตนักศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนามนุษย์ จึงมีข้อเสนอ ทฤษฎีการพัฒนานิสิตนักศึกษาโดยนักการศึกษาที่มีชื่อเสียงคือชิกเกอร์ริงและไรเซอร์ (Chickering and Reisser, 1993) ซึ่งได้เสนอแนวทางการพัฒนานิสิตนักศึกษา 7 ด้าน ได้แก่ การพัฒนา ความสามารถ การจัดการกับอารมณ์ การพัฒนาความเป็นตัวของตัวเองพร้อมกับการยอมรับการ พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การพัฒนาสัมพันธ์ภาพกับผู้อื่นอย่างมีวุฒิภาวะ การสร้างเอกลักษณ์เฉพาะ ตน การพัฒนาเป้าหมาย และการพัฒนาความมีคุณธรรม

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ผู้ประพฤติปฏิบัติตาม หลักธรรม สามารถพัฒนาตนสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ ดังที่ พระธรรมปิฎก (2541) ได้แสดง ธรรมกถาเกี่ยวกับการพัฒนาคนในด้านต่างๆ 4 ด้าน ดังต่อไปนี้คือ

1. พัฒนากาย คือ การพัฒนาร่างกายให้แข็งแรง มีสุขภาพดี ปราศจากโรคภัย ตลอดจนถึงการมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องรู้จักและสามารถมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางด้านธรรมชาติ เทคโนโลยี ปัจจัย 4 และสังคมได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

2. พัฒนาศีล คือ การมีความประพฤติในสิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อผู้อื่นหรือสังคม การมีระเบียบวินัย การอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดี และการประกอบอาชีพสุจริตด้วยความซื่อสัตย์สุจริต หรืออาจจะสรุปได้ว่า การพัฒนาศีล คือการให้มี สัมมาวาจา วาจาชอบ สัมมากรรมันตะ การกระทำชอบ สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ

3. พัฒนาจิต คือ การอบรมเสริมสร้างจิตใจให้พร้อมด้วยคุณสมบัติ 3 อย่างคือ

3.1 คุณภาพจิต คือการเป็นผู้ที่มีคุณธรรม มีจิตใจดีงาม มีเมตตา กรุณา มีน้ำใจ โอบอ้อมอารี มีความกตัญญู รู้คุณค่าแห่งการกระทำของผู้อื่น

3.2 สมรรถภาพจิต หรือความสามารถของจิต เช่น มีสติดี มีสมาธิจิตใจแน่วแน่ มีขันติความหนักแน่นเข้มแข็งของจิตใจ เป็นต้น

3.3 สุขภาพจิต คือ จิตที่มีสุขภาพดี มีจิตใจที่เป็นสุขสดชื่นร่าเริงผ่องใส ซึ่งเรื่องนี้เป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งสำหรับเป้าหมายในการพัฒนานิสิตนักศึกษา ซึ่งเป็นการระบุให้ชัดเจนว่า “การศึกษาจะต้องสร้างคนให้มีความสุข”

4. พัฒนาปัญญา คือ การพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ ซึ่งมีหลายระดับคือ

4.1 ความสามารถในการแสวงหาความรู้ โดยรู้จักเลือกรับ เลือกคัด จัดสรร กลั่นกรอง และประมวลข้อมูลให้ได้ความรู้ที่ถูกต้องเป็นจริง

4.2 ความสามารถในการคิดให้ชัดเจนในแต่ละเรื่อง โดยรู้จักวิเคราะห์องค์ประกอบ และสืบสาวเหตุปัจจัย

4.3 ความสามารถในการโยงความรู้และความคิดแต่ละด้านรวมเข้ามาหากันให้เกิดภาพรวมที่ชัดเจน หรือปรุงแต่งเป็นความรู้ความคิดใหม่

นอกจากนี้ พระธรรมปิฎก (2532) ยังแสดงธรรมถึงคุณลักษณะ 7 ประการ ของนิสิตนักศึกษา ที่การศึกษาจะต้องเอื้ออำนวยและสร้างขึ้นมาให้สำเร็จ ได้แก่

1. ได้กัลยาณมิตร คือ มีพ่อแม่ ครูอาจารย์ เพื่อน และสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ดีงาม เกื้อกูลแก่การพัฒนา

2. ชีวิตมีวินัย คือ การรู้จักระเบียบและมีวินัยในการดำเนินชีวิต รักษาระเบียบวินัยของสังคมในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ให้มีความเกื้อกูลไม่เบียดเบียนกัน เพื่อความมีสภาพชีวิตที่เหมาะสม

เอื้อต่อการที่จะทำกิจกรรมต่างๆ ในการพัฒนาอื่นๆ ขึ้นไป

3. ใฝ่รู้ ใฝ่สร้างสรรค์ คือ ต้องการเข้าถึงความจริงและทำสิ่งดีงามให้เกิดขึ้น รักสัจจะ รักงาน อันเป็นแรงจูงใจที่จะทำให้ก้าวหน้าต่อไปในการพัฒนา
4. เชื่อมั่นในศักยภาพของตน คือ เชื่อในความเป็นมนุษย์ของตนซึ่งเป็นสัตว์ที่ฝึกฝนพัฒนาให้ประเสริฐเลิศได้ และเพียรพยายามในการศึกษาพัฒนาตนยิ่งขึ้นไปให้สมบูรณ์เต็มที่
5. มีค่านิยมและทัศนคติแนวเหตุผล คือ มีความเชื่อถือในทัศนคติ และค่านิยมที่ดีงามเอื้อต่อการพัฒนา โดยเฉพาะการมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นไปแห่งเหตุปัจจัย รับรู้ประสบการณ์ทั้งหลายด้วยท่าทีของการเรียนรู้
6. มีสติระลึกรื้อรันทุกเวลา คือ มีจิตสำนึกต่อการเวลา ตื่นตัวต่อความเปลี่ยนแปลงไว และเท่าทันต่อเหตุแห่งความเสื่อมและเหตุแห่งความเจริญ ภาวนารื้อรันในการป้องกันแก้ไขเหตุแห่งความเสื่อม และสร้างสรรค์แห่งความเจริญ มีจิตสำนึกการศึกษาพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา
7. พึ่งพาตนเองได้ด้วยความรู้คิด หรือรู้จักคิด รู้จักใช้ปัญญาพิจารณาให้ได้ความจริงและคุณค่าหรือประโยชน์จากสิ่งทั้งหลาย สามารถคิดแยกแยะและสืบค้นหาคำประกอบ และเหตุปัจจัยของเรื่องราวเหตุการณ์ต่างๆ คิดเป็นและคิดเองเป็นองค์คุณ สำคัญยิ่งในการที่จะพึ่งตนเองได้

กล่าวได้ว่าการพัฒนานิสิตนักศึกษานั้น ต้องพัฒนาเป็นองค์รวมคือ พัฒนาแบบบูรณาการทุกด้านทั้งด้านร่างกาย พฤติกรรม (หมายรวมถึงด้านอารมณ์และสังคม) จิตใจ และปัญญา พัฒนานิสิตนักศึกษาในฐานะเป็นมนุษย์ที่สามารถฝึกฝนพัฒนาตนได้ โดยมุ่งหมายให้นิสิตนักศึกษาเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีค่า มีคุณประโยชน์ มีชีวิตที่ดีงาม มีความสุข และมีอิสระ หรือเข้าถึง อิสรภาพ สามารถนำความรู้ความสามารถมาใช้ได้อย่างถูกต้องเป็นธรรม มีคุณธรรมจริยธรรมในการดำรงชีวิต และเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคมส่วนรวม ซึ่งจะขยายผลไปถึงการพัฒนาประเทศชาติ และ โลก โดยองค์รวม

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีคุณค่ายิ่ง เนื่องด้วยพระพุทธศาสนามีคุณลักษณะพิเศษหลายประการ ดังที่พระธรรมปิฎก (2539) ได้กล่าวถึงลักษณะแห่งพระพุทธศาสนาไว้ ดังนี้

1. คำสอนเป็นกลาง ปฏิบัติสายกลาง
2. มีหลักการเป็นสากล
3. ถือสำคัญทั้งสาระและรูปแบบ

4. เป็นกรรมวาท กิริยวาท วิริยวาท คือ สอนหลักกรรมว่าการกระทำมีจริง ความเพียรพยายามมีผลจริง
5. เป็นวิภังชวาท คือ สอนโดยจำแนกแยกแยะ ไม่มองความจริงเพียงด้านเดียว แต่จำแนกแยกแยะ มองความจริงครบทุกแง่มุมด้าน
6. เป็นศาสนาที่มุ่งอิสรภาพ
7. เป็นศาสนาแห่งปัญญา
8. สอนหลักกอนัตตา
9. มองตามเหตุปัจจัย
10. เชื่อว่ามนุษย์ประเสริฐด้วยการฝึกฝนพัฒนา
11. เป็นศาสนาแห่งการศึกษา
12. ให้ความสำคัญทั้งแก่ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก
13. ให้ตื่นตัวด้วยความไม่ประมาท
14. มองเห็นความทุกข์แต่ปฏิบัติด้วยความสุข
15. มุ่งประโยชน์สุขเพื่อมวลชน

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนเหตุผลมองว่าสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัย คือการมีทัศนคติที่มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่ทรงบังคับผู้ใดให้เชื่อคำสอนของพระองค์โดยไม่พิจารณาไตร่ตรองด้วยสติปัญญาให้รอบคอบ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสถึงวิธีปฏิบัติในเรื่องที่ควรสงสัย หรือหลักความเชื่อในกาลามสูตร (อง.ตัก. 20/66/257)

พระโศภณคณาภรณ์ (2525 อ้างถึงใน พชรี แสงนิล, 2533) กล่าวว่า “วิชาพุทธศาสนานั้นเป็นการสอนเพื่อสร้างคนจริงๆ เพื่อพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ เพื่อพัฒนามนุษย์ให้เป็นกัลยาณบุรุษที่เป็นบัณฑิต เป็นนักปราชญ์ เป็นคนดีจริงๆ เรียกว่าสัตบุรุษนั้นต้องพัฒนาด้วยระบบคำสอนในทางพุทธศาสนา” สอดคล้องกับ พุทธทาสภิกขุ (ม.ป.ป. อ้างถึงใน คลพัฒน์ ยศธร, 2542) กล่าวถึงการจัดการศึกษาไว้ว่า “เราต้องจัดการศึกษาทุกอย่างให้เสริมสร้างมนุษยธรรมมีความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง ไม่มีปัญหาแก่ฝ่ายใด ซึ่งถ้าการพัฒนาคนและวัตถุยังไม่อาจแก้ปัญหาต่างๆในโลกได้ เราคงจะต้องพัฒนาจิตใจของคน ซึ่งเครื่องมือในการพัฒนาจิตใจก็ไม่มีอะไรดีไปกว่าธรรมะในทางพระพุทธศาสนา”

พระไตรปิฎกมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อพระพุทธศาสนา ดังที่พระธรรมปิฎก (2543) ได้ชี้ให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าตรัสไว้ก่อนปรินิพพานว่า เมื่อพระองค์ปรินิพพานล่วงลับไปพระธรรมวินัยจะเป็นพระศาสดาแทนพระองค์ ดังพุทธพจน์ที่ว่า

โย โว อานนท มยา ชมโม จ วินโย จ เทสิโต ปญฺญุตโต โส โว มมจฺเจน สตถา

แปลว่า คุณก่อน อานนท์ ธรรมและวินัยใด ที่เราได้แสดงแล้ว และบัญญัติแล้ว แก่เธอทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้น จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย โดยกาลที่เราล่วงลับไป

ซึ่งแสดงให้เห็นว่า พระธรรมวินัยเป็นศาสดาแทนพระพุทธเจ้า เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า พระธรรมวินัยจึงเท่ากับเป็นองค์พระศาสดาและเป็นตัวพระพุทธศาสนา

พระธรรมวินัยประมวลอยู่ในพระไตรปิฎก พระไตรปิฎกจึงเป็นที่สถิตของพระธรรมวินัย เมื่อพระไตรปิฎกเป็นที่สถิตของพระธรรมวินัย พระไตรปิฎกจึงเป็นที่สถิตของพระบรมศาสดาของชาวพุทธ เพราะฉะนั้นในความหมายนี้ พระไตรปิฎกจึงมีความสำคัญต่อการรักษาพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าเคยตรัสว่าพระองค์จะปรินิพพานต่อเมื่อพุทธบริษัท 4 คือภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาทั้งหลายทั้งปวง คือพระภิกษุ ทั้งเถระ ทั้งมัชฌิมะ ทั้งนวกะ ภิกษุณีก็เช่นเดียวกัน พร้อมทั้งอุบาสก อุบาสิกา ทั้งที่ถือพรหมจรรย์ และที่เป็นผู้ครองเรือนทั้งหมด ต้องเป็นผู้มีคุณสมบัติที่จะรักษาพระศาสนาได้ คือ

1. ต้องเป็นผู้ ก) มีความรู้ เข้าใจหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าได้ดี และ ข) ประพฤติปฏิบัติได้ถูกต้อง ตรง เป็นธรรมานุธรรมปฏิบัติ
2. นอกจากรู้เข้าใจเอง และปฏิบัติได้ดีแล้ว ยังสามารถบอกกล่าวแนะนำสั่งสอนผู้อื่นได้ด้วย
3. เมื่อมีปรีชาทเกิดขึ้น คือคำจ้วงจาบสอนคลาดเคลื่อนผิดเพี้ยนจากพระธรรมวินัย ก็สามารถชี้แจงแก้ไขได้ด้วย พุทธดำรัสชี้แจงว่าพระพุทธเจ้าทรงฝากพระพุทธศาสนาไว้กับพุทธบริษัททั้ง 4

เพราะฉะนั้น ชาวพุทธจะเป็นผู้มีคุณสมบัติถูกต้องตามที่พระพุทธเจ้าฝากพระศาสนาไว้ ก็โดยมีพระไตรปิฎกและเรียนรู้เข้าใจพระธรรมวินัยจากพระไตรปิฎก

นอกจากนี้ พระธรรมปิฎก (2543) กล่าวถึงความหมายและความสำคัญของพระไตรปิฎก ดังนี้ “พระพุทธศาสนานั้นว่าตามความหมายทั่วไป ได้แก่ ศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงตั้งขึ้นและทรงประทานคำสั่งสอนไว้เป็นหลัก แต่ถ้าวินิจฉัยโดยสาระและตามตัวอักษรแท้ๆ พระพุทธศาสนาก็คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ถ้าเรียกตามภาษาบาลี คำสอนก็คือพระธรรม คำสั่งก็คือพระวินัย รวมกันเรียกว่าพระธรรมวินัย พระธรรมวินัยจึงเป็นเนื้อแท้หรือสาระทางพระพุทธศาสนา ในวาระที่จะ

เสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า เมื่อพระองค์ล่วงลับไปแล้ว ธรรมและวินัยที่พระองค์ได้ทรงแสดงและบัญญัติไว้ จะเป็นศาสดาของชาวพุทธทั้งปวง เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว พระอรหันตเถระที่เป็นสาวกผู้ใหญ่ได้ประชุมกันทำสังคายนา คือดำเนินการรวบรวมพุทธพจน์หรือพระคำรัสของพระพุทธเจ้าที่แสดงธรรมวินัยนั้น จัดเป็นหมวดหมู่ แล้วทรงจำ และต่อมาก็จารึกไว้เป็นคัมภีร์ นำสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน คัมภีร์ที่รวบรวมพุทธพจน์บรรจุพระธรรมวินัย (รวมทั้งข้อความและเรื่องราวร่วมสมัยที่เกี่ยวข้อง) นั้นไว้ เรียกว่า พระไตรปิฎก

พระไตรปิฎกจึงเป็นที่ประมวลไว้ซึ่งพระธรรมวินัยที่เป็นสาระหรือหลักการใหญ่ของพระพุทธศาสนา และจึงเป็นคัมภีร์สูงสุดของพระพุทธศาสนา”

พระไตรปิฎกมีความสำคัญดังนี้ (พระธรรมปิฎก, 2546)

1. พระไตรปิฎกเป็นที่รวบรวมไว้ซึ่งพุทธพจน์ คือพระคำรัสของพระพุทธเจ้า คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ได้ตรัสไว้เอง เท่าที่ตกทอดมาถึงเรา มีมาในพระไตรปิฎก เรารู้จักคำสอนของพระพุทธเจ้าจากพระไตรปิฎก

2. พระไตรปิฎกเป็นที่สถิตของพระศาสดาของพุทธศาสนิกชน เพราะเป็นที่บรรจุพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ให้เป็นศาสดาแทนพระองค์ เราจะเฝ้าหรือรู้จักพระพุทธเจ้าได้จากพระคำรัสของพระองค์ที่ท่านรักษากันไว้ในพระไตรปิฎก

3. พระไตรปิฎกเป็นแหล่งต้นเดิมของคำสอนในพระพุทธศาสนา คำสอน คำอธิบาย คัมภีร์ หนังสือ ตำรา ที่อาจารย์และนักปราชญ์ทั้งหลายพูด กล่าว หรือเรียบเรียงไว้ ที่จัดว่าเป็นของในพระพุทธศาสนา จะต้องสืบขยายออกมาและเป็นไปตามคำสอนแม่บทในพระไตรปิฎกที่เป็นฐานหรือเป็นแหล่งต้นเดิม

4. พระไตรปิฎกเป็นหลักฐานอ้างอิงในการแสดงหรือยืนยันหลักการ ที่กล่าวว่าเป็นพระพุทธศาสนา การอธิบายหรือกล่าวอ้างเกี่ยวกับหลักการของพระพุทธศาสนาจะเป็นที่น่าเชื่อถือหรือยอมรับได้ด้วยดี เมื่ออ้างอิงหลักฐานในพระไตรปิฎก ซึ่งถือว่าเป็นหลักฐานอ้างอิงขั้นสุดท้ายสูงสุด

5. พระไตรปิฎกเป็นมาตรฐานตรวจสอบคำสอนในพระพุทธศาสนา คำสอนหรือคำกล่าวใดๆที่จะถือว่าเป็นคำสอนในพระพุทธศาสนาได้ จะต้องสอดคล้องกับพระธรรมวินัยซึ่งมีมาในพระไตรปิฎก

6. พระไตรปิฎกเป็นมาตรฐานตรวจสอบความเชื่อถือและข้อปฏิบัติในพระพุทธศาสนา ความเชื่อถือหรือข้อปฏิบัติ ตลอดจนพฤติกรรมใดๆ จะวินิจฉัยว่าถูกต้องหรือผิดพลาด เป็นพระพุทธศาสนาหรือไม่ ก็โดยอาศัยพระธรรมวินัย ที่มีมาในพระไตรปิฎกเป็นเครื่องตัดสิน

ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้การศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกจึงเป็นกิจสำคัญยิ่งของชาวพุทธ ถือว่าเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา หรือเป็นความดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา กล่าวคือ ถ้ายังมีการศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกเพื่อนำไปใช้ปฏิบัติ พระพุทธศาสนาก็ยังดำรงอยู่ แต่ถ้าไม่มีการศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎก แม้จะมีการปฏิบัติ ก็จะไม่เป็นไปตามหลักการของพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาก็จะไม่ดำรงอยู่ ก็จะเสื่อมสูญไป

นอกจากความสำคัญในทางพระศาสนาโดยตรงแล้ว พระไตรปิฎกยังมีคุณค่าที่สำคัญในด้านอื่นๆอีกมาก โดยเฉพาะ

1. เป็นที่บันทึกหลักฐานเกี่ยวกับลัทธิ ความเชื่อถือ ศาสนา ปรัชญา ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม เรื่องราว เหตุการณ์ และถิ่นฐาน เช่น แว่นแคว้นต่างๆ ในยุคอดีตไว้เป็นอันมาก
2. เป็นแหล่งที่จะสืบค้นแนวความคิดที่สัมพันธ์กับวิชาการต่างๆ เนื่องจากคำสอนในพระธรรมวินัยมีเนื้อหาสาระเกี่ยวโยงหรือครอบคลุมถึงวิชาการหลายอย่าง เช่น จิตวิทยา กฎหมาย การปกครอง เศรษฐกิจ เป็นต้น
3. เป็นแหล่งเดิมของคำศัพท์บาลี ที่นำมาใช้ในภาษาไทย เนื่องจากภาษาบาลีเป็นรากฐานสำคัญส่วนหนึ่งของภาษาไทย การศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกจึงมีอุปการะพิเศษแก่การศึกษาภาษาไทย

รวมความว่าการศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกมีคุณค่าสำคัญ ไม่เฉพาะแต่ในการศึกษาพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่อำนวยความสะดวกทางวิชาการในด้านต่างๆมากมาย เช่น ภาษาไทย ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา โบราณคดี รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ นิติศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ ศาสนา ปรัชญา และจิตวิทยา เป็นต้น

การศึกษาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาหรือการศึกษาพระไตรปิฎกมิใช่เพียงหน้าที่ของบรรพชิตเท่านั้น แต่เป็นหน้าที่ของชาวพุทธทุกคนดังที่พระธรรมปิฎก (2543) กล่าวว่า “เราชาวพุทธหรือพุทธบริษัททั้ง 4 นี้แหละ คือผู้มีหน้าที่ที่จะรักษาพระพุทธศาสนา และการรักษาพระพุทธศาสนานั้น ก็ทำได้ด้วยการรักษาพระธรรมวินัย และจะรักษาพระธรรมวินัยได้ก็ด้วยการเล่าเรียน ศึกษา ปฏิบัติ ให้พระธรรมวินัยในพระไตรปิฎกเกิดประโยชน์เป็นจริงขึ้นแก่ชีวิตของตน และแก่สังคมทั้งหมด ... การเห็นความสำคัญของพระไตรปิฎกนั้น แน่นอนว่าสำคัญอย่างยิ่ง เวลานี้เรารู้จักพระไตรปิฎกกันน้อยไปหน่อย เห็นความสำคัญของพระไตรปิฎกกันน้อยไปหน่อย ต่อไปนี้จะต้องรู้จักพระไตรปิฎกกันให้มาก และเห็นความสำคัญของพระไตรปิฎกกันให้มาก เมื่อเห็นความสำคัญแล้วก็ชวนกันรักษา ชวนกันรักษาอย่างไร ก็มาเล่าเรียน มาชวนกันอ่าน มาชวนกันเรียน มาเล่าให้กันฟัง มาอธิบายให้กันฟัง ครั้นเล่าเรียนแล้วก็เอาไปใช้ปฏิบัติ โดยนำเอาความรู้ความเข้าใจที่ได้ศึกษามาแล้วนั้น ไปพัฒนาศีล สมาธิ ปัญญา ขัดเกลาพฤติกรรม กาย วาจา ของตน พัฒนาจิตใจ

ของตน พัฒนาปัญญาของตน ให้ชีวิตเจริญงอกงามขึ้น ในศีล สมาธิ ปัญญา ก็จะได้รับประโยชน์
 เสวยผลที่พึงเกิดมี จากพระพุทธศาสนา ... เพราะฉะนั้น จะต้องช่วยกันสร้างความรู้ความเข้าใจที่
 ถูกต้องเกี่ยวกับพระไตรปิฎก และชวนกันรักษาด้วยการศึกษาพระไตรปิฎกกันอย่างจริงจัง”

การศึกษาพระพุทธศาสนาด้านหลักวิชาในประเทศไทย ยังเป็นไปไม่กว้างขวางเท่าที่ควร
 ในขณะที่ประเทศทางตะวันตกและประเทศลังกา พม่า อินเดีย และอื่นๆ มีการศึกษาและวิเคราะห์
 พุทธธรรมอย่างกว้างขวาง (กองบรรณาธิการ วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
 2543)

จากความสำคัญและความจำเป็นในการพัฒนานิสิตนักศึกษาประกอบด้วยสภาพปัญหาการ
 อุดมศึกษาไทยด้านการพัฒนานิสิตนักศึกษา ผู้วิจัยมีความเห็นว่าหลักธรรมในพระพุทธศาสนามี
 สาระอันเป็นประโยชน์ยิ่งต่อการอุดมศึกษาในด้านการพัฒนานิสิตนักศึกษา การนำเอาคุณค่าทาง
 พระพุทธศาสนาซึ่งเป็นสาระสำคัญของวัฒนธรรมไทยมาปลูกฝังแก่นิสิตนักศึกษา จะก่อให้เกิด
 ประโยชน์ยิ่งเพราะเป็นการนำสิ่งดีที่มีอยู่มาใช้อย่างเป็นรูปธรรม ก่อให้เกิดทฤษฎีใหม่ซึ่งเป็นหัวใจ
 ของวัฒนธรรมไทย และด้วยเหตุที่พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่รวบรวมคำสอน
 ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้เป็นหมวดหมู่ มีคุณค่ายิ่งต่อการเกื้อกูลมนุษยชาติ ผู้วิจัยจึงมี
 ความประสงค์ที่จะทำวิจัยเรื่อง “การน้อมนำสาระสำคัญของหลักธรรมในพระไตรปิฎกเพื่อพัฒนา
 รูปแบบการพัฒนานิสิตนักศึกษา” โดยตระหนักว่าถ้าสถาบันอุดมศึกษาได้นำเอาหลักธรรมใน
 พระไตรปิฎกซึ่งเป็นสิ่งดีเลิศด้วยคุณค่าสูงสุด มาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการพัฒนานิสิตนักศึกษา
 จะทำให้สถาบันอุดมศึกษาสามารถผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพ เป็นผู้ที่มียุทธศาสตร์ที่พึงประสงค์ และ
 สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆอันเป็นผลจากการที่นิสิตนักศึกษาและบัณฑิตยังมีคุณธรรมจริยธรรมไม่
 เต็มเปี่ยมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

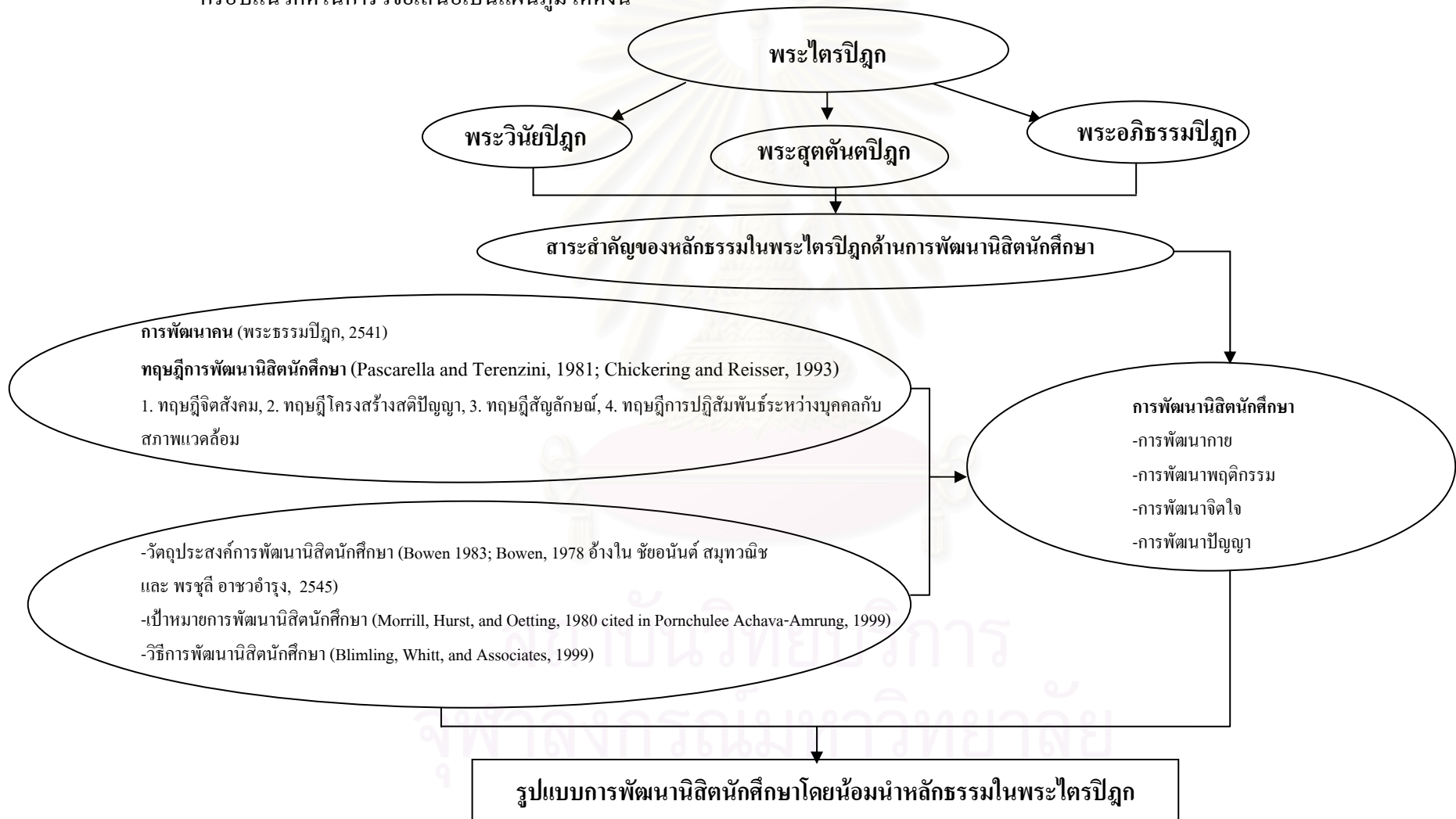
การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. วิเคราะห์สาระสำคัญของหลักธรรมในพระไตรปิฎกด้านการพัฒนานิสิตนักศึกษา
2. เสนอรูปแบบการพัฒนานิสิตนักศึกษาโดยน้อมนำหลักธรรมในพระไตรปิฎก

กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัยเสนอเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัยมีความหมายและประเด็นสำคัญสรุปได้ดังนี้

1. พระไตรปิฎก

พระไตรปิฎกคือคัมภีร์บันทึกคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า 3 หมวดใหญ่ คือ (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

1.1 พระวินัยปิฎก

เป็นปิฎกที่ด้วยสิกขาบทหรือบทบัญญัติต่างๆ เกี่ยวกับภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ แบ่งออกเป็น 3 หมวดย่อย คือ

1.1.1 วิภังค์ เป็นส่วนที่ว่าด้วยสิกขาบทในพระปาติโมกข์ (ศีลสำคัญ) ของภิกษุและภิกษุณี ปรากฏในพระไตรปิฎกเล่ม 1-3

1.1.2 ชันธกะ เป็นส่วนที่ว่าด้วยสังฆกรรม พิธีกรรม ความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ วัตรปฏิบัติ และมารยาท เพื่อความงามของพระสงฆ์ ปรากฏในพระไตรปิฎกเล่ม 4-7

1.1.3 บริวาร เป็นส่วนสรุปความหรือคู่มือพระวินัยปิฎกทั้งหมด อธิบายในรูปคำถามคำตอบ เพื่อให้เข้าใจแจ่มแจ้งในประเด็นต่างๆ ปรากฏในพระไตรปิฎกเล่ม 8

1.2. พระสุตตันตปิฎก

เป็นปิฎกที่ว่าด้วยพระธรรมเทศนาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและของพระสาวกบางส่วน ที่ตรัสแก่บุคคลต่างชั้นวรรณะ และพื้นฐานความรู้ ในวาระโอกาสต่างๆ ในรูปแบบถ้อยคำสนทนา การบรรยาย คาถา บทกวี บทร้อยแก้ว หรือร้อยแก้วผสมร้อยกรอง แบ่งเป็น 5 นิกายหรือหมวด คือ

1.2.1 ทีฆนิกาย ประมวลพระสูตรขนาดยาว ปรากฏในพระไตรปิฎกเล่ม 9-11

1.2.2 มัชฌิมนิกาย ประมวลพระสูตรขนาดปานกลาง ปรากฏในพระไตรปิฎกเล่ม 12-14

1.2.3 สัจจสุตตนิกาย ประมวลพระสูตรที่เกี่ยวข้องกับบุคคล สถานที่ หรือธรรมะเรื่องเดียวกัน โดยจัดไว้ในหมวดเดียวกัน เรียกว่า สัจจสุตต์ เช่น เรื่องเกี่ยวกับสัจจะรวมไว้ที่เดียวกัน เรียก สัจจสุตต์ ปรากฏในพระไตรปิฎกเล่ม 15-19

1.2.4 อังคุตตรนิกาย ประมวลหลักธรรมที่จัดลำดับหมวด จากจำนวนน้อยไปหาจำนวนมาก เรียกว่า นิบาต เช่น เอกนิบาต (หมวดว่าด้วยธรรม 1 ข้อ) ทุกนิบาต (หมวดว่าด้วยธรรม 2 ข้อ) ปรากฏในพระไตรปิฎกเล่ม 20-24

1.2.5 ขุททกนิกาย ประมวลเรื่องเบ็ดเตล็ดต่างๆ ที่มีได้รวบรวมไว้ใน 4 นิกายข้างต้น แบ่งเป็น 15 ประเภท เป็นพระสูตรสั้นๆ บทร้อยกรอง โดยเฉพาะคาถา ชรรคมท มีเนื้อหาไพเราะกินใจ ปรากฏในพระไตรปิฎกเล่ม 25-33

1.3. พระอภิธรรมปิฎก

เป็นปิฎกที่ว่าด้วยการอธิบายหลักธรรมต่างๆ ในรูปหลักวิชา ไม่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์และบุคคล ธรรมที่นำมาอธิบายนำมาจากพระสูตรต่างๆ แบ่งเป็น 7 คัมภีร์ คือ

1.3.1 ชัมมสังคณี รวมข้อธรรมเข้าเป็นหมวด แล้วแยกอธิบายเป็นประเภทๆ ปรากฏในพระไตรปิฎกเล่ม 34

1.3.2 วิภังค์ แยกแยะธรรมในข้อ 1.3.1 ออกให้เห็นรายละเอียดทุกแง่มุมเพื่อความเข้าใจแจ่มแจ้ง ปรากฏในพระไตรปิฎกเล่ม 35

1.3.3 ธาตุกถา จัดข้อธรรมต่างๆ มารวมในชั้น 5 อายตนะ 12 และธาตุ 18 ว่าข้อใดเข้ากันได้หรือไม่อย่างไร ปรากฏในพระไตรปิฎกเล่ม 36

1.3.4 ปุคคลบัญญัติ บัญญัติเรียกบุคคลต่างๆ ตามคุณธรรมที่มี เช่น เรียก โสดาบัน เพราะเข้าถึงกระแสนิพพาน ละสังโยชน์ 3 ได้ ปรากฏในพระไตรปิฎกเล่ม 36

1.3.5 กถาวัตถุ อธิบายทัศนะที่ขัดแย้งกันของนิกายต่างๆ ของพระพุทธศาสนาในยุคแรก เน้นวาทะของเถรวาทว่าถูกต้อง ปรากฏในพระไตรปิฎกเล่ม 37

1.3.6 ยมก ยกธรรมขึ้นเป็นคู่ๆ เช่น กุศลกับอกุศล แล้วอธิบายโดยวิธีถามตอบ ปรากฏในพระไตรปิฎกเล่ม 38-39

1.3.7 ปัญจาน อธิบายปัจจัยหรือเงื่อนไขทางธรรม 24 อย่าง ว่าธรรมใดเป็นเงื่อนไขของธรรมใด ปรากฏในพระไตรปิฎกเล่ม 40-45

2. การพัฒนานิสิตนักศึกษา

การพัฒนานิสิตนักศึกษานั้นต้องพัฒนาครบทุกด้าน คือ พัฒนากาย พุทธิกรรม จิตใจ และปัญญา ดังที่ พระธรรมปิฎก (2541) ได้แสดงธรรมกถาเกี่ยวกับการพัฒนาคนในด้าน

ต่างๆ 4 ด้าน ดังต่อไปนี้คือ

1. พัฒนากาย คือ การพัฒนาร่างกายให้แข็งแรง มีสุขภาพดี ปราศจากโรคภัย ตลอดจนถึงการมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องรู้จักและสามารถมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางด้านธรรมชาติ เทคโนโลยี ปัจจัย 4 และสังคมได้อย่างถูกต้องเหมาะสม
2. พัฒนาศีล คือ การมีความประพฤติในสิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อผู้อื่นหรือสังคม การมีระเบียบวินัย การอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดี และการประกอบอาชีพสุจริตด้วยความขยันหมั่นเพียร หรือ อาจจะสรุปได้ว่า การพัฒนาศีล คือการให้มี สัมมาวาจา วาจาชอบ สัมมากัมมัณตะ การกระทำชอบ สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ
3. พัฒนาจิต คือ การอบรมเสริมสร้างจิตใจให้พร้อมด้วยคุณสมบัติ 3 อย่างคือ
  - 3.1 คุณภาพจิต คือการเป็นผู้ที่มีคุณธรรม มีจิตใจดีงาม มีเมตตากรุณา มีน้ำใจ โอบอ้อมอารี มีความกตัญญู รู้คุณค่าแห่งการกระทำของผู้อื่น
  - 3.2 สมรรถภาพจิต หรือความสามารถของจิต เช่น มีสติดี มีสมาธิจิตใจแน่วแน่ มีขันติ ความหนักแน่นเข้มแข็งของจิตใจเป็นต้น
  - 3.3 สุขภาพจิต คือ จิตที่มีสุขภาพดี มีจิตใจที่เป็นสุขสดชื่นร่าเริงผ่องใส ซึ่งเรื่องนี้เป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งสำหรับเป้าหมายในการพัฒนานิสิตนักศึกษา ซึ่งเป็นการระบุให้ชัดเจนว่า “การศึกษาจะต้องสร้างคนให้มีความสุข”
4. พัฒนาปัญญา คือ การพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ ซึ่งมีหลายระดับคือ
  - 4.1 ความสามารถในการแสวงหาความรู้ โดยรู้จักเลือกรับ เลือกคัด จัดสรร กลั่นกรอง และประมวลข้อมูลให้ได้ความรู้ที่ถูกต้องเป็นจริง
  - 4.2 ความสามารถในการคิดให้ชัดเจนในแต่ละเรื่อง โดยรู้จักวิเคราะห์ห่องค์ประกอบ และสืบสาวเหตุปัจจัย
  - 4.3 ความสามารถในการโยงความรู้และความคิดแต่ละด้านรวมเข้าหากันให้เกิดภาพรวมที่ชัดเจน หรือปรุงแต่งเป็นความรู้ความคิดใหม่

พระธรรมปิฎก (2542) แสดงทัศนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการพัฒนาคนว่า การพัฒนาคนทั้งคน คือการพัฒนากระบวนการแห่งการดำเนินชีวิตของคน ให้ทั้ง 3 ด้าน คือ พฤติกรรม จิตใจ และ

ปัญญา เจริญงอกงามขึ้นอย่างประสานสัมพันธ์สอดคล้อง ส่งผลเกื้อกูลต่อการไปด้วยดีทั้งระบบ ในพระพุทธศาสนานั้น ท่านให้ความสำคัญของการพัฒนาของมนุษย์ว่าเป็นไปครบ 4 ด้าน คือ

1. พัฒนากาย (ความสัมพันธ์ทางกาย)
2. พัฒนาศีล (ความสัมพันธ์ทางสังคม)
3. พัฒนาจิตใจ (คุณธรรม ความมั่นคง ความสุข)
4. พัฒนาปัญญา (ความรู้-คิด-เข้าใจ-หยั่งเห็น)

ทฤษฎีพัฒนานิสิตนักศึกษาที่สำคัญ มี 4 ทฤษฎีใหญ่ ชิคเกอร์ริง และไรเซอร์ (Chickering and Reisser, 1993) ได้กล่าวสรุปสาระสำคัญ ดังนี้

1. ทฤษฎีจิตสังคม (Psychosocial Theories) เป็นทฤษฎีที่กล่าวถึงชุดของงานการพัฒนาหรือขั้นตอนในการพัฒนา รวมถึงการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะในด้านความคิด (Thinking) ความรู้สึก (Feeling) การประพฤติ (Behaving) ค่านิยม (Valuing) และการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่นและตนเอง

2. ทฤษฎีโครงสร้างทางสติปัญญา (Cognitive Theories) เป็นทฤษฎีที่อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงในการคิดและกรอบการพัฒนาที่ก่อให้เกิดค่านิยม (Values) ความเชื่อ (Beliefs) และการตั้งข้อสมมติฐาน (Assumption)

3. ทฤษฎีสัญลักษณ์ (Typology Theories) เป็นทฤษฎีที่อธิบายความแตกต่างที่เป็นลักษณะเฉพาะพิเศษที่มั่นคง ในรูปแบบของการเรียนรู้ ลักษณะ หรือประเภทของบุคลิกภาพ อารมณ์ หรือ พื้นฐานทางเศรษฐกิจสังคม เป็นบริบทของการพัฒนา

4. ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสภาพแวดล้อม (Person-Environment Interaction Theories) เป็นทฤษฎีที่มุ่งอธิบายอิทธิพลของสภาพแวดล้อมต่อพฤติกรรม โดยให้ความสำคัญไปที่การปฏิสัมพันธ์กับลักษณะของแต่ละบุคคล

วัตถุประสงค์ของการพัฒนานิสิตนักศึกษา คือ การพัฒนานิสิตนักศึกษาให้มีลักษณะที่พึงประสงค์ ดังที่โบเวน (Bowen, 1983, Bowen, 1978 อ้างถึงใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช และพรชูลี อ้าวอรุณ, 2545) ได้ประมวลไว้ 2 ประการ คือเป้าหมายสำหรับนิสิตนักศึกษาแต่ละคนและสำหรับสังคม ดังนี้

เป้าหมายสำหรับนิสิตนักศึกษาแต่ละคน (Goals for Individual Students) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ นิสิตนักศึกษามีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ดังนี้

1. การเรียนรู้ทางปัญญา (Cognitive Learning) ประกอบด้วย ทักษะภาษา (Verbal Skills) ทักษะปริมาณ (Quantitative) ความรู้ที่เป็นสาระสำคัญ (Substantive Knowledge) ความมีเหตุผล (Rationality) ขันติศึกษิต (Intellectual Tolerance) ความไวต่อสุนทรียภาพ (Esthetic Sensibility) การสร้างสรรค์ (Creativeness) บูรณาการแห่งศึกษิต (Intellectual Integrity) ความฉลาดเฉลียว (Wisdom) และ การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning)

2. พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์ (Emotional and Moral Development) ได้แก่ การค้นพบตนเอง (Personal Self-discovery) สุขภาพจิตที่ดี (Psychological Well-being) ความเข้าใจมนุษย์ (Human Understanding) ค่านิยมและศีลธรรม (Values and Morals) ความสนใจศาสนา (Religious Interest) และรสนิยมสูง มีความประพฤติและกิริยามารยาทงดงาม สมกาลเทศะ (Refinement of Taste, Conduct, and Manner)

3. สมรรถนะในการประยุกต์ (Practical Competence) ได้แก่ เห็นคุณค่าของภาคประยุกต์ปฏิบัติ (Traits of Values in Practical Affairs Generally) ความเป็นพลเมืองดี (Citizenship) ความสามารถผลิตคุณค่าทางเศรษฐกิจ (Economic Productivity) ชีวิตครอบครัวที่ดี (Sound Family Life) ประสิทธิภาพในการบริโภค (Consumer Efficiency) สันทนาการที่มีประโยชน์ (Fruitful Leisure) และสุขภาพดี (Health)

4. ความพึงพอใจและความสนุกสนานจากการศึกษาระดับอุดมศึกษาโดยตรง (Direct Satisfaction and Enjoyments from College Education)

5. การหลีกเลี่ยงผลทางลบอันอาจเกิดขึ้นกับนิสิตนักศึกษาแต่ละคน (Avoidance of Negative Outcomes for Individual Students)

เป้าหมายสำหรับสังคม (Goals for Society) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. ความก้าวหน้าขององค์ความรู้ (Advancement of Knowledge)

2. การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์ (Discovery and Encouragement of Talent)

Talent)

3. ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม (Advancement of Social Welfare)
4. การหลีกเลี่ยงผลทางลบอันอาจเกิดขึ้นกับสังคม (Avoidance of Negative Outcomes for Society)

เป้าหมายในการพัฒนานิสิตนักศึกษานั้น มอร์ริลล์ เฮิร์สต์ และโอด์ดิง (Morrill, Hurst, and Oetting, 1980 cited in Pornchulee Achava-Amrung, 1999) ได้กล่าวถึงเป้าหมายของการพัฒนานิสิตนักศึกษา ซึ่งได้แก่

1. ปัจเจกบุคคล (Individual)
2. นิเวศสถาบัน (Campus Ecology) ได้แก่
  - 2.1 ลักษณะทางกายภาพ (Physical)
  - 2.2 สังคม (Social)
  - 2.3 วัฒนธรรม (Culture)
  - 2.4 วิชาการ (Academic)
  - 2.5 องค์กร/โครงสร้าง (Organizational/Structural)

วิธีการพัฒนานิสิตนักศึกษานั้น บลิมลิง, วิทท์ และคณะ (Blimling, Whitt, and Associates, 1999) นำเสนอวิธีการที่ดี 7 ประการในการพัฒนานิสิตนักศึกษา ดังนี้

1. จัดให้มีการเรียนรู้เชิงรุก (Engages students in active learning)
2. ให้การช่วยเหลือนิสิตนักศึกษาให้สามารถพัฒนาค่านิยมที่สมเหตุสมผลและมาตรฐานทางจริยธรรม (Helps students develop coherent values and ethical standards)
3. จัดและสื่อสารความคาดหวังสูงสำหรับการเรียนรู้ของนิสิตนักศึกษา (Sets and communicates high expectations for student learning)
4. ใช้การสืบสวนอย่างเป็นระบบเพื่อปรับปรุงนิสิตนักศึกษาและการดำเนินงานของสถาบัน (Uses systematic inquiry to improve student and institutional performance)
5. ใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผลเพื่อบรรลุพันธกิจและเป้าหมายของสถาบัน (Uses resources effectively to achieve institutional missions and goals)
6. ผลักดันการมีส่วนร่วมทางการศึกษาซึ่งจะทำให้การเรียนรู้ของนิสิตนักศึกษามีความก้าวหน้า (Forges educational partnerships that advance student learning)

7. สร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม (Builds supportive and inclusive communities)

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) มีขอบเขตศึกษาและวิเคราะห์สาระสำคัญของหลักธรรมในพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 ในส่วนของพระวินัยปิฎก (เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนานิสิตนักศึกษา) พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎกที่เกี่ยวกับการพัฒนานิสิตนักศึกษา โดยยึดหลักการอุดมศึกษาเฉพาะหลักการพัฒนานิสิตนักศึกษา โดยใช้ทฤษฎีพัฒนานิสิตนักศึกษาหลัก 4 ทฤษฎี ได้แก่ ทฤษฎีจิตสังคม (Psychosocial Theories) ทฤษฎีโครงสร้างทางสติปัญญา (Cognitive-Structural Theories) ทฤษฎีสัญลักษณ์ (Typology Theories) และทฤษฎีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสภาพแวดล้อม (Person-Environment Interaction Theories) หลักธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนานิสิตนักศึกษา ได้จากหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์แล้วและผ่านการคัดสรร โดยผู้ทรงคุณวุฒิเพียง 1 หมวดธรรม

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

หลักธรรม	หมายถึงหลักคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539
พระไตรปิฎก	หมายถึง คัมภีร์บันทึกคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยรวบรวมเป็นหมวดหมู่ ประกอบด้วย 3 ปิฎก คือ 1) พระวินัยปิฎกหรือพระวินัย 2) พระสุตตันตปิฎกหรือพระสูตร 3) พระอภิธรรมปิฎก หรือพระอภิธรรม
	พระไตรปิฎกในที่นี้หมายถึงพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539

สาระสำคัญ	หมายถึง ส่วนหรือใจความสำคัญที่เป็นแก่นสาร
นิตินักศึกษา	หมายถึงผู้ที่ลงทะเบียนเรียนหลักสูตรในสถาบันอุดมศึกษา
การพัฒนา นิตินักศึกษา	หมายถึง การทำให้ผู้ศึกษาในระดับอุดมศึกษามีการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น ในด้านต่างๆทุกด้านทั้งด้านกาย พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา
การพัฒนา กาย	หมายถึงการทำให้ร่างกายสมบูรณ์ แข็งแรง มีสุขภาพดี รวมถึงการ ฝึกร่างกายให้ติดต่อเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับสิ่งทั้งหลายทางตา หู จมูก ลิ้น กายด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ หรือกล่าวอีกอย่าง หนึ่งว่า มีความประพฤติชอบทางกาย
การพัฒนา พฤติกรรม	หมายถึงการกระทำหรืออาการที่แสดงออกอย่างดีมีระเบียบ วินัย มีความ ประพฤติดี ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย สามารถ ดำรงชีวิตอย่างมีความสุข อยู่ร่วมกับผู้อื่น ได้อย่างดีและเกื้อกูลกัน
การพัฒนา จิตใจ	หมายถึงการฝึกร่างกายจิตใจให้เข้มแข็ง มั่นคง เพื่อให้จิตเจริญด้วย คุณธรรม เช่น มีเมตตากรุณา กตัญญูกตเวทีตา ขยันหมั่นเพียร อดทน สุภาพอ่อนน้อม มีสมาธิ จิตเป็นสุขผ่องใสและสดชื่นเบิกบาน มีจิตคิด เกื้อกูล เพื่อยังประโยชน์ตนและผู้อื่น
การพัฒนา ปัญญา	หมายถึงการส่งเสริมความรอบรู้ในศาสตร์สาขาวิชาที่ศึกษา อันเกิด จากการตั้งใจเรียนด้วยการฟัง คิดพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบและ ฝึกฝนโดยการปฏิบัติ การฝึกร่างกายปัญญาให้มีความรู้ตัวทั่วพร้อม สามารถรู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลก และชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลอดพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

รูปแบบการพัฒนา นิตินักศึกษา	หมายถึง แบบแผนที่ผู้วิจัยกำหนดไว้เป็นแนวทางในการพัฒนา นิตินักศึกษา โดยน้อมนำหลักธรรมในพระไตรปิฎก และใช้กลไก การพัฒนานิตินักศึกษาแบบสามมิติ
สามมิติในการพัฒนา นิตินักศึกษา	หมายถึง กลไกในการพัฒนานิตินักศึกษา ประกอบด้วย มิติที่ 1 คือ วัตถุประสงค์ในการพัฒนานิตินักศึกษา มิติที่ 2 คือเป้าหมายของการ พัฒนานิตินักศึกษา และ มิติที่ 3 คือ วิธีการพัฒนานิตินักศึกษา
วัตถุประสงค์ใน การพัฒนานิตินักศึกษา	หมายถึง การกำหนดให้นิตินักศึกษามีการเรียนรู้ทางปัญญา มีพัฒนาการ ทางจริยธรรมและอารมณ์ มีสมรรถนะในการประยุกต์ มีความก้าวหน้า ขององค์ความรู้ มีการค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์ มีความก้าวหน้า ของสวัสดิการสังคม และมีการหลีกเลี่ยงผลทางลบ
เป้าหมายของการ พัฒนานิตินักศึกษา	หมายถึง การมุ่งให้เกิดการพัฒนาในปัจเจกบุคคล นิเวศสถาบัน นิเวศสถาบันด้านกายภาพ นิเวศสถาบันด้านสังคม นิเวศสถาบันด้าน วัฒนธรรม นิเวศสถาบันด้านวิชาการ และนิเวศสถาบันด้านองค์กร/ โครงสร้าง
วิธีการพัฒนา นิตินักศึกษา	หมายถึง กลยุทธ์ในการพัฒนานิตินักศึกษา ได้แก่ การเรียนรู้เชิงรุก นิติน การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม การสื่อสารความคาดหวัง สูง การสืบสวนอย่างเป็นระบบ การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล การ ผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม และ การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชน โดยรวม

คำถามการวิจัย

1. สาระสำคัญของหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนานิตินักศึกษามี
อะไรบ้าง
2. หลักธรรมใดบ้างที่เหมาะสมที่จะน้อมนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนานิตินักศึกษา

3. รูปแบบในการพัฒนานิสิตนักศึกษาโดยน้อมนำหลักธรรมในพระไตรปิฎก เป็นรูปแบบใด

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้สาระสำคัญของหลักธรรมจากพระไตรปิฎกที่จัดเป็นหมวดหมู่ง่ายต่อการทำความเข้าใจ และนำไปพัฒนานิสิตนักศึกษา
2. ได้รูปแบบการพัฒนานิสิตนักศึกษาโดยน้อมนำหลักธรรมในพระไตรปิฎกมาเพื่อพัฒนานิสิตนักศึกษา
3. ผู้บริหารและบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนานิสิตนักศึกษา สามารถน้อมนำหลักธรรมและรูปแบบการพัฒนานิสิตศึกษามาใช้พัฒนานิสิตนักศึกษาได้อย่างเป็นรูปธรรม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การน้อมนำสาระสำคัญของหลักธรรมในพระไตรปิฎกเพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนานิสิตนักศึกษา” ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ตอนที่ 1 สาระสำคัญของพระไตรปิฎก และสาระสำคัญของหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

ตอนที่ 2 สาระและทฤษฎีการพัฒนานิสิตนักศึกษา

ตอนที่ 3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 1 สาระสำคัญของพระไตรปิฎกและสาระสำคัญของหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

พระไตรปิฎกประกอบด้วย พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก ซึ่งในงานวิจัยนี้จะมุ่งเน้นวิเคราะห์สารธรรมของพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎกและพระอภิธรรมปิฎก ที่เกี่ยวกับการพัฒนานิสิตนักศึกษา

พระวินัยปิฎก

พระวินัยปิฎกเป็นพุทธบัญญัติเกี่ยวกับ ความประพฤติ ความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม และการดำเนินกิจการต่างๆ ของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ เรียงตามเล่ม ดังนี้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539; พระธรรมปิฎก, 2546)

เล่ม 1 มหาวิภังค์ ภาค 1 ว่าด้วยสิกขาบทในปาติโมกข์ ฝ่ายภิกษุสงฆ์ (กฎหรือข้อบังคับที่เป็นหลักใหญ่สำหรับพระภิกษุ 19 ข้อแรก ซึ่งอยู่ในระดับอาบัติหนักหรือความผิดสถานหนัก คือ ปาราชิก 4 สังฆาทิเสส 13 และอนิยต 2)

เล่ม 2 มหาวิภังค์ ภาค 2 ว่าด้วยสิกขาบทในปาติโมกข์ฝ่ายภิกษุสงฆ์ ข้อที่เหลือ ซึ่งอยู่ในระดับอาบัติเบาหรือความผิดสถานเบา คือ ตั้งแต่สิกขาบทปาจิตตีย์ 30 จนครบสิกขาบท 227 หรือศีล 227

เล่ม 3 ภิกขุณีวิภังค์ ว่าด้วยสิกขาบท 311 ข้อของภิกษุณี

เล่ม 4 มหาวรรค ภาค 1 ว่าด้วยสิกขาบทนอกปาติโมกข์ (ระเบียบข้อบังคับทั่วไปเกี่ยวกับความเป็นอยู่และการดำเนินกิจการของภิกษุสงฆ์) ตอนต้นมี 4 ชั้นชกะ (หมวด) คือ เรื่องกำเนิดภิกษุสงฆ์และการอุปสมบท อุโบสถ จำพรรษา และปวารณา

เล่ม 5 มหาวรรค ภาค 2 ว่าด้วยสิกขาบทนอกปาติโมกข์ ตอนต้น (ต่อ) มี 6 ชั้นชกะ (หมวด) คือ เรื่องเครื่องนุ่ง เกสซ์ กลืน จีวร นิคกรรม และการทะเลาะวิวาทและสามัคคี

เล่ม 6 จุลวรรค ภาค 1 ว่าด้วยสิกขาบทนอกปาติโมกข์ตอนปลาย มี 4 ชั้นชกะ คือ เรื่องนิคกรรม ฎฐานวิธี และการระงับอธิกรณ์

เล่ม 7 จุลวรรค ภาค 2 ว่าด้วยสิกขาบทนอกปาติโมกข์ ตอนปลาย (ต่อ) มี 8 ชั้นชกะ คือ เรื่องข้อปฏิบัติปลีกย่อย เรื่องเสนาสนะ สังฆเภท วัตรต่างๆ การงดสวดปาติโมกข์ เรื่องภิกษุณี เรื่องสังคายนา ครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2

เล่ม 8 ปรีวาร คู่มือถามตอบซ่อมความรู้พระวินัย

พระสูตรต้นปิฎก

พระสูตรต้นปิฎกเป็นประมวลพุทธพจน์หมวดพระสูตร คือพระธรรมเทศนา คำบรรยายหรืออธิบายธรรมต่างๆ ที่ตรัสให้เหมาะแก่บุคคลและโอกาส ตลอดจนบทประพันธ์ เรื่องเล่า และเรื่องราวทั้งหลายที่เป็นชั้นเดิมในพระพุทธศาสนา แบ่งเป็น 5 นิกาย เรียงตามเล่ม ดังนี้ (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539; พระธรรมปิฎก, 2546)

1. ทีฆนิกาย หมายถึงชุมนุมพระสูตรขนาดยาว ประกอบด้วย

เล่ม 9 สีสันชวรรค มีพระสูตรขนาดยาว 13 สูตร เริ่มด้วย พรหมชาลสูตร หลายสูตร กล่าวถึงความถึงพร้อมด้วยสี่ชั้น จำแนกเป็นจุลศีล มัชฌิมศีล มหาศีล

เล่ม 10 มหาวรรค มีพระสูตรขนาดยาว 10 สูตร เริ่มด้วย มหาปทานสูตร ส่วนมากชื่อพระสูตรเริ่มด้วย มหา เช่น มหาปรินิพพานสูตร มหาสมยสูตร มหาสติปัฏฐานสูตร เป็นต้น

เล่ม 11 ปาฎิกวรรค มีพระสูตรขนาดยาว 11 สูตร เริ่มด้วย ปาฎิกสูตร ตามด้วยพระสูตรอื่นๆ เช่น อุทุมพริกสูตร จักกวัตติสูตร อัคคัณฺณสูตร สิงคาลกสูตร และตั้งกิติสูตร

2. มัชฌิมนิกาย หมายถึงชุมนุมพระสูตรขนาดกลาง ประกอบด้วย

เล่ม 12 มूलปิณณาสก์ (เบื้องต้น) มีพระสูตรขนาดกลาง 50 สูตร เริ่มด้วย มूलปริยายสูตร พระสูตรอื่นๆ เช่น ชัมมทายาทสูตร สัมมาทิฏฐิสูตร มหาสติปัฏฐานสูตร มหาสีหนาทสูตร รตวินิตสูตร วิมังสกสูตร

เล่ม 13 มัชฌิมปิณณาสก์ (บั้นกลาง) มีพระสูตรขนาดกลาง 50 สูตร เริ่มด้วย กัณฑกสูตร พระสูตรอื่นๆ เช่น เสขปฏิปทาสูตร ชีวกสูตร อุปาลิวาทสูตร อภยราชกุมารสูตร มัคคันทิยสูตร รัฎฐपालสูตร โพธิราชกุมารสูตร อังคุลิมาลสูตร ชัมเจติยสูตร วาเสฏฐสูตร

เล่ม 14 อุปรปิณณาสก์ (บั้นปลาย) มีพระสูตรขนาดกลาง 52 สูตร เริ่มด้วยเทวทหสูตร พระสูตรอื่นๆเช่น โคปกโมกคัลลนสูตร สัมปปริสสูตร มหาจัตตาริสกสูตร อานาปานัสสติสูตร กายคตาสติสูตร ภัทเทภรรตสูตร จูฬกัมมวิภังคสูตร สัจจวิภังคสูตร ปุณโณวาทสูตร สพายตนวิภังคสูตร อินทริยภาวนาสูตร

3. สังยุตตนิกาย หมายถึงชุมนุมพระสูตรเกี่ยวกับหัวข้อเรื่องเดียวกัน คือชุมนุมพระสูตรที่จัดรวมเข้าเป็นกลุ่ม เรียกว่าสังยุต ตามเนื้อเรื่องที่เกี่ยวข้องกัน หรือตามหัวข้อหรือบุคคลที่เกี่ยวข้อง รวม 56 สังยุต มี 7,762 สูตร ประกอบด้วย

เล่ม 15 สคาถวรรค รวมคาถาภายิตที่ตรัสและกล่าวตอบบุคคลต่างๆ เช่น เทวดา มาร ภิกษุณี พรหมณ์ พระเจ้าโกศล เป็นต้น จัดเป็นกลุ่มเรื่องตามบุคคลและสถานที่ มี 11 สังยุต

เล่ม 16 นิทานวรรค ว่าด้วยธรรมที่เป็นต้นเหตุแห่งความทุกข์และปฏิบัติทางเครื่องดำเนินไปสู่ความดับทุกข์ คือว่าด้วยเหตุและปัจจัย คือหลักปฏิบัติจสมุปปาท และมีเรื่องธาตุ การบรรลुธรรม สังสารวิฏฐ ลากสักการะ เป็นต้น มี 10 สังยุต

เล่ม 17 ขันธวารวรรค ว่าด้วยเรื่องขันธ 5 ในแง่มุมต่างๆ ประกอบด้วยเรื่องเบ็ดเตล็ด รวมทั้ง เรื่อง สมภาติ และทิฏฐิต่างๆ มี 13 สังยุต

เล่ม 18 สพายตนวรรค ว่าด้วยอายุคนละ 6 ตามแนวไตรลักษณ์ เบญจศีล ข้อปฏิบัติให้ถึงการสิ้นกิเลส เรื่องที่พระพุทธองค์ไม่ทรงตอบ ได้แก่ ปัญหาเกี่ยวกับทิฏฐิ 10 ประการ มี 10 สังยุต

เล่ม 19 มหาวารวรรค ว่าด้วยโพธิปักขิยธรรม 37 เรียงลำดับเป็นวรรค พร้อมองค์ธรรมก่อนมรรค โพชฌงค์ สติปัฏฐาน อินทริย์ สัมมัปปธาน พละ อธิธิบาท รวมทั้งเรื่องที่เกี่ยวข้อง เช่น นิเวรณัม สังโยชน อริยสังข์ ฌาน รวมทั้งองค์คุณของพระโสดาบัน และอานิสงส์ของการบรรลุโสดาปัตติผล มี 12 สังยุต

4. อังคุตตรนิกาย คือชุมนุมพระสูตรที่เพิ่มจำนวนขึ้นทีละหน่วย เป็นชุมนุมพระสูตรที่

จัดรวมเข้าเป็นหมวด เรียกว่า นิบาต ตามลำดับจำนวนหัวข้อธรรม รวม 11 นิบาต 11 หมวด
ธรรม มี 9,557 สูตร ประกอบด้วย

เล่ม 20 เอก-ทุก-คิกนิบาต ว่าด้วยธรรม หมวด 1 ได้แก่ ธรรมเอกที่ฝึกอบรมแล้ว
เหมาะแก่การใช้งาน ได้แก่ จิต องค์คุณภายในที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่ ได้แก่ ความไม่
ประมาท ฯลฯ รวมทั้งเรื่องเอตทัคคะ หมวด 2 ได้แก่ สุข 2 สิบสามชุด, คนพาล 2, บัณฑิต 2,
ปฏิสันถาร 2, ฤทธิ์ 2 ฯลฯ หมวด 3 ได้แก่ มารดาบิดามีฐานะต่อบุตร 3 อย่าง, ความเมา 3, อธิปไตย
3, ลีลา 3 ฯลฯ

เล่ม 21 จตุกกนิบาต ว่าด้วยธรรม หมวด 4 เช่น อริยธัมม์ หรืออารยธรรม 4, พุทธ
บริษัท 4, ปธาน 4, อคติ 4, จักร 4, สังคหวัตถุ 4 ฯลฯ

เล่ม 22 ปัญจก-ฉักกนิบาต ว่าด้วยธรรม หมวด 5 ได้แก่ พละ 5, นิ वर्ณ 5, อภินหปัจจ
เวกขณ์ 5, นักรบ 5, ฯลฯ และหมวด 6 ได้แก่ สาราณียธรรม 6, อนุตตริยะ 6, การวตา 6, อภัพพฐาน
6 ฯลฯ

เล่ม 23 สัตตก-อัฐก-นวกนิบาต ว่าด้วยธรรม หมวด 7 ได้แก่ อริยทรัพย์ 7, อนุสัย 7,
อุปนิทานิยธรรม 7, สัมปยุตธรรม 7, กัลยาณมิตรธรรม 7, ภรรยา 7 ฯลฯ หมวด 8 ได้แก่ โลกธรรม
8, คุณสมบัติของภิกษุที่จะไปเป็นทูต 8, ทาน 8, ทานวัตถุ 8, การบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ 3 ในระดับ
ต่างๆ 8, สัมปยุตสถาน 8, ทิฏฐธัมมิก-สัมปราชัยกัตติกธรรม 8 ฯลฯ และ หมวด 9 ได้แก่ อาฆาตวัตถุ
9, อนุப்புพนิโรธ 9, อนุப்புพวิหาร 9, นิพพานันตนา 9 ฯลฯ

เล่ม 24 ทสก-เอกาทสกนิบาต ว่าด้วยธรรม หมวด 10 ได้แก่ สังโยชน์ 10, สัญญา 10,
นาถกรณธรรม 10, วัชตติธรรม 10 ฯลฯ หมวด 11 ได้แก่ ธรรมที่เกิดต่อกันตามธรรมดา ไม่ต้อง
เจตนา 11, อานิสงส์เมตตา 11 ฯลฯ

ในอังคุตตรนิกายมีชื่อธรรมหลากหลายลักษณะ ตั้งแต่ทิวฐธัมมิกัตถะถึงปรมัตถะ
ทั้งสำหรับบรรพชิตและสำหรับคฤหัสถ์ กระจายกันอยู่โดยเรียงตามจำนวน

5. ขุททกนิกาย คือชุมนุมพระสูตร คาถาภาษิต คำอธิบาย และเรื่องราวเบ็ดเตล็ดที่จัดเข้า
ในสี่นิกายแรกไม่ได้ 15 คัมภีร์ ประกอบด้วย

เล่ม 25 รวมคัมภีร์ย่อย 5 ได้แก่

1. ขุททกปาฐะ รวมบทสวดย่อยๆ เช่น มงคลสูตร รตนสูตร เมตตสูตร

เป็นต้น

2. ธรรมเนียม บทแห่งธรรม หรือบทร้อยกรองเอ่ยเอื่อนธรรม มี 423 คาถา
 3. อุทาน พระสูตรแสดงคาถาพุทธอุทาน มีความนำ เป็นร้อยแก้ว 80 เรื่อง
 4. อิติวุตตกะ พระสูตรที่ไม่ขึ้นต้นด้วย “เอวมเม สุต” แต่ขึ้นต้นด้วย “วุตฺตํ
 เหต์ ภควา” แปลว่า “แท้จริงพระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว” และเชื่อมความเข้าสู่คาถาด้วย
 คำว่า “อิติ วุจฺจติ” (ย่อมาจาก “ตตฺเถตํ อิติ วุจฺจติ” แปลว่า “ในพระสูตรนั้นจึงตรัสคาถาประพันธ์
 ดังนี้ว่า”) ซึ่งคำนี้เป็นที่มาของหมวดพระสูตรที่มีชื่อว่า อิติวุตตกะ รวม 112 สูตร

5. สุตตนิบาต ชุมนุมพระสูตรพิเศษ ซึ่งเป็นคาถาล้วน หรือมีร้อยแก้ว
 เฉพาะส่วนที่เป็นความนำ รวม 71 สูตร

เล่ม 26 คัมภีร์ย่อย 4 เป็นบทประพันธ์ร้อยกรองคือคาถาล้วน ได้แก่

1. วิมานวัตถุ เป็นเรื่องเกี่ยวกับผู้เกิดในสวรรค์อยู่วิมาน เล่าการทำความคิด
 ของตนในอดีต ที่ทำให้ไปเกิดเช่นนั้น 85 เรื่อง

2. เปตวัตถุ เป็นเรื่องเกี่ยวกับเปรตเล่ากรรมชั่วในอดีตของตน 51 เรื่อง

3. เถรคาถา คาถาของพระอรหันต์เถระ 264 รูป ที่กล่าวแสดงความรู้สึก
 สงบประณีตในการบรรลุธรรม

4. เถรีคาถา คาถาพระอรหันต์เถรี 73 รูป ที่กล่าวแสดงความรู้สึกสงบ
 ประณีตในการบรรลุธรรม

เล่ม 27 ชาดก ภาค 1 บทร้อยกรองรวมคาถาแสดงคติธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสเมื่อครั้ง
 เป็นพระโพธิสัตว์ในอดีตชาติ และมีคาถาภายิตของผู้อื่นปนอยู่บ้าง ภาคแรก เริ่มจากเรื่องที่มีคาถา
 เดียวกัน (เอกนิบาต) ไปจนถึงเรื่องมี 40 คาถา (จัดตาสีสนิบาต) รวม 525 เรื่อง

เล่ม 28 ชาดก ภาค 2 รวมคาถาเหมือนภาค 1 เพิ่มขึ้นอีก แต่เป็นเรื่องยาว เริ่มจากเรื่อง
 ที่มี 50 คาถา (ปัญญาสนิบาต) ไปจนถึงเรื่องมีคาถาจำนวนมาก (มหานิบาต) จบลงด้วยมหา
 เวสสันดรชาดก ซึ่งมี 1,000 คาถา ภาคนี้มี 22 เรื่อง บรรจบทั้งสองภาค เป็น 547 ชาดก

เล่ม 29 มหานิทเทศ ภายิตของพระสารีบุตร อธิบายขยายความพระสูตร 16 สูตร ใน
 อัฐกวรรคแห่งสุตตนิบาต

เล่ม 30 จุพนิทเทศ ภายิตของพระสารีบุตร อธิบายขยายความพระสูตร 16 สูตรใน
 ปารายนวรรค และซักควิสาณสูตร ในอุรควรรคแห่งสุตตนิบาต

เล่ม 31 ปฏิสัมภิตามรรค ภายิตของพระสารีบุตร อธิบายข้อธรรมที่ลึกซึ้งต่างๆ เช่น

เรื่องญาณ ทิฏฐิ อานาปาน อินทรีย์ วิโมกข์ เป็นต้น อย่างพิสดาร เป็นทางแห่งปัญญาแตกฉาน

เล่ม 32 อปทาน ภาค 1 เป็นร้อยกรอง (กาถา) แสดงประวัติพระอรหันต์ โดยเฉพาะในอดีตชาติ เริ่มด้วยพุทธอุปทาน (ประวัติของพระพุทธเจ้า) ปัจเจกพุทธอุปทาน (เรื่องราวของพระปัจเจกพุทธเจ้า) เถรอปทาน (อดีตประวัติแห่งพระอรหันต์เถระ อาทิ พระสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะ พระมหากัสสปะ พระอนุรุทธ พระอานนท์ และท่านอื่นๆ รวม 410 รูป)

เล่ม 33 อปทาน ภาค 2 กาถาแสดงอดีตประวัติพระอรหันต์เถระต่ออีกจนถึงรูปที่ 550 ต่อจากนั้นเป็นเถรอปทาน แสดงเรื่องราวของพระอรหันต์เถรี 40 เรื่อง เริ่มด้วยพระเถรีที่ไม่คูนนาม 16 รูป ต่อด้วยพระเถรีที่สำคัญ คือ พระมหาปชาบดีโคตมี พระเขมา พระอุบลวรรณา พระปฐาจารา พระยโสธรา และรูปอื่นๆ จนจบเรื่อง

เมื่อจบอปทานแล้ว ท้ายเล่มมีคัมภีร์ พุทธวงส์ เป็นกาถาแสดงเรื่องราวของพระพุทธเจ้าในอดีต 24 พระองค์ที่พระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันเคยได้ทรงเฝ้าและได้รับพยากรณ์ จนถึงประวัติของพระองค์เอง รวมเป็น 25 พระองค์

ตอนจบมีคัมภีร์สั้นๆ ชื่อ จริยาปิฎก แสดงพุทธจริยาในอดีตชาติ 35 เรื่อง ที่มีแล้ว ในชาดกแต่เล่าใหม่ด้วยกาถาประพันธ์ใหม่ ซึ่งตัวอย่างการบำเพ็ญบารมีบางข้อ

พระอภิธรรมปิฎก

พระอภิธรรมปิฎก หมายถึงหลักธรรมและคำอธิบายที่เป็นเนื้อหาวิชาล้วนๆ ไม่เกี่ยวข้องกับบุคคลหรือเหตุการณ์ แบ่งเป็น 7 คัมภีร์ ประกอบด้วย (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539; พระธรรมปิฎก, 2546)

1. ชัมมสังคณี

เล่ม 34 ชัมมสังคณี ดันเล่มแสดงมาติกา (แม่บท) ได้แก่บทสรุปแห่งธรรมทั้งหลายที่จัดเป็นชุดๆ มีทั้งชุด 3 ได้แก่ ชุดที่ประกอบด้วย กุศลธรรม อกุศลธรรม อภัยกถุทธธรรม และชุดที่ประกอบด้วยอดีตธรรม อนาคตธรรม ปัจจุบันธรรม ส่วนชุด 2 ประกอบด้วยชุดสังขตธรรม อสังขตธรรม และชุดโลกียธรรม และโลกุตตธรรม มีทั้งสิ้น 164 ชุด หรือ 164 มาติกา

2. วิภังค์

เล่ม 35 วิภังค์ เป็นส่วนที่ยกหลักธรรมสำคัญๆขึ้นมาแจกแจง อธิบายให้เห็นทุกแง่ และวินิจฉัยจนชัดเจนจบไปเป็นเรื่องราว รวมทั้งสิ้น 18 เรื่อง ได้แก่ ชั้น 5 อายุตนะ 12 ชาติ 18 อริยสัจ 4 อินทรีย์ 22 ปฏิจสมุปปาท สติปัญญา 4 สัมมัตถิยา 4 อิทธิบาท 4 โพชฃงค์ 7 มรรคมีองค์ 8 ฌาน อัปปมัญญา สีล 5 ปฏิสัมภทา 4 ญาณประเภทต่างๆ และเบ็ดเตล็ดต่างๆด้วยอภิสถาปัตยกรรมต่างๆ อธิบายเรื่องใดให้เรียกว่า “วิภังค์” ของเรื่องนั้น เช่นอธิบายชั้น 5 ก็เรียกว่า ชั้นวิภังค์ เป็นต้น รวมมี 18 วิภังค์

3. ชาติภูมิกถา และ 4 ปุคคลบัญญัติ รวมอยู่ในเล่มเดียวกันคือ

เล่ม 36 ชาติภูมิกถาและปุคคลบัญญัติในชาติภูมิกถาเป็นการนำข้อธรรมในมัตติกาและข้อธรรมอื่นๆ อีก 125 อย่างมาจัดเข้าไว้ในชั้น 5 อายุตนะ 12 และชาติ 18 ส่วนปุคคลบัญญัติ เป็นการบัญญัติความหมายของชื่อที่ใช้เรียกบุคคลต่างๆตามคุณธรรม เช่น “โศดาบัน” คือบุคคลผู้ละสังโยชน์ 3 ได้แล้ว เป็นต้น

5. กถาวัตถุ

เล่ม 37 กถาวัตถุ เป็นคัมภีร์ที่พระโมคคัลลีสบุตรติสสเถระ ประธานการสังคายนาครั้งที่ 3 เรียบเรียงขึ้นเพื่อแก้ความเห็นผิดของนิกายต่างๆ ในพระพุทธศาสนาในครั้งนั้น ซึ่งได้แตกแยกออกไปแล้วถึง 18 นิกาย เช่น ความเห็นว่าพระอรหันต์เสื่อมจากอรหัตผลได้ เป็นพระอรหันต์พร้อมกับการเกิดได้ ทุกอย่างเกิดจากกรรม เป็นต้น มีทั้งหมด 219 กถา

6. ยมก

เล่ม 38 ยมก ภาค 1 อธิบายหลักธรรมสำคัญให้เห็นความหมายและขอบเขตอย่างชัดเจน และทดสอบความรู้อย่างลึกซึ้งด้วยวิธีตั้งคำถามย้อนกันเป็นคู่ๆ (ยมก แปลว่า คู่) เช่น ธรรมทั้งปวงที่เป็นกุศลเป็นกุศลมูล หรือ ธรรมทั้งปวงที่เป็นกุศลมูลเป็นกุศล, รูปทั้งหมดเป็นรูปขันธ์ หรือ รูปขันธ์ทั้งหมดเป็นรูป เป็นต้น หลักธรรมที่นำมาอธิบายในยมก ภาค 1 นี้ มี 7 ยมก ได้แก่ มูล (เช่น กุศลมูล) ชั้น 5 อายุตนะ ชาติ สัจจะ สังขาร อนุสัย

เล่ม 39 ยมก ภาค 2 ถาถามตอบอธิบายหลักธรรมเพิ่มเติมจากภาค 1 อีก 3 เรื่อง คือ จิตตยมก ธรรมยมก (กุศล-อกุศล-อัพยาทธรรม) และ อินทริยมก รวมเป็น 10 ยมก

7. ปัญญา

เล่ม 40 ปฎิฐาน ภาค 1 คัมภีร์ปฎิฐาน อธิบายปัจจัย 24 โดยพิศดาร แสดงความสัมพันธ์
อิง

อาศัยเป็นปัจจัยแก่กันแห่งธรรมทั้งหลายในด้านต่างๆ ธรรมที่นำมาอธิบายคือข้อธรรมที่มีในมัตติกา
คือแม่บทหรือบทสรุปธรรม ซึ่งกล่าวไว้แล้วในต้นคัมภีร์ตั้งคณิ แต่อธิบายเฉพาะ 122 มัตติกาแรกที่
เรียกว่า อภิธรรมมัตติกา

นอกจากนี้ปฎิฐาน ภาค 1 ยังอธิบายความหมายของปัจจัย 24 เพื่อปูความเข้าใจในเบื้องต้น
ก่อน จากนั้นจึงเข้าสู่เนื้อหา คือ อนุโลมติกปฎิฐาน เพื่ออธิบายความเป็นปัจจัยแก่กันของธรรม
ทั้งหลาย อาทิ กุศลธรรมเป็นปัจจัยแก่กุศลธรรมโดยอุปนิสสยปัจจัยอย่างไร กุศลธรรมเป็นปัจจัยแก่
อกุศลธรรมโดยอาร์มมณปัจจัยอย่างไร

เล่ม 41 ปฎิฐาน ภาค 2 อนุโลมติกปฎิฐานต่อ คืออธิบายความเป็นปัจจัยแก่กันแห่งธรรม
ทั้งหลายในแม่บทชุด 3 ต่อจากเล่มปฎิฐาน ภาค 1 เช่น อดีตธรรมเป็นปัจจัยแก่ปัจจุบันธรรม โดย
อาร์มมณปัจจัย (พิจารณารูป เสียง เป็นต้น ที่ดับเป็นอดีตไปแล้วว่าเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็น
อนัตตา เกิดความโทมนัสขึ้น ฯลฯ) เป็นต้น

เล่ม 42 ปฎิฐาน ภาค 3 อนุโลมทุกปฎิฐาน อธิบายความเป็นปัจจัยแก่กันแห่งธรรมทั้งหลาย
ในแม่บทชุด 2 (ทุกมัตติกา) เช่น โลเกียธรรมเป็นปัจจัยแก่โลเกียธรรม โดยอาร์มมณปัจจัย (รูปายตนะ
เป็นปัจจัยแก่จักขุวิญญาณ ฯลฯ)

เล่ม 43 ปฎิฐาน ภาค 4 อนุโลมทุกปฎิฐาน ต่อ

เล่ม 44 ปฎิฐาน ภาค 5 ยังเป็นอนุโลมปฎิฐาน แต่อธิบายความเป็นปัจจัยแก่กันแห่งธรรม
ทั้งหลายในแม่บทต่างๆข้ามชุดกันไปมา ประกอบด้วย อนุโลมทุกติกปฎิฐาน ธรรมในแม่บทชุด 2
(ทุกมัตติกา) โยงกับธรรมในแม่บทชุด 3 (ติกมัตติกา) เช่นอธิบาย “กุศลธรรมที่เป็นโลกุตตรธรรม
เป็นปัจจัยแก่กุศลธรรมที่เป็นโลเกียธรรม โดยอธิปติปัจจัย” เป็นอย่างไร เป็นต้น อนุโลมติกทุกปฎิ
ฐาน ธรรมในแม่บทชุด 3 (ติกมัตติกา) โยงกับธรรมในแม่บทชุด 2 (ทุกมัตติกา) อนุโลมติกติกปฎิ
ฐาน ธรรมในแม่บทชุด 3 (ติกมัตติกา) กับธรรมในแม่บทชุด 3 (ติกมัตติกา) โยงระหว่างต่างชุดกัน
เช่น อธิบายว่า “กุศลธรรมที่เป็นอดีตธรรม เป็นปัจจัยแก่กุศลธรรมที่เป็นปัจจุบันธรรม” เป็น
อย่างไร เป็นต้น อนุโลมทุกทุกปฎิฐาน ธรรมในแม่บทชุด 2 (ทุกมัตติกา) กับธรรมในแม่บทชุด 2
(ทุกมัตติกา) โยงระหว่างต่างชุดกัน เช่น ชุดโลเกียะโลกุตตระ กับชุดสังขตะอสังขตะ เป็นต้น

เล่ม 45 ปฏิกฐาน ภาค 6 เป็นปัจจนียปฏิกฐาน คืออธิบายความเป็นปัจจยแก้กันแห่งธรรม ทั้งหลายดังกล่าวแล้วข้างต้น แต่อธิบายแง่ปฏิเสธ แยกเป็น ปัจจนียปฏิกฐาน คือ ปฏิเสธ + ปฏิเสธ เช่น ธรรมที่ไม่ใช่กุศล อาศัยธรรมที่ไม่ใช่กุศลเกิดขึ้นโดยเหตุปัจจย เป็นอย่างไร อนุโลมปัจจนียปฏิกฐาน คืออนุโลม + ปฏิเสธ เช่น อาศัยโลกิยธรรม ธรรมที่ไม่ใช่โลกุตตธรรม เกิดขึ้นโดยเหตุปัจจย เป็นอย่างไร ปัจจนียอนุโลมปฏิกฐาน คือ ปฏิเสธ + อนุโลม เช่น อาศัยธรรมที่ไม่ใช่กุศลธรรมที่เป็นอกุศล เกิดขึ้นโดยเหตุปัจจยเป็นอย่างไร และในทั้ง 3 แบบนี้ แต่ละแบบ จะอธิบายโดยใช้ธรรมในแม่บทชุด 3 แล้วต่อด้วยชุด 2 แล้วข้ามชุดระหว่างชุด 2 กับชุด 3 ชุด 3 กับชุด 2 ชุด 3 กับชุด 3 ชุด 2 กับชุด 2 จนครบทั้งหมดเหมือนกัน ดังนั้นแต่ละแบบจึงแยกขอยละเอียดออกไปเป็น ดิก ทุก ทุก ดิก ดิกทุก ดิกดิก ทุกทุก ตามลำดับ (เขียนให้เต็มเป็น ปัจจนียดิกปฏิกฐาน ปัจจนียทุกปฏิกฐาน ปัจจนียทุกดิกปฏิกฐาน ฯลฯ ดังนี้เรื่อยไปจนถึงท้ายสุด คือ ปัจจนียอนุโลมทุกทุกปฏิกฐาน)

คัมภีร์ปฏิกฐานจะอธิบายก่อนข้างละเอียดในเล่มต้นๆ เท่านั้น ส่วนเล่มหลังๆ แสดงไว้แต่หัวข้อหรือแนว และทิ้งไว้ให้ผู้เข้าใจแนวนั้น แล้วเอาไปแจกแจงโดยพิสดารเอง ถ้าอธิบายโดยพิสดารทั้งหมด จะเป็นเล่มหนังสืออีกจำนวนมาก จึงเรียกปฏิกฐานอีกชื่อหนึ่งว่า “มหาปกรณ์” แปลว่า ตำราใหญ่ทั้งโดยขนาดและโดยความสำคัญ

พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า พระไตรปิฎกมีเนื้อความทั้งหมด 84,000 พระธรรมขันธ์ แบ่งเป็น พระวินัยปิฎก 21,000 พระธรรมขันธ์ พระสุตตันตปิฎก 21,000 พระธรรมขันธ์ และพระอภิธรรมปิฎก 42,000 พระธรรมขันธ์

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการศึกษา ดังคำว่า “สิกขา” ซึ่งแปลว่าศึกษา ปรากฏอยู่มากในพระไตรปิฎก พระธรรมปิฎก (2545) ได้ให้ความหมายของการศึกษาว่าเป็นไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และสุมน อมรวิวัฒน์ (2530) กล่าวว่า กระบวนการพัฒนามนุษย์ตามหลักของไตรสิกขานี้มีความหมายสมบูรณ์ในตัวเอง มีความสืบเนื่อง และเป็นเหตุเป็นผลแก้กันและกัน อีกทั้งยังเป็นวิชาการทางการศึกษาที่คงความทันสมัยมาจนทุกวันนี้ สามารถนำหลักการศึกษานี้ของสากลมาเปรียบเทียบได้ตลอดกระบวนการ การจัดการศึกษาไม่ว่าด้วยรูปแบบใด หากมุ่งหมายเพื่อพัฒนาชีวิตและสังคมให้สมบูรณ์ได้ด้วยความสะดวกและอิสรภาพแล้วไซ้ การจัดการศึกษาเหล่านั้นจะมีความสอดคล้องกับกระบวนการพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขานี้เสมอ

พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญมากในการพัฒนามนุษย์ ดังที่พระพุทธธรรมปิฎก (2536 อ้างถึงใน อานาจ บัวศิริ, 2539) ได้อธิบายเรื่องพระพุทธศาสนากับพัฒนามนุษย์ ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นหลักในการจัดการศึกษาเพื่อฝึกฝนพัฒนาพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาของบุคคลให้ดีขึ้นได้ สรุปได้ดังนี้

1. ธรรมชาติของมนุษย์ที่ทำให้ต้องมีการศึกษา มนุษย์เกิดขึ้นมามีชีวิตอยู่ในโลก ยังไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร จะดำรงชีวิตให้รอดได้อย่างไร ก็จะเกิดความคิดขัด คับข้องใจ เรียกว่าเกิดทุกข์ หรือมีปัญหาเกิดขึ้นแก่ชีวิต และเมื่อมีความรู้เกิดขึ้นสามารถปฏิบัติการแก้ไขปัญหาได้ ทุกข์ก็หมดไป การมีชีวิตอยู่ด้วยดีของมนุษย์จึงต้องอาศัยการหาความรู้โดยรับการฝึกสอนจากมนุษย์อื่น ความไม่รู้หรืออวิชชา ก็จะหมดไป

2. แนวคิดพื้นฐานของพุทธศาสนาในการพัฒนามนุษย์ การเกิดปัญหาจากตัณหา ทำให้มนุษย์คิดหาทางออกที่จะแก้ปัญหาให้ถูกต้อง ฉะนั้น การจัดการศึกษาจะต้องฝึกคนให้มีความรู้ ให้พัฒนาปัญญา ปัญญาจะเป็นตัวนำพฤติกรรม จะกำหนดพฤติกรรมแทนตัณหา เมื่อปัญญามานำมนุษย์ก็ไม่ต้องทำตามตัณหา เพราะมองเห็นคุณค่าที่แท้จริงที่ต้องการแล้ว

โยนิโสมนสิการ เป็นตัวเริ่มต้นที่หักเหกระแสความคิดออกจากตัณหา โดยนำปัญญามาใช้กับเรื่องที่เกี่ยวข้อง แล้วทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนไป จากนั้นจะเกิดความอยากที่ 2 ขึ้น คือ ฉันทะ เป็นความอยากที่ดี เป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำชีวิตไปสู่จุดหมายที่ตั้งงาม เป็นองค์ธรรมสำคัญมาก ถ้าขาดฉันทะก็จะทำอะไรให้สำเร็จได้ยาก ฉันทะต้องอาศัยปัญญาพิจารณาว่าอะไรดี มีคุณค่า เป็นประโยชน์ที่แท้จริง ฉันทะก็อยากทำให้เกิดสิ่งนั้น ผิดกับตัณหาที่ไม่ต้องอาศัยปัญญา อะไรถูกหู ถูกลิ้น ถูกใจ ตัณหาที่อยากได้ อยากเสพในสิ่งนั้น ตัณหาจึงอยู่ด้วยอวิชชา แต่ถ้าปัญญาเกิดขึ้น ตัณหาที่หายไป ปัญญาว่าอะไรเป็นคุณค่า เป็นประโยชน์ที่แท้จริง ฉันทะก็เกิดขึ้นในสิ่งนั้น ดังนั้น ปัญญาพัฒนาไป ฉันทะก็พัฒนาควบคู่ไปด้วย ในทางการศึกษาถ้าจับจุดนี้ไม่ได้ ก็พูดได้ว่าการศึกษาที่นั่นพลาด เสียหลักไปแล้วตั้งแต่ต้นทาง ยากจะสำเร็จด้วยดี

สรุปกระบวนการแห่งพฤติกรรมของมนุษย์ ได้เป็น 2 แบบ คือ

แบบที่ 1 (ไร้การศึกษา) : อวิชชา + ตัณหา → พฤติกรรมสร้างทุกข์ (ก่อปัญหา)

แบบที่ 2 (มีการศึกษา) : ปัญญา + ฉันทะ → พฤติกรรมสลายทุกข์ (แก้ปัญหา)

กระบวนการแบบที่ 2 เป็นแนวทางในการพัฒนามนุษย์ และการพัฒนาจะเป็นพร้อมกัน 3 ด้าน คือ พัฒนาพฤติกรรม พัฒนาจิตใจ พัฒนาปัญญา ในพระพุทธศาสนามีหลักการให้การศึกษา มนุษย์ด้วยการฝึกฝนพัฒนาให้รู้จักรับรู้และรู้จักปฏิบัติต่อสิ่งที่เกี่ยวข้องในชีวิตได้อย่างถูกต้อง ทำให้ไม่มีปัญหาเกิดขึ้น เรียกว่าทำให้ไร้ทุกข์

พุทธทาสภิกขุ (ม.ป.ป. อ้างถึงใน คลพัฒน์ ยศธร, 2542) กล่าวถึงการจัดการศึกษาไว้ว่า “เราต้องจัดการศึกษาทุกอย่างให้เสริมสร้างมนุษยธรรมมีความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง ไม่มีปัญหาแก่ฝ่ายใด ซึ่งถ้าการพัฒนาคนและวัตถุยังไม่อาจแก้ปัญหาต่างๆในโลกได้ เราคงจะต้องพัฒนาจิตใจของคน ซึ่งเครื่องมือในการพัฒนาจิตใจก็ไม่มีอะไรดีไปกว่าธรรมะในทางพระพุทธศาสนา”

พระธรรมโกศาจารย์ (2540 อ้างถึงใน วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา, 2543) ได้แสดงหลักธรรมถึงลักษณะของคุณธรรมที่ควรจะพัฒนาให้มีขึ้นในบุคคล คือ

1. ขยันขันแข็ง กล้า ขอมตายถ้าถูกรุกรม
2. สุขภาพ อ่อน โยน เชื้อฟังผู้เฒ่าผู้แก่
3. กตัญญู รับผิดชอบต่อแม่ถึงไม่มีชีวิต แม่อุปสรรค ศัตรู
4. มีศีล มีสัตย์ เปิดเผย บริสุทธิใจ
5. ประหยัด สันโดษ รู้จักทำสิ่งร้ายให้กลายเป็นดี
6. มีเมตตา กรุณา มีน้ำใจ ไม่มีเขา ไม่มีเรา
7. อดกลั่น อดทน ด้วยใจแจ่มใส คอยได้ รอได้
8. เป็นฝ่ายยอมได้ ให้อภัยได้ เพื่อให้อะไรๆ มันลงกันได้
9. ไม่ตามใจกิเลส แต่เลือกข้างถูกรุกรม
10. เป็นแบบฉบับในเรื่อง กิน อยู่ หลับ นอน เกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นของชาวพุทธเอง

พระโสภณคณาภรณ์ (2525 อ้างถึงใน พัทธี แสงนิล, 2533) กล่าวว่า “วิชาพุทธศาสนานั้นเป็นการสอนเพื่อสร้างคนจริงๆ เพื่อพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ เพื่อพัฒนามนุษย์ให้เป็นกัลยาณบุรุษคนเป็นบัณฑิต เป็นนักปราชญ์ เป็นคนดีจริงๆ เรียกว่าสัตบุรุษนั้นต้องพัฒนาด้วยระบบคำสอนในทางพุทธศาสนา”

พระธรรมปิฎก (2539) แสดงทัศนะว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการศึกษาที่นำเอาการศึกษาเข้ามาเป็นสาระสำคัญ เป็นเนื้อแท้ของการดำเนินชีวิต และทำให้การดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นการศึกษา หลักการปฏิบัติในพระพุทธศาสนาทั้งหมดนั้น เรียกว่า มรรค คือ ทางดำเนินชีวิต มรรคหรือทางดำเนินชีวิตนี้เป็นจริยธรรมอันประเสริฐ หลักการดำเนินชีวิตที่ประเสริฐได้แก่ มรรคมีองค์ 8 ประการ มีสัมมาทิฐิ เป็นต้น และสัมมาสมาธิเป็นปริโยสาน สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ จัดเป็นจำพวกหนึ่งเรียกว่าปัญญา สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ จัดเป็นประเภทหนึ่ง

เรียกว่า คีล สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ จัดเป็นหมวดหนึ่ง เรียกว่า สมาธิ กล่าวได้ว่า มรรคมีองค์ 8 ประการนี้ จัดเป็นประเภทได้ 3 เรียกว่า คีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเรียกชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า ไตรสิกขา การดำเนินชีวิตตามหลักพุทธศาสนาจึงต้องดำเนินให้ถูกต้อง โดยปฏิบัติตามหลัก ไตรสิกขา เพื่อฝึกตนให้ดำเนินตามมรรค ทั้งนี้ มัชฌิมาปฏิปทา ได้แก่ มรรคมีองค์ 8 เป็นข้อปฏิบัติ กลางๆ ไม่ตึงเกินไป ไม่หย่อนเกินไป พอดีที่จะนำไปสู่จุดหมายแห่งความมีชีวิตที่ดีงาม

พระธรรมปิฎก (2539) แสดงทัศนะว่าธรรมที่เป็นรุ่งอรุณของมรรค ก็เป็นรุ่งอรุณของ สิกขา คือ เป็นรุ่งอรุณของการศึกษาด้วย ด้วยเหตุผลดังกล่าว ธรรมหมวดนี้จึงเรียกว่ารุ่งอรุณของ การศึกษา เป็นแสงเงินแสงทองของชีวิตที่รุ่งเรืองดีงาม บุคคลจะต้องเห็นความสำคัญของ หลักธรรมที่เป็นรุ่งอรุณนี้ พระพุทธเจ้าตรัสว่า ถ้ารุ่งอรุณนี้ปรากฏขึ้นมาแล้ว ไม่ต้องไปเพียร พยายาม มรรคก็จะเกิดขึ้นเอง เหมือนดังแสงเงินแสงทองที่เกิดขึ้นมาแล้ว ก็เป็นหลักประกันว่าในไม่ ช้า พระอาทิตย์ก็จะต้องขึ้นมา และเป็นบุญนิมิต ที่บุคคลไม่ต้องเพียรพยายาม หากสร้าง องค์ประกอบหรือหลักธรรม 7 ประการนี้ขึ้นมาแล้ว มรรคก็จะเกิดขึ้นตามมา

พระธรรมปิฎก (2545) แสดงทัศนะว่า มัชฌิมาปฏิปทา หรืออริยสังขล้อสุดท้ายคือมรรค เป็นประมวลหลักความประพฤติปฏิบัติ หรือระบบจริยธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา เป็นคำ สอนภาคปฏิบัติที่จะช่วยให้การดำเนินสู่จุดหมายตามแนวทางของกระบวนการธรรม ที่รู้เข้าใจแล้วนั้น เป็นผลสำเร็จขึ้นมาในชีวิตจริง หรือเป็นวิธีการใช้กฎเกณฑ์แห่งกระบวนการของธรรมชาติ ให้เกิด ประโยชน์แก่ชีวิตจนถึงที่สุด

พระธรรมปิฎก (2545) แสดงทัศนะว่าองค์ประกอบทั้ง 8 ของอริยมรรค มีใช้ทาง 8 ทาง หรือหลักการที่ต้องยกขึ้นมาปฏิบัติให้เสร็จสิ้นไปที่ละข้อตามลำดับ แต่เป็นส่วนประกอบของทาง สายเดียวกัน ต้องอาศัยกันและกัน เหมือนเกลียวเชือก 8 เกลียว ที่รวมกันเข้าเป็นเชือกเส้นเดียว และ ต้องปฏิบัติเคียงข้างกันไปโดยตลอด

พระธรรมปิฎก (2545) แสดงทัศนะว่า สัมมาทิฐิ สัมมาวายามะ และสัมมาสติเป็นองค์ มรรค 3 ข้อที่ต้องใช้อยู่เสมอ เพื่อให้ดำเนินหรือเดินก้าวหน้าไปด้วยดีด้วยการปฏิบัติ โดยมีบทบาท สำคัญต้องเกี่ยวข้องและปฏิบัติรวมพร้อมกันไปกับองค์มรรคข้ออื่นๆทุกข้อ

ศุมน อมรวิวัฒน์ (2544) กล่าวว่าไตรสิกขาเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์ทั้งกาย วาจา ความคิด จิตใจ อารมณ์ สติปัญญาให้สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างสันติและมีอิสรภาพ เน้นการปฏิบัติฝึกหัดอบรมตนตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นองค์รวมของมรรคมีองค์แปด ได้แก่

1. การฝึกหัดอบรมตนให้มีศีล ด้วยสัมมากัมมัฏฐาน และสัมมาอาชีวะ
2. การฝึกหัดอบรมตนให้มีสมาธิ ด้วยสัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ
3. การฝึกหัดอบรมตนให้มีปัญญา ด้วยสัมมาทิฏฐิและสัมมาสังกัปปะ

สาระสำคัญของพระไตรปิฎกและสาระสำคัญของหลักธรรมในพระพุทธศาสนาตามที่
พรรณนามาข้างต้น ถือว่าเป็นบรรทัดฐานหรือแนวปฏิบัติสำหรับนิสิตนักศึกษา ซึ่งผู้ที่เกี่ยวข้อง
อาทิ ผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษา ฝ่ายกิจการนิสิตนักศึกษา คณาจารย์ ศิษย์เก่า สมาคมทางวิชาชีพ
ฯลฯ จะต้องหารูปแบบและวิธีการที่เหมาะสมในการน้อมนำธรรมดังกล่าวไปสู่การปฏิบัติกร
จริง

ตอนที่ 2 สาระและทฤษฎีการพัฒนานิสิตนักศึกษา

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนานิสิตนักศึกษา

ความหมายของการพัฒนานิสิตนักศึกษา

สำเนา ขจรศิลป์ (2538) กล่าวว่า การพัฒนานิสิตนักศึกษาหมายถึง ความพยายามใดๆ ของสถาบันอุดมศึกษาที่จะส่งเสริมให้นักศึกษามีพัฒนาการในด้านต่างๆ อย่างสมบูรณ์ ซึ่งสอดคล้องกับคิงและฟิลด์ส์ (King and Fields, 1980) ที่กล่าวถึงการพัฒนานิสิตนักศึกษาว่าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนามนุษย์ อันหมายถึงการพัฒนานิสิตนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา นอกจากนี้ร็อดเจอร์ (Rodgers, 1980) ได้เน้นว่าการพัฒนานิสิตศึกษานั้นคือความพยายามใดๆ ที่จะส่งเสริมให้นักศึกษามีพัฒนาการในด้านต่างๆ และวินสตัน, จูเนียร์ คริมเมอร์ มิลเลอร์ และคณะ (Winston, Jr.; Creamer; Miller, and Associates, 2001) ได้ระบุถึงการพัฒนานิสิตนักศึกษาว่าหมายถึงพื้นฐานทางด้านทฤษฎีและปรัชญาเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของสถาบันอุดมศึกษา และเหตุผลที่ต้องมีฝ่ายกิจการนิสิตนักศึกษา ซึ่งเป็นการประยุกต์หลักการการพัฒนามนุษย์มาใช้พัฒนานิสิตนักศึกษา

เพราะฉะนั้นการพัฒนานิสิตนักศึกษาจึงควรมีเป้าหมายอย่างน้อย 7 ประการ ดังต่อไปนี้ (สำเนาวิ ขจรศิลป์, 2538) วิชาการและวิชาชีพ สติปัญญา สังคม อารมณ์ เอกลักษณ์ ร่างกาย คุณธรรม

จึงอาจกล่าวได้ว่าการพัฒนานิสิตนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาเป็นกระบวนการที่มีความสลับซับซ้อน และมีปัจจัยเกี่ยวพัน 8 ประการ คือ การบริหาร วิชาการ กิจกรรมนิสิตนักศึกษา บุคลากร งบประมาณ นิสิตนักศึกษา สภาพแวดล้อมภายในสถาบัน สภาพแวดล้อมภายนอกสถาบัน

บราวน์ (Brown 1972 อ้างถึงใน สำเนาวิ ขจรศิลป์, 2538) เสนอเป้าหมายในการพัฒนานิสิตนักศึกษา 5 ประการ

1. การพัฒนาเอกลักษณ์ ซึ่งรวมไปถึงการพัฒนาาระบบค่านิยม การพัฒนาคุณธรรม และการพัฒนาเป้าหมายในอาชีพ
2. การพัฒนาทักษะในการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เช่น ทักษะในการสื่อความหมาย การพัฒนาความเข้าใจและความเห็นใจกับผู้อื่น (โดยเฉพาะบุคคลที่มีความแตกต่างด้านเชื้อชาติและวัฒนธรรม)
3. การพัฒนาทักษะในด้านการเรียนและสติปัญญา ซึ่งจะช่วยให้เป็นบุคคลที่มีความสนใจและทำการศึกษาค้นคว้าความรู้ใหม่ๆตลอดชีวิต
4. การพัฒนาด้านสุนทรียภาพ คือการพัฒนาความเข้าใจ เห็นคุณค่าและเกิดความซาบซึ้งในธรรมชาติและศิลปะ ตลอดจนการพัฒนาทักษะในการสร้างสรรค์ในงานศิลปะ
5. การพัฒนาด้านร่างกายและทักษะในด้านนันทนาการ คือการพัฒนาความเข้าใจ เห็นคุณค่าและบูรณาการกิจกรรมนันทนาการเข้ากับลักษณะการดำเนินชีวิตของตน

คิง และฟิลด์ส์ (King and Fields, 1980) เสนอเป้าหมายในการพัฒนานิสิตนักศึกษา 4 ประการ ดังนี้

1. การพัฒนาสติปัญญา คือการพัฒนาความสามารถในการคิดและเรียนรู้ การรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้เกิดกระบวนการสร้างความหมายใหม่และประเมินคุณค่าและศักยภาพของความหมายเหล่านั้น
2. การพัฒนาเอกลักษณ์ คือการพัฒนาความเข้าใจเกี่ยวกับตนเอง ค้นพบตัวเอง ซึ่งอาจเรียกว่าเป็นการพัฒนา ลักษณะเฉพาะบุคคล
3. การพัฒนาสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคล เน้นการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นอย่างมีประ

สิทธิภาพ

4. การพัฒนาค่านิยม เน้นการสร้างเกณฑ์เกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรมที่นำมาใช้ในการดำเนินชีวิต

วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา (2528) เสนอแนวทางในการพัฒนานิสิตนักศึกษา 8 ด้าน ดังนี้

1. การพัฒนาทางสติปัญญา ให้รู้จักความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียน หัดคิดอย่างมีระบบ และสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้
2. การพัฒนาวิชาชีพ ให้มีความสามารถในการประกอบอาชีพ สามารถสร้างงานอาชีพขึ้นใหม่ได้
3. การพัฒนาอารมณ์และการควบคุมอารมณ์ เข้าใจวิธีการรักษาอารมณ์ของตนได้
4. การพัฒนาทักษะทางสังคม หมายรวมถึง การใช้วาจาหรือภาษาที่เหมาะสมในการติดต่อสื่อสารในสังคม การเรียนรู้มารยาทต่างๆ ในการสมาคมติดต่อ การแต่งกายตามกาลเทศะ การประพฤติปฏิบัติตามสังคม ทำเพื่อประโยชน์แก่สังคม
5. ความเป็นตัวของตัวเอง ให้เข้าใจตนเอง รู้จักสร้างเอกลักษณ์ของตนเอง รู้จักพึ่งตนเองสร้างความมั่นใจให้แก่ตนเอง และสร้างบุคลิกที่ตนพอใจ
6. การพัฒนาคุณธรรม เช่น ความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น มีความเสียสละ อดทน ต่องานทุกชนิด พยายามทำงานให้เสร็จ การคิดถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว การตรงต่อเวลาไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน ไม่ว่าจะเป็ทางกาย วาจา หรือใจ รักชาติ ภาคภูมิใจในความเป็นชาติไทย มีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ในทุบทบบาท
7. การพัฒนาทัศนคติ ทัศนคติที่ดีย่อมมีความรู้สึกรักเข้าใจเห็นในผู้อื่นมากกว่า มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ได้ดี สามารถนำสังคมให้เป็นสุขได้ด้วยทัศนคติที่ดียอมส่งผลไปสู่การกระทำที่ดี
8. การพัฒนาการจัดการ ให้นิสิตเป็นคนสูงงาน รู้จักการแก้ปัญหาอย่างเหตุผล ถูกต้องตามสังคม

สำเนาวั ขจรศิลป์ (2538) กล่าวถึงเป้าหมายในการพัฒนานิสิตนักศึกษาไทย 7 ประการ คือ

1. ด้านวิชาการและวิชาชีพ โดยมุ่งพัฒนาเจตคติ และทักษะในการเรียน เพื่อให้เป็นผู้มี

ความรู้ความสามารถในด้านวิชาชีพ ความรู้และทักษะในการบริหาร ความรู้และทักษะทางด้านภาษาต่างประเทศและคอมพิวเตอร์ ตลอดจนเป็นผู้ใฝ่รู้อยู่เสมอ

2. ด้านสติปัญญา โดยมุ่งพัฒนาความสามารถในการคิด การวิเคราะห์ ความรอบคอบ ไตร่ตรองและเห็นการณ์ไกล
3. ด้านสังคม โดยเน้นการพัฒนาทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่น โดยกระบวนการประชาธิปไตย กิริยามารยาททางสังคม มนุษยสัมพันธ์ และรอบรู้ทั้งวัฒนธรรมไทยและต่างชาติที่ต้องติดต่อกับ
4. ด้านอารมณ์ โดยเน้นการทำความเข้าใจอารมณ์ของตนเอง การปรับและควบคุมอารมณ์ ตลอดจนการพัฒนาอารมณ์ทางด้านสุนทรียภาพ เพื่อให้เห็นคุณค่าของศิลปะ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม
5. ด้านเอกลักษณ์ โดยเน้นการทำความเข้าใจบุคลิกภาพของตนเองในทุกๆ ด้าน การพัฒนาความสนใจในอาชีพ การวางแผนเพื่อประกอบอาชีพ การวางแผนดำรงชีวิตให้สอดคล้องกับบุคลิกภาพของตนเอง
6. ด้านร่างกาย โดยเน้นการพัฒนาความเจริญเติบโตในช่วงวัยรุ่นตอนปลาย การพัฒนาเจตคติและทักษะในการรักษาสุขภาพร่างกาย และสุขภาพจิตให้มีความสมบูรณ์แข็งแรงอยู่เสมอ
7. ด้านคุณธรรม โดยเน้นคุณธรรมขั้นพื้นฐาน อันได้แก่ ความกตัญญู กตเวทิตะ ขยัน ซื่อสัตย์ ประหยัด อุตุน เสียสละเพื่อส่วนรวม ตลอดจนการส่งเสริมให้ยึดมั่นปฏิบัติตามคำสอนของศาสนา และจรรยาบรรณในอาชีพ

ธิดารัตน์ บุญนุช (2543) แสดงทัศนะว่านักการศึกษาและผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษาที่เข้าใจเรื่องการอุดมศึกษาและการพัฒนานิสิตนักศึกษา ต่างยอมรับว่าในช่วงเวลาที่นิสิตนักศึกษาเข้ามาอยู่ในสถาบันนั้น นิสิตนักศึกษาได้เรียนรู้จากชีวิตนอกห้องเรียนไม่น้อยไปกว่าในห้องเรียน ภายนอกห้องเรียนนี้ กิจกรรมนิสิตนักศึกษามีบทบาทที่สำคัญในการสร้างเสริมประสบการณ์ให้แก่ นิสิตนักศึกษา การเข้ากลุ่มเพื่อนทำกิจกรรมช่วยให้นิสิตนักศึกษาได้เรียนรู้การปฏิบัติตัวในสังคม ได้รับการยอมรับจากเพื่อน เรียนรู้การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และทักษะอันมีค่าต่อการดำรงชีวิต ทั้งในปัจจุบันและเมื่อสำเร็จการศึกษาในอนาคต

ธิดารัตน์ บุญนุช (2543) เสนอถึงการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนให้กิจกรรมการเรียนการสอนในหลักสูตรและกิจกรรมนิสิตนักศึกษาเอื้อประโยชน์และส่งเสริมซึ่งกันและกัน คือ การจัดให้กิจกรรมการเรียนการสอนในหลักสูตร และกิจกรรมนิสิตนักศึกษาเอื้อประโยชน์กัน

ซึ่งสถาบันการศึกษาทำได้โดยจัดโปรแกรมการเรียนการสอนแบบร่วมประโยชน์ โดยให้โปรแกรมการเรียนการสอนตามหลักสูตร มีส่วนสัมพันธ์กับประสบการณ์ในชั้นเรียน และประสบการณ์จากการทำกิจกรรมนอกชั้นเรียน เพื่อเอื้อประโยชน์แก่นิสิตนักศึกษา โดยโปรแกรมนี้เป็นกระบวนการเรียนการสอนที่ประกอบด้วยกิจกรรมที่ให้นิสิตนักศึกษามีส่วนร่วมในชั้นเรียน และกิจกรรมที่ให้นิสิตนักศึกษาทำกันเองนอกชั้นเรียน กิจกรรมในชั้นเรียนเป็นการฟังบรรยายโดยนิสิตนักศึกษามีส่วนร่วมอภิปรายแสดงความคิดเห็น ประชุมกลุ่มแก้ปัญหาหรือทำแบบฝึกหัด และศึกษาค้นคว้าตามที่อาจารย์มอบหมายแล้วมานำเสนอในชั้นเรียน

กิจกรรมนอกชั้นเรียน เป็นงานกลุ่มที่อาจารย์ให้นิสิตนักศึกษาได้ฝึกเชื่อมโยงความรู้และประสบการณ์ในชั้นเรียน ไปลองปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่สังคม และได้ฝึกสังเกตและเรียนรู้ชีวิตความเป็นอยู่ในสังคมไปด้วย ได้ฝึกวิเคราะห์และแก้ปัญหา และได้ฝึกการทำงานเป็นทีม กิจกรรมนอกชั้นเรียนเป็นงานกลุ่มที่เลียนแบบการทำกิจกรรมนิสิตนักศึกษาของสโมสร

โปรแกรมการเรียนการสอนแบบร่วมประโยชน์นี้ นอกจากนำประสบการณ์จากชั้นเรียนไปใช้ในการทำกิจกรรมนอกชั้นเรียนแล้ว นิสิตนักศึกษายังได้ความรู้และประสบการณ์จากกิจกรรมนอกชั้นเรียน มาอภิปรายแลกเปลี่ยนกันภายในชั้นเรียนอีก นอกจากนี้ ประสบการณ์การทำกิจกรรมนอกชั้นเรียนยังช่วยให้นิสิตนักศึกษาที่ไม่เคยร่วมกิจกรรมนิสิตนักศึกษามาก่อน และไม่สนใจกิจกรรม ได้เปลี่ยนความคิดเพราะเข้าใจประโยชน์ของกิจกรรมนิสิตนักศึกษาที่ได้ออกทำด้วยตัวเอง ซึ่งจะส่งผลให้นิสิตนักศึกษาเหล่านี้ต้องการที่จะเข้าร่วมกิจกรรมนิสิตนักศึกษาต่อไป นับเป็นการเอื้อประโยชน์และส่งเสริมซึ่งกันและกันของกิจกรรมในและนอกชั้นเรียน

พระธรรมปิฎก (2541) ได้แสดงธรรมถกเกี่ยวกับการพัฒนาคนในด้านต่างๆ 4 ด้านดังต่อไปนี้คือ

1. พัฒนากาย คือ การพัฒนาร่างกายให้แข็งแรง มีสุขภาพดี ปราศจากโรคภัย ตลอดจนถึงการมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องรู้จักและสามารถมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางด้านธรรมชาติ เทคโนโลยี ปัจจัย 4 และสังคมได้อย่างถูกต้องเหมาะสม
2. พัฒนาศีล คือ การมีความประพฤติในสิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อผู้อื่นหรือสังคม การมีระเบียบวินัย การอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดี และการประกอบอาชีพสุจริตด้วยความซื่อสัตย์สุจริตหรือ อาจจะสรุปได้ว่า การพัฒนาศีล คือการให้มี สัมมาวาจา วาจาชอบ สัมมากรรมมันตะ การกระทำชอบ สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ
3. พัฒนาจิต คือ การอบรมเสริมสร้างจิตใจให้พร้อมด้วยคุณสมบัติ 3 อย่างคือ
  - 3.1 คุณภาพจิต คือการเป็นผู้ที่มีคุณธรรม มีจิตใจดีงาม มีเมตตา กรุณา มีน้ำใจ

โอบอ้อมอารี มีความกตัญญู รู้คุณค่าแห่งการกระทำของผู้อื่น

3.2 สมรรถภาพจิต หรือความสามารถของจิต เช่น มีสติดี มีสมาธิจิตใจแน่ว
แน่ มีขันติ ความหนักแน่นเข้มแข็งของจิตใจเป็นต้น

3.3 สุขภาพจิต คือ จิตที่มีสุขภาพดี มีจิตใจที่เป็นสุขสดชื่นร่าเริงผ่องใส ซึ่งเรื่องนี้เป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งสำหรับเป้าหมายในการพัฒนานิสิตนักศึกษา ซึ่งเป็นการระบุให้ชัดเจนว่า “การศึกษาจะต้องสร้างคนให้มีความสุข”

4. พัฒนาปัญญา คือ การพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ ซึ่งมีหลายระดับคือ

4.1 ความสามารถในการแสวงหาความรู้ โดยรู้จักเลือกรับ เลือกคัด จัดสรร
กั่นกรอง และประมวลข้อมูลให้ได้ความรู้ที่ถูกต้องเป็นจริง

4.2 ความสามารถในการคิดให้ชัดเจนในแต่ละเรื่อง โดยรู้จักวิเคราะห์ห่องค์
ประกอบ และสืบสาวเหตุปัจจัย

4.3 ความสามารถในการโยงความรู้และความคิดแต่ละด้านรวมเข้ามหากัน
ให้เกิดภาพรวมที่ชัดเจน หรือปรุงแต่งเป็นความรู้ความคิดใหม่

พระธรรมปิฎก (2536 อ้างถึงใน อานาจ บัวศิริ, 2539) ได้แสดงถึงกระบวนการของ
การศึกษาหรือระบบการพัฒนาศิลปะ ดังนี้

กระบวนการที่จะพัฒนาศิลปะนั้นแยกได้เป็น 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนก่อนเข้าสู่
กระบวนการพัฒนา และขั้นตอนในกระบวนการพัฒนา แต่ละขั้นตอนมีหลักการสำคัญ ดังนี้

1. ขั้นตอนก่อนเข้าสู่กระบวนการพัฒนา หรือขั้นนำสู่ศึกษา คือขั้นก่อนที่จะเข้าสู่ไตร
สิกขา เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าขั้นก่อนมรรค ต่อจากนั้นจึงเข้าสู่ตัวมรรค ซึ่งมีองค์แปด สิกขา คือ
การศึกษาหรือฝึกฝนพัฒนา มรรค คือวิถีชีวิตหรือการดำเนินชีวิตที่ดี ไตรสิกขาเป็นการศึกษาที่
ฝึกฝนพัฒนาคนให้เขาดำเนินชีวิตได้อย่างนั้นนั่นเอง

การดำเนินชีวิตที่ดี (มรรค) เริ่มจากสัมมาทิฐิ คือความเห็นชอบ เป็นความเชื่อว่าสิ่ง
ทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัย (เชื่อในหลักการที่ถูกต้อง) ที่เป็นฐานสำคัญของการพัฒนา ทำให้มี
การพัฒนาต่อไปได้ แต่ถ้ามีความเชื่อที่ผิด (มีทิฐิที่ผิด) ก็จะตัดหนทางการพัฒนาไปเลย ปัจจัยที่ทำให้
ให้คนเกิดมีสัมมาทิฐิ มี 2 ประการคือ (1) ปัจจัยภายนอก ได้แก่ ปรโตโฆษะ (เสียงจากผู้อื่น) (2)
ปัจจัยภายใน ได้แก่ โยนิโสมนสิการ (การรู้คิดพิจารณาด้วยตนเอง) หมายความว่าสัมมาทิฐิเริ่มจาก
ภายนอก เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ ผู้ใหญ่ หรือวัฒนธรรม ทำให้บุคคลนั้นได้รับอิทธิพลความเชื่อ
ความนึกคิด ความเข้าใจในภูมิธรรม ภูมิปัญญาและพฤติกรรมที่ถ่ายทอดกันมา ถ้าได้รับปัจจัย

ภายนอกที่ดิ่งงาม ถูกต้อง เป็นเหตุเป็นผล ก็จะนำเข้าสู่กระแสการพัฒนา หรือกระบวนการฝึก
 ความเป็นคนที่พัฒนาดีแล้ว ซึ่งมีคุณสมบัติที่สำคัญคือ ฟังตนเองได้โดยอิสระภาพ คุณสมบัตินี้จะ
 เกิดขึ้นต่อเมื่อเขารู้จักใช้ปัจจัยภายใน คือ โยนิโสมนสิการ หมายถึงการรู้จักคิด รู้จักพัฒนาด้วยตนเอง
 ปัจจัยภายนอกที่ดีเรียกว่ากัลยาณมิตร จะเป็นตัวสื่อเบื้องต้นที่ช่วยชักนำให้คนสามารถใช้โยนิโส
 มนสิการ จนมีปัจจัยภายในของตนเองเกิดขึ้นได้ ในการนี้จะมียोगค์ประกอบแทรกที่ช่วยหนุนอีก 5
 ประการ ซึ่งอยู่ในกระบวนการฝึก ขึ้นก่อนที่จะเข้าสู่มรรคด้วย เมื่อรวมปัจจัยภายนอกและปัจจัย
 ภายในแล้วจะมีทั้งหมด 7 ประการคือ (1) กัลยาณมิตรคือมีปรโตโฆষะ (ปัจจัยภายนอก) ที่ดี (2)
 ศีลสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยศีล) คือความเป็นผู้มีวินัย มีระเบียบ คือฝึกจนมีพฤติกรรมเคยชินที่ดี
 (3) ฉันทสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ) คือมีแรงจูงใจที่ถูกต้อง คือ ความใฝ่รู้ ใฝ่สร้างสรรค์
 ต้องการเข้าถึงความจริง (4) อัคคสัมปทา (ความทำตนให้ถึงพร้อม) คือมีจิตสำนึกในการที่จะฝึกฝน
 พัฒนาตนเองอยู่เสมอ (5) ทิฏฐิสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยหลักการแห่งความเชื่อถือ) คือ เชื่อถือ
 ในหลักการแห่งเหตุผล หรือความเป็นไปตามเหตุปัจจัย ทำให้การเรียนรู้เกิดขึ้น (6) อปฺปมาท
 สัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท) คือความกระตือรือร้น ไม่เฉื่อยชา มีสติ ไม่ปล่อย
 ปล่อยละเลย มีจิตสำนึก ตระหนักในความเปลี่ยนแปลง ทำให้เห็นคุณค่าของเวลา ใช้เวลาให้เป็น
 ประโยชน์ (7) โยนิโสมนสิการสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ) รู้จักมนสิการหรือ
 รู้จักคิด รู้จักพิจารณาด้วยตนเอง ไม่มองอะไรข้ามๆ รู้จักสืบสาวหาเหตุปัจจัย แยกแยะให้เห็น
 องค์ประกอบ นำส่วนดีมาใช้ประโยชน์ได้ รู้จักโยงใจให้เห็นองค์รวมหรือสร้างความรู้ ความคิดใหม่
 ได้ ทำให้ปัญญาเข้าถึงความจริง

องค์ประกอบหรือปัจจัยฝึกทั้ง 7 ประการนี้ เป็นจุดเริ่มที่จะนำเข้าสู่มรรค คือวิถีชีวิตที่ดิ่งงาม
 ของผู้ที่มีการศึกษา กัลยาณมิตรเป็นปัจจัยแรกที่จะช่วยชักนำให้เกิดปัจจัยอื่นๆ ตั้งแต่ประการที่ 2
 จนถึง 7 ดังนั้นการที่จะเข้าไปช่วยบุคคลอื่น เพื่อนำเขาเข้าสู่ไตรสิกขานั้น กัลยาณมิตรจะต้องรู้จัก
 บุคคลเสียก่อนว่ามีลักษณะอย่างไร จึงต้องเรียนรู้ถึงบุคคล 4 จริต 6 เป็นต้น เพื่อจะได้ประยุกต์
 กระบวนการศึกษาให้เหมาะกับบุคคลนั้นๆ ในการปฏิบัติเฉพาะกรณี เช่น การพัฒนาทางจิตขั้นลึกที่
 เรียกว่า การบำเพ็ญกรรมฐาน ต้องเรียนรู้เรื่องจริต 6 เป็นสำคัญ เมื่อจัดการสอนได้เหมาะสมกับ
 บุคคลแล้ว การสอนจะได้ผลดี ในการศึกษาที่ทำกันเป็นงานเป็นการเป็นกิจกรรมสังคมนั้น การ
 สร้างกัลยาณมิตรที่ดีเป็นเรื่องใหญ่ มีความสำคัญมาก รัฐหรือสังคมมีหน้าที่จัดสรร และเตรียม
 บุคลากรที่จะทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร เช่น ครูอาจารย์ ถ้าได้กัลยาณมิตรที่ดีมีคุณสมบัติที่รู้ชัดเจน
 ในกระบวนการของการศึกษา และสามารถทำหน้าที่ของกัลยาณมิตรได้ดี กิจการการศึกษาของ
 สังคมจะประสบความสำเร็จด้วยดี

2. ชั้นไตรสิกขา เป็นขั้นตอนของกระบวนการพัฒนาบุคคล โดยใช้หลักไตรสิกขาเต็มระบบ เนื่องจากมนุษย์มีความสามารถในการฝึกตนเองได้จนถึงที่สุด ถึงขั้นเป็นพุทธะ การศึกษาตามหลักพุทธศาสนาหรือการปฏิบัติธรรมนั้น สิ่งสำคัญที่จะต้องมีคือ ความเชื่อในโพธิ (เชื่อในปัญญาที่ทำให้มนุษย์เป็นพุทธ) เขาก็พร้อมที่จะฝึกฝนพัฒนาตนเอง ส่วนการที่บุคคลจะแจ้งประจักษ์โพธิได้หรือไม่ นั่น เป็นเรื่องของความแตกต่างระหว่างบุคคล ชีวิตที่ดีคือชีวิตที่ดำเนินในแนวทางของโพธิ ชีวิตที่ด้อยกว่านี้เรียกว่า มรรค ส่วนวิธีการหรือกระบวนการฝึกมนุษย์ให้มีชีวิตที่ดีเรียกว่า สิกขา ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นระบบการศึกษาที่ทำให้บุคคลพัฒนาอย่างมีบูรณาการ และให้มนุษย์เป็นองค์รวมที่พัฒนาอย่างมีดุลยภาพ

ศีล เป็นเรื่องของฝึกในด้านพฤติกรรม โดยเฉพาะพฤติกรรมเคยชิน เครื่องมือที่ใช้ในการฝึกศีลก็คือวินัย วินัยเป็นจุดเริ่มต้นในกระบวนการศึกษา และการพัฒนามนุษย์ เป็นตัวจัดการเตรียมชีวิตให้อยู่ในสภาพที่เอื้อต่อการพัฒนา เอื้อต่อการฝึกคน ให้คู่กับพฤติกรรมที่ดี ตลอดจนจัดระบบระเบียบทั้งหมดทั้งปวงในสังคมมนุษย์

สมาธิ เป็นเรื่องของฝึกในด้านจิต พัฒนาคุณสมบัติต่างๆของจิตทั้งในด้านคุณธรรม (เช่น ความเมตตา กรุณา) ในด้านความสามารถของจิต (เช่น ความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียรพยายาม ความรับผิดชอบ) และในด้านความสุข (เช่น ความอิ่มใจ ความร่าเริงเบิกบานใจ) สรุปได้ว่าเป็นการพัฒนาคุณภาพ สมรรถภาพ และสุขภาพของจิต

ปัญญา เป็นเรื่องของฝึกหรือพัฒนาในด้านการรู้ความจริง เริ่มตั้งแต่ความเชื่อ ความเห็น ความรู้ ความเข้าใจ ความหยั่งรู้เหตุผล การรู้จักวินิจฉัย ไตรตรอง ตรวจสอบ คิดการต่างๆ สร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เน้นการรู้ตรงตามความเป็นจริงหรือรู้เห็นตามที่มันเป็น ตลอดจนรู้แจ้งความจริงที่เป็นกิเลสของสิ่งทั้งปวง จนถึงรู้เท่าทันธรรมดาของโลกและชีวิต ทำให้มีจิตใจเป็นอิสระ ปลอดภัย ไร้ทุกข์ เข้าถึงอิสรภาพโดยสมบูรณ์

หลักการทั้ง 3 ประการที่กล่าวมานี้ เป็นส่วนประกอบของชีวิตที่ดีงาม เราก็ฝึกคนให้เจริญงอกงามในองค์ประกอบเหล่านี้ และให้องค์ประกอบเหล่านี้ นำเข้าสู่การเข้าถึงอิสรภาพและสันติสุขที่แท้จริง ตัวการฝึกที่จะทำให้มีชีวิตที่ดีงามเป็นสิกขา ตัวชีวิตที่ดีงามที่เกิดจากการฝึกนั้นก็ป็นมรรค

นอกจากนี้ พระธรรมปิฎก (2532) ยังแสดงธรรมถึงคุณลักษณะ 7 ประการ ของนิสิตนักศึกษา ที่การศึกษาจะต้องเอื้ออำนวยและสร้างขึ้นให้สำเร็จ ได้แก่

1. ได้กัลยาณมิตร คือ มีพ่อแม่ ครูอาจารย์ เพื่อน และสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ดีงาม เกื้อกูลแก่การพัฒนา

2. ชีวิตมีวินัย คือ การรู้จักระเบียบและมีวินัยในการดำเนินชีวิต รักษาระเบียบวินัยของสังคมในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ให้มีความเกื้อกูลไม่เบียดเบียนกัน เพื่อความมีสภาพชีวิตที่เหมาะสม เอื้อต่อการที่จะทำกิจกรรมต่างๆ ในการพัฒนาต่างๆ ขึ้นไป
3. ใฝ่รู้ ใฝ่สร้างสรรค์ คือ ต้องการเข้าถึงความจริงและทำสิ่งดีงามให้เกิดขึ้น รักสัจจะ รักงาน อันเป็นแรงจูงใจที่จะทำให้ก้าวหน้าต่อไปในการพัฒนา
4. เชื้อมั่นในศักยภาพของตน คือ เชื่อในความเป็นมนุษย์ของตนซึ่งเป็นสัตว์ที่ฝึกฝนพัฒนาให้ประเสริฐเลิศได้ และเพียรพยายามในการศึกษาพัฒนาตนยิ่งขึ้นไปให้สมบูรณ์เต็มที่
5. มีค่านิยมและทัศนคติแนวเหตุผล คือ มีความเชื่อถือในทัศนคติ และค่านิยมที่ดีงาม เอื้อต่อการพัฒนา โดยเฉพาะการมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นไปแห่งเหตุปัจจัย รับรู้ประสบการณ์ทั้งหลายด้วยท่าทีของการเรียนรู้
6. มีสติระลึกรู้ทันทุกเวลา คือ มีจิตสำนึกต่อการเวลา ตื่นตัวต่อความเปลี่ยนแปลงไว และเท่าทันต่อเหตุแห่งความเสื่อมและเหตุแห่งความเจริญ ภาวนาในการป้องกันแก้ไขเหตุแห่งความเสื่อม และสร้างสรรค์แห่งความเจริญ มีจิตสำนึกการศึกษาพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา
7. พึ่งพาตนเองได้ด้วยความรู้คิด หรือรู้จักคิด รู้จักใช้ปัญญาพิจารณาให้ได้ความจริง และคุณค่าหรือประโยชน์จากสิ่งทั้งหลาย สามารถคิดแยกแยะและสืบค้นหาคำตอบ และเหตุปัจจัยของเรื่องราวเหตุการณ์ต่างๆ คิดเป็นและคิดเองเป็นองค์คุณสำคัญยิ่งในการที่จะพึ่งตนเองได้

ทั้งนี้ พระธรรมปิฎก (2539) ได้เรียกหลักธรรม 7 ประการข้างต้นว่าเป็นรุ่งอรุณของการศึกษา ดังนี้

“หลักธรรมที่เราจะนำมาใช้พัฒนาเยาวชนโดยสัมพันธ์กับตัวของเขาเอง หรือชีวิตของเด็กเองนั้น ได้แก่ หลักธรรมชุดที่เรียกว่า รุ่งอรุณของการศึกษา หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ‘แสงเงินแสงทองของชีวิตที่รุ่งเรือง’ อาตมาจะต้องขอเน้นย้ำถึงหลักธรรมชุดนี้บ่อยๆ ที่เรียกว่าแสงเงินแสงทองของชีวิตที่รุ่งเรืองหรือของชีวิตที่ดีงามนี้ ก็เพราะว่าในพระพุทธศาสนา ท่านเรียกชีวิตที่ดีงามว่า ‘มรรค’ พระพุทธเจ้าตรัสว่า มรรคคือการดำเนินชีวิตที่ดีงามนี้ มีสิ่งที่เป็นตัวนำมาก่อน สิ่งที่น่าหน้ามาก่อนที่จะเข้าถึงการดำเนินชีวิตที่ดีงามนี้ ท่านเปรียบเหมือนแสงเงินแสงทอง หรือแสงอรุณ ท่านกล่าวว่า เมื่อพระอาทิตย์จะอุทัยขึ้นมา ย่อมมีแสงเงินแสงทองขึ้นมาก่อน ฉะนั้นก่อนที่มรรคจะเกิดขึ้น ก็จะมีธรรม 7 ประการนำหน้ามาก่อน ฉะนั้น ดังนั้น ธรรม 7 ประการนั้นจึงเป็นรุ่งอรุณของชีวิตที่ดีงาม หรือชีวิตที่รุ่งเรือง

โดยทั่วไปนั้น เรามักจะมองแต่มรรค คือมองว่า หลักธรรมภาคปฏิบัติทั้งหมดใน พระพุทธศาสนา หรือการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องก็คือมรรค แต่ทำอย่างไรจึงจะเข้าถึงมรรคนั้น ทำ อย่างไม่มรรคจะเกิดขึ้น เราไม่ค่อยมอง ทั้งที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้แล้ว และได้ทรงเน้นไว้บ่อยๆ ด้วยว่า มีธรรมอยู่ 7 ประการที่เป็นแสงอรุณของมรรค หรือเป็นตัวชักนำสู่การดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง บางทีก็เรียกว่ารุ่งอรุณของการศึกษา

ศึกษาสัมพันธ์กับมรรค เราจะเห็นว่าศึกษาก็มี 3 คือ คิด สมาธิ ปัญญา มรรคมีองค์ 8 ประการ ก็สรุปได้เป็น 3 เรียกว่า คิด สมาธิ ปัญญา เหมือนกัน ทำไม่จึงซ้ำกัน ก็เพราะว่า 2 อย่างนี้ ต้องอาศัยกัน มรรคคือการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงาม จะเกิดขึ้นได้อย่างไร ก็มีการฝึกให้มีการดำเนิน ชีวิตอย่างนั้น การฝึกให้มีการดำเนินชีวิตอย่างนั้น คือ ศึกษา ศึกษาก็คือ การฝึกคนให้สามารถดำเนิน ชีวิตให้ถูกต้องดีงามตามมรรค ศึกษา มีคิด สมาธิ ปัญญา มรรคก็รวมลงไปเป็นคิด สมาธิ ปัญญา

ดังนั้น ธรรมที่เป็นรุ่งอรุณของมรรค ก็เป็นรุ่งอรุณของศึกษา ก็เป็นรุ่งอรุณของการศึกษา ด้วย ด้วยเหตุผลดังกล่าว ธรรมหมวดนี้จึงเรียกว่า รุ่งอรุณของการศึกษาก็ได้ เป็นแสงเงินแสงทอง ของชีวิตที่รุ่งเรืองดีงามก็ได้ เราจะต้องเห็นความสำคัญของหลักธรรมที่เป็นรุ่งอรุณนี้ พระพุทธเจ้า ตรัสว่า ถ้ารุ่งอรุณนี้ปรากฏขึ้นมาแล้ว ไม่ต้องไปเพียรพยายาม มรรคก็จะเกิดขึ้นเอง เหมือนดังแสง เงินแสงทองที่เกิดขึ้นมาแล้ว ก็เป็นหลักประกันว่า ในไม่ช้าพระอาทิตย์ก็ต้องขึ้นมา มันเป็น บุญนิमित ไม่ต้องกลัว ไม่ต้องเพียรพยายาม หากเราสร้างองค์ประกอบหรือหลักธรรม 7 ประการนี้ ขึ้นมาได้แล้ว มรรคจะตามมาเอง แต่เราได้สร้างหรือเปล่า เราจะมุ่งเอาแต่มรรค โดยไม่สร้าง องค์ประกอบที่เป็นรุ่งอรุณของมรรค หรือแสงเงินแสงทองของมรรคก่อน แล้วจะสำเร็จได้อย่างไร พระพุทธเจ้าทรงย้ำที่หลักธรรม ซึ่งเป็นแสงเงินแสงทองของมรรค อันมี 7 ประการด้วยกัน”

พระธรรมปิฎก (2540) แสดงทัศนะว่า ความมีกัลยาณมิตรและเป็นกัลยาณมิตรนี้เป็น คุณสมบัติที่บุคคลต้องการข้อแรก บุคคลต้องตั้งเป้าหมายว่าทำอย่างไรจะให้ชุมชนหรือสังคมของ ตนเป็นชุมชนแห่งกัลยาณมิตร คือคนที่อยู่ในชุมชนทางวิชาการ เช่น มหาวิทยาลัย จะต้องเป็น กัลยาณมิตรต่อกัน คือ เป็นปัจจัยหรือสิ่งแวดล้อมแก่กัน ในทางที่เอื้อต่อกันในการศึกษา หรือในการ พัฒนาทุกด้าน ครูก็เป็นปัจจัยเอื้อต่อการพัฒนาชีวิตลูกศิษย์และครูอาจารย์ด้วยกัน และลูกศิษย์ต่อลูก ศิษย์ด้วยกัน ก็เป็นปัจจัยเอื้อต่อกัน ผู้บริหารก็เป็นปัจจัยเอื้อต่อการเจริญงอกงามของครูอาจารย์และ ของทุกคนในชุมชน

พระธรรมปิฎก (2539) แสดงทัศนะ ว่า ก) การจัดระเบียบชีวิตและระเบียบการอยู่ร่วมกัน ในสังคม เป็นสิ่งสำคัญมาก สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจัดหลักธรรมข้อนี้เป็นอันดับสอง

หลักธรรมนี้เอื้ออำนวยให้ชีวิตมีเวลาและโอกาส เป็นชีวิตที่มีสภาพความเป็นอยู่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาตนเอง ข) บุคคลจะพัฒนาชีวิตได้ต้องมีแรงจูงใจ แรงจูงใจจึงเป็นสิ่งสำคัญมาก สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจัดหลักธรรมข้อนี้เป็นอันดับสาม ก็ต้องมีแรงจูงใจที่ถูกต้องที่จะทำให้บุคคลพัฒนาตนเองได้ คือแรงจูงใจที่เรียกว่าฉันทะ ได้แก่ ความใฝ่รู้และใฝ่สร้างสรรค์ หรือใฝ่ทำ ค) บุคคลแต่ละคนมีศักยภาพที่สามารถพัฒนาให้สมบูรณ์ ดังนั้น จึงต้องพัฒนาศักยภาพนั้นขึ้นมา โดยมีความเชื่อมั่นตามหลักการที่ว่า บุคคลสามารถพัฒนาตนได้จนเป็นสัตว์ที่ประเสริฐอย่างยิ่ง ง) ชีวิตและสังคมจะดำเนินไปอย่างไร จะเป็นไปตามทัศนคติและค่านิยม ทัศนคติและค่านิยมที่ถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนา เริ่มด้วยการมองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัย ซึ่งเป็นท่าทีของจิตใจที่นำมาซึ่งปัญญาและการกระทำตามเหตุตามผล จ) สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสหลักความไม่ประมาทไว้เป็นหลักการใหญ่ที่ครอบคลุมทั้งหมดเหมือนรอยเท้าช้าง เพราะฉะนั้นบุคคลต้องมีการศึกษา เพื่อจะได้มีปัญญารู้เข้าใจเหตุปัจจัย จะได้ทำเหตุปัจจัยที่ถูกต้อง ที่จะทำให้เกิดความเจริญ เมื่อทำเหตุปัจจัยถูกต้องด้วยความไม่ประมาท ก็มีความเจริญยิ่งขึ้นไป ทั้งในชีวิตของตนและส่วนรวม ทั้งบุคคลก็เจริญ สังคมก็เจริญด้วย หลักธรรมข้อนี้เป็นหลักประกันว่า บุคคลจะมีแต่ความเจริญอย่างเดียวไม่มีเสื่อม และ ฉ) การที่จะมีปัญญานั้น สิ่งที่บุคคลจะต้องสร้างขึ้นให้เป็นตัวนำซึ่งปัญญาก็คือการรู้จักคิด รู้จักพิจารณา และการคิดพิจารณาสิ่งต่างๆอย่างถูกต้อง จะทำให้เกิดปัญญาและเกิดคุณธรรมความดีงาม

พระธรรมปิฎก (2543) แสดงทัศนะถึงอริยมรรคมีองค์ประกอบที่เป็นเนื้อหาหรือรายละเอียดของการปฏิบัติ 8 ประการคือ

1. ความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) หมายถึง ทัศนะ ความคิดเห็น แนวความคิด ความเชื่อถือ ทัศนคติ ค่านิยมต่างๆ ที่ดีงามถูกต้อง มองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัย สอดคล้องกับความเป็นจริง หรือตรงตามสภาวะ
2. ความดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) หมายถึง ความคิด ความดำริไตร่ตรอง หรือคิดการต่างๆ ที่ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ไม่เศร้าหมองขุ่นมัว เป็นไปในทางสร้างสรรค์ประโยชน์สุข เช่น คิดในทางเสียสละ หวังดี มีไมตรี ช่วยเหลือเกื้อกูล และความคิดที่บริสุทธิ์ อิงสัจจะ อิงธรรม ไม่เอนเอียงด้วยความเห็นแก่ตัว ความคิดจะได้จะเอา หรือความเคียดแค้น ชิงชัง มุ่งร้ายคิดทำลาย
3. การเจรจาชอบ (สัมมาวาจา) หมายถึง การพูด หรือการแสดงออกทางวาจา ที่สุจริต ไม่ทำร้ายผู้อื่น ตรงความจริง ไม่โกหกหลอกลวง ไม่ส่อเสียด ไม่ให้ร้ายป้ายสี ไม่หยาบคาย ไม่เหลวไหล

ไม่เพื่อเจ้อเลื่อนลอย แต่สุภาพนั้มนวลชวนให้เกิดไมตรีสามัคคีกัน ถ้อยคำที่มีเหตุผล เป็นไปในทางสร้างสรรค์ก่อประโยชน์

4. การกระทำชอบ (สัมมากัมมันตะ) หมายถึง การกระทำที่ดีงาม สุจริต เป็นไปในทางสร้างสรรค์ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่เบียดเบียน ไม่ทำร้ายกัน สร้างความสัมพันธ์ที่ดีงาม ทำให้อยู่ร่วมกันด้วยดี ทำให้สังคมสงบสุข คือ การกระทำ หรือทำการต่างๆ ที่ไม่เกี่ยวข้อง หรือไม่เป็นที่การทำลายชีวิตร่างกาย การทำลายทรัพย์สินของผู้อื่น การล่วงละเมิดสิทธิในคุ้มครอง หรือของรักของหวงแหนของผู้อื่น

5. การเลี้ยงชีพชอบ (สัมมาอาชีวะ) หมายถึง การประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่ก่อความเดือดร้อนเสียหายแก่ผู้อื่น

6. ความพยายามชอบ (สัมมาวายามะ) หมายถึง การเพียรพยายามในทางที่ดีงามชอบธรรม คือ เพียรหลีกเลี่ยงป้องกันสิ่งชั่วร้ายอกุศลที่ยังไม่เกิดขึ้น เพียรละเลิกกำจัดสิ่งชั่วร้ายอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรสร้างสรรค์สิ่งดีงามหรือกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นให้เกิดขึ้น เพียรส่งเสริมพัฒนาสิ่งดีงามหรือกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้เพิ่มพูนเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไปจนเพียบพร้อมไปบุลย์

7. ความระลึกรู้ชอบ (สัมมาสติ) หมายถึง การมีสติกำกับตัว คมใจไว้ ให้อยู่กับสิ่งที่เกี่ยวข้อง ต้องทำในเวลานั้นๆ ใจอยู่กับกิจ จิตอยู่กับงาน ระลึกรู้ได้ถึงสิ่งที่ดีงาม สิ่งที่เกี่ยวข้องเป็นประโยชน์ หรือธรรมที่ต้องใช้ในเวลานั้นๆ เวลานั้นๆ ไม่หลงเลื่อนลอย ไม่ละเลยหรือปล่อยตัวเผอเรอ โดยเฉพาะสติที่กำกับทันต่อพฤติกรรมของร่างกาย ความรู้สึกสภาพจิตใจ และความนึกคิดของตน ไม่ปล่อยให้อารมณ์ที่เข้ายวนหรือยั่วยามาฉุดกระชากให้หลุดหลงเลื่อนลอยไปเสีย

8. การตั้งจิตมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ) หมายถึง ความมีจิตตั้งมั่น จิตใจดำเนินอยู่ในกิจในงาน หรือในสิ่งที่กำหนด (อารมณ์) ได้สมาธิเสมอ แน่วแน่เป็นอันหนึ่งอันเดียว สงบ ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่วอกแวกหวั่นไหว บริสุทธิ์ ผ่องใส ไม่ขุ่นมัว นุ่มนวล ผ่อนคลาย ไม่เครียดกระด้าง เข้มแข็ง เองานไม่หลุดหืออ้อมแอ้ว พร้อมที่จะใช้งานทางปัญญาอย่างได้ผลดี

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระบรมราโชวาทเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา และนิสิตนักศึกษา พระราชทานในวาระต่างๆ ดังนี้ (คำพ่อสอน, 2543)

“พระพุทธศาสนานี้ใช้ได้ทุกปี ทั้งผู้เยาว์ผู้แก่ โดยเฉพาะสำหรับผู้เยาว์ ถ้าสามารถที่จะอธิบายเขาเข้าใจว่าเป็นสิ่งที่ใช้การได้จริงๆ ไม่ต้องใช้คำที่หรูหรา ไม่ต้องใช้คำในทางวิชาการของพระพุทธศาสนาเลยก็ได้ เขาจะสนใจไม่ใช่น้อย และเขาจะใช้เป็นประโยชน์แก่ตน แก่การศึกษาของตน เพราะว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่ทำด้วยเหตุผลซึ่งเป็นหลักสำคัญของพระพุทธศาสนา สิ่งที่มี ก็มิเหตุใดก็ต้อง

มีผลนั้น ผลนั้นก็ต้องเป็นเพราะเหตุ อันนี้เป็นหัวใจสำคัญของพุทธศาสนาไม่มีลืม...” (พระบรมราชาโฆวาท พระราชทานแก่คณะกรรมการสภาอุพุทธทศสมาคมแห่งชาติ ในโอกาสเข้าเฝ้า ฯ วันที่ 24 กรกฎาคม 2516)

“...ถ้าเราสามารถที่จะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับการศึกษาและชีวิตของคนที่มีมากขึ้นๆ ให้กลับมาเป็นอย่างเดิมเหมือนอย่างของเก่าโบราณของเรา คือให้รู้สึกที่โรงเรียนคือวัด วัดคือโรงเรียน ก็จะทำให้บ้านเมืองมีอนุชนที่มีความสามารถในทางวิชาการและมีจิตใจสูงมีจิตใจดี เป็นพลเมืองดีต่อไป จะช่วยให้ส่วนรวมสามารถที่จะดำเนินต่อไปได้โดยสวัสดิ...” (พระบรมราชาโฆวาท พระราชทานแก่คณะกรรมการธนาคารกรุงเทพ วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2514)

“...นักศึกษาจำเป็นต้องทำสติ หรือตั้งสติ ความระลึกขันธ์ให้มั่นเสมอ เพื่อให้รับรู้และเรียนรู้ สิ่งต่างๆ ที่ผ่านพบ อย่างครบถ้วนชัดเจน จักได้สามารถจับเหตุ จับผลจับหลักการได้ถูกต้องตั้งแต่ต้น ข้อใดที่มีประโยชน์ก็คัดออกไป ข้อใดที่เป็นประโยชน์ก็จดจำสะสมไว้ในความทรงจำ อีกประการหนึ่ง เมื่อปฏิบัติหน้าที่หรือกิจการงานใดๆ ก็จำเป็นต้องมีสติควบคุมกำกับโดยตลอดจักได้ทราบแน่ชัดว่ากำลังทำอะไรอยู่และควรจะต้องนำวิชาความรู้ข้อใด วิธีการอย่างไร มาใช้ปฏิบัติให้ถูกต้องเหมาะสมทุกขั้นตอน เพื่อให้งานที่ปฏิบัตินั้นบรรลุผลสมบูรณ์ ไม่มีข้อบกพร่องและผิดพลาด...” (พระบรมราชาโฆวาทในพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า จังหวัดนครนายก วันที่ 27 ธันวาคม 2531)

“...จะพูดถึงวิธีปฏิบัติงานโดยแยกคายต่อไป ข้อแรก จะต้องสร้างศรัทธาให้มีขึ้นก่อน เพราะศรัทธา หรือความเชื่อมั่นในประโยชน์ของงานนั้น เป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิบัติ คือทำให้มีการปฏิบัติด้วยใจในทันที แม้ก่อนที่จะลงมือทำ ดังนั้นไม่ว่าจะทำกรใดๆ จึงต้องสร้างศรัทธาขึ้นก่อน และการสร้างศรัทธานั้น จำเป็นต้องทำให้ถูกต้องด้วย ศรัทธาที่พึงประสงค์จะต้องไม่เกิดจากความเชื่อง่าย ใจอ่อนปราศจากเหตุผล หากจะต้องเกิดจากความเพ่งพินิจพิจารณา ใคร่ครวญแล้วด้วยความคิดจิตใจที่หนักแน่นสมบูรณ์ด้วยเหตุผล จนเห็นถ่องแท้ถึงคุณค่าและประโยชน์อันแท้จริงในผลของการปฏิบัติที่จะบังเกิดตามมา ศรัทธาลักษณะนี้ เมื่อบังเกิดขึ้นแล้ว ย่อมนำมันทะ ความพอใจ ความกระตือรือร้น ความเพียรขวนขวาย ตลอดจนความฉลาดริเริ่มให้เกิดขึ้นเกื้อกูลกันอย่างพร้อมเพรียง แล้วสนับสนุนส่งเสริมให้การปฏิบัติงานดำเนินก้าวหน้าไปโดยราบรื่นจนสัมฤทธิ์ผล...” (พระบรมราชาโฆวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยรามคำแหง วันที่ 12 มีนาคม 2524)

“...ในการดำรงตนภายใต้นั้น ท่านจะต้องประพฤติให้ดีให้เหมาะสมแก่ฐานะ รู้จักคิด และชอบ ประกอบอาชีพโดยสัมมาอาชีพะ ไม่เสเพล และไม่ปล่อยคนให้เป็นทาสแห่งอบายมุขต่างๆ ดังนี้แล้ว ท่านก็จะสามารถเป็นที่พึ่งแก่ตนเองและครอบครัวของท่าน และจะเป็นที่นับถือของบุคคลอื่น ในวงสังคมนั้นเล่า ท่านจะต้องรักษามารยาทอันดีงามสำหรับสุภาพชน รู้จักสัมมาคารวะ ไม่แข็งกระด้าง มีความอ่อนโยน แต่ไม่อ่อนแอ พร้อมจะเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อส่วนรวม วางตนให้ดีเพื่อเป็นแบบอย่างให้สมเกียรติที่เป็นบัณฑิต และพยายามบำเพ็ญกรณียกิจเพื่อเป็นกำลังแก่ชาติบ้านเมือง เป็นทางส่งเสริมเกียรติคุณของตนเองและของสถานที่ศึกษาอันมีเกียรติของท่าน...” (พระบรมราชาวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 25 มิถุนายน 2496)

“... การทำงานนั้นขึ้นอยู่กับความสามารถสอง อย่างเป็นสิ่งสำคัญ คือ ความสามารถในการใช้ วิชาการอย่างหนึ่ง กับความสามารถในการสัมพันธ์ติดต่อและประสานกับผู้อื่น ไม่ว่าจะในวงงาน เดียวกันหรือต่างวงงานกัน อีกอย่างหนึ่ง ทั้งสองประการนี้ย่อมดำเนินควบคู่ไปด้วยกัน และจำเป็นที่ จะต้องกระทำด้วยจิตใจที่ใสสะอาดปราศจากอคติ ต้องกระทำด้วยความคิดความเห็นที่อิสระ เป็น กลาง ถูกต้องตามหลักเหตุผล จึงจะมีความกระจ่างแจ่มแจ้งเกิดขึ้น เป็นปัจจัยสำคัญช่วยให้สามารถ มองเห็นถึงกระบวนการปฏิบัติทั้งปวงได้โดยตลอด ซึ่งจะยังผลให้งานทุกอย่างคล่องถึงจุดประสงค์ และบรรลุประโยชน์ที่ต้องการโดยครบถ้วนแท้ในที่สุด” (พระบรมราชาวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา วันที่ 19 สิงหาคม 2517)

พรชูลี อาชวอำรุง (Pornchulee Achava-Amrung, 1999) อธิบายแนวคิดในการพัฒนา นิสิตนักศึกษาไว้ ดังนี้

1. ประสบการณ์ที่มีอยู่ (Existential Experience) เป็นอัตวิสัย หมายถึงการที่นิสิต นักศึกษาเข้ามาสู่สถาบันอุดมศึกษา ถือได้ว่าประสบการณ์ในสถาบันอุดมศึกษานั้นคือ ประสบการณ์ที่จะต้องตีความในเชิงอัตวิสัย
2. มนุษย์คือตัวตนที่มีอยู่ หมายถึง นิสิตนักศึกษาจะต้องรังสรรค์ตนเอง มิใช่ปล่อยให้ เป็น หน้าทีของสถาบันอุดมศึกษา
3. การดำรงอยู่คือการวางแผน เพื่อเป็นไปตามนั้น หมายถึง ในทุกครั้งของการตัดสินใจ นิสิตนักศึกษาจะต้องมีการปรับเปลี่ยนดีขึ้นหรือแย่ลงกว่าแต่ก่อน

4. มนุษย์ต้องไม่ครอบครองเสรีภาพ แต่มนุษย์คือเสรีภาพ หมายถึงการที่นิสิตนักศึกษาได้ดำเนินการเกี่ยวกับความรู้ของตน ก็คือตัวความรู้ของเขานั้นเอง ไม่ใช่การไปครอบครองความรู้

5. โดยธรรมชาติของมนุษย์ จำเป็นที่จะต้องมีการติดต่อประสานสัมพันธ์กับโลกและผู้อื่น หมายถึง นิสิตนักศึกษาจะต้องมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนนิสิตนักศึกษา คณะ และฝ่ายบริหารของสถาบันอุดมศึกษา

วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา (2543) เสนอหลักในการพัฒนานิสิตนักศึกษาให้เป็นคนดี 9 ประการ คือ

1. คิดดี คือ คิดเป็นประโยชน์ มีเหตุผล ไม่เป็นพิษเป็นภัยและคิดสร้างสรรค์ ไม่เสียเวลาในการคิดถึงสิ่งที่ทำให้ตนเองและคนรอบข้างเดือดร้อน
2. มีคุณธรรม คือ ปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบศีลธรรมจรรยาอย่างถูกต้อง อย่างน้อยที่สุดก็คือ การปฏิบัติตนตามศีลห้า ไม่เบียดเบียนสัตว์ ไม่ลักขโมย ไม่ประพฤติผิดประเวณี ไม่พูดปดและไม่ได้มีเครื่องดองของเมา
3. นำสังคม คือ ช่วยสังคม ทำประโยชน์ให้แก่สังคม ชี้นำสังคม ให้ทำในสิ่งที่ดีงาม นิสิตนักศึกษาจึงควรมีประสบการณ์ในการออกค่ายอาสาพัฒนาและบำเพ็ญประโยชน์
4. มีอุดมการณ์ คือ มีหลักยึดมั่นตั้งมั่นว่าจะทำดี นิสิตควรจะมีการตั้งจุดมุ่งหมายด้านคุณธรรมจริยธรรม เป็นหลักการในการดำรงชีวิตและปฏิบัติเพื่อให้ได้ตามหลักการนั้น
5. สืบสานวัฒนธรรมไทย คือ รักษาดี ดำรงความเป็นไทย รัก อนุรักษ์ เผยแพร่และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย มีส่วนร่วมในกิจกรรมศิลปวัฒนธรรม นิยมชมชื่นในศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ
6. มีเวลาให้กิจกรรม คือ ให้ความแก่ผู้อื่น ฝึกประสบการณ์ทำงานร่วมกับผู้อื่น ฝึกการคิดตัดสินใจ และความเป็นผู้นำ ตลอดระยะเวลาสี่ปีของการศึกษาในระดับปริญญาตรี ควรจะมีการแบ่งเวลาสำหรับการเข้าร่วมกิจกรรมในฐานะผู้จัดหรือผู้มีส่วนร่วมบ้าง
7. ทำใจให้แข็งแกร่ง คือ พยายามฝึกใจให้เข้มแข็ง สู้ อุปสรรคอย่างไม่ย่อท้อ ยอมรับความพ่ายแพ้เป็นบทเรียน แก่ใจตนเอง ไม่ทำลายตนเอง สามารถทำใจได้กับความผิดหวัง
8. แบ่งปันความรัก คือ การที่ให้ความรัก ความเมตตาต่อคนรอบข้าง สร้างความสุขในสังคม เห็นใจ และเข้าใจคนในครอบครัวและสังคม
9. รู้จักหน้าที่ คือ การที่ต้องมีความรับผิดชอบต่อการเรียน ครอบครัว และสังคม ต้อง

ทำหน้าที่ในฐานะสมาชิกของสังคมให้ดี

ประนอม รอดคำดี (2537) เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาความสุขสมบูรณ์ (Wellness) ของนิสิตนักศึกษา 6 ด้าน ดังนี้

1. ด้านร่างกาย (Physical) บุคคลสามารถคงสภาพความยืดหยุ่นและความแข็งแรงของ หลอดเลือดและหัวใจอยู่เสมอ ไม่มีอาการเหนื่อยง่าย ไม่เจ็บหน้าอก มีพฤติกรรมที่เหมาะสมด้านการป้องกันโรค รู้อาการเริ่มต้นของการเจ็บป่วย รวมทั้งรู้จักเลือกรับประทานอาหารที่มีประโยชน์

2. ด้านสังคม (Social) แสดงออกถึงการมีส่วนร่วมหรือเสียสละเพื่อชุมชน อันแสดง ถึงการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของคนกับคน และคนกับธรรมชาติ เพื่อสร้างความสุขสมบูรณ์ให้ เกิดขึ้นในสังคม

3. ด้านอารมณ์ (Emotional) แสดงถึงการการตระหนักรู้และยอมรับความรู้สึกของผู้อื่น การมีความรู้สึกต่อตนเองและต่อการมีชีวิตอยู่ในทางที่ดี มีพฤติกรรมที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และสามารถประเมินสภาพอารมณ์และข้อเสีย (ทางอารมณ์) ของตนเองได้ตามความเป็นจริง เพื่อ สร้างความสุขสมบูรณ์ของตนเองและผู้ที่เกี่ยวข้อง

4. ด้านสติปัญญา (Intellectual) มีส่วนร่วมคิดสร้างสรรค์ในกิจกรรมทุกอย่าง รู้จักใช้ แหล่งทรัพยากรที่มีเพื่อขยายพรมแดนความรู้ไปสู่การพัฒนาทักษะและศักยภาพของตน จนสามารถ แลกเปลี่ยนความรู้กับผู้อื่นได้ ซึ่งเป็นความสุขสมบูรณ์ด้านสติปัญญา

5. ด้านการงานอาชีพ (Occupational) แสดงถึงความพอใจต่อการงานที่รับผิดชอบ รวมทั้งความรู้สึกด้านดีต่อการงานนั้นๆ เป็นความสุขสมบูรณ์ในหน้าที่ ซึ่งครอบคลุมการเรียนและ การเตรียมอาชีพในอนาคตของนิสิตนักศึกษา

6. ด้านจิตวิญญาณ (Spiritual) แสดงออกถึงการมีเป้าหมายของชีวิต รวมทั้งแสดง ความรู้สึกด้านดีงามต่อชีวิตและธรรมชาติที่อุบัติขึ้นในโลก อันเป็นความสุขสมบูรณ์ด้านจิตใจและ คุณธรรม

ซิกเกอร์ริง และ แกมสัน (Chickering and Gamson, 1991 อ้างถึงใน พันธุ์ศักดิ์ พลสารัมย์ และวัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา, 2543) กล่าวถึงหลักการ 7 ประการสำหรับการจัดหลักสูตรและ การเรียนการสอนในระดับปริญญาบัณฑิต (Chickering and Gamson's The Seven Principles for good Practice in Undergraduate Education, 1991) ดังนี้

1. การสนับสนุนให้อาจารย์และนักศึกษามีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน (Encourages

student-faculty contact) การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์และนักศึกษาทั้งในและนอกชั้นเรียนเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการกระตุ้นให้นักศึกษามีส่วนร่วมในการเรียน เพราะการที่อาจารย์ให้ความสำคัญกับตนเอง สนใจและห่วงใยในตัวนักศึกษายินดีรับฟังความคิดเห็นของนักศึกษาและใช้เวลาให้นักศึกษาเข้าพบอยู่เสมอเป็นสิ่งที่จะเพิ่มพูนแรงกระตุ้นทางปัญญาแก่นักศึกษา ทำให้นักศึกษามีความกล้าในการแสดงความคิดเห็นและอภิปรายในเรื่องต่างๆ อย่างกว้างขวาง อันจะนำไปสู่ความคิดแตกฉานมากขึ้น การมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างอาจารย์และนักศึกษา ทำให้นักศึกษามีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น มีความพึงพอใจในสถาบันมากขึ้นส่งผลต่อการคงอยู่ในสถาบันการศึกษา หลังจากเข้าเรียนในปีที่ 1 และช่วยให้นักศึกษาพัฒนาการที่ดีทางด้านสติปัญญาและบุคลิกภาพ

2. การสนับสนุนให้มีการร่วมมือกันระหว่างนักศึกษา (Encourages cooperation among students) การร่วมมือกันระหว่างนักศึกษาทำให้เกิดการเรียนรู้ที่เพิ่มพูนมากกว่าการเรียนรู้ตามลำพัง เพราะการเรียนแบบร่วมมือทำให้นักศึกษามีส่วนร่วมในการเรียนมากขึ้น มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ทำให้ได้รับมุมมองหลายแง่มุมในเนื้อหาเดียวกัน มีความคิดแตกฉานกว้างไกล เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในมโนทัศน์ต่างๆ เรียนรู้ทักษะการแก้ไขปัญหา เป็นการกระตุ้นให้นักศึกษามีความกระตือรือร้นในการเรียน และเป็นการฝึกทักษะการเป็นผู้นำการเรียน การสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เป็นการสนับสนุนให้มีการร่วมมือกันระหว่างนักศึกษา เช่น การอภิปราย การเรียนจากกรณีศึกษา การเรียนเป็นกลุ่มเล็ก เป็นต้น

3. การสนับสนุนการเรียนเชิงรุก (Encourages active learning) การเรียนเชิงรุกคือ ส่งเสริมให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้ด้วยความมุ่งมั่นจริงจัง และมีความสุขในการแสวงหา การจัดการศึกษาที่ดี คือ การส่งเสริมให้นักศึกษามีความอยากรู้อยากเห็น โดยการสร้างแรงจูงใจในการศึกษาอย่างต่อเนื่อง เพราะการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ไม่มากนักจากการนั่งเรียนฟังการบรรยายจากผู้สอนในชั้นเรียนและการท่องจำเนื้อหาวิชาเพื่อนำไปตอบข้อสอบ หากนักศึกษาจะต้องมีการอภิปรายเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในสิ่งที่ได้เรียนรู้ มีการเขียนเกี่ยวกับสาระที่ได้รับ มีการเชื่อมโยงมโนทัศน์ต่างๆ เข้ากับประสบการณ์เดิมของนักศึกษาแต่ละคน และสามารถประยุกต์ความรู้ที่ได้รับไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ นอกจากนั้นนักศึกษาควรได้รับการส่งเสริมให้ค้นหาความรู้ในรูปแบบต่างๆ กัน เพื่อให้การเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของชีวิต รูปแบบการเรียนการสอนที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้เชิงรุก เช่น เอกซ์ตึศึกษา การเรียนโดยใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน (Computer-Based Instruction) การเรียนตามบทเรียนสำเร็จรูป (Programmed Instruction) การเรียนจากกรณีศึกษา (Case Study) ผู้สอนเป็นบุคคลสำคัญในการจัดบรรยากาศของการเรียนรู้ให้เอื้อต่อการเรียนรู้ ซึ่งจะทำให้นักศึกษาได้รับประโยชน์จากการเรียนอย่างสูงสุด การเรียนการสอนที่เกิดผลดีคือการเรียนการสอนที่ทำให้ นักศึกษามีส่วนร่วมในการเรียน และการทำงานร่วมกับเพื่อนร่วมชั้น

4. ให้ข้อมูลย้อนกลับในทันที (Gives prompt feedback) การให้ข้อมูลย้อนกลับทำให้นักศึกษาได้รับประโยชน์จากการเรียนเป็นอย่างมาก ตั้งแต่เริ่มแรกนักศึกษาต้องการความช่วยเหลือในการเข้าถึงแหล่งข้อมูลที่มีอยู่ ในชั้นเรียนนักศึกษาต้องการโอกาสในการแสดงออกอย่างสม่ำเสมอและการได้รับข้อมูลย้อนกลับทุกครั้ง เนื่องจากการได้รับข้อมูลย้อนกลับในทันทีทำให้นักศึกษามีความพึงพอใจ เป็นการสนับสนุนให้กำลังใจ ช่วยให้เกิดความเข้าใจ และข้อมเสริมส่วนที่บกพร่อง นอกจากนี้การให้ข้อมูลย้อนกลับยังเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างนักศึกษาและอาจารย์ซึ่งตั้งอยู่บนเหตุผลที่น่าเชื่อถือ อาจารย์สามารถให้ข้อมูลย้อนกลับแก่นักศึกษาทันทีโดยการให้นักศึกษาหลายลักษณะ ได้แก่ การทำแบบทดสอบอย่างสม่ำเสมอตลอดภาคเรียน การประเมินผลการเรียนทุกระยะ การให้นักศึกษาทำรายงาน การนำเสนอในชั้นเรียน การมีส่วนร่วมในการอภิปราย และการทำแฟ้มสะสมข้อมูลรายบุคคล

5. เน้นเรื่องระยะเวลากับงานที่มอบหมาย (Emphasizes time on task) เวลาผนวกกับพลังงานทำให้เกิดการเรียนรู้ การจัดเวลาให้เหมาะสมกับเนื้อหาวิชาที่ต้องเรียนและกิจกรรมต่างๆ มีผลต่อคุณภาพการเรียนการสอน ดังนั้นนักศึกษาควรจะได้รับคำแนะนำในเรื่องการบริหารเวลา ซึ่งเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ การจัดสรรเวลาให้เหมาะสมกับการเรียนและกิจกรรมต่างๆ ทำให้การเรียนของนักศึกษาและการสอนของอาจารย์เกิดประสิทธิผล รูปแบบการเรียนการสอนที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ในการใช้เวลาได้แก่ การเรียนรู้แบบเชี่ยวชาญ (Mastery Learning) การเรียนรู้แบบการทำสัญญา (Contract Learning) และการใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน (Computer Assisted Instruction) เพราะจะทำให้ให้นักศึกษาได้เรียนรู้การใช้เวลาในการเรียนรู้สาระวิชาที่กำหนดสามารถบริหารเวลาในการเรียนรู้คือ รู้ว่าควรใช้เวลาเท่าใดสำหรับงานแต่ละสิ่งที่จะต้องทำ

6. ตั้งความคาดหวังสูง (Communicates high expectations) การคาดหวังสูงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับทุกๆ คนไม่ว่าจะเป็นผู้ที่มีความฉลาด กระตือรือร้น หรือผู้ที่มีความเฉื่อยชา ผู้สอนควรตั้งเกณฑ์ความคาดหวังให้สูงในระดับที่ผู้เรียนสามารถไปถึงได้ เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนมีความพยายามในการปฏิบัติงานจนประสบความสำเร็จดังที่ได้ตั้งเป้าหมายไว้ มหาวิทยาลัยบางแห่งกำหนดให้นักศึกษาที่มีผลการเรียนต่ำกว่ามาตรฐานทำงานพิเศษเพิ่มเติมเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ การตั้งความคาดหวังของผู้สอนและของผู้บริหารสถาบันศึกษา ก่อให้เกิดบรรยากาศที่มีที่มีผลต่อความกระตือรือร้นของนักศึกษา การตั้งเป้าหมายสูงเป็นการท้าทายความสามารถของนักศึกษา กระตุ้นให้นักศึกษามีความรับผิดชอบสูงขึ้น มีอัตราการเข้าเรียนสูงขึ้นและมีความพึงพอใจมากขึ้น ผลการวิจัยพบว่าในการเรียงลำดับความสำคัญของรายวิชาต่างๆ นักศึกษาเรียงลำดับ รายวิชาที่ต้องใช้ความพยายามสูงและทำงานมากไว้ในลำดับต้นๆ และนักศึกษาทุ่มเทเวลาให้กับการศึกษารายวิชาเหล่านี้มากกว่ารายวิชาที่สามารถสอบผ่านได้โดยง่าย

7. เคารพความแตกต่างในความสามารถและวิธีการเรียนรู้ (Respects diverse talents and ways of learning) นักศึกษาที่เข้ามาในสถาบันอุดมศึกษามีความสามารถและวิธีการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน นักศึกษาที่มีความฉลาดเฉลียวในชั้นเรียนวิชาการสัมมนา อาจจะกลายเป็นักเรียนที่มีความมุ่งมั่นในชั้นเรียนวิชาศิลปะ นักศึกษาที่เชี่ยวชาญในวิชาที่ต้องใช้ทักษะการฝึกปฏิบัติอาจจะเรียนวิชาด้านทฤษฎีไม่ดีเท่าที่ควร อาจารย์ต้องยอมรับความแตกต่างในด้านความสามารถและวิธีการเรียนรู้ของนักศึกษาแต่ละคน เพื่อสามารถจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมจุดเด่นและซ่อมเสริมจุดด้อยของนักศึกษาแต่ละคน ในเวลาเดียวกันนักศึกษาดูต้องเรียนรู้ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการเรียนรู้ของตนเพื่อใช้วิธีการใหม่ๆ ในการเรียนรู้ นักศึกษาควรได้รับการสนับสนุนให้เรียนรู้จากกันและกัน

รูปแบบและทฤษฎีการพัฒนานิสิตนักศึกษา

รูปแบบและทฤษฎีการพัฒนานิสิตนักศึกษา พัฒนามาจากแนวคิดและการตระหนักใน ความสำคัญของการพัฒนานิสิตนักศึกษา รูปแบบและทฤษฎีการพัฒนานิสิตนักศึกษาแบ่งเป็น 4 กลุ่มใหญ่ ดังนี้ (Pascarella and Terenzini, 1991; Chickering and Reisser, 1993)

1. ทฤษฎีจิตสังคม (Psychosocial Theories)
2. ทฤษฎีโครงสร้างทางสติปัญญา (Cognitive-Structural Theories)
3. ทฤษฎีสัญลักษณ์ (Typology Theories)
4. ทฤษฎีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสภาพแวดล้อม (Person-Environment Interaction Theories)

ทฤษฎีจิตสังคม (Psychosocial Theories)

ทฤษฎีจิตสังคมเป็นทฤษฎีที่กล่าวถึงพัฒนาการของแต่ละบุคคล ตามฐานแนวคิดทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาของอีริกสัน (Erikson, 1964) ที่ว่า มนุษย์ทุกคนมีพัฒนาการเป็นขั้นตอนตามวัย อันเกิดจากการเจริญเติบโตทางร่างกายและผลจากสภาพแวดล้อม การพัฒนานี้จะมีตลอดชีวิตของบุคคล ทฤษฎีจิตสังคมจะให้ความสำคัญในเรื่องของความรู้สึก พฤติกรรม ลักษณะความเป็นเอกลักษณ์แห่งตน การพึ่งพาตนเองและผู้อื่นในสังคม บุคลิกภาพ ความพึงพอใจในวิถีชีวิตของตน และการกำหนดเป้าหมายชีวิต นักทฤษฎีจิตสังคมที่สำคัญในกลุ่มนี้ ได้แก่ ชิกเกอร์ริง (Chickering, 1969) และชิกเกอร์ริงและไรเซอร์ (Chickering and Reisser, 1993)

ทฤษฎีการพัฒนานิสิตนักศึกษาตามแนวคิดของ ชิคเกอร์ริง และไรเซอร์

ชิกเกอร์ริง และไรเซอร์ (Chickering and Reisser, 1993 อ้างถึงใน ธิดารัตน์ บุญนุช, 2543) ได้เสนอแนวทางการพัฒนานิสิตนักศึกษา 7 ด้าน ดังนี้

1. การพัฒนาความสามารถด้านสติปัญญา ด้านร่างกาย และความสัมพันธ์กับผู้อื่น

ความสามารถด้านสติปัญญาเป็นความสามารถด้านการคิด การเข้าใจเนื้อหา ความชำนาญในการใช้ สติปัญญาวิเคราะห์และสังเคราะห์สิ่งต่างๆ

ความสามารถด้านร่างกาย ได้แก่ การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการกีฬา และศิลปะ ความแข็งแรงและมีวินัยในตนเอง ความสามารถด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่น เป็นการพัฒนาทักษะการฟัง การสื่อสารกับผู้อื่นอย่างมีประสิทธิภาพ การปรับตัวเข้ากับผู้อื่น ปรับวิธีการคิด และแนวทางของตน ให้เข้ากับเป้าหมายของกลุ่ม รู้จักใช้วิธีที่หลากหลายเพื่อเกิดความสัมพันธ์ที่ดี และการดำเนินงานของกลุ่มเป็นไปด้วยดี ความมั่นใจในตนเองของนิสิตนักศึกษาจะเกิดขึ้นเมื่อเขาารู้ตัวว่า มีความสามารถมากขึ้น วางใจในความสามารถของตนเอง ยอมที่จะรับฟังคำวิพากษ์วิจารณ์จากเพื่อน และรู้จักจะบูรณาการความสามารถที่กล่าวมาทั้ง 3 ด้าน

2. การจัดการกับอารมณ์ เป็นการที่นิสิตนักศึกษาตระหนักและรับรู้อารมณ์ทั้งดีและไม่ดีและ

ไม่ดีของตน การพัฒนาเกิดขึ้นเพื่อนิสิตนักศึกษา เรียนรู้ที่จะปลดปล่อยอารมณ์หุนหัน วิตกกังวล และความรู้สึกต่างๆที่ไม่ดีของตน เช่น โกรธ ความบ่นเคืองใจ ให้สลายไปก่อนที่จะลามไปทำลาย ความสัมพันธ์กับเพื่อน รู้จักที่จะจัดการและจัดระเบียบอารมณ์ และความคิด ในทางไม่ดีมากกว่าที่จะเก็บกด ส่วนอารมณ์ที่ดีๆ เช่น ความปิติยินดี ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น นิสิตนักศึกษา ต้องตระหนักไว้ในอารมณ์เหล่านั้น และปล่อยให้อารมณ์นั้นเกิดในตนเอง เพราะเป็นอารมณ์ที่จะก่อให้เกิดผลดีต่อตนเองและเพื่อน หรือบุคคลที่ตนมีสัมพันธภาพด้วย

3. การพัฒนาความเป็นตัวของตัวเอง พร้อมกับยอมรับการพึ่งอาศัยซึ่งกันและกัน เป็น

การเรียนรู้ที่จะอยู่ได้ด้วยตนเอง และรับผิดชอบที่จะไปให้ถึงเป้าหมายด้วยตนเองที่ตนเลือก โดยถูกชักนำจากผู้อื่นน้อยมาก การพัฒนาขั้นนี้ ต้องอาศัยทั้งความเป็นตัวของตัวเองทางความคิดและการกระทำ ในขณะที่เดียวกันก็ยอมรับการพึ่งพาอาศัยกันในสังคมด้วย ยอมรับในความเป็นตัวของตัวเองของผู้อื่น และรู้จักทั้งการให้และการรับ เมื่ออยู่ในสังคมเพื่อนๆ

4. การพัฒนาสัมพันธภาพกับผู้อื่นอย่างมีวุฒิภาวะ เป็นการพัฒนาความสามารถที่จะ

ใกล้ชิดกับผู้อื่นได้ โดยยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคลด้านต่างๆ ทั้งความคิด ประสบการณ์ และวัฒนธรรม การพัฒนาสัมพันธภาพกับผู้อื่นอย่างมีวุฒิภาวะนี้ จะทำให้นิสิตนักศึกษาไม่ยึดติด ในความคิดของตน ไม่หลงตน ทำให้สัมพันธภาพที่เกิดขึ้นเหนียวแน่น เพราะเป็นสัมพันธภาพที่อยู่บนความซื่อตรง ห่วงใย และการตอบสนอง ที่ไม่อยู่ภายใต้เงื่อนไขใดๆ การพัฒนาแบบนี้ เป็น

พัฒนาการอยู่ร่วมกันแบบผู้ใหญ่ ที่ต่างยอมรับในข้อบกพร่องหรือความภูมิใจในคุณค่าต่างๆ ร่วมกัน ฉะนั้น แม้จะต้องห่างไกลกัน สัมพันธภาพก็ยังคงอยู่ยั่งยืน

5. การสร้างเอกลักษณ์เฉพาะตน เป็นการค้นหาว่าประสบการณ์แบบไหน ที่ทำแล้วทำให้ตนเองพอใจ รู้สึกปลอดภัย และเกิดความมั่นใจในตนเอง และจะต้องทำประสบการณ์นั้นบ่อยครั้งเพียงไร การสร้างเอกลักษณ์เฉพาะตนนี้ รวมไปถึงความพอใจในรูปร่างลักษณะ และการปรับตัวทางเพศ การยอมรับและเข้าใจในบทบาทของตน การนับถือตน และมั่นใจในบุคลิกภาพของตน นอกจากนี้ การที่นิสิตนักศึกษาจะสร้างเอกลักษณ์เฉพาะตนได้นั้น ยังขึ้นอยู่กับพัฒนาความสามารถด้านต่างๆ การจัดการกับอารมณ์ การพัฒนาความเป็นตัวของตัวเอง และการพัฒนาสัมพันธภาพกับผู้อื่นดังที่กล่าวมาแล้วด้วย

6. การพัฒนาเป้าหมาย เป็นการเพิ่มพูนความสามารถที่จะประเมินความสนใจและทางเลือกต่างๆ ความสามารถที่จะสร้างความชัดเจนให้แก่เป้าหมายต่างๆ วางแผนและมุ่งมั่นที่จะสู้อุปสรรคทั้งหลายอย่างตั้งใจจริง การพัฒนาเป้าหมายต้องอาศัยแผนในการปฏิบัติการ การกำหนดและบูรณาการสิ่งที่ควรทำก่อนหลังใน 3 ด้านต่อไปนี้ คือ การวางแผนและความตั้งใจในการเลือกอาชีพ ความสนใจส่วนตัว การยอมรับของครอบครัวและคนรอบข้าง นอกจากนี้ การพัฒนาเป้าหมายยังรวมถึงความสามารถที่จะรวมเป้าหมายต่างๆ ภายใต้ขอบเขตที่กว้างขวาง ที่เป็นจุดมุ่งหมายที่มีความหมายยิ่งขึ้น และฝึกใช้ความสามารถนี้อย่างตั้งใจบนพื้นฐานชีวิตประจำวัน ประสบการณ์จากการร่วมกิจกรรมในสถาบัน จะช่วยให้นิสิตนักศึกษารู้ว่า การเรียนในมหาวิทยาลัยนั้น ไม่ใช่เป็นเพียงให้มีงานที่ดีเท่านั้น แต่จะช่วยเสริมทักษะที่จะไปประยุกต์ใช้ในชีวิต ช่วยขยายพรมแดนความรู้ ค้นหาปรัชญาชีวิตและเป้าหมายชีวิต

7. การพัฒนาความมีคุณธรรม ตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ว่า คุณค่าและความเชื่อของบุคคลเป็นพื้นฐานในการแปลความหมาย จากประสบการณ์นำทางพฤติกรรม และความนับถือตนเอง การพัฒนาความมีคุณธรรมเกี่ยวข้องกับคุณค่าความเป็นมนุษย์ คุณค่าส่วนบุคคล และการพัฒนาความพอดี คุณค่าความเป็นมนุษย์ คือ การเปลี่ยนจากการกระทำการโดยอัตโนมัติ ที่ยึดถือความเชื่อของตนเองเป็นหลักอย่างชนิดที่ว่าไม่ยอมประนีประนอมความเชื่อนั้นกับคนอื่น มาใช้การให้ความสมดุลระหว่างความสนใจของตนเอง กับความสนใจของผู้อื่นเป็นหลักในการคิด คุณค่าส่วนบุคคล คือ การผสมผสานคุณค่าที่ตนยึดถือ กับพฤติกรรมที่แสดงถึง ความรับผิดชอบในสังคมอย่างพอดี

ซิกเกอร์ริงและไรเซอร์ (Chickering and Reisser, 1993) อธิบายตัวแปรที่เป็นต้นเหตุของพัฒนาการด้านต่างๆของนิสิตนักศึกษาไว้ว่า สภาพแวดล้อมสถาบันมีอิทธิพลต่อนิสิตนักศึกษาอย่างมาก อีกทั้งได้เสนอตัวแปรที่เชื่อว่ามีอิทธิพลต่อการพัฒนานิสิตนักศึกษาไว้ 7 ประการด้วยกัน คือ

เป้าหมายของสถาบัน ขนาดของสถาบัน ความสัมพันธ์ระหว่างนิสิตนักศึกษา หลักสูตร การสอน ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนและชุมชนของนิสิตนักศึกษา และโปรแกรมการพัฒนานิสิตนักศึกษารวมทั้งสวัสดิการต่างๆของสถาบัน ตัวแปรเหล่านี้มีรายละเอียด ดังนี้

1. **เป้าหมายของสถาบัน** แต่ละสถาบันต่างมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์และแนวปฏิบัติแตกต่างกันออกไปตามปัจจัยแวดล้อม ถ้าสถาบันมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ชัดเจนและปฏิบัติได้อย่างเคร่งครัด ก็จะทำให้อิทธิพลของเป้าหมายสถาบันต่อนิสิตนักศึกษามีมากขึ้น การปฏิบัติอย่างเข้มงวดจะทำให้สถาบันสามารถจัดโปรแกรมต่างๆได้อย่างเหมาะสม ทำให้เกิดผลดี 3 ประการได้แก่

- 1.1 อาจารย์จะมีแนวยึดถือและปฏิบัติไปทั่วทั้งสถาบัน
- 1.2 นิสิตนักศึกษาจะสามารถพัฒนาเหตุผลของตนเอง และได้ใช้พลังงานไปในทิศทางที่ถูกต้อง
- 1.3 นิสิตนักศึกษาจะสร้างความยึดมั่นต่อสถาบัน

เป้าหมายของสถาบันจะส่งผลกระทบต่อพัฒนานิสิตนักศึกษาในด้านการพัฒนาจิตความสามารถด้านร่างกาย สติปัญญา และสังคม การพัฒนาความเชื่อมั่นในตนเอง และการพัฒนาเป้าหมายของชีวิต

2. **ขนาดของสถาบัน** ซิคเกอร์อธิบายว่า สถาบันที่มีขนาดใหญ่มักมีอิทธิพลเชิงลบต่อการพัฒนานิสิตนักศึกษาในด้านร่างกาย สติปัญญา และสังคม รวมทั้งมีอิทธิพลเชิงลบต่อการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างนิสิตนักศึกษา การเสริมสร้างเอกลักษณ์ของตนเอง การพัฒนาบุรณภาพ อย่างไรก็ตาม อิทธิพลดังกล่าวจะเป็นไปในเชิงบวกถ้าสถาบันมีขนาดเล็ก

3. **ความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับนิสิตนักศึกษา** การที่ความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับนิสิตนักศึกษาเกิดขึ้นเสมอๆอย่างเป็นมิตร และเกิดได้ในหลายสถานการณ์นั้น จะมีผลกระทบต่อพัฒนานิสิตนักศึกษาในด้านความสามารถทางสติปัญญา จิตความสามารถในการรับรู้ การเสริมสร้างเอกลักษณ์แห่งตน การพัฒนาเป้าหมายของชีวิต และการพัฒนาบุรณภาพ

4. **หลักสูตร** หลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมทั้งด้านเนื้อหาและกระบวนการ มีความสอดคล้องกับภูมิหลังของนิสิตนักศึกษา กระตุ้นให้เกิดการแสวงหาความรู้ เกิดค่านิยมร่วมโดยการบูรณาการเนื้อหาและกิจกรรม หลักสูตรจะมีอิทธิพลต่อการพัฒนานิสิตนักศึกษาในด้านการพัฒนาสติปัญญา จิตความสามารถในการรับรู้ การเสริมเอกลักษณ์แห่งตน และการพัฒนาเป้าหมายของชีวิต

5. **การสอน** การสอนที่กระตุ้นนิสิตนักศึกษาให้เรียนรู้ด้วยตนเองได้ จะทำให้ความ

สัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับนิสิตนักศึกษาที่มีมากขึ้น เกิดความร่วมมือระหว่างนิสิตนักศึกษา การประเมินผลกลับในทันทีของอาจารย์จะทำให้นิสิตนักศึกษายุติศตวรรษในการเรียนมากขึ้น การสอนด้วยวิธีดังกล่าวนี้ มีผลกระทบต่อพัฒนานิสิตนักศึกษาในด้านสติปัญญา สมรรถนะในการรับรู้ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การพัฒนาความเชื่อมั่นในตนเอง การเสริมสร้างเอกลักษณ์แห่งตน และการพัฒนาเป้าหมายของชีวิต

6. ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนและชุมชนของนิสิตนักศึกษา ชุมชนนิสิตนักศึกษาในห้องเรียน หอพัก สโมสร กลุ่มเพื่อนสนิท คู่รัก ล้วนเป็นแหล่งเรียนรู้ชั้นเลิศสำหรับนิสิตนักศึกษา มากกว่าการเรียนรู้จากอาจารย์ ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นมีผลกระทบต่อพัฒนานิสิตนักศึกษาในทุกด้าน

7. โปรแกรมการพัฒนานิสิตนักศึกษาและสวัสดิการต่างๆของสถาบัน ถือว่าเป็นหน้าที่ที่บุคลากรด้านกิจการนิสิตนักศึกษาและอาจารย์จะต้องร่วมมือกันจัดให้มีขึ้น เพื่อให้มีผลต่อการพัฒนานิสิตนักศึกษาในด้านใดก็ได้ตามต้องการ

ซิกเกอริงและไรเซอร์ได้อธิบายสรุปว่า ผลกระทบหรืออิทธิพลใดๆ นั้น เราสามารถสร้างขึ้นได้ตามต้องการ

ทฤษฎีพัฒนาการของอีริกสัน

อีริกสัน (Erikson, 1950, 1968) ได้กำหนดทฤษฎีพัฒนาการ (Theory of Development) ขึ้นมา เรียกว่า ทฤษฎีพัฒนาการของอีริกสัน (Erikson's Theory of Development) เป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญในเรื่องพัฒนาการทางบุคลิกภาพของบุคคล โดยชี้ให้เห็นว่าบุคคลมีพัฒนาการทางบุคลิกภาพตลอดชีวิต อีริกสันแบ่งพัฒนาการดังกล่าวออกเป็น 8 ขั้น แต่ละขั้นจะมีช่วงวิกฤต (Critical Period) เกิดขึ้น ถ้าในช่วงชีวิตที่บุคคลอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี (ได้รับการดูแลอบรมสั่งสอนดี) พัฒนาการทางบุคลิกภาพของบุคคลนั้นจะเป็นไปด้วยดีในเชิงบวก แต่ถ้าในช่วงชีวิตของบุคคลนั้น อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่ดี พัฒนาการทางบุคลิกภาพอาจไม่สมบูรณ์หรือเป็นไปในเชิงลบ และผลของพัฒนาการในขั้นก่อนจะมีอิทธิพลต่อพัฒนาการในขั้นหลัง พัฒนาการในแต่ละขั้นมีรายละเอียด ดังนี้

1. ความไว้วางใจ หรือความไม่ไว้วางใจ (Trust/Mistrust) พัฒนาการในขั้นนี้จะเกิดขึ้น ในช่วงอายุแรกเกิดจนถึง 2 ขวบ เป็นช่วงที่ต้องได้รับการเอาใจใส่อย่างสม่ำเสมอ ถ้าบิดามารดาตอบสนองความต้องการพื้นฐานได้ดี เด็กจะเกิดความรู้สึกอบอุ่น และพัฒนาต่อไปเป็น “ความ

“ไว้วางใจ” ถ้าบิดามารดาเลี้ยงดูเด็กในวัยนี้ไม่เหมาะสม ไม่สามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานของเด็กได้ เด็กอาจเกิดความหวาดระแวง ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนา “ความไม่ไว้วางใจ” ตนเอง และผู้อื่นได้ในอนาคต

2. ความเป็นตัวของตัวเองหรือความไม่มั่นใจในตนเอง (Autonomy/Doubt)

พัฒนาการในขั้นนี้เกิดขึ้นในช่วงวัยที่เด็กมีความอยากรู้อยากเห็นอยากกระทำ ถ้าเด็กได้รับการกระตุ้นให้กำลังใจ รวมทั้งมีโอกาสทดลองทำในสิ่งที่อยากจะทำ จะส่งผลให้เด็กได้พัฒนาความเป็นตัวของตัวเอง แต่ถ้าเด็กไม่ได้รับโอกาสดังกล่าว โดยมีบุคคลอื่นทำแทนทั้งหมด เด็กจะเกิดความสงสัยในขีดความสามารถของตนเอง และในท้ายที่สุด ก็จะพัฒนาไปสู่การขาดความมั่นใจในตนเอง ไม่กล้าทำในสิ่งต่างๆ

3. ความคิดริเริ่มหรือความรู้สึกผิด (Initiative/Guilt)

พัฒนาการในขั้นนี้เกิดขึ้นในช่วงที่เด็กสามารถช่วยเหลือตนเองได้ และต้องการที่จะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ ถ้าเด็กมีอิสระในการทำกิจกรรมและมีโอกาสได้ซักถามในสิ่งที่สงสัยใคร่รู้ ซึ่งจะพัฒนาไปสู่การมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ แต่ถ้าเด็กขาดทั้งโอกาสในการทำกิจกรรมและการซักถาม และเด็กเกิดความรู้สึกว่าสิ่งตนทำและถามก่อให้เกิดความรำคาญแก่ผู้ใหญ่ และเป็นเรื่องไร้สาระ เด็กก็จะเกิดความรู้สึกผิดที่จะทำสิ่งต่างๆ

4. ความอุตสาหะหรือความรู้สึกต่ำต้อย (Industry/Inferiority)

พัฒนาการในขั้นนี้เกิดขึ้นในช่วงเด็กโต ก่อนเข้าสู่ช่วงวัยรุ่น (6-12 ปี) เด็กในวัยนี้จะมีความอุตสาหะขยันหมั่นเพียรในการทำกิจกรรมต่างๆ ให้ลุล่วง สำเร็จ และพอใจ ถ้าผลสัมฤทธิ์ของกิจกรรมที่ทำมีคุณภาพดี ก็อยากจะทำอีก แต่ถ้าผลการกระทำไม่ประสบผลสำเร็จ ก็จะรู้สึกต่ำต้อย ในช่วงวัยนี้ครูจะมีบทบาทสำคัญมากต่อตัวเด็ก

5. การสร้างอัตลักษณ์หรือความสับสนในบทบาทตนเอง (Identity/Identity Confusion)

พัฒนาการในขั้นนี้เกิดขึ้นในช่วงวัยรุ่นตอนต้นถึงตอนปลาย เป็นช่วงวัยที่เริ่มห่างจากบิดามารดา ใช้เวลาส่วนใหญ่มากับเพื่อน มีความเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น มีโอกาสแสวงหาประสบการณ์ต่างๆ เพื่อค้นหาเอกลักษณ์แห่งตน ไม่ว่าจะเป็นการค้นหาบทบาทที่เหมาะสม ความสนใจ ทักษะ ความต้องการ และเป้าหมายของชีวิต ถ้าหาเอกลักษณ์แห่งตนได้ ก็จะมีความพร้อมที่จะพัฒนาไปสู่ขั้นที่ 6 ต่อไป

6. ความใกล้ชิดสนิทสนมหรือการแยกตัว (Intimacy/Isolation)

พัฒนาการในขั้นนี้จะเกิดขึ้นในช่วงวัยผู้ใหญ่ตอนต้นถึงวัยกลางคน บุคคลที่ค้นพบเอกลักษณ์แห่งตน จะเข้าใจชีวิตและเข้าใจผู้อื่นมากขึ้น สร้างความใกล้ชิดสนิทสนมกับผู้อื่นได้ดี ซึ่งจะนำไปสู่การแต่งงานเพื่อ

สร้างความสัมพันธ์ใกล้ชิดซึ่งกันละกัน แต่ถ้าบุคคลมีปัญหาในการค้นหาเอกลักษณ์แห่งตน ก็อาจสร้างปัญหาในการสร้างความใกล้ชิดสนิทสนมกับผู้อื่น และนำไปสู่การแยกตัวออกไปอยู่ตามลำพัง

7. การสร้างสรรค์ประโยชน์แก่สังคมหรือความเบื่อหน่าย (Generativity/Stagnation) พัฒนาการในขั้นนี้เกิดขึ้นในช่วงวัยกลางคนถึงวัยชรา เป็นช่วงวัยที่ผ่านพ้นขั้นที่ 7 มาแล้ว และเป็นผู้ที่มีความสุขความเจริญ ความสำเร็จในชีวิต พร้อมทั้งจะเป็นผู้ให้ แต่ถ้าบุคคลใดไม่สามารถพัฒนามาถึงขั้นที่ 7 ได้ก็จะเกิดความท้อแท้สิ้นหวัง เบื่อชีวิตและสังคม ไม่สามารถสร้างสรรค์ประโยชน์แก่สังคมได้

8. บุรณภาพหรือความสิ้นหวัง (Integrity/Despair) พัฒนาการในขั้นนี้เกิดขึ้นในช่วงสุดท้ายของชีวิต งานและกิจกรรมต่างๆลดน้อยลงมาก ถ้าบุคคลใดมีพัฒนาการในขั้นที่ 5, 6 และ 7 เป็นอย่างดี ก็จะมีบุรณภาพของชีวิต คือมีความมั่นคง พร้อมบริบูรณ์ในทุกด้านแล้ว แต่ถ้าในขั้นพัฒนาการที่ผ่านมาไม่เป็นไปด้วยดี หรือไม่เหมาะสม บุคคลนั้นอาจเกิดความท้อแท้สิ้นหวังและไร้สุข

ทฤษฎีโครงสร้างทางสติปัญญา (Cognitive-Structural Theories)

ทฤษฎีโครงสร้างทางสติปัญญาส่วนมากพัฒนามาจากทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการของ ยีนเพียเจต์ (Jean Piaget) มุ่งอธิบายกระบวนการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสติปัญญาของบุคคล โดยมีความเชื่อว่ามนุษย์จะเปลี่ยนแปลงไปตามลำดับขั้นและจะไม่ย้อนกลับมาอีก โดยมีสิ่งแวดล้อมเป็นตัวกระตุ้น

ทฤษฎีโครงสร้างทางสติปัญญา อธิบายกระบวนการพัฒนาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประสบการณ์ของบุคคล แนวคิดของนักทฤษฎีกลุ่มนี้ คือการสนใจโครงสร้างการเรียนรู้ การพัฒนาสติปัญญา การพัฒนาความรู้ความเข้าใจและคุณธรรม การให้เหตุผลเกี่ยวกับพฤติกรรมของบุคคล และหลักการในการตัดสินใจของมนุษย์ นักทฤษฎีในกลุ่มนี้ได้แก่ เพอร์รี่ (Perry, 1970) กิลลิแกน (Gilligan, 1977) โคลเบอร์ก (Kohlberg, 1981, 1984) และรอดเจอร์ส (Rodgers, 1989) นักทฤษฎีเหล่านี้เชื่อว่า โครงสร้างการเรียนรู้ของบุคคล คือสมมติฐานที่เป็นพื้นฐานในการหาเหตุผลเพื่อการเรียนรู้ของบุคคล ในช่วงชีวิตของบุคคลมีพัฒนาการที่ยาวนาน จึงมีโครงสร้างการเรียนรู้จำนวนมาก โครงสร้างการเรียนรู้ของบุคคลมีอิทธิพลต่อการรับรู้ การประเมินเหตุการณ์ และการตัดสินใจของบุคคล นักทฤษฎีกลุ่มนี้ได้ชี้ให้เห็นช่วงต่างๆ ของกระบวนการพัฒนาความรู้ความเข้าใจที่บุคคลเกิดการเรียนรู้และมีประสบการณ์ที่หลากหลาย

รอดเจอร์ส (Rodgers, 1989) อธิบายว่าการพัฒนาความรู้ความเข้าใจ เกิดจากความขัดแย้งในกระบวนการเรียนรู้เรื่องราวต่างๆของบุคคล ความขัดแย้งนี้มีที่มาจากระดับการเรียนรู้ปัจจุบันของบุคคลที่ถูกท้าทายจากสถานการณ์ภายนอก ซึ่งมีโครงสร้างสลับซับซ้อนกว่าโครงสร้างการเรียนรู้ของบุคคล ทำให้เกิดความสับสนและขาดความสมดุล การพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ จึงเกิดจากการที่บุคคลสามารถกำจัดความสับสน และสร้างความสมดุล

ทฤษฎีในกลุ่มนี้ที่มีการนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนานิสิตนักศึกษา ได้แก่

ทฤษฎีการพัฒนาศติปัญญาและจริยธรรมของเพอร์รี่

วิลเลียม เพอร์รี่ (William Perry cited in Pascarella and Terenzini, 1991) ศึกษาพัฒนาการต่อเนื่องทางสติปัญญาและจริยธรรมในเด็กที่แสดงออกอย่างเปิดเผย โดยใช้ “ตำแหน่ง (Position)” เป็นสิ่งบ่งชี้ระดับของพัฒนาการ โดยไม่เกี่ยวข้องกับระยะเวลา เพอร์รี่แบ่งโมเดลพัฒนาการทางสติปัญญาและจริยธรรมตามการแสดงออกเชิงตรรก 9 ตำแหน่ง ใน 3 กลุ่ม ดังนี้

1. ตำแหน่งที่ 1-3 เป็นตำแหน่งบ่งชี้ลักษณะการแบ่งโลกของตนของเด็กออกเป็น 2 ด้านอย่างชัดเจน (Dualism Modified) ในช่วงตำแหน่งนี้ นิสิตนักศึกษาจะแบ่งมุมมองของตนออกเป็น 2 ด้าน คือด้านบวกและด้านลบ ด้านผิดและด้านถูก การเรียนรู้ของนิสิตนักศึกษาที่อยู่ในช่วงนี้จะขึ้นอยู่กับตนเองเป็นสำคัญ เนื้อหาคำสอนของอาจารย์เป็นสิ่งที่นิสิตนักศึกษาต้องจดจำไว้

2. ตำแหน่งที่ 4-6 เป็นตำแหน่งบ่งชี้ถึงการค้นพบความสัมพันธ์ (Relative Discovered) ในช่วงนี้ นิสิตนักศึกษามีความเข้าใจในความสลับซับซ้อนของความรู้ ว่าประกอบด้วยบริบทต่างๆ สัมพันธ์กันอยู่อย่างสอดคล้อง นิสิตนักศึกษาสามารถใช้ความคิดของตนเพื่อวิเคราะห์วิจารณ์ตนเองและผู้อื่นๆ ได้

3. ตำแหน่งที่ 7-9 เป็นตำแหน่งบ่งชี้ถึงการตกลงร่วมในการค้นพบความสัมพันธ์ (Commitments in Relativism Developed) ในช่วงนี้นิสิตนักศึกษาจะค้นพบตนเองโดยอาศัยพื้นฐานข้อเท็จจริง ที่มีการตกลงร่วมในความสัมพันธ์ระหว่างความคิด ค่านิยม พฤติกรรม ต่อบุคคลอื่น เช่น การประพฤติตามหลักคำสอนทางศาสนา การแต่งงานเพื่อสร้างสถาบันครอบครัว การประกอบสัมมาอาชีพ เป็นต้น

กระบวนการทั้ง 9 ตำแหน่งข้างต้น จะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตของนิสิตนักศึกษาแม้จะสำเร็จการศึกษาไปแล้วก็ตาม

ทฤษฎีพัฒนาการทางศีลธรรมของโคลเบอร์ก

โคลเบอร์ก (Kohlberg, cited in Pascarella and Terenzini, 1991 และ Chickering and Reiser, 1993) พบว่าพัฒนาการทางศีลธรรมของบุคคลเป็นผลมาจากการพัฒนาโครงสร้างทางสติปัญญา โคลเบอร์กนิยามศีลธรรมว่าเป็นความรู้ความเข้าใจว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดผิด บนพื้นฐานการคิดอย่างสมเหตุสมผลและมีวุฒิภาวะทางปัญญา ซึ่งจะเกิดขึ้นหลายขั้น โคลเบอร์กเชื่อว่าการใช้เหตุผลในการตัดสินใจปัญหาคือความเจริญทางจิตใจของบุคคล อย่างไรก็ตาม การใช้เหตุผลทางศีลธรรมไม่ได้ขึ้นอยู่กับบรรทัดฐานทางสังคมใดสังคมหนึ่งโดยเฉพาะ แต่ขึ้นอยู่กับระดับของวุฒิภาวะทางปัญญา โคลเบอร์กแบ่งระดับพัฒนาการทางศีลธรรมของบุคคลออกเป็น 3 ระดับ 6 ขั้น ดังนี้

ระดับที่ 1 ระดับก่อนมีจริยธรรม (Preconventional Level) ระดับนี้เกิดขึ้นในช่วงอายุ 2-10 ปี เป็นช่วงที่บุคคลคำนึงถึงตนเองเป็นหลัก ตอบสนองต่อบรรทัดฐานต่างๆที่ผู้ใหญ่กำหนดขึ้น ในระดับนี้แบ่งออกเป็น 2 ขั้นย่อย ได้แก่

-ขั้นที่ 1 ขั้นเชื่อฟังผู้ใหญ่โดยไม่มีเงื่อนไขเพื่อหลบเลี่ยงการลงโทษ

-ขั้นที่ 2 ขั้นให้ความสำคัญต่อการได้รับผลตอบแทนและรางวัล อาทิ รางวัลที่เป็นวัตถุ คำชม ลายลักษณ์อักษร เป็นต้น โดยไม่สนใจผลที่จะเกิดขึ้นในภายหลัง

ระดับที่ 2 การมีศีลธรรมตามบรรทัดฐานทางสังคม (Conventional Level) ระดับนี้เกิดขึ้นในช่วงอายุ 10-16 ปี ซึ่งจะปฏิบัติตามบรรทัดฐานทางสังคมที่ตนอาศัยอยู่ตามความคาดหวังของครอบครัวและสังคม และคำนึงถึงบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้อง ในระดับนี้แบ่งออกเป็น 2 ขั้นย่อย ได้แก่

-ขั้นที่ 3 ขั้นทำตามผู้อื่นเห็นชอบ เช่น ครอบครัว เพื่อน อาจารย์ เป็นต้น ในขั้นนี้บุคคลจะประพฤติดนให้เป็นที่ยอมรับและชื่นชอบและมุ่งมั่นในการรักษาปฏิสัมพันธ์ที่ดี ขาดความเป็นตัวของตัวเอง ถูกชักจูงและคล้อยตามบุคคลอื่นได้ง่าย พบในช่วงวัย 10-15 ปี

-ขั้นที่ 4 ขั้นทำตามหน้าที่ในสังคม บุคคลจะประพฤติตามกฎระเบียบในสังคมอย่างเคร่งครัด ซึ่งจะนำไปสู่การดำรงไว้ซึ่งกฎเกณฑ์ทางสังคม พบในช่วงวัย 13-16 ปี

ระดับที่ 3 ระดับมีจริยธรรมเหนือบรรทัดฐานทางสังคม (Post-Conventional Level) เป็นระดับที่บุคคลมีจริยธรรมและบรรทัดฐานของตนเอง สามารถตัดสินใจปัญหาโดยใช้ความคิดเชิงเหตุผลของตน ที่มีการไตร่ตรองมาแล้วอย่างรอบคอบ เป็นเครื่องมือสนับสนุนการตัดสินใจปัญหา ในระดับนี้แบ่งออกเป็น 2 ขั้นย่อย ได้แก่

-ขั้นที่ 5 ขั้นทำตามพันธสัญญาและข้อตกลงทางสังคม ในขั้นนี้บุคคลสามารถเลือกปฏิบัติบนพื้นฐานสิทธิประโยชน์ของสังคม ไม่ละเมิดสิทธิบุคคลอื่น ควบคุมตนเองได้ดี กระทำการใดๆด้วยตนเอง ปลอดภัยจากการควบคุมโดยบุคคลอื่น พฤติกรรมที่แสดงออกถูกต้องตามค่านิยมและมาตรฐานของสังคม และเชื่อว่าบรรทัดฐานทางสังคมรวมทั้งกฎระเบียบต่างๆ สามารถเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้โดยพิจารณาจากประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก ในขั้นนี้พบมากในช่วงวัยรุ่นตอนปลายและวัยผู้ใหญ่

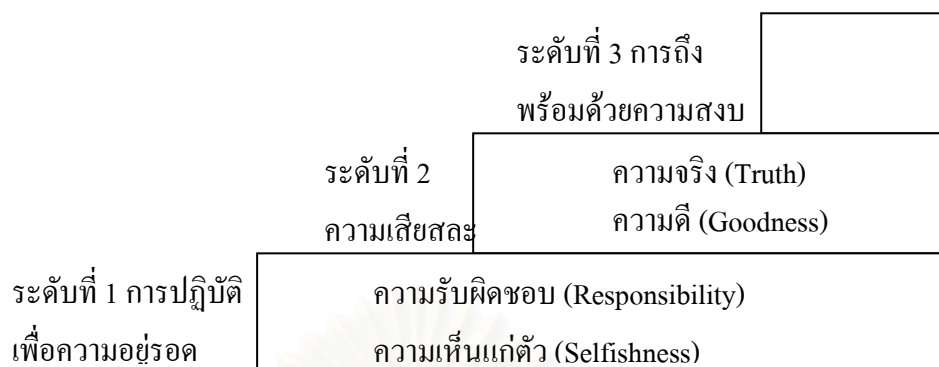
-ขั้นที่ 6 ขั้นยึดอุดมคติสากล เป็นขั้นที่บุคคลเลือกตัดสินใจปฏิบัติบนพื้นฐานของอุดมคติสากลของสังคมที่พัฒนาว่า ในขั้นนี้บุคคลจะมีอุดมคติ มีคุณธรรมประจำใจ มีความยึดมั่นในการดำรงชีวิต น้อมนำหลักกรรมทางศาสนาอย่างมีสติ ผดุงความยุติธรรม พิทักษ์สิทธิมนุษยชน มีhiriโอดตปปะ พบมากในช่วงวัยผู้ใหญ่ที่มีความเจริญงอกงามทางสติปัญญา

จากทฤษฎีของโคลเบอร์ก ประมวลสรุปได้ว่าตรรกทางศีลธรรมและจริยธรรมของบุคคลเป็นผลมาจากพัฒนาการทางการเรียนรู้ บนพื้นฐานวุฒิภาวะทางปัญญา ก่อปรด้วยการพัฒนาศีลธรรมจริยธรรมอย่างมีลำดับ จากขั้นต่ำสุดถึงสูงสุด ไม่ย้อนกลับหรือข้ามขั้นตอน มีความสัมพันธ์กับพัฒนาการทางปัญญา มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์กับการเรียนรู้ทางสังคม และมีความเป็นสากล

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของกิลลิแกน

ทฤษฎีนี้มุ่งเน้นศึกษาพัฒนาการทางจริยธรรมของเพศหญิง ซึ่ง กิลลิแกน (Gilligan, 1977, 1982) เชื่อว่ามุมมองของเพศชายและเพศหญิงแตกต่างกัน เพศชายมักจะพิจารณาจริยธรรมและศีลธรรมที่ข้อสรุป หลักการ เหตุผล และการแข่งขันกัน ส่วนเพศหญิงจะพิจารณาจริยธรรมศีลธรรมที่ความเมตตากรุณาและความเอื้ออาทร ตระหนักถึงศักดิ์ศรีและคุณค่าของความเป็นมนุษย์ ให้ความสำคัญที่การมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ตัดสินปัญหาทางศีลธรรมจริยธรรมอิงบริบททางสังคมอย่างใกล้ชิด และให้ความสำคัญที่การประสานร่วมมือมากกว่าเพศชาย กิลลิแกนแบ่งระดับจริยธรรมของเพศหญิงไว้ 3 ระดับ ดังแสดงในแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 2 โมเดลพัฒนาการทางจริยธรรมของกิลลิแกน (Gilligan, 1982)

กิลลิแกน (Gilligan, 1977) ได้ศึกษาระดับจริยธรรมของเพศหญิง จากหญิงตั้งครรภ์ และแบ่งระดับพฤติกรรมของเพศหญิงออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้

ระดับที่ 1 การปฏิบัติเพื่อความอยู่รอด ในระดับนี้เพศหญิงจะพัฒนาจริยธรรมจากความอยู่รอดของตนเอง มีความเข้าใจตนเอง สนใจตนเอง และมีความสุขเป็นของตนเอง เมื่อมีครรภ์จะพัฒนาจริยธรรมจากการรักตนเองไปสู่ความรับผิดชอบต่อบุตรในครรภ์ ทนุถนอมบุตรในครรภ์อย่างใส่ใจเป็นอย่างยิ่ง

ระดับที่ 2 ความเสียสละ ในระดับนี้พัฒนาการทางจริยธรรมจะขยายไปสู่บุคคลอื่น รับผิดชอบต่อบุคคลอื่น เสียสละเพื่อผู้อื่น ระลึกถึงคุณงามความดี ศีลธรรม จริยธรรม และความเอื้ออาทร การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ การซื่อสัตย์ต่อกัน การมีทัศนคติที่ดีต่อกัน และการผดุงประโยชน์ส่วนรวมร่วมกัน อันจะนำไปสู่การยกระดับจากความดีสู่ความจริง

ระดับที่ 3 การถึงพร้อมด้วยความสงบร่มเย็น ในระดับนี้เพศหญิงประสงค์จะให้ทุกคนมีความสงบเย็นและมีสันติสุข มุ่งประเด็นไปที่ความมีเมตตาธรรมทั้งต่อตนเองและเพื่อนมนุษย์ ตัวอย่างเช่น การไม่ทำแท้ง การมีจิตใจดีเมื่อมีครรภ์ เป็นต้น

พัฒนาการของจริยธรรมทั้ง 3 ระดับข้างต้น กิลลิแกนเชื่อว่าการที่บุคคลมีอิสระ (Autonomy) ในการเลือกแนวปฏิบัติในการตัดสินใจปัญหานั้น จะต้องคำนึงถึงความเสมอภาคทางเพศระหว่างหญิงชาย ปฏิสัมพันธ์ระหว่างตนเองและผู้อื่น เมตตาธรรม รวมทั้งการเกื้อกูลกันของบุคคล

ทฤษฎีสัญลักษณ์ (Typology Theories)

ทฤษฎีนี้มุ่งเน้นไปที่การศึกษาความแตกต่างของการรับรู้และการตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของบุคคล เช่น รูปแบบการเรียนรู้ ระดับวุฒิภาวะ บุคลิกภาพ ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม และลักษณะของแต่ละบุคคล ทฤษฎีนี้มักใช้ในการศึกษาความแตกต่างของนิสิตนักศึกษาต่อความแตกต่างของประสบการณ์ในสถาบัน ไม่ได้ให้ความสำคัญในประเด็นการเปลี่ยนแปลงนิสิตนักศึกษา แต่เน้นที่ความแตกต่างเป็นสำคัญ แนวคิดดังกล่าวอธิบายว่าสัญลักษณ์ของบุคลิกภาพที่แสดงออกมีความแตกต่างกัน เช่น นิสิตนักศึกษาที่ชอบเข้าสังคม เก็บตัว ชอบใช้เหตุผล ชอบใช้อารมณ์ เกร็งครัดกับแบบแผนชีวิต ไม่เกร็งครัดกับชีวิต เป็นต้น นักทฤษฎีกลุ่มนี้เชื่อว่าบุคลิกภาพที่บุคคลแสดงออกแตกต่างกันนั้น เกิดจากการทำงานของสมองที่ต่างกัน และได้รับการถ่ายทอดทางพันธุกรรม

ทฤษฎีของจุง/ไมเออร์ส

รอดเจอร์ส (Rodgers, 1989) ได้รวบรวมลักษณะของบุคลิกภาพที่บุคคลชอบแสดงออกตามทฤษฎีของจุง (Jung, 1971 cited in Rodgers, 1989) และไมเออร์ส (Myers, 1980 Rodgers, 1989) เข้าไว้ด้วยกัน เพราะทั้ง 2 ทฤษฎีมีความคล้ายคลึงกันมาก ลักษณะของบุคลิกภาพดังกล่าวมีดังนี้

1. ลักษณะที่บุคคลแสดงออก บุคคลจะมี 2 ลักษณะ คือ ชอบเข้าสังคม (Extraversion) และชอบเก็บตัว (Introversion) แต่โดยทั่วไปแล้วกลับชอบทำอย่างหนึ่งมากกว่าอย่างหนึ่ง บุคคลที่ชอบเข้าสังคม จะเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆในสังคมนั้นอย่างกว้างขวาง และมักจะแสดงจุดยืนและเจตนารมณ์ของตนเองด้วยคำพูดที่มีการไตร่ตรองหรือคิดไว้ก่อนแล้ว นิสิตนักศึกษาที่ชอบเข้าสังคมมักจะศึกษาสภาพแวดล้อมและสังคม เข้าร่วมกิจกรรมสนทนาปัญหาบ้านเมืองเสมอๆ รวมทั้งเข้าร่วมอภิปรายโต้แย้งแสดงเหตุผลเกี่ยวกับประเด็นปัญหาต่างๆ ส่วนนิสิตนักศึกษาที่ชอบเก็บตัวมักจะเรียนรู้และทำสิ่งต่างๆด้วยตนเองตามลำพัง แสดงออกด้วยการเขียนมากกว่าพูด และเป็นคนที่มีความคิดลึกซึ้ง

2. ลักษณะการรับรู้สารและความรู้ของบุคคล มี 2 ลักษณะคือ การรับรู้ความรู้สึก (Sensing) และการเกิดความคิดนับพัน (Intuition) โดยทั่วไปแล้วบุคคลจะมีทั้ง 2 ลักษณะ แต่ชอบลักษณะหนึ่งมากกว่าอีกลักษณะหนึ่ง การรับรู้ความรู้สึก (Sensing) เป็นกระบวนการรับรู้สารโดยใช้ทั้งระบบภายในและภายนอกร่างกาย เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ สามารถรับรู้สารที่เป็นรูปธรรมได้ดี บุคคลที่มีการรับรู้ความรู้สึกมักจะเรียนรู้สภาพแวดล้อมที่เป็นรูปธรรมและ

สามารถประยุกต์ใช้ได้ดี นิสิตนักศึกษาที่รับรู้ความรู้สึกได้ดี จะชอบวิธีสอนและเนื้อหาการสอนที่ชัดเจน ส่วนการเกิดความคิดจับพล้นเป็นกระบวนการรับสารหรือเกิดความคิดจับใจของคุณคนอันเกิดจากการเชื่อมโยงประสบการณ์เก่ากับสภาพการณ์ปัจจุบันเพื่อแก้ปัญหาอย่างรวดเร็ว อันจะนำไปสู่การเกิดภาพสัญลักษณ์และสิ่งนามธรรมอื่นๆ ในเวลาอันรวดเร็ว นิสิตนักศึกษาที่ชอบใช้ความคิดจับใจ จะชอบศึกษาเนื้อหาวิชาที่เป็นนามธรรมและทฤษฎีต่างๆ มีความคิดสร้างสรรค์ แต่ไม่ชอบกิจกรรมที่ซ้ำซากจำเจ และมีรายละเอียดมาก

3. ลักษณะการพินิจพิจารณาหรือการตัดสินใจของบุคคล มี 2 ลักษณะคือ การใช้ความคิด (Thinking) และการใช้ความรู้สึก (Feeling) บุคคลสามารถใช้ทั้งความคิดและความรู้สึกในชีวิตประจำวัน แต่มักจะใช้กระบวนการหนึ่งมากกว่าอีกกระบวนการหนึ่ง การใช้ความคิดเพื่อพิจารณาหรือตัดสินใจ เป็นกระบวนการคิดด้วยเหตุผลและหลักการในการวิเคราะห์ปัญหาในมิติต่างๆ โดยไม่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกส่วนตัว บุคคลที่ใช้ความคิดจะวิเคราะห์ความรู้ร่วมกับข้อมูลที่ได้รับ ซึ่งจะทำให้กลายเป็นบุคคลที่มีเหตุผล วิเคราะห์ วิจัยบริบทต่างๆ ได้รอบด้าน และไม่นำเรื่องส่วนตัวมาเกี่ยวข้องกับการพินิจพิจารณาตัดสินใจ นิสิตนักศึกษาที่นิยมใช้ความคิดจะชอบเรียนวิชาที่ต้องใช้ความคิดและเหตุผล จะกลายเป็นบุคคลที่มีศักยภาพเชิงวิเคราะห์เหตุผลในการทำงาน ส่วนการใช้ความรู้สึก เป็นกระบวนการพิจารณาและตัดสินใจ โดยใช้อารมณ์และค่านิยมของตนเป็นหลัก โดยคำนึงถึงผลกระทบต่อบุคคลอื่นๆที่เกี่ยวข้อง และพยายามหาเหตุผลต่างๆสนับสนุนการตัดสินใจของตน ซึ่งจะส่งผลให้บุคคลนั้นสนใจความรู้สึกของผู้อื่น และชอบการติดต่อสื่อสาร นิสิตนักศึกษาที่ให้ความสำคัญกับความรู้สึกในการตัดสินใจ จะชอบศึกษารายวิชาเกี่ยวกับสังคมและบุคคล ไม่ชอบวิจารณ์บุคคล ปฏิเสธการรับฟังคำวิจารณ์ตนเอง ไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่มีความขัดแย้งสูง แต่จะเข้าร่วมกิจกรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

4. ลักษณะการดำเนินชีวิตของบุคคล ประกอบด้วย 2 ประเภท ได้แก่ การดำเนินชีวิตอย่างเคร่งครัดตามแบบแผน และการดำเนินชีวิตอย่างไม่เคร่งครัดกับแบบแผนชีวิต บุคคลที่มีชีวิตในแวดวงสมาคมสังคม เมื่อต้องตัดสินใจด้วยความคิดหรือความรู้สึก จะมีการดำเนินชีวิตอย่างมีแบบแผน มีเป้าหมายของชีวิตชัดเจน และพยายามไปให้ถึงเป้าหมายนั้น นิสิตนักศึกษาที่ชอบการดำเนินชีวิตตามแบบแผนดังกล่าว มักจะปฏิบัติหน้าที่เสร็จสมบูรณ์ในเวลาอันรวดเร็ว ชอบศึกษาสิ่งที่เป็นรูปธรรมและมีเป้าหมายชัดเจน ถ้าบุคคลนั้นรับรู้อารมณ์ความรู้สึกหรือเกิดความคิดอย่างจับใจ จะไม่มีความเคร่งครัดในแบบแผนการดำเนินชีวิต อาจเปลี่ยนแปลงแก้ไขแผนการตลอดเวลาเพื่อให้ได้ประสบการณ์ที่ดีกว่า นิสิตนักศึกษาที่มีลักษณะการดำเนินชีวิตแบบนี้จะรักอิสระ มีความยืดหยุ่นในการดำเนินชีวิต ทำในสิ่งที่ตนสนใจมากกว่าสิ่งซึ่งผู้อื่นกำหนดให้ทำ

ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสภาพแวดล้อม (Person-Environment Interaction Theories)

เอคเคอแฮมเมอร์ (Ekehammer, 1974 cited in Huebner, 1989) อธิบายพฤติกรรมของบุคคลในท่ามกลางสภาพแวดล้อม โดยมุ่งศึกษาอิทธิพลของสภาพแวดล้อมต่อพฤติกรรมของบุคคล คีแฮมเมอร์จำแนกไว้ 3 ทฤษฎี คือ

1. บุคคลนิยม (Personologism) เป็นทฤษฎีที่กล่าวถึงบุคคลที่มีพฤติกรรมเจริญรอยตามค่านิยมของคนส่วนมากในสังคม
2. สถานการณ์นิยม (Situationalism) เป็นทฤษฎีที่กล่าวถึงบุคคลที่มีพฤติกรรมอันเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมและบริบทภายนอกต่างๆ บุคคลนั้นจึงต้องปรับพฤติกรรมให้สอดคล้องกับสภาพการณ์แวดล้อมที่เปลี่ยนไป
3. ปฏิสัมพันธ์นิยม (Interactionism) เป็นทฤษฎีที่กล่าวถึงบุคคลที่มีพฤติกรรมผันแปรไปตามสถานการณ์รอบตัวโดยมุ่งบูรณาการตนเองและสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกัน

มูส์ (Moos, 1976) อธิบายที่มาของสภาพแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อบุคคล 2 ลักษณะ คือ

1. สภาพแวดล้อมกายภาพ หมายถึงสภาพแวดล้อมที่มนุษย์พัฒนาขึ้นหรือเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น อาคาร ที่พักอาศัย สภาพภูมิอากาศ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ฯลฯ
2. สภาพแวดล้อมทางสังคมและจิตใจ หมายถึงบรรยากาศความเป็นอยู่ในสังคม ทั้งที่บ้านและที่ทำงาน

ทฤษฎีที่สำคัญในกลุ่มนี้ ได้แก่

ทฤษฎีกายภาพ

ทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพทั้งที่เป็นธรรมชาติสร้างขึ้นและมนุษย์รังสรรค์ขึ้น อันเป็นตัวก่อให้เกิดพฤติกรรมของมนุษย์ นักทฤษฎีในกลุ่มนี้ ได้แก่ บาร์กเกอร์ (Barker, 1968 cited in Pascarella and Terenzini, 1991) ผู้พัฒนาทฤษฎีการจัดพฤติกรรม (Behavior Settings) ซึ่งให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมในฐานะตัวเลือกและตัวกำหนดพฤติกรรมของบุคคล และเชื่อว่าบุคคลมีแนวโน้มปรับตัวไปตามสภาพแวดล้อม ทั้งในมิติของสถานที่ เวลา และวัตถุ เช่น ในการแข่งขันกีฬา นักกีฬาและผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดจะต้องปฏิบัติตามกฎกติกาการแข่งขัน เป็นต้น

ทฤษฎีการอยู่ร่วมกันของมนุษย์

ทฤษฎีนี้มุ่งเน้นไปที่การอาศัยร่วมกันของมนุษย์ในสภาพแวดล้อม ผู้พัฒนาทฤษฎีนี้คือ ฮอลแลนด์ (Holland, 1973) ซึ่งได้อธิบายถึงการตัดสินใจเลือกอาชีพของบุคคลว่า เป็นการสะท้อนบุคลิกที่แท้จริงของบุคคลนั้น ทั้งในด้านแรงจูงใจ ใฝ่สัมฤทธิ์ ความรู้ ทักษะ และศักยภาพ เฉพาะตัว ฮอลแลนด์จำแนกสาระหลักของทฤษฎีนี้ออกเป็น 4 ประการคือ

1. ประเภทของบุคคล มี 6 ประเภท ได้แก่ กลุ่มสังคมนิยม นักวิชาการ ศิลปนิยม สังคมนิยม นักธุรกิจ และกลุ่มอนุรักษ์นิยม บุคคลทั้ง 6 ประเภทนี้จะมีพฤติกรรมในการเลือกอาชีพและการแสดงออกที่แตกต่างกัน
2. สภาพแวดล้อมของบุคคล จะเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นพฤติกรรมของบุคคลทั้ง 6 ประเภท ไม่ว่าจะบุคคลจะไปอยู่ ณ ที่ใด ก็จะไปปรับสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมแก่ตนเอง
3. บุคคลแสวงหาสภาพแวดล้อมของตนตามทัศนคติและค่านิยม
4. สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมจะมีอิทธิพลเชิงบวกต่อบุคคลทั้งในด้านอาชีพ ความมั่นคง ความสำเร็จ ความคิดสร้างสรรค์ และการพัฒนาตนเองและสังคม

ทฤษฎีการรับรู้

ทฤษฎีนี้มุ่งให้นิสิตนักศึกษาเป็นผู้ให้ความหมายและแปลผลสภาพแวดล้อมตามการรับรู้ของตน ซึ่งการรับรู้ของแต่ละบุคคลนั้นมีลักษณะปลายเปิดขึ้นอยู่กับวัฒนธรรม ประสบการณ์ และสภาพการดำรงชีวิตของแต่ละบุคคล ทฤษฎีการรับรู้ของมูส์ (Moos, 1976) ได้ให้ความสำคัญที่อิทธิพลของบรรยากาศทางสังคมต่อผู้อาศัยในสังคมนั้น ซึ่งพบว่ามี 3 มิติ คือ

1. ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในสภาพแวดล้อม
2. ศักยภาพในการพัฒนาความเจริญและความนิยมในตนเองของบุคคล
3. การตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลง และการมีพฤติกรรมตามความคาดหวังในสภาพแวดล้อม

ทฤษฎีความต้องการและความกดดัน

สเตอร์น (Stern, 1970) ได้พัฒนาทฤษฎีความต้องการ-ความกดดัน ของนิสิตนักศึกษา กับสภาพแวดล้อม โดยชี้ให้เห็นว่าพฤติกรรมของบุคคลในทุกสถานการณ์ล้วนขึ้นอยู่กับบุคคลและสภาพแวดล้อมในสัดส่วนที่สอดคล้องกัน บนพื้นฐานของสมมติฐาน 3 ประการ คือ

1. พฤติกรรมของบุคคลถือเป็นฟังก์ชันของบุคคลและสภาพแวดล้อม ตามสมการต่อ

ไปนี้

$$B = f(P \times E)$$

B = พฤติกรรม (Behavior)   P = บุคคล (Person)

f = ฟังก์ชัน (Function)   E = สภาพแวดล้อม (Environment)

2. ความต้องการของบุคคล ซึ่งจะนำไปสู่การจัดระบบภายในตนเพื่อนำไปสู่การเกิดพฤติกรรม
3. สภาพแวดล้อมบุคคลคือความกดดันให้บุคคลพัฒนาความคิดความรู้สึก

จากสมมติฐานดังกล่าวสเตรนเชื่อว่าความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสภาพแวดล้อมจะส่งผลกระทบต่อในเชิงบวกและทำให้บุคคลมีความพึงพอใจ ถ้าความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นไปในเชิงลบอาจส่งผลให้บุคคลเกิดความเครียดและไม่มีความสุขเท่าที่ควร

ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบของสภาพแวดล้อมสถาบันต่อการพัฒนานิสิตนักศึกษา ได้แก่

ทฤษฎีปัจจัยนำเข้า-สภาพแวดล้อม-ผลลัพธ์ ของแอสติน

แอสติน (Astin, 1993) เป็นผู้พัฒนาทฤษฎีนี้ โดยใช้ตัวแบบ I-E-O (The I-E-O Model) เป็นกรอบในการศึกษาผลกระทบของสภาพแวดล้อม ต่อการพัฒนานิสิตนักศึกษา แอสติน กำหนดให้ I คือปัจจัยนำเข้า (Input) หมายถึงคุณลักษณะของนิสิตนักศึกษาเมื่อเริ่มเข้าเรียน E คือสภาพแวดล้อม (Environment) ที่มีผลกระทบต่อพัฒนานิสิตนักศึกษา และกำหนดให้ O คือผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้น (Outcome) ซึ่งหมายถึงลักษณะของนิสิตนักศึกษาภายหลังได้ประสบกับสภาพแวดล้อมต่างๆแล้ว แอสตินสรุปสภาพแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนานิสิตนักศึกษาไว้ 5 ด้าน ดังนี้

1. ลักษณะของสถาบัน ได้แก่ ขนาด บรรยากาศทางวิชาการ วุฒิการศึกษาของอาจารย์ อัตราส่วนของอาจารย์ต่อนักศึกษา งบประมาณ สวัสดิการนักศึกษา ฯลฯ
2. หลักสูตรและการเรียนการสอน ได้แก่ เนื้อหาการสอน วิธีสอน การวัดและประเมินผล
3. อาจารย์ ได้แก่ อายุ บุคลิกภาพ ทักษะ ความสามารถในการสอน ขวัญและกำลังใจ

ในการทำงาน อัตรารายเดือน ทักษะคิดต่อการเป็นครู

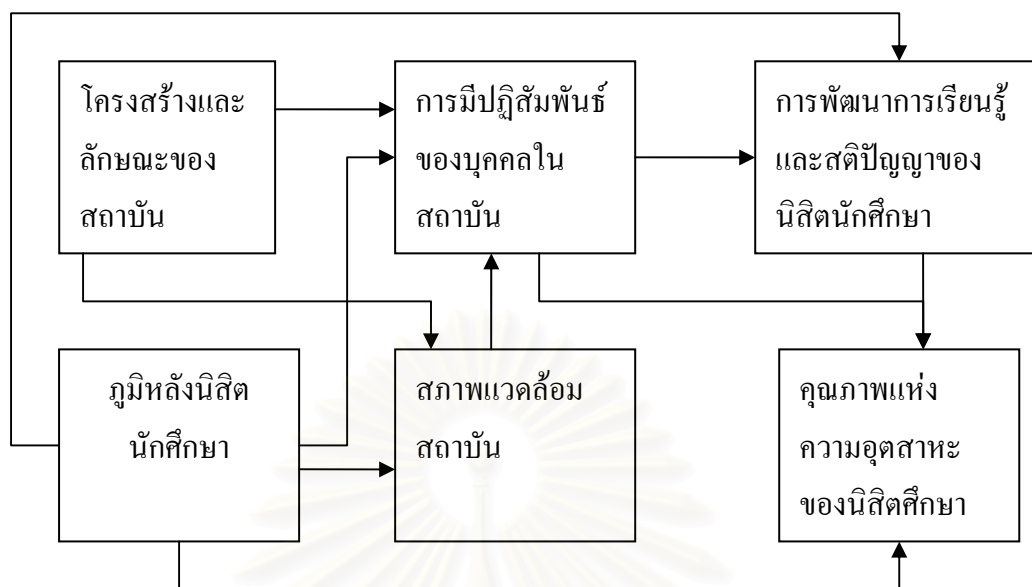
4. กลุ่มเพื่อน ได้แก่ ฐานะทางเศรษฐกิจของกลุ่มเพื่อน นิัยส่วนตัว ความสามารถทางการเรียน

5. การมีส่วนร่วมของนิสิตนักศึกษา ได้แก่ การทุ่มเทพลังงานจิตใจต่อกิจกรรมต่างๆ ของนิสิตนักศึกษา การเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆทั้งภายในและภายนอกสถาบัน ทั้งในมิติของกิจกรรมทางวิชาการ กีฬา วัฒนธรรม การมีปฏิสัมพันธ์กับอาจารย์และกลุ่มเพื่อนอย่างเหมาะสมสม่ำเสมอ

ทฤษฎีการประเมินความเปลี่ยนแปลงของพาสคาเรลลา

ทฤษฎีนี้พัฒนาโดยพาสคาเรลลา (Pascarella, 1985 cited in Pascarella and Terenzini, 1991) โดยให้ความสำคัญที่ตัวแปรที่ใช้ในการประเมินการเปลี่ยนแปลง ที่มีอิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการเรียนรู้และการพัฒนาสติปัญญาของนิสิตนักศึกษา พาสคาเรลลาแบ่งตัวแปรดังกล่าวออกเป็น 5 กลุ่ม ดังนี้

1. ภูมิหลังที่มีอิทธิพลทางตรงต่อการมีปฏิสัมพันธ์ของบุคคลในสังคม ซึ่งมีอิทธิพลทางตรงต่อการพัฒนาการเรียนรู้และสติปัญญาของนิสิตนักศึกษา และมีอิทธิพลต่อสภาพแวดล้อมของสถาบัน
2. ภูมิหลังที่มีอิทธิพลทางอ้อมต่อความพยายามของนิสิตนักศึกษาในการมีปฏิสัมพันธ์กับคนในสังคมและสภาพแวดล้อมของสถาบัน
3. โครงสร้างและลักษณะของสถาบันที่มีอิทธิพลทางตรงต่อการพัฒนาการเรียนรู้และสติปัญญาของนิสิตนักศึกษา บนพื้นฐานของการมีปฏิสัมพันธ์ของบุคคลในสังคม และมีอิทธิพลทางตรงต่อสภาพแวดล้อมของสถาบัน
4. โครงสร้างและลักษณะของสถาบันที่มีอิทธิพลทางอ้อมต่อการพัฒนาการเรียนรู้และสติปัญญาของนิสิตนักศึกษาผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ของบุคคลและมีอิทธิพลทางอ้อมต่อสภาพแวดล้อมของสถาบัน
5. โครงสร้างและลักษณะของสถาบันที่มีอิทธิพลทางอ้อมต่อความพยายามของนิสิตนักศึกษาในการมีปฏิสัมพันธ์กับคนในสังคมและสภาพแวดล้อมของสถาบัน

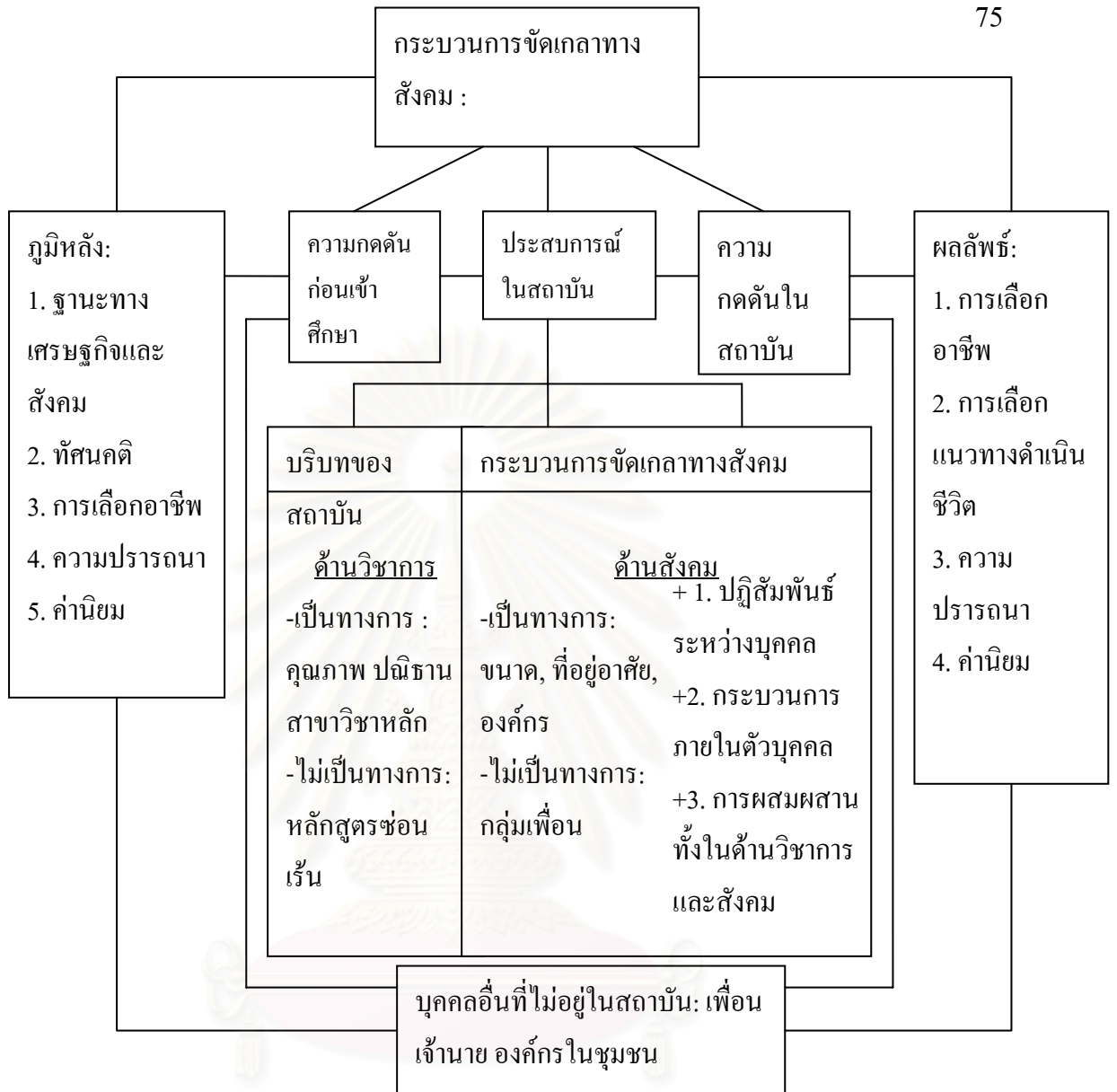

ภาพที่ 3 ทฤษฎีการประเมินการเปลี่ยนแปลงของพาสคาเรลลา (Pascarella, 1985 cited in Pascarella and Terenzini, 1991)

ทฤษฎีกระบวนการขัดเกลาทางสังคมของนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาตรีของเวйдแมน
 เวйдแมน (Weidman, 1989 cited in Pascarella and Terenzini, 1991) ได้พัฒนา

ทฤษฎีกระบวนการขัดเกลาทางสังคมของนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาตรี โดยมุ่งเน้นที่ตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนานิสิตนักศึกษา ได้แก่ ภูมิหลังของนิสิตนักศึกษา ประสบการณ์ในสถาบัน บริบทของสถาบัน ความกดดันก่อนเข้าศึกษาในสถาบัน ความกดดันในสถาบัน กลุ่มบุคคลนอกสถาบัน ลักษณะการขัดเกลาทางสังคม ทำให้ได้ผลลัพธ์ของกระบวนการขัดเกลา ดังแสดงในแผนภาพต่อไปนี้

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 4 ทฤษฎีกระบวนการจัดเวลาทางสังคมของนิสิตนักศึกษาในระดับปริญญาตรีของเวียดแมน

(Weidman, 1989 cited in Pascarella and Terenzini, 1991)

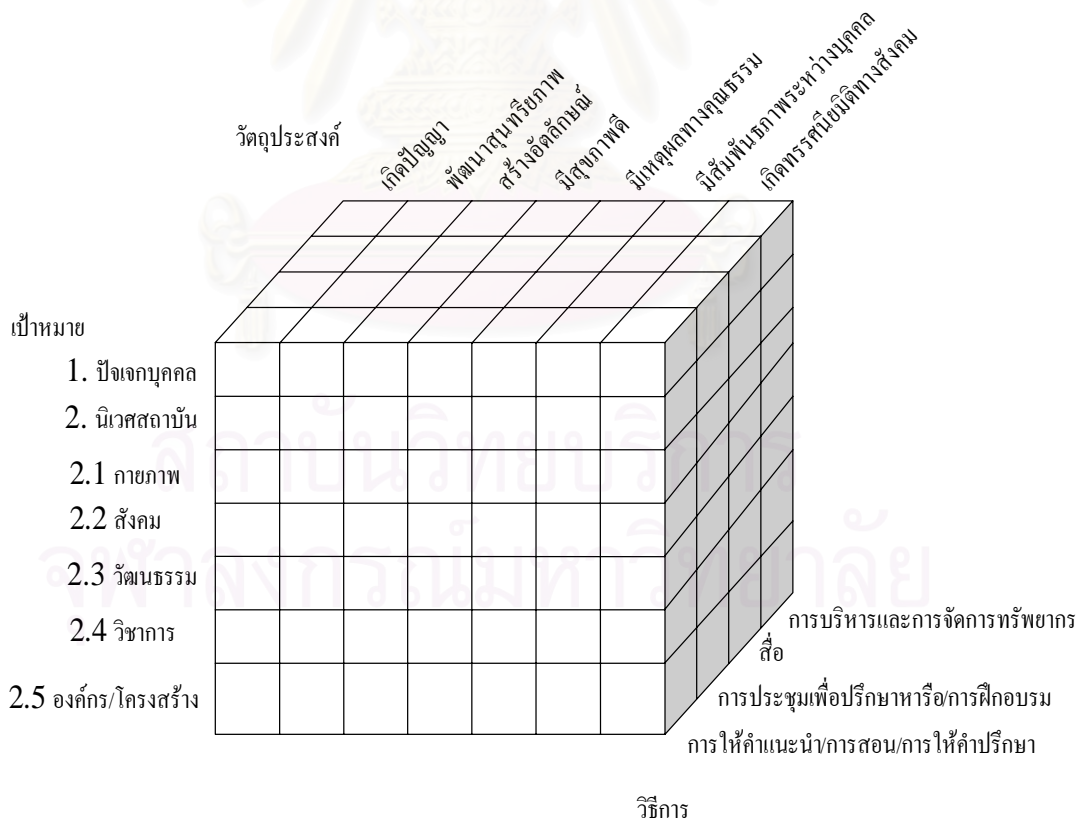
ทฤษฎีการออกจากการเป็นนิสิตนักศึกษาของตินโต

ทฤษฎีนี้ตินโต (Tinto, 1975 cited in Pascarella and Terenzini, 1991) ได้พัฒนาขึ้น มุ่งอธิบายกระบวนการออกจากการเป็นนิสิตนักศึกษา ตินโตชี้ว่านิสิตนักศึกษาที่เข้ามาศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา มีความแตกต่างกันหลายด้าน อาทิ จุดมุ่งหมายในการเรียน ความตั้งใจใฝ่สัมฤทธิ์ ความเพียรและ/หรือความวิริยะอุตสาหะ ความผูกพัน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ได้ก่อปฏิสัมพันธ์และ

การบูรณาการระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้อง โครงสร้างและสมาชิกระบบวิชาการและระบบสังคมของสถาบัน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ อันจะนำไปสู่การได้รับการยอมรับ แต่ถ้าประสบการณ์และปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวเกิดขึ้นในเชิงลบ จะส่งผลให้การบูรณาการลดลง ทำให้นักศึกษาดอนตัวจากสถาบัน

วิธีการเชิงสังกัปและทฤษฎีในการพัฒนานิสิตนักศึกษา

มอร์ริลล์, โอตต์ดิง และ เฮิร์สต์ (Morrill, Oetting, and Hurst, 1974 cited in Pornchulee Achava-Amrung, 1999) ได้ออกแบบสังกัป 3 มิติเพื่อใช้ในการนิยาม พรรณนา และเชื่อมโยงวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และวิธีการพัฒนานิสิตนักศึกษา โดยออกแบบให้อยู่ในรูปสามมิติแห่งการพัฒนานิสิตนักศึกษา มอร์ริลล์, เฮิร์สต์ และโอตต์ดิง (Morrill, Hurst, and Oetting, 1980 cited in Pornchulee Achava-Amrung, 1999) ดังนั้น การพัฒนาโปรแกรมการพัฒนานิสิตนักศึกษาบงานของทฤษฎีนี้ ในท้ายที่สุดแล้ว ก็จะเป็นพาหนะซึ่งจะทำให้ นิสิตนักศึกษาเจริญงอกงามและมีพัฒนาการ ดังภาพประกอบต่อไปนี้

ภาพที่ 5 พื้นฐานเชิงสังกัปและทฤษฎีสำหรับการพัฒนานิสิตนักศึกษาของ มอร์ริลล์, เฮิร์สต์ และ โอตต์ดิง (Morrill, Hurst, and Oetting, 1980)

จากภาพข้างต้นจะเห็นว่าวัตถุประสงค์ของโปรแกรมการพัฒนานิสิตนักศึกษาเป็น องค์ประกอบสำคัญที่สุดในการพัฒนานิสิตนักศึกษา ซึ่งประกอบด้วย 7 องค์ประกอบย่อยดังนี้

1. เพื่อให้เกิดปัญญา (Cognitive Structure)
2. เพื่อพัฒนาสุนทรียภาพ (Aesthetic Development)
3. เพื่อสร้างอัตลักษณ์ (Identity Formation)
4. เพื่อการมีสุขภาพดี (Physical Health)
5. เพื่อความมีเหตุผลทางคุณธรรม (Moral Reasoning)
6. เพื่อสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล (Interpersonal Relatedness)
7. เพื่อให้เกิดทรรศนียมิติทางสังคม (Social Perspective)

องค์ประกอบสำคัญประการที่สองจากภาพข้างต้นคือ เป้าหมายของการพัฒนานิสิตนักศึกษา ซึ่งได้แก่

1. ปัจเจกบุคคล (Individual)
2. นิเวศสถาบัน (Campus Ecology) ได้แก่
  - 2.1 ลักษณะทางกายภาพ (Physical)
  - 2.2 สังคม (Social)
  - 2.3 วัฒนธรรม (Culture)
  - 2.4 วิชาการ (Academic)
  - 2.5 องค์กร/โครงสร้าง (Organizational/Structural)

อธิบายรายละเอียดของแต่ละเป้าหมาย ดังนี้

1. ปัจเจกบุคคล (Individual) หมายถึงนิสิตนักศึกษาแต่ละคน ที่เป็นเป้าหมายในการพัฒนา

2. นิเวศสถาบัน (Campus Ecology) หมายถึง สภาพแวดล้อมโดยรวมของสถาบันอุดมศึกษา ประกอบด้วยสภาพแวดล้อมย่อย 5 ประการ ได้แก่

2.1 ลักษณะทางกายภาพ (Physical) หมายถึงสภาพแวดล้อมทางกายภาพของสถาบันอุดมศึกษา ได้แก่ อาคาร การจัดสวนและต้นไม้ใหญ่ แสงสว่าง อุณหภูมิ สภาพภูมิอากาศ สถาปัตยกรรม และระยะทางระหว่างสถาบันกับที่พักของนิสิตนักศึกษา การควบคุมเสียงในชั้น

เรียน และการตกแต่งชั้นเรียนอย่างมีสีสัน สิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนมีผลกระทบต่อการเรียนรู้ทางปัญญาของนิสิตนักศึกษา นอกจากนี้การตกแต่งบริเวณด้วยรูปปั้นและงานศิลปะต่างๆ ก็จะส่งผลต่อการพัฒนาสุนทรียภาพ การมีสระว่ายน้ำ สนามเทนนิส ลานสำหรับวิ่งออกกำลังกาย มีผลต่อการพัฒนาด้านพลังกาย ระยะทางที่ไม่ห่างไกลกันระหว่างที่พักกับมหาวิทยาลัย จะดึงดูดนิสิตนักศึกษาให้มีปฏิสัมพันธ์กันอย่างไม่เป็นทางการ รวมทั้งการมีปฏิสัมพันธ์อันดีกับสังคมโดยรวม

2.2 สังคม (Social) หมายถึงสภาพแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ผลรวมของความ

คาดหวังของนิสิตนักศึกษา ความโน้มเอียง ความชอบ และกิจกรรมกลุ่มร่วมกับนิสิตนักศึกษาคนอื่นๆ ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปแบบค่านิยม บรรทัดฐาน พฤติกรรม ลักษณะทางประชากรศาสตร์ และความคิดเห็นต่างๆ ของนิสิตนักศึกษา ความทุ่มเทของสถาบันอุดมศึกษาในการนำนิสิตนักศึกษาสู่ความมีเกียรติยศ การสืบสาวหาสาเหตุการกีดกันทางเพศ การเหยียดหยามชนชาติ และการก้าวสู่นาคต่ออย่างองอาจ เหล่านี้ มีผลต่อการพัฒนาการเรียนรู้ทางปัญญา การมีกลุ่มถกประเด็นปัญหาเฉพาะทางเกิดขึ้นในสถาบัน มีความสัมพันธ์กับการกำหนดอัตลักษณ์ของนิสิตนักศึกษา การมีโปรแกรมและการจัดกิจกรรมต่างๆภายในรั้วสถาบัน มีส่วนสัมพันธ์กับการพัฒนานิสิตนักศึกษา ด้านกายภาพ การมีคณะกรรมการวินัยนิสิตนักศึกษา และคณะกรรมการนิสิตนักศึกษา มีส่วนสัมพันธ์กับการพัฒนาศีลธรรมของนิสิตนักศึกษา การสร้างสรรค์ความท้าทายและโอกาสที่จะเผชิญหน้ากับความแตกต่างในแบบแผนการดำรงชีวิต การยอมรับนับถือศาสนา ความชอบทางการเมืองและเศรษฐศาสตร์ ล้วนมีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและทรศนิยมมิติทางสังคม

2.3 วัฒนธรรม (Culture) หมายถึงวัฒนธรรมในสถาบันอุดมศึกษาที่ส่งผลกระทบต่อ

วัตถุประสงค์ในการพัฒนานิสิตนักศึกษา 7 ประการตามภาพที่ 7 เช่นภาพยนตร์และโรงภาพยนตร์ ที่ฉายภาพยนตร์หลายภาษาจากหลายวัฒนธรรม มีส่วนช่วยเพิ่มพูนการพัฒนาการเรียนรู้ทางปัญญา และสร้างความซาบซึ้งในความงามเชิงสุนทรียภาพได้อย่างหลากหลาย รวมทั้งสร้างสรรค์ความรับผิดชอบต่อสังคม งานเลี้ยงสังสรรค์ในห้องจัดเลี้ยง การเฉลิมฉลองทางวัฒนธรรม ความหลากหลายชนิดของสิ่งพิมพ์ในร้านหนังสือ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนมีส่วนสนับสนุนให้เกิดความตระหนักถึงความต่าง การที่บุคคลหนึ่งแสดงออกต่ออีกบุคคลหนึ่งจากความหลากหลายทางวัฒนธรรม อาจมีผลกระทบต่อข้อกำหนดอัตลักษณ์ การมีส่วนร่วมในเกมกีฬาอาจสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมที่แตกต่างจากวัฒนธรรมเดิมของสถาบัน และอาจสัมพันธ์กับการสร้างอัตลักษณ์และการเปิดตัวนิสิตนักศึกษาสู่ระบบระเบียบทางกฎหมาย ระบบยุติธรรม และระบบศีลธรรม ในวัฒนธรรมอื่นๆ

2.4 วิชาการ (Academic) หมายถึง สภาพแวดล้อมด้านการเรียนการสอน ซึ่งสัมพันธ์โดยตรงกับหลักสูตรการเรียนการสอน สถาบันอุดมศึกษามีบทบาทสำคัญในการให้

การศึกษาแก่นิสิตนักศึกษา กิจกรรมนิสิตนักศึกษาของสถาบันสามารถให้การสนับสนุนด้านวิชาการด้วยวิธีต่างๆ ได้มาก เพื่อตอบสนองต่อพันธกิจทางวิชาการ ด้วยการจัดสรรโอกาสในการสนับสนุนการพัฒนาวิชาการในชั้นเรียนเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ทางปัญญาของนิสิตนักศึกษา

2.5 องค์กร/โครงสร้าง (Organizational/Structural) หมายถึงองค์ประกอบทางโครงสร้างและองค์กรของสถาบันอุดมศึกษา ได้แก่ นิสิตนักศึกษา อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ ซึ่งทุกคนต่างมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบและสร้างสรรค์ชุมชนมหาวิทยาลัยร่วมกัน โครงสร้างองค์กรนี้สะท้อนให้เห็นถึงกฎระเบียบต่างๆ ของสถาบันอุดมศึกษาทั้งที่มองเห็นได้เป็นรูปธรรม (Explicit) และที่อยู่ในรูปแบบบอกเป็นนัย (Implicit) เพื่อใช้เป็นหลักในการปกครองสถาบัน ได้แก่ กฎปฏิบัติ นโยบาย ขั้นตอนวิธี และหลักเกณฑ์

และมีทิศทางการพัฒนานิสิตนักศึกษา คือ วิธีการ ซึ่งมีหลายองค์ประกอบย่อย คือ

1. การบริหารและการจัดการทรัพยากร (Administration and Resource Management)
2. สื่อ (Media)
3. การประชุมเพื่อปรึกษาหารือ/การฝึกอบรม (Consultation/Training)
4. การให้คำแนะนำ/การสอน/การให้คำปรึกษา (Counseling/Teaching/Advising)

โบเวน (Bowen, 1983 และ Bowen, 1978 อ้างถึงใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช และพรชูลี อชาวอรุณ, 2545) กล่าวถึงเป้าหมายอุดมศึกษาตามหลักการอุดมศึกษาสากล ประกอบด้วยเป้าหมาย 2 ประการ คือ เป้าหมายสำหรับพัฒนานิสิตนักศึกษาแต่ละคน และเป้าหมายสำหรับสังคม ดังนี้

เป้าหมายสำหรับนิสิตนักศึกษาแต่ละคน (Goals for Individual Students)

1. การเรียนรู้ทางปัญญา (Cognitive Learning)

1.1 ทักษะภาษา (Verbal Skills) ความสามารถที่จะแสดงออกโดยวาจาที่ถูกต้องงามสง่า สามารถจัดระบบระเบียบและนำเสนอความคิดอย่างมีประสิทธิภาพทั้งในด้านการเขียนและการอภิปราย และในบางกรณีควรจะรู้จักใช้ภาษาที่สองอย่างน้อยหนึ่งภาษา

1.2 **ทักษะปริมาณ (Quantitative)** ความสามารถที่จะเข้าใจคณิตศาสตร์ทางคณิตศาสตร์พื้นฐาน และสามารถจัดการกับข้อมูล สถิติพื้นฐาน เหตุผล และการใช้สถิติได้ หากเป็นไปได้ควรจะเข้าใจรากฐานสำคัญของการบัญชี และคอมพิวเตอร์ด้วย

1.3 **ความรู้ที่เป็นสาระสำคัญ (Substantive Knowledge)** รู้จักมรดกทางวัฒนธรรมของโลกและของชาติไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีของตนเองและของชนชาติอื่นๆ มีความตระหนักในปรัชญาของโลกที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ศิลปะ วรรณคดี การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ปัญหาทางสังคม มีความรู้ในด้านศัพท์หลักๆ ข้อเท็จจริง หลักการในสาขาวิชาที่คัดสรรแล้วอย่างน้อยหนึ่งสาขาวิชา หรือมากกว่า

1.4 **ความมีเหตุผล (Rationality)** ความสามารถและแนวโน้มที่จะคิดอย่างใช้ตรรกะวิพากษ์ของข้อตกลงเบื้องต้นที่มีประโยชน์ มีสมรรถนะที่จะพิจารณาข้อเท็จจริง และเหตุการณ์อย่างเป็นปรนัย สามารถแยกแยะปกติวิสัย อุดมการณ์ อารมณ์ออกจากข้อเท็จจริง และหลักฐานซึ่งมีข้อยืนยัน และมีแนวโน้มที่จะชั่งน้ำหนักของหลักฐานประเมินข้อเท็จจริง มีความคิดอย่างมีวิจารณญาณ และมีความคิดที่เป็นอิสระ สามารถมีการวิเคราะห์และสังเคราะห์

1.5 **ขันติศึกษา (Intellectual Tolerance)** อิศรภาพของการคิดหรือปัญหา มีโลกทัศน์ที่เปิดกว้างเพื่อรองรับความคิดใหม่ๆ เต็มใจที่จะตั้งคำถามเกี่ยวกับสิ่งที่ยึดถือปฏิบัติมานมนาน (orthodoxy) มีความคิดอยากรู้ อยากเห็น มีปัญญา มีความสามารถที่จะจัดการกับความซับซ้อน สองแง่สองง่าม ยอมรับและเห็นดีเห็นงามกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม และความหลากหลายของสติปัญญาหรือความรู้มองโลกจากมุมกว้าง ทั้งในแง่ของประวัติศาสตร์และลักษณะนานาชาติ เข้าใจขอบเขตจำกัดของความรู้และความคิด

1.6 **ความไวต่อสุนทรียภาพ (Aesthetic Sensibility)** มีความรู้ มีความสนใจ มีการตอบสนองต่อวรรณคดี ศิลปะบริสุทธิ์และความงามตามธรรมชาติ

1.7 **การสร้างสรรค์ (Creativeness)** มีจินตนาการ มีนวัตกรรมในความคิดเพื่อที่จะสามารถตั้งสมมุติฐาน หรือความคิดใหม่ๆ ในการก่อให้เกิดผลงานทางศิลปะใหม่ๆ

1.8 **บูรณาการแห่งสติปัญญา (Intellectual Integrity)** เข้าใจความคิดของ “สังฆธรรม” และธรรมชาติ ซึ่งสังฆธรรมนั้น ขึ้นอยู่กับบริบท มีแนวโน้มที่จะแสวงหา และกล่าวถึงแต่เฉพาะสังฆธรรมเท่านั้น มีความระมัดระวังในการสืบค้นและนำเสนอผลการสืบค้นต่างๆ โดยเน้นความถูกต้อง

1.9 **ความฉลาดเฉลียว (Wisdom)** มีมุมมองการพิจารณาตัดสินและความมั่นคง สามารถยืนยันในสิ่งที่คิดอย่างถูกต้อง และสมดุล

1.10 **การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning)** รักที่จะเรียนรู้ มีความสนใจเกี่ยวกับสิ่งซึ่งเสริมสติปัญญาอย่างคงทนถาวร เรียนรู้ว่าควรจะเรียนรู้ต่อไปอย่างไร

2. พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์ (Emotional and Moral Development)

2.1 การค้นพบตนเอง (Personal Self-Discovery) ความรู้เกี่ยวกับความสามารถ ส่วนตัวความสนใจ ค่านิยม ความใฝ่ฝัน จุดอ่อนของตนเอง และค้นพบเอกลักษณ์ส่วนตนได้

2.2 สุขภาพจิตที่ดี (Psychological Well-Being) แสดงสมรรถนะสู่ความสามารถที่จะเข้าใจและเผชิญหน้ากับการบูรณาการ อันเป็นธรรมชาติของมนุษย์ นั่นคือ มีความไวต่อความรู้สึกและอารมณ์เล็กๆ ที่ผสมผสาน ความมั่นคงทางอารมณ์ มีความสามารถที่จะแสดงอารมณ์อย่างสร้างสรรค์ รู้จักรักษาสีทิวของตนเอง มีความมั่นคงความมั่นใจในตนเอง พึ่งพาตนเองได้ กล้าตัดสินใจ มีการตอบสนองอย่างทันทั่วทั้งที่มีการยอมรับทั้งตนเองและผู้อื่น

2.3 ความเข้าใจมนุษย์ (Human Understanding) มีมนุษยธรรม มีความสามารถที่จะเอาใจเขามาใส่ใจเรา มีน้ำใจ เห็นอกเห็นใจผู้อื่น ให้เกียรติ ทนต่อความแตกต่างและแสดงออกซึ่งความร่วมมือกับผู้อื่น รวมทั้งคนที่มีความแตกต่างจากตน มีแนวโน้มประชาธิปไตย และไม่เผด็จการ มีทักษะในการสื่อสารสัมพันธ์กับผู้อื่น

2.4 ค่านิยมและศีลธรรม (Values and Morals) มีค่านิยมและหลักการทางศีลธรรม ชุดหนึ่งที่มีความเที่ยงตรงเป็นส่วนหนึ่งของตน แต่มีได้มีลักษณะยึดมั่นถือมั่นหรือเปลี่ยนแปลงมิได้ มีความไวต่อหลักการทางศีลธรรม และมีวีรธรรม (Moral Courage) มีความสำนึกในปัญหาทางสังคมและมีความรู้สึกรับผิดชอบต่อสังคม

2.5 ความสนใจศาสนา (Religious Interest) มีการเสาะแสวงหาอย่างจริงจังเอาใจ และพิจารณาถ่วงถี่เกี่ยวกับเป้าหมาย ค่านิยม ความหมายของศาสนาของตนเอง

2.6 รสนิยมสูง มีความประพฤติและกิริยามารยาทงดงาม สมกาลเทศะ (Refinement of Taste, Conduct, and Manner)

3. สมรรถนะในการประยุกต์ (Practical Competence)

3.1 เห็นคุณค่าของภาคประยุกต์ปฏิบัติ (Traits of Values in Practical Affairs Generally) โดยทั่วไปเป้าหมายทั้งหลายที่ปรากฏอยู่ในหัวข้อของการเรียนรู้ทางปัญญาและการพัฒนาทางศีลธรรมและอารมณ์นั้นสามารถนำไปใช้ประยุกต์ได้ทั้งสิ้น นอกจากนี้ยังมีแนวโน้มอื่นๆ โดยเฉพาะ ที่สัมพันธ์กับความสามารถในการประยุกต์ใช้พัฒนาการซึ่งนิสิตนักศึกษา ได้รับระหว่างศึกษาระดับอุดมศึกษา ดังนี้

3.1.1 ต้องการประสบความสำเร็จ (Need for Achievement) มีแรงจูงใจสู่ความสำเร็จ มีการริเริ่ม การสร้างพลังผลักดันตนเอง และความอดทนไม่เลิกรา ตลอดจนวินัยในตน

3.1.2 **เน้นอนาคต (Future Orientation)** มีความสามารถที่จะวางแผนล่วงหน้า และกล้าที่จะเสี่ยง มีมุมมองตามสภาพความเป็นจริงกับอนาคต

3.1.3 **ปรับตัวได้ (Adaptability)** มีขันติและยอมรับความประหลาดหรือการปฏิบัติใหม่ๆ พร้อมที่จะรับการเปลี่ยนแปลง มีความสามารถในการปรับเปลี่ยนและมีความรู้เพียงพอที่จะสนองตอบต่อปัญหาและวิกฤตที่เกิดขึ้นและสามารถบริหารจัดการตนเองในสถานะที่แปรปรวนได้ มีสมรรถนะในการเรียนรู้จากประสบการณ์ พร้อมที่จะเจรจาประสานประโยชน์ต่อรอง ประนีประนอมและมองหาข้อเลือกใหม่ๆ

3.1.4 **มีความเป็นผู้นำ (Leadership)** มีสมรรถนะที่จะได้รับความไว้วางใจจากผู้อื่น เต็มใจที่จะยอมรับความรับผิดชอบ มีความสามารถในการจัดระบบระเบียบขององค์กร มีการตัดสินใจที่เด็ดเดี่ยว มีการตัดสินใจที่จะปรึกษาหารือผู้อื่น

3.2 **ความเป็นพลเมืองดี (Citizenship)** มีความเข้าใจและทุ่มเทให้กับระบอบประชาธิปไตย มีความรู้เกี่ยวกับสถาบันทางรัฐบาล มีความรู้เกี่ยวกับสถาบันของรัฐ มีความรู้เกี่ยวกับสถาบันหรือวิถีทางตามกระบวนการของรัฐ มีความตระหนักในปัญหาสังคมหลักๆ มีความสามารถที่จะประเมิน การโต้แย้งทางการเมือง และการโฆษณาชวนเชื่อ มีความสามารถที่จะพิสูจน์ร่วมอย่างจริงจังในเรื่องของสาธารณะ การเมือง เศรษฐกิจ วิชาชีพ การศึกษาและองค์กรอิสระเพื่อประโยชน์สาธารณะ มีแนวโน้มสู่ความเข้าใจระหว่างประเทศและชุมชนโลก มีความสามารถที่จะจัดการกับหน่วยงานต่างๆ ของรัฐ และระเบียบการบริหารราชการ มีแนวโน้มเกี่ยวกับการรักษากฎหมาย

3.3 **ความสามารถผลิตคุณค่าทางเศรษฐกิจ (Economic Productivity)** มีความรู้และทักษะที่จำเป็นในการทำงานในตำแหน่งแรกและมีความสามารถที่จะงอกงามตามผลงานเมื่อผ่านประสบการณ์ การฝึกฝนในงาน มีความสามารถในการปรับตัวและปรับเปลี่ยนเคลื่อนไหวไปสู่ตำแหน่งสูงขึ้น มีการตัดสินใจทางอาชีพที่ดีและเหมาะสม มีการนำเอาค่านิยมในการทำงานกับผู้อื่น มาใช้ในสถานที่ประกอบการได้รับคุณค่าเพิ่มขึ้นในการทำงาน

3.4 **ชีวิตครอบครัวที่ดี (Sound Family Life)** มีคุณลักษณะส่วนตัวที่เหมาะสม ทำให้เกิดครอบครัวที่มั่นคง มีความรู้และทักษะในการพัฒนาเยาวชน

3.5 **ประสิทธิผลในการบริโภค (Consumer Efficiency)** มีความสามารถในการเลือก ค่านิยมได้อย่างดี อันสัมพันธ์กันกับวิถีชีวิตของตน มีทักษะในการใช้เงินเพื่อการบริโภคได้อย่างประหยัด มีความสามารถที่จะจัดการเรื่องของภาษีอากร เครดิต การประกัน การลงทุน และปัญหาทางนิตินัยและมีความสามารถที่จะรู้เท่าทันการค้าที่หลอกลวง และสามารถทนต่อเทคนิคการขายที่มีความกดดันสูง

3.6 **สันทนาการที่มีประโยชน์ (Fruitful Leisure)** มีความฉลาดเฉลียวในการจัดสรรเวลาอย่างเหมาะสมสำหรับการทำงานในชีวิต มีพัฒนาการของรสนิยมและทักษะในทางวรรณคดี ทักษะธรรมชาติ กีฬา งานอดิเรก และการมีส่วนร่วมในชุมชน ซึ่งถือว่าการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการนั้นเป็นสันทนาการที่มีประโยชน์ มีความสามารถในการขจัดความเบื่อหน่าย มีการปรับตัวเองใหม่ ค้นพบสิ่งที่จะทำให้ชีวิตมีคุณค่าอยู่เสมอ

3.7 **สุขภาพดี (Health)** มีความเข้าใจพื้นฐานของการเสริมสร้างสุขภาพกายและสุขภาพจิต มีความรู้ว่าเมื่อใดและอย่างไรจะต้องการความช่วยเหลือจากนักวิชาชีพทางสุขภาพ

4. ความพึงพอใจและความสนุกสนานจากการศึกษาระดับอุดมศึกษาโดยตรง (Direct Satisfaction and Enjoyments from College Education)

4.1 ในช่วงศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัย

4.2 ในชีวิตภายหลัง

5. การหลีกเลี่ยงผลทางลบอันอาจเกิดขึ้นกับนิสิตนักศึกษาแต่ละคน (Avoidance of Negative Outcomes for Individual Students)

เป้าหมายสำหรับสังคม (Goals for Society)

1. ความก้าวหน้าขององค์ความรู้ (Advancement of Knowledge)

1.1 การอนุรักษ์และเผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรม

1.2 การค้นพบและเผยแพร่องค์ความรู้ใหม่และความก้าวหน้าของความคิดทางศาสนาหรือปัญญา วรรณคดี ศิลปะบริสุทธิ์ ซึ่งรวมว่าหมายถึงสิ่งที่มีคุณค่าในตนเอง โดยมีต้องอ้างอิงถึงการนำมาประยุกต์ใช้แต่อย่างใด

1.3 ความพึงพอใจและความสนุกสนานที่ได้รับโดยตรง โดยสาธารณะชน ซึ่งมีโอกาสได้ใช้ชีวิตอยู่ในโลกแห่งความก้าวหน้าทางความรู้เทคโนโลยี ความคิดและศิลปะ

2. การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์ (Discovery and Encouragement of Talent)

3. ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม (Advancement of Social Welfare)

3.1 ประสิทธิภาพและความงอกงามทางเศรษฐกิจ

3.2 การเพิ่มพูนอำนาจและศักดิ์ศรีแห่งชาติ

3.3 ความก้าวหน้าสู่ความโปร่งใสและการแก้ปัญหาสังคม

3.4 การปรับปรุงในแรงจูงใจ ค่านิยม ความคาดหวัง ทักษะคิดกับพฤติกรรมของสมาชิก
พฤติกรรมของประชาชนของสังคม

3.5 ในระยะยาวก่อให้เกิดอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญและมีประโยชน์เช่นเดียวกับที่เคย
ปรากฏในประวัติศาสตร์ อันสะท้อนถึงวิวัฒนาการของวัฒนธรรมพื้นฐานและสถาบันสังคม
พื้นฐาน ความก้าวหน้าในความเสมอภาคของมนุษย์ เสรีภาพ ความยุติธรรม ความมั่นคง ระเบียบ
ศาสนา สุขภาพ

4. การหลีกเลี่ยงผลทางลบอันอาจเกิดขึ้นกับสังคม (Avoidance of Negative Outcomes for Society)

บลิมลิง, วิทท์ และคณะ (Blimling, Whitt, and Associates, 1999) นำเสนอหลักสำคัญ
7 ประการในการดำเนินงานที่ดีในกิจการนิสิตนักศึกษา ดังนี้

1. **จัดให้มีการเรียนรู้เชิงรุก (Engages students in active learning)** เช่น การจัด
กิจกรรมนอกชั้นเรียน ซึ่งต้องใช้ปัจจัยหลายด้านประกอบกัน ได้แก่ ทักษะการสื่อสารระหว่าง
บุคคล การคิดเชิงวิพากษ์ ทักษะการถ่ายทอดหน้าที่การงาน การสนับสนุนจากศิษย์เก่า ความพึง
พอใจของนิสิตนักศึกษา และอัตราการสำเร็จการศึกษา ปัจจัยเหล่านี้ถือว่าเป็นประสบการณ์การ
เรียนรู้ นอกชั้นเรียนของนิสิตนักศึกษา นิสิตนักศึกษาจะสามารถพัฒนาความรู้ด้วยตนเอง (Self-
Knowledge) สร้างสัจกัปกด้วยตนเอง (Self-Concept) เคารพนับถือตนเอง (Self-Esteem) มีความ
เชื่อมั่น (Confidence) สร้างทีม (Team Building) รวมถึงทักษะอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

2. **ให้การช่วยเหลือนิสิตนักศึกษาให้สามารถพัฒนาค่านิยมที่สมเหตุสมผลและ
มาตรฐานทางจริยธรรม (Helps students develop coherent values and ethical standards)**
ทั้งนี้เป็นผลพวงมาจากสภาพสาธารณะของนิสิตนักศึกษา อาทิ การดื่มเหล้าเป็นประจำ การเสพ
ยาเสพติด การประพฤติรุนแรงต่อเพศหญิง การฆ่าตัวตาย ความไม่ซื่อสัตย์ทางวิชาการ (Academic
Dishonesty) ความสำส่อนทางเพศ (Sexual Promiscuity) ระหว่างนักศึกษาด้วยกันเอง เป็นต้น
เพราะฉะนั้น สถาบันอุดมศึกษาจะต้องปลูกเพาะบุคลิกภาพและอำนาจในการคิดและหาความรู้ให้มี
ขึ้นในตัวนิสิตนักศึกษา ซึ่งถือว่าเป็นฐานรากของการศึกษาระดับสูง โดยเน้นไปที่การศึกษาชุมชน
ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการสร้างความชัดเจนด้านค่านิยมที่ถูกต้อง รวมทั้งสร้างสรรค์
สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการสร้างค่านิยมที่ถูกต้องแก่นิสิตนักศึกษา เพราะฉะนั้น พันธสัญญาต่อ

ค่านิยมและจริยธรรมของนิสิตนักศึกษาจะต้องถูกดำเนินงานเป็นบทบาทหลักในเชิงการปฏิบัติ นโยบาย และการตัดสินใจของฝ่ายกิจการนิสิตนักศึกษา

3. จัดและสื่อสารความคาดหวังสูงสำหรับการเรียนรู้ของนิสิตนักศึกษา (Sets and communicates high expectations for student learning) ซึ่งถือว่าเป็นวิธีการที่ได้รับการพิสูจน์แล้วว่าเป็นเครื่องมือสำคัญอันหนึ่งสำหรับผู้บริหารกิจการนิสิตนักศึกษา เพื่อช่วยเหลือนิสิตนักศึกษาให้มีความก้าวหน้าทางการศึกษา ความคาดหวังจะเป็นตัวช่วยให้นิสิตนักศึกษาสามารถจัดตนเองได้ในหลากหลายมิติ อาทิ การจัดตนเองเพื่อมุ่งสู่ตำแหน่งผู้นำ การประสบผลสำเร็จอย่างสูงในเชิงวิชาการในการสอบที่ได้รับการรับรองมาตรฐาน การสามารถสำเร็จการศึกษาเป็นบัณฑิตได้ใน 4 ปี การได้รับคัดเลือกเข้าโครงการแลกเปลี่ยนนักศึกษาระหว่างประเทศ การได้เดินทางไปต่างประเทศ เป็นต้น เพราะฉะนั้นสถาบันอุดมศึกษาจะต้องให้ความไว้วางใจ และมอบหมายภาระรับผิดชอบแก่นิสิตนักศึกษา เช่น งานด้านกิจกรรมภายในสถาบันอุดมศึกษา สโมสรนิสิตนักศึกษา ชีวิตภายในมหาวิทยาลัย เป็นต้น

4. ใช้การสืบสวนอย่างเป็นระบบเพื่อปรับปรุงนิสิตนักศึกษาและการดำเนินงานของสถาบัน (Uses systematic inquiry to improve student and institutional performance) เป็นกิจกรรมเชิงระบบที่ต้องการค้นหาความต้องการและข้อมูลอื่นๆเกี่ยวกับนิสิตนักศึกษา เช่น การประเมินผลอย่างเป็นระบบทั้งประเมินจากภายนอกและภายในมหาวิทยาลัย การจัดเก็บระเบียบประวัตินิสิตนักศึกษาที่มีเกร็ดประวัติย่อยๆรวมเอาไว้ด้วย เป็นต้น

5. ใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผลเพื่อบรรลุพันธกิจและเป้าหมายของสถาบัน (Uses resources effectively to achieve institutional missions and goals) โดยเฉพาะการบริหารจัดการทรัพยากรสนับสนุนหรือบริการสนับสนุนต่างๆ ให้เกิดประโยชน์คุ้มค่าต่อการพัฒนานิสิตนักศึกษา อาทิ การบริการหอพัก การให้บริการด้านอาหาร การบริการด้านสุขอนามัยและสาธารณสุข รวมทั้งหน่วยบริการแบบคิดค่าธรรมเนียมต่างๆ สิ่งเหล่านี้ผู้บริหารกิจการนิสิตนักศึกษาจะต้องทราบและรู้วิธีที่จะบริหารจัดการให้เกิดประโยชน์แก่กุลต่อนิสิตนักศึกษา

6. ผลักดันการมีส่วนร่วมทางการศึกษาซึ่งจะทำให้การเรียนรู้ของนิสิตนักศึกษามีความก้าวหน้า (Forges educational partnerships that advance student learning) เช่น องค์กรทางศาสนา บริษัทธุรกิจต่างๆ สมาคมผู้ปกครอง สมาคมศิษย์เก่า สมาคมวิชาชีพ ฯลฯ ผู้มีส่วนร่วมทางการศึกษาเหล่านี้ จะเปรียบเสมือนเตาอบ (Incubator) ให้นิสิตนักศึกษาได้เรียนรู้ในระดับก้าวหน้ามากขึ้น เช่น เปิดรับนักศึกษาฝึกงานแบบสหกิจศึกษา เป็นต้น

7. สร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม (Builds supportive and inclusive communities) ถือว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างเครือข่ายสนับสนุนการเรียนรู้ของนิสิตนักศึกษา และเป็นตัวผลักดันให้นิสิตนักศึกษابรรลุผลสำเร็จตามที่คาดหวังไว้ ฝ่ายกิจการนิสิตนักศึกษาจะต้องดำเนินบทบาทด้วยการทำงานร่วมกับนิสิตนักศึกษาเพื่อช่วยเหลือพวกเขาให้บรรลุผลสำเร็จตามความตั้งใจไว้ตั้งแต่แรก โดยร่วมสร้างสำนึกความเป็นเจ้าของ (Sense of Belonging) และสำนึกชุมชน (Sense of Community) ให้เกิดแก่นิสิตนักศึกษา มุ่งให้นิสิตนักศึกษามีความจงรักภักดีต่อสถาบัน และสร้างพันธสัญญาซึ่งกันและกัน

ตอนที่ 3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ไพรัช สูแสนสุข (2539) วิจัยเรื่องหลักการและกระบวนการของการเรียนรู้และสอนตามหลักพุทธศาสตร์ : การวิเคราะห์พระไตรปิฎก ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

การเรียนรู้ คือ การเกิดประสบการณ์จากการเกิดผัสสะทางทวาร 6 ซึ่งมีวิญญูณเกิดขึ้นทำหน้าที่หลักในการรู้สิ่งถูกรู้ต่างๆ (ปรมาัตถธรรม 4 และบัญญัติธรรม) กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นอธิบายได้ด้วยกระบวนการเกิดผัสสะและวิถีจิต ผลการเรียนรู้โดยตรงคือการเปลี่ยนแปลงภายในจิตใจ การเกิดการเรียนรู้จะเกิดทีละขณะ แต่เกิดอย่างรวดเร็วและซับซ้อนอย่างมากโดยมีกระบวนการทางมนทวารเป็นใหญ่ในการเรียนรู้ ทั้งนี้การเกิดการเรียนรู้เกิดได้หลายระดับ โดยระดับสูงสุดคือการมีปัญญารู้สิ่งต่างๆ ได้ถูกต้องตามความเป็นจริง (เกิดวิชชา) ทำให้สามารถจัดการแก้ปัญหาใดๆได้ การเรียนรู้เป็นไปได้ด้วยดีถ้าผู้ตั้งใจ มีศรัทธา เพียรพยายาม มีสติ สมาธิ และปัญญาเป็นพื้นฐาน โดยแต่ละบุคคลมีวิธีการเรียนรู้ได้แตกต่างกัน ตามความแตกต่างของบุคคล สิ่งแวดล้อมที่ดี เช่นที่มีความเป็นสัปปายะต่อการภาวนาจะส่งผลดีต่อการเรียนรู้โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมที่เป็นกัลยาณมิตร ส่วนการประเมินผล ผู้เรียนตรวจสอบและประเมินตนเองมีโอกาสประเมินได้ตรงตามความเป็นจริง ถ้ามีระบบวิธีการที่ดี เพราะเป็นการตรวจสอบผลการเรียนรู้โดยตรงซึ่งอยู่ที่ภายในจิตใจ ส่วนการที่ผู้อื่นตรวจสอบและประเมินให้เกิดจากการตรวจสอบทางอ้อม

การสอนเป็นการจัดกิจกรรมอย่างมีขั้นตอนเพื่อให้ผู้เรียนเรียนรู้สิ่งต่างๆ ได้ถูกต้องตามความเป็นจริง เพื่อให้มีการแสดงพฤติกรรมทางกาย วาจาได้เหมาะสม องค์ประกอบการสอนที่สำคัญกำหนดได้ 7 อย่างคือ 1. ผู้สอนซึ่งมีบทบาทชี้แนะผู้เรียน ผู้สอนที่ดีควรมีพื้นฐานความรู้ที่ดี มีศรัทธาต่อการสอน มีเมตตามุ่งให้ประโยชน์ผู้เรียน สอนตามลำดับ สอนอย่างมีเหตุผล 2. ผู้เรียน

ที่ดีควรมีความเพียร ศรัทธา และตั้งใจเรียน อย่างไรก็ตามผู้เรียนแต่ละคนจะแตกต่างกัน 3. ความมุ่งหมายการสอนเพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในปัจจุบัน ภายหน้า และประโยชน์สูงสุด ทั้งด้านร่างกาย สติ จิตใจ และด้านปัญญา 4. เนื้อหาจำเป็นต้องมีการคัดเลือกและจัดให้สอดคล้องกับความมุ่งหมาย พุทธศาสตร์สามารถสรุปขอบเขตเนื้อหาทั้งหมดลงในอริยสัจ 4 ได้ 5. บริบทแวดล้อมต้องการความเป็นกัลยาณมิตร และส่วนที่เป็นสิ่งแวดล้อมทางวัตถุจำเป็นต้องจัดการด้วยหลักสันโดษและการรู้ประมาณในการบริโภค 6. กระบวนการสอนควรจัดเป็นไปโดยลำดับ มีเหตุผล ยืดหยุ่น หลากหลาย โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง 7. การประเมินผลยึดความมุ่งหมายเป็นเกณฑ์ โดยควรจะสนับสนุนให้ผู้เรียนประเมินตนเอง นอกจากหลักการสอนทั่วไปที่จัดอธิบายตามองค์ประกอบดังกล่าวแล้ว ยังสามารถกำหนดหลักการสอนอื่นได้อีก คือ 1) หลักการสอนวินัย ที่เน้นสอนแนววิธีการอยู่ร่วมกัน และ 2) หลักการสอนปฏิบัติภาวนา ที่เน้นสอนแนวการฝึกปฏิบัติพัฒนาสมาธิและปัญญา

พราหมณ์ อินพรม (2543) วิจัยเรื่อง การวิเคราะห์ปรัชญาพลศึกษาตามแนวพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า ปรัชญาพลศึกษามีลักษณะและทิศทางเป็นไปในแนวเดียวกันกับหลักการของพุทธศาสนา กล่าวคือ พุทธศาสนาต้องการพัฒนาคนให้เจริญ โดยการพัฒนากาย พัฒนาศีล พัฒนาจิต และพัฒนาปัญญา เช่นเดียวกับพลศึกษาที่มีความมุ่งหมายเพื่อพัฒนาบุคคลทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

ในด้านแนวนโยบายหรือหลักสูตรพลศึกษามีความสอดคล้องกับไตรสิกขาทางพุทธศาสนา กล่าวคือ การกำหนดกิจกรรมต่างๆ ในเนื้อหาหลักสูตรพลศึกษาก็เพื่อให้บรรลุความมุ่งหมายทางด้านร่างกาย และพัฒนาทางด้านสังคม สอดคล้องกับการพัฒนาศีลในหลักไตรสิกขา กิจกรรมที่พัฒนาจิตใจทางพลศึกษา สอดคล้องกับการพัฒนาสมาธิในหลักไตรสิกขา และกิจกรรมที่พัฒนาด้านสติปัญญาทางพลศึกษา สอดคล้องกับการพัฒนาปัญญาในหลักไตรสิกขา

ในด้านการสอนพลศึกษามีความสอดคล้องกับพุทธศาสนาในด้านต่างๆ ได้แก่ คุณสมบัติผู้สอนต้องมีบุคลิกภาพที่ดีและมีคุณธรรม หลักทั่วไปในการสอน ผู้สอนต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ความพร้อมของผู้เรียน ให้ผู้เรียนและผู้สอนมีบทบาทร่วมกัน ส่วนหลักในการสอนนั้นความมุ่งหมายต้องครอบคลุมทั้งร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญา ในหัวข้อบริบทแวดล้อมนั้นความเป็นกัลยาณมิตรของกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องและบรรยากาศที่ดี จะช่วยให้การเรียนการสอนเป็นไปด้วยดี ส่วนการประเมินผลนั้นประเมินตามความมุ่งหมายคือทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญา

คุษฎี สัตถวารังค์ (2531) วิจัยเรื่อง การศึกษาในสังคมพระพุทธศาสนาตามที่ปรากฏใน พระไตรปิฎก ผลการวิจัยพบว่า การศึกษาในสังคมพระพุทธศาสนาสัมพันธ์กับทรรศนะเกี่ยวกับ โลกทัศน์ในพระพุทธศาสนา โดยที่พระพุทธศาสนามีความเห็นว่ ชีวิตมนุษย์เป็นลิ่งประกอบที่ เรียกว่าขันธ 5 การทำงานประสานกันของขันธ 5 ทำให้มนุษย์รับรู้โลกได้ โดยมีช่องทางติดต่อกออยู่ 2 ชุด คือ ชุดที่รับเข้า มี ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ และชุดที่แสดงออกมี กาย วาจา และใจ โลกที่ควร ศึกษา คือโลกตามการรับรู้ของมนุษย์เอง ผลของการศึกษาได้แก่ ปัญญาชัดตามความเป็นจริง คือรู้ ชัดในอริยสัจ 4 ความจริงนี้พระพุทธศาสนาอธิบายไว้ในหลายนัย จากมรรคมอองค 8 ปรับให้เป็น หลักการปฏิบัติเพื่อการศึกษาจากหยาบไปหาประณิต เป็น 3 ประการ เรียกว่าไตรสิกขาอันจะนำผู้ ศึกษาบรรลุภาวะชีวิตที่สมบูรณ คือ มีปัญญาพ้นทุกข์สิ้นเชิง และนี่คือเป้าหมายการศึกษาในระดับ อุดมคติด้วย พระพุทธศาสนาพิจารณาเป้าหมายและ/หรือผลการศึกษาเป็นหลายแนว แต่ละแนวให้ ข้อสังเกตเกี่ยวกับเกี่ยวกับการศึกษาในแง่มุมที่ต่างกัน กิจกรรมการศึกษาก็สืบเนื่องจากไตรสิกขา เมื่อทำกิจกรรมการศึกษาก็มีกระบวนการศึกษาเกิดขึ้น เป็นการเปลี่ยนแปลงทางศีล สมาธิ ปัญญา กัลยาณมิตร และโยนิโสมนสิการ เป็นปัจจัยเอื้อให้เกิดการศึกษา ในเรื่องการประเมินผลมีทั้งการ ประเมินโดยตัวผู้ศึกษาเองและโดยผู้อื่น โดยมีลักษณะต่างๆ องค์กรงาน และการสังโยชน์เป็นเกณฑ์ ในการประเมิน และยังพบว่าสังคมพระพุทธศาสนาเมื่ออยู่ 2 ประเภท สังคมฆราวาสและสังคมผู้บวช ซึ่งมีลักษณะเป็นสังคมการศึกษา มีการเลือกสมาชิก การจัดระเบียบสังคมโดยอาศัยวินัยสงฆ์เป็น หลัก และเป็นสังคมที่มีโอกาสในการศึกษา และบรรยากาศทางการศึกษาสูงกว่าสังคมฆราวาส

ดลพัฒน์ ยศธร (2542) วิจัยเรื่อง การนำเสนอรูปแบบการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนตาม แนวพุทธศาสตร์ ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบของการศึกษานี้คือ การพัฒนาตามแนวพุทธศาสตร์ที่เป็น การพัฒนาที่ถูกต้องทาง (สัมมาพัฒนา) และการพัฒนาที่ได้สมคูล (สัมมาพัฒนา) จะนำไปสู่ผลสำเร็จใน การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ ด้วยการศึกษารูปแบบไตรสิกขาที่พัฒนาคนทั้งด้านพฤติกรรม (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา ซึ่งการศึกษาเช่นนี้ต้องศึกษาทั้งเนื้อหา (ปริยัติ) และการลงมือปฏิบัติ (ปฏิบัติ) เพื่อให้เข้าใจปฏิจจสมุปปบาท คือกฎแห่งธรรมชาติหรือกฎของชีวิต อันจะนำไปสู่ผลสำเร็จ (ปฏิเวธ) ขณะเดียวกันก็ศึกษาวิชาการอื่นๆ (วิชาการทางโลก) ไปด้วย นอกจากนี้ ในกระบวนการเรียนการ สอนต้องประกอบไปด้วยความเป็นกัลยาณมิตรระหว่างผู้สอนและผู้เรียนด้วย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) เอกสารหลักที่ใช้คือ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 ในส่วนของพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สาระสำคัญของหลักธรรมในพระไตรปิฎกด้านการพัฒนานิสิตนักศึกษา เพื่อเสนอรูปแบบการพัฒนานิสิตนักศึกษาโดยน้อมนำหลักธรรมในพระไตรปิฎก มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับทฤษฎีการพัฒนานิสิตศึกษา
2. ศึกษาพระไตรปิฎกทั้ง 3 ส่วน คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎกเพื่อนำมาสร้างกรอบแนวคิดการวิจัย
3. สร้างแบบบันทึกข้อมูลสำหรับบันทึกสาระสำคัญของหลักธรรมในพระไตรปิฎก
4. ศึกษาพระไตรปิฎกอย่างละเอียดทุกส่วน เพื่อตีความ วิเคราะห์เนื้อหา เพื่อให้ได้สาระสำคัญของหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนานิสิตนักศึกษา
5. วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบบันทึกข้อมูลโดยจัดหมวดหมู่ข้อมูล
6. วิเคราะห์ สังเคราะห์หลักธรรมจากข้อมูลที่ได้รับการจัดหมวดหมู่ เพื่อให้ได้หลักธรรมที่นำมาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนานิสิตนักศึกษา
7. ตรวจสอบความเชื่อถือได้ของการวิเคราะห์ข้อมูล โดยนำหลักธรรมสำหรับการพัฒนานิสิตนักศึกษา มาปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้ได้รูปแบบการพัฒนานิสิตนักศึกษา
8. นำเสนอรูปแบบการพัฒนานิสิตนักศึกษา โดยผ่านปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษา ผู้เชี่ยวชาญด้านพระไตรปิฎกและด้านอุดมศึกษา
9. เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การสำรวจแหล่งข้อมูล

แหล่งข้อมูลที่ใช้สำหรับการวิจัยนี้ มีความชัดเจน และมีปริมาณข้อมูลสำหรับศึกษาจำนวนมาก ความละเอียดและความลึกซึ้งของเนื้อหาข้อมูลมีสูงมาก ในการวิเคราะห์หลักธรรมในพระไตรปิฎกที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนานิสิตนักศึกษานั้น ผู้วิจัยวิเคราะห์สาระพระไตรปิฎกฉบับแปลเป็นภาษาไทย ทั้งนี้จะวิเคราะห์พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 เป็นหลัก เพราะเป็นพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยที่ดีที่สุดพิมพ์ล่าสุด ใช้ภาษาที่ง่ายสามารถอ่านทำความเข้าใจได้โดยไม่ยาก ทั้งยังคงความหมายและสาระสำคัญตามพระไตรปิฎกภาษาบาลี เพราะในการแปลพระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นภาษาไทยนั้น คณะผู้ดำเนินการต้องการให้ผู้อ่านเข้าใจอรรถธรรมได้ง่ายที่สุด แม้ผู้ไม่มีความรู้ทางภาษาบาลีมาก่อน ก็สามารถอ่านทำความเข้าใจได้โดยไม่ยาก ทั้งนี้เพราะในการแปลมีหลัก ดังนี้ (พระสิริสุทนต์ธรรมภรณ์ (สุพจน์ สุจิตโต), 2542 อ้างถึงใน เก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก, 2542)

1. แปลโดยอรรถด้วยสำนวนภาษาไทยที่เห็นว่าจะเป็นที่เข้าใจง่ายที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้ เพื่อให้ประชาชนทั่วไปเข้าใจ หรือสามารถใช้ศึกษาพุทธธรรมด้วยตนเองได้ ให้ได้ความตรงกับความหมายและสาระสำคัญ ตามพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ไม่ให้ผิดเพี้ยนทั้งอรรถและพยัญชนะ

2. เพื่อให้การแปลได้เป็นไปตามหลักการข้อ 1 เมื่อจะแปลเรื่องใดหรือสูตรใด มีการอ่านและศึกษาเรื่องนั้นอย่างทั่วถึง เพื่อให้เข้าใจแจ่มแจ้งทั้งอรรถและพยัญชนะ โดยตีความคำศัพท์ทั้งโดยอรรถและพยัญชนะ ตลอดจนวิเคราะห์ดูความมุ่งหมายในการแสดงเรื่องหรือสูตรนั้นๆ โดยทั่วถึงแล้วจึงแปลเป็นภาษาไทย

3. ในการตีความดังกล่าวในข้อ 2 มีการตรวจสอบกับคำอธิบายในคัมภีร์อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ของพระไตรปิฎกเล่มและตอนนั้นๆ ตลอดจนคัมภีร์ศัพทศาสตร์และปกรณ์ต่างๆอย่างทั่วถึง และให้เทียบเคียงกับสำนวนพระไตรปิฎก ฉบับแปลภาษาอังกฤษด้วย

4. คำศัพท์ที่เป็นหัวข้อธรรม เช่น อิทธิบาท 4 หรือข้อธรรมย่ออันเป็นรายละเอียดของหัวข้อธรรม เช่น ฉันทะ วิริยะ ใช้วิธีแปลทับศัพท์ไว้ แล้วเขียนคำแปลถอดความควบคู่กันไปไว้ในเครื่องหมายวงเล็บ เช่น อิทธิบาท (คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย)

5. ถ้าศัพท์ใดที่เป็นชื่อข้อธรรมหรือชื่อหัวข้อธรรมดังกล่าวแล้วในข้อ 4 ปรากฏซ้ำซ้อนกันในเรื่องเดียวกันหรือสูตรเดียวกัน มีการแปลทับศัพท์ควบคู่กับแปลถอดความในวงเล็บเล็ก เฉพาะคำที่ปรากฏครั้งแรกเท่านั้น คำต่อมาใช้วิธีแปลทับศัพท์อย่างเดียว

6. รักษาเอกภาพการแปลไว้โดยไม่ให้ความคลั่งในการแปล กล่าวคือเมื่อคำศัพท์อย่างเดียวกันมีปรากฏในหลายแห่งหรือหลายสูตร ถ้ามีความหมายอย่างเดียวกันจะแปลตรงกัน หรือเมื่อข้อธรรมอย่างเดียวกันมีปรากฏในหลายที่หลายแห่ง มีนัยอย่างเดียวกัน ก็แปลตรงกัน เช่น ข้อความจากพระวินัยปิฎกบ้างหรือพระสุตตันตปิฎกบ้าง ที่นำมากล่าวอ้างอิงไว้ในพระอภิธรรมมีการแปลตรงกันทั้ง 2 ปิฎก พร้อมทั้งทำเชิงอรธบอกที่มาของข้อความหรือของสูตรนั้นๆ ด้วย

7. ที่ใดมีข้อความรู้เป็นพิเศษ หรือเป็นปัญหาที่ต้องวินิจฉัย ก็มีการทำเชิงอรธแสดง ความเห็นหรือเหตุผลในการวินิจฉัยไว้ด้วย เช่น บาลีที่กล่าวถึงพุทธธรรม โดยบอกเพียงจำนวน ไม่ได้ให้รายละเอียดไว้ เช่น สติปิฎกฐาน 4 สัมมัปปธาน 4 หรือมิได้บอกจำนวนและรายละเอียดไว้ ก็มีการทำเชิงอรธบอกที่มาของรายละเอียดนั้นด้วย เมื่อพบว่ามิใช่จำนวนและรายละเอียด หนึ่ง ที่ใดมี ศัพท์ที่แปลยาก อาจแปลได้หลายนัย หรือพบว่ามีมติให้การตีความไว้หลายอย่าง เมื่อตัดสินแปลคำ นั้นอย่างใดแล้วมีการทำเชิงอรธแสดงมติและเหตุผลในการแปลนั้นไว้ด้วย

8. ในการแปล มีการลงเลขวรรค เลขข้อ และเลขเรื่องตรงกับพระไตรปิฎก ภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

9. มีคำปรารภ อักษรย่อชื่อคัมภีร์ สารบัญเรื่อง วรรชนิค้นคำและหมวดธรรม ทำนองเดียวกับพระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยเพิ่มบทนำ และเชิงอรธ โดยมีคณะบรรณาธิการคณะหนึ่งทำหน้าที่เขียนคำปรารภ บทนำ เชิงอรธ

การเตรียมการและการกำหนดแนวทางการวิจัย

ผู้วิจัยได้เตรียมการและกำหนดแนวทางการวิจัย ดังนี้

1. การเตรียมความพร้อมของผู้วิจัย

การวิจัยเอกสารนั้น ผู้วิจัยมีส่วนสำคัญมากต่อการดำเนินการวิจัย ดังนั้นผู้วิจัยได้เตรียมตัวดังนี้

1.1 ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งเชิงกว้างและเชิงลึก โดยเฉพาะพระไตรปิฎกและทฤษฎีการพัฒนานิสิตนักศึกษา

1.2 ฟังธรรมทางสถานีวิทยุกระจายเสียง และรับชมรายการธรรมะทางสถานีวิทยุโทรทัศน์

1.3 ฟังและร่วมสนทนาธรรมเกี่ยวกับสาระของพระไตรปิฎก ณ หอพระไตรปิฎก นานาชาติ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- 1.4 ฟังการแสดงธรรมตามพระไตรปิฎก (ภาษาไทย) ณ กระทรวง
อุตสาหกรรม
- 1.5 ฟังการแสดงธรรมตามพระอภิธรรม ณ ธรรมสถาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 1.6 อ่านหนังสือธรรมะ
- 1.7 ศึกษาภาษาธรรมะเพื่อให้เกิดความเข้าใจและความคุ้นเคยต่อภาษาที่ใช้ในพระ
ไตรปิฎก และศึกษาคำศัพท์เฉพาะศาสตร์ (Technical Terms) สำหรับเตรียมความพร้อมในการ
วิเคราะห์สาระ

2. การกำหนดวิธีรวบรวมข้อมูล

การวิเคราะห์สาระสำคัญของหลักธรรมในพระไตรปิฎกด้านการพัฒนานิสิตนักศึกษา
ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการอ่านวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยมีขอบเขต
หัวข้อตามกรอบแนวคิดในการวิจัย เพื่อสร้างข้อสรุปย่อย เพื่อเตรียมสำหรับการวิเคราะห์แบบสร้าง
ข้อสรุปรวม ดังขั้นตอนต่อไปนี้

- 2.1 กำหนดหัวข้อเรื่องตามเนื้อหาในกรอบแนวคิดในการวิจัย คือการพัฒนานิสิต
นักศึกษาด้าน กาย พุทธกรรม จิตใจ และปัญญา
- 2.2 อ่านพระไตรปิฎกอย่างละเอียดทั้ง 3 ส่วน คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก
และพระอภิธรรมปิฎก พร้อมวิเคราะห์และบันทึกข้อมูลย่อย พร้อมแหล่งอ้างอิงในพระไตรปิฎกลง
ในแบบบันทึกข้อมูล พร้อมระบุหัวข้อเรื่องดัชนีกำกับ
- 2.3 รวบรวมจัดหมวดหมู่ข้อมูลย่อย
- 2.4 วิเคราะห์ข้อมูลตามวิธีวิเคราะห์เป็นลำดับในแต่ละช่วง และโดยภาพรวม โดย
นำข้อมูลทุกส่วนมาจัดระบบวิเคราะห์
ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้จัดทำแบบบันทึกข้อมูลเพื่อบันทึกสาระสำคัญของ
หลักธรรมในพระไตรปิฎก (ภาคผนวก ง) ที่ประกอบด้วย หัวข้อต่างๆ ดังนี้
  - 1 หลักธรรมจากพระไตรปิฎก
  - 2 แนวทางการพัฒนานิสิตนักศึกษา
  - 3 ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจากพระไตรปิฎก
  - 4 ที่มาของหลักธรรม
  - 5 การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ
  - 6 รหัสหลักธรรม

เมื่อกรอกข้อมูลในแบบบันทึกเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยจึงบันทึกข้อมูลลงในตาราง (ภาคผนวก ก) เรียงตามลำดับอักษรหลักธรรม จากนั้นได้ทำสารบบจำแนกหลักธรรมออกไปตามแนวทางการพัฒนานิสิตนักศึกษาด้านกาย พุทธกรรม จิตใจ และปัญญา

3. การกำหนดรหัสอ้างอิง

ในการวิจัยเพื่อนำมาวิเคราะห์สำคัญของหลักธรรมในพระไตรปิฎกเพื่อการพัฒนา นิสิต นักศึกษานี้ ผู้วิจัยได้กำหนดรหัสอ้างอิงเพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์สาระ ผู้วิจัยกำหนดรหัส อ้างอิง โดยแบ่งรหัสอ้างอิงออกเป็น 5 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 อักษรย่อโครงสร้างการพัฒนา นิสิตนักศึกษา ได้แก่

1.1 อักษรย่อตัวแรก แทนทฤษฎีการพัฒนา นิสิตนักศึกษา ได้แก่

จ. หมายถึง ทฤษฎีจิตสังคัม

ป. หมายถึง ทฤษฎีโครงสร้างทางสติปัญญา

ส. หมายถึง ทฤษฎีสัญลักษณ์

ว. หมายถึง ทฤษฎีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสภาพแวดล้อม

1.2 อักษรย่อตัวที่สอง แทนการพัฒนา นิสิตนักศึกษาในด้านต่างๆ ได้แก่

ก. หมายถึง การพัฒนา กาย

พ. หมายถึง การพัฒนา พุทธกรรม

จ. หมายถึง การพัฒนา จิตใจ

ป. หมายถึง การพัฒนา ปัญญา

ส่วนที่ 2 อักษรย่อชื่อคัมภีร์ในพระไตรปิฎก ได้แก่

2.1 พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. หมายถึง วินัยปิฎก มหาวิภังคปาติ

วิ.ภิกขุณี. หมายถึง วินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังคปาติ

วิ.ม. หมายถึง วินัยปิฎก มหาวคฺคปาติ

วิ.จ. หมายถึง จูฬวคฺคปาติ

วิ.ป. หมายถึง วินัยปิฎก ปริวารปาติ

2.2 พระสุตตันตปิฎก

ที.สี. หมายถึง ทีฆนิกาย สีลขุททกคฺคปาติ

ที.ม. หมายถึง ทีฆนิกาย มหาวคฺคปาติ

ที.ปา.	หมายถึง ทีฆนิกาย ปาฎิกวคฺคปาติ
ม.มฺ.	หมายถึง มชฺฉิมนิกาย มุลปณฺณาสกปาติ
ม.ม.	หมายถึง มชฺฉิมนิกาย มชฺฉิมปณฺณาสกปาติ
ม.อุ.	หมายถึง มชฺฉิมนิกาย อุปริปณฺณาสกปาติ
สํ.ส.	หมายถึง สํยุตฺตนิกาย สคาถวคฺคปาติ
สํ.นิ.	หมายถึง สํยุตฺตนิกาย นิทานวคฺคปาติ
สํ.ข.	หมายถึง สํยุตฺตนิกาย ขนฺธวาวคฺคปาติ
สํ.สพา.	หมายถึง สํยุตฺตนิกาย สพายตนวคฺคปาติ
สํ.ม.	หมายถึง สํยุตฺตนิกาย มหาวาวคฺคปาติ
อง.เอกก.	หมายถึง องฺคุตฺตรนิกาย เอกกนิปาตปาติ
อง.ทูก.	หมายถึง องฺคุตฺตรนิกาย ทูกนิปาตปาติ
อง.ติก.	หมายถึง องฺคุตฺตรนิกาย ติกนิปาตปาติ
อง.จตุกก.	หมายถึง องฺคุตฺตรนิกาย จตุกกนิปาตปาติ
อง.ปญจก.	หมายถึง องฺคุตฺตรนิกาย ปญจกนิปาตปาติ
อง.ฉกก.	หมายถึง องฺคุตฺตรนิกาย ฉกกนิปาตปาติ
อง.สตตก.	หมายถึง องฺคุตฺตรนิกาย สตตกนิปาตปาติ
อง.อฏฐก.	หมายถึง องฺคุตฺตรนิกาย อฏฐกนิปาตปาติ
อง.นวก.	หมายถึง องฺคุตฺตรนิกาย นวกนิปาตปาติ
อง.ทสก.	หมายถึง องฺคุตฺตรนิกาย ทสกนิปาตปาติ
อง.เอกาทสก.	หมายถึง องฺคุตฺตรนิกาย เอกาทสกนิปาตปาติ
ขุ.ขุ.	หมายถึง ขุทฺทกนิกาย ขุทฺทกปาฐปาติ
ขุ.ธ.	หมายถึง ขุทฺทกนิกาย ธมฺมปทปาติ
ขุ.อุ.	หมายถึง ขุทฺทกนิกาย อุทานปาติ
ขุ.อิติ.	หมายถึง ขุทฺทกนิกาย อิติวุตฺตกปาติ
ขุ.สุ.	หมายถึง ขุทฺทกนิกาย สุตตนิปาตปาติ
ขุ.วิ.	หมายถึง ขุทฺทกนิกาย วิมานวตฺถุปาติ
ขุ.เปต.	หมายถึง ขุทฺทกนิกาย เปตวตฺถุปาติ
ขุ.เถร.	หมายถึง ขุทฺทกนิกาย เถรคาถาปาติ
ขุ.เถรี.	หมายถึง ขุทฺทกนิกาย เถรีคาถาปาติ
ขุ.ชา.	หมายถึง ขุทฺทกนิกาย ชาตกปาติ
ขุ.ม.	หมายถึง ขุทฺทกนิกาย มหานิทฺเทศปาติ

ช.จ.	หมายถึง ชุบทกนิกาย จุฬนิตุเทศปาติ
ช.ป.	หมายถึง ชุบทกนิกาย ปฎิสมุทิตามคุดปาติ
ช.อป.	หมายถึง ชุบทกนิกาย อปทานปาติ
ช.พุทธ.	หมายถึง ชุบทกนิกาย พุทธวิธีปาติ
ช.จริยา.	หมายถึง ชุบทกนิกาย จริยาปิฎกปาติ

2.3 พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สง.	หมายถึง อภิธมฺมปิฎก ธมฺมสงฺคณีปาติ
อภิ.วิ.	หมายถึง อภิธมฺมปิฎก วิภงฺคปาติ
อภิ.ธา.	หมายถึง อภิธมฺมปิฎก ธาตุกถาปาติ
อภิ.ป.	หมายถึง อภิธมฺมปิฎก ปุคฺคผลปญฺญตฺติปาติ
อภิ.ก.	หมายถึง อภิธมฺมปิฎก กถาวตฺตปาติ
อภิ.ย.	หมายถึง อภิธมฺมปิฎก ยมกปาติ
อภิ.ป.	หมายถึง อภิธมฺมปิฎก ปญฺฐานปาติ

ส่วนที่ 3 หมายเลขเล่มพระไตรปิฎก

ส่วนที่ 4 หมายเลขชื่อของหลักธรรมในพระไตรปิฎก

ส่วนที่ 5 หมายเลขหน้าของพระไตรปิฎกที่ผู้วิจัยอ้างอิงหลักธรรมนั้น

ดังตัวอย่างต่อไปนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4. การกำหนดวิธีวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยกำหนดวิธีวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์สาระ (Content Analysis) ซึ่งเป็นเทคนิคหนึ่งของการวิจัย ที่จะทำการอ้างอิง โดยการดึงเนื้อหาสาระในหลักฐานทั้งหลายออกมา ทั้งนี้ต้องอาศัยกระบวนการจัดกระทำข้อมูล เพื่อให้ได้มาซึ่งความน่าเชื่อถือได้ ดังนั้น การวิเคราะห์สาระจึงเป็นเครื่องมือหนึ่งของการวิจัยที่ต้องมีคุณภาพ นั่นคือภายใต้สภาพการณ์และเวลา เครื่องมือนี้จะต้องให้ข้อมูลที่เหมือนกันและเชื่อถือได้ กล่าวได้ว่าการวิเคราะห์สาระเป็นเทคนิคที่ใช้บรรยายเนื้อหาสาระที่สื่อความหมายกันได้ อย่างมีระบบตีเป็นตัวเลขได้และมีความเป็นปรนัย การวิเคราะห์สาระมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ มีความเป็นระบบ มีความเป็นสภาพวัตถุวิสัย (Objectivity) และอิงกรอบแนวคิดทฤษฎี กล่าวได้ว่าการวิเคราะห์สาระ คือเทคนิคการอนุมานอย่างมีระบบระเบียบและเป็นปรนัย โดยบ่งชี้ลักษณะเฉพาะของสาระที่วิเคราะห์ (พรชูลี อาชาวำรุง, 2536 , อุทุมพร จามรมาน, 2533 และ สุภางค์ จันทวานิช, 2539) ด้วยเหตุผลที่ว่า พระไตรปิฎกมีองค์ประกอบที่สอดคล้องกับลักษณะของเอกสารที่เหมาะสมกับการวิเคราะห์สาระ ดังนี้

1. แหล่งที่มาของข้อความหรือสาระ หรือผู้ส่งสาร (Source/Sender)
2. กระบวนการใส่ความหมายของสาระ หรือกระบวนการบันทึกสาร (Encoding Process)
3. สารคือตัวสาระหรือข้อความ (Message)
4. วิธีถ่ายทอดสารไปยังผู้อื่น (Channel of Transmission)
5. ผู้รับสาร (Detector)

6. กระบวนการถอดความหมายของสาร (Decoding Process) คือกระบวนการวิเคราะห์สารเพื่อหาความหมายและสาระ

ลักษณะทั่วไปในการวิเคราะห์สาร (Krippendorff, 1969 อ้างใน อุทุมพร จามรมาน, 2533) มีดังนี้

1. มีข้อมูลให้นักวิเคราะห์ และข้อมูลมีลักษณะที่สื่อความหมาย
2. มีสาระ (Content) หรือประเด็น
3. ความรู้ของนักวิเคราะห์ที่จะทำการวิเคราะห์ให้สอดคล้องกับความเป็นมา
4. เป้าหมายของการวิเคราะห์สารต้องชัดเจน
5. การอ้างอิงต้องอาศัยสติปัญญา เพราะเป็นงานสมอง
6. ความตรง (Validity) เป็นคุณลักษณะที่สำคัญยิ่ง

5. การวิเคราะห์

ผู้วิจัยกำหนดวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป ซึ่งประกอบด้วยวิธีวิเคราะห์ 3 วิธี ได้แก่ (พรชูลี อาชาวำรุง, 2528 และ สุภางค์ จันทวานิช, 2539)

1. การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) คือวิธีตีความสร้างข้อสรุปข้อมูลจากรูปธรรม โดยนำข้อมูลที่ได้มาตีความสรุปเบื้องต้นเพื่อตรวจสอบต่อไป
2. การวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) คือการจำแนกข้อมูลเป็นชนิด (Typologies) ตามลักษณะแนวคิด ทฤษฎี หรือกรอบแนวคิดในการวิจัย
3. การวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบข้อมูล (Constant Comparison) คือการใช้วิธีการเปรียบเทียบโดยการนำข้อมูลมาเปรียบเทียบ เพื่อหาความสัมพันธ์ เพื่อนำไปสู่การสร้างข้อสรุป โดยมีขั้นตอนในการวิเคราะห์สาร ดังนี้ (Krippendorff, 1980 และ พรชูลี อาชาวำรุง, 2547)

1. การจัดกระทำกับข้อมูล (Data Making) ประกอบด้วย การจัดทำหน่วยวิเคราะห์ (Utilization) การกำหนดตัวอย่าง (Sampling) การบันทึก (Recording)
2. การลดทอนข้อมูล (Data Reduction) คือการเลือก การจับสาระสำคัญของข้อมูล และปรับเปลี่ยนข้อมูลให้ชัดเจน และง่ายต่อการเข้าใจ
3. การสกัด (Inference) คือการอ้างอิง สรุปสาระ

12. รายการที่พึงประสงค์ (Wish List) จินตนาการ ระดมสมองให้ได้สิ่งที่พึงประสงค์เกี่ยวกับเรื่องที่กำลังศึกษาอยู่ให้มากที่สุด ทั้งนี้ให้พิจารณาความเป็นไปได้และบริบทด้วย

13. การขยายรายการ (Expand the List) พัฒนารายการที่อาจจะขยายได้อีกหรือเพิ่มเติมได้เรื่อยๆหลังจากที่ศึกษาไปแล้ว

14. การให้คำแนะนำ (Advice Giving) นำเรื่องที่ศึกษาในเรื่องเดียวกันในอนาคต นำมาวิเคราะห์ข้อปราชัยและสังเคราะห์เป็นรายการทั้งหมด

6. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือ

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือในการอ่านวิเคราะห์ของผู้วิจัยในด้านความเที่ยง และความตรง (พรชูลี อาชวอรุณ, 2528) ทั้งนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิและอาจารย์ที่ปรึกษาซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านพระไตรปิฎกและด้านอุดมศึกษา มีบทบาทสำคัญ ดังนี้

6.1 ตรวจสอบความชัดเจน ความถูกต้อง ของการกำหนดกรอบการวิจัย แหล่งข้อมูล วิธีการรวบรวมข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล และความชัดเจนในการ อ้างอิง

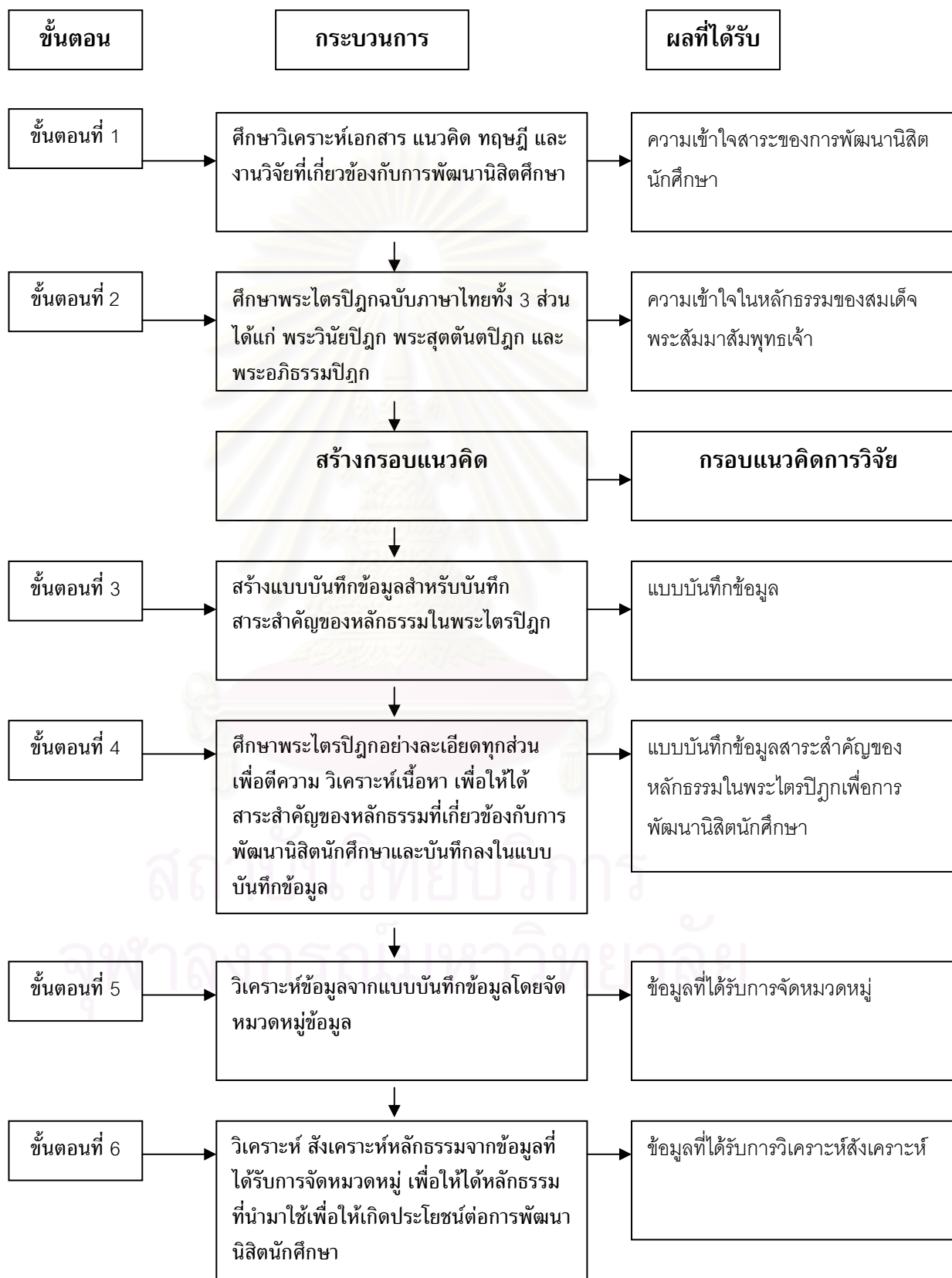
6.2 ตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา โดยตรวจสอบว่า การนำเสนอเนื้อหาสาระมีความครอบคลุม มีขั้นตอน มีความชัดเจน และความถูกต้อง หรือไม่ อย่างไร

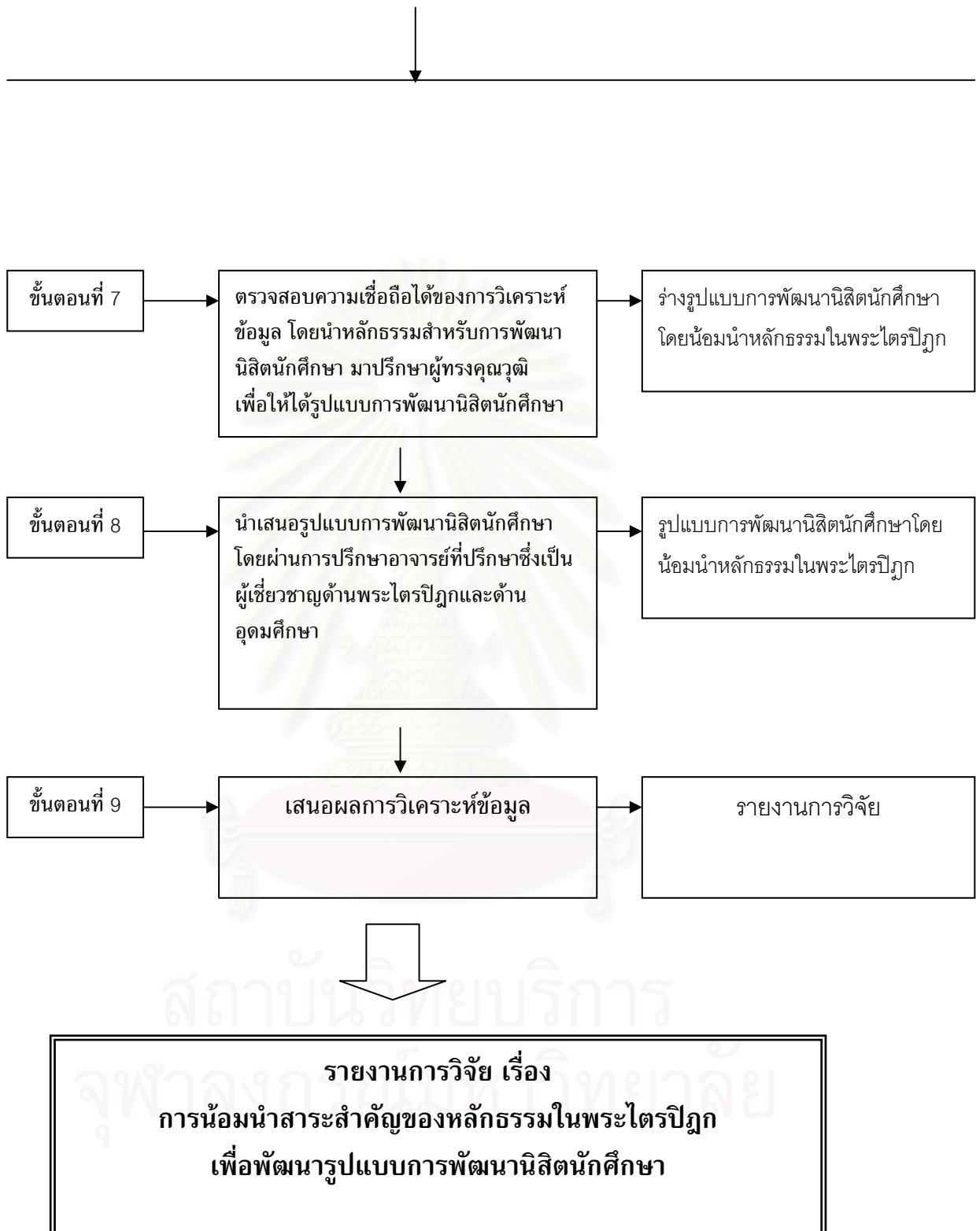
6.3 ตรวจสอบความคงเส้นคงวาของการอ่านวิเคราะห์ โดยตรวจสอบว่ามีความคงเส้นคงวาหรือไม่อย่างไร

ในการวิจัยนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้มีบทบาทสำคัญในการนำเสนอรูปแบบในการพัฒนานิสิตนักศึกษา มีคุณสมบัติดังนี้

1. เป็นผู้ทรงคุณวุฒิผู้เชี่ยวชาญด้านพระไตรปิฎก ทั้งเพศบรรพชิตและฆราวาส
2. เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญด้านการอุดมศึกษา และมีผลงานทางวิชาการด้านการอุดมศึกษา เป็นที่ยอมรับในเชิงวิชาการ

แผนภูมิสรุปขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

บทที่ 4

การน้อมนำสาระสำคัญของหลักธรรมในพระไตรปิฎก เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนานิสิตนักศึกษา

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ สังเคราะห์ และตีความหลักธรรมในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 เพื่อนำไปสู่การค้นพบรูปแบบการพัฒนานิสิตนักศึกษา โดยอิงหลักธรรมดังกล่าว ในบทนี้ผู้วิจัยจำแนกสาระสำคัญของบทออกเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 หลักธรรมสำคัญสำหรับพัฒนานิสิตนักศึกษา

ตอนที่ 2 รูปแบบการพัฒนานิสิตนักศึกษาโดยน้อมนำหลักธรรมในพระไตรปิฎก

ทั้ง 2 ตอนมีรายละเอียดดังนี้

ตอนที่ 1 หลักธรรมสำคัญสำหรับพัฒนานิสิตนักศึกษา

หลักพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นคำสอนอันเกิดจากพระปัญญาญาณตรัสรู้ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงเป็นความจริงที่ไม่เกี่ยวเนื่องกับกาลเวลา และเป็นหลักของเหตุและผล ผู้ใดไม่ว่าเพศ วัย หรือเชื้อชาติใดเมื่อได้ปฏิบัติตามจักได้ประโยชน์ตามสมควรแก่ธรรมที่ปฏิบัตินั้นตั้งแต่ประโยชน์ปัจจุบันหรือประโยชน์เบื้องต้น ประโยชน์เบื้องหน้าหรือประโยชน์ขั้นสูงขึ้นไป จนถึงประโยชน์สูงสุด คือ พระนิพพาน สถาบันอุดมศึกษาพึงตระหนักในคุณค่าและประโยชน์อันประมาณไม่ได้ในการน้อมนำหลักพระธรรมคำสอนมาพัฒนานิสิตนักศึกษา

หลักธรรมสำคัญในพระไตรปิฎกเพื่อการพัฒนานิสิตนักศึกษา สามารถจัดเป็นหมวดหมู่ได้ 5 หมวดดังนี้

1. หลักธรรมเกี่ยวกับสถานะที่เป็นอยู่
2. หลักธรรมเกี่ยวกับการศึกษา
3. หลักธรรมเกี่ยวกับการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น
4. หลักธรรมที่พึงละ
5. หลักธรรมสำหรับพัฒนาสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

หลักธรรมเพื่อการพัฒนาจิตตนิสิตนักศึกษาทั้ง 5 หมวด มีสาระ ดังนี้

1. หลักธรรมเกี่ยวกับสภาวะที่เป็นอยู่

หลักธรรมเกี่ยวกับสภาวะที่เป็นอยู่ เพื่อความเข้าใจตามสภาวะที่เป็นอยู่ของนิสิตนักศึกษา ประกอบด้วย กลุ่มหลักธรรมที่เป็นสภาวะต่างๆไป ที่นิสิตนักศึกษาพึงทราบ ผู้วิจัยจัดเรียงตามสภาวะที่ใกล้ตัวนิสิตนักศึกษามากที่สุดไปถึน้อยที่สุด ได้แก่

ขั้นที่ 5

ขั้นที่ 5 คือ รูปธรรมและนามธรรมที่ประสมกันเข้าเป็นชีวิต 5 ประการ ประกอบด้วย

1. รูปขั้น คือ ส่วนที่เป็นรูปหรือร่างกาย
2. เวทนาขั้น คือ ส่วนที่เป็นการเสวยอารมณ์ คือ ความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือ ไม่สุขไม่ทุกข์
3. สัญญาขั้น คือ ส่วนที่เป็นความกำหนดหมาย
4. สังขารขั้น คือ ส่วนที่เป็นความปรุงแต่ง
5. วิญญาณขั้น คือ ส่วนที่เป็นความรู้แจ้งอารมณ์

(ส.ข.17/98/188-189)

อายตนะภายใน 6

อายตนะภายใน 6 คือ ที่เชื่อมต่อฝ่ายภายในให้เกิดความรู้ ประกอบด้วย

1. อายตนะคือตา (จักขายตนะ) หมายถึง ตา ซึ่งเป็นอวัยวะภายในตน ทำหน้าที่ในการเห็น
2. อายตนะคือหู (โสตายตนะ) หมายถึง หู ซึ่งเป็นอวัยวะภายในตน ทำหน้าที่ในการได้ยิน
3. อายตนะคือจมูก (ฆานายตนะ) หมายถึง จมูก ซึ่งเป็นอวัยวะภายในตน ทำหน้าที่ในการได้กลิ่น
4. อายตนะคือลิ้น (ชีวาหยาตนะ) หมายถึง ลิ้น ซึ่งเป็นอวัยวะภายในตน ทำหน้าที่ในการรับรส
5. อายตนะคือกาย (กายายตนะ) หมายถึง ร่างกาย ของตน ทำหน้าที่ในการรับสัมผัสที่มากระทบทางกาย
6. อายตนะคือใจ (มโนายตนะ) หมายถึง ใจ ซึ่ง ทำหน้าที่ในการรับรู้อารมณ์ที่กระทบทางใจ

ทั้ง 6 นี้ เรียกอีกอย่างว่า อินทรี 6 เพราะเป็นใหญ่ในหน้าที่ของตนแต่ละอย่าง เช่น จักขุเป็นเจ้าการในการเห็น เป็นต้น

อายตนะภายใน 6 เรียกอีกอย่างว่า สฬายตนะ 6

(ที.ปา.11/323/315-316, ส.นิ.16/2/6-7)

อายตนะภายนอก 6

อายตนะภายนอก 6 คือ ที่เชื่อมต่อฝ่ายภายนอกให้เกิดความรู้ ประกอบด้วย

1. อายตนะคือรูป (รูปายตนะ) หมายถึง สิ่งที่มากระทบกับตา เรียกว่าคือสิ่งที่เห็นได้
2. อายตนะคือเสียง (สัททายตนะ) หมายถึง เสียง ที่มากระทบกับหู
3. อายตนะคือกลิ่น (คันธายตนะ) หมายถึง กลิ่น ที่มากระทบกับจมูก
4. อายตนะคือรส (รสายตนะ) หมายถึง รส ที่มากระทบกับลิ้น
5. อายตนะคือโณภูฏัพพะ (โณภูฏัพพายตนะ) หมายถึง สิ่งที่ถูกต้องกาย ที่มากระทบกับกาย
6. อายตนะคือธรรมารมณ (ธัมมายตนะ) หมายถึง ธรรมหรือสิ่งที่มากระทบกับใจ เรียกว่าคืออารมณ์ที่เกิดกับใจ

ทั้ง 6 นี้ เรียกทั่วไปว่า อารมณ 6 คือ เป็นสิ่งสำหรับให้จิตยึดหน่วง

(ที.ปา.11/323/316, ส.สพา.18/4-6/4-6)

กามคุณ 5

กามคุณ 5 คือ สิ่งทีก่อให้เกิดความพอใจ ความปรารถนา 5 ประการ ประกอบด้วย

1. รูป (รูปะ) คือ รูปที่พึงรู้แจ้งทางตา ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนัด
2. เสียง (สัททะ) คือ เสียงที่พึงรู้แจ้งทางหู ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนัด
3. กลิ่น (คันธะ) คือ กลิ่นที่พึงรู้แจ้งทางจมูก ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนัด
4. รส (รสะ) คือ รสที่พึงรู้แจ้งทางลิ้น ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนัด
5. สัมผัสทางกาย (โณภูฏัพพะ) คือ โณภูฏัพพะที่พึงรู้แจ้งทางกาย ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนัด

(ม.มู.12/165/167-168, ส.ม.19/177/104)

เวทนา 2

เวทนา 2 คือ ความรู้สึก หรือ การเสวยอารมณ์ ประกอบด้วย

1. เวทนาทางกาย (กายิกเวทนา) คือ ความรู้สึกทางกาย
2. เวทนาทางใจ (เจตสิกเวทนา) คือ ความรู้สึกทางใจ

(ส.สพ.18/254/274)

เวทนา 3

เวทนา 3 คือ ความรู้สึก หรือการเสวยอารมณ์ ประกอบด้วย

1. ความรู้สึกสุข (สุขเวทนา) คือ ความรู้สึกสบาย ทางกาย และ/หรือทางใจ
2. ความรู้สึกทุกข์ (ทุกข์เวทนา) คือ ความรู้สึกไม่สบาย ทางกาย และ/หรือทางใจ
3. ความรู้สึกไม่ใช่ทุกข์ ไม่ใช่สุข (อทุกข์มสุขเวทนา) คือ ความรู้สึกเฉยๆ จะสุขก็ไม่ใช่ทุกข์ก็ไม่ใช่ เรียกอีกอย่างว่า อุเบกขาเวทนา

(ที.ปา.11/305/266, ส.สพ.18/249/270)

เวทนา 5

เวทนา 5 คือ ความรู้สึก หรือการเสวยอารมณ์ ประกอบด้วย

1. อินทรีย์คือสุขเวทนา (สุขินทรีย์) คือ ความสุข ความสบายทางกาย
2. อินทรีย์คือทุกข์เวทนา (ทุกข์ินทรีย์) คือ ความทุกข์ ความเจ็บปวด ความไม่สบาย ทางกาย
3. อินทรีย์คือโสมนัสสเวทนา (โสมนัสสินทรีย์) คือ ความสุขสบายใจ ความแช่มชื่นใจ
4. อินทรีย์คือโทมนัสสเวทนา (โทมนัสสินทรีย์) คือ ความทุกข์ใจ ความเสียใจ
5. อินทรีย์คืออุเบกขาเวทนา (อุเปกขินทรีย์) คือ ความรู้สึกเฉยๆ ไม่สุข ไม่ทุกข์

(ส.สพ.18/270/303)

เวทนา 6

เวทนา 6 คือ ความรู้สึก หรือการเสวยอารมณ์ อันเกิดจากการสัมผัสทางอายตนะ ประกอบด้วย

1. เวทนาเกิดจากจักขุสัมผัส (จักขุสัมผัสสชา เวทนา) คือ ความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือ เฉยๆ ที่เกิดจากสัมผัสทางตา
2. เวทนาเกิดจากโสตสัมผัส (โสตสัมผัสสชา เวทนา) คือ ความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือ เฉยๆ ที่เกิดจากสัมผัสทางหู

3. เวทนาเกิดจากฆานสัมผัส (ฆานสัมผัสสชา เวทนา) คือ ความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือ เฉยๆที่เกิดจากสัมผัสทางจมูก

4. เวทนาเกิดจากชีวหาสัมผัส (ชีวหาสัมผัสสชา เวทนา) คือ ความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือ เฉยๆที่เกิดจากสัมผัสทางลิ้น

5. เวทนาเกิดจากกายสัมผัส (กายสัมผัสสชา เวทนา) คือ ความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือ เฉยๆที่เกิดจากสัมผัสทางกาย

6. เวทนาเกิดจากมโนสัมผัส (มโนสัมผัสสชา เวทนา) คือ ความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือ เฉยๆที่เกิดจากสัมผัสทางใจ

(ส.นิ.16/2/6, ส.สพ.18/270/303)

สัญญา 6

สัญญา 6 คือ ความกำหนดหมายรู้ ความหมายรู้อารมณ์ หรือ ความจำได้หมายรู้ ประกอบด้วย

1. ความกำหนดหมายรู้รูป (รูปสัญญา) หมายถึง ความจำได้หมายรู้รูป
2. ความกำหนดหมายรู้เสียง (สัทสัญญา) หมายถึง ความจำได้หมายรู้เสียง
3. ความกำหนดหมายรู้กลิ่น (คันธสัญญา) หมายถึง ความจำได้หมายรู้กลิ่น
4. ความกำหนดหมายรู้รส (รสสัญญา) หมายถึง ความจำได้หมายรู้รส
5. ความกำหนดหมายรู้โณภูฏัพพะ (โณภูฏัพพสัญญา) หมายถึง ความจำได้หมายรู้สิ่งที่มากระทบทางกาย เรียกได้ว่าเป็น ความจำได้หมายรู้สัมผัสทางกาย

6. ความกำหนดหมายรู้ธรรมารมณ (ัมมสัญญา) หมายถึง ความจำได้หมายรู้สิ่งที่มากระทบทางใจ เรียกได้ว่าเป็น ความจำได้หมายรู้อารมณ์ทางใจ

(ที.ปา.11/323/317-318, ส.นิ.16/2/7)

สัญญาเจตนา 6

สัญญาเจตนา 6 คือ ความจำนง ความจงใจ หรือ ความตั้งใจ หรือ ความแสวงหาอารมณ์ ประกอบด้วย

1. ความจำนงรูป (รูปสัญญาเจตนา) หมายถึง ความจงใจในรูป
2. ความจำนงเสียง (สัทสัญญาเจตนา) หมายถึง ความจงใจในเสียง
3. ความจำนงกลิ่น (คันธสัญญาเจตนา) หมายถึง ความจงใจในกลิ่น
4. ความจำนงรส (รสสัญญาเจตนา) หมายถึง ความจงใจในรส

5. ความจำนงโณฏฐัพพะ (โณฏฐัพพัตถเจตนา) หมายถึง ความจงใจในสัมผัส หรือสิ่ง
ที่ถูกต้อง

ต้องกาย

6. ความจำนงธรรมารมณ (ธัมมัตถเจตนา) หมายถึง ความจงใจในอารมณ์ที่เกิดกับใจ
สัตถเจตนา เรียกอีกได้ว่า สังขาร

(ที.ปา.11/323/318, ส.ข.17/56/84)

สังขาร 3

สังขาร 3 คือ สภาพที่ปรุงแต่ง, ธรรมมีเจตนาเป็นประธานอันปรุงแต่งการกระทำ,
สัตถเจตนา หรือเจตนาที่แต่งกรรม

1. สภาพที่ปรุงแต่งกาย (กายสังขาร) คือ สภาพที่ปรุงแต่งการกระทำทางกาย ได้แก่ กาย
สัตถเจตนา คือ ความจงใจทางกาย

2. สภาพที่ปรุงแต่งวาจา (วีสังขาร) คือ สภาพที่ปรุงแต่งการกระทำทางวาจา ได้แก่ วาจา
สัตถเจตนา คือ ความจงใจทางวาจา

3. สภาพที่ปรุงแต่งใจ (จิตตสังขารหรือ มโนสังขาร) คือ สภาพที่ปรุงแต่งกระทำทางใจ
ได้แก่ มโนสัตถเจตนา คือ ความจงใจทางใจ

(ม.ม.12/102/97, ส.นิ.16/2/8)

วิญญาน 6

วิญญาน 6 คือ ความรู้แจ้งอารมณ์ ประกอบด้วย

1. ความรู้อารมณ์ทางตา (จักขุวิญญาน) หมายถึง รู้รูปด้วยตา คือ เห็น
2. ความรู้อารมณ์ทางหู (โสตวิญญาน) หมายถึง รู้เสียงด้วยหู คือ ได้ยิน
3. ความรู้อารมณ์ทางจมูก (ฆานวิญญาน) หมายถึง รู้กลิ่นด้วยจมูก คือ ได้กลิ่น
4. ความรู้อารมณ์ทางลิ้น (ชีวหาวิญญาน) หมายถึง รู้รสด้วยลิ้น คือ รู้รส
5. ความรู้อารมณ์ทางกาย (กายวิญญาน) หมายถึง รู้โณฏฐัพพะด้วยกาย คือ รู้สัมผัส
6. ความรู้อารมณ์ทางใจ (มโนวิญญาน) หมายถึง รู้ธรรมารมณด้วยใจ คือ รู้ความนึกคิด

(ที.ปา.11/323/316, ส.นิ.16/2/7, อภิ.วิ.35/121/81)

ผัสสะ 6

ผัสสะ 6 คือ ความกระทบ หรือความประจวบกันของอายตนะภายใน อายตนะภายนอก
และวิญญาน ประกอบด้วย

1. ความกระทบทางตา (จักขุสัมผัส) หมายถึง ความประจวบกันของ ตา กับ รูป และ

ความรู้อารมณ์ทางตา

2. ความกระทบทางหู (โสตสัมผัส) หมายถึง ความประจวบกันของ หู กับ เสียง และ
ความรู้อารมณ์ทางหู
3. ความกระทบทางจมูก (ฆานสัมผัส) หมายถึง ความประจวบกันของ จมูก กับ กลิ่น และ
ความรู้อารมณ์ทางจมูก
4. ความกระทบทางลิ้น (ชีวาสัมผัส) หมายถึง ความประจวบกันของ ลิ้น กับ รส และ
ความรู้อารมณ์ทางลิ้น
5. ความกระทบทางกาย (กายสัมผัส) หมายถึง ความประจวบกันของ กาย กับ โผฏฐัพพะ
และ ความรู้อารมณ์ทางกาย
6. ความกระทบทางใจ (มโนสัมผัส) หมายถึง ความประจวบกันของ ใจ กับ ธรรมารมณ์
และ ความรู้อารมณ์ทางใจ

(ที.ปา.11/323/317, ส.นิ.16/2/6)

อุปาทานขั้นที่ 5

อุปาทานขั้นที่ 5 คือ ความยึดมั่นในขั้นที่ 5 ประกอบด้วย

1. อุปาทานขั้นที่ 5 คือ รูป (รูปอุปาทานขั้นที่ 5) คือ ความยึดมั่นในรูป
2. อุปาทานขั้นที่ 5 คือ เวทนา (เวทณูปาทานขั้นที่ 5) คือ ความยึดมั่นในความรู้สึก หรือการ
เสวยอารมณ์
3. อุปาทานขั้นที่ 5 คือ สัญญา (สัญญาอุปาทานขั้นที่ 5) คือ ความยึดมั่นในความกำหนดหมาย
4. อุปาทานขั้นที่ 5 คือ สังขาร (สังขารอุปาทานขั้นที่ 5) คือ ความยึดมั่นในความปรุงแต่ง
5. อุปาทานขั้นที่ 5 คือ วิญญาณ (วิญญาณอุปาทานขั้นที่ 5) คือ ความยึดมั่นในความรู้แจ้ง
อารมณ์

(ส.ข.17/22/34)

ปฏิจสุมุปปาท

ปฏิจสุมุปปาท คือ การเกิดขึ้นพร้อมแห่งธรรมทั้งหลาย เพราะอาศัยกัน ประกอบด้วย
ธรรมที่อาศัยกัน 12 ประการ โดยแสดงตามลำดับ จากต้นไปหาปลายเรียกว่า แสดงโดยอนุโลม
และแสดงย้อนกลับจากปลายมาหาต้นเรียกว่า แสดงโดยปฏิโลม ดังนี้

ปฏิจสุมุปปาทโดยอนุโลม

เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย   สังขารจึงมี
(อวิชชาปัจจัยา สังขารา)

เพราะสังขารเป็นปัจจัย   วิญญาณจึงมี
 (สังขารปัจจัยา วิญญาณัง)
 เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย   นามรูปจึงมี
 (วิญญาณปัจจัยา นามรูปัง)
 เพราะนามรูปเป็นปัจจัย   สฬายตนะจึงมี
 (นามรูปปัจจัยา สฬายตนะ)
 เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย   ผัสสะจึงมี
 (สฬายตนะปัจจัยา ผัสสะ)
 เพราะผัสสะเป็นปัจจัย   เวทนาจึงมี
 (ผัสสะปัจจัยา เวทนา)
 เพราะเวทนาเป็นปัจจัย   ตัณหาจึงมี
 (เวทนาปัจจัยา ตัณหา)
 เพราะตัณหาเป็นปัจจัย   อุปาทานจึงมี
 (ตัณหาปัจจัยา อุปาทานัง)
 เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย   ภพจึงมี
 (อุปาทานปัจจัยา ภโว)
 เพราะภพเป็นปัจจัย   ชาติจึงมี
 (ภพปัจจัยา ชาติ)
 เพราะชาติเป็นปัจจัย   ชรามรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาส จึงมี
 (ชาติปัจจัยา ชรามรณะ โสกะปริเทวะทุกขโทมนัสอุปายาส สัมภวันติ)
 กองทุกข์ทั้งมวลนี้ มีการเกิดขึ้นด้วยอาการอย่างนี้

ปฏิจสมุปบาทโดยปฏิโลม

เพราะอวิชชาดับไปไม่เหลือด้วยวิราคะ   สังขารจึงดับ
 (อวิชชา อเสส วิราคะ โรชา สังขารนิโรโธ)
 เพราะสังขารดับ   วิญญาณจึงดับ
 (สังขารนิโรชา วิญญาณนิโรโธ)
 เพราะวิญญาณดับ   นามรูปจึงดับ
 (วิญญาณนิโรชา นามรูปนิโรโธ)
 เพราะนามรูปดับ   สฬายตนะจึงดับ
 (นามรูปนิโรชา สฬายตนะนิโรโธ)

เพราะสพายนระดับ (สพายนนิโรธา ผัสสนิโรโ)	ผัสสะจึงดับ
เพราะผัสสะดับ (ผัสสนิโรธา เวทนานิโรโ)	เวทนาจึงดับ
เพราะเวทนาดับ (เวทนานิโรธา ตัณหานิโรโ)	ตัณหาจึงดับ
เพราะตัณหาดับ (ตัณหานิโรธา อุปาทานนิโรโ)	อุปาทานจึงดับ
เพราะอุปาทานดับ (อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโ)	ภพจึงดับ
เพราะภพดับ (ภวนิโรธา ชาตินิโรโ)	ชาติจึงดับ
เพราะชาติดับ	ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาส จึงดับ

(ชาตินิโรธา ชรามรณัง โสกปริเทวทุกขโมทณัสสุปายาสา นිරัชฌันติ)
 กองทุกข์ทั้งมวลนี้ มีการดับด้วยอาการอย่างนี้
 ปฏิจจสมุปบาทนี้ มีชื่อเรียกอีกว่า อิทัปปัจจยตา และ ปัจจยาการ

(วิ.ม.4/1/2-3)

กรรม 3

กรรม 3 คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาดี หรือ ชั่ว ประกอบด้วย

1. กายกรรม คือ การกระทำทางกาย
2. วจีกรรม คือ การกระทำทางวาจา
3. มโนกรรม คือ การกระทำทางใจ

(ม.ม.13/57/55)

โลกธรรม 8

โลกธรรม 8 คือ สิ่งที่เป็นธรรมดาของโลก ประกอบด้วย

1. ลาภ (ลาภ)
2. เสื่อมลาภ (อลาภ)
3. ยศ (ยศ)

4. เสื่อมยศ (อยศ)
5. นินทา (นินทา)
6. สรรเสริญ (ปลั่งสา)
7. สุข (สุข)
8. ทุกข์ (ทุกข์)

พระพุทธองค์ตรัสสอนว่า โลกธรรม 8 ประการซึ่งไม่เที่ยง ไม่มั่นคง มีความแปรผันเป็นธรรมดาหันไปมาตามโลก และโลกก็หันไปตามธรรมเหล่านี้ ผู้มีสติและมีปัญญา ย่อมไม่ยินดี ยินร้ายต่อธรรมเหล่านี้

(อง.อภฎก.23/5/203-204)

ไตรลักษณ์

ไตรลักษณ์ คือ ลักษณะ 3 ประการแห่งสังขารธรรมทั้งหลาย ประกอบด้วย

1. ความเป็นของไม่เที่ยง (อนิจจตา)
2. ความเป็นทุกข์ (ทุกขตา)
3. ความเป็นของไม่ใช่ตน (อนัตตตา)

(ส.สพ.18/1/1)

2. หลักธรรมเกี่ยวกับการศึกษา

หลักธรรมเกี่ยวกับการศึกษา ประกอบด้วย กลุ่มหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา และหลักธรรมเพื่อความสัมฤทธิ์ในการศึกษา ได้แก่

ไตรสิกขา หรือ สิกขา 3

ไตรสิกขา หรือ สิกขา 3 คือ ข้อควรศึกษา หรือข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษา 3 ประการ เพื่อฝึกหัดอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้เจริญยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุดคือ พระนิพพาน ประกอบด้วย

1. สิกขาคือศีลอันยิ่ง (อริศีลสิกขา) หรือ “ศีล” คือข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง
2. สิกขาคือจิตอันยิ่ง (อริจิตตสิกขา) หรือ “สมาธิ” คือข้อปฏิบัติสำหรับฝึกหัดอบรมจิต

เพื่อให้เกิดคุณธรรมเช่นสมาธิอย่างสูง

3. ศึกษาคือปัญญาอันยิ่ง (อริปัญญาศึกษา) หรือ “ปัญญา” คือข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง

(ที.ปา.11/305/272, อ.จ.น.ก.ก. .22/105/626-627)

ปัญญา 3

ปัญญา 3 คือ ความรอบรู้ ความรู้ทั่ว ความรู้ซึ่งด้วยความเข้าใจ ประกอบด้วย

1. ปัญญาที่เกิดจากการคิด (จินตามยปัญญา) คือ ความรู้ความเข้าใจที่ได้จากการคิด พิจารณาไตร่ตรองหาเหตุผล

2. ปัญญาที่เกิดจากการฟัง (สุตมยปัญญา) คือ ความรู้ความเข้าใจที่ได้จากการฟัง รวมถึงปัญญาที่เกิดจากการศึกษาเล่าเรียน

3. ปัญญาที่เกิดจากการอบรม (ภาวนามยปัญญา) คือ ความรู้ความเข้าใจที่ได้จากการเจริญภาวนา หรือ ปัญญาที่เกิดจากการฝึกฝนอบรมลงมือปฏิบัติ

(ที.ปา.11/305/271, อ.ภ.วิ.35/768/503-504)

อริยสัจ 4

อริยสัจ 4 หรือ ความจริงอันประเสริฐ 4 ประการ คือ ความจริงของพระอริยะ กล่าวอีกอย่างได้ว่าเป็นความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงกลายเป็นพระอริยะ ประกอบด้วย

1. อริยสัจคือทุกข์ (ทุกข์อริยสัจหรือทุกข์) คือ สภาพที่ทนได้ยาก สภาพที่บีบคั้น ขัดแย้ง บกพร่อง ขาดแก่นสารและความเที่ยงแท้ ไม่ให้ความพึงพอใจแท้จริง ได้แก่ ความเกิด (ชาติ) ความแก่ (ชรา) ความตาย (มรณะ) ความเสียใจ (โสกะ) การร้องไห้คร่ำครวญ (ปริเทวะ) ความทุกข์กาย (ทุกข์ะ) ความทุกข์ใจ (โทมนัส) ความคับแค้นใจ (อุปายาส) ความประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก (อัปปีเยหิ สัมปิโยคะ) ความพลัดพรากจากอันเป็นที่รัก (ปิเยหิ วิปปโยคะ) ความไม่ได้สิ่งที่ปรารถนา (อิจฉิตาลาภะ) กล่าวโดยย่อว่า อุปาทานชั้น 5 เป็นทุกข์ และ อยตนะภายใน 6 ประการ ก็เป็นทุกข์

2. อริยสัจคือเหตุเกิดแห่งทุกข์ (ทุกข์สมุทฺทอริยสัจหรือสมุทฺท) คือ สาเหตุที่ทำให้ทุกข์เกิด ได้แก่ ตัณหาอันทำให้เกิดอีกประกอบด้วยความเพติดเพลินและความกำหนด มีปกติให้เพติดเพลินในอารมณ์นั้นๆ คือ ตัณหา 3 ได้แก่ ความทะยานอยากในกาม (กามตัณหา) ความทะยานอยากในภพ (ภวตัณหา) และความทะยานอยากในวิภพ (วิภวตัณหา)

3. อริยสัจคือความดับทุกข์ (ทุกข์นิโรธอริยสัจหรือนิโรธ) คือ ภาวะที่ตัณหาดับสิ้นไป หรือ ภาวะที่เข้าถึงเมื่อกำจัดความไม่รู้ (อวิชชา) ทำให้ไม่ติดข้อง หลุดพ้น สงบ ปลอดโปร่ง เป็นอิสระ คือ

นิพพาน

4. อริยสังข์คือข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ (ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทาอริยสังข์หรือมรรค) คือ ปฏิปทาที่นำไปสู่ความดับแห่งทุกข์ ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ 8 (อริยอัฏฐังคิกมรรค) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง

พระพุทธองค์ตรัสสอนว่า ควรกำหนดรู้ทุกข์อริยสังข์ ควรละทุกข์สมุททยอริยสังข์ ควรทำให้แจ้งทุกข์นิโรธอริยสังข์ ควรเจริญทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทาอริยสังข์ และควรทำความพอใจ ความพยายาม ความอดสาหัส ความขะมักเขม้น ความไม่ท้อถอย สติและสัมปชัญญะให้มีประมาณยิ่งเพื่อรู้แจ้งอริยสังข์ 4 ประการที่ยังไม่รู้แจ้งตามความเป็นจริง

ความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) เป็นตัวนำ(บุพนิมิต) เพื่อความตรัสรู้อริยสังข์ 4 ประการ

(วิ.ม.4/14/21-22 , วิ.ม.4/26/33, ส.ม.19/1083/598, ส.ม.19/1084/599,

ส.ม.19/1099/610-611, ส.ม.19/1104/615, ส.ม.19/1107/617, อภ.วิ.35/198-205/163-173)

พหุสตมมืองค์ 5

พหุสตมมืองค์ 5 คือ คุณสมบัติที่ทำให้ได้รับชื่อว่าเป็นผู้คงแก่เรียน 5 ประการ ประกอบด้วย

1. เป็นผู้ได้ฟังมาก (พหุสสุตา) คือ ได้ฟัง และสั่งสมการฟังมาก หมายรวมถึง การได้ศึกษาเล่าเรียนมาก

2. จำได้ (ชตา) คือ เมื่อได้ฟัง หรือเรียนแล้ว สามารถจำได้แม่นยำ

3. คล่องปาก (วจสา ปริจิตา) คือ สามารถกล่าวถึงสิ่งที่ได้ฟัง หรือเรียนแล้วจำได้นั้นอย่างคล่องแคล่ว

4. ขึ้นใจ (มน สานุเปกขิตา) คือ สามารถนึกถึงสิ่งที่ได้ฟัง หรือเรียนแล้วจำได้นั้นอย่างขึ้นใจ

5. แหวงตลอดคิดด้วยทฤษฎี (ทฤษฎีญา สุปฏิวิทธา) คือ สามารถเข้าใจได้ลึกซึ้ง

(อง.ปญจก.22/87/155)

กาลามสูตรกัณขานิชฐาน 10

กาลามสูตรกัณขานิชฐาน 10 หรือ หลักการอย่าปลงใจเชื่อ 10 ประการ หมายถึง วิธีปฏิบัติในเรื่องที่ควรสงสัย หรือหลักความเชื่อ ที่ตรัสไว้ในกาลามสูตร ประกอบด้วย

1. อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการฟังตามกันมา (มา อนุสสเวนนะ)

2. อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการถือสืบๆ กันมา (มา ปริมปรายะ)

3. อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการเล่าลือ (มา อิติกรายะ)

4. ออย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์ (มา ปิฎกสัมปทานนยะ)
5. ออย่าปลงใจเชื่อ เพราะตรรก (การคิดเอาเอง) (มา ตักกเหตุ)
6. ออย่าปลงใจเชื่อ เพราะการอนุมาน (การคาดคะเนตามหลักเหตุผล) (มา นยเหตุ)
7. ออย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการคิดตรงตามแนวเหตุผล (มา อากาการปริวัตกณะ)
8. ออย่าปลงใจเชื่อ เพราะเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว (มา ทิฎฐินิฆมานักขันตยา)
9. ออย่าปลงใจเชื่อ เพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้ (มา ภัพพรูปตายะ)
10. ออย่าปลงใจเชื่อ เพราะนับถือวาทานสมณะนี้เป็นครูของเรา (มา สมโณ โน ครูติ)

ต่อเมื่อใด รู้เข้าใจด้วยตนว่า ธรรมเหล่านั้น เป็นอกุศล เป็นกุศล มีโทษ ไม่มีโทษ เป็นต้น แล้ว จึงควรละหรือถือปฏิบัติตามนั้น

(อง.ติก. 20/66/257)

อิทธิบาท 4

อิทธิบาท 4 หรือ คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คือคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมายประกอบด้วย

1. ความพอใจ (ฉันทะ) คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆขึ้นไป
2. ความเพียร (วิริยะ) คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดอຍ
3. ความคิด (จิตตะ) คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป
4. ความไตร่ตรอง (วิมังสา) หรือ ทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยังหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัตถุประสงค์ คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น

อิทธิบาท 4 จัดเป็นธรรมที่เป็นกุศลอย่างเดียว มีปัจจัยปรุงแต่ง และถูกปัจจัยปรุงแต่ง มีสภาวะชอบและให้ผลแน่นอน มีมรรคเป็นเหตุ เป็นเหตุนำออกจากวัฏทุกข์ ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า และเป็นเหตุให้ถึงนิพพาน

(ที.ปา.11/306/277, อภิ.วิ.35/431-465/342-357)

3. หลักธรรมเกี่ยวกับการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น

หลักธรรมเกี่ยวกับการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น ประกอบด้วย กลุ่มหลักธรรมสำหรับการติดต่อ เกี่ยวข้อง สัมพันธ์กับผู้อื่น และเพื่อการรู้จักประเภทของบุคคล ได้แก่

ทิส 6

ทิส 6 หมายถึง บุคคลประเภทต่างๆ ที่แต่ละบุคคลเกี่ยวข้องสัมพันธ์ด้วย ประกอบด้วย

1. ทิสเบื้องหน้า (ปรัถติมทิส) ได้แก่ มารดาบิดา

บุตรธิดาพึงบำรุงมารดาบิดา ผู้เป็นทิสเบื้องหน้าโดยหน้าที่ 5 ประการ คือ

- 1) ท่านเลี้ยงเรามา เราจักเลี้ยงท่านตอบ
- 2) จักทำกิจของท่าน
- 3) จักดำรงวงศ์ตระกูล
- 4) จักประพฤตินให้เหมาะสมที่จะเป็นทายาท
- 5) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

มารดาบิดาย่อมอนุเคราะห์บุตรด้วยหน้าที่ 5 ประการ คือ

- 1) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว
- 2) ให้ตั้งอยู่ในความดี
- 3) ให้ศึกษาศิลปวิทยา
- 4) หากรรยา(สามี) ที่สมควรให้
- 5) มอบทรัพย์สมบัติให้ในเวลาอันสมควร

2. ทิสเบื้องขวา (ทักษิณทิส) ได้แก่ ครูอาจารย์

ศิษย์พึงบำรุงครูอาจารย์ ผู้เป็นทิสเบื้องขวา โดยหน้าที่ 5 ประการ คือ

- 1) ลูกขึ้นยืนรับ
- 2) เข้าไปคอยรับใช้
- 3) เชื้อฟุ้ง
- 4) ดูแลปรนนิบัติ

5) เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ

ครูอาจารย์ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์ ด้วยหน้าที่ 5 ประการ คือ

- 1) แนะนำให้เป็นคนดี
- 2) ให้เรียนดี
- 3) บอกความรู้ในศิลปวิทยาทุกอย่างด้วยดี
- 4) ยกย่องให้ปรากฏในมิตรสหาย
- 5) ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย

3. ทิศเบื้องหลัง (ปัจฉิมทิศ) ได้แก่ ภรรยา

สามีพึงบำรุงภรรยา ผู้เป็นทิศเบื้องหลังโดยหน้าที่ 5 ประการ คือ

- 1) ให้เกียรติยกย่อง
- 2) ไม่ดูหมิ่น
- 3) ไม่ประพฤตินอกใจ
- 4) มอบความเป็นใหญ่ให้
- 5) ให้เครื่องแต่งตัว

ภรรยาข่อมอนุเคราะห์สามีด้วยหน้าที่ 5 ประการ คือ

- 1) จัดการงานในบ้านให้เรียบร้อย
- 2) สงเคราะห์คนข้างเคียงดี
- 3) ไม่ประพฤตินอกใจ
- 4) รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้
- 5) ขยันไม่เกียจคร้านในกิจทั้งปวง

4. ทิศเบื้องซ้าย (อุตตรทิศ) ได้แก่ มิตรสหาย

บุคคลพึงบำรุงมิตรสหาย ผู้เป็นทิศเบื้องซ้าย โดยหน้าที่ 5 ประการ คือ

- 1) การให้(การแบ่งปันสิ่งของให้)
- 2) กล่าววาจาเป็นที่รัก
- 3) ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์
- 4) วางตนสม่ำเสมอ
- 5) ไม่พุดจาหลอกหลวงกัน

มิตรสหายย่อมอนุเคราะห์ตอบด้วยหน้าที่ 5 ประการ คือ

- 1) ป้องกันมิตรผู้ประมาทแล้ว
- 2) ป้องกันทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว
- 3) เมื่อมีภัยก็เป็นทีพึ่งพำนักได้
- 4) ไม่ละทิ้งในยามอันตราย
- 5) นับถือตลอดถึงวงศ์ตระกูลของมิตร

5. ทิศเบื้องล่าง (เหฏฐิมทิศ) ได้แก่ คนรับใช้และคนงาน

นายพึงบำรุงคนรับใช้และคนงาน ผู้เป็นทิศเบื้องล่าง โดยหน้าที่ 5 ประการ คือ

- 1) จัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง
- 2) ให้อาหารและค่าจ้าง
- 3) ดูแลรักษายามเจ็บป่วย
- 4) ให้อาหารมีรสแปลก
- 5) ให้อภัยตามโอกาส

คนรับใช้และคนงานย่อมอนุเคราะห์นายด้วยหน้าที่ 5 ประการ คือ

- 1) ตื่นขึ้นทำงานก่อนนาย
- 2) เลิกงานเข้านอนทีหลังนาย
- 3) ถือเอาแต่ของที่นายให้
- 4) ทำงานให้ดีขึ้น
- 5) นำคุณของนายไปสรรเสริญ

6. ทิศเบื้องบน (อุปริมทิศ) ได้แก่ สมณพราหมณ์ คือ พระสงฆ์

คฤหัสถ์พึงบำรุงพระสงฆ์ ผู้เป็นทิศเบื้องบนโดยหน้าที่ 5 ประการ คือ

- 1) จะทำสิ่งใด ก็ทำด้วยเมตตา
- 2) จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา
- 3) จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา
- 4) เปิดประตูต้อนรับ
- 5) ถวายปัจจัยเครื่องยังชีพ

พระสงฆ์ย่อมอนุเคราะห์คฤหัสถ์ ด้วยหน้าที่ 6 ประการ คือ

- 1) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว
- 2) ให้ตั้งอยู่ในความดี
- 3) อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงาม
- 4) ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
- 5) อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
- 6) บอกทางสวรรค์ให้

ผู้ปฏิบัติดังกล่าวนี้ถือว่าได้ปฏิบัติหน้าที่ต่อผู้ที่เกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ได้อย่างถูกต้อง

เหมาะสม

(ที่.ป.า.11/266-272/212-216)

มิตรแท้ 4

มิตรแท้ 4 หรือ มิตรมีใจดี มี 4 จำพวก ได้แก่

1. มิตรมีอุปการะ มีลักษณะดังนี้
  - 1.1. ป้องกันมิตรผู้ประมาทแล้ว
  - 1.2. ป้องกันทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว
  - 1.3. เมื่อมีภัยก็เป็นที่พักพิงน่านได้
  - 1.4. เมื่อมีกิจที่จำเป็นเกิดขึ้น ก็ช่วย โภคทรัพย์ให้ 2 เท่าของทรัพย์ที่ต้องการในกิจนั้น
2. มิตรร่วมทุกข์ร่วมสุข มีลักษณะดังนี้
  - 2.1. บอกความลับแก่เพื่อน
  - 2.2. ปิดความลับของเพื่อน
  - 2.3. ไม่ละทิ้งในยามอันตราย
  - 2.4. แม้ชีวิตก็อาจจะสละเพื่อประโยชน์ของเพื่อนได้
3. มิตรแนะนำประโยชน์ มีลักษณะดังนี้
  - 3.1. ห้ามมิให้ทำความชั่ว
  - 3.2. แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี
  - 3.3. ให้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
  - 3.4. บอกทางสวรรค์ให้
4. มิตรมีความรักใคร่ มีลักษณะดังนี้
  - 4.1. ไม่พอใจความเสื่อมของเพื่อน

- 4.2.พอใจความเจริญของเพื่อน
- 4.3.ห้ามปรามคนที่นินทาเพื่อน
- 4.4.สนับสนุนคนที่สรรเสริญเพื่อน

พระพุทธองค์ตรัสสอนให้คบมิตรแท้ 4 จำพวกนี้ด้วยความจริงใจ

(ที.ปา.11/260-265/209-212)

กัลยาณมิตรธรรม 7

กัลยาณมิตรธรรม 7 หรือ องค์แห่งมิตร 7 ประการ คือ คุณสมบัติของมิตรดีที่ควรคบหรือควรเข้าใจดี เพราะจะเป็นเหตุให้ผู้คบหา มีความเจริญ และประสบสิ่งดีงาม ประกอบด้วย

1. เป็นที่รักเป็นที่พอใจ (ปิโย) คือเป็นมิตรที่น่ารัก มีลักษณะแห่งกัลยาณมิตร 8 ประการ คือ

- 1.1. มีศรัทธา เชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เชื่อกรรมและผลของกรรม
- 1.2. มีศีล คือ เป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นที่นับถือ
- 1.3. มีการฟัง การศึกษาเล่าเรียนมาก
- 1.4. มีความเสียสละ มักน้อย สันโดษ
- 1.5. มีความเพียร
- 1.6. มีสติ
- 1.7. มีสมาธิ
- 1.8. มีปัญญา

2. เป็นที่เคารพ (ครุ)

3. เป็นที่ยกย่อง (ภาวนีโย)

4. เป็นนักพูด (วัตตา จะ) คือ เป็นผู้ฉลาดในการใช้คำพูด

5. เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ (วณักขโม)

6. เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้ (คัมภีร์ญจะ กถัง กัตตา) คือ สามารถอธิบายเรื่องที่ลึกซึ้งให้ผู้อื่นเข้าใจได้

7. ไม่ชักนำในอฐานะ (โน จักฺขฺฐาเน นิโยชเย) คือ ไม่แนะนำให้ทำในสิ่งที่เป็นโทษ แต่ชักชวนให้ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูล มีผลเป็นสุข

(อง.สตตค.23/37/57)

จริต 6

จริต 6 หรือ จริยา 6 คือ ประเภทของพฤติกรรม ซึ่งแสดงออกเป็นความประพฤติปกติอันมาจากพื้นเพของจิตซึ่งฝังอยู่ในกมลสันดาน 6 ประเภท ได้แก่

1. รากจริต คือ ผู้มีรากะเป็นความประพฤติปกติ แสดงออกโดยประพฤตินักไปทางรักสวยรักงาม ในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงตรัสเรื่องความไม่สวยงาม (อสุกถา) แก่ บุคคลรากจริต
2. โทสจริต คือ ผู้มีโทสะเป็นความประพฤติปกติ แสดงออกโดยประพฤตินักไปทางใจร้อน ชอบหงุดหงิดง่าย พระพุทธองค์ทรงตรัสเรื่องการเจริญเมตตาแก่บุคคลโทสจริต
3. โมหจริต คือ ผู้มีโมหะเป็นความประพฤติปกติ แสดงออกโดยประพฤตินักไปทางหลงงมงาย พระพุทธองค์ทรงแนะนำ การเล่าเรียน การไต่ถาม การฟังธรรมตามกาล การสนทนาธรรมตามกาลการอยู่ร่วมกับครูแก่บุคคลโมหจริต
4. วิตกจริต คือ ผู้มีวิตกเป็นความประพฤติปกติ แสดงออกโดยประพฤตินักไปทางนึกคิดฟุ้งซ่าน พระพุทธองค์ทรงตรัสเรื่อง การกำหนดลมหายใจ (อานาปานสติ) แก่บุคคลวิตกจริต
5. สัทธาจริต คือ ผู้มีศรัทธาเป็นความประพฤติปกติ แสดงออกโดยประพฤตินักไปทางมีจิตซาบซึ้ง ชื่นบาน น้อมใจเลื่อมใสโดยง่าย พระพุทธองค์ทรงตรัสบอกมิติน่าเลื่อมใส ความตรัสรู้ชอบของพระพุทธเจ้า ความเป็นธรรมดีแห่งพระธรรม การปฏิบัติชอบของพระสงฆ์ และศีลของตนแก่บุคคลสัทธาจริต
6. ญาณจริต หรือ พุทธิจริต คือ ผู้มีความรู้เป็นความประพฤติปกติ แสดงออกโดยประพฤตินักไปในทางใช้ความคิดพิจารณา พระพุทธองค์ทรงตรัสนิมิตแห่งวิปัสสนา มีอาการไม่เที่ยง มีอาการเป็นทุกข์ มีอาการเป็นอนัตตาแก่บุคคลญาณจริต

(ขุ.ม.29/156/430, ขุ.จ.30/85/304)

สังคหัตถ์ 4

สังคหัตถ์ 4 หรือ ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว เป็นธรรมสำหรับยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี จัดได้ว่าเป็นหลักการสงเคราะห์ที่ดี ประกอบด้วย

1. การให้ (ทาน) คือ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือด้วยการให้เงิน สิ่งของ ขวัญกำลังใจ ความรู้ คำแนะนำ การสั่งสอน การให้อภัย รวมถึงการให้ธรรมซึ่งเป็นเลิศกว่าการให้ทั้งหลาย
2. วาจาเป็นที่รัก (เปยยวัชชะ) หรือ ปิยวาจา คือ กล่าวคำไพเราะอ่อนหวาน สุภาพอ่อนโยน ก่อให้เกิดความรักความสามัคคี ให้เกิดมีไมตรีที่ดีต่อกัน ตลอดถึงการแสดงธรรมซึ่งเป็นเลิศกว่า

วาจาเป็นที่รักทั้งหลาย

3. การประพฤติประโยชน์ (อรรถจริยา) คือ การทำประโยชน์ด้วยการชวนช่วยช่วยเหลือ การงานต่างๆ การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงการช่วยชักชวนผู้ที่ไม่มีความศรัทธา ไม่มีศีล มีความตระหนี่ มีปัญหาทราวม ให้มีศรัทธาตั้งมั่นในศีล มีความยินดีในการเสียสละ และมีปัญหาพิจารณา ซึ่งเป็นเลิศกว่าการประพฤติประโยชน์ทั้งหลาย

4. การวางตนสม่ำเสมอ (สมานัตตตา) คือ การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอกับผู้อื่นทั้งหลาย รวมถึงการวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ตลอดถึงการมีความเสมอกันโดยธรรม เช่น พระโศดามันมีตนเสมอกับพระโศดามัน พระอรหันต์มีตนเสมอกับพระอรหันต์ เป็นต้น ซึ่งเป็นเลิศกว่าการวางตนสม่ำเสมอทั้งหลาย

(ที.ปา.11/210/170-171, ที.ปา.11/313/295, อัง.จตุกก.21/32/50-51, อัง.จตุกก.21/256/373, อัง.อุทฺตก.23/24/267, อัง.นวก.23/5/440-441)

พรหมวิหาร 4 หรือ อัปมัญญา 4

พรหมวิหาร 4 หรือ อัปมัญญา 4 คือ ธรรมประจำใจอันประเสริฐเพื่อใช้กำกับความประพฤติ เพื่อให้ปฏิบัติตนชอบต่อผู้อื่น เป็นหลักธรรมเพื่อความผาสุก ปราศจากความเบียดเบียน และทำให้ผู้ปฏิบัติมีจิตสูง ประกอบด้วย

1. ความรักใคร่ (เมตตา) คือ ความปรารถนาดี อยากให้ผู้อื่นมีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรี และคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์และสัตว์โดยไม่มีประมาณ
2. ความสงสาร (กรุณา) คือ ความปรารถนาจะให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ มีจิตกอบปรีย์ด้วยความกรุณาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายไม่มีประมาณเพื่อให้ทุกผู้ทุกนามปลอดพ้นจากความทุกข์
3. ความพลอยยินดี (มุทิตา) คือ ความรู้สึกพ่องใสเบิกบานใจ ปราศจากความอิจฉาริษยาเมื่อผู้อื่นได้ดีมีความสุข และพลอยยินดีกับเขาด้วย
4. ความวางเฉย (อุเบกขา) คือ ความวางใจเป็นกลาง หรือความเที่ยงธรรม ยุติธรรมอันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา

อัปมัญญา 4 จัดเป็นธรรมที่เป็นกุศลก็มี ที่เป็นอัพยากฤตก็มี มีเมตตาเป็นเหตุ มีปัจจัยปรุงแต่งและถูกปัจจัยปรุงแต่ง

(ที.ม.10/327/256, ที.ปา.11/308/280, อัง.จตุกก.21/125/190-193, อภิ.วิ.35/683-702/433-446)

สารณียธรรม 6

สารณียธรรม 6 คือ ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึง 6 ประการ ประกอบด้วย

1. ตั้งมั่นเมตตาทายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง (เมตตาทายกรรม) คือ มีการกระทำทางกายที่ทำด้วยจิตที่ประกอบด้วยเมตตา เช่น แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง เต็มใจช่วยเหลืองานของเพื่อนด้วยดี
2. ตั้งมั่นเมตตาวาจกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง (เมตตาวาจกรรม) คือ กล่าววาจาที่มาจากจิตที่ประกอบด้วยเมตตา เช่น กล่าววาจาสุภาพ บอก แนะนำ ตักเตือนสิ่งที่เป็นประโยชน์ ด้วยความปรารถนาดี ทั้งต่อหน้าและลับหลัง
3. ตั้งมั่นเมตตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง (เมตตามโนกรรม) คือ มีจิตที่ประกอบด้วยเมตตา ปรารถนาดี มองเพื่อนในแง่ดี มีจิตคิดเกื้อกูลกัน ทั้งต่อหน้าและลับ หลัง
4. บริโภคโดยไม่แบ่งแยกกลางทั้งหลายอันประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม โดยที่สุคนธ์เพียงพินิตบาต (อาหารในบาตร) บริโภคกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้มีศีล (สาธารณ โภคี) คือ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่เห็นแก่ตัว เมื่อได้สิ่งของใดมาโดยชอบธรรม ก็นำมาแบ่งปันกัน เช่น แบ่งขนม สิ่งของเครื่องใช้ ให้เพื่อน
5. มีศีลไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท ท่านผู้รู้สรรเสริญ ที่ไม่ถูกค้นหาและทักท้วงครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิ เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง (ศีลสามัญญตา) คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ไม่ทำให้เพื่อนต้องเดือดร้อนเพราะการกระทำที่ไม่ดีของตน
6. มีอริยทักขณิ อันเป็นธรรมเครื่องนำออก เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้ทำตาม เสมอกันเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง (ทักขณิสามัญญตา) คือ มีความเห็นชอบร่วมกัน คือ มีสัมมาทักขณิ เสมอกันเพื่อน

สารณียธรรม 6 นี้ เป็นธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกันของหมู่คณะ เช่น หมู่สงฆ์ กลุ่มนิสิต นักศึกษา เพื่อนร่วมงานในองค์กรเดียวกัน เป็นธรรมเป็นที่ทำให้เป็นที่ระลึกถึง ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อ ความสงเคราะห์กัน เพื่อ ความไม่วิวาทกัน เพื่อ ความสามัคคีกัน และเพื่อความ เป็นอันเดียวกัน

สารณียธรรม 6 จัดเป็นธรรมที่มีอุปการะมาก

(ที.ปา.11/323/311-312, ที.ปา.11/356/387-388, อัง.ลฎก.22/12/427-428)

4. หลักธรรมที่พึงละ

หลักธรรมที่พึงละ ประกอบด้วย กลุ่มหลักธรรมที่เป็นอกุศลธรรม ที่นิสิตนักศึกษาพึงหลีกเลี่ยง และพึงละ ได้แก่

อกุศลมูล 3

อกุศลมูล 3 คือ ที่มา ต้นตอ รากเหง้าของอกุศลธรรม หรือความชั่วทั้งหลาย ประกอบด้วย

1. ความอยากได้ (โลภะ) เมื่อบุคคลอยากได้ก็เกิดความ โลภ และอาจทำสิ่งที่ไม่ดีได้มากมาย เช่น ลักขโมย ชักยอกทรัพย์ คอรัปชั่น
2. ความคิดประทุษร้าย (โทสะ) เมื่อบุคคลคิดประทุษร้ายก็เกิดการเบียดเบียนทำร้ายกันขึ้น
3. ความหลง (โมหะ) เมื่อบุคคลมีความหลงก็ชักนำไปสู่การทำสิ่งผิดต่างๆ มากมาย

(ที.ปา.11/305/259)

อกุศลวิตก 3

อกุศลวิตก 3 คือ ความตรึกที่เป็นอกุศล หรือ ความนึกคิดที่ไม่ดี 3 ประการ ประกอบด้วย

1. ความตรึกในทางกาม (กามวิตก) คือ ความนึกคิดในทางแสวงหาหรือ พัวพันข้องเกี่ยวในสิ่งที่สนองความต้องการของตนเองในทางกามสุข ทั้งวัตถุกาม และกิเลสกาม
2. ความตรึกในทางพยาบาท (พยาบาทวิตก) คือ ความนึกคิดที่ประกอบด้วยความขัดเคืองเพ่งมองในแง่ร้าย
3. ความตรึกในทางเบียดเบียน (วิหิงสาวิตก) คือ ความนึกคิดในทางทำลาย ทำร้ายหรือก่อความเดือดร้อนให้ผู้อื่น

(ที.ปา.11/305/260, อจ.ติก.20/125/372)

ตัณหา 6

ตัณหา 6 คือ ความทะยานอยาก ประกอบด้วย

1. ความทะยานอยากได้รูป (รูปตัณหา) หมายถึง ความอยากได้รูป
2. ความทะยานอยากได้เสียง (สัทตตัณหา) หมายถึง ความอยากได้เสียง
3. ความทะยานอยากได้กลิ่น (คันธตัณหา) หมายถึง ความอยากได้กลิ่น
4. ความทะยานอยากได้รส (รสตัณหา) หมายถึง ความอยากได้รส

5. ความทะยานอยากได้โภภุจัพพะ (โภภุจัพพัตถา) หมายถึง ความอยากได้สัมผัสหรือสิ่งที่ถูกต้องกาย

6. ความทะยานอยากได้ธรรมารมณ (ฉัมมัตถา) หมายถึง ความอยากได้อารมณ์ที่เกิดกับใจ

(ที.ปา.11/323/318, ส.นิ.16/195/295)

ทุจริต 3

ทุจริต 3 คือ ความประพฤติชั่ว 3 ประการ ประกอบด้วย

1. ความประพฤติชั่วด้วยกาย (กายทุจริต) คือ การทำไม่ดีทางกาย ได้แก่ การฆ่าสัตว์ (ปาณาติบาต) การลักทรัพย์ (อทินนาทาน) และ การประพฤติผิดในกาม (กามสุมิฉาจาร)

2. ความประพฤติชั่วด้วยวาจา (วจีทุจริต) คือ การทำไม่ดีทางวาจา ได้แก่ พูดเท็จ (มุสาวาท) พูดส่อเสียด (ปิสุณาวาจา) พูดคำหยาบ (พรุสวาจา) และ พูดเพ้อเจ้อ (สัมผัปปลาปะ)

3. ความประพฤติชั่วด้วยใจ (มโนทุจริต) คือ การทำไม่ดีทางใจ ได้แก่ ความเพ่งเล็งอยากได้ของของเขา (อภิชณา) ความคิดร้าย (พยาบาท) และ ความเห็นผิด (มิจฉาทิฏฐิ)

(ที.ปา.11/305/260, อ.จ.ติ.20/2/140)

อคติ 4

อคติ 4 คือ ความลำเอียง 4 ประการ ประกอบด้วย

1. ความลำเอียงเพราะชอบ (ฉันทาคติ)

2. ความลำเอียงเพราะชัง (โทสาคติ)

3. ความลำเอียงเพราะหลง (โมหาคติ)

4. ความลำเอียงเพราะกลัว (ภยาคติ)

(ที.ปา.11/311/288)

อกุศลกรรมบถ 10

อกุศลกรรมบถ 10 หรือ ทางแห่งอกุศลกรรม 10 คือ ทางทำกรรมชั่ว หรือทางกระทำความชั่ว 10 ประการ อันเป็นทางนำไปสู่ความเสื่อม ความทุกข์ หรือทุกข์ ประกอบด้วย

ก. การกระทำทางกาย (กายกรรม 3)

1. การฆ่าสัตว์ (ปาณาติบาต)

2. การลักทรัพย์ (อทินนาทาน)

3. การประพฤติผิดในกาม (กามสุมิฉาจาร)

ข. การกระทำทางวาจา (วจีกรรม 4)

4. การพูดเท็จ (มุสาวาท)
5. การพูดต่อเสียด (ปิสฺณาวาจา)
6. การพูดคำหยาบ (ผรุสฺสาวาจา)
7. การพูดเพื่อเจ้อ (สัมผັปปลาปะ)

ค. การกระทำทางใจ (มโนกรรม 3)

8. ความเพ่งเล็งอยากได้ของของเขา (อภิชฌา)
9. ความคิดร้าย (พยาบาท)
10. ความเห็นผิด (มิจฉาทิฎฐิ)

อกุศลกรรมบถ 10 จัดเป็นธรรมที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม และเรียกชื่อได้หลายอย่างดังนี้ ธรรมที่ไม่ดี (อญ.ทสก.24/178/330) อนริยธรรม (อญ.ทสก.24/179/331) อกุศลธรรม (อญ.ทสก.24/180/332) ธรรมที่ไม่เป็นประโยชน์ (อญ.ทสก.24/181/332) อธรรม (อญ.ทสก.24/182/333) ธรรมที่มีอาสวะ (อญ.ทสก.24/183/333) ธรรมที่มีโทษ (อญ.ทสก.24/184/334) ธรรมที่เป็นเหตุให้เดือดร้อน (อญ.ทสก.24/185/334) ธรรมที่เป็นเหตุให้ถึงจุดและปฏิสนธิ (อญ.ทสก.24/186/335) ธรรมที่มีทุกข์เป็นกำไร (อญ.ทสก.24/187/335) ธรรมที่มีทุกข์เป็นวิบาก (อญ.ทสก.24/188/336) ธรรมที่ไม่ใช่อริยมรรค (อญ.ทสก.24/189/337) ธรรมที่เป็นฝ่ายดำ (อญ.ทสก.24/190/337) อสังฆธรรม (อญ.ทสก.24/191/338) ธรรมของอสังคตบุรุษ (อญ.ทสก.24/192/338) ธรรมที่ไม่ควรให้เกิดขึ้น (อญ.ทสก.24/193/339) ธรรมที่ไม่ควรเสพ (อญ.ทสก.24/194/339) ธรรมที่ไม่ควรเจริญ (อญ.ทสก.24/195/340) ธรรมที่ไม่ควรทำให้มาก (อญ.ทสก.24/196/340) ธรรมที่ไม่ควรระลึก (อญ.ทสก.24/197/341) และ ธรรมที่ไม่ควรทำให้แจ้ง (อญ.ทสก.24/198/341)

บุคคลผู้ดำเนินตามอกุศลกรรมบถ 10 คือ บุคคลประกอบด้วยธรรม 10 ประการนี้ คือ 1. เป็นผู้ฆ่าสัตว์ 2. เป็นผู้ลักทรัพย์ 3. เป็นประพฤตินิโคตในกาม 4. เป็นผู้พูดเท็จ 5. เป็นผู้พูดต่อเสียด 6. เป็นผู้พูดคำหยาบ 7. เป็นผู้พูดเพื่อเจ้อ 8. เป็นผู้เพ่งเล็งอยากได้ของเขา 9. เป็นผู้มิจิตพยาบาท 10. เป็นมิจฉาทิฎฐิ พระพุทธองค์ตรัสว่าเป็นผู้ไม่ควรเสพ (อญ.ทสก.24/199/343) เป็นผู้ไม่ควรคบ (อญ.ทสก.24/200/344) เป็นผู้ไม่ควรนั่งใกล้ (อญ.ทสก.24/201/344) เป็นผู้ไม่ควรบูชา (อญ.ทสก.24/202/344) เป็นผู้ไม่ควรสรรเสริญ (อญ.ทสก.24/203/344) เป็นผู้ไม่ควรเคารพ (อญ.ทสก.24/204/344) เป็นผู้ไม่ควรยำเกรง (อญ.ทสก.24/205/344) เป็นผู้ไม่ควรให้ยินดี (อญ.ทสก.24/206/344) ย่อมไม่บริสุทฺธ (อญ.ทสก.24/207/344) ย่อมครอบงำมานะไม่ได้ (อญ.ทสก.24/208/344) ย่อมไม่เจริญด้วยปัญญา (อญ.ทสก.24/209/345) และ ย่อมประสบสิ่งที่ไม่ใช่บุญเป็นอันมาก

(อง.ทสก.24/210/345) ย่อมดำรงอยู่ในนรก เหมือนถูกนำไปฝังไว้ (อง.ทสก.24/211-214/346-352) เป็นผู้ไม่แก้แค้นล้าอยู่ครองเรือน (อง.ทสก.24/215/352) ย่อมบริหารตนให้ถูกกำจัด ถูกทำลาย (อง.ทสก.24/225-228/379-380) หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก (อง.ทสก.24/229-232/381-382) พึงทราบว่าเป็นพาล (อง.ทสก.24/233-236/383-384) ทั้งนี้ ธรรม 10 ประการนี้ สามารถขยายได้ถึง 40 ประการ คือ ในแต่ละข้อธรรมขยายได้เป็น 4 ข้อ เช่น 1. เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ขยายได้เป็น 1.1 ตนเองเป็นผู้ฆ่าสัตว์ 1.2 ชักชวนผู้อื่นให้ฆ่าสัตว์ 1.3 เป็นผู้พ้อใจการฆ่าสัตว์ 1.4 สรรเสริญการฆ่าสัตว์ เป็นต้น

(ที.ปา.11/347/362, ที.ปา.11/360/431, อง.ทสก.24/178-236/330-384)

อบายमुख 4

อบายमुख 4 คือทางแห่งความเสื่อมของ โภคทรัพย์ 4 ประการ ที่ควรหลีกเลี่ยง ประกอบด้วย

1. เป็นนักเลงหญิง
2. เป็นนักเลงสุรา
3. เป็นนักเลงการพนัน
4. เป็นผู้มิมิตรชั่ว มีสหายชั่ว มีเพื่อนชั่ว

(อง.อฎฐก.23/54/342)

อบายमुख 6

อบายमुख 6 คือทางแห่งความเสื่อมของ โภคทรัพย์ 6 ประการ ที่ควรหลีกเลี่ยง ประกอบด้วย

1. การหมกมุ่นในการเสพของมีนเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เป็นอบายमुखแห่ง โภคะทั้งหลาย
2. การหมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกชอกชอย ในเวลากลางคืน เป็นอบายमुखแห่ง โภคะทั้งหลาย
3. การเที่ยวดูมหรสพ เป็นอบายमुखแห่ง โภคะทั้งหลาย
4. การหมกมุ่นในการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เป็นอบายमुखแห่ง โภคะทั้งหลาย
5. การหมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตร เป็นอบายमुखแห่ง โภคะทั้งหลาย
6. การหมกมุ่นในความเกียจคร้าน เป็นอบายमुखแห่ง โภคะทั้งหลาย

(ที.ปา.11/247/202)

โทษแห่งสุราเมรัย

การหมกมุ่นในการเสพของมีนเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท มีโทษ 6 ประการ ดังนี้

1. เสียทรัพย์ทันตาเห็น
2. ก่อการทะเลาะวิวาท
3. เป็นบ่อเกิดแห่งโรค
4. เป็นเหตุให้เสียชื่อเสียง
5. เป็นเหตุให้ไม่รู้จักอาย
6. เป็นเหตุทอนกำลังปัญญา

(ที่.ปา.11/248/202-203)

โทษแห่งการเที่ยวกลางคืน

การหมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอย ในเวลากลางคืน มีโทษ 6 ประการ ดังนี้

1. เชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษาดน
2. เชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษานุตรภรรยา
3. เชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษาทรัพย์สมบัติ
4. เป็นที่สงสัยของคนอื่นด้วยเหตุต่างๆ
5. มักถูกใส่ร้ายด้วยเรื่องไม่เป็นจริง
6. ทำให้เกิดความลำบากมากหลายอย่าง

(ที่.ปา.11/249/203)

โทษแห่งการเที่ยวดูมหรสพ

การเที่ยวดูมหรสพ 6 ประการ ดังนี้

1. มีการรำที่ไหน (ไปที่นั่น)
2. มีการขับร้องที่ไหน (ไปที่นั่น)
3. มีการประโคมที่ไหน (ไปที่นั่น)
4. มีเสภาที่ไหน (ไปที่นั่น)
5. มีการบรรเลงที่ไหน (ไปที่นั่น)
6. มีเถิดเทิงที่ไหน (ไปที่นั่น)

โทษแห่งการเที่ยวดูมหรสพ เช่น ทำให้เสียทรัพย์ เสียเวลา และเสียสุขภาพ

(ที่.ปา.11/250/203-204)

โทษแห่งการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาท

การหมกมุ่นในการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาท มีโทษ 6 ประการ ดังนี้

1. ผู้ชนะยอมก่อเวร
2. ผู้แพ้ยอมเสียค้ายทรัพย์สินที่เสียไป
3. เสียทรัพย์สินทันตาเห็น
4. ถ้อยคำที่เป็นพยานในศาล เชื่อถือไม่ได้
5. ถูกมิตรอำมาตย์คูหมีน
6. ไม่มีใครประสงค์จะแต่งงานด้วย เพราะเห็นว่าชายผู้นี้เป็นนักเลง การพนันไม่สามารถจะเลี้ยงดูภรรยาได้

(ที่.ป.า.11/251/204)

โทษแห่งการคบคนชั่วเป็นมิตร

การหมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตร 6 ประการ ดังนี้

1. เขามีนักเลงการพนันเป็นมิตรสหาย
2. เขามีนักเลงเจ้าชู้เป็นมิตรสหาย
3. เขามีนักเลงเหล้าเป็นมิตรสหาย
4. เขามีคนหลอกลวงเป็นมิตรสหาย
5. เขามีคนโกงเป็นมิตรสหาย
6. เขามีโจรเป็นมิตรสหาย

โทษแห่งการคบคนชั่วเป็นมิตร เช่น ถูกชักจูงไปในทางเสื่อม เสียทรัพย์สิน เสียเวลา เสียสุขภาพ และ ทำให้ผู้อื่นเข้าใจว่าเป็นคนชั่วเช่นเดียวกับผู้ที่คบ

(ที่.ป.า.11/252/204-205)

โทษแห่งความเกียจคร้าน

การหมกมุ่นในความเกียจคร้าน 6 ประการ ดังนี้

1. มักอ้างว่า ‘หนาวเกินไป’ แล้วไม่ทำงาน
2. มักอ้างว่า ‘ร้อนเกินไป’ แล้วไม่ทำงาน
3. มักอ้างว่า ‘เวลายืดเกินไป’ แล้วไม่ทำงาน
4. มักอ้างว่า ‘เวลายังเช้าเกินไป’ แล้วไม่ทำงาน
5. มักอ้างว่า ‘หิวเกินไป’ แล้วไม่ทำงาน

6. มักอ้างว่า ‘กระหายเงินไป’ แล้วไม่ทำงาน
ความเกียจคร้าน ทำให้โรคภัยที่ยังไม่เกิดก็ไม่เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็ถึงความเสื่อมสิ้นไป

(ที.ปา.11/253/205)

มิตรเทียม 4

มิตรเทียม 4 คือ ผู้ที่ไม่ใช่มิตรแท้ มี 4 จำพวก ได้แก่

1. คนที่ถือเอาแต่ประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียว มีลักษณะดังนี้
  - 1.1. เป็นผู้ถือเอาแต่ประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียว
  - 1.2. เสียน้อย ประรณานะจะได้มาก
  - 1.3. เมื่อตัวเองมีภัยจึงทำกิจของเพื่อน
  - 1.4. คบเพื่อนเพราะเห็นแก่ประโยชน์
2. คนดีแต่พูด มีลักษณะดังนี้
  - 2.1. กล่าวต้อนรับด้วยเรื่องที่เป็นอดีตไปแล้ว
  - 2.2. กล่าวต้อนรับด้วยเรื่องที่ยังมาไม่ถึง
  - 2.3. สงเคราะห์ด้วยสิ่งที่หาประโยชน์มิได้
  - 2.4. เมื่อมีกิจเกิดขึ้นเฉพาะหน้าก็แสดงความขัดข้อง
3. คนพูดประจบ มีลักษณะดังนี้
  - 3.1. เพื่อนทำชั่ว ก็คล้อยตาม
  - 3.2. เพื่อนทำดี ก็คล้อยตาม
  - 3.3. สรรเสริญต่อหน้า
  - 3.4. นินทาลับหลัง
4. คนที่เป็นเพื่อนชักนำในทางเสื่อม มีลักษณะดังนี้
  - 4.1. เป็นเพื่อนที่ชักนำให้หมกมุ่นในการเสพของมีนเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท
  - 4.2. เป็นเพื่อนที่ชักนำให้หมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอย ในเวลากลางคืน
  - 4.3. เป็นเพื่อนที่ชักนำในการเที่ยวดูมหรสพ
  - 4.4. เป็นเพื่อนที่ชักนำให้หมกมุ่นในการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาท

พระพุทธองค์ตรัสสอนให้หลีกเลี่ยงการคบมิตรเทียม 4 จำพวกนี้

(ที.ปา.11/254-259/207-209)

อนันตริยกรรม 5

อนันตริยกรรม 5 คือ กรรมหนักที่สุด 5 ประการ ประกอบด้วย

1. ฆ่ามารดา (มาตุฆาต)
2. ฆ่าบิดา (ปิตุฆาต)
3. ฆ่าพระอรหันต์ (อรหันตฆาต)
4. มีจิตประทุษร้ายทำร้ายพระพุทธเจ้าจนถึงยังพระโลหิตให้ห้อด้วยจิตคิดร้าย

(โลหิตุปบาท)

5. ทำลายสงฆ์ให้แตกกัน (สังฆเภท)

(อภิ.วิ.35/940/595)

นิ वर्ณ 5

นิ वर्ณ 5 คือ ธรรมที่กัณฐิตไม่ให้บรรลุความดี 5 ประการ ประกอบด้วย

1. ความพอใจในกาม (กามฉันทะ)
2. ความคิดร้าย (พยาบาท)
3. ความหุดหู่และเซื่องซึม (ถีนมิทธะ)
4. ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ (อุทธัจจกุกกุกจะ)
5. ความลั้ลเสงสัย (วิจิกิจฉา)

(อง.ปญจก.22/51/89)

อนุ สัย 7

อนุ สัย 7 หมายถึง กิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน 7 ประการ ประกอบด้วย

1. อนุ สัยคือความกำหนัดในกาม (กามราคานุ สัย) หมายถึง ความคิดใจ ความพอใจในกาม เป็นกิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน
2. อนุ สัยคือความยินร้าย (ปฏิมานุ สัย) หมายถึง ความขัดใจ ความขัดเคือง เป็นกิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน
3. อนุ สัยคือความเห็นผิด (ทิฏฐานุ สัย) หมายถึง ความเห็นที่ไม่ถูกต้อง เป็นกิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน
4. อนุ สัยคือความลั้ลเสงสัย(วิจิกิจฉานุ สัย) หมายถึง ไม่นั่นใจ ความสงสัย เป็นกิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน
5. อนุ สัยคือความถือตัว (มานานุ สัย) หมายถึง ความถือตัว ความสำคัญตนว่าเป็นอย่างนั้น

อย่างนี้ เป็นกิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน

6. อนุสัยคือความติดใจในภพ (ภวราคาอนุสัย) หมายถึง ความติดใจ ความพอใจ ความปรารถนาที่จะอยู่ในภพนั้นภพนี้ เป็นกิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน

7. อนุสัยคือความไม่รู้แจ้ง (อวิชชาอนุสัย) หมายถึง ความไม่รู้จริง ความไม่รู้ทุกข์ ไม่รู้เหตุเกิดทุกข์ ไม่รู้ความดับทุกข์ และไม่รู้จักปฏิบัติเพื่อไปถึงความดับทุกข์ เป็นกิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน

อนุสัย 7 นี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สังโยชน์ 7

(ที.ปา.11/332/337, อภ.สตุตค.23/11/17, อภ.วิ.35/949/605-606)

สังโยชน์ 10

สังโยชน์ 10 คือ กิเลสที่ผูกมัดใจสัตว์ไว้ในภพ หรือ ธรรมที่มีดัดสัตว์ไว้กับทุกข์ 10 ประการ ประกอบด้วย

1. กิเลสเครื่องประกอบสัตว์ไว้ในภพคือกามราคะ (กามราคสังโยชน์) หมายถึง ความติดใจในกามคุณ เป็นสิ่งทำให้สัตว์ยังอยู่ในภพ

2. กิเลสเครื่องประกอบสัตว์ไว้ในภพคือปฏิฆะ (ปฏิฆสังโยชน์) หมายถึง ความขัดใจ ความหงุดหงิดขัดเคือง เป็นสิ่งทำให้สัตว์ยังอยู่ในภพ

3. กิเลสเครื่องประกอบสัตว์ไว้ในภพคือมานะ (มานสังโยชน์) หมายถึง ความถือตัว เป็นสิ่งทำให้สัตว์ยังอยู่ในภพ

4. กิเลสเครื่องประกอบสัตว์ไว้ในภพคือทิฏฐิ (ทิฏฐิสังโยชน์) หมายถึง ความเห็นผิด เป็นสิ่งทำให้สัตว์ยังอยู่ในภพ

5. กิเลสเครื่องประกอบสัตว์ไว้ในภพคือวิจิกิจฉา (วิจิกิจฉาสังโยชน์) หมายถึง ความลังเลสงสัย เป็นสิ่งทำให้สัตว์ยังอยู่ในภพ

6. กิเลสเครื่องประกอบสัตว์ไว้ในภพคือศีลพตปรัมมาส (ศีลพตปรัมมาส สังโยชน์) หมายถึง ความถือมั่นศีลพต เป็นสิ่งทำให้สัตว์ยังอยู่ในภพ

7. กิเลสเครื่องประกอบสัตว์ไว้ในภพคือภวราคะ (ภวราคสังโยชน์) หมายถึง ความติดใจปรารถนาในภพ เป็นสิ่งทำให้สัตว์ยังอยู่ในภพ

8. กิเลสเครื่องประกอบสัตว์ไว้ในภพคืออิสสา (อิสสาสังโยชน์) หมายถึง ความริษยา เป็นสิ่งทำให้สัตว์ยังอยู่ในภพ

9. กิเลสเครื่องประกอบสัตว์ไว้ในภพคือมัจฉริยะ (มัจฉริยะสังโยชน์) หมายถึง ความตระหนี่ เป็นสิ่งทำให้สัตว์ยังอยู่ในภพ

10. กิเลสเครื่องประกอบสัตว์ไว้ในภพคืออวิชชา (อวิชชาสัง โยชน) หมายถึง ความไม่รู้จริง เป็นสิ่งทำให้สัตว์ยังอยู่ในภพ

กล่าวได้ว่าสังโยชน ทั้ง 10 ประการ ผู้กมฺคฺใจสัตว์ให้อยู่ในภพ คือเมื่อยังมีกิเลสอยู่ก็ยังไม่สามารถหลุดพ้นจากวัฏสงสารได้

(อภิ.วิ.35/969/620)

ปริสฺมละ 9

ปริสฺมละ 9 หรือมลทินของคน 9 ประการ ประกอบด้วย

1. ความโกรธ (โกธะ)
2. ความลบหลู่คุณท่าน (มกฺขะ)
3. ความริษยา (อิสฺสา)
4. ความตระหนี่ (มัจฉริยะ)
5. ความเจ้าเล่ห์ (มายา)
6. ความโอ้อวด (สาเลชยะ)
7. การพูดเท็จ (มุสฺสาวาท)
8. ความปรารถนาลามก (ปาปิจฺจตา)
9. ความเห็นผิด (มิจฺฉาทิกฺุณฺฐิ)

(อภิ.วิ.35/961/616)

มานะ 9

มานะ 9 คือ ความถือตัว ความสำคัญตนเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ 9 ประการ ประกอบด้วย

1. เป็นผู้เลศกว่าเขา ถือตัวว่าเลศกว่าเขา
2. เป็นผู้เลศกว่าเขา ถือตัวว่าเสมอเขา
3. เป็นผู้เลศกว่าเขา ถือตัวว่าค้อยกว่าเขา
4. เป็นผู้เสมอเขา ถือตัวว่าเลศกว่าเขา
5. เป็นผู้เสมอเขา ถือตัวว่าเสมอเขา
6. เป็นผู้เสมอเขา ถือตัวว่าค้อยกว่าเขา
7. เป็นผู้ค้อยกว่าเขา ถือตัวว่าเลศกว่าเขา
8. เป็นผู้ค้อยกว่าเขา ถือตัวว่าเสมอเขา
9. เป็นผู้ค้อยกว่าเขา ถือตัวว่าค้อยกว่าเขา

(อภิ.วิ.35/962/616-617)

กิเลสวัตร 10

กิเลสวัตร 10 หรือ กิเลส 10 คือ สิ่งก่อความเศร้าหมองแห่งจิต หรือ สภาพที่ทำให้จิตเศร้าหมอง 10 ประการ ประกอบด้วย

1. ความโลภ (โลภะ)
2. ความคิดประทุษร้าย (โทสะ)
3. ความหลง (โมหะ)
4. ความถือตัว (มานะ)
5. ความเห็นผิด (ทิฏฐิ)
6. ความสงสัย (วิจิกิจฉา)
7. ความหดหู่ (ถีนะ)
8. ความฟุ้งซ่าน (อุทธัจจะ)
9. ความไม่ละอายบาป (อหิริกะ)
10. ความไม่เกรงกลัวบาป (อโนตตปปะ)

(อภิ.วิ.35/966/618)

อุปกิเลสแห่งจิต 16

อุปกิเลสแห่งจิต 16 หรือ จิตตอุปกิเลส 16 คือ ธรรมเครื่องเศร้าหมอง หรือ สิ่งที่ทำให้จิตขุ่นมัว หมายถึง กิเลสที่จรมาด้วยอำนาจโลภะ โทสะ และ โมหะ แล้วทำให้จิตเดิม (ภวังคจิต) ที่แม้ปกติก็บริสุทธิ์อยู่แล้วให้ต้องเศร้าหมอง ประกอบด้วย

1. ความโลภไม่สม่าเสมอคือความเพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น (อภิชฌาวิสมโลภะ)
2. ความคิดปองร้ายผู้อื่น (พยาบาท)
3. ความโกรธ (โกธะ)
4. ความผูกโกรธ (อุปนาหะ)
5. ความลบหลู่คุณท่าน (มักขะ)
6. ความดีเสมอ (ปพาสะ)
7. ความริษยา (อิสสา)
8. ความตระหนี่ (มัจฉริยะ)

9. มารยา (มายา)
10. ความโอ้อวด (สาถยยะ)
11. ความห้าวคื้อ (ถัมภะ)
12. ความแข่งดี (สารัมภะ)
13. ความถือตัว (มานะ)
14. ความคูหมิ่นเขา (อติมานะ)
15. ความมัวเมา (มทะ)
16. ความประมาท (ปมาทะ)

(ม.มู.12/71/63-64)

5. หลักธรรมสำหรับพัฒนาสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

หลักธรรมสำหรับพัฒนาสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ประกอบด้วย กลุ่มหลักธรรมเพื่อพัฒนานิสิตนักศึกษาให้เป็นคนดี จนถึงเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ได้แก่

กุศลมูล 3

กุศลมูล 3 คือ ทิมา ตันตอ รากเหง้าของกุศลธรรม หรือคุณงามความดีทั้งหลาย ประกอบด้วย

1. ความไม่ย่อภาคได้ (อโลภะ) เมื่อบุคคลไม่ย่อภาคได้ก็ไม่เกิดความโลภ
2. ความไม่คิดประทุษร้าย (อโทสะ) เมื่อบุคคลไม่คิดประทุษร้ายก็ไม่เกิดการทำร้ายกันขึ้น
3. ความไม่หลง (อโมหะ) เมื่อบุคคลไม่มีความหลงก็ไม่เกิดการทำให้ผิดๆ เกิดขึ้น

(ที่.ปา.11/305/259, อจ.ติก.20/70/277)

กุศลวิตก 3

กุศลวิตก 3 คือ ความตรึกที่เป็นกุศล หรือ ความนึกคิดที่ดีงาม 3 ประการ ประกอบด้วย

1. ความตรึกปลอดจากกาม (เนกขัมมวิตก) คือ ความนึกคิดในการออกจากการมุงปรนเปรอตอบสนองความต้องการของตนเองในทางกามสุข คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสทั้งหลาย
2. ความตรึกปลอดจากพยาบาท (อพยาบาทวิตก) คือ ความนึกคิดที่ประกอบด้วยเมตตา ไม่ขัดเคือง หรือเพ่งมองในแง่ร้าย

3. ความตริกละเอียดจากการเบียดเบียน (อวิหิงสาวิตก) คือ ความนึกคิดที่ประกอบด้วย
กรุณาไม่คิดร้าย หรือมุ่งทำลาย

(ที.ปา.11/305/261, อ.จ.ติก.20/125/372)

สุจริต 3

สุจริต 3 คือ ประพฤติชอบ 3 ประการ ประกอบด้วย

1. ความประพฤติชอบด้วยกาย (กายสุจริต) การทำดีทางกาย ได้แก่ งดเว้นจากการฆ่าสัตว์
(ปาณาติปาตา เวรมณี) งดเว้นจากการลักทรัพย์ (อทินนาทานา เวรมณี) และงดเว้นจากการประพฤติ
ผิดในกาม (กามสุมิฉฉาจารา เวรมณี)

2. ความประพฤติชอบด้วยวาจา (วจีสุจริต) คือ การทำดีทางวาจา ได้แก่ งดเว้นและ
ประพฤติตรงข้ามกับ มุสาวาท ปิสุณวาจา ผรุสวาจา และ สัมผัสปลลาปะ

3. ความประพฤติชอบด้วยใจ (มโนสุจริต) คือ การทำดีทางใจ ได้แก่ ความไม่เพ่งเล็งอยาก
ได้ของของเขา (อนภิชฌา) ความคิดร้าย (อพยาบาท) และ ความเห็นชอบ (สัมมาทิฏฐิ)

(ที.ปา.11/305/260, อ.จ.ติก.20/2/141)

ภาวนา 4

ภาวนา 4 คือ การเจริญโดยการฝึกอบรม หรือ การพัฒนา 4 ประการ ประกอบด้วย

1. การพัฒนากาย (กายภาวนา) หรือการเจริญกาย หมายถึงการฝึกอบรมกายให้ติดต่อกัน
เกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับสิ่งทั้งหลายทางตา หู จมูก ลิ้น กายด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็น
คุณ หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า มีความประพฤติชอบทางกายการเจริญกาย และหมายรวมถึงการทำ
ให้ร่างกายสมบูรณ์ แข็งแรง มีสุขภาพดี ด้วย

2. การพัฒนาพฤติกรรม (ศีลภาวนา) หรือการเจริญศีล หมายถึง การพัฒนาการกระทำหรือ
อาการที่แสดงออกอย่างดีมีระเบียบวินัย มีความประพฤติดี ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อน
เสียหาย สามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุข อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างดีและเกื้อกูลกัน

3. การพัฒนาจิตใจ (จิตภาวนา) หรือการเจริญจิต หมายถึง การพัฒนาหรือการฝึกอบรม
จิตใจให้ตั้งงาม เข้มแข็ง มั่นคง เพื่อให้จิตเจริญด้วยคุณธรรม เช่น มีเมตตากรุณา กตัญญูกตเวทิตา
ขยันหมั่นเพียร อุตุน สุภาพอ่อนน้อม มีสมาธิ จิตเป็นสุขผ่องใสและสดชื่นเบิกบาน มีจิตคิดเกื้อกูล
เพื่อยังประโยชน์ตนและผู้อื่น

4. การพัฒนาปัญญา (ปัญญาภาวนา) หรือการเจริญปัญญา หมายถึงการฝึกอบรมปัญญาให้
มีความรู้ตัวทั่วพร้อม สามารถรู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและ
ชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยพ้นจากความ

ทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา และหมายรวมถึง การพัฒนาปัญญาให้มีความรอบรู้ใน ศาสตร์สาขาวิชาที่ศึกษา อันเกิดจากการตั้งใจเรียนด้วยการฟัง คิด พิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบ และฝึกฝนโดยการปฏิบัติ

(อง.ปญจก.22/79/144)

ศีล 5 หรือ สิกขาบท 5

ศีล 5 หรือ เบญจศีล หรือ สิกขาบท 5 คือ ข้อปฏิบัติ 5 ประการในการเว้นจากความชั่ว เป็นการควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน ทำให้มีความประพฤติชอบทางกายและวาจา ประกอบด้วย

1. เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ (ปาณาติปาตา เวรมณี) คือ เว้นจากการปลงชีวิตคนและ สัตว์ เว้นจากการฆ่าประทุษร้าย
2. เจตนางดเว้นจากการถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ (อทินนาทานา เวรมณี) คือ เว้นจากการลัก ทรัพย์ รวมถึงเว้นจากการลักโกง ละเมิดกรรมสิทธิ์ และทำลายทรัพย์สิน
3. เจตนางดเว้นจากการประพฤติดีกาม (กามสุมิจฉาจารา เวรมณี) คือ เว้นจากการล่วง ละเมิดสิ่งที่ผู้อื่นรักใคร่หวงแหน
4. เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ (มุสาวาทา เวรมณี) คือ เว้นจากการพูดชั่ว คือพูดเท็จ พูด ส่อเสียด พูดหยาบคาย และพูดเพื่อเจ้อ หมายรวมถึงการพูดหลอกลวง
5. เจตนางดเว้นจากการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัย อันเป็นเหตุแห่งความประมาท (สุราเมรัยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี) คือ เว้นจากการดื่มน้ำเมา รวมถึงเว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษ ทั้งหลาย

(ที่.ป.า.11/315/302-303, อภ.วิ.35/703-717/447-458)

กุศลกรรมบถ 10

กุศลกรรมบถ 10 หรือ ทางแห่งกุศลกรรม คือ ทางทำกรรมดี หรือทางทำความดี 10 ประการ อันเป็นทางนำไปสู่ความเจริญ ความสุข หรือ สுகติ ประกอบด้วย

ก. การกระทำทางกาย (กายกรรม 3)

1. เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ (ปาณาติปาตา เวรมณี)
2. เจตนางดเว้นจากการลักทรัพย์ (อทินนาทานา เวรมณี)
3. เจตนางดเว้นจากการประพฤติดีกาม (กามสุมิจฉาจารา เวรมณี)

ข. การกระทำทางวาจา (วจีกรรม 4)

4. เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ (มุสาวาทา เวรมณี)
5. เจตนางดเว้นจากการพูดต่อเสียด (ปิสุณาย วาจา เวรมณี)
6. เจตนางดเว้นจากการพูดคำหยาบ (ผรุสาย วาจา เวรมณี)
7. เจตนางดเว้นจากการพูดเพื่อเจ้อ (สัมผัปปลาปา เวรมณี)

ค. การกระทำทางใจ (มโนกรรม 3)

8. ความไม่เพ่งเล็งอยากได้ของของเขา (อนภิชฌา)
9. ความไม่คิดร้าย (อพยบาท)
10. ความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ)

กุศลกรรมบถ 10 จัดเป็นธรรมที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ และเรียกชื่อได้หลายอย่างดังนี้
 ธรรมที่ดี (อญ.ทสก.24/178/330-331) อริยธรรม (อญ.ทสก.24/179/331) กุศลธรรม (อญ.ทสก.
 24/180/332) ธรรมที่เป็นประโยชน์ (อญ.ทสก.24/181/332) ธรรม (อญ.ทสก.24/182/333) ธรรมที่
 ไม่มีอาสวะ (อญ.ทสก.24/183/333) ธรรมที่ไม่มีโทษ (อญ.ทสก.24/184/334) ธรรมที่ไม่เป็นเหตุให้
 เดือดร้อน (อญ.ทสก.24/185/334) ธรรมที่เป็นเหตุให้ถึงนิพพาน (อญ.ทสก.24/186/335) ธรรมที่มีสุข
 เป็นกำไร (อญ.ทสก.24/187/335) ธรรมที่มีสุขเป็นวิบาก (อญ.ทสก.24/188/336) ธรรมที่เป็น
 อริยมรรค (อญ.ทสก.24/189/337) ธรรมที่เป็นฝ่ายขาว (อญ.ทสก.24/190/338) สัทธรรม (อญ.ทสก.
 24/191/338) ธรรมของสัตว์บุรุษ (อญ.ทสก.24/192/339) ธรรมที่ควรให้เกิดขึ้น (อญ.ทสก.24/193/339)
 ธรรมที่ควรเสพ (อญ.ทสก.24/194/340) ธรรมที่ควรเจริญ (อญ.ทสก.24/195/340) ธรรมที่ควรทำให้
 มาก (อญ.ทสก.24/196/341) ธรรมที่ควรระลึก (อญ.ทสก.24/197/341) และ ธรรมที่ควรทำให้แจ้ง
 (อญ.ทสก.24/198/342)

บุคคลผู้ดำเนินตามกุศลกรรมบถ 10 คือ บุคคลประกอบด้วยธรรม 10 ประการนี้ คือ 1. เป็น
 ผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ 2. เป็นผู้เว้นขาดจากการลักทรัพย์ 3. เป็นผู้เว้นขาดจากการประพฤติด
 ในกาม 4. เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเท็จ 5. เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดต่อเสียด 6. เป็นผู้เว้นขาดจาก
 การพูดคำหยาบ 7. เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเพื่อเจ้อ 8. เป็นผู้ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของของเขา 9.
 เป็นผู้มิจิตไม่พยาบาท 10. เป็นสัมมาทิฐิ นั้น พระพุทธองค์ตรัสว่าเป็นผู้ควรเสพ (อญ.ทสก.
 24/199/343-344) เป็นผู้ควรคบ (อญ.ทสก.24/200/344) เป็นผู้ควรเข้าไปนั่งใกล้ (อญ.ทสก.
 24/201/344) เป็นผู้ควรบูชา (อญ.ทสก.24/202/344) เป็นผู้ควรสรรเสริญ (อญ.ทสก.24/203/344) เป็น
 ผู้ควรเคารพ (อญ.ทสก.24/204/344) เป็นผู้ควรขำเกรง (อญ.ทสก.24/205/344) เป็นผู้ควรให้ยินดี

(อง.ทสก.24/206/344) ย่อมบริสุทธิ์ (อง.ทสก.24/207/344) ย่อมครอบงำมานะได้ (อง.ทสก. 24/208/344) ย่อมเจริญด้วยปัญญา (อง.ทสก.24/209/345) ย่อมประสบบุญเป็นอันมาก (อง.ทสก. 24/210/345) ย่อมดำรงอยู่ในสวรรค์ เหมือนได้รับอัญเชิญไปประดิษฐานไว้ (อง.ทสก.24/211- 214/347-352) เป็นผู้แก้แค้นผู้ครองเรือน (อง.ทสก.24/215/353) ย่อมบริหารตนไม่ให้ถูกกำจัด ไม่ให้ถูกทำลาย (อง.ทสก.24/225-228/379-380) หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ (อง.ทสก.24/229-232/381-382) พึงทราบว่าเป็นบัณฑิต (อง.ทสก.24/233-236/383-384) ทั้งนี้ ธรรม 10 ประการนี้ สามารถขยายได้ถึง 40 ประการ คือ ในแต่ละข้อธรรมขยายได้เป็น 4 ข้อ เช่น 1. เป็นผู้ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ขยายได้เป็น 1.1 ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ 1.2 ชักชวนผู้อื่นให้ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ 1.3 เป็นผู้พอใจการงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ 1.4 สรรเสริญการงดเว้นจาก การฆ่าสัตว์ เป็นต้น

(ที.ปา.11/347/362-363, ที.ปา.11/360/431-432, อง.ทสก.24/178-236/330-384)

บุญกิริยาวัตถุ 3

บุญกิริยาวัตถุ 3 คือ หลักการทำความดี หรือที่ตั้งแห่งการทำบุญ 3 ประการ ประกอบด้วย

1. บุญที่สำเร็จด้วยการให้ (ทานมัย บุญกิริยาวัตถุ) คือทำบุญด้วยการให้ ทั้งการให้ปิ่น ลีงของ ขวัญกำลังใจ ความรู้ รวมถึงการให้อภัย
2. บุญที่สำเร็จด้วยการรักษาสีล (ศีลมัย บุญกิริยาวัตถุ) คือทำบุญด้วยการประพฤติดี มี ระเบียบวินัย
3. บุญที่สำเร็จด้วยการเจริญภาวนา (ภาวนามัย บุญกิริยาวัตถุ) คือทำบุญด้วยการฝึกอบรม จิตใจให้พัฒนาสูงขึ้น เช่น การเจริญเมตตาภาวนา

(ที.ปา.11/305/269, อง.อุฎฐก.23/36/294, ขุ.อิติ.25/60/415)

ธรรมคัมภีร์ครองโลก 2

ธรรมคัมภีร์ครองโลก 2 เป็นธรรมที่ช่วยให้โลกมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่เดือดร้อนและ สับสนวุ่นวาย ประกอบด้วย

1. ความอายนบาป หรือความละอายบาป (หิริ) หมายถึง ความละอายใจต่อการทำความชั่วทั้ง ปวง คือ กิริยาที่ละอายต่อการประพฤตินุจริตอันเป็นสิ่งที่ควรละอาย กิริยาที่ละอายต่อการประกอบ บาบอกุศลธรรม
2. ความกลัวบาป หรือความเกรงกลัวบาป (โอตตปปะ) หมายถึง ความเกรงกลัวต่อความ ชั่วทั้งหลาย คือ กิริยาที่เกรงกลัวต่อการประพฤตินุจริตอันเป็นสิ่งที่ควรเกรงกลัว กิริยาที่เกรงกลัวต่อ การประกอบบาปอกุศลธรรม

ธรรม 2 ประการนี้เรียกได้ว่า เป็นธรรมที่ทำให้เป็นบัณฑิต เป็นธรรมที่ชาว

(อง.ทุก.20/9/63, อภิ.สง.34/1308/329, อภิ.สง.34/1310/329, อภิ.สง.34/1330-1331/332-333)

ธรรมทำให้งาม 2

ธรรมทำให้งาม 2 เป็นธรรมที่ทำให้ผู้ประพฤติงดงาม ประกอบด้วย

1. ความอดทน (ขันติ) คืออดทนอดกลั้นต่อสิ่งที่ทนได้ยากเพื่อบรรลุความดีงามและความมุ่งหมายอันชอบ

2. ความเสงี่ยม (โสรัจจะ) คือความมีอัธยาศัยงาม รักความประณีตหมัดจดเรียบร้อยงดงาม

(อง.ทุก.20/166/126)

ธรรมมีอุปการะมาก 2

ธรรมมีอุปการะมาก 2 เป็นธรรมที่เกื้อกูลในกิจหรือในการทำความดีทุกอย่าง ประกอบด้วย

1. ความระลึกได้ (สติ) คือนึกได้ และ สำนึกอยู่ไม่พลอ

2. ความรู้ตัว (สัมปชัญญะ) คือตระหนัก และ รู้ชัดในทุกขณะว่ากำลังทำสิ่งใดอยู่

(อง.ทุก.20/180/129)

โกศลละ 3

โกศลละ 3 หรือ โกศล 3 คือ ความเป็นผู้ฉลาด ประกอบด้วย

1. ความเป็นผู้ฉลาดในความเจริญ (อภัยโกศลละ) คือ เป็นผู้รอบรู้ทางเจริญ และเหตุของความเจริญ

2. ความเป็นผู้ฉลาดในความเสื่อม (อภัยโกศลละ) คือ เป็นผู้รอบรู้ทางเสื่อมและเหตุของความเสื่อม

3. ความเป็นผู้ฉลาดในอุบาย (อุบายโกศลละ) คือ เป็นผู้ที่มีปัญญาที่รู้จักวิธีทำการงานทั้งฝ่ายเสื่อมและฝ่ายเจริญ เป็นผู้รอบรู้วิธีแก้ไขเหตุการณ์และวิธีที่จะทำการให้สำเร็จ

(ที.ปา.11/305/274, อภิ.วิ.35/771/505)

คิหิสุข หรือ กามโลกิสุข 4

คิหิสุข หรือ กามโลกิสุข 4 หรือ สุขของภคหัตถ์ คือ สุขอันชอบธรรมที่ผู้ครองเรือนควรมี ประกอบด้วย

1. สุขเกิดจากความมีทรัพย์ (อตติสุข) คือ สุขที่มีโภคทรัพย์ที่ได้มาด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม

2. สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ (โภคสุข) คือ ความสุขที่ได้ใช้โภคทรัพย์และทำบุญด้วย โภคทรัพย์ที่หามาได้โดยชอบธรรม
3. สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ (อานันทยสุข หรือ อนนสุข) คือ ความสุขที่ไม่เป็นหนี้ใคร
4. สุขเกิดจากความประพฤติกี่ไม่มีโทษ (อนวัชชสุข) คือ ความสุขที่เกิดจากความประพฤติ สุจริต ทั้งกาย วาจา และใจ เป็นสุขที่มีค่ามากที่สุดในด้านจำนวนสุข 4 ประการนี้

(อ.จ.ตฤก.21/62/105-107)

ฃรราวาสธรรม 4

ฃรราวาสธรรม 4 คือ ธรรมของผู้ครองเรือน 4 ประการ ประกอบด้วย

1. ความจริง (สัจจะ) คือ ความซื่อสัตย์ จริใจ
2. การข่มใจ (ทมะ) คือ การฝึกตนด้วยการข่มใจ ด้วยการควบคุมจิตใจให้อยู่เหนือกิเลส
3. ความอดทน (ขันติ) คือ ความอดทน ความเพียร ความไม่ท้อถอย
4. ความเสียสละ (จาคะ) คือ ความเสียสละตั้งแต่ความสุขส่วนตนจนถึงสละกิเลส มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่เห็นแก่ตัว

(ส.ส.15/246/354, พ.ศ.25/190-191/545)

อธิษฐาน 4 หรือ อธิษฐานธรรม 4

อธิษฐาน 4 หรือ อธิษฐานธรรม 4 คือ ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ 4 ประการ ประกอบด้วย

1. ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ คือ ปัญญา (ปัญญาธิษฐาน) หมายถึง ควรตั้งความรู้ชัดไว้ในใจ เพื่อให้มีปัญญาพิจารณาสิ่งต่างๆ ตามที่เป็นจริง
2. ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ คือ สัจจะ (สัจจาธิษฐาน) หมายถึง ควรตั้งความจริงไว้ในใจ คือ ดำรงในความจริงเสมอ
3. ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ คือ จาคะ (จาคาธิษฐาน) หมายถึง ควรตั้งความเสียสละไว้ในใจ คือ สละสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ หรือ สละกิเลสทั้งหลาย
4. ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ คือ อุปสมะ (อุปสมาธิษฐาน) หมายถึง ควรตั้งความสงบไว้ในใจ เพื่อให้จิตสงบจากกิเลสต่างๆ

(ที.ป.11/311/290)

พละ 4

พละ 4 หรือ ธรรมอันเป็นกำลัง หมายถึงธรรมอันเป็นพลังทำให้ดำเนินชีวิตด้วยความมั่นใจ ไม่หวั่นต่อภัยใดๆ ประกอบด้วย

1. กำลังคือปัญญา (ปัญญาพละ) คือ ปัญญาในการพิจารณาธรรมว่าธรรมใดเป็นกุศล ธรรมใดเป็นอกุศล ธรรมใดเป็นธรรมมีโทษ ธรรมใดเป็นธรรมไม่มีโทษ เป็นต้น

2. กำลังคือความเพียร (วิริยพละ) คือ ความพยายามที่จะละธรรมที่มีโทษและพยายามมุ่งมั่นเพื่อปฏิบัติธรรมที่ไม่มีโทษ

3. กำลังคือกรรมที่ไม่มีโทษ (อนวัชชพละ) คือ การประกอบกายกรรม วาจากรรม และมโนกรรมที่ไม่มีโทษ กล่าวอีกอย่างว่า ประพฤติดีทั้งกาย วาจา และใจ

4. กำลังคือการสงเคราะห์ (สังคหพละ) คือ การยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี ประกอบด้วย

4.1 การให้ (ทาน) คือ การเอื้อเพื่อเอื้อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือด้วยการให้เงิน สิ่งของ ขวัญกำลังใจ ความรู้ คำแนะนำ การสั่งสอน การให้อภัย รวมถึงการให้ธรรมซึ่งเป็นเลิศกว่าการให้ทั้งหลาย

4.2. วาจาเป็นที่รัก (เปยยวัชชะ) หรือ ปิยวาจา คือ กล่าวคำไพเราะอ่อนหวาน สุภาพ อ่อนโยน ก่อให้เกิดความรักความสามัคคี ให้เกิดมีไมตรีที่ดีต่อกัน ตลอดถึงการแสดงธรรมซึ่งเป็นเลิศกว่าวาจาเป็นที่รักทั้งหลาย

4.3. การประพฤติประโยชน์ (อตัลจริยา) คือ การทำประโยชน์ด้วยการชวนชวน ช่วยเหลือการทำงานต่างๆ การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงการช่วยชักชวนผู้ที่ไม่มีความศรัทธา ไม่มีศีล มีความตระหนี่ มีปัญญาทึบ ให้มีศรัทธาตั้งมั่นในศีล มีความยินดีในการเสียสละ และมีปัญญาพิจารณา ซึ่งเป็นเลิศกว่าการประพฤติประโยชน์ทั้งหลาย

4.4. การวางตนสม่ำเสมอ (สมานัตตตา) คือ การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอกับผู้คนทั้งหลาย รวมถึงการวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ตลอดถึงการมีความเสมอกันโดยธรรม เช่น พระโศคานันมีตนเสมอกับพระโศคานัน พระอรหันต์มีตนเสมอกับพระอรหันต์ เป็นต้น ซึ่งเป็นเลิศกว่าการวางตนสม่ำเสมอทั้งหลาย

ผลจากการประพฤติธรรมพละ 4 คือผู้ประกอบด้วยธรรมนี้สามารถมีหลักประกันของชีวิต เพราะย่อมข้ามพ้นภัยทั้ง 5 ประการคือ

1. ภัยเนื่องด้วยการเล็งชิงทรัพย์ (อาชีวิกภัย)
2. ภัยคือความเสื่อมเสียชื่อเสียง (อสิโลกภัย)
3. ภัยคือความครั่นคร้ามในที่ชุมชน (ปริสสารัชชภัย)
4. ภัยคือความตาย (มรณภัย)
5. ภัยคือทุกคติ (ทุกคติภัย)

(อง.นวก.23/5/439-441)

พรหมวิหาร 4 หรือ อัปมัญญา 4

พรหมวิหาร 4 หรือ อัปมัญญา 4 คือ ธรรมประจำใจอันประเสริฐเพื่อใช้กำกับความประพฤติ เพื่อให้ปฏิบัติตนชอบต่อผู้อื่น เป็นหลักธรรมเพื่อความผาสุก ปราศจากความเบียดเบียน และทำให้ผู้ปฏิบัติมีจิตสูง ประกอบด้วย

1. ความรักใคร่ (เมตตา) คือ ความปรารถนาดี อยากให้ผู้อื่นมีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรี และคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์และสัตว์โดยไม่มีประมาณ
2. ความสงสาร (กรุณา) คือ ความปรารถนาจะให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ มีจิตกอบปรี่ด้วยความกรุณา ต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายไม่มีประมาณเพื่อให้ทุกผู้ทุกนามปลอดพ้นจากความทุกข์
3. ความพลอยยินดี (มุทิตา) คือ ความรู้สึกพอใจสเปกบานใจ ปราศจากความอิจฉาริษยาเมื่อผู้อื่นได้ดีมีความสุขและพลอยยินดีกับเขาด้วย
4. ความวางเฉย (อุเบกขา) คือ ความวางใจเป็นกลาง หรือความเที่ยงธรรม ยุติธรรมอันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา

อัปมัญญา 4 จัดเป็นธรรมที่เป็นกุศลก็มี ที่เป็นอัพยากถุศลก็มี มีเมตตาเป็นเหตุ มีปัจจัยปรุงแต่งและถูกปัจจัยปรุงแต่ง

(ที.ม.10/327/256, ที.ปา.11/308/280,อง.จตุกก.21/125/190-193, อภิ.วิ.35/683-702/433-446)

ทฤษฎีหมักตถสังวัตตนิคกรรม 4

ทฤษฎีหมักตถสังวัตตนิคกรรม 4 หรือ ธรรมที่เป็นไปเพื่อเกื้อกูลในภพนี้ คือธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน เป็นหลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น ประกอบด้วย

1. ความถึงพร้อมด้วยความหมั่น (อุฏฐานสัมปทา) คือ ความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ประกอบอาชีพอันสุจริต มีความชำนาญ รู้จักใช้ปัญญาพิจารณาหาอุบายวิธีที่ทำให้

สามารถจัดดำเนินการงานให้ได้ผลดี

2. ความถึงพร้อมด้วยการรักษา (อารักขสัมปทา) คือ การรู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์ที่ได้มาโดยชอบธรรม ด้วยความขยันหมั่นเพียร ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย

3. ความเป็นผู้มีมิตตติ (กัลยาณมิตตตา) คือ การรู้จักเลือกคบคนดี และศึกษาคนดีเพื่อเอาเยี่ยงอย่างท่านในด้านความมีศรัทธา ความมีศีล ความเสียสละ และความมีปัญญา

4. ความเป็นอยู่เหมาะสม (สมชีวิตา) คือ การรู้จักเลี้ยงชีวิตแต่พอคิสมฐานะ ไม่ฟุ่มเฟือย และไม่ฝืดเคือง รู้จักประหยัด ใช้จ่ายทรัพย์ไม่เกินรายรับที่หามาได้

(อง.อฎฐก.23/54/340-342)

สัมปรายิกัตถสังวัตตนิกขธรรม 4

สัมปรายิกัตถสังวัตตนิกขธรรม 4 หรือ ธรรมที่เป็นไปเพื่อเกื้อกูลในภพหน้า คือ ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์เบื้องหน้า เป็นหลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นสูงขึ้นไป ประกอบด้วย

1. ความถึงพร้อมด้วยศรัทธา (สัทธาสัมปทา) คือ มีความเชื่อปัญญาตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

2. ความถึงพร้อมด้วยศีล (ศีลสัมปทา) คือ ปฏิบัติตนอยู่ในศีล เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุศเทจ และเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท

3. ความถึงพร้อมด้วยการเสียสละ (จาคสัมปทา) คือ มีความยินดีในการให้ทาน ปราศจากความตระหนี่

4. ความถึงพร้อมด้วยปัญญา (ปัญญาสัมปทา) คือ มีปัญญาพิจารณาเห็นสิ่งต่างๆ ตามเป็นจริง สามารถกำจัดกิเลสเพื่อถึงความสิ้นทุกข์ได้

(อง.อฎฐก.23/54/343-344)

จักร 4

จักร 4 คือ ธรรมนำชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง ประกอบด้วย

1. การอยู่ในถิ่นที่ดี (ปฏิรูปเทศวาสะ) คือ การได้อยู่ในสถานที่ที่ดี มีสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม

2. การคบหาสัตบุรุษ (สัปปริสสังเสวะ) คือ การคบหาสมาคมกับคนดี

3. การตั้งตนไว้ชอบ (อตตสัมมาปณิธิ) คือ การตั้งใจที่จะมุ่งนำตนไปในทางที่ถูกที่ควร

4. ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ก่อนแล้ว (บุพเพกตบุญญา) คือ การได้สร้างสมคุณงาม

ความดีเตรียมพร้อมไว้ก่อน

จักร 4 นี้ จัดเป็นธรรมที่มีอุปการะมาก เป็นเครื่องช่วยให้สามารถสร้างความดีอื่นๆเพิ่มได้ และทำให้ชีวิตประสบความสำเร็จก้าวหน้ายิ่งขึ้น

(ที.ปา.11/354/375, อจ.จตุกก.21/31/50)

วุฒติธรรม 4

วุฒติธรรม 4 หรือ วุฒิ หรือ องค์แห่งการบรรลุโศดาบัน 4 หรือธรรมเป็นเครื่องเจริญ คือ คุณธรรมที่ก่อให้เกิดความเจริญงอกงาม 4 ประการ ประกอบด้วย

1. การคบหาสัตบุรุษ (สัพปุริสังเสวะ) คือ การคบหาสมาคมกับคนดี การได้พบปะสนทนากับท่านผู้รู้ ผู้ทรงคุณงามความดี
2. การฟังพระสัทธรรม (สัทธัมมัสสวนะ) คือ การได้ฟังพระธรรมคำสอน รวมถึงการศึกษาธรรม
3. การมนสิการ โดยแยกกาย (โยนิโสมนสิการ) คือ การคิดหาเหตุผลอย่างถูกวิธี
4. การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม (ชัมมานุชัมมปฏิบัติ) คือ การปฏิบัติธรรมให้ถูกต้องตามหลัก สอดคล้องพอดีตามขอบเขต ความหมาย และวัตถุประสงค์ที่สัมพันธ์กับธรรมข้ออื่นๆ หมายถึงการนำสิ่งที่ศึกษาไปใช้ปฏิบัติให้ถูกต้อง

องค์แห่งการบรรลุโศดาบัน 4 นี้ เมื่อบุคคลได้เจริญให้มากขึ้นย่อมสามารถบรรลุ สกทาคามีผล อนาคามีผล และอรหัตผลได้ ธรรม 4 ประการนี้จัดเป็นธรรมที่เป็นไปเพื่อความเจริญด้วยปัญญา และจัดเป็นธรรมมีอุปการะมาก

(ที.ปา.11/311/286, อจ.จตุกก.21/248-249/367-368, ขุ.ป.31/3/543-544)

เวสาร์ชชกรณธรรม 5

เวสาร์ชชกรณธรรม 5 หรือธรรมเครื่องทำความแก่กล้า คือ คุณธรรมที่ทำให้เกิดความกล้าหาญ ไม่ครั่นคร้ามต่อสิ่งใด ประกอบด้วย

1. ความเชื่อที่มีเหตุผล (ศรัทธา) คือ ความเชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ ความเชื่อในผลของกรรม
2. ความประพฤติกฎต้องดีงาม (ศีล) คือ ประพฤติไม่ผิดระเบียบวินัย ไม่ผิดศีลธรรม
3. ความเป็นพหูสูต (พาหุสัจจะ) คือ การได้ฟัง ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก

4. การปรารถนาความเพียร (วิริยารัมภะ) คือ การเอาใจใส่ในทำความเพียรพยายามอย่างจริงจัง

5. ความรอบรู้ (ปัญญา) คือ ความเข้าใจสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง สามารถแยกแยะได้ว่าสิ่งใดดี หรือเป็นประโยชน์ หรือไม่

(อง.ปญจก.22/101/175)

อปัณณกปฏิบัติ 3

อปัณณกปฏิบัติ 3 หรือ ข้อปฏิบัติที่ไม่ผิด คือ ข้อปฏิบัติซึ่งจะนำผู้ปฏิบัติให้ถึงความเจริญงอกงามในธรรม และดำเนินอยู่ในแนวทางแห่งความปลอดภัยจากทุกข์

1. การคุ้มครองทวารในอินทรีย์ (อินทรียสังวร) หรือ การสำรวมอินทรีย์ คือการระวังไม่ให้บาปอกุศลธรรม เช่น การเพ่งเล็งอยากได้ของเขา และความทุกข์ใจ เกิดขึ้น เมื่อรับรู้อารมณ์ด้วยอินทรีย์ทั้ง 6 ได้แก่ การรับรู้อารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และ ใจ

2. การรู้ประมาณในการบริโภคอาหาร (โภชนะ มัตตัญญุตตา) คือ การรู้จักพิจารณารับประทานอาหารเพื่อให้ร่างกายแข็งแรงมีชีวิตอยู่รอด มิใช่รับประทานอาหารเพื่อความมัวเมาสนุกสนาน

3. การประกอบความเพียรเครื่องต้นอยู่เนื่องๆ (ชาคริยานุโยค) คือ ความ ตื่นตัว ขยัน หมั่นเพียร ไม่เห็นแก่นอน ซ้ำระจิตให้บริสุทธิ์จากสิ่งที่จะขัดขวางการปฏิบัติกิจ เช่น ความเกียจคร้าน และพร้อมที่จะปฏิบัติกิจให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ

(อง.ติก.20/16/159-160)

อุปัณณาทธรรม 2 หรือ ธรรมที่เป็นเหตุให้พระพุทธรเจ้าทรงรู้สัพพัญญุตญาณ

อุปัณณาทธรรม 2 หรือ ธรรมที่เป็นเหตุให้พระพุทธรเจ้าทรงรู้สัพพัญญุตญาณ คือ ธรรมที่พระพุทธรเจ้าได้ทรงปฏิบัติเห็นคุณประจักษ์กับพระองค์เอง พระพุทธรองค์ได้ทรงอาศัยธรรม 2 ประการนี้ดำเนินอริยมรรคจนบรรลุจุดหมายสูงสุด คือ บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ ธรรม 2 ประการนี้ ประกอบด้วย

1. ความไม่สันโดษในกุศลธรรมทั้งหลาย (กุสเลสุ ชัมเมสุ อสันทุกุญฺฐิตา) คือ ความไม่รู้อิ่มไม่รู้พอในการสร้างความคุณงามความดีทั้งปวง

2. ความไม่ท้อถอยในการบำเพ็ญเพียร (ปธานัสสมิง อปฺปฏิวาณิตา) คือ ความพากเพียรพยายามอย่างไม่ย่อหย่อน เพื่อให้การบำเพ็ญเพียรก้าวหน้าเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

(ที.ปา.11/304/258,อง.ทุก.20/5/61,อง.ทุก.20/178/129)

สัปปริสธรรม 7

สัปปริสธรรม 7 หรือ ธรรมของสัตบุรุษ คือ ธรรมที่ทำให้เป็นคนดี(สัตบุรุษ) ประกอบด้วย ธรรมหรือคุณสมบัติของคนดี 7 ประการดังนี้

1. ความรู้จักเหตุ (ธัมมัญญตา) หรือ รู้จักธรรมคือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งกรรมตา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล รู้ว่าจะต้องกระทำเหตุนี้ หรือกระทำตามหลักการข้อนี้ จึงจะทำให้เกิดผลที่ต้องการนั้น เป็นต้น

2. ความรู้จักผล (อัตถัญญตา) หรือ รู้ความหมาย คือรู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำหรือความเป็นไปตามหลัก เช่น รู้ว่าหลักธรรมหรือภายิตข้อนั้นๆ มีความหมายว่าอย่างไร หลักนั้นๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร กำหนดไว้หรือพึงปฏิบัติเพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร การที่ตนกระทำอยู่มีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้างดังนี้ เป็นต้น

3. ความรู้จักตน (อัตตัญญตา) คือ รู้ว่า ตนเองโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลังความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น ขณะนี้เป็นอย่างไร มีเท่าไร แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป

4. ความรู้จักประมาณ (มัตถัญญตา) คือ ความพอดี เช่น ภิกษุรู้จักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ คฤหัสถ์รู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภคทรัพย์ เป็นต้น

5. ความรู้จักกาล (กาลัญญตา) คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจ กระทำหน้าที่การงาน เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะสมเวลา เป็นต้น

6. ความรู้จักชุมชน (ปริสฺตัญญตา) คือ รู้จัก กลุ่มคนและรู้จักที่ประชุม รู้กิริยาที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้นๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิริยาอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้ เป็นต้น

7. ความรู้จักบุคคล (ปุคคลัญญตา หรือ ปุคคลปโรปรัญญตา) คือ รู้ความแตกต่างของบุคคลว่า โดยอชยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใครยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นๆ ด้วยดี ว่าควรจะคบหรือไม่ จะยกย่อง และจะแนะนำสั่งสอนอย่างไร

(ที.ปา.11/330/333,ที.ปา.11/357/400,อง.สตตก.23/68/143-146)

สัปปริสธรรม 8

สัปปริสธรรม 8 หรือ ธรรมของสัตบุรุษ คือ ธรรมที่ทำให้เป็นคนดี ประกอบด้วยธรรม หรือคุณสมบัติของคนดี 8 ประการ ดังนี้

1. ประกอบด้วยสัทธรรม 7 ประการ (สัทธัมมสมันนาคโต) คือ
  - 1.1. มีศรัทธา
  - 1.2. มีhiri
  - 1.3. มีโอคตปปะ
  - 1.4. เป็นพหูสูต
  - 1.5. มีความเพียรอันปรารถแล้ว
  - 1.6. มีสติมั่นคง
  - 1.7. มีปัญญา
2. มีความภักดีต่อสัตบุรุษ (สัปปริสภักดี) คือ คบหาท่านผู้ประกอบด้วยสัทธรรม 7 ประการ ข้างต้นเป็นมิตรสหาย
3. มีความคิดอย่างสัตบุรุษ (สัปปริสจินต) คือ จะคิดสิ่งใด ก็ไม่คิดเพื่อเบียดเบียนตนและผู้อื่น
4. มีความรู้อย่างสัตบุรุษ (สัปปริสมันติ) คือ จะรู้สิ่งใด ก็รู้เพื่อไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น
5. มีถ้อยคำอย่างสัตบุรุษ (สัปปริสวาโจ) คือ พูดแต่คำที่ถูกต้องตามวจีสัจจัต 4 และเว้นขาดจากการพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดคำหยาบ การพูดเพื่อเจ้า
6. มีการกระทำอย่างสัตบุรุษ (สัปปริสกัมมันโต) คือ ทำการที่ถูกต้องตามกายสุจัต 4 และเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤตินอกใจในกาม
7. มีความเห็นอย่างสัตบุรุษ (สัปปริสทิฏฐิ) คือ มีสัมมาทิฏฐิ เช่นว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว มารดาบิดามีคุณเป็นต้น
8. ให้ทานอย่างสัตบุรุษ (สัปปริสทานัง เทติ) คือ ให้ตามหลักสัปปริสทาน เช่น ให้โดยเอื้อเพื่อทั้งแต่ของที่ตัวให้ทั้งแก่ผู้รับทาน ให้ของบริสุทธ์ ให้โดยเข้าใจถึงผลที่จะมีตามมา เป็นต้น

(ม.อ.14/92/107-109)

อริยทรัพย์ 7

อริยทรัพย์ 7 หรือทรัพย์อันประเสริฐ คือ ทรัพย์หรือคุณธรรมประจำใจอย่างประเสริฐ 7 ประการ ประกอบด้วย

1. ทรัพย์คือศรัทธา (สัทธานะ) คือ ความเชื่อที่มีเหตุผล ได้แก่เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในหลักที่ถือและในความดีที่ทำ
2. ทรัพย์คือศีล (ศีลธนะ) คือ การรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย ประพฤติถูกต้องดังงามตามศีล เช่น ศีล 5
3. ทรัพย์คือhiri (หิริธนะ) คือ ความละอายใจต่อการทำความชั่วทางกาย วาจา ใจ กล่าวคือ ละอายต่อการทำบาปทั้งหลาย
4. ทรัพย์คือโอตตปปะ (โอตตปปะธนะ) คือ ความเกรงกลัวต่อการทำความชั่วทางกาย วาจา ใจ กล่าวคือสะดุ้งกลัวต่อการทำบาปทั้งหลาย
5. ทรัพย์คือสุตะ (สุตธนะ) คือ ความเป็นผู้ได้ฟัง ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก
6. ทรัพย์คือจาคะ (จาคธนะ) คือ ความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ปราศจากความตระหนี่ ยินดีในการให้ทาน
7. ทรัพย์คือปัญญา (ปัญญาธนะ) คือ ความรู้ความเข้าใจถ่องแท้ในเหตุผล ดีชั่ว ถูกผิด คุณโทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ รู้คิด รู้พิจารณา และรู้ที่จะจัดทำ

อริยทรัพย์ เป็นทรัพย์อันประเสริฐอยู่ภายในจิตใจ ดีกว่าทรัพย์ภายนอกเพราะไม่มีผู้ใดแย่งชิง ไม่สูญหายไปด้วยภัยอันตรายต่างๆ และเป็นทุนสร้างทรัพย์ภายนอกได้ด้วย

อริยทรัพย์ 7 นี้ จัดเป็นธรรมที่มีอุปการะมาก

(ที.ปา.11/330/331, ที.ปา.11/357/397, อัง.สตตค.23/5-6/8-12)

นาถกรณธรรม 10 หรือ ธรรมเครื่องกระทำที่พึง

นาถกรณธรรม 10 หรือ ธรรมเครื่องกระทำที่พึง 10 คือคุณธรรมที่ทำให้ตนเป็นที่พึงของตนได้ 10 ประการ ประกอบด้วย

1. ความเป็นผู้ประพฤติดี (ศีล) คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม รักษาระเบียบวินัย ไม่เลี้ยวฉิวในทางที่ผิด
2. ความเป็นผู้ได้ฟังมาก (พหุสังจา) คือ ศึกษาเล่าเรียนมาก มีความรู้ความเข้าใจลึกซึ้ง
3. ความเป็นผู้มีมิตรดี (กัลยาณมิตรตตา) คือ การคบคนดี ได้ที่ปรึกษา และผู้แนะนำสั่งสอน

ที่ดี

4. ความเป็นผู้ว่าง่าย (โศภจิตตา) คือ เป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย รับฟังเหตุผล รับฟังคำสอนโดยเคารพ

5. ความเป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้านในการทำงานที่จะต้องช่วยกันทำ (กิงกรณียะสุ ทักขตา) คือ ความเอาใจใส่ช่วยขวนขวายในกิจใหญ่น้อยทุกอย่างของเพื่อนร่วมหมู่คณะ รู้จักพิจารณาไตร่ตรอง สามารถจัดทำให้งานสำเร็จเรียบร้อยได้

6. ความเป็นผู้ไคร้ธรรม (ธัมมกามตา) คือ รักธรรม ใฝ่ความรู้ใฝ่ความจริง รู้จักฟัง รู้จักพูด รักการศึกษา ยินดีเมื่อได้ศึกษาพระธรรมวินัย และต้องการที่จะศึกษาให้ละเอียดลึกซึ้งต่อไป

7. ความเป็นผู้ปรารถนาความเพียร (วิริยารัมภะ) คือ มีความขยันหมั่นเพียรใน การละความชั่ว ประกอบความดี มีความเข้มแข็ง บากบั่นมั่นคง ไม่ย่อท้อ ไม่ท้อถอยในกุศลธรรมทั้งหลาย

8. ความเป็นผู้สันโดษ (สันตุภุช) คือ ยินดี มีความสุขความพอใจด้วยปัจจัย 4 ที่หามาได้ด้วย ความเพียรอันชอบธรรมของตน

9. ความเป็นผู้มีสติ (สติ) คือ รู้จักกำหนดจดจำ ระลึกลึ่งที่ทำ และคำที่พูดไว้ได้ รวมถึงไม่มีความประมาท

10. ความเป็นผู้มีปัญญา (ปัญญา) คือ มีปัญญายังรู้เหตุผล รู้จักคิดพิจารณา เข้าใจภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

นาถกรณธรรมนี้ นอกจากเป็นธรรมที่เป็นที่พึงแล้ว ยังจัดเป็นธรรมที่มีอุปการะมากด้วย เพราะเป็นกำลังหนุนในการบำเพ็ญคุณธรรมต่างๆ ยังประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นให้สำเร็จได้อย่างกว้างขวางไพศาล

(ที.ปา.11/345/359-361, ที.ปา.11/360/427-429, อจ.ทสก.24/17/31-33)

ทศบารมี

ทศบารมี หรือบารมี 10 คือ คุณความดีที่บำเพ็ญอย่างยิ่งยวด เพื่อบรรลุจุดหมายอันสูง เช่น ความเป็นพระพุทธเจ้า และความเป็นมหาสาวก เป็นต้น ประกอบด้วย

1. การให้ (ทาน) หมายถึงการเสียสละด้วย
2. การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย (ศีล) คือ ความประพฤติดีงามถูกต้องตามระเบียบวินัย
3. การออกบวช (เนกขัมมะ) คือ ความปลีกตัวปลีกใจจากกาม
4. ความรอบรู้ (ปัญญา) คือ ความยังรู้เหตุผล เข้าใจสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

จริง

5. ความเพียร (วิริยะ) คือ ความบากบั่น อุตสาหะ พยายาม ถึงแม้มีอุปสรรคก็ไม่ท้อถอย เพียรต่อไปจนสามารถฟันฝ่าอุปสรรคได้

6. ความอดทน (ขันติ) คือ ความอดกลั้น สามารถใช้สติปัญญาควบคุมตนให้อยู่เหนืออำนาจของกิเลส

7. ความจริง (สัจจะ) คือ พูดจริง ทำจริง และจริงใจ

8. ความตั้งใจมั่น (อธิษฐาน) คือ การตัดสินใจอย่างแน่วแน่เด็ดเดี่ยวที่จะทำคุณงามความดี และ ปฏิบัติตามความตั้งใจนั้น

9. ความรักใคร่ (เมตตา) คือ ความปรารถนาดี มีจิต คิดเกื้อกูลให้สรรพสัตว์ทั้งหลายมีความสุข

10. ความวางใจเป็นกลาง (อุเบกขา) คือ ความมีใจเป็นกลางไม่ ยินดียินร้าย มีความยุติธรรม สม่่าเสมอ ไม่เอนเอียงเพราะความชอบ หรือ ไม่ชอบ

ทั้งนี้ในการบำเพ็ญบารมีให้บริบูรณ์ นั้น ต้องบำเพ็ญ 3 ชั้น คือ

1. ชั้นบารมี คือ บารมีระดับสามัญ เช่น ทานบารมี ได้แก่ ให้วัตถุสิ่งของ ทรัพย์สินเงินทอง ซึ่งเป็นสมบัติภายนอกกาย

2. ชั้นอุปบารมี คือ บารมีระดับรองสูงสุด เช่น ทานอุปบารมี ได้แก่ การให้สมบัติภายใน เช่น การเสียสละอวัยวะเป็นทาน

3. ชั้นปรมัตถบารมี คือ บารมีระดับสูงสุด เช่น ทานปรมัตถบารมี ได้แก่ การสละชีวิตเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น

(ขุ.อป.32/74-77/11-12, ขุ.จรียา.33/122/776-778)

มงคล 38

มงคล 38 คือ ธรรม 38 ประการอันนำมาซึ่งความโชคดีและความสุขความเจริญ จัดเป็นอุดมมงคล คือมงคลอันสูงสุด ประกอบด้วย

1. การไม่คบคนพาล (อเสวนา พาลานัง)
2. การคบแต่บัณฑิต (บัณฑิตานัง เสวนา)
3. การบูชาคนที่ควรบูชา (ปูชา ปุชณียานัง)
4. การอยู่ในถิ่นที่เหมาะสม (ปฏิรูปเทศวาโส)
5. การได้สร้างบุญไว้ในปางก่อน (ปุพเพกตบุญญตา)

6. การตั้งตนไว้ชอบ (อิตตสัมมาปณิธิ)
7. ความเป็นพหูสูต (พาคุสัจจัง)
8. ความเป็นผู้มีศีลปะ (สิปปัง)
9. วินัยที่ศึกษามาดี (วินโย สุกกจิโต)
10. วาจาสุภายิต (สุภาสิตา วาจา)
11. การบำรุงมารดาบิดา (มาตาปิตุอุปัฏฐานัง)
12. การสงเคราะห์บุตร (ปุตตสังคหะ)
13. การสงเคราะห์ภรรยา (ทารสังคหะ)
14. การงานที่ไม่อากุล (อนากุลา กัมมันตา)
15. การให้ทาน (ทานัง)
16. การประพฤดิธรรม (ชัมมจริยา)
17. การสงเคราะห์ญาติ (ญาติกานัง สังคโห)
18. การงานที่ไม่มีโทษ (หายอนวัชชานี กัมมานิ)
19. การงดเว้นจากบาป (อารตี วิรตี ปาปา)
20. การเว้นจากการดื่มน้ำเมา (มัชชปานา สัญญโม)
21. ความไม่ประมาทในธรรม (อัปมาโท ชัมเมสุ)
22. ความเคารพ (คารโว)
23. ความถ่อมตน (นิวาโต)
24. ความสันโดษ (สันตุกฺขี)
25. ความกตัญญู (กตัญญตา)
26. การฟังธรรมตามกาล (กาลเณะ ชัมมัสสวนัง)
27. ความอดทน (ขันตี)
28. ความเป็นคนว่าง่าย (โสวจัสสตา)
29. การพบเห็นสมณะ (สมณานัง ทัสสนัง)
30. การสนทนาธรรมตามกาล (กาลเณะ ชัมมสากัจฉา)
31. การเผผลาญบาป (ตโป)
32. การประพฤดิพรหมจรรย์ (พรหมจริยง)

33. การเห็นอริยสัจ (อริยสัจจานะ ทัสสนัง)
34. การทำนิพพานให้แจ้ง (นิพพานสังจิกิริยา)
35. จิตของผู้ที่ถูกโลกธรรมกระทบแล้วไม่หวั่นไหว (มุจฺฉิตสสะ โลภขมฺเมหิ จิตตัง ยัสสสะ นะ กัมปติ)
36. จิตไม่เศร้าโศก (อโศกัง)
37. จิตปราศจากธุลี (วิรชัง)
38. จิตเกษม (เขมมัง)

(พ.พ. 25/1/7-8, พ.ศ. 25/262-271/562-563)

สติปัฏฐาน 4

สติปัฏฐาน 4 หรือ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสติ คือ การตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นตามความเป็นจริง ประกอบด้วย

1. การตั้งสติกำหนดพิจารณาภายในกาย (กายานุปัสสนา สติปัฏฐาน) คือการตั้งสติกำหนดพิจารณาภายในรู้เห็นตามเป็นจริง ว่า เป็นเพียงกาย ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดความเพ่งเล็งอยากได้ของเขา (อภิชฌา) และความทุกข์ (โทมนัส) ในโลกได้ การพิจารณาภายในกายมีวิธีปฏิบัติหลายวิธี ได้แก่ 1) การกำหนดลมหายใจเข้าออก (อานาปานสติ) 2) การกำหนดรู้ทันอริยาบถทั้งหลายว่า ขณะนี้ตนกำลังเดิน ยืน นั่ง หรือ นอน อยู่ (อริยาบถ) 3) การทำความรู้สึกตัวในกระทำความเคลื่อนไหวทุกอย่าง เช่น กำลังก้าวไป แลดู ค้ม เขี้ยว ขับถ่าย พุด หรือ นิ่งอยู่ (สัมปชัญญะ) 4) การพิจารณาส่วนประกอบอันไม่สะอาดทั้งหลายที่รวมกันเข้าเป็นร่างกายนี้ เช่น ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เป็นต้น (ปฏิกูลมนสิการ) 5) การพิจารณาเห็นร่างกายของตนโดยสักว่าเป็นธาตุแต่ละอย่างๆ คือ ธาตุดิน น้ำ ไฟ และ ลม (ธาตุมนสิการ) 6) การพิจารณาซากศพในสภาพต่างๆ กัน 9 แบบ เพื่อให้เห็นคติธรรมดาของร่างกายว่า ในที่สุดกายทุกกายมีสภาพและลักษณะ เช่นนั้น (นวสิวถิกา)

2. การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนาในเวทนา (เวทนานุปัสสนา สติปัฏฐาน) คือการตั้งสติกำหนดพิจารณารู้ชัดความรู้สึก (เวทนา) อันเป็นสุขก็ดี ทุกข์ก็ดี เฉยๆ คือไม่สุขไม่ทุกข์ก็ดี ตามที่เป็นไปอยู่ในขณะนั้นๆ ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงเวทนา ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌา และโทมนัสในโลกได้

3. การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิตในจิต (จิตตานุปัสสนา สติปัฏฐาน) คือ การตั้งสติกำหนดพิจารณารู้ชัดจิตของตนว่าเป็นอย่างไร เช่น มีราคะ ไม่มีราคะ มีโทสะ ไม่มีโทสะ มีโมหะ ไม่มี

โมหะ หตฺหุ ฟุงฺชานหรือเป็นสมาธิ ตามที่เป็นอยู่ในขณะนั้น ให้ความเห็นตามเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงจิต ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอกิขมาและโทมนัสในโลกได้

4. การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรมในธรรม (สัมมานุปัสสนา สติปัฏฐาน) คือการตั้งสติกำหนดพิจารณาผู้ซึ่งธรรมทั้งหลาย เช่น นิเวศน์ 5 อุปาทานชั้น 5 อายตนะภายใน 6 อายตนะภายนอก 6 โพชฌงค์ 7 อริยสัจ 4 ว่าคืออะไร เป็นอย่างไร เรามีกรรมเหล่านี้หรือไม่ ธรรมเหล่านี้เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปได้อย่างไร ตามที่เป็นจริงอย่างนั้น ให้ความเห็นตามเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงธรรม ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอกิขมาและโทมนัสในโลกได้

สติปัฏฐาน 4 จัดเป็นธรรมที่เป็นกุศลก็มี ที่เป็นอภัยกถกก็มี มีปัจจัยปรุงแต่งและถูกปัจจัยปรุงแต่ง และไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า

สติปัฏฐาน 4 นี้ เป็นทางปฏิบัติเพื่อบรรลุอริยมรรค และเป็นทางดำเนินไปสู่พระนิพพาน ผู้เจริญสติปัฏฐาน 4 สามารถบรรลุอรหัตผลได้ในปัจจุบันชาติ

(ที.ม.10/373-405/301-340, อภ.วิ.35/355-389/306-327)

สัมมปธาน 4

สัมมปธาน 4 หรือ ปธาน 4 คือ ความเพียร 4 ประการ ประกอบด้วย

1. เพียรระวังหรือเพียรปิดกั้น (สังวรปธาน) คือ สร้างฉันทะ พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อป้องกัน บาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด มิให้เกิดขึ้น

2. เพียรละหรือเพียรกำจัด (ปหานปธาน) คือ สร้างฉันทะ พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

3. เพียรเจริญ หรือเพียรก่อให้เกิด (ภาวนापธาน) คือ สร้างฉันทะ พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ให้เกิดมีขึ้น

4. เพียรรักษาหรือเพียรดำรง (อนุรักษนาปธาน) คือ สร้างฉันทะ พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อความดำรงอยู่ ไม่เลือนหาย ภัยโยธยาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มที แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

สัมมปธาน 4 จัดเป็นธรรมที่เป็นกุศลอย่างเดียว มีสภาวะชอบและให้ผลแน่นอน มีมรรคเป็นเหตุ มีปัจจัยปรุงแต่งและถูกปัจจัยปรุงแต่ง เป็นเหตุนำออกจากวัฏฏทุกข์ ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า และเป็นเหตุให้ถึงนิพพาน

(อ.จ.จตุกก.21/69/113-114, อภ.วิ.35/390-430/328-341)

อิทธิบาท 4

อิทธิบาท 4 หรือ คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คือคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ประกอบด้วย

1. ความพอใจ (ฉันทะ) คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆขึ้นไป
2. ความเพียร (วิริยะ) คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดลอย
3. ความคิด (จิตตะ) คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป
4. ความไตร่ตรอง (วิมังสา) หรือ ทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อบกพร่องในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุงเป็นต้น

อิทธิบาท 4 จัดเป็นธรรมที่เป็นกุศลอย่างเดียว มีปัจจัยปรุงแต่ง และถูกปัจจัยปรุงแต่ง มีสภาวะชอบและให้ผลแน่นอน มีมรรคเป็นเหตุ เป็นเหตุนำออกจากวิญญูทุกข์ ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า และเป็นเหตุให้ถึงนิพพาน

(ที.ปา.11/306/277, อภ.วิ.35/431-465/342-357)

อินทรีย์ 5

อินทรีย์ 5 หมายถึงธรรมที่เป็นใหญ่ในการทำหน้าที่ใดๆ ประกอบด้วย

1. อินทรีย์คือศรัทธา (สัทธินทรีย์) หมายถึง ความเชื่อ คือเชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นใหญ่ในการครอบงำความไม่มีศรัทธา
2. อินทรีย์คือวิริยะ (วิริยอินทรีย์) หมายถึง ความเพียรพยายามเพื่อละอกุศลธรรมและเพื่อยังกุศลธรรมให้เกิด รวมถึงความเพียรระวังมิให้อกุศลธรรมเกิดขึ้น และเพียรพยายามรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่นและเจริญยิ่งขึ้นไป เป็นใหญ่ในการครอบงำความไม่มีความเพียร
3. อินทรีย์คือสติ (สตินทรีย์) หมายถึง ความระลึกได้ คือสามารถระลึกถึงสิ่งที่ทำและคำที่พูดได้เป็นใหญ่ในการครอบงำความไม่มีสติ
4. อินทรีย์คือสมาธิ (สมาธินทรีย์) หมายถึง ความตั้งจิตมั่น หรือมีจิตแน่วแน่มั่นคง เป็นใหญ่ในการครอบงำความไม่มีสมาธิ
5. อินทรีย์คือปัญญา (ปัญญินทรีย์) หมายถึง ความรู้ทั่วชัด ความมีปัญญาพิจารณาสังต่าง ๆ

ตามเป็นจริงเป็นใหญ่ในการครอบงำความไม่มีปัญญา

อินทรี 5 จัดเป็นธรรมที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ

(ที.ปา.11/320/310, ที.ปา.11/355/382, อัง.ปญจก.22/13-16/17-20)

พละ 5

พละ 5 หรือ ธรรมอันเป็นกำลัง หมายถึง ธรรมที่เป็นใหญ่ในการทำหน้าที่ใดๆ ประกอบด้วย

1. กำลังคือความเชื่อ (สัทธาพละ) คือ ความมีศรัทธา เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

2. กำลังคือความเพียร (วิริยพละ) คือ ความเพียรพยายามเพื่อละอกุศลธรรมและเพื่อยังกุศลธรรมให้เกิด รวมถึงความเพียรระวังมิให้อกุศลธรรมเกิดขึ้น และเพียรพยายามรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่นและเจริญยิ่งขึ้นไป

3. กำลังคือความระลึกได้ (สติพละ) คือ ความมีสติ สามารถระลึกถึงสิ่งที่ทำและคำที่พูดได้

4. กำลังคือความตั้งจิตมั่น (สมาธิพละ) คือ ความมีสมาธิ หรือมีจิตแน่วแน่มั่นคง

5. กำลังคือความรู้ทั่วชัด (ปัญญาพละ) คือ ความมีปัญญาพิจารณาสิ่งต่างๆ ตามเป็นจริง

(อัง.ปญจก.22/13-16/17-20)

โพชฌงค์ 7

โพชฌงค์ 7 หรือธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้ 7 ประการ ประกอบด้วย

1. ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้ คือความระลึกได้ (สติสัมโพชฌงค์)

2. ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้ คือความเพียร (วิริยสัมโพชฌงค์)

3. ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้ คือความเพียร (วิริยสัมโพชฌงค์)

4. ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้ คือความอิมใจ (ปีติสัมโพชฌงค์)

5. ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้ คือความสงบกายสงบใจ (ปีติสัทธัมโพชฌงค์)

6. ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้ คือความตั้งจิตมั่น (สมาธิสัมโพชฌงค์)

7. ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้ คือความวางใจเป็นกลางเพราะเห็นตามเป็นจริง

(อุเบกขาสัมโพชฌงค์)

โพชฌงค์ 7 จัดเป็นธรรมที่ควรเจริญ โพชฌงค์ 7 ที่เป็นกุศลก็มี ที่เป็นอัพยากกุศลก็มี มี ปัจจัยปรุงแต่งและถูกปัจจัยปรุงแต่ง และไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า

(ที.ปา.11/330/331, ที.ปา.11/357/397-398, อัง.ทสก.24/102/243, อภิ.วิ.35/466-485/358-370)

อริยมรรคมืองค์ 8

อริยมรรคมืองค์ 8 (อริยอัฏฐังคิกมรรค) คือ ทางมืองค์ 8 ประการ อันประเสริฐอันจะ นำไปสู่การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์นี้ มีปัจจัยสำคัญ 7 ปัจจัยที่เป็นส่วนส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการ ดำเนินตามอริยมรรคมืองค์ 8 สำเร็จ เพราะเป็นตัวนำ (บุพนิमित) ที่ทำให้เกิด มีอุปการะมากเพื่อความ เกิดขึ้น และ เป็นเหตุให้อริยมรรคมืองค์ 8 ที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น หรือ เป็นเหตุให้อริยมรรคมืองค์ 8 ที่ เกิดขึ้นแล้วถึงความเจริญเต็มที่ ปัจจัยสำคัญ ทั้ง 7 ปัจจัย ประกอบด้วย

1. ความเป็นผู้มีมิตรดี (กัลยาณมิตรตต) คือ มิตรที่มีความเมตตาและปรารถนาดี
2. ความถึงพร้อมด้วยศีล (ศีลสัมปทา) คือ ความมีศีลบริสุทธิ์
3. ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ (ฉันทสัมปทา) คือ ความพอใจ ความต้องการที่จะทำความดี
4. ความถึงพร้อมด้วยตน (อัตตสัมปทา) คือ ความเป็นผู้มีจิตสมบูรณ์
5. ความถึงพร้อมด้วยทฤษฎี (ทฤษฎีสัมปทา) คือ ความถึงพร้อมด้วยญาณ
6. ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท (อัปปรมาทสัมปทา) คือ ความถึงพร้อมด้วยความ ไม่ประมาท อันเป็นเหตุให้บรรลุธรรม
7. ความถึงพร้อมด้วยการมนสิการ โดยแยบคาย (โยนิโสมนสิการ) คือ การคิดพิจารณา จากภายในอย่างแยบคายถูกวิธี เพื่อสามารถเข้าใจสิ่งต่างๆตามความเป็นจริง

อริยมรรคมืองค์ 8 ประกอบด้วย

1. เห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) ได้แก่ ความรู้หรือยัสัจ 4 คือ ความรู้ในความทุกข์ (ทุกข์) ความรู้ใน เหตุเกิดแห่งทุกข์ (ทุกข์สมุทัย) ความรู้ในความดับแห่งทุกข์ (ทุกข์นิโรธ) และความรู้ในข้อปฏิบัติให้ ถึงความดับแห่งทุกข์ (ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา) หรือ เห็นไตรลักษณ์ หรือ รู้กุศลและอกุศลมูลกับ กุศลและกุศลมูล หรือเห็นปฏิจสมุปบาท

ทั้งนี้มีปัจจัย 2 ประการ ที่เป็นทางเกิดแห่งแนวคิดที่ถูกต้อง คือทำให้เกิดสัมมาทิฐิ คือ

- 1) การได้สดับจากบุคคลอื่น หรือ เสี่ยงจากผู้อื่น (ปรโตโมสะ) คือ การได้แรงกระตุ้น จากภายนอก เช่น ได้รับคำแนะนำ การชักจูงในสิ่งที่ดีงาม ได้รับความรู้รวมถึงการได้รับฟังธรรม จากท่านผู้มีความเมตตา ปรารถนาดี หรือ ท่านผู้เป็นกัลยาณมิตรนั่นเอง

2) การมนสิการโดยแบบคาย (โยนิโสมนสิการ) คือการคิดพิจารณาจากภายในอย่างแบบคายถูกวิธี เพื่อสามารถเข้าใจสิ่งต่างๆตามความเป็นจริง

2. คำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) ได้แก่ ความดำริในการออกจากกาม (เนกขัมมสังกัปป) ความดำริในการไม่พยาบาท (อพยยาบาทสังกัปป) และความดำริในการไม่เบียดเบียน (อวิหิงสาสังกัปป)

3. เจรจาชอบ (สัมมาวาจา) ได้แก่ วจีสัจจัต 4 คือ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดเท็จ (มุสาวาท) เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดต่อเสียด (ปิสุณวาจา) เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดหยาบคาย (ผรุสวาจา) และ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดเพื่อเจ้อ (สัมผัปปลาปะ)

4. กระทำชอบ (สัมมากัมมันตะ) ได้แก่ กายสุจจัต 3 คือ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ (ปาณาติบาต) เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ (อทินนาทาน) และเจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการประพฤตผิดในกาม (กามสุมิจจาจาร)

5. เลี้ยงชีพชอบ (สัมมาอาชีวะ) ได้แก่ เว้นการเลี้ยงชีพด้วยการประกอบอาชีพทุจริต (มิจจาชีพ) ประกอบอาชีพสุจจัต (สัมมาชีพ)

6. พยายามชอบ (สัมมาวายามะ) ได้แก่ ปชาน 4 หรือ สัมมัปปชาน 4 ประกอบด้วย 1) เพียรระวังหรือเพียรปิดกั้น (สังวรปชาน) คือ สร้างฉันทะ พยายาม ปรรกความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อป้องกัน บาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด มิให้เกิดขึ้น 2) เพียรละหรือเพียรกำจัด (ปหานปชาน) คือ สร้างฉันทะ พยายาม ปรรกความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว 3) เพียรเจริญ หรือเพียรก่อให้เกิด (ภวานาปชาน) คือ สร้างฉันทะ พยายาม ปรรกความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ให้เกิดมีขึ้น และ 4) เพียรรักษาหรือเพียรดำรง (อนุรักษนาปชาน) คือ สร้างฉันทะ พยายาม ปรรกความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อความดำรงอยู่ ไม่เลือนหาย ภัยโยญาภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มที แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

7. ระลึกชอบ (สัมมาสติ) ได้แก่ สติปัฏฐาน 4 คือการตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นตามความเป็นจริง ประกอบด้วย 1) การตั้งสติกำหนดพิจารณาภายในกาย (กายานุปัสสนา สติปัฏฐาน) คือการตั้งสติกำหนดพิจารณาภายในกายให้รู้เห็นตามเป็นจริง ว่า เป็นเพียงกาย ไม่ใช่สัตว์ บุคคลตัวตนเราเขา มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ 2) การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนาในเวทนา (เวทนานุปัสสนา สติปัฏฐาน) คือการตั้งสติกำหนดพิจารณารู้ชัดความรู้สึก (เวทนา) อันเป็นสุขก็ดี ทุกข์ก็ดี เฉยๆ คือไม่สุขไม่ทุกข์ก็ดี ตามที่เป็นไปอยู่ในขณะนั้นๆ ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงเวทนา ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ 3) การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิตในจิต (จิตตานุปัสสนา สติปัฏฐาน) คือ การตั้งสติกำหนดพิจารณารู้ชัดจิตของตนว่าเป็นอย่างไร เช่น มีราคะ

ไม่มีราคะ มีโทสะ ไม่มีโทสะ มีโมหะ ไม่มีโมหะ เศร้าหมองหรือผ่องแผ้ว ฟุ้งซ่านหรือเป็นสมาธิ ตามที่เป็นอยู่ในขณะนั้น ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงจิต ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเรา เขา มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอกิขมาและโทมนัสในโลกลงได้ และ 4) การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรมในธรรม (สัมมานุปัสสนา สติปัฏฐาน) คือการตั้งสติกำหนดพิจารณารู้ชัดธรรมทั้งหลาย เช่น นิเวศน์ 5 อุปาทานขันธ 5 อายตนะภายใน 6 อายตนะภายนอก 6 โพชฌงค์ 7 อริยตัง 4 ว่าคืออะไร เป็นอย่างไร เรามีกรรมเหล่านี้หรือไม่ ธรรมเหล่านี้ เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปได้อย่างไร ตามที่เป็นจริงอย่างนั้น ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงธรรม ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเรา เขา มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอกิขมาและโทมนัสในโลกลงได้

8. ตั้งจิตมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ) ได้แก่ ฌาน 4 หรือรูปฌาน 4 คือการเพ่งอารมณ์ทำให้ใจแน่วแน่เป็นสมาธิ ประกอบด้วย 1) ฌานที่ 1 (ปฐมฌาน) มีองค์ 5 คือ ความตริกอารมณ์ (วิตก) ความตรองหรือพิจารณาอารมณ์ (วิचार) ความปลาบปลืมในอารมณ์ (ปีติ) ความสุขสบายใจ (สุข) ความมีอารมณ์เป็นหนึ่งเดียว (เอกัคคตา) 2) ฌานที่ 2 (ทุติยฌาน) มีองค์ 3 คือ ความปลาบปลืมในอารมณ์ (ปีติ) ความสุขสบายใจ (สุข) ความมีอารมณ์เป็นหนึ่งเดียว (เอกัคคตา) 3) ฌานที่ 3 (ตติยฌาน) มีองค์ 2 คือ ความสุขสบายใจ (สุข) ความมีอารมณ์เป็นหนึ่งเดียว (เอกัคคตา) และ 4) ฌานที่ 4 (จตุตถฌาน) มีองค์ 2 คือ ความวางใจเป็นกลาง (อุเบกขา) ความมีอารมณ์เป็นหนึ่งเดียว (เอกัคคตา)

อริยมรรคมีองค์ 8 จัดเป็นธรรมที่เป็นกุศลก็มี ที่เป็นอัปายากฤตก็มี มีสัมมาทิฏฐิเป็นเหตุ มีปัจจัยปรุงแต่งและถูกปัจจัยปรุงแต่งและไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า

อริยมรรคมีองค์ 8 นี้ เป็นข้อปฏิบัติอันพอดีที่จะนำไปสู่จุดหมายสูงสุด คือพระนิพพาน จึงได้ชื่อว่า ทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) กล่าวได้ว่าเป็นมัชฌิมาปฏิปทาเพื่อละสิ่งที่ทำให้จิตขุ่นมัว เช่น ความโกรธ (โกธะ) ความผูกโกรธ (อุปนาหะ) ความลบหลู่คุณท่าน (มักขะ) ความดีเสมอ (ปฬาสะ) ความริษยา (อิสสา) ความตระหนี่ (มัจฉริยะ) มารยา (มายา) ความโอ้อวดหลอกเขา (สาถะ) ความหัวคือ (ถัมภะ) ความแข่งดี (สารัมภะ) ความถือตัว (มานะ) ความดูหมิ่นเขา (อติมานะ) ความมัวเมา (มทะ) ความประมาท (ปมาทะ) และสามารถทำให้ผู้ปฏิบัติตามพัฒนาตนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ และพัฒนาสูงสุดจนถึงบรรลุพระนิพพานเพราะเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งกิเลส (อาสวะ) ต่างๆ ได้แก่ อาสวะคือกาม (กามาสวะ) อาสวะคือภพ (ภวาสวะ) อาสวะคืออวิชชา (อวิชชาสวะ) จึงสามารถละกิเลสที่นอนเนื่องคือราคะ (ราคานุสัย) บรรเทากิเลสที่นอนเนื่องคือความหงุดหงิด (ปฏิฆานุสัย) ถอนกิเลสที่นอนเนื่องคือความเห็น (ทิฏฐานุสัย) และความถือ

ตัว (มานานุสสัย) ได้ จัดเป็นหลักธรรมสำคัญที่พัฒนานิสิตนักศึกษา ได้ครบทุกด้าน คือการ
พัฒนากาย พุทธิกรรม จิตใจ และ ปัญญา

(ที่.ม.10/329/258, ที่.ม.10/402/335, ม.ม.12/33/31-32, ม.ม.12/104/100,
ม.ม.12/452/491, ส.ม.19/1-181/1-108, อง.ทก.20/127/115,
อง.อภ.ก.23/117/422, อภ.วิ.35/486-507/371-384)

หลักธรรมทั้งหลายเหล่านี้ ส่วนเป็นหลักธรรมสำคัญ ผู้วิจัยได้น้อมนำหลักธรรมเหล่านี้
เฉพาะในส่วนที่จะน้อมนำมาพัฒนานิสิตนักศึกษา ประกอบกับสารธรรมในพระไตรปิฎกที่สามารถ
น้อมนำมาพัฒนานิสิตนักศึกษาได้ มานำเสนอในรูปแบบตาราง โดยนำเสนอหลักธรรมแต่ละข้อ
ธรรม จำนวน 244 ข้อธรรมในภาคผนวก ก

ผู้วิจัยได้จำแนกหลักธรรมที่น้อมนำไปสู่การพัฒนานิสิตนักศึกษา ตามการพัฒนานิสิต
นักศึกษาและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ดังแสดงในตารางที่ 1

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 1 จำนวนหลักสูตรที่น้อมนำไปสู่การพัฒนาบัณฑิตศึกษาจำแนกตามการพัฒนาบัณฑิตศึกษาและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนาบัณฑิตศึกษาตาม หลักสูตรใน พระไตรปิฎก	ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาบัณฑิตศึกษา				รวม
	ทฤษฎีจิตสังคัม	ทฤษฎีโครงสร้างทาง สติปัญญา	ทฤษฎีสัญลักษณ์	ทฤษฎีการปฏิสัมพันธ์ ระหว่างบุคคลกับ สภาพแวดล้อม	
การพัฒนากาย	52	31	7	22	112
การพัฒนา พฤติกรรม	176	36	7	22	241
การพัฒนาจิตใจ	146	37	7	16	206
การพัฒนาปัญญา	29	53	5	12	99
รวม	403	157	26	72	658

ตารางที่ 1 จำนวนหลักธรรมที่น้อมนำไปสู่การพัฒนานิสิตนักศึกษาจำแนกตามการพัฒนานิสิตนักศึกษาและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง อธิบายได้ดังนี้

หลักธรรมในพระไตรปิฎกจำนวน 244 ข้อธรรม ครอบคลุมการพัฒนานิสิตนักศึกษาทุกด้าน ได้แก่ การพัฒนากาย การพัฒนาพฤติกรรม การพัฒนาจิตใจ และการพัฒนาปัญญา และครอบคลุมทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนานิสิตนักศึกษาทั้ง 4 ทฤษฎีใหญ่ คือ ทฤษฎีจิตสังคัม ทฤษฎีโครงสร้างทางสติปัญญา ทฤษฎีสัญลักษณ์ และทฤษฎีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสภาพแวดล้อม (รายละเอียดดังที่ผู้วิจัยได้แสดงในภาคผนวก ก) ทั้งนี้มีหลายข้อธรรมที่พัฒนานิสิตนักศึกษาได้มากกว่า 1 ด้าน และครอบคลุมทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนานิสิตนักศึกษาได้มากกว่า 1 ทฤษฎี จึงทำให้ผลรวมของจำนวนหลักธรรมในตารางที่ 1 มากกว่าจำนวน 244 ข้อธรรม

หลักธรรมในพระไตรปิฎกที่จำแนกเป็นข้อธรรมดังกล่าวนั้น ครอบคลุมทฤษฎีจิตสังคัมมากที่สุดและพัฒนาด้านพฤติกรรมมากที่สุด และครอบคลุมทฤษฎีสัญลักษณ์น้อยที่สุดและพัฒนาด้านปัญญาน้อยที่สุด แต่อย่างไรก็ดีมิได้หมายความว่าหลักธรรมในพระไตรปิฎกพัฒนาด้านปัญญาน้อย เพราะการพัฒนาปัญญาเพียงหลักธรรมเดียว เช่น พัฒนาความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) ให้เกิดในตัวนิสิตนักศึกษาได้ก็จัดว่าครอบคลุมทั้งหมด เพราะเมื่อนิสิตนักศึกษาได้รับการพัฒนาปัญญาก็จะมีผลต่อการพัฒนาด้านอื่นๆ ด้วย

ผู้วิจัยได้นำเสนอสารบบหลักธรรมสำหรับพัฒนานิสิตนักศึกษาในด้านต่างๆ ดังปรากฏในตารางที่ 2 ถึงตารางที่ 5 จำแนกเป็น

- ตารางที่ 2 สารบบหลักธรรมสำหรับพัฒนากายนิสิตนักศึกษา
  - ตารางที่ 3 สารบบหลักธรรมสำหรับพัฒนาพฤติกรรมนิสิตนักศึกษา
  - ตารางที่ 4 สารบบหลักธรรมสำหรับพัฒนาจิตใจนิสิตนักศึกษา
  - ตารางที่ 5 สารบบหลักธรรมสำหรับพัฒนาปัญญานิสิตนักศึกษา
- ทั้ง 4 ตารางมีรายละเอียดดังนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 2 สารบบหลักกรรมสำหรับพัฒนากายนิลิตนศึกษา

หลักกรรมจากพระไตรปิฎก	รหัสหลักกรรม	ข้อธรรมที่
การกระทำชอบ (สัมมากัมมันตะ)	จ.ก.วิ.ม. 4/13/21	1
การกระทำที่ไม่ มีโทษ (อนวิชชะ)	จ.ก.อจ.จตุกก. 21/153-154/215	2
การกลับตัวจากการประพฤติด	จ.ก.วิ.จ. 6/8/17	3
การคบแต่บัณฑิต (บัณฑิตานัง เสวนา)	จ.ก.วิ.ม. 5/464/355 ส.ก.วิ.ม. 5/464/355 ว.ก.วิ.ม. 5/464/355	6
การคบหาสัตบุรุษ (สัปปุริสสังเสนะ)	จ.ก.อจ.จตุกก. 21/249/368 ส.ก.อจ.จตุกก. 21/249/368 ว.ก.อจ.จตุกก. 21/249/368	7
การคุ้มครองทวารในอินทรีทั้งหลาย (อินทรียสังวร)	จ.ก.ม.ม. 12/63/55	8
การได้สดับจากบุคคลอื่น (ปรโตโมสะ)	จ.ก.อจ.ทุก. 20/127/115 ป.ก.อจ.ทุก. 20/127/115 ว.ก.อจ.ทุก. 20/127/115	11
การตั้งตนไว้ชอบ (อัตตสัมมาปณิธิ)	จ.ก.อจ.จตุกก. 21/31/50	14
การทำกุศลให้ถึงพร้อม (กุสลัสสูปสัมปทา)	จ.ก.ที.ม. 10/90/50 ป.ก.ที.ม. 10/90/50	16
การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม (สัมมานุชัมมปฏิบัติ)	ป.ก.ที.ปา. 11/311/286	25
การประพฤดิธรรม (สัมมจริยา)	จ.ก.ขุ.ขุ. 25/7/7	26
การประพฤดิพรหมจรรย์ (พรหมจริยง)	จ.ก.ขุ.ขุ. 25/11/8 ป.ก.ขุ.ขุ. 25/11/8	28
การฝึกตนด้วยการข่มใจ (ทมะ)	ป.ก.อจ.ติก. 20/45/207-208	31

ลักษณะจากพระไตรปิฎก	รหัสลักษณะ	ข้อธรรมที่
การพบเห็นสมณะ (สมณานัง ทัสสนัง)	จ.ก.ขุ.ขุ. 25/10/8 ป.ก.ขุ.ขุ. 25/10/8 ว.ก.ขุ.ขุ. 25/10/8	32
การฟังตนเอง	จ.ก.ที.ม. 10/165/111 ป.ก.ที.ม. 10/165/111	34
การฟังธรรม	จ.ก.ที.ม. 10/165/111 ป.ก.ที.ม. 10/165/111	35
การฟังธรรมตามกาล (กาเลนะ ชัมมัสสวนัง)	ป.ก.อง.จตุกก. 21/147/211 ว.ก.อง.จตุกก. 21/147/211	41
การฟังพระสัทธรรม (สัทธัมมัสสวนัง)	ป.ก.อง.จตุกก. 21/248/367-368 ว.ก.อง.จตุกก. 21/248/367-368	42
การมีความเป็นอยู่เหมาะสม (สมชีวีตา)	จ.ก.อง.อฏฐก. 23/55/345-346	43
การไม่คบคนชั่วเป็นมิตร	จ.ก.อง.อฏฐก. 23/54/342-343 ส.ก.อง.อฏฐก. 23/54/342-343 ว.ก.อง.อฏฐก. 23/54/342-343	49
การไม่คบคนพาล (อเสวนา พาลานัง)	จ.ก.วิ.ม. 5/464/355, ส.ก.วิ.ม. 5/464/355, ว.ก.วิ.ม. 5/464/355,	50
การไม่ฆ่าสัตว์ (ปาณาติปาตา เวรมณี)	จ.ก.วิ.ม. 4/108/172	51
การไม่ชอบเที่ยวดูมหรสพ	จ.ก.ที.ปา. 11/247/202 ว.ก.ที.ปา. 11/247/202	53
การไม่ดื่มสุราเมรัย (สุราเมรัยมัชฌมาทัญฐานา เวรมณี)	จ.ก.วิ.จู. 1/311/125 ว.ก.วิ.จู. 1/311/125	54
การไม่ทะเลาะ	จ.ก.วิ.ม. 5/464/354-355	55
การไม่ทำตนให้เดือดร้อน	จ.ก.ม.ม. 13/105/112 ป.ก.ม.ม. 13/105/112	57

หลักธรรมจากพระไตรปิฎก	รหัสหลักธรรม	ข้อธรรมที่
การไม่ทำบาปทั้งปวง (สัพพปาปัสสะ อกรรมัง)	จ.ก.ที.ม. 10/90/50 ป.ก.ที.ม. 10/90/50	58
การไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน	จ.ก.ม.ม. 13/105/112 ป.ก.ม.ม. 13/105/112	59
การไม่ทำร้ายผู้อื่น	จ.ก.ที.ม. 10/90/50	60
การไม่เที่ยวกลางคืน	จ.ก.ที.ปา. 11/247/202 ว.ก.ที.ปา. 11/247/202	61
การไม่ประพฤตินอกใจในกาม (กามเมสุมิจจาจารา เวรมณี)	จ.ก.สั.ม. 19/1024/544, ว.ก.สั.ม. 19/1024/544,	63
การไม่ใช่นักเลงการพนัน	จ.ก.อง.อฏฐก. 23/54/342-343 ว.ก.อง.อฏฐก. 23/54/342-343	65
การไม่ใช่นักเลงสุรา	จ.ก.อง.อฏฐก. 23/54/342-343 ว.ก.อง.อฏฐก. 23/54/342-343	66
การไม่ใช่นักเลงหญิง	จ.ก.อง.อฏฐก. 23/54/342-343 ว.ก.อง.อฏฐก. 23/54/342-343	67
การไม่เล่นการพนัน	จ.ก.ที.ปา. 11/247/202 ว.ก.ที.ปา. 11/247/202	74
การรักษาศีล	จ.ก.สั.ม. 19/150/80 ว.ก.สั.ม. 19/150/80	80
การศึกษาธรรม	ป.ก.จุ.สุ. 25/1069/754	84
การสมาคมกับสัตบุรุษ (สัพปุริสสุปัสสยะ)	จ.ก.อง.จตุกก. 21/31/50 ส.ก.อง.จตุกก. 21/31/50 ว.ก.อง.จตุกก. 21/31/50	88
การอยู่ในถิ่นที่ดี (ปฏิรูปเทสวาสะ)	ว.ก. อง.จตุกก. 21/31/50	95
ความดำรงชอบ (สัมมาสังกัปปะ)	ป.ก.วิ.ม. 4/13/21	108

ลักษณะจากพระไตรปิฎก	รหัสลักษณะ	ข้อธรรมที่
ความถึงพร้อมด้วยการมนสิการ โดยแยกคาย (โยนิโสมนสิการ สัมปทา)	ป.ก.ส.ม. 19/69/49	114
ความถึงพร้อมด้วยความประพฤติ (จรณะ)	จ.ก.วิ.มหา. 1/1/1 ป.ก.วิ.มหา. 1/1/1	117
ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท (อัปปมาทสัมปทา)	ป.ก.ส.ม. 19/75/51	118
ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ (ฉันทสัมปทา)	จ.ก.ส.ม. 19/51/44	121
ความถึงพร้อมด้วยตน (อัตตสัมปทา)	จ.ก.ส.ม. 19/52/44 ป.ก.ส.ม. 19/52/44	122
ความถึงพร้อมด้วยทักขิणी (ทักขิणीสัมปทา)	จ.ก.ส.ม. 19/53/44 ป.ก.ส.ม. 19/53/44	123
ความถึงพร้อมด้วยปัญญา (ปัญญาสัมปทา)	ป.ก.อง.อภุสฺสก. 23/54/340-342	124
ความถึงพร้อมด้วยศีล (ศีลสัมปทา)	จ.ก.อง.อภุสฺสก. 23/54/343 ว.ก.อง.อภุสฺสก. 23/54/343	126
ความประพฤติดี (สุจริต)	จ.ก.ขุ.ธ. 25/169/85	129
ความเป็นผู้มีมิตรดี (กัลยาณมิตรตตา)	จ.ก.วิ.จู. 6/17/34 ป.ก.วิ.จู. 6/17/34 ส.ก.วิ.จู. 6/17/34 ว.ก.วิ.จู. 6/17/34	135
ความเป็นมิตรดี (ความเป็นกัลยาณมิตร)	จ.ก.ส.ม. 19/2/3 ป.ก.ส.ม. 19/2/3 ส.ก.ส.ม. 19/2/3 ว.ก.ส.ม. 19/2/3	137
ความไม่คะนอง	จ.ก.ขุ.สุ. 25/948/727	155
ความไม่ประมาท (อัปปมาทะ)	ป.ก.วิ.มหา. 2/153/326	171

หลักธรรมจากพระไตรปิฎก	รหัสหลักธรรม	ข้อธรรมที่
ความระลึกชอบ (สัมมาสติ)	จ.ก.อญ.อญฐก. 23/83/409 ป.ก.อญ.อญฐก. 23/83/409	204
ความระลึกได้ (สติ)	จ.ก.วิมहा. 1/11/5 ป.ก.วิมहा. 1/11/5	205
ความรู้จักประมาณ (มัตตัญญา)	จ.ก. อญ.สตุตค. 23/68/143-144 ป.ก. อญ.สตุตค. 23/68/143-144	212
ความรู้จักประมาณในการบริโภค (โภชน มัตตัญญา)	จ.ก.ม.มู. 12/63/55	213
ความรู้ตัว (สัมปชัญญะ)	ป.ก.ที.สี. 9/37/38	216
ความสงบ (ปีสัทธิ)	จ.ก.อญ.ทสก. 24/1/3	222
ความสะอาด (ด้วยอำนาจศีล) (โศเจยยะ)	จ.ก.ขุ.อิติ. 25/66/422	226
ความสำรวม (ตัณญมะ)	จ.ก.ที.สี. 9/212/72	230
ความเห็นแก่ประโยชน์ตน	จ.ก.วิ.ม. 5/351/224 ป.ก.วิ.ม. 5/351/224	236
ความเห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่น	จ.ก.วิ.ม. 5/350/221 ป.ก.วิ.ม. 5/350/221	237
ความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ)	ป.ก.วิ.ม. 4/13/21	238

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 3 สารบบหลักกรรมสำหรับพัฒนาพฤติกรรมนิสิตนักศึกษา

หลักกรรมจากพระไตรปิฎก	รหัสหลักกรรม	ข้อธรรมที่
การกระทำชอบ (สัมมากัมมันตะ)	จ.พ.วิ.ม. 4/13/21	1
การกระทำที่ไม่มีโทษ (อนวัชชะ)	จ.พ.อง.จตุกก. 21/153-154/215	2
การกลับตัวจากการประพฤติด	จ.พ.วิ.จู. 6/8/17	3
การเกื้อกูล	จ.พ.วิ.ม. 4/32/40	4
การขอภัย	จ.พ.วิ.จู. 7/266/47	5
การคบแต่บัณฑิต (บัณฑิตานัง เสวนา)	จ.พ.วิ.ม. 5/464/355 ส.พ.วิ.ม. 5/464/355 ว.พ.วิ.ม. 5/464/355	6
การคบหาสัตบุรุษ (สัปปุริสสังเสนะ)	จ.พ.อง.จตุกก. 21/249/368 ส.พ.อง.จตุกก. 21/249/368 ว.พ.อง.จตุกก. 21/249/368	7
การคุ้มครองทวารในอินทรีทั้งหลาย (อินทรีสังวร)	จ.พ.ม.มู. 12/63/55	8
การเจรจาชอบ (สัมมาวาจา)	จ.พ.วิ.ม. 4/13/21	9
การได้สดับจากบุคคลอื่น (ปรโตโมสะ)	จ.พ.อง.ทุก. 20/127/115 ป.พ.อง.ทุก. 20/127/115 ว.พ.อง.ทุก. 20/127/115	11
การต้อนรับ (ปฏิสันถาร)	จ.พ.อง.ทุก. 20/167/126	12
การตั้งตนไว้ชอบ (อัตตสัมมาปณิธิ)	จ.พ.อง.จตุกก. 21/31/50	14
การทำกุศลให้ถึงพร้อม (กุศลัสสูปสัมปทา)	จ.พ.ที.ม. 10/90/50 ป.พ.ที.ม. 10/90/50	16
การนับถือ	จ.พ.ที.ปา. 11/273/218	18
การแนะนำประโยชน์	จ.พ.วิ.ม. 4/63/78	19
การบำรุงครูอาจารย์	จ.พ.ที.ปา. 11/266/213	20

หลักธรรมจากพระไตรปิฎก	รหัสหลักธรรม	ข้อธรรมที่
การบำรุงพระสงฆ์	จ.พ.ที.ปา. 11/272/216	21
การบำรุงมารดาบิดา (มาตาปิตุอุปภูฐาน)	จ.พ.อง.ติก. 20/45/207	22
การบำรุงมิตร	จ.พ.ที.ปา. 11/270/214-215	23
การบูชาคนที่ควรบูชา (ปุชา ปุชณียานัง)	จ.พ.วิ.ม. 4/6/9	24
การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม (ธัมมา นุธัมมปฏิปัตติ)	ป.พ.ที.ปา. 11/311/286	25
การประพฤติธรรม (ธัมมจริยา)	จ.พ.ขุ.ขุ. 25/7/7	26
การประพฤติประโยชน์ (อถถจริยา)	จ.พ.อง.จตุกก. 21/32/51	27
การประพฤติพรหมจรรย์ (พรหมจริยง)	จ.พ.ขุ.ขุ. 25/11/8 ป.พ.ขุ.ขุ. 25/11/8	28
การปรารภความเพียร (วิริยารัมภะ)	จ.พ.อง.ปญจก 22/101/176	29
การฝึกตนด้วยการข่มใจ (ทมะ)	ป.พ.อง.ติก. 20/45/207-208	31
การพบเห็นสมณะ (สมณานัง ทัสสนัง)	จ.พ.ขุ.ขุ. 25/10/8 ป.พ.ขุ.ขุ. 25/10/8 ว.พ.ขุ.ขุ. 25/10/8	32
การพึ่งตนเอง	จ.พ.ที.ม. 10/165/111 ป.พ.ที.ม. 10/165/111	34
การพึ่งธรรม	จ.พ.ที.ม. 10/165/111 ป.พ.ที.ม. 10/165/111	35
การพูดคำสุภาพ	จ.พ.วิ.ป. 8/324/457	36
การพูดจริง (สัจจวาจา)	จ.พ.อง.จตุกก. 21/149/212	37
การพูดด้วยปัญญา (มันตภาสา)	จ.พ.อง.จตุกก. 21/149/212 ป.พ.อง.จตุกก. 21/149/212	38
การพูดพอประมาณ	จ.พ.วิ.ป. 8/324/457	39
การพูดอ่อนหวาน (สันทวาจา)	จ.พ.อง.จตุกก. 21/149/212	40

ลักษณะจากพระไตรปิฎก	รหัสลักษณะ	ข้อธรรมที่
การฟังธรรมตามกาล (กาลณะ รัมมัสสวนัง)	ป.พ.อง.จตุกก. 21/147/211 ว.พ.อง.จตุกก. 21/147/211	41
การฟังพระสัทธรรม (สัทรัมมัสสวนัง)	ป.พ.อง.จตุกก. 21/248/367-368 ว.พ.อง.จตุกก. 21/248/367-368	42
การมีความเป็นอยู่เหมาะสม (สมชีวีตา)	จ.พ.อง.อฎฐก. 23/55/345-346	43
การมีวาจาเป็นที่รัก (เปยยวัชชะ)	จ.พ.อง.จตุกก. 21/32/51	44
การไม่กล่าวร้าย	จ.พ.ที.ม. 10/90/51	45
การไม่ก่อเวร	จ.พ.ช.ชา. 27/43/207	46
การไม่แก่งแย่ง	จ.พ.ที.ม. 10/103/61	47
การไม่ข่มเหง	จ.พ.ช.สุ. 25/6/21	48
การไม่คบคนชั่วเป็นมิตร	จ.พ.อง.อฎฐก. 23/54/342-343 ส.พ.อง.อฎฐก. 23/54/342-343 ว.พ.อง.อฎฐก. 23/54/342-343	49
การไม่คบคนพาล (อเสวนา พาลานัง)	จ.พ.วิ.ม. 5/464/355 ส.พ.วิ.ม. 5/464/355 ว.พ.วิ.ม. 5/464/355	50
การไม่ฆ่าสัตว์ (ปาณาติปาตา เวรมณี)	จ.พ.วิ.ม. 4/108/172	51
การไม่ชอบเที่ยวดูมหรสพ	จ.พ.ที.ปา. 11/247/202 ว.พ.ที.ปา. 11/247/202	53
การไม่ดื่มสุราเมรัย (สุราเมรัยมัชชปมาทัญญานา เวรมณี)	จ.พ.วิ.จู. 7/311/125 ว.พ.วิ.จู. 7/311/125	54
การไม่ทะเลาะ	จ.พ.วิ.ม. 5/464/354-355	55
การไม่ทำงานกึ่งค้ำ (อนากุลา กัมมันตา)	จ.พ.ช.ช. 25/6/7	56
การไม่ทำตนให้เดือดร้อน	จ.พ.ม.ม. 13/105/112 ป.พ.ม.ม. 13/105/112	57

หลักธรรมจากพระไตรปิฎก	รหัสหลักธรรม	ข้อธรรมที่
การไม่ทำบาปทั้งปวง (สัพพปาปัสสะ อกรรมง)	จ.พ.ที.ม. 10/90/50 ป.พ.ที.ม. 10/90/50	58
การไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน	จ.พ.ม.ม. 13/105/112 ป.พ.ม.ม. 13/105/112	59
การไม่ทำร้ายผู้อื่น	จ.พ.ที.ม. 10/90/50	60
การไม่เที่ยวกลางคืน	จ.พ.ที.ปา. 11/247/202 ว.พ.ที.ปา. 11/247/202	61
การไม่นินทา	จ.พ.ช.ธ. 25/227/103-104	62
การไม่ประพฤติดิฉันในกาม (กามสุมิฉลาจจา เวรมณี)	จ.พ.ส.ม. 19/1024/544 ว.พ.ส.ม. 19/1024/544	63
การไม่ปล่อยเวลาให้ล่วงไป	จ.พ.ช.ชา 27/36/380	64
การไม่เป็นคนเลงการพนัน	จ.พ.อง.อภุฎก. 23/54/342-343 ว.พ.อง.อภุฎก. 23/54/342-343	65
การไม่เป็นคนเลงสุรา	จ.พ.อง.อภุฎก. 23/54/342-343 ว.พ.อง.อภุฎก. 23/54/342-343	66
การไม่เป็นคนเลงหญิง	จ.พ.อง.อภุฎก. 23/54/342-343 ว.พ.อง.อภุฎก. 23/54/342-343	67
การไม่พูดคำหยาบ (ผรุสย วาจา เวรมณี)	จ.พ.วิ.ป. 8/324/457	68
การไม่พูดเท็จ (มุสาวาทา เวรมณี)	จ.พ.วิ.ม. 4/206/323-324	69
การไม่พูดเพ้อเจ้อ (สัมผัปปลาปา เวรมณี)	จ.พ.ที.ม. 10/137/83	70
การไม่พูดส่อเสียด (อปีสุณาวาจา)	จ.พ.อง.จตุก. 21/149/212	71
การไม่เพ่งโทษผู้อื่น	จ.ก.วิ.มหา. 2/104/288	72
การไม่ลักทรัพย์ (อทินนาทานา เวรมณี)	จ.พ.วิ.ม. 4/108/172	73
การไม่เล่นการพนัน	จ.พ.ที.ปา. 11/247/202 ว.พ.ที.ปา. 11/247/202	74
การยกโทษ/ การให้อภัย	จ.พ.ส.ส. 15/35/47	75

หลักธรรมจากพระไตรปิฎก	รหัสหลักธรรม	ข้อธรรมที่
การยกย่อง	จ.พ.ช.ชา 27/36/360	76
การยอมรับผิด	จ.พ.วิ.จู. 7/267/47	77
การรักษาทรัพย์	จ.พ.ที.ปา. 11/265/211	78
การรักษาไมตรี	จ.พ.วิ.ม. 5/466/358	79
การรักษาศีล	จ.พ.สั.ม. 19/150/80 ว.พ.สั.ม. 19/150/80	80
การรู้จักกาลเทศะ	จ.พ.วิ.มหา. 1/18/10-11	81
การเลี้ยงชีพชอบ (สัมมาอาชีพะ)	จ.พ.วิ.ม. 4/13/21	82
การวางตนสม่ำเสมอ (สมานัตตตา)	จ.พ.อง.จตุกก. 21/32/51	83
การศึกษาธรรม	ป.พ.ช.สุ. 25/1069/754	84
การสงเคราะห์ (สังคหะ)	จ.พ.อง.จตุกก. 21/153-154/215	85
การสงเคราะห์ญาติ (ญาติกาณัง สังคโห)	จ.พ.ช.ช. 25/7/7	86
การสมาคมกับสัตบุรุษ (สัพปุริสสุปีตสยะ)	จ.พ.อง.จตุกก. 21/31/50 ส.พ.อง.จตุกก. 21/31/50 ว.พ.อง.จตุกก. 21/31/50	88
การสรรเสริญ	จ.พ.ที.ปา. 11/168/128	89
การให้ (ทาน)	จ.พ.วิ.ม. 5/351/224-225	90
การอนุเคราะห์	จ.พ.วิ.ม. 4/32/40	92
การอนุเคราะห์มิตร	จ.พ.ที.ปา. 11/270/214-215	93
การอยู่ในถิ่นที่ดี (ปฎิรูปเทศวาสะ)	ว.พ. อง.จตุกก. 21/31/50	95
ความกตเวทิตี (กตเวทิตา)	จ.พ.วิ.ม. 4/69/97	96
ความกระตือรือร้น	จ.พ.สั.ส. 15/103/111	98
ความกล้าหาญ	จ.พ.วิ.ม. 5/478/373	100
ความเคารพ (คารโว)	จ.พ.วิ.จู. 7/269/53	101
ความเจียมตน	จ.พ.ที.ปา. 11/273/217	103
ความชื่นชม	จ.พ.ที.สิ. 9/421/184-185	104

หลักธรรมจากพระไตรปิฎก	รหัสหลักธรรม	ข้อธรรมที่
ความเชื่อฟัง	จ.พ.วิ.ม. 4/12/20	105
ความซื่อตรง (อาชชวะ)	จ.พ.อง.ทุก. 20/165/126	106
ความซื่อสัตย์	จ.พ.ที.ปา. 11/240/196	107
ความคำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ)	ป.พ.วิ.ม. 4/13/21	108
ความตรงต่อเวลา	จ.พ.ขุ.สุ. 25/189/544	109
ความตั้งใจ	จ.พ.ที.ปา. 11/214/174	111
ความถ่อมตน (นินาโต)	จ.พ.วิ.จู. 7/311/125	113
ความถึงพร้อมด้วยการมนสิการโดยแยบคาย (โยนิโสมนสิการสัมปทา)	ป.พ.ส.ม. 19/69/49	114
ความถึงพร้อมด้วยการรักษา (อารักขสัมปทา)	จ.พ.อง.อฎฐก. 23/54/340-342	115
ความถึงพร้อมด้วยการเสียดละ (จาคสัมปทา)	จ.พ.อง.อฎฐก. 23/54/340-342	116
ความถึงพร้อมด้วยความประพฤดี (จรณะ)	จ.พ.วิ.มหา. 1/1/1 ป.พ.วิ.มหา. 1/1/1	117
ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท (อัปปมาทสัมปทา)	ป.พ.ส.ม. 19/75/51	118
ความถึงพร้อมด้วยความหมั่น (อุฏฐานสัมปทา)	จ.พ.อง.อฎฐก. 23/54/340-341	120
ความถึงพร้อมด้วยนันทะ (นันทสัมปทา)	จ.พ.ส.ม. 19/51/44	121
ความถึงพร้อมด้วยตน (อัตตสัมปทา)	จ.พ.ส.ม. 19/52/44 ป.พ.ส.ม. 19/52/44	122
ความถึงพร้อมด้วยทักขิ (ทักขิสัมปทา)	จ.พ.ส.ม. 19/53/44 ป.พ.ส.ม. 19/53/44	123
ความถึงพร้อมด้วยปัญญา (ปัญญาสัมปทา)	ป.พ.อง.อฎฐก. 23/54/340-342	124

ลักษณะจากพระไตรปิฎก	รหัสลักษณะ	ข้อธรรมที่
ความถึงพร้อมด้วยศีล (ศีลสัมปทา)	จ.พ.อง.อภุฎก. 23/54/343 ว.พ.อง.อภุฎก. 23/54/343	126
ความนอบน้อม	จ.พ.วิ.มหา. 1/-/1	127
ความประพฤติดี (สุจริต)	จ.พ.ขุ.ธ. 25/169/85	129
ความประพฤติเรียบร้อย	จ.พ.วิ.มหา. 2/402/513	130
ความประหยัด	จ.พ.วิ.จู. 7/445/388-389	131
ความเป็นคนว่าง่าย (โศวจัสสตา)	จ.พ.วิ.มหา 1/424/454	132
ความเป็นผู้มีมิตรดี (กัลยาณมิตรตา)	จ.พ.วิ.จู. 6/17/34 ป.พ.วิ.จู. 6/17/34 ส.พ.วิ.จู. 6/17/34 ว.พ.วิ.จู. 6/17/34	135
ความเป็นมิตรดี (ความเป็นกัลยาณมิตร)	จ.พ.ส.ม. 19/2/3 ป.พ.ส.ม. 19/2/3 ส.พ.ส.ม. 19/2/3 ว.พ.ส.ม. 19/2/3	137
ความพร้อมเพรียง	จ.พ.วิ.มหา. 1/418/450	140
ความเพียร (วิริยะ)	จ.จ.วิ.มหา.1/11/5	144
ความมักน้อย (อัปปิจจตา)	จ.พ.วิ.มหา. 1/39/28	145
ความมีมนุษยสัมพันธ์	จ.พ.วิ.จู. 6/22/43	146
ความมีมารยาท	จ.พ.ที.ปา. 11/57/39	147
ความมีสัมมาคารวะ	จ.พ. วิ.มหา. 1/17/10	149
ความไม่กระด้าง	จ.พ.อง.จตุกุก. 21/26/41	151
ความไม่เกียจคร้าน	จ.พ.วิ.ม. 4/87/141	152
ความไม่โกรธ (อักโกธะ)	จ.พ.ส.ม. 15/71/79	153
ความไม่แข่งดี (ละ สารัมภะ)	จ.พ.วิ.จู. 1/6/1	154
ความไม่คะนอง	จ.พ.ขุ.สุ. 25/948/727	155

หลักธรรมจากพระไตรปิฎก	รหัสหลักธรรม	ข้อธรรมที่
ความไม่คูหมีนตนเอง (ละ โอมานะ)	จ.พ.อภิ.วิ. 35/881/558	159
ความไม่คูหมีนผู้อื่น (ละ อติมานะ)	จ.พ.ขุ.ม. 29/166/470	160
ความไม่ตระหนี่ (อัมัจจริยะ)	จ.พ.ขุ.ม. 29/163/558	161
ความไม่ตีเสมอ (อปพาสะ)	จ.พ.วิ.จู. 6/216/333	162
ความไม่ถือตัว	จ.พ.วิ.ม. 4/5/9	163
ความไม่ถือรั้น	จ.พ.วิ.จู. 6/216/333	164
ความไม่ท้อถอยในการบำเพ็ญเพียร (ประธานสมิง อปปฏิวานิตา)	จ.พ.ขุ.สุ. 25/949/727	165
ความไม่ท้อแท้	จ.พ.ขุ.ชา. 27/52/22	166
ความไม่ทะนงตน	จ.พ.ขุ.ม. 29/65/205	167
ความไม่ทะเยอทะยาน	จ.พ.ขุ.ม. 29/87/261	168
ความไม่เบียดเบียน (อวิหิงสา/อหิงสา)	จ.พ.วิ.ม. 4/5/9	169
ความไม่ประทุษร้าย	จ.พ.ขุ.ธ. 25/399/159	170
ความไม่ประมาท (อัปมาทะ)	ป.พ.วิ.มหา. 2/153/326	171
ความไม่เป็นผู้มักโกรธ	จ.พ.ขุ.ธ. 25/400/159	173
ความไม่ผลุนผลัน	จ.พ.ขุ.ม. 29/178/507	174
ความไม่มกมาก (ละ มหิจจตา)	จ.พ.วิ.ม. 4/12/19	178
ความไม่มีมารยา (อมายา)	จ.พ.ขุ.อุ. 25/26/221	180
ความไม่ย่อท้อ	จ.พ.ขุ.สุ. 25/949/727	181
ความไม่ขยงให้เกิดความบาดหมาง	จ.พ.วิ.จู. 6/1/1	183
ความไม่เย่อหยิ่ง	จ.พ.ขุ.ขุ. 25/1/20	184
ความไม่ริษยา (อนิสสา)	จ.พ.สั.สพ. 18/296/323	186
ความไม่ลบหลู่คุณท่าน (อัมกขะ)	จ.พ.สั.นั. 16/243/336	187
ความไม่ลำเอียง	จ.พ.วิ.มหา. 1/437/468-469	189
ความไม่หัดหู่ และเซื่องซึม (ละ ถินมัทธะ)	จ.พ.ที.สั. 9/458/201	191
ความไม่หลอกลวง (ละ กุหนา)	จ.พ.ขุ.สุ. 25/948/727	193

ลักษณะจากพระไตรปิฎก	รหัสลักษณะ	ข้อธรรมที่
ความไม่หวังกัน (ละ อารักขะ)	จ.พ.ที.ม. 10/103/61	194
ความไม่หวัศคือ (ละ ถัมภะ)	จ.พ.ขุ.สุ. 25/439-441/599-600	195
ความไม่เห็นแก่ตัว	จ.พ.ขุ.ชา. 28/92/98	196
ความไม่ย่อภาคได้ (อโถกะ)	จ.พ.อง.ติก. 20/70/277	198
ความไม่อวดดี	จ.พ.วิ.จู. 6/216/333	199
ความไม่โอ้อวด (อสาถะยยะ)	จ.พ.ขุ.ม. 29/85/252	200
ความขำเกรง	จ.พ.วิ.มหา. 2/204/367	201
ความยุติธรรม	จ.พ.วิ.ม. 5473/368	202
ความรอบคอบ	จ.พ.ที.ปา. 11/203/165	203
ความระลึกชอบ (สัมมาสติ)	จ.พ.อง.อฏฺฐก. 23/83/409 ป.พ.อง.อฏฺฐก. 23/83/409	204
ความระลึกได้ (สติ)	จ.พ.วิ.มหา. 1/11/5 ป.พ.วิ.มหา. 1/11/5	205
ความรัก (เมตตา)	จ.พ.อง.อฏฺฐก. 23/1/15	206
ความรับผิดชอบ	จ.พ.ขุ.ชา. 28/150/108	207
ความรู้จักกาลเวลา (กาลัญญุตตา)	ป.พ.ขุ.สุ. 25/328/575	208
ความรู้จักชุมชน (ปริสัญญุตตา)	จ.พ.ที.ปา. 11/330/333 ป.พ.ที.ปา. 11/330/333	209
ความรู้จักบุคคล (บุคคัลญุตตา)	จ.พ.อง.สตฺตค. 23/68/143, 145- 146 ป.พ.อง.สตฺตค. 23/68/143, 145- 146	211
ความรู้จักประมาณ (มัตตัญญุตตา)	จ.พ.อง.สตฺตค. 23/68/143-144 ป.พ.อง.สตฺตค. 23/68/143-144	212
ความรู้จักประมาณในการบริโภค (โภชน มัตตัญญุตตา)	จ.พ.ม.มู. 12/63/55	213

หลักธรรมจากพระไตรปิฎก	รหัสหลักธรรม	ข้อธรรมที่
ความรู้ตัว (สัมปชัญญะ)	ป.พ.ที.สี. 9/37/38	216
ความละเอียดรอบคอบ (หิริ)	จ.พ.ส.ส. 15/116/135 ป.พ.ส.ส. 15/116/135	218
ความสมานสามัคคี	จ.พ.ที.สี. 9/4/4	225
ความสะอาด (ด้วยอำนาจศีล) (โสเจยยะ)	จ.พ.ขุ.อติ. 25/66/422	226
ความสัตย์	จ.พ.ที.สี. 9/9/4	227
ความสันโดษ (สันตุญฺฐิ)	จ.พ.วิ.มหา. 1/39/28	228
ความสามัคคี	จ.พ.ขุ.ชา. 27/26/400	229
ความสำรวม (สัจญฺญมะ)	จ.พ.ที.สี. 9/212/72	230
ความเสถียร (โสรจจะ)	จ.พ.วิ.ม. 5/478/372	231
ความเสมอภาค	จ.พ.วิ.จู. 7/311/125	232
ความเสียสละ (จาคะ)	จ.พ.อง.ติก. 20/49/210	233
ความหวังดี	จ.พ.วิ.ม. 4/81/119	235
ความเห็นแก่ประโยชน์ตน	จ.พ.วิ.ม. 5/351/224 ป.พ.วิ.ม. 5/351/224	236
ความเห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่น	จ.พ.วิ.ม. 5/350/221 ป.พ.วิ.ม. 5/350/221	237
ความเห็นชอบ (สัมมาทิฏฐิ)	ป.พ.วิ.ม. 4/13/21	238
ความอดทน (ขันติ)	จ.พ.อง.ทุก. 20/166/126	239
ความอ่อนน้อม	จ.พ.วิ.จู. 7/311/125	240
ความอ่อนโยน(มัททวะ)	จ.พ.ส.ส. 15/75/82	241
ความอะลุ้มอล่วย	จ.พ.อง.อฎฐก. 23/51/331-334	242
ความเอื้อเฟื้อ	จ.พ.อง.จตุก. 21/22/36	244

ตารางที่ 4 สารบบหลักกรรมสำหรับพัฒนาจิตใจนิสิตนักศึกษา

หลักกรรมจากพระไตรปิฎก	รหัสหลักกรรม	ข้อธรรมที่
การกระทำที่ไม่ มีโทษ (อนวัชชะ)	จ.จ.อจ.จตุกก. 21/153-154/215	2
การกลับตัวจากการประพฤติดิ	จ.จ.วิ.จ. 6/8/17	3
การเฝ้ากุศล	จ.จ.วิ.ม. 4/32/40	4
การขอกอภัย	จ.จ.วิ.จ. 7/266/47	5
การคบแต่บัณฑิต (บัณฑิตานัง เสวนา)	จ.จ.วิ.ม. 5/464/355 ส.จ.วิ.ม. 5/464/355 ว.จ.วิ.ม. 5/464/355	6
การคบหาสัตบุรุษ (สัปปริสสังเสนะ)	จ.จ.อจ.จตุกก. 21/249/368 ส.จ.อจ.จตุกก. 21/249/368 ว.จ.อจ.จตุกก. 21/249/368	7
การคุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย (อินทรีย์สังวร)	จ.จ.ม.ม. 12/63/55	8
การเจริญภาวนา (ภาวนา)	จ.จ.อจ.อฏฐก. 23/36/294	10
การได้สติจากบุคคลอื่น (ปรโตโมสะ)	จ.จ.อจ.ทุก. 20/127/115 ป.จ.อจ.ทุก. 20/127/115 ว.จ.อจ.ทุก. 20/127/115	11
การตั้งจิตมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ)	จ.จ.วิ.ม. 4/13/21	13
การตั้งตนไว้ชอบ (อัตตสัมมาปณิธิ)	จ.จ.อจ.จตุกก. 21/31/50	14
การถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ (ไตรสรณคมน์)	จ.จ.วิ.ม. 4/34/43	15
การทำกุศลให้ถึงพร้อม (กุสลัสสูปสัมปทา)	จ.จ.ที.ม. 10/90/50 ป.จ.ที.ม. 10/90/50	16
การทำจิตให้ผ่องแผ้ว (สจิตตปริโยทปนัง)	จ.จ.ที.ม. 10/90/50	17
การนับถือ	จ.จ.ที.ปา. 11/273/218	18

หลักธรรมจากพระไตรปิฎก	รหัสหลักธรรม	ข้อธรรมที่
การบูชาคนที่ควรบูชา (บูชา ปุชนียานัง)	จ.จ.วิ.ม. 4/6/9	24
การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม (สัมมานุสัมมปฏิบัติ)	ป.จ.ที.ปา. 11/311/286	25
การประพาศิธรรม (สัมมจริยา)	จ.จ.ช.ช. 25/7/7	26
การประพาศิพรหมจรรย์ (พรหมจริยง)	จ.จ.ช.ช. 25/11/8 ป.จ.ช.ช. 25/11/8	28
การปรารภความเพียร (วิริยารัมภะ)	จ.จ.อ.ง.ปญจก 22/101/176	29
การฝึกจิตให้สงบเป็นสมาธิ (สมถะ)	จ.จ.ที.ปา. 11/352/369	30
การฝึกตนด้วยการข่มใจ (ทมะ)	ป.จ.อ.ง.ติก. 20/45/207-208	31
การพบเห็นสมณะ (สมณานัง ทัสสนัง)	จ.จ.ช.ช. 25/10/8 ป.จ.ช.ช. 25/10/8 ว.จ.ช.ช. 25/10/8	32
การฟังตนเอง	จ.จ.ที.ม. 10/165/111 ป.จ.ที.ม. 10/165/111	34
การฟังธรรม	จ.จ.ที.ม. 10/165/111 ป.จ.ที.ม. 10/165/111	35
การฟังธรรมตามกาล (กาลณะ ชัมมัสสว นัง)	ป.จ.อ.ง.จตุกก. 21/147/211 ว.จ.อ.ง.จตุกก. 21/147/211	41
การฟังพระสัทธรรม (สัทชัมมัสสวานัง)	ป.จ.อ.ง.จตุกก. 21/248/367-368 ว.จ.อ.ง.จตุกก. 21/248/367-368	42
การมีความเป็นอยู่เหมาะสม (สมชีวิตา)	จ.จ.อ.ง.อฏฐก. 23/55/345-346	43
การไม่คบคนชั่วเป็นมิตร	จ.จ.อ.ง.อฏฐก. 23/54/342-343 ส.จ.อ.ง.อฏฐก. 23/54/342-343 ว.จ.อ.ง.อฏฐก. 23/54/342-343	49

หลักกรรมจากพระไตรปิฎก	รหัสหลักกรรม	ข้อธรรมที่
การไม่คบคนพาล (อเสวนา พาลานัง)	จ.จ.วิ.ม. 5/464/355 ส.จ.วิ.ม. 5/464/355 ว.จ.วิ.ม. 5/464/355	50
การไม่ฆ่าสัตว์ (ปาณาติปาตา เวรมณี)	จ.จ.วิ.ม. 4/108/172	51
การไม่จงเวร	จ.จ.วิ.ม. 5/464/354-355	52
การไม่ทำตนให้เดือดร้อน	จ.จ.ม.ม. 13/105/112 ป.จ.ม.ม. 13/105/112	57
การไม่ทำบาปทั้งปวง (สัพพปาปัสสะ อกรรมัง)	จ.จ.ที.ม. 10/90/50 ป.จ.ที.ม. 10/90/50	58
การไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน	จ.จ.ม.ม. 13/105/112 ป.จ.ม.ม. 13/105/112	59
การไม่ทำร้ายผู้อื่น	จ.จ.ที.ม. 10/90/50	60
การไม่ประพฤตินอกในกาม (กามเมสุมิจจาจารา เวรมณี)	จ.จ.ส.ม. 19/10240/544 ว.จ.ส.ม. 19/10240/544	63
การไม่เพ่งโทษผู้อื่น	จ.จ.วิ.มหา. 2/104/288	72
การยกโทษ/ การให้อภัย	จ.จ.ส.ส. 15/35/47	75
การยกย่อง	จ.จ.บุ.ชา 27/36/360	76
การยอมรับผิด	จ.จ.วิ.จ. 7/267/47	77
การรักษาศีล	จ.จ.ส.ม. 19/150/80 ว.จ.ส.ม. 19/150/80	80
การศึกษาธรรม	ป.จ.บุ.สุ. 25/1069/754	84
การสมาคมกับสัตบุรุษ (สัพปุริสสุปัสสยะ)	จ.จ.อ.จ.จตุกก. 21/31/50 ส.จ.อ.จ.จตุกก. 21/31/50 ว.จ.อ.จ.จตุกก. 21/31/50	88
การสรรเสริญ	จ.จ.ที.ปา. 11/168/128	89

หลักธรรมจากพระไตรปิฎก	รหัสหลักธรรม	ข้อธรรมที่
การให้ (ทาน)	จ.จ.วิ.ม. 5/351/224-225	90
การให้ส่วนบุญ (การอุทิศทักษิณา)	จ.จ.ที.ม. 10/153/97	91
การอนุโมทนา	จ.จ.วิ.จ. 7/295/91	94
การอยู่ในถิ่นที่ดี (ปฏิรูปเทสวาสะ)	ว.จ. อง.จตุกก. 21/31/50	95
ความกตเวทิตี (กตเวทิตา)	จ.จ.วิ.ม. 4/69/97	96
ความกตัญญู (กตัญญูตา)	จ.จ.วิ.ม. 4/69/97	97
ความกลัวบาป (โศตคัมปะ)	จ.จ.อง.ทสก. 24/67/147	99
ความกล้าหาญ	จ.จ.วิ.ม. 5/478/373	100
ความเคารพ (คารโว)	จ.จ.วิ.จ. 7/269/53	101
ความจริงใจ	จ.จ.ที.ปา. 11/265/211	102
ความเจียมตน	จ.จ.ที.ปา. 11/273/217	103
ความชื่นชม	จ.จ.ที.สี. 9/421/184-185	104
ความเชื่อฟัง	จ.จ.วิ.ม. 4/12/20	105
ความซื่อตรง (อาชชวะ)	จ.จ.อง.ทุก. 20/165/126	106
ความซื่อสัตย์	จ.จ.ที.ปา. 11/240/196	107
ความคำริขอบ (สัมมาสังกัมปะ)	ป.จ.วิ.ม. 4/13/21	108
ความตั้งจิตมั่น (สมาธิ)	จ.จ.อง.จตุกก. 21/26/41	110
ความตั้งใจ	จ.จ.ที.ปา. 11/214/174	111
ความถ่อมตน (นิวาโต)	จ.จ.วิ.จ. 7/311/125	113
ความถึงพร้อมด้วยการมนสิการโดยแยบคาย (โยนิโสมนสิการสัมปทา)	ป.จ.ส.ม. 19/69/49	114
ความถึงพร้อมด้วยการเสียดสละ (จากสัมปทา)	จ.จ.อง.อฏฐก. 23/54/340-342	116
ความถึงพร้อมด้วยความประพฤติ (จรณะ)	จ.จ.วิ.มหา. 1/1/1 ป.จ.วิ.มหา. 1/1/1	117

ลักษณะจากพระไตรปิฎก	รหัสลักษณะ	ข้อธรรมที่
ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท (อปัมพาทสัมปทา)	ป.จ.ส.ม. 19/75/51	118
ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ (ฉันทสัมปทา)	จ.จ.ส.ม. 19/51/44	121
ความถึงพร้อมด้วยตน (อิตตสัมปทา)	จ.จ.ส.ม. 19/52/44 ป.จ.ส.ม. 19/52/44	122
ความถึงพร้อมด้วยทักขิ (ทักขิสัมปทา)	จ.จ.ส.ม. 19/53/44 ป.จ.ส.ม. 19/53/44	123
ความถึงพร้อมด้วยปัญญา (ปัญญาสัมปทา)	ป.จ.อ.จ.อ.ก. 23/54/340-342	124
ความถึงพร้อมด้วยศรัทธา (ศรัทธาสัมปทา)	จ.จ.อ.จ.อ.ก. 23/54/343	125
ความถึงพร้อมด้วยศีล (ศีลสัมปทา)	จ.จ.อ.จ.อ.ก. 23/54/343 ว.จ.อ.จ.อ.ก. 23/54/343	126
ความนอบน้อม	จ.จ.วิ.มหา. 1/-/1	127
ความเบิกบานใจ (ปราโมทย์)	จ.จ.ที.สี. 9/413/178	128
ความประพฤติดี (สุจริต)	จ.จ.บ.ช. 25/169/85	129
ความเป็นผู้มีมิตรดี (กัลยาณมิตรตา)	จ.จ.วิ.จ. 6/17/34 ป.จ.วิ.จ. 6/17/34 ส.จ.วิ.จ. 6/17/34 ว.จ.วิ.จ. 6/17/34	135
ความเป็นมิตรดี (ความเป็นกัลยาณมิตร)	จ.จ.ส.ม. 19/2/3 ป.จ.ส.ม. 19/2/3 ส.จ.ส.ม. 19/2/3 ว.จ.ส.ม. 19/2/3	137
ความใฝ่รู้	จ.จ.วิ.มหา. 1/264/292 ป.จ.วิ.มหา. 1/264/292 ว.จ.วิ.มหา. 1/264/292	138
ความพยายามชอบ (สัมมาวายามะ)	จ.พ.วิ.ม. 4/13/21	139

ลักษณะจากพระไตรปิฎก	รหัสหลักธรรม	ข้อธรรมที่
ความพลอยยินดี (มุกิตา)	จ.จ.ที.สี. 9/556/245	141
ความพอใจ (ฉันทะ)	จ.จ.อ.จ.อ.อ.อ. 23/83/408	142
ความเพียร (วิริยะ)	จ.พ.วิ.มหา.1/11/5	144
ความมักน้อย (อัปปิจจตา)	จ.จ.วิ.มหา. 1/39/28	145
ความมีเมตตาจิต	จ.จ.ที.สี. 9/556/244	148
ความมุ่งมั่น	จ.จ.ที.สี. 9/405/174	150
ความไม่โกรธ (อภิกโรธ)	จ.จ.ส.ม. 15/71/79	153
ความไม่แข่งดี (ละ สारัมภะ)	จ.จ.วิ.จ. 1/6/1	154
ความไม่คิดประทุษร้าย (อโทสะ)	จ.จ.ช.จ. 30/128/428	156
ความไม่คิดร้าย (อพยาบาท)	จ.จ.อ.จ.ทสก. 24/167/302	157
ความไม่แค้นใจ	จ.จ.ที.ปา. 11/218/177	158
ความไม่ดูหมิ่นตนเอง (ละ โอมานะ)	จ.จ.อภิ.วิ. 35/881/558	159
ความไม่ดูหมิ่นผู้อื่น (ละ อติมานะ)	จ.จ.ช.ม. 29/166/470	160
ความไม่ตระหนี่ (อมัจฉริยะ)	จ.จ.ช.ม. 29/163/558	161
ความไม่ตีเสมอ (อปพาสะ)	จ.จ.วิ.จ. 6/216/333	162
ความไม่ถือตัว	จ.จ.วิ.ม. 4/5/9	163
ความไม่ถือมั่น	จ.จ.วิ.จ. 6/216/333	164
ความไม่ทอดทิ้งในการบำเพ็ญเพียร (ปธานัสสมิง อัปปภูวานิตา)	จ.จ.ช.ศ. 25/949/727	165
ความไม่ท้อแท้	จ.จ.ช.ชา. 27/52/22	166
ความไม่ทะนงตน	จ.จ.ช.ม. 29/65/205	167
ความไม่ทะเยอทะยาน	จ.จ.ช.ม. 29/87/261	168
ความไม่เบียดเบียน (อวิหิงสา/อหิงสา)	จ.จ.วิ.ม. 4/5/9	169
ความไม่ประมาท (อัปปมาทะ)	ป.จ.วิ.มหา. 2/153/326	171
ความไม่ปรารถนาชั่ว	จ.จ.วิ.จ. 6/216/333	172
ความไม่เป็นผู้มักโกรธ	จ.จ.ช.ธ. 25/400/159	173

ลักษณะจากพระไตรปิฎก	รหัสลักษณะ	ข้อธรรมที่
ความไม่ผูกโกรธ (อนุปนาหะ)	จ.จ.ส.สพ. 18/295/322-323	175
ความไม่เฟื่องเลี้ยงอยากได้ของเขา (อนภิชฌา)	จ.จ.อ.จ.ทสก. 24/167/302	176
ความไม่ฟุ้งซ่าน (อวิเขปะ)	จ.จ.อ.จ.จตุกก. 21/22/36	177
ความไม่มกมาก (ละ มหิจฉตา)	จ.จ.วิ.ม. 4/12/19	178
ความไม่มีมารยา (อมายา)	จ.จ.ช.ช. 25/26/221	180
ความไม่ย่อท้อ	จ.จ.ช.ช. 25/949/727	181
ความไม่ยึดมั่นในความคิด (ทิฏฐิ) ของตน	จ.จ.วิ.จ. 6/216/333	182
ความไม่ยุ่งยงให้เกิดความบาดหมาง	จ.จ.วิ.จ. 6/1/1	183
ความไม่เย่อหยิ่ง	จ.จ.ช.ช. 25/1/20	184
ความไม่ร้อนใจ (อวิปปฏิสาร)	จ.จ.อ.จ.ทสก. 24/1/2	185
ความไม่ริษยา (อนิสสา)	จ.จ.ส.สพ. 18/296/323	186
ความไม่ลบหลู่คุณท่าน (อัมกษะ)	จ.จ.ส.น. 16/243/336	187
ความไม่ดั่งเลสสงสัย (ละ วิจิกิจฉา)	จ.จ.ส.ส. 15/34/44 ป.จ.ส.ส. 15/34/44	188
ความไม่ด่าเอียง	จ.จ.วิ.มหา. 1/437/468-469	189
ความไม่สันโดษในกุศลธรรมทั้งหลาย (กุสเลสุ ชัมเมสุ อสันตกุฐิตา)	จ.จ.อ.จ.ทสก. 20/178/129	190
ความไม่หุดหู่ และแข็งข่ม (ละ ถีนมิทระ)	จ.จ.ที.ส. 9/458/201	191
ความไม่หลอกลวง (ละ กุหนนา)	จ.จ.ช.ช. 25/948/727	193
ความไม่หวงกั้น (ละ อารักษะ)	จ.จ.ที.ม. 10/103/61	194
ความไม่หัวคื้อ (ละ ถัมภะ)	จ.จ.ช.ช. 25/439-441/599-600	195
ความไม่เห็นแก่ตัว	จ.จ.ช.ช. 28/92/98	196
ความไม่อยากได้ (อโลภะ)	จ.จ.อ.จ.ติก. 20/70/277	198
ความไม่อวดดี	จ.จ.วิ.จ. 6/216/333	199
ความไม่โอ้อวด (อสาถะยยะ)	จ.จ.ช.ช. 29/85/252	200
ความข่าเกรง	จ.จ.วิ.มหา. 2/204/367	201

หลักธรรมจากพระไตรปิฎก	รหัสหลักธรรม	ข้อธรรมที่
ความยุติธรรม	จ.จ.วิ.ม. 5473/368	202
ความรอบคอบ	จ.จ.ที.ปา. 11/203/165	203
ความระลึกชอบ (สัมมาสติ)	จ.จ.อ.ง.อ.ญ.ฐก. 23/83/409 ป.จ.อ.ง.อ.ญ.ฐก. 23/83/409	204
ความระลึกได้ (สติ)	จ.จ.วิ.มหา. 1/11/5 ป.จ.วิ.มหา. 1/11/5	205
ความรัก (เมตตา)	จ.จ.อ.ง.อ.ญ.ฐก. 23/1/15	206
ความรับผิดชอบ	จ.จ.ช.ุ.ชา. 28/150/108	207
ความรู้ตัว (สัมปชัญญะ)	ป.จ.ที.สี. 9/37/38	216
ความละเอียดรอบคอบ (หิริ)	จ.จ.ส.ส. 15/116/135 ป.จ.ส.ส. 15/116/135	218
ความเลื่อมใส	จ.จ.ม.ม. 13/288/345	219
ความวางใจเป็นกลาง (อุเบกขา)	จ.จ.ช.ุ.ม. 29/90/280 ป.จ.ช.ุ.ม. 29/90/280	220
ความศรัทธา	จ.จ.ม.ม. 12/490/529 ป.จ.ม.ม. 12/490/529	221
ความสงบ (ปัสสัทธิ)	จ.จ.อ.ง.ท.สก. 24/1/3	222
ความสงบใจ (อุปสมะ)	จ.จ.อ.ง.จ.ต.ก.ก. 21/114/176	223
ความสงสาร (กรุณา)	จ.จ.ที.ปา. 11/308/280	224
ความสมานสามัคคี	จ.จ.ที.สี. 9/4/4	225
ความสะอาด (ด้วยอำนาจศีล) (โสเจยยะ)	จ.จ.ช.ุ.อ.ติ. 25/66/422	226
ความสัตย์	จ.จ.ที.สี. 9/9/4	227
ความสันโดษ (สันตุญญี)	จ.จ.วิ.มหา. 1/39/28	228
ความสำรวม (สังกมมะ)	จ.จ.ที.สี. 9/212/72	230
ความเสียสละ (จาคะ)	จ.จ.อ.ง.ต.ิก. 20/49/210	233
ความใฝ่ใจ (จิตตะ)	จ.จ.ส.ม. 19/836/415	234

ลักษณะจากพระไตรปิฎก	รหัสลักษณะ	ข้อธรรมที่
ความหวังดี	จ.จ.วิ.ม. 4/81/119	235
ความเห็นแก่ประโยชน์ตน	จ.จ.วิ.ม. 5/351/224 ป.จ.วิ.ม. 5/351/224	236
ความเห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่น	จ.จ.วิ.ม. 5/350/221 ป.จ.วิ.ม. 5/350/221	237
ความเห็นชอบ	ป.จ.วิ.ม. 4/13/21	238
ความอดทน	จ.จ.อ.จ.ทุก. 20/166/126	239
ความอ่อนน้อม	จ.จ.วิ.จ. 7/311/125	240
ความอ่อนโยน	จ.จ.ส.ส. 15/75/82	241
ความอึดใจ	จ.จ.ที.ม. 10/139/86	243
ความเอื้อเฟื้อ	จ.จ.อ.จ.จตุกก. 21/22/36	244

ตารางที่ 5 สารบบลักษณะสำหรับพัฒนาปัญญาบัณฑิตนักศึกษา

ลักษณะจากพระไตรปิฎก	รหัสลักษณะ	ข้อธรรมที่
การคบแต่บัณฑิต (บัณฑิตานัง เสวนา)	จ.ป.วิ.ม. 5/464/355 ส.ป.วิ.ม. 5/464/355 ว.ป.วิ.ม. 5/464/355	6
การคบหาสัตบุรุษ (สัปปริสสังเสนะ)	จ.ป.อ.จ.จตุกก. 21/249/368 ส.ป.อ.จ.จตุกก. 21/249/368 ว.ป.อ.จ.จตุกก. 21/249/368	7
การได้สดับจากบุคคลอื่น (ปรโตโมสะ)	จ.ป.อ.จ.ทุก. 20/127/115 ป.ป.อ.จ.ทุก. 20/127/115 ว.ป.อ.จ.ทุก. 20/127/115	11
การทำกุศลให้ถึงพร้อม (กุสลัสสุปสัมปทา)	จ.ป.ที.ม. 10/90/50 ป.ป.ที.ม. 10/90/50	16

หลักธรรมจากพระไตรปิฎก	รหัสหลักธรรม	ข้อธรรมที่
การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม (สัมมานุสัมมปฏิบัติ)	ป.ป.ที.ปา. 11/311/286	25
การประพาศิทธิธรรม (สัมมจริยา)	จ.ป.ช.ช. 25/7/7	26
การประพาศิทธิพรหมจรรย์ (พรหมจริยง)	จ.ป.ช.ช. 25/11/8 ป.ป.ช.ช. 25/11/8	28
การฝึกตนด้วยการข่มใจ (ทมะ)	ป.ป.อง.ติก. 20/45/207-208	31
การพบเห็นสมณะ (สมณานัง ทัสสนัง)	จ.ป.ช.ช. 25/10/8 ป.ป.ช.ช. 25/10/8 ว.ป.ช.ช. 25/10/8	32
การพิจารณา (ปฏิสังขานะ)	ป.ป.ม.ม. 13/109-111/119	33
การพึงตนเอง	จ.ป.ที.ม. 10/165/111 ป.ป.ที.ม. 10/165/111	34
การพึงธรรม	จ.ป.ที.ม. 10/165/111 ป.ป.ที.ม. 10/165/111	35
การพูดด้วยปัญญา (มันตภาสา)	จ.ป.อง.จตุกุก. 21/149/212 ป.ป.อง.จตุกุก. 21/149/212	38
การพึงธรรมตามกาล (กาลณะ ชัมมัสสวนัง)	ป.ป.อง.จตุกุก. 21/147/211 ว.ป.อง.จตุกุก. 21/147/211	41
การพึงพระสัทธรรม (สัทชัมมัสสวนัง)	ป.ป.อง.จตุกุก. 21/248/367-368 ว.ป.อง.จตุกุก. 21/248/367-368	42
การไม่ทำตนให้เดือดร้อน	จ.ป.ม.ม. 13/105/112 ป.ป.ม.ม. 13/105/112	57
การไม่ทำบาปทั้งปวง (สัพพปาปัสสะ อกรรมง)	จ.ป.ที.ม. 10/90/50 ป.ป.ที.ม. 10/90/50	58
การไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน	จ.ป.ม.ม. 13/105/112 ป.ป.ม.ม. 13/105/112	59

หลักธรรมจากพระไตรปิฎก	รหัสหลักธรรม	ข้อธรรมที่
การศึกษาธรรม	ป.ป.จุ.ศ. 25/1069/754	84
การสนทนาธรรมตามกาล (กาลณะ รัम्मสักัจจา)	ป.ป.อง.จตุกก. 21/147/211 ว.ป.อง.จตุกก. 21/147/211	87
การสมาคมกับสัตบุรุษ (สัพปุริสสุปีสสยะ)	จ.ป.อง.จตุกก. 21/31/50 ส.ป.อง.จตุกก. 21/31/50 ว.ป.อง.จตุกก. 21/31/50	88
ความดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ)	ป.ป.วิ.ม. 4/13/21	108
ความไตร่ตรอง (วิมังสา)	ป.ป.ส.ม. 19/836/415	112
ความถึงพร้อมด้วยการมนสิการโดยแยกคาย (โยนิโสมนสิการสัมปทา)	ป.ป.ส.ม. 19/69/49	114
ความถึงพร้อมด้วยความประพฤติ (จรณะ)	จ.ป.วิ.มหา. 1/1/1 ป.ป.วิ.มหา. 1/1/1	117
ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท (อัปปมาทสัมปทา)	ป.ป.ส.ม. 19/75/51	118
ความถึงพร้อมด้วยความรู้ (วิชา)	ป.ป.วิ.มหา. 1/1/1	119
ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ (ฉันทสัมปทา)	จ.ป.ส.ม. 19/51/44	121
ความถึงพร้อมด้วยตน (อัตตสัมปทา)	จ.ป.ส.ม. 19/52/44 ป.ป.ส.ม. 19/52/44	122
ความถึงพร้อมด้วยทักขิณี (ทักขิณีสัมปทา)	จ.ป.ส.ม. 19/53/44 ป.ป.ส.ม. 19/53/44	123
ความถึงพร้อมด้วยปัญญา (ปัญญาสัมปทา)	ป.ป.อง.อฎฐก. 23/54/340-342	124
ความเป็นผู้ไคร้ธรรม	ป.ป.ที.ปา. 11/345/359-360	133
ความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก (พาหุสัจจะ)	ป.ป.อง.สตก. 22/101/175-176	134

หลักธรรมจากพระไตรปิฎก	รหัสหลักธรรม	ข้อธรรมที่
ความเป็นผู้มีมิตรดี (กัลยาณมิตรตา)	จ.ป.วิ.จู. 6/17/34 ป.ป.วิ.จู. 6/17/34 ส.ป.วิ.จู. 6/17/34 ว.ป.วิ.จู. 6/17/34	135
ความเป็นผู้มีศีลปะ	ป.ป.ช.ช. 25/5/7 ว.ป.ช.ช. 25/5/7	136
ความเป็นมิตรดี (ความเป็นกัลยาณมิตร)	จ.ป.ส.ม. 19/2/3 ป.ป.ส.ม. 19/2/3 ส.ป.ส.ม. 19/2/3 ว.ป.ส.ม. 19/2/3	137
ความใฝ่รู้	จ.ป.วิ.มหา. 1/264/292 ป.ป.วิ.มหา. 1/264/292 ว.ป.วิ.มหา. 1/264/292	138
ความพิจารณาโดยแยกสายถ้วนถึ (โยนิโสมนสิการ)	ป.ป.วิ.ม. 4/1/1	143
ความไม่ประมาท (อัปมาทะ)	ป.ป.วิ.มหา. 2/153/326	171
ความไม่มัวเมา (ละ มทะ)	ป.ป.ที.ปา. 11/305/274	179
ความไม่ยึดมั่นถือมั่น	ป.ป.ช.สุ. 25/1101/765	182
ความไม่ตั้งเลสงสัย (ละ วิจิกิจฉา)	จ.ป.ส.ส. 15/34/44 ป.ป.ส.ส. 15/34/44	188
ความไม่หลง (อโมหะ)	ป.ป.ช.จู. 30/128/428	192
ความไม่เห็นผิด (ละ มิจฉาทิฎฐิ)	ป.ป.วิ.มหา. 1/13/7	197
ความระลึกชอบ (สัมมาสติ)	จ.ป.อง.อฎฐก. 23/83/409 ป.ป.อง.อฎฐก. 23/83/409	204 204
ความระลึกได้ (สติ)	จ.ป.วิ.มหา. 1/11/5 ป.ป.วิ.มหา. 1/11/5	205

หลักธรรมจากพระไตรปิฎก	รหัสหลักธรรม	ข้อธรรมที่
ความรู้จักกาลเวลา (กาลัญญา)	ป.ป.จุ.สุ. 25/328/575	208
ความรู้จักชุมชน (ปริสัญญญา)	จ.ป.ที.ปา. 11/330/333 ป.ป.ที.ปา. 11/330/333	209
ความรู้จักตน (อัตตัญญา)	ป.ป.อ.ง. สตุตค. 23/68/143-144	210
ความรู้จักบุคคล (ปุคคลัญญา)	จ.ป.อ.ง.สตุตค. 23/68/143, 145-146 ป.จ.อ.ง.สตุตค. 23/68/143, 145-146	211
ความรู้จักประมาณ (มัตตัญญา)	จ.ป.อ.ง.สตุตค. 23/68/143-144 ป.ป.อ.ง.สตุตค. 23/68/143-144	212
ความรู้จักผล (อัตถัญญา)	ป.ป.อ.ง.สตุตค. 23/68/143-144	214
ความรู้จักเหตุ (ธัมมัญญา)	ป.ป.อ.ง.สตุตค. 23/68/143	215
ความรู้ตัว (สัมปชัญญะ)	ป.ป.ที.สี. 9/37/38	216
ความรู้ทั่ว (ปัญญา)	ป.ป.ส.ส. 15/80/85	217
ความเห็นแก่ประโยชน์ตน	จ.ป.วิ.ม. 5/351/224 ป.ป.วิ.ม. 5/351/224	236
ความเห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่น	จ.ป.วิ.ม. 5/350/221 ป.ป.วิ.ม. 5/350/221	237
ความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ)	ป.ป.วิ.ม. 4/13/21	238

จากการพิจารณาตารางทั้ง 4 ตารางดังกล่าว จะเห็นว่า มีบางข้อธรรมที่พัฒนานิสิตนักศึกษาได้ทุกด้านและครอบคลุมทฤษฎีพัฒนานิสิตนักศึกษาได้หลายทฤษฎี เช่น ความเป็นผู้มีมิตติ (กัลยาณมิตตตา) ซึ่งเป็นหลักธรรมข้อที่ 135 (ดังปรากฏรายละเอียดในภาคผนวก ก) พัฒนานิสิตนักศึกษาทั้งด้านกาย พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา และครอบคลุมทฤษฎีจิตสังคัม ทฤษฎีโครงสร้างทางสติปัญญา ทฤษฎีสัญลักษณ์ และทฤษฎีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสภาพแวดล้อม

ผู้วิจัยได้ศึกษาพระไตรปิฎกและพบว่า มีหลักธรรมที่จัดเป็นหมวดหมู่จำนวนมาก ดังได้แสดงในตอนต้นของบท ผู้วิจัยได้ขอความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ด้านพระไตรปิฎกและ

ด้านการศึกษารวม 9 ท่าน (ตามปรากฏในภาคผนวก ค) เพื่อให้การนำเสนอรูปแบบการพัฒนาบัณฑิตศึกษามีความเหมาะสมที่สุด และผู้วิจัยได้รับคำแนะนำอันเป็นประโยชน์ยิ่งว่าการพัฒนาบัณฑิตศึกษาให้ดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ 8 เหมาะสมที่สุด จากการจำแนกความถี่ของหลักสูตรที่ผู้ทรงคุณวุฒิแสดงทัศนะว่าเหมาะสมที่สุดในการพัฒนาบัณฑิตศึกษา ปรากฏว่ามีจำนวนหลักสูตร 12 หลักสูตรที่ได้รับการเสนอแนะให้นำมาพัฒนาบัณฑิตศึกษา จำแนกตามความถี่ดังแสดงในตารางที่ 6

ตารางที่ 6 หลักสูตรที่สมควรนำมาพัฒนาบัณฑิตศึกษาตามความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ

หลักสูตรในพระวินัยปิฎก (ความถี่)	หลักสูตรในพระสุตตันตปิฎก (ความถี่)	หลักสูตรในพระอภิธรรมปิฎก (ความถี่)
อริยมรรคมีองค์ 8 (5)	อริยมรรคมีองค์ 8 (3)	อริยมรรคมีองค์ 8 (5)
ศีล 5 (2)	สัพปริสธรรม 7 (1)	ปฎิจจสมุปบาท (1)
ความไม่ประมาท (1)	อิทธิบาท 4 (1)	สติปัฏฐาน 4 (1)
วิชาและจรณะ (1)	กุศลกรรมบถ 10 (1)	อิทธิบาท 4 (1)
	สติปัฏฐาน 4 (1)	อริยสัจ 4 (1)
	เวสาลีชกัณฐกรรม 5 (1)	
	ไตรสิกขา (1)	

สรุปได้ว่าหลักสูตรที่ได้รับการคัดสรรมากที่สุด คือ อริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งมีความถี่สูงสุด ทั้ง 3 ปิฎก (ดังสาระความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิในภาคผนวก ค) การพัฒนาบัณฑิตศึกษาโดยน้อมนำอริยมรรคมีองค์ 8 เท้ากับได้พัฒนาองค์รวมของหลักสูตรในพระพุทธศาสนา คือ หลักสูตรไตรสิกขา และที่สำคัญ อริยมรรคมีองค์ 8 เป็นองค์ธรรมที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสว่าเป็นข้อปฏิบัติหรือทางเพื่อนำไปสู่ความดับทุกข์ และมีปรากฏในพระไตรปิฎกทั้ง 3 ปิฎก ดังนั้นรูปแบบการพัฒนาบัณฑิตศึกษาโดยน้อมนำอริยมรรคมีองค์ 8 จึงเหมาะสมที่สุด ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงนำเสนอรูปแบบการพัฒนาบัณฑิตศึกษาเพื่อพัฒนาให้นักศึกษาดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งประกอบด้วย ความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) ความดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) การเจรจาชอบ

(สัมมาวาจา) การกระทำชอบ (สัมมากัมมันตะ) การเลี้ยงชีพชอบ (สัมมาอาชีวะ) ความพยายามชอบ (สัมมาวายามะ) ความระลึกชอบ (สัมมาสติ) และการตั้งจิตมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ)

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์หลักธรรมในพระไตรปิฎกที่น้อมนำมาพัฒนานิสิตนักศึกษาทั้ง 244 ข้อธรรม (รายละเอียดปรากฏในภาคผนวก ก) และนำเสนอโดยจำแนกตามอริยมรรคมีองค์ 8 ดังตารางที่ 7 หลักธรรมในกระบวนการพัฒนานิสิตนักศึกษา จำแนกตามอริยมรรคมีองค์ 8

ตารางที่ 7 หลักธรรมในกระบวนการพัฒนานิสิตนักศึกษา จำแนกตามอริยมรรคมีองค์ 8

หลักธรรมที่เป็นบุญนิमित (ตัวนำ) ให้เกิดองค์ธรรม	องค์ธรรมในอริยมรรคมีองค์ 8	หลักธรรมที่เป็นผลขององค์ธรรม
ความเป็นผู้มีมิตรดี (135) การได้สัดจากบุคคลอื่น (11) ความถึงพร้อมด้วยศีล (126) ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ (121) ความถึงพร้อมด้วยตน (122) ความถึงพร้อมด้วยทักขณิ (123) ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท (118) ความถึงพร้อมด้วยการมนสิการโดยแยบคาย (114)	ความเห็นชอบ (สัมมาทิฏฐิ) (238)	ความศรัทธา (221) ความถึงพร้อมด้วยศรัทธา (125) ความเลื่อมใส (219) การถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ (15) ความเห็นแก่ประโยชน์ตน (236) ความเห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่น (237) ความกตัญญู (97) ความกตเวทิตี (96) การพบเห็นสมณะ (32) การไม่คบคนพาล (50) การไม่คบคนชั่วเป็นมิตร (49) การคบแต่บัณฑิต (6) การคบหาสัตบุรุษ (7) การสมาคมกับสัตบุรุษ (88) ความเป็นมิตรดี (137) ความเป็นผู้ไคร้ธรรม (133) การฟังพระสัทธรรม (42) การฟังธรรมตามกาล (41) การสนทนาธรรมตามกาล (87) การศึกษาธรรม (84)

หลักธรรมที่เป็นบุญนิमित (ตัวนำ) ให้ เกิดองค์ธรรม	องค์ธรรมใน อริยมรรคมีองค์ 8	หลักธรรมที่เป็นผลขององค์ธรรม
		การประพฤติกุศลธรรม (26) ความพอใจ (142) ความใฝ่รู้ (138) ความเพียร (144) ความใส่ใจ (234) ความไตร่ตรอง (112) ความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก (134) ความเป็นผู้มีศีลปะ (136) การพึ่งตนเอง (34) การพึ่งธรรม (35) ความไม่ประมาท (171) ความไม่สันโดษในกุศลธรรมทั้งหลาย (190) ความไม่เห็นผิด (197) ความไม่เห็นแก่ตัว (196) ความไม่มักมาก (178) ความมักน้อย (145) ความไม่ตระหนี่ (161) ความไม่ทะเยอทะยาน (168) ความไม่มีมารยา (180) ความไม่หัวดี (195) ความไม่ถือมั่น (164) การยอมรับผิด (77) ความไม่ถือตัว (163) ความไม่ทะนงตน (167) ความไม่ตีเสมอ (162) ความไม่ดูหมิ่นตนเอง (159)

หลักธรรมที่เป็นบุญนิमित (ตัวนำ) ให้ เกิดองค์ธรรม	องค์ธรรมใน อริยมรรคมีองค์ 8	หลักธรรมที่เป็นผลขององค์ธรรม
		ความไม่คูหมีนผู้อื่น (160) ความไม่มัวเมา (179) ความไม่ยึดมั่นในความคิด (ทิฏฐิ) ของตน (182) ความรู้จักเหตุ (215) ความรู้จักผล (214) ความรู้จักตน (210) ความรู้จักประมาณ (212) ความรู้จักกาลเวลา (208) การรู้จักกาลเทศะ (81) ความรู้จักชุมชน (209) ความรู้จักบุคคล (211) ความรัก (206) ความมีเมตตาจิต (148) ความสงสาร (224) ความพลอยยินดี (141) ความวางใจเป็นกลาง (220) การประพาศิพรหมจรรย์ (28) ความละอายบาป (218) ความกลัวบาป (99) การไม่ทำบาปทั้งปวง (58) การทำกุศลให้ถึงพร้อม (16) ความรู้ทั่ว (217) ความถึงพร้อมด้วยความรู้ (119) ความไม่หลง (192) ความไม่ลังเลสงสัย (188) ความถึงพร้อมด้วยความ ประพาศิ (117)

ลักษณะที่เป็นบุพนิमित (ตัวนำ) ให้ เกิดองค์ธรรม	องค์ธรรมใน อริยมรรคมีองค์ 8	ลักษณะที่เป็นผลขององค์ธรรม
		การทำจิตให้ผ่องแผ้ว (17) ความไม่ยึดมั่นถือมั่น (182) ความถึงพร้อมด้วยปัญญา (124) สัมมาสังกัปปะและธรรมที่เป็นผล สัมมาวาจาและธรรมที่เป็นผล สัมมากัมมันตะและธรรมที่เป็นผล สัมมาอาชีวะและธรรมที่เป็นผล สัมมาวายามะและธรรมที่เป็นผล สัมมาสติและธรรมที่เป็นผล สัมมาสมาธิและธรรมที่เป็นผล
ความเป็นผู้มีมิตรดี (135) การได้สัจจากบุคคลอื่น (11) ความถึงพร้อมด้วยศีล (126) ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ (121) ความถึงพร้อมด้วยตน (122) ความถึงพร้อมด้วยทิวฐิติ (123) ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท (118) ความถึงพร้อมด้วยการมนสิการโดย แยกคาย (114) ความเห็นชอบ (238)	ความดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) (108)	การตั้งตนไว้ชอบ (14) การพึงตนเอง (34) การพึงธรรม (35) ความพอใจ (142) ความเพียร (144) ความใส่ใจ (234) ความไตร่ตรอง (112) การพิจารณา (33) ความพิจารณาโดยแยกคายถ้วนถึ (143) การประพฤดิธรรม (26) ความจริงใจ (102) ความหวังดี (235) ความไม่โกรธ (153) ความไม่เป็นผู้มักโกรธ (173) ความไม่ผูกโกรธ (175) การยกโทษ / การให้อภัย (75) ความไม่คิดร้าย (157)

หลักธรรมที่เป็นบุญนิमित (ตัวนำ) ให้ เกิดองค์ธรรม	องค์ธรรมใน อริยมรรคมีองค์ 8	หลักธรรมที่เป็นผลขององค์ธรรม
		ความไม่คิดประทุษร้าย (156) ความไม่แค้นใจ (158) ความไม่เบียดเบียน (169) ความไม่อยากได้ (198) ความไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา (176) ความไม่ปรารถนาชั่ว (172) การไม่ทำบาปทั้งปวง (58) การประพฤติพรหมจรรย์ (28) การทำกุศลให้ถึงพร้อม (16) ความถึงพร้อมด้วยความ ประพฤติ (117) การทำจิตให้ผ่องแผ้ว (17) สัมมาวาจาและธรรมที่เป็นผล สัมมากัมมันตะและธรรมที่เป็นผล สัมมาอาชีพะและธรรมที่เป็นผล สัมมาวายามะและธรรมที่เป็นผล สัมมาสติและธรรมที่เป็นผล สัมมาสมาธิและธรรมที่เป็นผล
ความเป็นผู้มีมิตรดี (135) การได้สัจจากบุคคลอื่น (11) ความถึงพร้อมด้วยศีล (126) ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ (121) ความถึงพร้อมด้วยตน (122) ความถึงพร้อมด้วยทิวฐิ (123) ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท (118) ความถึงพร้อมด้วยการมนสิการโดย	การเจรจาชอบ (สัมมาวาจา) (9)	การไม่พูดเท็จ (69) การไม่พูดต่อเสียด (71) การไม่พูดคำหยาบ (68) การไม่พูดเพ้อเจ้อ (70) การไม่นินทา (62) การไม่กล่าวร้าย (45) ความไม่ประทุษร้าย (170) ความไม่ขุ่นงำให้เกิดความ บาดหมาง (183)

หลักธรรมที่เป็นบุญนิमित (ตัวนำ) ให้ เกิดองค์ธรรม	องค์ธรรมใน อริยมรรคมีองค์ 8	หลักธรรมที่เป็นผลขององค์ธรรม
<p> แยกกาย (114) ความเห็นชอบ (238) ความดำริชอบ (108) </p>		<p> ความไม่คะนอง (155) ความไม่หลอกลวง (193) การกลับตัวจากการประพฤติดี (3) ความไม่โอ้อวด (200) การพูดจริง (37) การพูดคำสุภาพ (36) การพูดอ่อนหวาน (40) การมีวาจาเป็นที่รัก (44) การพูดพอประมาณ (39) การพูดด้วยปัญญา (38) ความชื่นชม (104) การยกย่อง (76) การสรรเสริญ (89) ความมีมารยาท (147) การขอร้อง (5) ความมีมนุษยสัมพันธ์ (146) ความประพฤติดี (129) การประพฤติธรรม (26) การสนทนารวมตามกาล (87) การแนะนำประโยชน์ (19) ความสะอาด (ด้วยอำนาจศีล) (226) การกระทำที่ไม่มีโทษ (2) การทำกุศลให้ถึงพร้อม (16) การไม่ทำบาปทั้งปวง (58) ความถึงพร้อมด้วยความ ประพฤติ (117) สัมมาสัมมัณตะและธรรมที่เป็นผล </p>

หลักธรรมที่เป็นบุญนิमित (ตัวนำ) ให้ เกิดองค์ธรรม	องค์ธรรมใน อริยมรรคมีองค์ 8	หลักธรรมที่เป็นผลขององค์ธรรม
ความเป็นผู้มีมิตรดี (135) การได้สัจจากบุคคลอื่น (11) ความถึงพร้อมด้วยศีล (126) ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ (121) ความถึงพร้อมด้วยตน (122) ความถึงพร้อมด้วยทิวฐิติ (123) ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท (118) ความถึงพร้อมด้วยการมนสิการ โดย แยกคาย (114) ความเห็นชอบ (238) ความดำริชอบ (108) การเจรจาชอบ (9)	การกระทำชอบ (สัมมากัมมันตะ) (1)	การไม่ทำตนให้เดือดร้อน (57) การไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน (59) การเกื้อกูล (4) การบำรุงมารดาบิดา (22) การบำรุงครูอาจารย์ (20) การบำรุงพระสงฆ์ (21) การต้อนรับ (12) การไม่คบคนพาล (50) การไม่คบคนชั่วเป็นมิตร (49) การสมาคมกับสัตบุรุษ (88) ความเป็นมิตรดี (137) การรักษาไมตรี (79) การวางตนสม่ำเสมอ (83) ความอะลุ่มอล่วย (242) ความไม่เบียดเบียน (169) การไม่ข่มเหง (48) ความไม่ประทุษร้าย (170) การไม่ทำร้ายผู้อื่น (60) การไม่ก่อเวร (46) การยกโทษ/ การให้อภัย (75) การไม่จองเวร (52) การรักษาศีล (80) การไม่ฆ่าสัตว์ (51) การไม่ลักทรัพย์ (73) การไม่ประพฤตินอกใจในกาม (63) การให้ (90) ความเอื้อเฟื้อ (244) การสงเคราะห์ (85)

หลักธรรมที่เป็นบุญนิमित (ตัวนำ) ให้ เกิดองค์ธรรม	องค์ธรรมใน อริยมรรคมีองค์ 8	หลักธรรมที่เป็นผลขององค์ธรรม
		การสงเคราะห์ญาติ (86) การอนุเคราะห์ (92) การอนุเคราะห์มิตร (93) การบำรุงมิตร (23) การให้ส่วนบุญ (91) การอนุโมทนา (94) ความกตเวทิตี (96) ความเคารพ (101) การนับถือ (18) ความชื่นชม (104) ความมีสัมมาคารวะ (149) การบูชาคนที่ควรบูชา (24) ความนอบน้อม (127) ความอ่อนน้อม (240) ความถ่อมตน (113) ความเจียมตน (103) ความขำเกรง (201) ความเชื่อฟัง (105) ความเป็นคนว่าง่าย (132) ความไม่หัวดี (195) การไม่เป็นนักเลงหญิง (67) การไม่ดื่มสุรามรัย (54) การไม่เป็นนักเลงสุรา (66) การไม่เที่ยวกลางคืน (61) การไม่ชอบเที่ยวดูมหรสพ (53) การไม่เล่นการพนัน (74) การไม่เป็นนักเลงการพนัน (65) ความประหยัด (131)

หลักธรรมที่เป็นบุพนิमित (ตัวนำ) ให้เกิดองค์ธรรม	องค์ธรรมในอริยมรรคมีองค์ 8	หลักธรรมที่เป็นผลขององค์ธรรม
		ความไม่โกรธ (153) ความไม่ริษยา (186) การไม่ทะเลาะ (55) การไม่แก่งแย่ง (47) ความไม่แข่งดี (154) ความไม่โอ้อวด (200) ความไม่อวดดี (199) การไม่เพ่งโทษผู้อื่น (72) ความไม่หลอกลวง (193) ความไม่คะนอง (155) ความไม่พลุณผลัน (174) ความไม่เย่อหยิ่ง (184) ความไม่กระด้าง (151) ความไม่ลบหลู่คุณท่าน (187) ความไม่ลำเอียง (189) ความไม่หวงกั้น (194) ความสำรวม (230) การคุ้มครองทวารในอินทรีย์ ทั้งหมด (8) ความรู้จักประมาณในการบริโภค (213) ความประพฤติเรียบร้อย (130) ความมีมารยาท (147) ความอ่อนโยน (241) ความเสถียร (231) ความมีมนุษยสัมพันธ์ (146) ความประพฤติดี (129) ความพร้อมเพรียง (140)

หลักธรรมที่เป็นบุญนิमित (ตัวนำ) ให้ เกิดองค์ธรรม	องค์ธรรมใน อริยมรรคมีองค์ 8	หลักธรรมที่เป็นผลขององค์ธรรม
		ความสามัคคี (229) ความสมานสามัคคี (225) ความเสมอภาค (232) การแนะนำประโยชน์ (19) ความซื่อตรง (106) ความซื่อสัตย์ (107) ความรอบคอบ (203) ความยุติธรรม (202) ความรู้จักกาลเวลา (208) ความตรงต่อเวลา (109) ความกระตือรือร้น (98) การรู้จักกาลเทศะ (81) การไม่ปล่อยเวลาให้ล่วงไป (64) การไม่ทำงานค้างค้ำ (56) ความรับผิดชอบ (207) ความกล้าหาญ (100) การกลับตัวจากการประพฤติดี (3) ความไม่เกียจคร้าน (152) ความเพียร (144) ความถึงพร้อมด้วยความหมั่น (120) ความเสียสละ (233) ความถึงพร้อมด้วยการเสียสละ (116) การประพฤติประโยชน์ (27) การมีความเป็นอยู่เหมาะสม (43) การพึ่งตนเอง (34) การพึ่งธรรม (35) การศึกษาธรรม (84)

ลักษณะที่เป็นบุญนิมิต (ตัวนำ) ให้ เกิดองค์ธรรม	องค์ธรรมใน อริยมรรคมีองค์ 8	ลักษณะที่เป็นผลขององค์ธรรม
		การประพฤติธรรม (26) การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม (25) การไม่ทำบาปทั้งปวง (58) ความสะอาด (ด้วยอำนาจศีล) (226) การกระทำที่ไม่มีมีโทษ (2) ความไม่ร้อนใจ (185) การประพฤติพรหมจรรย์ (28) ความถึงพร้อมด้วยความประพฤติ (117) การทำกุศลให้ถึงพร้อม (16)
ความเป็นผู้มีมิตรดี (135) การได้สัจจากบุคคลอื่น (11) ความถึงพร้อมด้วยศีล (126) ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ (121) ความถึงพร้อมด้วยตน (122) ความถึงพร้อมด้วยทิวาญญิต (123) ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท (118) ความถึงพร้อมด้วยการมนสิการโดย แบบคยา (114) ความเห็นชอบ (238) ความดำริชอบ (108) การเจรจาชอบ (9) การกระทำชอบ (1)	การเลี้ยงชีพชอบ (สัมมาอาชีวะ) (82)	ความไม่เกียจคร้าน (152) ความเพียร (144) ความถึงพร้อมด้วยความหมั่น (120) การรักษาทริปิฏก (78) ความประหยัด (131) ความถึงพร้อมด้วยการรักษา (115) การกลับตัวจากการประพฤติผิด (3) การไม่เป็นนักเลงการพนัน (65) ความไม่หลอกลวง (193) ความประพฤติดี (129) ความเป็นผู้มีศีลปะ (136) การมีความเป็นอยู่เหมาะสม (43) การพึ่งตนเอง (34) การพึ่งธรรม (35) การประพฤติธรรม (26) การกระทำที่ไม่มีมีโทษ (2)

ลักษณะที่เป็นบุญนิมิต (ตัวนำ) ให้ เกิดองค์ธรรม	องค์ธรรมใน อริยมรรคมีองค์ 8	ลักษณะที่เป็นผลขององค์ธรรม
		การไม่ทำบาปทั้งปวง (58) การทำกุศลให้ถึงพร้อม (16) ความถึงพร้อมด้วยความ ประพฤติ (117)
ความเป็นผู้มีมิตรดี (135) การได้สัจจากบุคคลอื่น (11) ความถึงพร้อมด้วยศีล (126) ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ (121) ความถึงพร้อมด้วยตน (122) ความถึงพร้อมด้วยทิวาญญิต (123) ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท (118) ความถึงพร้อมด้วยการมนสิการโดย แยกกาย (114) ความเห็นชอบ (238) ความดำริชอบ (108) การเจรจาชอบ (9) การกระทำชอบ (1) การเลี้ยงชีพชอบ (82)	ความพยายามชอบ (สัมมาวายามะ) (139)	ความเพียร (144) ความไม่เกียจคร้าน (152) ความกระตือรือร้น (98) ความถึงพร้อมด้วยความหมั่น (120) ความตั้งใจ (111) การปรารถนาความเพียร (29) ความมุ่งมั่น (150) ความไม่ย่อท้อ (181) ความไม่ท้อแท้ (166) ความไม่ท้อถอยในการบำเพ็ญ เพียร (165) ความไม่สันโดษในกุศลธรรม ทั้งหลาย (190) การพึ่งตนเอง (34) การพึ่งธรรม (35) การประพฤติธรรม (26) การฝึกตนด้วยการข่มใจ (31) การไม่ทำบาปทั้งปวง (58) การทำกุศลให้ถึงพร้อม (16)
ความเป็นผู้มีมิตรดี (135) การได้สัจจากบุคคลอื่น (11) ความถึงพร้อมด้วยศีล (126) ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ (121) ความถึงพร้อมด้วยตน (122)	ความระลึกรับชอบ (สัมมาสติ) (204)	ความระลึกได้ (205) ความรู้ตัว (216) ความรอบคอบ (203) ความสำรวม (230) ความสันโดษ (228)

หลักธรรมที่เป็นบุญนิमित (ตัวนำ) ให้ เกิดองค์ธรรม	องค์ธรรมใน อริยมรรคมีองค์ 8	หลักธรรมที่เป็นผลขององค์ธรรม
ความถึงพร้อมด้วยทิวฐิติ (123) ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท (118) ความถึงพร้อมด้วยการมนสิการ โดย แยกกาย (114) ความเห็นชอบ (238) ความดำริชอบ (108) การเจรจาชอบ (9) การกระทำชอบ (1) การเลี้ยงชีพชอบ (82) ความพยายามชอบ (139)		ความอดทน (239) การฟังธรรม (35) การประพฤติธรรม (26) ความไม่มกมาก (178) ความมกน้อย (145) ความไม่ตระหนี่ (161) ความสัจย์ (227) ความรับผิดชอบ (207) ความยุติธรรม (202) ความรัก (206) ความมีเมตตาจิต (148) ความสงสาร (224) ความพลอยยินดี (141) ความวางใจเป็นกลาง (220) ความไม่โกรธ (153) ความไม่แค้นใจ (158) ความไม่ถือตัว (163) ความไม่ทะนงตน (167) ความไม่ตีเสมอ (162) ความไม่ถือมั่น (164) ความไม่คูหมั่นตนเอง (159) ความไม่คูหมั่นผู้อื่น (160) ความขำเกรง (201) ความไม่เย่อหยิ่ง (184) ความไม่ริษยา (186) ความไม่ลำเอียง (189) ความไม่หวงกั้น (194) ความไม่อวดดี (199)

หลักธรรมที่เป็นบุญนิमित (ตัวนำ) ให้ เกิดองค์ธรรม	องค์ธรรมใน อริยมรรคมีองค์ 8	หลักธรรมที่เป็นผลขององค์ธรรม
		ความไม่โอ้อวด (200) ความไม่ลบหลู่คุณท่าน (187) ความไม่ทะเยอทะยาน (168) ความไม่ปรารถนาชั่ว (172) ความไม่พลุนปล้น (174) ความไม่หัดหู่และเซื่องซึม (191) ความไม่ฟุ้งซ่าน (177) ความไม่ถึงเลสงสัย (188) ความใส่ใจ (234) ความไตร่ตรอง (112) ความไม่ยึดมั่นในความคิด (ทฤษฎี) ของตน (182) ความละเอียดรอบคอบ (218) ความกลัวบาป (99) ความสะอาด (ด้วยอำนาจศีล) (226) การทำกุศลให้ถึงพร้อม (16) การทำจิตให้ผ่องแผ้ว (17) ความถึงพร้อมด้วยความ ประพฤติ (117)
ความเป็นผู้มีมิตรดี (135) การได้สัจจากบุคคลอื่น (11) ความถึงพร้อมด้วยศีล (126) ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ (121) ความถึงพร้อมด้วยตน (122) ความถึงพร้อมด้วยทฤษฎี (123) ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท (118) ความถึงพร้อมด้วยการมนสิการโดย	การตั้งจิตมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ) (13)	การเจริญภาวนา (10) การประพฤติธรรม (26) การพึงธรรม (35) การทำกุศลให้ถึงพร้อม (16) การทำจิตให้ผ่องแผ้ว (17) การฝึกจิตให้สงบเป็นสมาธิ (30) ความไม่ฟุ้งซ่าน (177) ความเบิกบานใจ (128) ความอิมใจ (243)

ลักษณะที่เป็นบุญนิมิต (ตัวนำ) ให้ เกิดองค์ธรรม	องค์ธรรมใน อริยมรรคมีองค์ 8	ลักษณะที่เป็นผลขององค์ธรรม
แยกกาย (114) ความเห็นชอบ (238) ความดำริชอบ (108) การเจรจาชอบ (9) การกระทำชอบ (1) การเลี้ยงชีพชอบ (82) ความพยายามชอบ (139) ความระลึกรชอบ (204)		ความสงบ (222) ความสงบใจ (223) ความตั้งจิตมั่น (110) ความถึงพร้อมด้วยความ ประพฤติ (117)

ตารางที่ 7 ลักษณะในกระบวนการพัฒนานิสิตนักศึกษา จำแนกตามอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งประกอบด้วยความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) ความดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) การเจรจาชอบ (สัมมาวาจา) การกระทำชอบ (สัมมากรรมันตะ) การเลี้ยงชีพชอบ (สัมมาอาชีวะ) ความพยายามชอบ (สัมมาวายามะ) ความระลึกรชอบ (สัมมาสติ) และการตั้งจิตมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ) อธิบายได้ดังนี้
 ลักษณะหลักที่เป็นบุญนิมิตหรือตัวนำให้เกิดองค์ธรรมในอริยมรรคมีองค์ 8 ประกอบด้วย

1. ความเป็นผู้มีมิตรดี (135)
2. ความถึงพร้อมด้วยศีล (140)
3. ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ (135)
4. ความถึงพร้อมด้วยตน (136)
5. ความถึงพร้อมด้วยทิฐิ (137)
6. ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท (132)
7. ความถึงพร้อมด้วยการมนสิการ โดยแยกกาย (128)

และเมื่อมีความเป็นผู้มีมิตรดีก็ทำให้มี การได้สดับจากบุคคลอื่น (14) เพิ่มมาด้วย
 (ตัวเลขที่ปรากฏท้ายลักษณะ คือ ลำดับที่ของชื่อธรรมตามที่ปรากฏในภาคผนวก ก)

ลักษณะหลักดังกล่าวข้างต้นเป็นลักษณะที่ก่อให้เกิดความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) เมื่อมี
 ความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) ก็จะมีความดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) และตามด้วยองค์ธรรมอื่นๆ จน
 ครบองค์ 8 (ส.ม. 19/1/2) จึงกล่าวได้ว่าลักษณะสำคัญที่เป็นบุญนิมิตนี้ มีอุปการะมากเพื่อความ

เกิดขึ้น และ เป็นเหตุให้อริยมรรคมีองค์ 8 ที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น หรือ เป็นเหตุให้อริยมรรคมีองค์ 8 ที่เกิดขึ้นแล้วถึงความเจริญเต็มที่ (ส.ม. 19/2-3/3-5, ส.ม. 19/49-90/43-57) จึงจัดว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่เป็นส่วนส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ 8 สำเร็จ

องค์ธรรมในอริยมรรคมีองค์ 8 ก่อให้เกิดผลคือหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่น้อมนำมา พัฒนานิสิตนักศึกษา ดังที่ผู้วิจัยได้แสดงในหลักธรรมที่เป็นผลขององค์ธรรม จึงกล่าวได้ว่าการ พัฒนานิสิตนักศึกษาให้ดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ 8 เท่ากับได้พัฒนานิสิตนักศึกษาให้ปฏิบัติตาม หลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังรูปแบบการพัฒนานิสิตนักศึกษาโดย น้อมนำหลักธรรมในพระไตรปิฎก ที่ปรากฏในตอนที่ 2

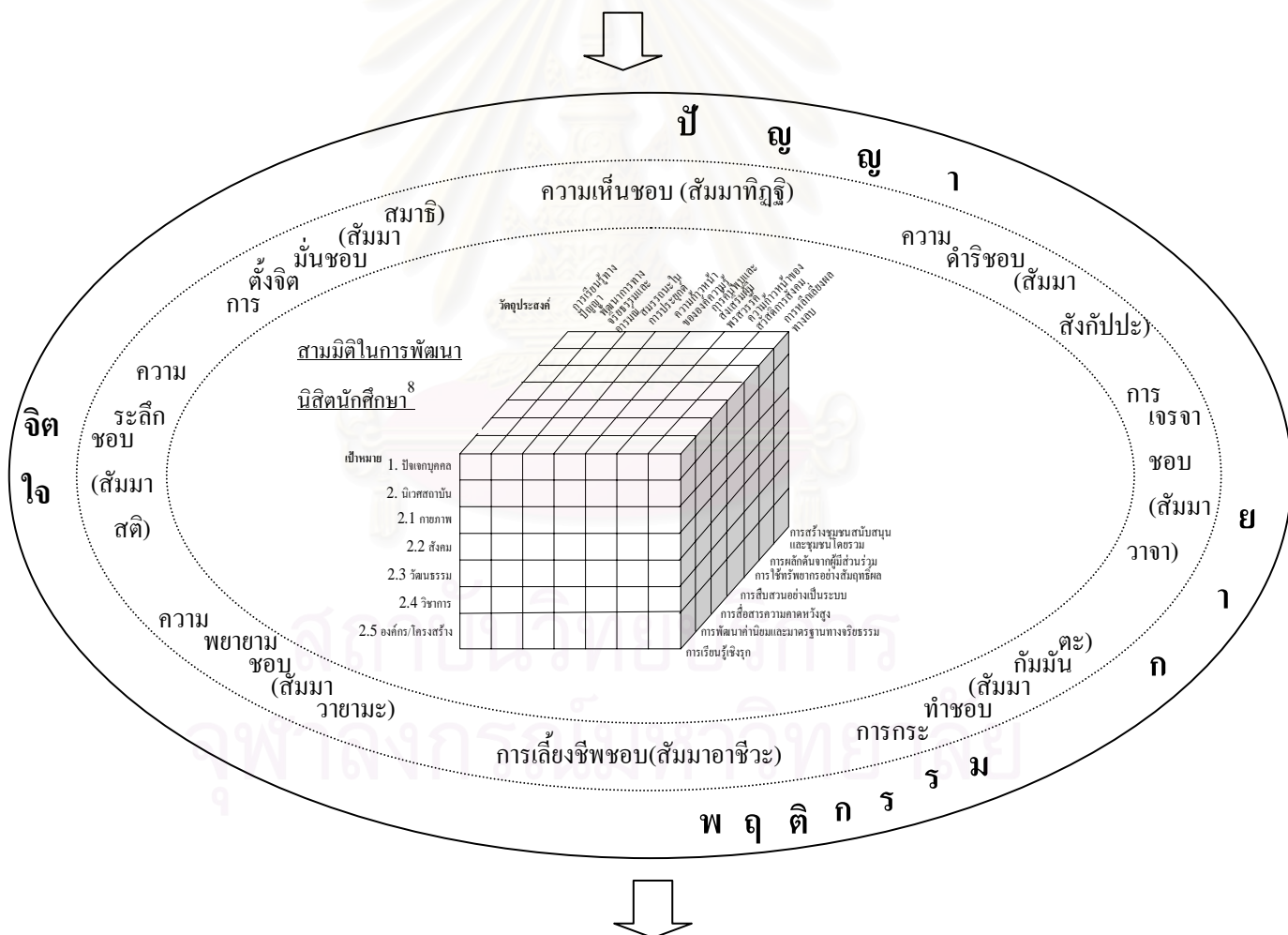

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตอนที่ 2 รูปแบบการพัฒนานิสิตนักศึกษาโดยน้อมนำหลักธรรมในพระไตรปิฎก

รูปแบบการพัฒนานิสิตนักศึกษาโดยน้อมนำหลักธรรมในพระไตรปิฎกมีดังนี้

- ความเป็นผู้มีมิตรดี (กัลยาณมิตรตต)¹
- ความถึงพร้อมด้วยศีล (ศีลสัมปทา)²
- ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ (ฉันทสัมปทา)³
- ความถึงพร้อมด้วยตน (อัตตสัมปทา)⁴
- ความถึงพร้อมด้วยทิวฐิ (ทิวฐิสัมปทา)⁵
- ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท (อัปมาทสัมปทา)⁶
- ความถึงพร้อมด้วยการมนสิการโดยแยบคาย (โยนิโสมนสิการสัมปทา)⁷

นิสิตนักศึกษาที่พัฒนาแล้ว (Holistic Student)

ภาพที่ 6 รูปแบบการพัฒนานิสิตนักศึกษาโดยน้อมนำหลักธรรมในพระไตรปิฎก

ที่มา:

¹ ส.ม. 19/2/3-4, ส.ม. 19/3/4-5, ส.ม. 19/49/43, ส.ม. 19/56/45, ส.ม. 19/63/48,
ส.ม. 19/70/50, ส.ม. 19/77/53, ส.ม. 19/84/55

² ส.ม. 19/50/44, ส.ม. 19/56/45, ส.ม. 19/57/146, ส.ม. 19/64/49, ส.ม. 19/71/51,
ส.ม. 19/78/54, ส.ม. 19/85/56

³ ส.ม. 19/51/44, ส.ม. 19/57/46, ส.ม. 19/58/46, ส.ม. 19/65/49, ส.ม. 19/72/51,
ส.ม. 19/79/54, ส.ม. 19/86/56

⁴ ส.ม. 19/52/44, ส.ม. 19/59/46, ส.ม. 19/66/49, ส.ม. 19/73/51, ส.ม. 19/80/54, ส.ม.
19/87/56

⁵ ส.ม. 19/53/44, ส.ม. 19/60/46, ส.ม. 19/67/49, ส.ม. 19/74/51, ส.ม. 19/81/54,
ส.ม. 19/88/56

⁶ ส.ม. 19/54/44, ส.ม. 19/61/46, ส.ม. 19/68/49, ส.ม. 19/75/51, ส.ม. 19/82/54,
ส.ม. 19/89/56

⁷ ส.ม. 19/55/44, ส.ม. 19/62/46-47, ส.ม. 19/69/49-50, ส.ม. 19/76/51-52, ส.ม. 19/83/54-55,
ส.ม. 19/90/56-57

⁸ Bowen, 1983, Bowen, 1978 อ้างถึงใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช และ พรชูลี อาชาวอำรุง, 2545;
Morrill, Hurst, and Oetting, 1980 อ้างถึงใน Pornchulee Achava-Amrung, 1999;
Blimling, Whitt, and Associates, 1999

รูปแบบการพัฒนานิสิตนักศึกษาโดยน้อมนำหลักธรรมในพระไตรปิฎก

รูปแบบการพัฒนานิสิตนักศึกษาโดยน้อมนำหลักธรรมในพระไตรปิฎกนี้ผู้วิจัยนำเสนอ
รูปแบบเป็นตัวอย่างเพื่อสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยผู้วิจัยได้รับการชี้แนะจาก
ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ด้านพระไตรปิฎกและด้านการศึกษาจำนวน 9 ท่าน (ภาคผนวก ค) ว่า
หลักธรรมที่เป็นหัวใจสำคัญคืออริยมรรคมีองค์ 8 ประกอบกับผลจากการวิเคราะห์สาระพบว่า
อริยมรรคมีองค์ 8 เป็นหลักธรรมที่ประมวลหลักความประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องดีงาม ใน
พระพุทธศาสนา ผู้ดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ 8 สามารถพัฒนาตนสูงสุดเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และ

สามารถพ้นทุกข์ได้ ผู้วิจัยจึงน้อมนำอริยมรรคมีองค์ 8 มาสร้างเป็นรูปแบบการพัฒนาจิตตศึกษา และจากข้อค้นพบในพระไตรปิฎกบ่งชี้ว่าความเป็นผู้มีมิตรดี (กัลยาณมิตรตตา) ความถึงพร้อมด้วยศีล (ศีลสัมปทา) ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ (ฉันทสัมปทา) ความถึงพร้อมด้วยตน (อัตตสัมปทา) ความถึงพร้อมด้วยทิวฐิ (ทิวฐิสัมปทา) ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท (อัปมาทสัมปทา) และความถึงพร้อมด้วยการมนสิการโดยแยบคาย (โยนิโสมนสิการสัมปทา) เป็นองค์ธรรมที่เป็นตัวนำหรือบุพนิมิตให้เกิดความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) ซึ่งจะทำให้เกิดความดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) เมื่อมีความดำริชอบแล้วก็มีการเจรจาชอบ (สัมมาวาจา) แล้วตามมาด้วยองค์ธรรมจนครบองค์ 8 ดังปรากฏในพุทธพจน์ในพระไตรปิฎก ดังนี้

“ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดที่เดียว อานนท์ ภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 ทำอริยมรรคมีองค์ 8 ให้มาก ... อนึ่ง ข้อที่ว่าความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดที่เดียวนั้นพึงทราบโดยปริยายนี้ ด้วยว่าเพราะอาศัยเราผู้เป็นมิตรดี เหล่าสัตว์ผู้มีชาติ (ความเกิด) เป็นธรรมคาย่อมพ้นจากชาติ ผู้มีชรา (ความแก่) เป็นธรรมคาย่อมพ้นจากชรา ผู้มีมรณะ (ความตาย) เป็นธรรมคาย่อมพ้นจากมรณะ ผู้มีโสกะ (ความเศร้าโศก) ปริเทวะ (ความคร่ำครวญ) ทุกข์ (ความทุกข์กาย) โทมนัส (ความทุกข์ใจ) และอุปายาส (ความคับแค้นใจ) เป็นธรรมคาย่อมพ้นจากโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส อานนท์ ข้อที่ว่าความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดที่เดียวนั้น พึงทราบโดยปริยายนี้แล” (ส.ม. 19/2/3-4)

“ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เป็นพรหมจรรย์ทั้งหมด สารีบุตร ภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 ทำอริยมรรคมีองค์ 8 ให้มาก ... สารีบุตร อนึ่ง ข้อที่ว่าความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดนั้น พึงทราบโดยปริยายนี้ ด้วยว่าเพราะอาศัยเราผู้เป็นมิตรดี เหล่าสัตว์ผู้มีชาติ เป็นธรรมคาย่อมพ้นจากชาติ ผู้มีชรา เป็นธรรมคาย่อมพ้นจากชรา ผู้มีมรณะ เป็นธรรมคาย่อมพ้นจากมรณะ ผู้มีโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส เป็นธรรมคาย่อมพ้นจากโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส สารีบุตร ข้อที่ว่าความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดที่เดียวนั้น พึงทราบโดยปริยายนี้แล” (ส.ม. 19/3/4-5)

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิต ฉันทกัลยาณมิตรตตา (ความเป็นผู้มีมิตรดี) ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิตเพื่อความเกิดขึ้นแห่งอริยมรรคมีองค์ 8 ฉะนั้น ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตร (มิตรดี) พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 ทำอริยมรรคมีองค์ 8 ให้มาก” (ส.ม. 19/49/43, ส.ม. 19/56/45)

“ภิกษุทั้งหลาย ธรรมอันเป็นเอก มีอุปการะมาก เพื่อความเกิดขึ้นแห่งอริยมรรคมีองค์ 8 ... คือ กัลยาณมิตตตา ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตร (มิตรดี) พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 ทำอริยมรรคมีองค์ 8 ให้มาก” (ส.ม. 19/63/48, ส.ม. 19/70/50)

“ภิกษุทั้งหลาย เราไม่พิจารณาเห็นธรรมอันเป็นอย่างหนึ่งที่เป็นเหตุให้อริยมรรคมีองค์ 8 ที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น หรือเป็นเหตุให้อริยมรรคมีองค์ 8 ที่เกิดขึ้นแล้วถึงความเจริญเต็มที่ เหมือนกัลยาณมิตตตา (ความเป็นผู้มีมิตรดี) นี้ ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตรพึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 ทำอริยมรรคมีองค์ 8 ให้มาก” (ส.ม. 19/77/53, ส.ม. 19/84/55)

สรุปได้ว่าความเป็นผู้มีมิตรดีสำคัญมาก เพราะเป็นตัวนำ เป็นบุญนิมิต มีอุปการะมาก เพื่อความเกิดขึ้นแห่งอริยมรรคมีองค์ 8 และเป็นเหตุให้อริยมรรคมีองค์ 8 ที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น หรือเป็นเหตุให้อริยมรรคมีองค์ 8 ที่เกิดขึ้นแล้วถึงความเจริญเต็มที่ ผู้มีมิตรดีจักเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 ทำอริยมรรคมีองค์ 8 ให้มาก และพระพุทธองค์ตรัสสรรเสริญว่าความเป็นผู้มีมิตรดีเป็นพรหมจรรย์ทั้งหมด คือ เป็นอริยมรรคนั่นเอง สาระในพระไตรปิฎกที่กล่าวไว้ว่า พรหมจรรย์คืออริยมรรคมีองค์ 8 ปรากฏใน ส.ม. 19/6/9, ส.ม. 19/19/22, และ ส.ม. 19/20/23

อนึ่ง สาระในพระไตรปิฎกที่กล่าวไว้ว่า ความถึงพร้อมด้วยศีล (ศีลสัมปทา) ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ (ฉันทสัมปทา) ความถึงพร้อมด้วยตน (อัตตสัมปทา) ความถึงพร้อมด้วยทฤษฎี (ทฤษฎีสัมปทา) ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท (อัปปรมาทสัมปทา) และความถึงพร้อมด้วยการมนสิการโดยแยบคาย (โยนิโสมนสิการสัมปทา) เป็นตัวนำ เป็นบุญนิมิต มีอุปการะมาก เพื่อความเกิดขึ้นแห่งอริยมรรคมีองค์ 8 และเป็นเหตุให้อริยมรรคมีองค์ 8 ที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น หรือเป็นเหตุให้อริยมรรคมีองค์ 8 ที่เกิดขึ้นแล้วถึงความเจริญเต็มที่ และจะเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 ทำอริยมรรคมีองค์ 8 ให้มาก มีปรากฏใน ส.ม. 19/50-90/44-57

สรุปโดยรวมได้ว่าบุญนิมิตทั้ง 7 เป็นหลักธรรมสำคัญที่เป็นส่วนส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ 8 สำเร็จ

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า เมื่อบุคคลมีความเห็นชอบ (สัมมาทิฏฐิ) ย่อมมีความดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) และตามด้วยองค์ธรรมในอริยมรรคจนครบองค์ 8 ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย วิชชา (ความรู้แจ้ง) เป็นประธานแห่งการเข้าถึงกุศลธรรมทั้งหลาย หิริ (ความละอายบาป) และโอตตปปะ (ความเกรงกลัวบาป) ก็มีตามมาด้วย

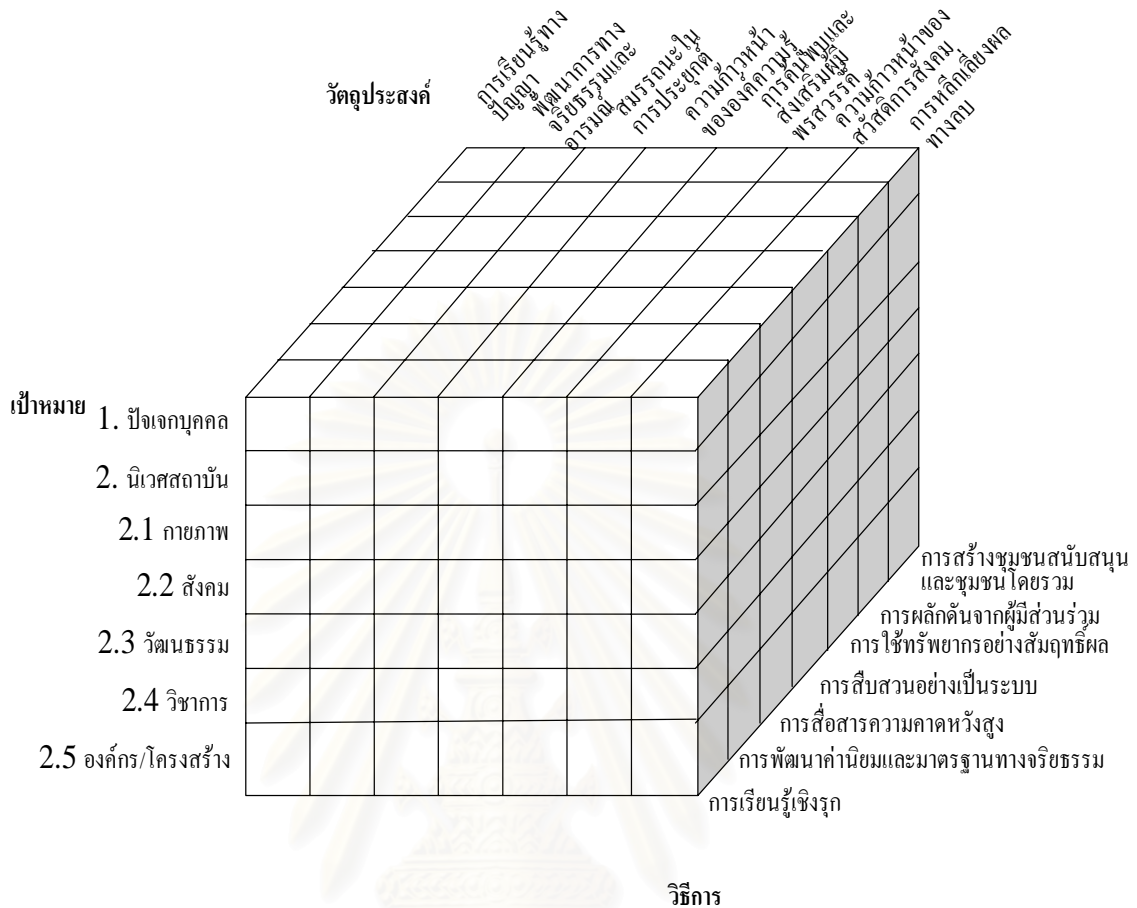
1. ผู้มีวิชาเห็นแจ้งย่อมมีสัมมาทิฐิ (เห็นชอบ)
2. ผู้มีสัมมาทิฐิย่อมมีสัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)
3. ผู้มีสัมมาสังกัปปะย่อมมีสัมมาวาจา (เจรจาชอบ)
4. ผู้มีสัมมาวาจาย่อมมีสัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ)
5. ผู้มีสัมมากัมมันตะย่อมมีสัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ)
6. ผู้มีสัมมาอาชีวะย่อมมีสัมมาวายามะ (พยายามชอบ)
7. ผู้มีสัมมาวายามะย่อมมีสัมมาสติ (ระลึกชอบ)
8. ผู้มีสัมมาสติย่อมมีสัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)”

(ส.ม. 19/1/2)

กล่าวได้ว่า บุพนิมิตทั้ง 7 เป็นธรรมสำคัญที่ก่อให้เกิดวิชา คือความรู้แจ้งเรื่องกรรมและผลของกรรม (กัมมัตตคาญาณ) ซึ่งเป็นความรู้สำคัญในพระพุทธศาสนา เมื่อมีความเชื่อเรื่องกรรมและผลของกรรมนี้ก็จะนำมาซึ่งความละอายบาป (หิริ) และความเกรงกลัวบาป (โอตตปปะ) ดังนั้น ในการพัฒนานิสิตนักศึกษา อันดับแรกควรพัฒนาบุพนิมิตทั้ง 7 ให้เกิดในตัวนิสิตนักศึกษา ก่อน เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นให้นิสิตนักศึกษาเกิดความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) และดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ 8 ได้ครบองค์

ผู้วิจัยนำเสนอรูปแบบการพัฒนานิสิตนักศึกษาโดยน้อมนำหลักธรรมในพระไตรปิฎกด้วยการประยุกต์พื้นฐานแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนานิสิตนักศึกษาของโบบเวน (Bowen,1983, Bowen, 1978 อ้างถึงใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช และพรชูลี อาชาวำรุง, 2545) มอร์ริล, เฮิร์สต์ และโอด์ดิง (Morrill, Hurst, and Oetting, 1980 cited in Pornchulee Achava-Amrung, 1999) และ บลิมลิง, วิทท์ และคณะ (Blimling, Whitt, and Associates, 1999) เป็นเครื่องมือในการพัฒนานิสิตศึกษาในรูปแบบมิติในการพัฒนานิสิตศึกษาดังปรากฏในภาพที่ 6 และขยายแสดงให้เห็นชัดในภาพที่ 7 ดังนี้

ภาพที่ 7 สามมิติในการพัฒนานิสิตนักศึกษา

สามมิติในการพัฒนานิสิตนักศึกษาอธิบายได้ดังนี้

มิติที่ 1 คือวัตถุประสงค์ในการพัฒนานิสิตนักศึกษา ประกอบด้วย

1. การเรียนรู้ทางปัญญา (Cognitive Learning) ได้แก่ ทักษะภาษา (Verbal Skills) ทักษะปริมาณ (Quantitative) ความรู้ที่เป็นสาระสำคัญ (Substantive Knowledge) ความมีเหตุผล (Rationality) ขันติศึกษิต (Intellectual Tolerance) ความไวต่อสุนทรียภาพ (Esthetic Sensibility) การสร้างสรรค์ (Creativeness) บูรณาการแห่งศึกษิต (Intellectual Integrity) ความฉลาดเฉลียว (Wisdom) และ การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning)
2. พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์ (Emotional and Moral Development) ได้แก่ การค้นพบตนเอง (Personal Self-Discovery) สุขภาพจิตที่ดี (Psychological Well-Being) ความเข้าใจมนุษย์ (Human Understanding) ค่านิยมและศีลธรรม (Values and Morals) ความ

สนใจศาสนา (Religious Interest) และรสนิยมสูง มีความประพฤติและกิริยามารยาทงดงาม
 สมกาลเทศะ (Refinement of Taste, Conduct, and Manner)

3. สมรรถนะในการประยุกต์ (Practical Competence) ได้แก่ เห็นคุณค่าของภาค
 ประยุกต์ปฏิบัติ (Traits of Values in Practical Affairs Generally) ความเป็นพลเมืองดี
 (Citizenship) ความสามารถผลิตคุณค่าทางเศรษฐกิจ (Economic Productivity) ชีวิตครอบครัวที่
 ดี (Sound Family Life) ประสิทธิภาพในการบริโภค (Consumer Efficiency) สันทนาการที่มี
 ประโยชน์ (Fruitful Leisure) สุขภาพดี (Health)

4. ความก้าวหน้าขององค์ความรู้ (Advancement of Knowledge)

5. การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์ (Discovery and Encouragement of
 Talent)

6. ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม (Advancement of Social Welfare)

7. การหลีกเลี่ยงผลทางลบ (Avoidance of Negative Outcomes)

มิติที่ 2 คือ เป้าหมายของการพัฒนานิสิตนักศึกษา ประกอบด้วย

1. ปัจเจกบุคคล (Individual) หมายถึงนิสิตนักศึกษาแต่ละคน ที่เป็นเป้าหมายในการ
 พัฒนา

2. นิเวศสถาบัน (Campus Ecology) หมายถึง สภาพแวดล้อมโดยรวมของสถาบัน
 อุดมศึกษา ประกอบด้วยสภาพแวดล้อมย่อย 5 ประการ ได้แก่

2.1 นิเวศสถาบันด้านกายภาพ (Physical) หมายถึงสภาพแวดล้อมทางกายภาพของ
 สถาบันอุดมศึกษา

2.2 นิเวศสถาบันด้านสังคม (Social) หมายถึงสภาพแวดล้อมทางสังคม ใน
 สถาบันอุดมศึกษา

2.3 นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม (Culture) หมายถึงวัฒนธรรมในสถาบันอุดมศึกษา

2.4 นิเวศสถาบันด้านวิชาการ (Academic) หมายถึง สภาพแวดล้อมด้านการเรียนการ
 สอน

2.5 นิเวศสถาบันด้านองค์กร/โครงสร้าง (Organizational/Structural) หมายถึง
 องค์กรประกอบทางโครงสร้างและองค์กรของสถาบันอุดมศึกษา

และมิติที่ 3 คือ วิธีการพัฒนานิสิตนักศึกษา ประกอบด้วย

1. จัดให้มีการเรียนรู้เชิงรุก (Engages students in active learning)
2. ให้การช่วยเหลือนิสิตนักศึกษาให้สามารถพัฒนาค่านิยมที่สมเหตุสมผลและมาตรฐานทางจริยธรรม (Helps students develop coherent values and ethical standards)
3. จัดและสื่อสารความคาดหวังสูงสำหรับการเรียนรู้ของนิสิตนักศึกษา (Sets and communicates high expectations for student learning)
4. ใช้การสืบสวนอย่างเป็นระบบเพื่อปรับปรุงนิสิตนักศึกษาและการดำเนินงานของสถาบัน (Uses systematic inquiry to improve student and institutional performance)
5. ใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผลเพื่อบรรลุพันธกิจและเป้าหมายของสถาบัน (Uses resources effectively to achieve institutional missions and goals)
6. ผลักดันการมีส่วนร่วมทางการศึกษาซึ่งจะทำให้การเรียนรู้ของนิสิตนักศึกษามีความก้าวหน้า (Forges educational partnerships that advance student learning)
7. สร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม (Builds supportive and inclusive communities)

จากสามมิติในการพัฒนานิสิตนักศึกษาดังกล่าว ผู้วิจัยนำเสนอเป็นรูปแบบการพัฒนานิสิตนักศึกษา โดยนำเสนอเป็นสมการ โดยแต่ละสมการประกอบด้วยวัตถุประสงค์ในการพัฒนานิสิตนักศึกษา 1 วัตถุประสงค์ เป้าหมายของการพัฒนานิสิตนักศึกษา 1 เป้าหมาย และวิธีการพัฒนานิสิตนักศึกษา 1 วิธี ได้ 343 สมการ ดังนี้

สมการที่ 1

(วัตถุประสงค์ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = ปัจเจกบุคคล) + (วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 2

(วัตถุประสงค์ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = ปัจเจกบุคคล) + (วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 3

(วัตถุประสงค์ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = ปัจเจกบุคคล) + (วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 4

(วัตถุประสงค์ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = ปัจเจกบุคคล) + (วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 5

(วัตถุประสงค์ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = ปัจเจกบุคคล) + (วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 6

(วัตถุประสงค์ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = ปัจเจกบุคคล) + (วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 7

(วัตถุประสงค์ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = ปัจเจกบุคคล) + (วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 8

(วัตถุประสงค์ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) + (วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 9

(วัตถุประสงค์ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) + (วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 10

(วัตถุประสงค์ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) + (วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 11

(วัตถุประสงค์ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) + (วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 12

(วัตถุดิบ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) + (วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 13

(วัตถุดิบ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) + (วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 14

(วัตถุดิบ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) + (วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 15

(วัตถุดิบ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านกายภาพ) + (วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 16

(วัตถุดิบ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านกายภาพ) + (วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 17

(วัตถุดิบ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านกายภาพ) + (วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 18

(วัตถุดิบ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านกายภาพ) + (วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 19

(วัตถุดิบ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านกายภาพ) + (วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 20

(วัตถุดิบ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านกายภาพ) + (วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 21

(วัตถุประสงค์ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านกายภาพ) +
(วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 22

(วัตถุประสงค์ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านสังคม) + (วิธีการ
= การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 23

(วัตถุประสงค์ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านสังคม) + (วิธีการ
= การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 24

(วัตถุประสงค์ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านสังคม) + (วิธีการ
= การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 25

(วัตถุประสงค์ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านสังคม) + (วิธีการ
= การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 26

(วัตถุประสงค์ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านสังคม) + (วิธีการ
= การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 27

(วัตถุประสงค์ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านสังคม) + (วิธีการ
= การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 28

(วัตถุประสงค์ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านสังคม) + (วิธีการ
= การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 29

(วัตถุประสงค์ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม) +
(วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 30

(วัตถุประสงค์ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม) +
(วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 31

(วัตถุประสงค์ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม) +
(วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 32

(วัตถุประสงค์ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม) +
(วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 33

(วัตถุประสงค์ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม) +
(วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 34

(วัตถุประสงค์ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม) +
(วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 35

(วัตถุประสงค์ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม) +
(วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 36

(วัตถุประสงค์ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวิชาการ) +
(วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 37

(วัตถุประสงค์ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวิชาการ) +
(วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 38

(วัตถุประสงค์ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวิชาการ) +
(วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 39

(วัตถุประสงค์ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวิชาการ) +
(วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 40

(วัตถุประสงค์ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวิชาการ) +
(วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 41

(วัตถุประสงค์ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวิชาการ) +
(วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 42

(วัตถุประสงค์ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวิชาการ) +
(วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 43

(วัตถุประสงค์ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านองค์กร/
โครงสร้าง) + (วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 44

(วัตถุประสงค์ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านองค์กร/
โครงสร้าง) + (วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 45

(วัตถุประสงค์ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านองค์กร/
โครงสร้าง) + (วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 46

(วัตถุประสงค์ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านองค์กร/
โครงสร้าง) + (วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 47

(วัตถุประสงค์ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านองค์กร/
โครงสร้าง) + (วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 48

(วัตถุประสงค์ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านองค์กร/
โครงสร้าง) + (วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 49

(วัตถุประสงค์ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านองค์กร/
โครงสร้าง) + (วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 50

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = ปัจเจบุคคล) +
(วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 51

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = ปัจเจบุคคล) +
(วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 52

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = ปัจเจบุคคล) +
(วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 53

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = ปัจเจบุคคล) +
(วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 54

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = ปัจเจบุคคล) +
(วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 55

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = ปัจเจบุคคล) +
(วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 56

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = ปัจเจบุคคล) +
(วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 57

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) +
(วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 58

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) +
(วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 59

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) +
(วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 60

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) +
(วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 61

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) +
(วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 62

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) +
(วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 63

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) +
(วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 64

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
กายภาพ) + (วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 65

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
กายภาพ) + (วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 66

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
กายภาพ) + (วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 67

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
กายภาพ) + (วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 68

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
กายภาพ) + (วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 69

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
กายภาพ) + (วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 70

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
กายภาพ) + (วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 71

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
สังคม) + (วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 72

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
สังคม) + (วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 73

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
สังคม) + (วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 74

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
สังคม) + (วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 75

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านสังคม) + (วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 76

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านสังคม) + (วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 77

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านสังคม) + (วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 78

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม) + (วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 79

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม) + (วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 80

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม) + (วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 81

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม) + (วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 82

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม) + (วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 83

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม) + (วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 84

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
วัฒนธรรม) + (วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 85

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
วิชาการ) + (วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 86

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
วิชาการ) + (วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 87

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
วิชาการ) + (วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 88

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
วิชาการ) + (วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 89

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
วิชาการ) + (วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 90

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
วิชาการ) + (วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 91

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
วิชาการ) + (วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 92

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
องค์กร/โครงสร้าง) + (วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 93

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
องค์กร/โครงสร้าง) + (วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 94

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
องค์กร/โครงสร้าง) + (วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 95

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
องค์กร/โครงสร้าง) + (วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 96

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
องค์กร/โครงสร้าง) + (วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 97

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
องค์กร/โครงสร้าง) + (วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 98

(วัตถุประสงค์ = พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
องค์กร/โครงสร้าง) + (วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 99

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = ปัจเจบุคคล) + (วิธีการ =
การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 100

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = ปัจเจบุคคล) + (วิธีการ =
การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 101

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = ปัจเจบุคคล) + (วิธีการ =
การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 102

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = ปัจเจบุคคล) + (วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 103

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = ปัจเจบุคคล) + (วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 104

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = ปัจเจบุคคล) + (วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 105

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = ปัจเจบุคคล) + (วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 106

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) + (วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 107

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) + (วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 108

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) + (วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 109

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) + (วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 110

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) + (วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 111

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) + (วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 112

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) + (วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 113

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านกายภาพ) + (วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 114

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านกายภาพ) + (วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 115

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านกายภาพ) + (วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 116

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านกายภาพ) + (วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 117

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านกายภาพ) + (วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 118

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านกายภาพ) + (วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 119

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านกายภาพ) + (วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 120

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านสังคม) +
(วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 121

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านสังคม) +
(วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 122

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านสังคม) +
(วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 123

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านสังคม) +
(วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 124

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านสังคม) +
(วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 125

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านสังคม) +
(วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 126

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านสังคม) +
(วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 127

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม)
+ (วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 128

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม)
+ (วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 129

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม)
 + (วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 130

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม)
 + (วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 131

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม)
 + (วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 132

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม)
 + (วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 133

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม)
 + (วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 134

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวิชาการ) +
 (วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 135

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวิชาการ) +
 (วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 136

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวิชาการ) +
 (วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 137

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวิชาการ) +
 (วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 138

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวิชาการ) +
(วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 139

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวิชาการ) +
(วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 140

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวิชาการ) +
(วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 141

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านองค์กร/
โครงสร้าง) + (วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 142

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านองค์กร/
โครงสร้าง) + (วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 143

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านองค์กร/
โครงสร้าง) + (วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 144

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านองค์กร/
โครงสร้าง) + (วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 145

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านองค์กร/
โครงสร้าง) + (วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 146

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านองค์กร/
โครงสร้าง) + (วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 147

(วัตถุประสงค์ = สมรรถนะในการประยุกต์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านองค์กร/
โครงสร้าง) + (วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 148

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = ปัจเจบุคคล) + (วิธีการ =
การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 149

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = ปัจเจบุคคล) + (วิธีการ =
การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 150

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = ปัจเจบุคคล) + (วิธีการ =
การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 151

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = ปัจเจบุคคล) + (วิธีการ =
การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 152

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = ปัจเจบุคคล) + (วิธีการ =
การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 153

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = ปัจเจบุคคล) + (วิธีการ =
การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 154

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = ปัจเจบุคคล) + (วิธีการ =
การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 155

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) + (วิธีการ =
การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 156

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) + (วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 157

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) + (วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 158

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) + (วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 159

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) + (วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 160

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) + (วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 161

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) + (วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 162

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านกายภาพ)
+ (วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 163

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านกายภาพ)
+ (วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 164

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านกายภาพ)
+ (วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 165

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านกายภาพ)
+ (วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 166

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านกายภาพ)
+ (วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 167

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านกายภาพ)
+ (วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 168

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านกายภาพ)
+ (วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 169

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านสังคม) +
(วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 170

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านสังคม) +
(วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 171

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านสังคม) +
(วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 172

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านสังคม) +
(วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 173

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านสังคม) +
(วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 174

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านสังคม) +
(วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 175

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านสังคม) +
(วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 176

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
วัฒนธรรม) + (วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 177

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
วัฒนธรรม) + (วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 178

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
วัฒนธรรม) + (วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 179

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
วัฒนธรรม) + (วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 180

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
วัฒนธรรม) + (วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 181

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
วัฒนธรรม) + (วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 182

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
วัฒนธรรม) + (วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 183

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวิชาการ)
+ (วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 184

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวิชาการ)
+ (วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 185

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวิชาการ)
+ (วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 186

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวิชาการ)
+ (วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 187

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวิชาการ)
+ (วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 188

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวิชาการ)
+ (วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 189

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวิชาการ)
+ (วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 190

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านองค์กร/
โครงสร้าง) + (วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 191

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านองค์กร/
โครงสร้าง) + (วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 192

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านองค์กร/
โครงสร้าง) + (วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 193

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านองค์กร/
โครงสร้าง) + (วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 194

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านองค์กร/
โครงสร้าง) + (วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 195

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านองค์กร/
โครงสร้าง) + (วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 196

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าขององค์ความรู้) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านองค์กร/
โครงสร้าง) + (วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 197

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = ปัจเจบุคคล) +
(วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 198

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = ปัจเจบุคคล) +
(วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 199

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = ปัจเจบุคคล) +
(วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 200

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = ปัจเจบุคคล) +
(วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 201

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = ปัจเจกบุคคล) +
(วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 202

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = ปัจเจกบุคคล) +
(วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 203

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = ปัจเจกบุคคล) +
(วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 204

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) +
(วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 205

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) +
(วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 206

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) +
(วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 207

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) +
(วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 208

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) +
(วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 209

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) +
(วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 210

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) +
(วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 211

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
กายภาพ) + (วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 212

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
กายภาพ) + (วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 213

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
กายภาพ) + (วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 214

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
กายภาพ) + (วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 215

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
กายภาพ) + (วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 216

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
กายภาพ) + (วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 217

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
กายภาพ) + (วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 218

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
สังคม) + (วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 219

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านสังคม) + (วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 220

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านสังคม) + (วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 221

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านสังคม) + (วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 222

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านสังคม) + (วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 223

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านสังคม) + (วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 224

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านสังคม) + (วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 225

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม) + (วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 226

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม) + (วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 227

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม) + (วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 228

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม) + (วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 229

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม) + (วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 230

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม) + (วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 231

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม) + (วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 232

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวิชาการ) + (วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 233

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวิชาการ) + (วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 234

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวิชาการ) + (วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 235

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวิชาการ) + (วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 236

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวิชาการ) + (วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 237

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
วิชาการ) + (วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 238

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
วิชาการ) + (วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 239

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
องค์กร/โครงสร้าง) + (วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 240

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
องค์กร/โครงสร้าง) + (วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 241

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
องค์กร/โครงสร้าง) + (วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 242

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
องค์กร/โครงสร้าง) + (วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 243

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
องค์กร/โครงสร้าง) + (วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 244

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
องค์กร/โครงสร้าง) + (วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 245

(วัตถุประสงค์ = การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
องค์กร/โครงสร้าง) + (วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 246

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = ปังเจกบุคคล) +
(วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 247

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = ปังเจกบุคคล) +
(วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 248

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = ปังเจกบุคคล) +
(วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 249

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = ปังเจกบุคคล) +
(วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 250

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = ปังเจกบุคคล) +
(วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 251

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = ปังเจกบุคคล) +
(วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 252

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = ปังเจกบุคคล) +
(วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 253

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) +
(วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 254

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) +
(วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 255

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) +
(วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 256

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) +
(วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 257

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) +
(วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 258

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) +
(วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 259

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) +
(วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 260

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
กายภาพ) + (วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 261

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
กายภาพ) + (วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 262

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
กายภาพ) + (วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 263

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
กายภาพ) + (วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 264

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
กายภาพ) + (วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 265

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
กายภาพ) + (วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 266

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
กายภาพ) + (วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 267

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
สังคม) + (วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 268

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
สังคม) + (วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 269

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
สังคม) + (วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 270

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
สังคม) + (วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 271

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
สังคม) + (วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 272

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
สังคม) + (วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 273

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านสังคม) + (วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 274

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม) + (วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 275

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม) + (วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 276

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม) + (วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 277

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม) + (วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 278

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม) + (วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 279

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม) + (วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 280

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม) + (วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 281

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวิชาการ) + (วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 282

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
วิชาการ) + (วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 283

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
วิชาการ) + (วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 284

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
วิชาการ) + (วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 285

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
วิชาการ) + (วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 286

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
วิชาการ) + (วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 287

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
วิชาการ) + (วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 288

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
องค์กร/โครงสร้าง) + (วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 289

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
องค์กร/โครงสร้าง) + (วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 290

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้าน
องค์กร/โครงสร้าง) + (วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 291

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านองค์กร/โครงสร้าง) + (วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 292

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านองค์กร/โครงสร้าง) + (วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 293

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านองค์กร/โครงสร้าง) + (วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 294

(วัตถุประสงค์ = ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านองค์กร/โครงสร้าง) + (วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 295

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = ปังเจกบุคคล) + (วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 296

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = ปังเจกบุคคล) + (วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 297

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = ปังเจกบุคคล) + (วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 298

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = ปังเจกบุคคล) + (วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 299

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = ปังเจกบุคคล) + (วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 300

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = ปัจเจกบุคคล) + (วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 301

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = ปัจเจกบุคคล) + (วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 302

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) + (วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 303

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) + (วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 304

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) + (วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 305

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) + (วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 306

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) + (วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 307

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) + (วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 308

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) + (วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 309

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านกายภาพ) +
(วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 310

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านกายภาพ) +
(วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 311

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านกายภาพ) +
(วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 312

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านกายภาพ) +
(วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 313

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านกายภาพ) +
(วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 314

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านกายภาพ) +
(วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 315

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านกายภาพ) +
(วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 316

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านสังคม) +
(วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 317

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านสังคม) +
(วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 318

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านสังคม) +
 (วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 319

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านสังคม) +
 (วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 320

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านสังคม) +
 (วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 321

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านสังคม) +
 (วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 322

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านสังคม) +
 (วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 323

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม)
 + (วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 324

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม)
 + (วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 325

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม)
 + (วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 326

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม)
 + (วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 327

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม)
+ (วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 328

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม)
+ (วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 329

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม)
+ (วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 330

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวิชาการ) +
(วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 331

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวิชาการ) +
(วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 332

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวิชาการ) +
(วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 333

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวิชาการ) +
(วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 334

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวิชาการ) +
(วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 335

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวิชาการ) +
(วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 336

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านวิชาการ) +
(วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

สมการที่ 337

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านองค์กร/
โครงสร้าง) + (วิธีการ = การเรียนรู้เชิงรุก)

สมการที่ 338

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านองค์กร/
โครงสร้าง) + (วิธีการ = การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม)

สมการที่ 339

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านองค์กร/
โครงสร้าง) + (วิธีการ = การสื่อสารความคาดหวังสูง)

สมการที่ 340

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านองค์กร/
โครงสร้าง) + (วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ)

สมการที่ 341

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านองค์กร/
โครงสร้าง) + (วิธีการ = การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล)

สมการที่ 342

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านองค์กร/
โครงสร้าง) + (วิธีการ = การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม)

สมการที่ 343

(วัตถุประสงค์ = การหลีกเลี่ยงผลทางลบ) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบันด้านองค์กร/
โครงสร้าง) + (วิธีการ = การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม)

การพัฒนานิสิตนักศึกษาเพื่อให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านต่างๆ ตามสมการข้างต้น
สรุปได้ดังนี้

1. การเรียนรู้ทางปัญญา สามารถพัฒนาได้โดยใช้สมการที่ 1-49

2. พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์ สามารถพัฒนาได้โดยใช้สมการที่ 50-98
3. สมรรถนะในการประยุกต์ สามารถพัฒนาได้โดยใช้สมการที่ 99-147
4. ความก้าวหน้าขององค์ความรู้ สามารถพัฒนาได้โดยใช้สมการที่ 148-196
5. การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์ สามารถพัฒนาได้โดยใช้สมการที่ 197-245
6. ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม สามารถพัฒนาได้โดยใช้สมการที่ 246-294
7. การหลีกเลี่ยงผลทางลบ สามารถพัฒนาได้โดยใช้สมการที่ 295-343

จากสมการดังกล่าว ผู้วิจัยเสนอการนำรูปแบบการพัฒนานิสิตนักศึกษาสำหรับประยุกต์ใช้เป็นตัวอย่างดังนี้

รูปแบบการพัฒนาศึกษาเรียนรู้ทางปัญญาของนิสิตนักศึกษา

รูปแบบการพัฒนาศึกษาเรียนรู้ทางปัญญาของนิสิตนักศึกษานี้ ผู้วิจัยเสนอโดยนำสมการที่ 11 ของสามมิติในการพัฒนานิสิตนักศึกษา ดังนี้

(วัตถุประสงค์ = การเรียนรู้ทางปัญญา) + (เป้าหมาย = นิเวศสถาบัน) +
 (วิธีการ = การสืบสวนอย่างเป็นระบบ) = วิธีการเรียนการสอนแบบสร้างเสริมการเรียนรู้ทางปัญญาด้านความมีเหตุผลของนิสิตนักศึกษา

อธิบายสมการได้ดังนี้

รูปแบบการพัฒนาศึกษาเรียนรู้ทางปัญญาของนิสิตนักศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ นิสิต นักศึกษามีการเรียนรู้ทางปัญญา (มิติที่ 1) โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนานิสิตนักศึกษาในนิเวศสถาบัน โดยรวม (มิติที่ 2) และใช้วิธีการสืบสวนอย่างเป็นระบบ (มิติที่ 3) โดยใช้วิธีการเรียนการสอนแบบ สร้างเสริมการเรียนรู้ทางปัญญาด้านความมีเหตุผลของนิสิตนักศึกษา มุ่งให้นิสิตนักศึกษามีการใช้ ความคิดอย่างถี่ถ้วนรอบคอบเพื่อพัฒนาศึกษาเรียนรู้ทางปัญญาด้านการมีเหตุผล โดยใช้วิธีการตั้งใจ มั่นชอบ (สัมมาสมาธิ) เพื่อให้นิสิตนักศึกษาก่อเกิดความระลึกรับชอบ (สัมมาสติ) ความเห็นชอบ (สัมมาทวิปฏิ) ความพยายามชอบ (สัมมาวายามะ) และความดำรงชอบ (สัมมาสังกัปปะ) โดยครู อาจารย์กำหนดให้นิสิตนักศึกษาทำสมาธิ 5-10 นาที ก่อนเริ่มการเรียนการสอน เพื่อให้นิสิต นักศึกษามีจิตสงบ ตั้งมั่น ไม่ฟุ้งซ่าน มีสติ พร้อมทั้งจะใช้ปัญญาคิดพิจารณาอย่างได้ผล ครูอาจารย์ เริ่มบทเรียนโดยยกปัญหาในสังคมให้นิสิตนักศึกษาคิดพิจารณาหาเหตุผลและทางแก้ปัญหา โดยฝึก

ให้นักศึกษานักศึกษาใช้วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย แบบแยกแยะองค์ประกอบ แบบสามัญลักษณ์ (คิดแบบรู้เท่าทันธรรมชาติ) แบบอริยสัจ(คิดแบบแก้ปัญหา) แบบบรรณธรรมสัมพันธ์ (คิดตามหลักการและความมุ่งหมาย) แบบคุณโทษและทางออก แบบรู้คุณค่าแท้-คุณค่าเทียม แบบอุปายปลูกเร้าคุณธรรม แบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน และแบบวิภังชวาท (คิดแบบจำแนกแจกแจง) ซึ่งเป็นการฝึกให้นักศึกษามีความถึงพร้อมด้วยการมนสิการโดยแยกคาย (โยนิโสมนสิการ) และนิสิตนักศึกษาได้ใช้การตั้งจิตมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ) ความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) ความดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) การเจรจาชอบ (สัมมาวาจา) การกระทำชอบ (สัมมากัมมันตะ) การเลี้ยงชีพชอบ (สัมมาอาชีวะ) ความพยายามชอบ (สัมมาวายามะ) และความระลึกรชอบ (สัมมาสติ) ในระหว่างการเรียนรู้การสอน

นอกจากนี้ อาจารย์ผู้สอนควรน้อมนำวิธีสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มาเป็นหลักในการสอนให้นักศึกษาก่อเกิดการเรียนรู้ทางปัญญา และถึงพร้อมด้วยการมนสิการโดยแยกคาย มีความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) ความดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) ความพยายามชอบ (สัมมาวายามะ) การเจรจาชอบ (สัมมาวาจา) ความระลึกรชอบ (สัมมาสติ) และการตั้งจิตมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ) ดังนี้ (พระธรรมปิฎก, 2544)

- ก. วิธีสอนแบบสากัจฉา หรือ สนทนา
- ข. วิธีสอนแบบบรรยาย
- ค. วิธีสอนแบบตอบปัญหา
- ง. วิธีสอนแบบวางกฎข้อบังคับ

โดยใช้กลวิธีและอุปายประกอบการสอนตามแบบพระพุทธองค์ เช่น

- ก. การยกอุทาหรณ์ และการเล่านิทานประกอบ
- ข. การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา
- ค. การใช้อุปกรณ์การสอน
- ง. การทำเป็นตัวอย่าง
- จ. การเล่นเกม เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่
- ฉ. อุปายเลือกคนและการปฏิบัติรายบุคคล
- ช. การรู้จักจังหวะและโอกาส
- ซ. ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ
- ฌ. การลงโทษและให้รางวัล
- ญ. กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

ครูอาจารย์มีบทบาทสำคัญในการทำให้นิสิตนักศึกษาที่มีศรัทธาในองค์ความรู้และผู้สอนและเกิดปัญญา โดยน้อมนำทศ 6 มาใช้ คือแนะนำลูกศิษย์ให้เป็นคนดี ให้เรียนดี บอกความรู้ในศิลปวิทยาทุกอย่างด้วยดี ยกย่องให้ปรากฏในมิตรสหาย และทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย คือป้องกันมิให้นิสิตนักศึกษาประพฤติผิด (ที่.ป.า. 11/268/213) และยึดหลักการสอนของพระพุทธเจ้า คือ

- (1) สอนด้วยเมตตา
- (2) สอนสิ่งที่จริงและเป็นประโยชน์
- (3) สอนชัดเจนแจ่มแจ้ง
- (4) สอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง
- (5) สอนโดยทำตนเป็นแบบอย่าง

(ที่.ป.า. 11/274/218)

นิสิตศึกษาน้อมนำทศ 6 มาใช้กับครูอาจารย์คือ ลูกขึ้นยืนรับ เข้าไปคอยรับใช้ เชื้อฟุ้งดูแลปรนนิบัติ และเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ (ที่.ป.า. 11/268/213) และยึดหลักการเป็นผู้เรียนที่ดี คือ ศรัทธาในตัวผู้สอน เรียนด้วยความเอาใจใส่ ตั้งใจเรียน เคารพเชื้อฟุ้งครูอาจารย์ แสดงความอ่อนน้อมต่อครูอาจารย์ และยินดีบริการรับใช้ช่วยเหลือในกิจของครูอาจารย์ จัดว่านิสิตนักศึกษาได้น้อมนำความศรัทธา (221) ความเชื่อฟัง ความเป็นคนว่าง่าย (132) (105) ความตั้งใจ (111) ความเคารพ (101) ความอ่อนน้อม(240) ความมีสัมมาคารวะ (149) ความไม่อวดดี (199) ความไม่คะนอง (155)การบำรุงครูอาจารย์ (20) การประพฤติประโยชน์ (27) ฯลฯ มาใช้

รูปแบบการพัฒนานิสิตนักศึกษาเพื่อสร้างสุขภาพสมบูรณ์

รูปแบบการพัฒนานิสิตนักศึกษาเพื่อสร้างสุขภาพสมบูรณ์นี้ ผู้วิจัยเสนอโดยนำสมการที่ 117 ของสามมิติในการพัฒนานิสิตนักศึกษา ดังนี้

$$\begin{aligned} & (\text{วัตถุประสงค์} = \text{สมรรถนะในการประยุกต์}) + (\text{เป้าหมาย} = \text{นิเวศสถาบันด้านกายภาพ}) + \\ & (\text{วิธีการ} = \text{การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล}) \\ & = \text{นโยบายการสร้างสุขภาพสมบูรณ์ให้แก่ นิสิตนักศึกษา} \end{aligned}$$

อธิบายสมการได้ดังนี้

รูปแบบการพัฒนาการพัฒนานิสิตนักศึกษาเพื่อสร้างสุขภาพสมบูรณ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนานิสิตนักศึกษาให้มีสมรรถนะในการประยุกต์ด้านสุขภาพดี (มิติที่ 1) โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนานิสิตนักศึกษาในระบบนิเวศสถาบันด้านกายภาพ (มิติที่ 2) และใช้วิธีการใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล (มิติที่ 3) โดยนโยบายการสร้างสุขภาพสมบูรณ์แก่นิสิตนักศึกษา ซึ่งผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษาตระหนักในการพัฒนานิสิตนักศึกษาให้มีสุขภาพที่แข็งแรงสมบูรณ์ ทั้งร่างกายและจิตใจ และควรมีนโยบายในการจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการพัฒนานิสิตนักศึกษาด้านพลศึกษาและสุขอนามัยอื่นๆ ได้แก่ การจัดสภาพแวดล้อมอาคารเรียนและในห้องเรียนให้ถูกสุขอนามัย ไม่แออัดและมีพื้นที่ใช้สอยเหมาะสมต่อจำนวนนิสิตนักศึกษา จัดโรงยิมที่มีอุปกรณ์การกีฬาที่พร้อมรองรับการใช้งานจากนิสิตนักศึกษา จัดให้มีสนามกีฬากลางแจ้ง รวมทั้งลานกีฬาต่างๆ รวมทั้งจัดศูนย์กิจกรรมสันทนาการต่างๆ จัดหน่วยอนามัยประจำสถาบันอุดมศึกษาที่มีบุคลากรที่พร้อมจะให้คำแนะนำด้านสุขภาพแก่นิสิตนักศึกษา จัดเป็นการพัฒนานิสิตนักศึกษาให้มีความถึงพร้อมด้วยตน (อัตตสัมปทา) คือ มีร่างกายที่แข็งแรงและจิตใจที่สมบูรณ์ และพัฒนานิสิตนักศึกษาให้มีความเห็นชอบ (สัมมาทิกขุ) ความดำรงชอบ (สัมมาสังกัปปะ) ความระลึกรชอบ (สัมมาสติ) ความพยายามชอบ (สัมมาวายามะ)และการตั้งจิตมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ) ในขณะที่เล่นกีฬา และนิสิตนักศึกษาได้มีโอกาสพัฒนาความเป็นผู้มีมิตรดี (กัลยาณมิตรตตา) และใช้การเจรจาชอบ (สัมมาวาจา) การกระทำชอบ (สัมมากัมมันตะ) การเลี้ยงชีพชอบ (สัมมาอาชีวะ) ในระหว่างการเล่นกีฬาและการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคลากรในโรงยิม

นิสิตนักศึกษาได้น้อมนำความตั้งใจ (111) ความรู้ตัว (216) ความไม่ประมาท (171) ความสมานสามัคคี (225) การยกโทษ (75) ความพลอยยินดี (141) การมีวาจาเป็นที่รัก (44) ฯลฯ มาใช้

รูปแบบการพัฒนานิสิตนักศึกษาแบบบูรณาการ

รูปแบบการพัฒนานิสิตนักศึกษาแบบบูรณาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาให้นิสิตนักศึกษามีการเรียนรู้ทางปัญญา มีพัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์ และมีสมรรถนะในการประยุกต์ มีความก้าวหน้าขององค์ความรู้ มีการค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์ มีความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม และมีการหลีกเลี่ยงผลทางลบ (มิติที่ 1) เพื่อพัฒนานิสิตนักศึกษา ปึงเอกบุคคลและนิเวศสถาบัน นิเวศสถาบันด้านกายภาพ นิเวศสถาบันด้านสังคม นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม นิเวศสถาบันด้านวิชาการ และนิเวศสถาบันด้านองค์กร/โครงสร้าง (มิติที่ 2) และใช้วิธีการเรียนรู้เชิงรุก การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม การสื่อสารความคาดหวังสูง การสืบสวนอย่าง

เป็นระบบ การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม และการสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม (มิติที่ 3) โดยใช้อริยมรรคมีองค์ 8 เป็นหนทางดำเนินไปสู่การพัฒนานิสิตนักศึกษาให้สมบูรณ์ โดยบูรณาการสมการที่ 1 – 343 อธิบายได้ดังนี้

ในสถาบันอุดมศึกษาแต่ละแห่งย่อมมีทรัพยากรอันทรงคุณค่าคือครูอาจารย์ ดังนั้นครูอาจารย์จึงเป็นผู้ที่ช่วยพัฒนานิสิตนักศึกษาได้เป็นอย่างดี โดยครูอาจารย์แสดงบทบาทเป็นมิตรดี (กัลยาณมิตร) เป็นผู้ให้ความรู้และในขณะเดียวกันก็เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ นิสิตนักศึกษา คือครูอาจารย์เป็นผู้ดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ 8 คือมีความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) ความดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) การเจรจาชอบ (สัมมาวาจา) การกระทำชอบ (สัมมากัมมันตะ) การเลี้ยงชีพชอบ (สัมมาอาชีวะ) ความพยายามชอบ (สัมมาวายามะ) ความระลึกชอบ (สัมมาสติ) และการตั้งจิตมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ) ในบทบาทของผู้ให้ความรู้นั้น ครูอาจารย์ฝึกให้นิสิตนักศึกษามีการตั้งจิตมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ) ก่อนเริ่มการเรียนการสอน และครูอาจารย์ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรที่ดีของ นิสิตนักศึกษา โดยกำหนดให้นิสิตนักศึกษาทำสมาธิก่อนเรียนเพื่อเตรียมให้นิสิตนักศึกษามีความพร้อมที่จะเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ นั่นคือนิสิตนักศึกษาได้มีการตั้งจิตมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ) ก่อนการเรียนรู้อาจารย์ต่างๆ

ครูอาจารย์เป็นผู้คอยแนะนำด้วยปิยวาจา ให้นิสิตนักศึกษารู้จักจัดระเบียบชีวิต และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมด้วยดี มุ่งให้นิสิตนักศึกษามีความถึงพร้อมด้วยศีล (ศีลสัมปทา) ด้วยการใช้วิธีการสื่อสารความคาดหวังสูง กล่าวคือครูอาจารย์กำหนดความคาดหวังให้นิสิตนักศึกษาลงพร้อมด้วยความเป็นพลเมืองดีมีศีลธรรม ครูอาจารย์มีการกระทำชอบ (สัมมากัมมันตะ) ให้นิสิตนักศึกษาคูเป็นแบบอย่าง มุ่งให้นิสิตนักศึกษามีความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) ความดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) ความพยายามชอบ (สัมมาวายามะ) และความระลึกชอบ (สัมมาสติ) เพื่อให้นิสิตนักศึกษามีการกระทำชอบ (สัมมากัมมันตะ) คือเป็น นิสิตนักศึกษาที่ดีมีศีลธรรม มีระเบียบชีวิตดี สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างมีความสุข

ครูอาจารย์ ทำหน้าที่กระตุ้นให้นิสิตนักศึกษามีความใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์ และมีความพอใจที่จะพัฒนาตนเองด้วยการสร้างคุณงามความดี ในตอนนี้ครูอาจารย์มีบทบาทเป็นกัลยาณมิตรให้นิสิตนักศึกษามีความถึงพร้อมด้วยฉันทะ (ฉันทสัมปทา) ด้วยการใช้วิธีการเรียนรู้เชิงรุก คือครูอาจารย์เปิดโอกาสให้นิสิตนักศึกษาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในสิ่งที่ได้เรียนรู้ และเปิดโอกาสให้นิสิตนักศึกษานำประสบการณ์เดิมมาเชื่อมโยงกับสาระที่ได้รับ และนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ในหว่างการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น นิสิตนักศึกษาก็ฝึกการมนสิการโดยแยกกายและได้ใช้การเจรจาชอบ (สัมมาวาจา) ความระลึกชอบ (สัมมาสติ) และการตั้งจิตมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ) ทำให้นิสิตนักศึกษามีความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) และความดำริชอบ (สัมมา

สังกัดปะ) เพื่อนำมาซึ่งความพยายามชอบ (สัมมาวายามะ) ที่จะทำให้ตนถึงพร้อมด้วยฉันทะ (ฉันทสัมปทา)

ครูอาจารย์แสดงบทบาทการเป็นกัลยาณมิตรโดยคอยแนะนำและให้กำลังใจนิสิตนักศึกษา ให้มุ่งพัฒนาตนเองเต็มศักยภาพ เพื่อให้บัณฑิตนักศึกษาค้นคว้าพัฒนาศักยภาพตนเองอย่างสมบูรณ์ ทั้งนี้ นิสิตนักศึกษาต้องมีความเชื่อมั่นว่าตนสามารถจะพัฒนาสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ นั่นคือนิสิตนักศึกษามีความเห็นชอบ (สัมมาทิฏฐิ) ความดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) การเจรจาชอบ (สัมมาวาจา) การกระทำชอบ (สัมมากัมมันตะ) การเลี้ยงชีพชอบ (สัมมาอาชีวะ) ความพยายามชอบ (สัมมาวายามะ) ความระลึกชอบ (สัมมาสติ) และการตั้งจิตมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ)

ครูอาจารย์คอยให้คำแนะนำในการปรับทัศนคติและค่านิยมโดยให้นิสิตนักศึกษา มีความเห็นชอบ (สัมมาทิฏฐิ) ด้วยวิธีการผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม การพัฒนาค่านิยมมาตรฐานทางจริยธรรม การเรียนรู้เชิงรุก การสร้างสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม เช่น ครูอาจารย์จัดให้มีโครงการร่วมพัฒนานิสิตนักศึกษาระหว่างสถาบันอุดมศึกษากับชุมชน อาทิ การร่วมมือกับสำนักงานตำรวจแห่งชาติในการจัดการเรียนการสอนด้านอาชญาวิทยา เพื่อให้บัณฑิตนักศึกษามีทัศนคติและค่านิยมที่ถูกต้องเกี่ยวกับงานด้านอาชญากรรม หรือ การนิมนต์พระภิกษุจากวัดในชุมชนมาเป็นผู้บรรยายในรายวิชาที่มุ่งสอนจริยธรรม ศิลธรรม และจิตวิทยา เพื่อให้บัณฑิตนักศึกษาค้นคว้าถึงหลักปฏิบัติตามครรลองของพุทธศาสนิกชนที่ดี หรือ การขอความร่วมมือกับกรมราชทัณฑ์ในการนำนิสิตนักศึกษาเข้าศึกษาดูงาน อันจะนำไปสู่การตระหนักในบริบทของความละเอียดรอบคอบและเกรงกลัวบาป รวมทั้งผลของการกระทำชั่ว ทำให้นิสิตนักศึกษามีความถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ (ทิฏฐิสัมปทา) ได้มีความเห็นชอบ (สัมมาทิฏฐิ) ความดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) การเจรจาชอบ (สัมมาวาจา) การกระทำชอบ (สัมมากัมมันตะ) การเลี้ยงชีพชอบ (สัมมาอาชีวะ) ความพยายามชอบ (สัมมาวายามะ) ความระลึกชอบ (สัมมาสติ) และการตั้งจิตมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ)

ครูอาจารย์ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรที่ดีด้วยการแนะนำตักเตือนให้นิสิตนักศึกษามีความกระตือรือร้น ขวนขวาย ไม่ประมาท มีความตื่นตัวอยู่เสมอ ไม่เฉื่อยชา และไม่ปล่อยเวลาให้ล่วงไปโดยเปล่าประโยชน์ ซึ่งผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษา อาจมีส่วนสนับสนุนได้โดยผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษาหรือผู้บริหารในฝ่ายกิจนิสิตนักศึกษา เป็นผู้กำหนดให้ปรับนิเวศสถาบันด้านองค์กรและโครงสร้าง โดยอาจเริ่มจากสโมสรนิสิตนักศึกษาให้เป็นศูนย์กลางชุมชนแห่งความไม่ประมาทในการขวนขวายสร้างคุณงามความดี และได้มีการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกรรมการสโมสรนักศึกษา และระหว่างนิสิตนักศึกษาในชมรมต่างๆ โดยการร่วมรณรงค์โครงการทำดีรายวัน เพื่อให้บัณฑิตนักศึกษาที่เป็นสมาชิกในชมรมต่างๆ และนิสิตนักศึกษาทั้งสถาบัน ได้มีส่วนร่วมและเห็นความสำคัญของความไม่ประมาทในการสร้างคุณงามความดี โครงการนี้อาจดำเนินการโดยใช้บันทึกการทำคุณงามความดีประจำวัน โดยเริ่มจากกรรมการสโมสรนิสิตนักศึกษา แล้วกระจายไป

ยังกรรมการและสมาชิกในชมรมต่างๆ และนิสิตนักศึกษาโดยรวม ซึ่งจะเป็นการฝึกให้นิสิต นักศึกษามี ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท (อัปมาทสัมปทา) พร้อมกับความเห็นชอบ (สัมมาทิฏฐิ) ความระลึกรชอบ (สัมมาสติ) ความพยายามชอบ (สัมมาวายามะ) ทำกิจต่างๆ โดยไม่ ประมาท มีการตั้งจิตมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ) และมีการดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ 8 ครบทุกองค์

ครูอาจารย์เป็นผู้กระตุ้นให้นิสิตนักศึกษารู้จักคิดและแก้ปัญหาด้วยตนเอง เพื่อฝึกนิสิต นักศึกษาให้มีความถึงพร้อมด้วยการมนสิการโดยแยกกาย ด้วยวิธีการเรียนการสอนที่ผู้วิจัยได้ นำเสนอในรูปแบบการพัฒนาการเรียนรู้อิงปัญหาของนิสิตนักศึกษาในตอนต้น ทำให้นิสิต นักศึกษาได้พัฒนาความถึงพร้อมด้วยการมนสิการโดยแยกกาย (โยนิโสมนสิการสัมปทา) และมีการดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ 8

นอกจากนี้ ผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษา สามารถช่วยสนับสนุนครูอาจารย์ ในการพัฒนา นิสิตนักศึกษา ด้วยวิธีสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม ด้วยการกำหนดนโยบายให้ฝ่าย วิชาการและฝ่ายกิจการนิสิตนักศึกษามีความร่วมมือกัน ทั้งนี้การประสานความร่วมมือระหว่างฝ่าย วิชาการและฝ่ายกิจการนิสิตนักศึกษาทำได้โดย การกำหนดให้รายวิชาในหลักสูตรเอื้อต่อการจัด กิจกรรมนิสิตนักศึกษา มีการปรับหลักสูตรและวิธีสอน โดยใช้กิจกรรมนิสิตนักศึกษาเป็นส่วนหนึ่ง ของกิจกรรมการเรียนการสอน เช่น จัดรูปแบบการเรียนการสอนแบบร่วมประโยชน์ โดย กระบวนการเรียนการสอน ประกอบด้วย กิจกรรมที่ให้นิสิตนักศึกษามีส่วนร่วมในชั้นเรียนและ กิจกรรมที่ให้นิสิตนักศึกษากำหนดเองนอกชั้นเรียน กิจกรรมในชั้นเรียนเป็นการฟังบรรยายโดยนิสิต นักศึกษามีส่วนร่วมอภิปรายแสดงความคิดเห็น ประชุมกลุ่มแก้ปัญหาหรือทำแบบฝึกหัด และศึกษาค้นคว้าตามที่อาจารย์มอบหมายและนำมาเสนอในชั้นเรียน กิจกรรมนอกชั้นเรียนเป็นงานกลุ่มที่ อาจารย์ให้นิสิตนักศึกษาได้ฝึกเชื่อมโยงความรู้และประสบการณ์ในชั้นเรียนไปลงปฏิบัติให้เกิด ประโยชน์แก่ชุมชน ซึ่งอาจเป็นชุมชนในสถาบันอุดมศึกษาหรือชุมชนนอกสถาบันอุดมศึกษาก็ได้ และได้ฝึกสังเกตและเรียนรู้ชีวิตความเป็นอยู่ในชุมชนไปด้วย ได้ฝึกวิเคราะห์และแก้ปัญหา และได้ ฝึกการทำงานเป็นทีมกิจกรรม ซึ่งอาจเลียนแบบการทำกิจกรรมนิสิตนักศึกษาของสโมสร ซึ่งนิสิต นักศึกษาจะได้ประโยชน์หลายประการ เช่น 1) ได้เรียนรู้ทักษะการทำงานเป็นทีม ทำให้เกิดการ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพื่อน และนิสิตนักศึกษาได้พัฒนาความเป็นมิตรดี (ความเป็นกัลยาณมิตร) ความเป็นผู้มีมิตรดี (กัลยาณมิตรตตา) และสามารถน้อมนำหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 อันประกอบด้วย การให้ (ทาน) (90) ทั้งการให้วัตถุสิ่งของ ความรู้ และการให้อภัย การมีวาจาเป็นที่รัก (เปยยวัชชะ) (44) คือการใช้วาจาสุภาพอ่อนหวานหรือปิยวาจา การประพฤติประโยชน์ (อตถจริยา) (27) กล่าวคือนิสิตนักศึกษาที่ร่วมกันทำกิจกรรมย่อมมีโอกาสได้ประพฤติประโยชน์ทั้งต่อเพื่อนนิสิต นักศึกษาและต่อชุมชน และการวางตนสม่าเสมอ (สมานัตตตา) (83) คือนิสิตนักศึกษาได้ทำตน

เสมอต้นเสมอปลาย ทำให้นิสิตนักศึกษาได้มีการพัฒนาการดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ 8 ครอบ
 องค์ 2) เรียนรู้การคิดอย่างมีวิจารณญาณ วิเคราะห์เหตุผลและการวิเคราะห์ ซึ่งเป็นการฝึกนิสิต
 นักศึกษาให้มีความถึงพร้อมด้วยการมนสิการโดยแยกกาย (โยนิโสมนสิการสัมปทา) 3) เรียนรู้
 ทักษะและประสบการณ์จากชุมชนและกลุ่มเพื่อน 4) สามารถบูรณาการความรู้และประสบการณ์
 5) มีความสัมพันธ์อันดีกับกลุ่มเพื่อนและชุมชน กล่าวได้ว่านิสิตนักศึกษาได้รับการพัฒนาความเป็น
 ผู้มีมิตรดี (กัลยาณมิตรตตา) ความถึงพร้อมด้วยศีล (ศีลสัมปทา) ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ (ฉันท
 สัมปทา) ความถึงพร้อมด้วยตน (อัตตสัมปทา) ความถึงพร้อมด้วยทิวฐิ (ทิวฐิสัมปทา) ความถึง
 พร้อมด้วยความไม่ประมาท (อัปปมาทสัมปทา) และความถึงพร้อมด้วยการมนสิการโดยแยกกาย
 (โยนิโสมนสิการสัมปทา) และได้ดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ 8 ครบทุกองค์ ได้น้อมนำหลักธรรม
 ในพระไตรปิฎกมาใช้ เช่น ทิศ 6 (ที.ปา. 11/206/216-272/212-216) อิทธิบาท 4 (ที.ปา.
 11/306/277) ปัญญา 3 (ที.ปา. 11/305/271) กัลยาณมิตรธรรม 7 (อจ.สตุตค. 23/37/57) สังคห
 วัตถุ 4 (ที.ปา. 11/210/170-171) สัปปริสธรรม 7 (ที.ปา. 11/330/333) และองค์ธรรมอื่นๆ เช่น
 ความกตัญญู (97) ความกตเวที (96) การไม่คบคนพาล (50) การคบแต่บัณฑิต (6) ความเป็นมิตรดี
 (137) ความใฝ่รู้ (138) ความไม่ประมาท (171) ความไม่ยึดมั่นในความคิด (ทิวฐิ) ของตน (182)
 ความศรัทธา (221) ความเชื่อฟัง ความเป็นคนว่าง่าย (132) (105) ความตั้งใจ (111) ความเคารพ
 (101) ความอ่อนน้อม(240) ความมีสัมมาคารวะ (149) ความไม่อวดดี (199) ความไม่คะนอง
 (155) การบำรุงครูอาจารย์ (20) การประพฤติประโยชน์ (27) ความพิจารณาโดยแยกกายถ้วนถี่
 (143) การพูดคำสุภาพ (36) การมีวาจาเป็นที่รัก (44) การพูดด้วยปัญญา (38) ความมีมารยาท (147)
 ความประพฤติดี (129) ความเพียร (144) ฯลฯ

กล่าวสรุปคือ นิสิตนักศึกษาเมื่อได้กัลยาณมิตรที่ดีคือครูอาจารย์ ที่ได้พัฒนาความพร้อม
 ให้แก่นิสิตนักศึกษาทำให้นิสิตนักศึกษาเป็นผู้ที่รู้จักคิด พิจารณา และแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง มี
 ความกระตือรือร้น ไม่เฉื่อยชา มีทัศนคติและค่านิยมที่ดี มีความมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเองเต็ม
 ศักยภาพ มีความใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์ พอใจที่จะทำความดี เป็นผู้มีระเบียบและความสัมพันธ์ที่ดีใน
 ชุมชน และกลายเป็นแหล่งความรู้และแบบอย่างที่ดีได้

การนำเสนอรูปแบบข้างต้นเป็นตัวอย่างเพื่อให้เห็นเป็นรูปธรรม และแสดงให้เห็นว่า
 หลักธรรมที่น้อมนำมาพัฒนานิสิตศึกษานั้นครอบคลุมทุกมิติในการพัฒนา ทั้งนี้หลักธรรมที่เป็น
 บุพนิมิต 7 ประการที่ก่อให้เกิดการพัฒนาให้นิสิตนักศึกษาให้ดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ 8 และ

อริยมรรคมีองค์ 8 ดังกล่าวข้างต้น ครอบคลุมวัตถุประสงค์หลายข้อ มีเป้าหมายหลายเป้าหมาย และสามารถใช่วิธีการพัฒนาได้หลายวิธี

อริยมรรคมีองค์ 8 ครอบคลุมไตรสิกขา คือ

ความเห็นชอบ (สัมมาทิฏฐิ) และความดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) จัดเป็นปัญญา
การเจรจาชอบ (สัมมาวาจา) การกระทำชอบ (สัมมากัมมันตะ) และเลี้ยงชีพชอบ
(สัมมาอาชีวะ) จัดเป็นศีล

ความพยายามชอบ (สัมมาวายามะ) ความระลึกรู้ชอบ (สัมมาสติ) และการตั้งจิตมั่นชอบ
(สัมมาสมาธิ) จัดเป็นสมาธิ

ความเห็นชอบ (สัมมาทิฏฐิ) ความดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) ความพยายามชอบ
(สัมมาวายามะ) ความระลึกรู้ชอบ (สัมมาสติ) และ การตั้งจิตมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ) สามารถพัฒนา
นิสิตนักศึกษาให้เป็นผู้ที่มีลักษณะที่พึงประสงค์ทุกด้าน ได้แก่ ด้านการเรียนรู้ทางปัญญา การ
พัฒนาการเรียนรู้ทางปัญญา พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์ สมรรถนะในการประยุกต์
ความก้าวหน้าขององค์ความรู้ การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์ ความก้าวหน้าของสวัสดิการ
สังคม และการหลีกเลี่ยงผลทางลบ

การเจรจาชอบ (สัมมาวาจา) สามารถพัฒนานิสิตนักศึกษาให้เป็นผู้ที่มีลักษณะที่พึง
ประสงค์ในด้านการพัฒนาการเรียนรู้ทางปัญญา (ด้านทักษะภาษา) พัฒนาการทางจริยธรรมและ
อารมณ์ (ด้านกิริยามารยาทสมกาลเทศะ) สมรรถนะในการประยุกต์ (ด้านความเป็นผู้นำ) การ
ค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์ ความก้าวหน้าด้านสวัสดิการสังคม (ด้านการใช้วาจาในการ
แก้ปัญหาสังคม การปรับปรุงแรงจูงใจ ค่านิยม ความคาดหวัง ทักษะ ทักษะ ทักษะ ทักษะ ทักษะ
และพฤติกรรมของประชาชนของสังคม)

การกระทำชอบ (สัมมากัมมันตะ) สามารถพัฒนานิสิตนักศึกษาให้เป็นผู้ที่มีลักษณะที่พึง
ประสงค์ในด้านการพัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์ (ด้านรสนิยมสูง มีความเข้าใจมนุษย์
ปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์อย่างดี มีความประพฤติและกิริยามารยาทงามสมกาลเทศะ) สมรรถนะใน
การประยุกต์ (ด้านความเป็นพลเมืองดี ชีวิตครอบครัวที่ดี ประสิทธิภาพในการบริโภค สันทนาการที่
มีประโยชน์ และสุขภาพดี) ความก้าวหน้าขององค์ความรู้ (ด้านการอนุรักษ์และเผยแพร่รดกทาง
วัฒนธรรม) การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์ ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม และการ
หลีกเลี่ยงผลทางลบ

การเลี้ยงชีพชอบ (สัมมาอาชีวะ) สามารถพัฒนานิสิตนักศึกษาให้เป็นผู้ที่มีลักษณะที่พึง
ประสงค์ในด้านการพัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์ (ด้านการค้นพบตนเอง ค่านิยมและ

ศีลธรรม) สมรรถนะในการประยุกต์ (ด้านการเห็นคุณค่าของภาคประยุกต์ปฏิบัติ ความเป็นพลเมืองดี ความสามารถผลิตคุณค่าทางเศรษฐกิจ) ความก้าวหน้าขององค์ความรู้ การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์ ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม และการหลีกเลี่ยงผลทางลบ

นิสิตนักศึกษาจำเป็นต้องมีกัลยาณมิตรเพื่อเป็นแบบอย่าง เป็นผู้ชี้แนะ สั่งสอน สิ่งที่ดี และเป็นประโยชน์ เมื่อนิสิตนักศึกษามีกัลยาณมิตรและได้รับการแนะนำที่ถูกต้อง จะตระหนักได้ว่า สิ่งใดควรสิ่งใดไม่ควร ทำให้รู้จักจัดระเบียบชีวิตและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมด้วยดี มีการรักษาศีล ทำกายวาจาให้สงบเรียบร้อย และนำไปสู่ความพอใจ ใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์ที่จะพัฒนาตนเองให้เต็มศักยภาพ และมีทัศนคติและค่านิยมที่ดีและถูกต้อง มีความกระตือรือร้น ขวนขวาย ไม่ประมาทและไม่ปล่อยเวลาให้ล่วงไปโดยเปล่าประโยชน์ และมีการคิดพิจารณาสิ่งต่างๆอย่างแยกขาดถูกต้อง เมื่อนิสิตนักศึกษาบริบูรณ์ด้วยบุพนิมิตทั้ง 7 ประการข้างต้น นิสิตนักศึกษาจะมีความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) ซึ่งเป็นองค์แรกแห่งอริยมรรคมีองค์ 8 และจะนำไปสู่การพัฒนาตนตามอริยมรรคจนครบองค์ 8 โดยอัตโนมัติ ผลลัพธ์ในระยะยาว (Outcome) ของการพัฒนานิสิตนักศึกษาตามอริยมรรคมีองค์ 8 คือนิสิตนักศึกษาจะเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีความมั่นคงทั้งทางกาย พุทธิกรรม จิตใจ และปัญญา พร้อมทั้งจะเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติให้สถาพรต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การน้อมนำสาระสำคัญของหลักธรรมในพระไตรปิฎกเพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนา นิสิตนักศึกษา ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยโดยแบ่งเป็นวัตถุประสงค์ของการวิจัย ขอบเขตการวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. วิเคราะห์สาระสำคัญของหลักธรรมในพระไตรปิฎกด้านการพัฒนา นิสิตนักศึกษา
2. เสนอรูปแบบการพัฒนา นิสิตนักศึกษาโดยน้อมนำหลักธรรมในพระไตรปิฎก

ขอบเขตการวิจัย

ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ดังนี้

1. การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research)
2. มีขอบเขตศึกษาและวิเคราะห์สาระสำคัญของหลักธรรมในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 ในส่วนของพระวินัยปิฎก (เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา นิสิตนักศึกษา) พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก ที่เกี่ยวกับการพัฒนา นิสิตนักศึกษา
3. ยึดหลักการอุดมศึกษาเฉพาะหลักการพัฒนา นิสิตนักศึกษา โดยใช้ทฤษฎีพัฒนา นิสิตนักศึกษาหลัก 4 ทฤษฎี ได้แก่ ทฤษฎีจิตสังคม (Psychosocial Theories) ทฤษฎีโครงสร้างทางสติปัญญา (Cognitive-Structural Theories) ทฤษฎีสัญลักษณ์ (Typology Theories) และทฤษฎีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสภาพแวดล้อม (Person-Environment Interaction Theories)

4. หลักธรรมที่น้อมนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนานิสิตนักศึกษา ได้จากหลักธรรม
ใน
พระไตรปิฎกที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์แล้วและผ่านการคัดสรร โดยผู้ทรงคุณวุฒิเพียง 1 หมวดธรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับทฤษฎีการพัฒนานิสิตศึกษา
2. ศึกษาพระไตรปิฎกทั้ง 3 ส่วน คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎกเพื่อนำมาสร้างกรอบแนวคิดการวิจัย
3. สร้างแบบบันทึกข้อมูลสำหรับบันทึกสาระสำคัญของหลักธรรมในพระไตรปิฎก
4. ศึกษาพระไตรปิฎกอย่างละเอียดทุกส่วน เพื่อตีความ วิเคราะห์เนื้อหา เพื่อให้ได้สาระสำคัญของหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนานิสิตนักศึกษา
5. วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบบันทึกข้อมูลโดยจัดหมวดหมู่ข้อมูล
6. วิเคราะห์ สังเคราะห์หลักธรรมจากข้อมูลที่ได้รับการจัดหมวดหมู่ เพื่อให้ได้หลักธรรมที่นำมาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนานิสิตนักศึกษา
7. ตรวจสอบความเชื่อถือได้ของการวิเคราะห์ข้อมูล โดยนำหลักธรรมสำหรับการพัฒนานิสิตศึกษา มาปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้ได้รูปแบบการพัฒนานิสิตศึกษา
8. นำเสนอรูปแบบการพัฒนานิสิตศึกษา โดยผ่านปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษา ผู้เชี่ยวชาญด้านพระไตรปิฎกและด้านอุดมศึกษา
9. เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. สรุปผลการวิเคราะห์สาระสำคัญของหลักธรรมในพระไตรปิฎกด้านการพัฒนานิสิตศึกษา

ผลการวิจัยพบว่า หลักธรรมในพระไตรปิฎกล้วนเป็นประโยชน์และมีคุณค่าในการ

น้อมนำมาพัฒนานิสิตนักศึกษา หลักธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและสอดคล้องกับการพัฒนานิสิตนักศึกษา จำแนกเป็นหมวดหมู่ได้ 5 หมวด คือ

1. หลักธรรมเกี่ยวกับสถานะที่เป็นอยู่ ได้แก่ ชั้น 5 อายุขณะภายใน 6 อายุขณะภายนอก 6 กามคุณ 5 เวทนา 2 เวทนา 3 เวทนา 5 เวทนา 6 สัญญา 6 สัญเจตนา 6 สังขาร 3 วิญญาณ 6 ผัสสะ 6 อุปาทานชั้น 5 ปฏิจจสมุปบาท กรรม 3 โลกธรรม 8 และไตรลักษณ์
2. หลักธรรมเกี่ยวกับการศึกษา ได้แก่ ไตรสิกขา ปัญญา 3 อริยสัจ 4 พหุสูตมีองค์ 5 กาลามสูตรกึ่งขานิชฐาน 10 และ อธิธัมมา 4
3. หลักธรรมเกี่ยวกับการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น ได้แก่ ทิศ 6 มิตรแท้ 4 กัลยาณมิตรธรรม 7 จริต 6 สังคหวัตถุ 4 พรหมวิหาร 4 และ สารณียธรรม 6
4. หลักธรรมที่พึงละ ได้แก่ อกุศลมูล 3 อกุศลวิตก 3 ตัณหา 6 ทุจริต 3 อคติ 4 อกุศลกรรมบถ 10 อบายมุข 4 อบายมุข 6 มิตรเทียม 4 อนันตริยกรรม 5 นิ वर्ณ 5 อนุสัย 7 สังโยชน์ 10 ปุริสมละ 9 มานะ 9 กิเลสวัตถุ 10 และ อุปกิเลสแห่งจิต 16
5. หลักธรรมสำหรับพัฒนาสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ได้แก่ กุศลมูล 3 กุศลวิตก 3 สุจริต 3 ภาวนา 4 สีล 5 กุศลกรรมบถ 10 บุญกิริยาวัตถุ 3 ธรรมคัมภีร์ครองโลก 2 ธรรมทำให้งาม 2 ธรรมมีอุปการะมาก 2 โภคัสสละ 3 คีหิสุข 4 ฆราวาสธรรม 4 อธิษฐาน 4 พละ 4 พรหมวิหาร 4 ทิฏฐธรรมมิกัตถสังวัตตนิคกรรม 4 สัมปรายิกัตถสังวัตตนิคกรรม 4 จักร 4 วุฑฒิธรรม 4 เวสาร์ชชกรรมธรรม 5 อปเนกปฏิบัติปา 3 อุปัญญาตธรรม 2 สัปปริสธรรม 7 สัปปริสธรรม 8 อริยทรัพย์ 7 นาลกรณธรรม 10 ทศบารมี มงคล 38 สติปัญญา 4 สัมมปธาน 4 อธิธัมมา 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โภชณัง 7 และ อริยมรรคมีองค์ 8

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ประมวลหลักธรรมจาก 5 หมวดดังกล่าว เฉพาะที่จะน้อมนำมาพัฒนานิสิตนักศึกษา โดยจำแนกหลักธรรมที่จัดเป็นหมวดหมู่ออกเป็นแต่ละหลักธรรม ประกอบกับสารธรรมในพระไตรปิฎกที่น้อมนำมาพัฒนานิสิตนักศึกษา ได้ทั้งสิ้น 244 หลักธรรม ดังปรากฏในภาคผนวก ก และจัดสารบบหลักธรรมหลักธรรมดังกล่าว หลักธรรมทั้ง 244 หลักธรรมนั้น ผู้วิจัยสังเคราะห์ให้เห็นภาพรวม โดยบูรณาการหลักธรรมเข้ากับการพัฒนานิสิตนักศึกษาใน 4 ด้าน คือการพัฒนา กาย พุทธิกรรม จิตใจ และปัญญา และทฤษฎีใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนานิสิตนักศึกษา 4 ทฤษฎี คือ ทฤษฎีจิตสังคัม ทฤษฎีโครงสร้างทางสติปัญญา ทฤษฎีสัญลักษณ์ และทฤษฎีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสภาพแวดล้อม ในการบูรณาการดังกล่าวพบว่า มีหลายหลักธรรมที่สามารถ

พัฒนานิสิตนักศึกษาได้มากกว่า 1 ด้าน และครอบคลุมทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนานิสิตนักศึกษาได้มากกว่า 1 ทฤษฎี

ทั้งนี้ อริยมรรคมีองค์ 8 เป็นหลักธรรมสำคัญที่ครอบคลุมการปฏิบัติธรรมทุกข้อ

2. รูปแบบการพัฒนานิสิตนักศึกษาโดยใช้หลักธรรมในพระไตรปิฎก

ในจำนวนหลักธรรมที่จัดเป็นหมวดหมู่ หลักธรรมซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนานิสิตนักศึกษาคือ อริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งได้มาจากการคัดสรรโดยผู้ทรงคุณวุฒิผู้เชี่ยวชาญพระไตรปิฎกและการศึกษา ดังนั้น ผู้วิจัยจึงนำเสนอรูปแบบการพัฒนานิสิตนักศึกษาเพื่อให้ดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ 8 โดยบูรณาการ **อริยมรรคมีองค์ 8** ซึ่งประกอบด้วย ความเห็นชอบ (สัมมาทิฏฐิ) ความดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) การเจรจาชอบ (สัมมาวาจา) การกระทำชอบ (สัมมากรรม) การเลี้ยงชีพชอบ (สัมมาอาชีวะ) ความพยายามชอบ (สัมมาวายามะ) ความระลึกรู้ชอบ (สัมมาสติ) และการตั้งจิตมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ) กับ **หลักธรรมที่เป็นอนุพินิต**หรือตัวนำให้เกิดอริยมรรคมีองค์ 8 (ภาพที่ 6) ได้แก่ ความเป็นผู้มีมิตตคติ (กัลยาณมิตตตา) ความถึงพร้อมด้วยศีล (ศีลสัมปทา) ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ (ฉันทสัมปทา) ความถึงพร้อมด้วยตน (อัตตสัมปทา) ความถึงพร้อมด้วยทัญญู (ทัญญูสัมปทา) ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท (อัปปมาทสัมปทา) และ ความถึงพร้อมด้วยการมนสิการโดยแยบคาย (โยนิโสมนสิการสัมปทา)

ผู้วิจัยนำเสนอรูปแบบการพัฒนานิสิตนักศึกษาโดยน้อมนำหลักธรรมในพระไตรปิฎกด้วยการประยุกต์พื้นฐานแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนานิสิตนักศึกษาของมอร์ริลล์, เฮิร์สต์ และ โอตติง (Morrill, Hurst, and Oetting 1980, อ้างถึงใน Pornchulee Achava-Amrung, 1999) และประยุกต์วัตถุประสงค์ของการพัฒนานิสิตนักศึกษาด้วยลักษณะนิสิตนักศึกษาที่พึงประสงค์ของ โบเวน (Bowen, 1983, Bowen, 1978 อ้างถึงใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช และ พรชูลี อาชวอำรุง, 2545) รวมทั้งประยุกต์วิธีการพัฒนานิสิตนักศึกษาของบลิมลิง, วิทท์ และคณะ (Blimling, Whitt,, and Associates, 1999) เป็นรูปแบบในการพัฒนานิสิตนักศึกษา โดยนำเสนอในรูปแบบวิธีการพัฒนานิสิตนักศึกษา 3 มิติ ประกอบด้วย

มิติที่ 1 วัตถุประสงค์ ประกอบด้วย การเรียนรู้ทางปัญญา พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์ สมรรถนะในการประยุกต์ ความก้าวหน้าขององค์ความรู้ การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์ ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม และการหลีกเลี่ยงผลทางลบ

มิตินี้ 2 เป้าหมาย ประกอบด้วย ปัจเจกบุคคล นิเวศสถาบัน นิเวศสถาบันด้านกายภาพ นิเวศสถาบันด้านสังคม นิเวศสถาบันด้านวัฒนธรรม นิเวศสถาบันด้านวิชาการ และนิเวศสถาบันด้านองค์กร/โครงสร้าง

มิตินี้ 3 วิธีการ ประกอบด้วย การเรียนรู้เชิงรุก การพัฒนาค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรม การสื่อสารความคาดหวังสูง การสืบสวนอย่างเป็นระบบ การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม และการสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม

ข้อค้นพบที่สำคัญคือ ในการพัฒนานิสิตนักศึกษาให้เป็นนิสิตนักศึกษาที่ได้รับการพัฒนานั้นควรให้นิสิตนักศึกษาดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ 8 และมุ่งสร้างหลักธรรมที่เป็นบุพนิมิต 7 ประการให้เกิดมีในตัวนิสิตนักศึกษา โดยใช้มิติในการพัฒนานิสิตนักศึกษา 3 มิติ เป็นเครื่องมือในการพัฒนานิสิตนักศึกษา ได้สมการในการพัฒนานิสิตนักศึกษา 343 สมการ ผลที่ได้คือนิสิตนักศึกษาได้รับการพัฒนาครบทั้ง 4 ด้าน คือ กาย พุทธิกรรม จิตใจ และปัญญา และได้รับการพัฒนาเป็นนิสิตนักศึกษาที่พึงประสงค์

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยเรื่อง การน้อมนำสาระสำคัญของหลักธรรมในพระไตรปิฎกเพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนานิสิตนักศึกษา มีประเด็นที่นำมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. สาระสำคัญของหลักธรรมในพระไตรปิฎกด้านการพัฒนานิสิตนักศึกษา

หลักธรรมในพระไตรปิฎกมีคุณค่าอันประมาณมิได้ ในการพัฒนานิสิตนักศึกษาหลักธรรมจำนวนมากในพระไตรปิฎกสามารถน้อมนำมาพัฒนานิสิตนักศึกษาให้เป็นคนดี เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ หลักธรรมในพระไตรปิฎกที่ผู้วิจัยได้จำแนกเป็นหมวดหมู่ 5 หมวด ซึ่งได้แก่หลักธรรมเกี่ยวกับสถานะที่เป็นอยู่ หลักธรรมเกี่ยวกับการศึกษา หลักธรรมเกี่ยวกับการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น หลักธรรมที่พึงละ และหลักธรรมสำหรับพัฒนาสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์นั้น มีความสำคัญต่อการพัฒนานิสิตนักศึกษา เพราะการน้อมนำหลักธรรมเกี่ยวกับสถานะที่เป็นอยู่ ทำให้นิสิตนักศึกษาเข้าใจเกี่ยวกับสถานะที่เป็นอยู่ตามธรรมชาติของตนและผู้อื่น ทำให้ประพฤติตนได้ถูกต้องเหมาะสม นิสิตนักศึกษาสามารถน้อมนำหลักธรรมเกี่ยวกับการศึกษา มาใช้ในการเรียนได้อย่างสัมฤทธิ์ผล สามารถน้อมนำหลักธรรมเกี่ยวกับการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่นมาใช้ในการเลือกคบมิตร และใช้ในการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี และประพฤติตนเป็นมิตรดีต่อผู้อื่น การน้อม

นำหลักธรรมที่พึงละทำให้หนีตึนนักศึกษาละเวินจากการคิด พุด และทำลิ่งที่ไม่ดี รวมทั้ง หลีกเลียงอบายมุขทั้งปวง และท้อโจจรทั้งหลาย การน้อมนำหลักธรรมสำหรับพัฒนาสู่ความเป็น มนุษย์ที่สมบูรณ ทำให้นิสิตนักศึกษสามารถพัฒนาตนตั้งแ่เป็นคนดีจนตั้งเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ มี การดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ 8 เป็นผู้มีควมเห็นชอบ มีความเข้าใจในเรื่องเหตุปัจจัย เชื่อเรื่อง กรรมและผลของกรรม คือเชื่อว่าเมื่อทำเหตุดี ย่อมเกิดผลดี ซึ่งสอดคล้องกับทศนะของพระโสภณ ฅณภรณ์ (2525 อ้างถึงใน พชรีแสงนิล, 2533) และพระพุทททาสภิกขุ (ม.ป.ป. อ้างถึงใน ฅลพัฒน์ ยศธร, 2524) ที่ว่า การพัฒนามนุษย์ให้เป็นสัตบุรุษนั้น ต้องพัฒนาด้วยระบบคำสอนในทาง พระพุททศาสนา และธรรมะในทางพระพุทท ศาสนาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาจิตใจที่ดี และ สอดคล้องกับพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุยเดช ที่ว่า พุททศาสนา ใช้ได้ทั้งผู้เยาว์ผู้แก่ โดยเฉพาะสำหรับผู้เยาว์ ถ้าสามารถที่จะอธิบายให้ผู้เยาว์เข้าใจว่าเป็นลิ่งที่จะใช้ การได้จริง เขาก็จะสนใจมากขึ้นและจะใช้เป็นประโยชน์แก่ตน แก่การศึกษาของตน เพราะว่าทุกลิ่ง ทุกอย่างที่ทำด้วยเหตุผล ซึ่งเป็นหลักสำคัญของพุททศาสนา ลิ่งที่มีคือมีเหตุใดก็ต้องมีผลนั้น ผลนั้น ก็ต้องเป็นเพราะเหตุ อันนี้เป็นหัวใจสำคัญของพุททศาสนา

อนึ่ง ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนานิสิตนักศึกษ สามารถน้อมนำหลักธรรมใน พระไตรปิฎกมาพัฒนานิสิตนักศึกษได้ทุกด้าน ทั้งด้านกาย พุทธิกรรม จิตใจ และปัญญา ซึ่ง สอดคล้องกับทศนะของพระธรรมปิฎก (2541, 2542, 2545) ที่ว่า การพัฒนาคนและมาตรฐานการ วัตความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณนั้น ให้อูที่การพัฒนากาย พุทธิกรรม จิตใจ และปัญญา และหลักธรรม ที่น้อมนำมาพัฒนานิสิตนักศึกษครอบคลุมทฤษฎีการพัฒนานิสิตนักศึกษ 4 ทฤษฎีหลักตาม แนวคิดของพาสคาเรลลาและเทอร์เรนสินี (Pascarella and Terenzini, 1991) และชิกเกอร์จิง และ ไรเซอร์ (Chickering and Reiser, 1993) ได้แก่

1. ทฤษฎีจิตสังคม (Psychosocial Theories)
2. ทฤษฎีโครงสร้างทางสติปัญญา (Cognitive-Structural Theories)
3. ทฤษฎีสัญลักษณ์ (Typology Theories)
4. ทฤษฎีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสภาพแวดล้อม (Person-

Environment Interaction Theories)

ทั้งนี้ หลักธรรมที่เหมาะสมมากที่สุดในการน้อมนำมาพัฒนานิสิตนักศึกษตามทศนะ ของผู้ทรงคุณวุฒิ คืออริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งประกอบด้วย ความเห็นชอบ (สัมมาทิฎฐิ) ความดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) การเจรจาชอบ (สัมมาวาจา) การกระทำชอบ (สัมมากัมมันตะ) การเลี้ยงชีพชอบ

(สัมมาอาชีวะ) ความพยายามชอบ (สัมมาวายามะ) ความระลึกชอบ (สัมมาสติ) และการตั้งจิตมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ) นั้น สอดคล้องกับทศนะของพระธรรมปิฎก (2539) และสุนน อมรวิวัฒน์ (2544) ที่ว่า กระบวนการพัฒนามนุษย์ เน้นการปฏิบัติฝึกรวมคนตามหลัก สីล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นองค์ธรรมของอริยมรรคมีองค์ 8 กล่าวคือศึกษาสัมพันธ์กับมรรค

อย่างไรก็ดี ในการพัฒนานิสิตนักศึกษา ให้ดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ 8 นั้น สิ่งสำคัญคือการพัฒนานิสิตนักศึกษาให้ถึงพร้อมด้วยหลักธรรม 7 ประการ อันเป็นบุญนิมิตอันจะนำมาซึ่งอริยมรรคมีองค์ 8 หลักธรรมอันเป็นบุญนิมิตดังกล่าวได้แก่ ความเป็นผู้มีมิตรดี (กัลยาณมิตรตदा) ความถึงพร้อมด้วยศีล (ศีลสัมปทา) ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ (ฉันทสัมปทา) ความถึงพร้อมด้วยตน (อัตตสัมปทา) ความถึงพร้อมด้วยทิวฐิ (ทิวฐิสัมปทา) ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท (อัปปมาทสัมปทา) และความถึงพร้อมด้วยการมนสิการโดยแยบคาย (โยนิโสมนสิการสัมปทา) ซึ่งสอดคล้องกับทศนะของพระธรรมปิฎก (2539) ที่ว่า ก่อนที่มรรคจะเกิดขึ้น จะต้องมียोगค์ธรรม 7 ประการข้างต้นนำหน้ามาก่อน

2. รูปแบบการพัฒนานิสิตนักศึกษาโดยใช้หลักธรรมในพระไตรปิฎก

การพัฒนานิสิตนักศึกษาตามตามหลักธรรมที่เป็นบุญนิมิตหรือตัวนำ 7 ประการนี้ จะนำไปสู่อริยมรรคมีองค์ 8 นี้ สอดคล้องกับทศนะของพระธรรมปิฎก (2539) ที่ว่าธรรมที่เป็นรุ่งอรุณของมรรค ก็เป็นรุ่งอรุณของศึกษา คือ เป็นรุ่งอรุณของการศึกษาด้วย ด้วยเหตุผลดังกล่าว ธรรมหมวดนี้จึงเรียกว่ารุ่งอรุณของการศึกษา เป็นแสงเงินแสงทองของชีวิตที่รุ่งเรืองถึงงาม บุคคลจะต้องเห็นความสำคัญของหลักธรรมที่เป็นรุ่งอรุณนี้ พระพุทธเจ้าตรัสว่า ถ้ารุ่งอรุณนี้ปรากฏขึ้นมาแล้ว ไม่ต้องไปเพียรพยายาม มรรคก็เกิดขึ้นเอง เหมือนดังแสงเงินแสงทองที่เกิดขึ้นมาแล้ว ก็เป็นหลักประกันว่าในไม่ช้า พระอาทิตย์ก็จะต้องขึ้นมา และเป็นบุญนิมิต ที่บุคคลไม่ต้องเพียรพยายาม หากสร้างองค์ประกอบหรือหลักธรรม 7 ประการนี้ขึ้นมาแล้ว มรรคก็เกิดขึ้นตามมา

การพัฒนาความเป็นผู้มีมิตรดีมีความสำคัญมากในกระบวนการพัฒนานิสิตนักศึกษา เป็นบุญนิมิตแรกที่จะนำไปสู่การดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระธรรมปิฎก (2540) ที่ว่าความมีกัลยาณมิตรและเป็นกัลยาณมิตรนี้เป็นคุณสมบัติที่บุคคลต้องการข้อแรก บุคคลต้องตั้งเป้าหมายว่าทำอย่างไรจะให้ชุมชนหรือสังคมของตนเป็นชุมชนแห่งกัลยาณมิตร คือคนที่อยู่ในชุมชนทางวิชาการ เช่น มหาวิทยาลัย จะต้องเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน คือ เป็นปัจจัยหรือสิ่งแวดล้อมแก่กันเอนทางที่เอื้อต่อกันในการศึกษา หรือในการพัฒนาทุกด้าน ครูก็เป็นปัจจัยเอื้อต่อการพัฒนาชีวิตลูกศิษย์และครูอาจารย์ด้วยกัน และลูกศิษย์ต่อลูกศิษย์ด้วยกัน ก็เป็นปัจจัยเอื้อต่อกัน

ผู้บริหารก็เป็นปัจจัยเอื้อต่อการเจริญงอกงามของครูอาจารย์และของทุกคนในชุมชน และสอดคล้องกับความคิดของไพรัช สู่แสนสุข (2539) ที่ว่า บริบทแวดล้อมต้องการความเป็นกัลยาณมิตร และสอดคล้องกับความคิดของ พราม อินพรม (2543) ที่ว่า ความเป็นกัลยาณมิตรของกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องและบรรยากาศที่ดี จะช่วยให้การเรียนการสอนเป็นไปด้วยดี และสอดคล้องกับความคิดของ คุชฎี สีตลวรารักษ์ (2531) ที่ว่ากัลยาณมิตรและโยนิโสมนสิการ เป็นปัจจัยเอื้อให้เกิดการศึกษา และสอดคล้องกับความคิดของ คลพัฒน์ ยศธร (2542) ที่ว่าในกระบวนการเรียนการสอนต้องประกอบด้วยความเป็นกัลยาณมิตรระหว่างผู้สอนและผู้เรียน

การพัฒนาความถึงพร้อมด้วยศีลมีความสำคัญเป็นอันดับสอง สอดคล้องกับทศนะของพระธรรมปิฎก (2539) ที่ว่าการจัดระเบียบชีวิตและระเบียบการอยู่ร่วมกันในสังคม เป็นสิ่งสำคัญมาก สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจัดหลักธรรมข้อนี้เป็นอันดับสอง หลักธรรมนี้เอื้ออำนวยให้ชีวิตมีเวลาและโอกาส เป็นชีวิตที่มีสภาพความเป็นอยู่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาตนเอง

การพัฒนาความถึงพร้อมด้วยฉันทะ มีความสำคัญเป็นอันดับที่สาม สอดคล้องกับทศนะของพระธรรมปิฎก (2539) ที่ว่าบุคคลจะพัฒนาชีวิตได้ต้องมีแรงจูงใจ แรงจูงใจจึงเป็นสิ่งสำคัญมาก สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจัดหลักธรรมข้อนี้เป็นอันดับสาม ก็ต้องมีแรงจูงใจที่ถูกต้องที่จะทำให้บุคคลพัฒนาตนเองได้ คือแรงจูงใจที่เรียกว่าฉันทะ ได้แก่ ความใฝ่รู้และใฝ่สร้างสรรค์ หรือใฝ่ทำ

การพัฒนาความถึงพร้อมด้วยตน หมายถึงการพัฒนาศักยภาพของตนให้เต็มที่ สอดคล้องกับทศนะของพระธรรมปิฎก (2539) ที่ว่า บุคคลแต่ละคนมีศักยภาพที่สามารถพัฒนาให้สมบูรณ์ ดังนั้น จึงต้องพัฒนาศักยภาพนั้นขึ้นมา โดยมีความเชื่อมั่นตามหลักการที่ว่า บุคคลสามารถพัฒนาตนได้จนเป็นสัตว์ที่ประเสริฐอย่างยิ่ง และสอดคล้องกับแนวคิดของ พรชูลี อาชาอรุง (Pornchulee Achava-Amrung, 1999) ที่ว่า มนุษย์คือตัวตนที่มีอยู่ซึ่งหมายถึงนิสิตนักศึกษาจะต้องรังสรรค์ตนเอง โดยไม่ปล่อยให้เป็นที่ของสถาบันอุดมศึกษาเพียงฝ่ายเดียว

การพัฒนาความถึงพร้อมด้วยทฤษฎี หมายถึงการมีทัศนคติที่ดีและค่านิยมที่ถูกต้อง ซึ่งสำคัญมาก สอดคล้องกับทศนะของพระธรรมปิฎก (2539) ที่ว่าชีวิตและสังคมจะดำเนินไปอย่างไร จะเป็นไปตามทัศนคติและค่านิยม ทัศนคติและค่านิยมที่ถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนา เริ่มด้วยการมองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัย ซึ่งเป็นท่าทีของจิตใจที่นำมาซึ่งปัญญาและการกระทำตามเหตุตามผล

การพัฒนาความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท มีความสำคัญมาก สอดคล้องกับทศนะของพระธรรมปิฎก (2539) ที่ว่าสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสหลักความไม่ประมาทไว้เป็นหลักการใหญ่ที่ครอบคลุมทั้งหมดเหมือนรอยเท้าช้าง เพราะฉะนั้นบุคคลต้องมีการศึกษา เพื่อจะได้มีปัญญารู้เข้าใจเหตุปัจจัย จะได้ทำเหตุปัจจัยที่ถูกต้อง ที่จะทำให้เกิดความเจริญ เมื่อทำเหตุปัจจัยถูกต้องด้วยความไม่ประมาท ก็มีความเจริญยิ่งขึ้นไป ทั้งในชีวิตของตนและส่วนรวม ทั้งบุคคลก็เจริญ สังคมก็เจริญด้วย หลักธรรมข้อนี้เป็นหลักประกันว่า บุคคลจะมีแต่ความเจริญอย่างเดียวไม่มีเสื่อม

การพัฒนาความถึงพร้อมด้วยการมนสิการโดยแยกกาย มีความสำคัญมากสอดคล้องกับทศนะของพระธรรมปิฎก (2539) ที่ว่า การที่จะมีปัญญานั้น สิ่งที่บุคคลจะต้องสร้างขึ้นให้เป็นตัวนำมาซึ่งปัญญาก็คือการรู้จักคิด รู้จักพิจารณา และการคิดพิจารณาสิ่งต่างๆอย่างถูกต้อง จะทำให้เกิดปัญญาและเกิดคุณธรรมความดีงาม

การน้อมนำอริยมรรคมีองค์ 8 มาพัฒนานิสิตนักศึกษา เป็นการน้อมนำคำสอนภาคปฏิบัติของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เหมาะสมอย่างยิ่ง เพราะครอบคลุมหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนา ทั้งหมด เช่น ศีล สมาธิ ปัญญา (ไตรสิกขา) ความประพฤติชอบด้วยกาย วาจาและใจ (สุจริต 3) การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม และการทำจิตให้ผ่องแผ้ว (หลักการในพระพุทธศาสนา 3) สอดคล้องกับทศนะของพระธรรมปิฎก (2545) ที่ว่า มัชฌิมาปฏิปทา หรืออริยสัจข้อสุดท้ายคือมรรค เป็นประมวลหลักความประพฤติปฏิบัติ หรือระบบจริยธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา เป็นคำสอนภาคปฏิบัติที่จะช่วยให้การดำเนินสู่จุดหมายตามแนวทางของกระบวนการ ที่รู้เข้าใจแล้วนั้นเป็นผลสำเร็จขึ้นมาในชีวิตจริง หรือเป็นวิธีการใช้กฎเกณฑ์แห่งกระบวนการของธรรมชาติ ให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตจนถึงที่สุด และสอดคล้องกับทศนะของพระธรรมปิฎก (2539) ที่ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการศึกษาที่นำเอาการศึกษาเข้ามาเป็นสาระสำคัญ เป็นเนื้อแท้ของการดำเนินชีวิต และทำให้การดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นการศึกษา หลักการปฏิบัติในพระพุทธศาสนาทั้งหมดนั้น เรียกว่า มรรค คือ ทางดำเนินชีวิต มรรคหรือทางดำเนินชีวิตนี้เป็นจริยธรรมอันประเสริฐ หลักการดำเนินชีวิตที่ประเสริฐได้แก่ มรรคมีองค์ 8 ประการ มีสัมมาทิฐิเป็นต้น และสัมมาสมาธิเป็นปริโยสาน สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ จัดเป็นจำพวกหนึ่งเรียกว่า ปัญญา สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ จัดเป็นประเภทหนึ่งเรียกว่า ศีล สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ จัดเป็นหมวดหนึ่ง เรียกว่า สมาธิ กล่าวได้ว่า มรรคมีองค์ 8 ประการนี้ จัดเป็นประเภทได้ 3 เรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเรียกชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า ไตรสิกขา การดำเนินชีวิตตามหลักพุทธศาสนาจึงต้องดำเนินให้ถูกต้อง โดยปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา เพื่อฝึกตนให้ดำเนินตาม

มรรค ทั้งนี้ มัชฌิมาปฏิปทา ได้แก่ มรรคมืองค์ 8 เป็นข้อปฏิบัติกลางๆ ไม่ตึงเกินไป ไม่หย่อนเกินไป พอดีที่จะนำไปสู่จุดหมายแห่งความมีชีวิตที่ดีงาม

การพัฒนานิสิตนักศึกษาด้วยการน้อมนำอริยมรรคมืองค์ 8 นั้น มรรคแต่ละองค์อิงอาศัยซึ่งกันและกัน และต้องดำเนินครบทุกองค์ สอดคล้องกับทศนะของพระธรรมปิฎก (2545) ที่ว่า องค์ประกอบทั้ง 8 นี้ มีใช้ทาง 8 ทาง หรือหลักการที่ต้องยกขึ้นมาปฏิบัติให้เสร็จสิ้นไปที่ละข้อตามลำดับ แต่เป็นส่วนประกอบของทางสายเดียวกัน ต้องอาศัยกันและกัน เหมือนเกลียวเชือก 8 เกลียว ที่รวมกันเข้าเป็นเชือกเส้นเดียว และต้องปฏิบัติเคียงข้างกันไปโดยตลอด

ทั้งนี้องค์มรรค 3 ข้อ คือ ความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) ความพยายามชอบ (สัมมาวายามะ) และความระลึกรู้ชอบ (สัมมาสติ) เป็นองค์มรรคที่เกี่ยวข้องกับองค์มรรคข้ออื่นๆ และปฏิบัติร่วมกันกับองค์มรรคข้ออื่นๆ สอดคล้องกับทศนะของพระธรรมปิฎก (2545) ที่ว่า มืองค์มรรคอยู่ 3 ข้อที่ต้องใช้อยู่เสมอ เพื่อให้ดำเนินหรือเดินก้าวหน้าไปด้วยดีด้วยการปฏิบัติ โดยมีบทบาทสำคัญต้องเกี่ยวข้องและปฏิบัติพร้อมกันไปกับองค์มรรคข้ออื่นๆ ทุกข้อ คือ สัมมาทิฐิ สัมมาวายามะ และสัมมาสติ

รูปแบบการพัฒนานิสิตนักศึกษาโดยน้อมนำหลักธรรมในพระไตรปิฎก คือรูปแบบการบูรณาการ บูรณมิติ 7 ประการและอริยมรรคมืองค์ 8 กับหลักการพัฒนานิสิตนักศึกษาศาสนา ที่ผู้วิจัยใช้เป็นเครื่องมือและนำเสนอในรูปแบบสามมิติในการพัฒนานิสิตนักศึกษา มิติทั้ง 3 ได้แก่

มิติที่หนึ่ง คือ วัตถุประสงค์ในการพัฒนานิสิตนักศึกษา ประกอบด้วย การเรียนรู้ทางปัญญา พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์ สมรรถนะในการประยุกต์ ความก้าวหน้าขององค์ความรู้ การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์ ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม และการหลีกเลี่ยงผลทางลบ

มิติที่สอง คือ เป้าหมายของการพัฒนานิสิตนักศึกษา ประกอบด้วย ปัจเจกบุคคล และนิเวศสถาบันที่มืองค์ประกอบย่อยคือ ลักษณะทางกายภาพ สังคม วัฒนธรรม วิชาการ และองค์กร/โครงสร้าง และ

มิติที่สาม คือ วิธีการพัฒนานิสิตนักศึกษา ประกอบด้วย การจัดทำให้มีการเรียนรู้เชิงรุก การช่วยเหลือนิสิตนักศึกษาให้สามารถพัฒนาค่านิยมที่สมเหตุสมผลและมาตรฐานทางจริยธรรม การจัดและสื่อสารความคาดหวังสูงสำหรับการเรียนรู้ของนิสิตนักศึกษา การสืบสวนอย่างเป็นระบบ

เพื่อปรับปรุงนิสิตนักศึกษาและการดำเนินงานของสถาบัน การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล เพื่อบรรลุพันธกิจและเป้าหมายของสถาบัน การผลักดันการมีส่วนร่วมทางการศึกษาซึ่งจะทำให้ การเรียนรู้ของนิสิตนักศึกษามีความก้าวหน้า และการสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม

สามมิติในการพัฒนานิสิตนักศึกษา ที่ผู้วิจัยได้นำมาประยุกต์เป็นเครื่องมือในการพัฒนา นิสิตนักศึกษาตามรูปแบบการพัฒนานิสิตนักศึกษา (ภาพที่ 7) นั้น พัฒนาเป็นสมการการพัฒนานิสิตนักศึกษาได้ 343 สมการ

ทั้งสามมิติดังกล่าวสอดคล้องกับทัศนะของบราวน์ (Brown, 1972 อ้างถึงใน Porchulee Achava-Amrung, 1999) ที่ว่า การสร้างโปรแกรมและหลักสูตรที่เหมาะสม มีบทบาทสำคัญในการพัฒนานิสิตนักศึกษา และสอดคล้องกับทัศนะของ เฮิร์สต์ และ เจคอบสัน (Hurst and Jacobson 1990, อ้างถึงใน Pornchulee Achava-Amrung, 1999) ที่ว่าวัตถุประสงค์ของ โปรแกรมการพัฒนานิสิตนักศึกษา เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในการพัฒนานิสิตนักศึกษารองลงมาคือเป้าหมายของการพัฒนานิสิตนักศึกษา และสอดคล้องกับทัศนะของบลิมลิง, วิทท์ และคณะ (Blimling, Whitt, and Associates, 1999) ที่ว่าหลักสำคัญในการดำเนินงานที่ดีในกิจการ นิสิตนักศึกษามี 7 ประการ

วัตถุประสงค์ของการพัฒนานิสิตนักศึกษาตามเครื่องมือในการพัฒนานิสิตนักศึกษาหรือ สามมิติในการพัฒนานิสิตนักศึกษา (Bowen, 1983, Bowen, 1978, อ้างถึงใน ชัยอนันต์ สมุท วณิช และ พรชูลี อาชวอำรุง, 2545) นั้นครอบคลุมการพัฒนานิสิตนักศึกษาทั้ง 4 ด้าน ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 การเรียนรู้ทางปัญญา เป็นการพัฒนานิสิตนักศึกษาด้านปัญญา

วัตถุประสงค์ที่ 2 พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์ เป็นการพัฒนานิสิตนักศึกษาด้าน พฤติกรรมและจิตใจ

วัตถุประสงค์ที่ 3 สมรรถนะในการประยุกต์ เป็นการพัฒนานิสิตนักศึกษาด้านกาย พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา

วัตถุประสงค์ที่ 4 ความก้าวหน้าขององค์ความรู้ เป็นการพัฒนานิสิตนักศึกษาด้านปัญญา

วัตถุประสงค์ที่ 5 การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์ เป็นการพัฒนานิสิตนักศึกษา
พฤติกรรม และปัญญา

วัตถุประสงค์ที่ 6 ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม เป็นการพัฒนานิสิตนักศึกษาด้าน
พฤติกรรม จิตใจ และ ปัญญา

วัตถุประสงค์ที่ 7 การหลีกเลี่ยงผลทางลบ เป็นการพัฒนานิสิตนักศึกษาองค์รวม
เป้าหมายของการพัฒนานิสิตนักศึกษาตามเครื่องมือในการพัฒนานิสิตนักศึกษาหรือสาม
มิติในการพัฒนานิสิตนักศึกษา (Morrill, Hurst, and Oetting, 1980, อ้างถึงใน Pornchulee
Achava-Amrung, 1999) นั้นครอบคลุมการพัฒนานิสิตนักศึกษาเป็นรายบุคคลและนิเวศสถาบัน

วิธีการพัฒนานิสิตนักศึกษาตามเครื่องมือในการพัฒนานิสิตนักศึกษาหรือสามมิติในการ
พัฒนานิสิตศึกษานั้น ได้มาจากทัศนะของบลิมลิง, วิทท์ และคณะ (Blimling, Whitt, and
Associates, 1999) ที่นำเสนอวิธีที่ดีที่สุดในการบริหารกิจการนิสิตนักศึกษาเพื่อการพัฒนา
นิสิตนักศึกษา วิธีการทั้ง 7 อภิปรายผลได้ดังนี้

1. การเรียนรู้เชิงรุก เป็นการนำประสบการณ์ชีวิตของนิสิตศึกษามาสู่กระบวนการ
เรียนรู้ สอดคล้องกับทัศนะของพาร์คเกอร์ พาล์มเมอร์ (Parker Palmer, 1990 cited in Blimling,
Whitt, and Associates, 1999) ที่ว่าการเรียนรู้เชิงรุกเป็นการนำนิสิตนักศึกษาเข้าสู่กระบวนการ
ชุมชน และการรับรู้ และซิคเกอร์ริงและแกมสัน (Chickering and Gamson, 1991 อ้างถึงใน พันธุ์
ศักดิ์ พลสารัมย์ และวัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา, 2543) ได้เห็นความสำคัญโดยนำเสนอการ
สนับสนุนการเรียนรู้เชิงรุก เป็นข้อที่ 3 ของหลักปฏิบัติ 7 ประการสำหรับการศึกษาระดับ
อุดมศึกษา และสอดคล้องกับทัศนะของธิดารัตน์ บุญนุช (2543) ที่ว่า สถาบันอุดมศึกษาควร
พัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน ให้กิจกรรมการเรียนการสอนในหลักสูตร และกิจกรรมนิสิต
นักศึกษาเอื้อประโยชน์และส่งเสริมซึ่งกันและกัน ทำให้นิสิตนักศึกษาได้นำประสบการณ์จากชั้น
เรียนไปใช้ในการทำกิจกรรมนอกชั้นเรียนและได้ความรู้และประสบการณ์จากกิจกรรมนอกชั้น
เรียนมาอภิปรายแลกเปลี่ยนกัน

2. การพัฒนามาตรฐานและค่านิยมทางวัฒนธรรม เป็นการพัฒนาคูณธรรมและจริยธรรม
ให้เกิดในตัวนิสิตนักศึกษา สอดคล้องกับทัศนะของลิคโคนา (Lickona, 1976 cited in Blimling,
Whitt, and Associates, 1999) ที่ว่าบุคลิกภาพที่ดีประกอบด้วยความเข้าใจ ความเอาใจใส่และ
การกระทำที่ขึ้นอยู่กับค่านิยมทางมาตรฐานคุณธรรม และสอดคล้องกับซิคเกอร์ริงและไรเซอร์

(Chickering and Reisser, 1993 อ้างถึงในธิดารัตน์ บุญนุช 2543) ที่นำเสนอการพัฒนา
ความมีคุณธรรมหรือบูรณภาพ (Integrity) เป็นด้านที่ 7 ของการพัฒนานิสิตนักศึกษา

3. การสื่อสารความคาดหวังสูง เป็นการแจ้งความคาดหวังที่สถาบันอุดมศึกษา
ประสงค์จะให้นิสิตนักศึกษาพัฒนาตนเองตามความคาดหวังนั้น สอดคล้องกับทัศนะของ ซิคเกอร์ริง
และ แกมสัน (Chickering and Gamson, 1987 cited in Blimling, Whitt, and Associates,
1999) ที่ว่ายิ่งคาดหวังมากเท่าใดก็จะยิ่งได้มากเท่านั้น และวิด (Weick, 1995 cited in Blimling,
Whitt, and Associates, 1999) ที่ว่าความคาดหวังของสถาบันอุดมศึกษามีผลต่อการปฏิบัติของ
นิสิตนักศึกษา และ ซิคเกอร์ริงและแกมสัน (Chickering and Gamson, 1991 อ้างถึงใน พันธุ์ศักดิ์
พลสารัมย์ และวัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา, 2543) ได้เห็นความสำคัญโดยนำเสนอการสื่อสาร
ความคาดหวังสูงเป็นข้อที่ 6 ของหลักปฏิบัติ 7 ประการสำหรับการศึกษาระดับ อุดมศึกษา

4. การสืบสวนอย่างเป็นระบบ เป็นวิธีการสืบสวนสอบสวนอย่างเป็นระบบเพื่อพัฒนา
นิสิตนักศึกษา สอดคล้องกับทัศนะของพาสคาเรลลา และวิทท์ (Pascarella and Whitt cited in
Blimling, Whitt, and Associates, 1999) ที่ว่า การสืบสวนสอบสวนอย่างเป็นระบบ
ประกอบด้วย การวิจัย (Research) การประเมิน (Assessment) และการประเมินค่า (Evaluation)
และอัฟคราฟท์และชูห์ (Upcraft and Schuh, 1996 cited in Blimling, Whitt, and
Associates, 1999) แสดงทัศนะว่าการประเมิน (Assessment) จะนำไปสู่การปฏิบัติที่ดี การวิจัย
(Research) จะชี้แนะทฤษฎีและพื้นฐานสังกัด (Conceptual Foundation) และการประเมินค่า
(Evaluation) คือการใช้ข้อมูลของการประเมิน (Assessment) เพื่อปรับปรุงความมีประสิทธิภาพ
และเออร์วิน (Erwin, 1996 cited in Blimling, Whitt, and Associates, 1999) ให้คำจำกัด
ความของการประเมิน (Assessment) ว่าเป็นรูปแบบของการประเมินค่า (Evaluation) ที่เกี่ยวกับ
การให้คำจำกัดความ การวัด การสะสม การวิเคราะห์ และการใช้ข้อมูลเพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์
ทางการศึกษา

5. การใช้ทรัพยากรอย่างสัมฤทธิ์ผล การดำเนินงานของฝ่ายกิจการนิสิตนักศึกษา จะมี
ประสิทธิผลเมื่อมีงบประมาณและมีทรัพยากรบุคคลที่เพียงพอ และที่สำคัญคือมีผู้นำองค์กรกิจการ
นิสิตนักศึกษาที่จะนำไปสู่พันธกิจและเป้าหมายของสถาบัน สอดคล้องกับทัศนะของ ไรเซอร์และ
โรเพอร์ (Reisser and Roper cited in Blimling, Whitt, and Associates, 1999)

6. การผลักดันจากผู้มีส่วนร่วม หมายถึงทุกคนในสถาบันอุดมศึกษาและบุคคล องค์กร
และสถาบันภายนอกที่เกี่ยวข้อง มีส่วนร่วมพัฒนานิสิตนักศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะของชโร

เดอร์ (Schroeder, 1999 cited in Blimling, Whitt, and Associates, 1999) ที่ว่า ผู้มีส่วนร่วมหมายถึงนิสิตนักศึกษา อาจารย์ ผู้บริหารวิชาการ บุคลากร และบุคคลอื่นทั้งในและนอกสถาบัน ทั้งนี้ ควรมีความร่วมมือระหว่างงานวิชาการและงานกิจการนิสิตนักศึกษา และสอดคล้องกับแนวคิดของพรชูลี อาชวอำรุง (Pornchulee Achava-Amrung, 1999) ที่ว่าโดยธรรมชาติของมนุษย์ จะต้องมีการติดต่อประสานสัมพันธ์กับผู้อื่นและโลกภายนอก นั่นหมายความว่าทุกคนในสถาบันจะต้องมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันเพื่อนำไปสู่การร่วมมือกันในการพัฒนานิสิตนักศึกษา

7. การสร้างชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวม มีความสำคัญต่อการพัฒนานิสิตนักศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะของบราเซลและไรเซอร์ (Brazzell and Reisser cited in Blimling, Whitt, and Associates, 1999) ที่ว่า ชุมชนสนับสนุนและชุมชนโดยรวมมีความสำคัญต่อการพัฒนานิสิตนักศึกษา และถือว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างเครือข่ายสนับสนุนการเรียนรู้ของนิสิตนักศึกษา และเป็นตัวผลักดันให้นิสิตนักศึกษابรรลุผลสำเร็จตามที่คาดหวังไว้ และสอดคล้องกับทัศนะของธิดารัตน์ บุญนุช (2543) ที่ว่า ในช่วงเวลาที่นิสิตนักศึกษาเข้ามาอยู่ในสถาบันนั้น นิสิตนักศึกษาได้เรียนรู้จากชีวิตนอกห้องเรียนไม่น้อยไปกว่าในห้องเรียนภายนอกห้องเรียนนี้ กิจกรรมนิสิตศึกษามีบทบาทสำคัญในการสร้างเสริมประสบการณ์ให้แก่ นิสิตนักศึกษา การเข้ากลุ่มเพื่อนทำกิจกรรมช่วยให้นิสิตนักศึกษาได้เรียนรู้การปฏิบัติตัวในสังคม ได้รับการยอมรับจากเพื่อน เรียนรู้การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และทักษะอันมีค่าต่อการดำรงชีวิตทั้งในปัจจุบันและเมื่อสำเร็จการศึกษาในอนาคต กล่าวคือ กิจกรรมนิสิตศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการส่งเสริมพัฒนาการทั้งด้านสติปัญญา อารมณ์ สังคม ร่างกาย และจิตใจ จึงกล่าวได้ว่า กิจกรรมนิสิตศึกษามีส่วนสำคัญในการพัฒนานิสิตนักศึกษา ประโยชน์ที่นิสิตนักศึกษายจะได้รับจากการทำกิจกรรมนั้น มีค่าต่อการดำรงชีวิตของนิสิตนักศึกษาในปัจจุบันและเมื่อสำเร็จการศึกษาในอนาคต

การพัฒนานิสิตศึกษาโดยใช้รูปแบบการพัฒนาที่ผู้วิจัยได้นำเสนอในภาพที่ 7 นั้น ก่อผลให้นิสิตนักศึกษาได้พัฒนาความเป็นผู้มีมิตรดี ความถึงพร้อมด้วยศีล ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ ความถึงพร้อมด้วยตน ความถึงพร้อมด้วยทัญญู ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท ความถึงพร้อมด้วยการมนสิการโดยแยบคาย ซึ่งเป็นตัวทำให้เกิดความเห็นชอบ (สัมมาทัญญู) และองค์ธรรมในอริยมรรคมีองค์ 8 ครบทุกองค์ และในขณะที่เดียวกันก็พัฒนานิสิตศึกษา ให้ดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ 8 ด้วย ผลก็คือ นิสิตนักศึกษาได้รับการพัฒนาเป็นนิสิตนักศึกษาที่พึงประสงค์ คือ การเรียนรู้ทางปัญญา พัฒนาการทางจริยธรรมและอารมณ์ สมรรถนะในการประยุกต์ ความก้าวหน้าขององค์

ความรู้ การค้นพบและส่งเสริมผู้มีพรสวรรค์ ความก้าวหน้าของสวัสดิการสังคม และการหลีกเลี่ยงผลทางลบ ซึ่งครอบคลุมการพัฒนานิสิตนักศึกษาทุกด้าน ทั้งกาย พุทธิกรรม จิตใจ และปัญญา

การพัฒนาให้นิสิตนักศึกษาดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ 8 นี้ สอดคล้องกับพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา วันที่ 19 สิงหาคม 2517 ที่ว่า การทำงานนั้นขึ้นอยู่กับความสามารถสองอย่างที่สำคัญ คือ ความสามารถในการใช้วิชาการอย่างหนึ่ง กับความสามารถในการสัมพันธ์ติดต่อและประสานกับผู้อื่น ไม่ว่าจะในวงงานเดียวกันหรือต่างวงงานกัน อีกอย่างหนึ่ง ทั้งสองประการนี้ย่อมดำเนินควบคู่ไปด้วยกัน และจำเป็นที่จะต้องกระทำด้วยจิตใจที่ใสสะอาดปราศจากอคติ ต้องกระทำด้วยความคิดความเห็นที่อิสระ เป็นกลาง ถูกต้องตามหลักเหตุผล จึงจะมีความกระจำแจ่มแจ้งเกิดขึ้น เป็นปัจจัยสำคัญช่วยให้สามารถมองเห็นถึงกระบวนการปฏิบัติที่พึงปฏิบัติโดยตลอด ซึ่งจะยังผลให้งานทุกอย่างคล่องถึงจุดประสงค์ และบรรลุประโยชน์ที่ต้องการโดยครบถ้วนแท้ในที่สุด และสอดคล้องกับพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 25 มิถุนายน 2496 ที่ว่า ในการดำรงตนในภายหน้านั้น จะต้องประพฤติให้ดีให้เหมาะสมแก่ฐานะ รู้จักคิดและชอบ ประกอบอาชีพโดยสัมมาอาชีพะ ไม่เสเพลและไม่ปล่อยตนให้เป็นทาสแห่งอบายมุขต่างๆ จะต้องรักษามารยาทอันดีงามสำหรับสุภาพชน รู้จักสัมมาการะวะ ไม่แข็งกระด้าง มีความอ่อนโยน แต่ไม่อ่อนแอ พร้อมจะเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อส่วนรวม วางตนให้ดีเพื่อเป็นแบบอย่าง

กล่าวได้ว่า การศึกษากับศาสนามีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออกและสามารถพัฒนาจิตใจของคนให้สูงได้ ดังพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานแก่คณะกรรมการธนาคารกรุงเทพ เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2514 ที่ว่า “...ถ้าเราสามารถที่จะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับการศึกษา และชีวิตของคนที่มีมากขึ้น ให้กลับมาเป็นอย่างเดิมเหมือนอย่างของเก่าโบราณของเรา คือให้รู้สึกที่โรงเรียนก็คือวัด วัดก็คือโรงเรียน ก็จะทำให้บ้านเมือง มีอนุชนที่มีความสามารถในวิชาการ และมีจิตใจสูง มีจิตใจดี เป็นพลเมืองดีต่อไป จะช่วยให้ส่วนรวมสามารถที่จะดำเนินต่อไปได้โดยสวัสดิ์”

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

การน้อมนำสาระสำคัญของหลักธรรมในพระไตรปิฎกเพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนา นิสิตนักศึกษา คือ การน้อมนำอริยมรรคมีองค์ 8 เพื่อพัฒนานิสิตนักศึกษาให้มีลักษณะที่พึงประสงค์

อริยมรรคมีองค์ 8 หรืออริยอัฏฐังกมรรค คือทางอันประเสริฐมีองค์ประกอบ 8 ประการ ได้แก่ ความเห็นชอบ (สัมมาทิฏฐิ) ความดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) การเจรจาชอบ (สัมมาวาจา) การกระทำชอบ (สัมมากัมมันตะ) การเลี้ยงชีพชอบ (สัมมาอาชีวะ) ความพยายามชอบ (สัมมาวายามะ) ความระลึกชอบ (สัมมาสติ) และการตั้งจิตมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ) ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติอันพอดี และครอบคลุมหลักปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนา จึงได้ชื่อว่า ทางสายกลาง หรือมัชฌิมาปฏิปทา อนึ่ง ปัจจัยสำคัญที่เป็นส่วนส่งเสริม สนับสนุนให้การดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ 8 สำเร็จ มี 7 ประการ ประกอบด้วย ความเป็นผู้มีมิตรดี (กัลยาณมิตรตา) ความถึงพร้อมด้วยศีล (ศีลสัมปทา) ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ (ฉันทสัมปทา) ความถึงพร้อมด้วยตน (อตตสัมปทา) ความถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ (ทิฏฐิสัมปทา) ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท (อัปปรมาทสัมปทา) และความถึงพร้อมด้วยการมนสิการโดยแยบคาย (โยนิโสมนสิการสัมปทา) ทั้งนี้ ความเห็นชอบ (สัมมาทิฏฐิ) เป็นองค์ธรรมข้อแรกที่สำคัญที่สุดในจำนวนองค์ 8 เพราะเป็นจุดเริ่มต้นในการดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ 8 ครบทุกองค์ และปัจจัยสำคัญ 2 ประการ ที่ทำให้เกิดความเห็นชอบ (สัมมาทิฏฐิ) คือ การได้สดับจากบุคคลอื่น (ปรโตโฆสะ) ซึ่งคือการได้รับคำแนะนำความรู้และการชักจูงในสิ่งที่ดีงาม จัดเป็นองค์ประกอบภายนอก และการมนสิการโดยแยบคาย (โยนิโสมนสิการ) หรือการคิดพิจารณาอย่างแยบคายถูกวิธีซึ่งจัดเป็นองค์ประกอบภายใน ทั้งนี้ องค์ประกอบ 2 อย่างนี้ มีศรัทธาเป็นตัวเชื่อมต่อกัน กล่าวได้ว่าศรัทธาที่มีปัญญากำกับเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างปัญญา

ดังนั้น ในการพัฒนานิสิตนักศึกษาให้เป็นผู้มีความเห็นชอบ (สัมมาทิฏฐิ) นั้น ต้องสร้างให้นิสิตนักศึกษาเป็นผู้มีมิตรดี (กัลยาณมิตรตา) ก่อน ซึ่งจะนำมาสู่การได้รับฟังความรู้ คำแนะนำในสิ่งที่ดีงาม ด้วยเหตุนี้ สถาบันอุดมศึกษาจึงควรมีบทบาท ดังนี้

1. กำหนดนโยบายให้มีการอบรมครูอาจารย์เป็นกัลยาณมิตรต่อนิสิตนักศึกษา และเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ 8 เพราะผู้ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในสถาบันอุดมศึกษาในการเป็นกัลยาณมิตรสำหรับนิสิตนักศึกษาคือครูอาจารย์ ซึ่งจะเป็นผู้ชี้แนะให้ความรู้ ชักจูงในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม และเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับนิสิตนักศึกษา ซึ่งสถาบันอุดมศึกษาสามารถกำหนดเป็นนโยบาย ในการปฐมนิเทศครูอาจารย์ใหม่ และมีการอบรมครูอาจารย์เป็นระยะๆ อย่างต่อเนื่อง ด้วยการจัดโครงการต่างๆ เพื่อส่งเสริมให้ครูอาจารย์มีลักษณะของกัลยาณมิตรธรรม 7 ทำให้เป็นที่รักเคารพของนิสิตนักศึกษา ทำให้นิสิตนักศึกษาเกิดความศรัทธาในครูอาจารย์ และพร้อมที่จะพัฒนาตนตามคำแนะนำของครูอาจารย์ ในการนี้สถาบันอุดมศึกษาควรมีนโยบายยกย่อง ชมเชย และเชิดชูเกียรติคุณ ครูอาจารย์ดีเด่น ที่เป็นตัวอย่างที่ดี ในการเป็นกัลยาณมิตร และดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ 8 และประกาศให้บุคลากรในสถาบันอุดมศึกษารับทราบ

2. กำหนดให้ คณะวิชา ภาควิชา และสาขาวิชา จัดโครงการที่
 เชื้อต่อการน้อมนำอริยมรรคมีองค์ 8 มาสู่การปฏิบัติจริง ตามรูปแบบการพัฒนาบัณฑิตศึกษาโดย
 น้อมนำหลักธรรมในพระไตรปิฎก

3. มีนโยบายให้ฝ่ายกิจการนิสิตนักศึกษาจัดโครงการและกิจกรรมต่างๆ ที่เชื้อต่อการ
 น้อมนำอริยมรรคมีองค์ 8 มาสู่การปฏิบัติจริง

4. มีนโยบายพัฒนาคุณธรรมนิสิตนักศึกษาสอดแทรกอยู่ในทุกรายวิชาโดย เฉพาะ
 การกำหนดนโยบายให้มีการทำสมาธิก่อนเริ่มเรียน เป็นต้น เพราะความมีสมาธิมีประโยชน์ ในการ
 ทำให้จิตสงบ ไม่ขุ่นมัว ไม่วอกแวก ทำให้จิตเหมาะแก่งาน ทำให้สามารถนำปัญญามาปฏิบัติได้

5. จัดสรรงบประมาณที่เพียงพอในการสนับสนุนการพัฒนาบัณฑิตศึกษา
 ให้มีความถึงพร้อมในบุพนิมิตทั้ง 7 ประการ และเพื่อการดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ 8 ได้อย่าง
 สะดวก เช่น งบประมาณในการอบรมครูอาจารย์ งบประมาณในการพัฒนาบัณฑิตศึกษาตามกรอบ
 การพัฒนาบัณฑิตศึกษา 3 มิติ เป็นต้น

6. ผู้บริหาร ครูอาจารย์ และบุคลากรทั้งฝ่ายวิชาการและฝ่ายกิจการนิสิตนักศึกษา
 ตระหนักในความสำคัญของการพัฒนาบัณฑิตศึกษาโดยน้อมนำหลักธรรมในพระไตรปิฎกมา
 ปฏิบัติจริง

7. ควรประยุกต์รูปแบบการพัฒนาบัณฑิตศึกษาโดยน้อมนำหลักธรรมใน
 พระไตรปิฎกมาใช้เป็นรูปธรรมเพื่อพัฒนาบัณฑิตศึกษาให้เป็นบัณฑิตศึกษาที่พึงประสงค์
 โดยนำสมการทั้ง 343 สมการมาประยุกต์ใช้ ซึ่งอาจจะนำสมการมาใช้ที่ละสมการหรือบูรณาการ
 หลายๆ สมการเข้าด้วยกันก็ได้ ในรูปโครงการ หรือกิจกรรมต่างๆ โดยมีเป้าประสงค์ในการพัฒนา
 บัณฑิตศึกษา ดังนี้

7.1 สนับสนุน ส่งเสริม และกระตุ้นนิสิตนักศึกษาในการฝึกฝนตนให้เป็นมิตรดี
 และเป็นผู้มีมิตรดี คือ เป็นแหล่งความรู้และแบบอย่างที่ดี เป็นผู้ชี้แนะแนะนำสั่งสอนที่เป็นประโยชน์
 ต่อเพื่อนนิสิตนักศึกษา และฝึกให้รู้จักพิจารณาเลือกคบเพื่อนดี รวมถึงพิจารณาเลือกแหล่งความรู้
 และแบบอย่างที่ดี

7.2 สนับสนุน ส่งเสริม และกระตุ้นนิสิตนักศึกษาในการฝึกตนให้เป็นผู้มีความถึง
 พร้อมด้วยศีล คือ รู้จักจัดระเบียบชีวิตและอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ด้วยดี

7.3 สนับสนุน ส่งเสริม และกระตุ้นนิสิตนักศึกษาในการฝึกตนให้มีความถึงพร้อม
 ด้วยฉันทะ คือ มีความพอใจที่จะพัฒนาตนด้วยการสร้างคุณงามความดี กล่าวคือมีแรงจูงใจที่ถูกต้อง
 ใฝ่รู้และใฝ่สร้างสรรค์

2.3 สนับสนุน ส่งเสริม และกระตุ้นนิสิตนักศึกษาในการฝึกคนให้มีความถึงพร้อมด้วยตน คือ มีความพร้อมในการพัฒนาศักยภาพของตนอย่างเต็มที่

7.5 สนับสนุน ส่งเสริม และกระตุ้นนิสิตนักศึกษาในการฝึกคนให้มีความถึงพร้อมด้วยทฤษฎีคือมีทัศนคติและค่านิยมที่ถูกต้อง

7.6 สนับสนุน ส่งเสริม และกระตุ้นนิสิตนักศึกษาในการฝึกคนให้มีความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท คือมีความกระตือรือร้น ขวนขวาย ไม่ประมาท และไม่ปล่อยเวลาให้ล่วงไปโดยเปล่าประโยชน์

7.7 สนับสนุน ส่งเสริม และกระตุ้นนิสิตนักศึกษาในการฝึกคนให้มีความถึงพร้อมด้วยการมนสิการโดยแยกกาย คือ รู้จักคิดพิจารณาให้เกิดปัญญาที่จะรู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

7.8 สนับสนุน ส่งเสริม และกระตุ้นนิสิตนักศึกษาในการฝึกคนให้มีความเห็นชอบด้วยการมีทัศนะ ความคิดเห็น แนวความคิด ความเชื่อถือ ทัศนคติ ค่านิยมต่างๆ ที่ดีงามถูกต้อง มองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัย สอดคล้องกับความเป็นจริง หรือตรงตามสภาวะ

7.9 สนับสนุน ส่งเสริม และกระตุ้นนิสิตนักศึกษาในการฝึกคนให้มีความดำรงชอบด้วยการมีความคิด ความดำรงไตร่ตรอง หรือคิดการต่างๆ ที่ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ไม่เศร้าหมองขุ่นมัว เป็นไปในทางสร้างสรรค์ประโยชน์สุข เช่น คิดในทางเสียสละ หัวดี มีไมตรี ช่วยเหลือเกื้อกูล และความคิดที่บริสุทธิ์ อิงสัจจะ อิงธรรม ไม่เอนเอียงด้วยความเห็นแก่ตัว ความคิดจะได้จะเอา หรือความเคียดแค้น ชิงชัง มุ่งร้ายคิดทำลาย

7.10 สนับสนุน ส่งเสริม และกระตุ้นนิสิตนักศึกษาในการฝึกคนให้มีการเจรจาชอบ ด้วยการพูด หรือการแสดงออกทางวาจา ที่สุจริต ไม่ทำร้ายผู้อื่น ตรงความจริง ไม่โกหก หลอกลวง ไม่ต่อเสียด ไม่ให้ร้ายป้ายสี ไม่หยาบคาย ไม่เหลวไหล ไม่เพ้อเจ้อเลื่อนลอย แต่สุภาพน้อมนวลชวนให้เกิดไมตรีสามัคคีกัน ถ้อยคำที่มีเหตุผล เป็นไปในทางสร้างสรรค์ก่อประโยชน์

7.11 สนับสนุน ส่งเสริม และกระตุ้นนิสิตนักศึกษาในการฝึกคนให้มีการกระทำชอบด้วยการมี การกระทำที่ดีงาม สุจริต เป็นไปในทางสร้างสรรค์ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่เบียดเบียน ไม่ทำร้ายกัน สร้างความสัมพันธ์ที่ดีงาม ทำให้อยู่ร่วมกันด้วยดี ทำให้สังคมสงบสุข คือ การกระทำ หรือทำการต่างๆ ที่ไม่เกี่ยวข้อง หรือไม่เป็นไปเพื่อการทำลายชีวิตร่างกาย การทำลายทรัพย์สินของผู้อื่น การล่วงละเมิดสิทธิในคุ้มครอง หรือของรักของหวงแหนของผู้อื่น

7.12 สนับสนุน ส่งเสริม และกระตุ้นนิสิตนักศึกษาในการฝึกคนให้มีการเลี้ยงชีพชอบ ด้วยการประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่ก่อความเดือดร้อนเสียหายแก่ผู้อื่น

7.13 สนับสนุน ส่งเสริม และกระตุ้นนิสิตนักศึกษาในการฝึกคนให้มีความ

พยายามชอบ ด้วยการเพียรพยายามในทางที่ถึงามชอบธรรม คือ เพียรหลีกเลี่ยงป้องกันสิ่งชั่วร้ายอกุศลที่ยังไม่เกิดขึ้น เพียรระเลื่กกำจัดสิ่งชั่วร้ายอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรสร้างสรรค์สิ่งถึงามหรือกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นให้เกิดขึ้น เพียรส่งเสริมพัฒนาสิ่งถึงามหรือกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้เพิ่มพูนเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไปจนเพียบพร้อมไปพญูลย์

7.14 สนับสนุน ส่งเสริม และกระตุ้นนิตินักศึกษาในการฝึกคนให้มีความระลึกชอบ ด้วย การมีสติกำกับตัว คุมใจไว้ ให้อยู่กับสิ่งที่เกี่ยวข้องต้องทำในเวลานั้นๆ ใจอยู่กับกิจจิตอยู่กับงาน ระลึกได้ถึงสิ่งที่ถึงาม สิ่งที่เกี่ยวข้องเป็นประโยชน์ หรือธรรมที่ต้องใช้ในเรื่งนั้นๆ เวลานั้นๆ ไม่หลงเลื่อนลอย ไม่ละเลยหรือปล่อยตัวเผอเรอ โดยเฉพาะสติที่กำกับทันต่อพฤติกรรมของร่างกาย ความรู้สึกสภาพจิตใจ และความนึกคิดของตน ไม่ปล่อยให้อารมณ์ที่เข้ายวนหรือยั่วยามาจูดกระชากให้หลุดหลงเลื่อนลอยไปเสีย

7.15 สนับสนุน ส่งเสริม และกระตุ้นนิตินักศึกษาในการฝึกคนให้มีการตั้งจิตมั่นชอบ ด้วยการมีจิตตั้งมั่น มีจิตใจดำเนินอยู่ในกิจในงานหรือในสิ่งที่กำหนด (อารมณ์) ได้สม่าเสมอ แน่วแน่เป็นอันหนึ่งอันเดียว สงบ ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่วอกแวกหวั่นไหว บริสุทธิ์ ผ่องใส ไม่ขุ่นมัว นุ่มนวล ฟ่อนคลาย ไม่เครียดกระด้าง เข้มแข็ง เองาน ไม่หดหู่ท้อแท้ พร้อมทั้งจะใช้งานทางปัญญาอย่างได้ผลดี

7.16 สนับสนุน ส่งเสริม และกระตุ้นนิตินักศึกษาในการฝึกคนให้เป็นผู้มีคุณลักษณะที่ดีโดยน้อมนำหลักธรรมในพระไตรปิฎกมาใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น เป็นผู้มีความรู้และความประพฤดีดี (วิชาและจรณะ) รักษาศีล 5 ประพฤติสุจริตทั้งกาย วาจา และใจ คิดดี พุดดี และทำดี น้อมนำธรรม เช่น กัลยาณมิตรธรรม 7 สังคหวัตถุ 4 สปัปฐธรรม 7 กุศลกรรมบท 10 ธรรมคຸ້มครองโลก 2 ธรรมทำให้งาม 2 ธรรมมีอุปการะมาก 2 พรหมวิหาร 4 และ อิทธิบาท 4 ไว้ประจำตน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยที่ควรทำต่อจากงานวิจัยที่เสนอมานี้ มีดังนี้

1. ควรน้อมนำสาระสำคัญของหลักธรรมในพระไตรปิฎกเพื่อพัฒนาการอุดมศึกษาในด้านต่างๆ เช่น ด้านหลักสูตรและการเรียนการสอน ด้านบริหารจัดการอุดมศึกษา เป็นต้น
2. ควรทำการศึกษาวิจัยหลักธรรมในพระไตรปิฎกเฉพาะเรื่ง เช่น ศึกษาวิจัยเรื่งความเห็นชอบ (สัมมาทิฎฐิ) เพื่อพัฒนานิตินักศึกษา เป็นต้น

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรรข อุตตวิริยะนุภาพ. ความสัมพันธ์ระหว่างกรมมีส่วนร่วมในกิจกรรมนิสิตนักศึกษากับการพัฒนาตนเองของนิสิตนักศึกษากับการพัฒนาตนเองของนิสิตนักศึกษาในกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาอุดมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- กระบวนการเรียนรู้เรีร่วมกันในการประชุมระดับชาติครั้งที่ 3 “บัณฑิตอุดมคติไทย”
กรุงเทพฯ: ส่วนวิจัยและพัฒนา สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัย, 2542.
- เก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. จอมปราชญ์นักการศึกษา: สังเคราะห์ วิเคราะห์ และประยุกต์แนวพระราชดำริด้านการศึกษาและการพัฒนาคน. กรุงเทพฯ: บริษัทซัคเซสมีเดีย จำกัด, 2543.
- คงคารัตน์ กิจงานนท์. วัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมนิสิตนักศึกษา: เอกสารประกอบการศึกษาวิชาองค์กรและกิจกรรมนิสิตนักศึกษา. กรุงเทพฯ: ม.ป.ป. (อัสสัมชัญ)
- ความรัก-เช็กซ์ในวัยเรียน! ประเด็นร้อน นศ.กับข่าวหน้า 1. มติชน (20 ตุลาคม 2543): 14.
- คำพ่อสอน: ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทยและมูลนิธิสดศรีชสฤษดิ์วงศ์, 2543.
- เครือข่ายนิสิตนักศึกษารวมตัวต้านภัยอบายมุข. ข่าวสด (25 พฤษภาคม 2545): 5.
- โครงการ/กิจกรรมวิจัยและพัฒนาเพื่อเสริมสร้างคุณธรรม/จริยธรรมให้นิสิตนักศึกษา.
กรุงเทพฯ: ส่วนวิจัยและพัฒนา สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัย, 2540.
- โครงการพัฒนาบัณฑิตอุดมคติไทย การฝึกอบรม “ครู/อาจารย์พัฒนาบัณฑิตอุดมคติไทย ระหว่างวันที่ 15 ธันวาคม 2540 - 6 กุมภาพันธ์ 2541. กรุงเทพฯ: ส่วนวิจัยและพัฒนา สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัย, 2540.
- จุฬาฯ 3 แผนแก้ปัญหาหนีต. มติชน (5 กันยายน 2542): 1, 21.
- แจ่งเบาะแสนักศึกษากินอื้อเพิ่มคู่สาย. มติชน (7 กันยายน 2542): 5.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช และ พรชูลี อ้าวอรุ่ง. การพัฒนาศาสตร์อุดมศึกษา. กรุงเทพฯ: มูลนิธิส่งเสริมนโยบายการศึกษา, 2546.

คณพัฒน์ ยศธร. การนำเสนอรูปแบบการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวพุทธศาสตร์.

วิทยานิพนธ์ดุขฎิบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

ดุขฎิ สัตถวารังศ์. การศึกษาในสังคฆพุทธศาสนาตามท่ปรากฏในพระไตรปิฎก.

วิทยานิพนธ์ดุขฎิบัณฑิต ภาควิชาหลักสูตรและการสอน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.

ติด F โดคตัก 10 ชั้น นักศึกษาสาวเอแบคคดับ. มติชน (17 พฤษภาคม 2542): 1, 23.

ตีแผ่สังคฆฆรรฆชาวหอ มั่วเซ่กซ์ นักเรียนนักศึกษาตัวร้าย. บ้านเมือง (10 กันยายน 2544): 1,6.

ทบวงมหาวิทยาลัย. ข้อสรูบเบื้องต้นของการประชุมสัฆมนาผู้บริหารด้านกิจการนิสิต

นักศึกษา เรื่อง กิจการนิสิตนักศึกษาในแผนพัฒนาฯ อุดมศึกษา ระยะเวลาที่ 8, 2538.

ธิดารัตน์ บุญนุฆ. การพัฒนากิจกรรมนิสิตนักศึกษา. กรุงเทพฯ : ทบวงมหาวิทยาลัย, 2543.

ธิดารัตน์ บุญนุฆ. “พัฒนาการทางบุคลิกภาพของนิสิตนักศึกษา” ใน พรชูลี อาชาวอรุง,

(บรรณาธิการ), นิสิตนักศึกษา: หลักการ แนวปฏิบัติและปัญหา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์, 2525.

นักศึกษาปะทะอาจารย์ ณ มหา'ลัย ขอนแก่น คักที่รอวันปะทุซ้ำ!! . มติชน (28 มกราคม 2542): 11.

นิสิตจุฬาประท้วงละครคุณชายหมิ่น. มติชน (11 สิงหาคม 2542): 5.

บ้านสฆเต็จอยู่ร่วม 10 คู่ อ้างสิทธิตามรัฐธรรมนูญ. มติชน (19 กุมภาพันธ์ 2542): 1, 20.

ปิยวัชร สุกธิวณิช. การวิเคราะห์สาระหลักทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามหลักสูตร พุทธธรรม ในผลงานของพระธรรมปิฎก (ประยุทท์ ปยุตโต). วิทยานิพนธ์ ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาการศึกษาออกโรงเรียน บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2540.

ประนอม รอดคำดี. รูปแบบการพัฒนาระดับความสุขสฆบูรณข์ของนิสิตนักศึกษาใน

กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญาดุขฎิบัณฑิต ภาควิชาอุดมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.

พรชูลี อาชาวอรุง. การวิจัยทางการอุดมศึกษา. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2536.

พรชูลี อาชาวอรุง. การวิเคราะห์สาระ. ใน เอกสารประกอบโครงการติดตามประเมินผลผู้นำการ เปลี่ยนแปลงกับยุทธศาสตร์การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ วัฒนธรรม และค่านิยม.

กรุงเทพฯ: คณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (กพร), 2547.

- พรชูลี อาชาวำรุง. การสอนโดยเน้นการคิดวิเคราะห์. ใน เอกสารประกอบการประชุมเชิง
วิชาการ เรื่อง ปฏิรูปการเรียนรู้: นวัตกรรมการสอนระดับอุดมศึกษา. วันที่ 30-31
กรกฎาคม 2544. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, 2539. (ฉบับเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ
เนื่องในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา 5 รอบ 12 สิงหาคม 2535)
- พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ: บริษัทสหธรรมิกจำกัด, 2539.
- พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต). การศึกษา เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม, 2541.
- พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต). การศึกษาเพื่อสร้างบัณฑิตหรือการศึกษาเพื่อเพิ่มผลผลิต. พิมพ์ครั้งที่
ที่ 2. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม, 2542.
- พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต). ความคิด แหล่งสำคัญของการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:
มูลนิธิพุทธธรรม, 2543.
- พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 10.
กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, 2539.
- พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต). พระไตรปิฎก: สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้ (The Pali Canon: What a
Buddhist Must Know). กรุงเทพฯ: เอส. อาร์. ฟรินดิง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2546.
- พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต). พุทธธรรม (ฉบับเดิม). พิมพ์ครั้งที่ 20. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก,
2545.
- พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต). เพื่อชุมชนแห่งการศึกษาและบรรยากาศแห่งวิชาการ (คุณธรรมของ
ครูอาจารย์และผู้บริหาร). กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, 2540.
- พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต). รู้จักพระไตรปิฎกเพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้. พิมพ์ครั้งที่ 3 ฉบับ
ปรับปรุง. กรุงเทพฯ: กองทุนสนทนาธรรมนำสุข, 2543.
- พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต). ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มูลนิธิ
พุทธธรรม, 2539.
- พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต). ศาสนาและเยาวชน. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม,
2539.
- พระภิกษุวิริยคุณ (เผด็จ ทตฺตชีโว). พระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ บทขยายความพระ
ธรรมเทศนา พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร). ปุทธานี: มูลนิธิพระธรรมกาย, 2546.
- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542. กรุงเทพฯ: สำนักนโยบายและพัฒนาศาสนา
สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542.

พราม อินพรม. การวิเคราะห์ปรัชญาพลศึกษาตามแนวพุทธศาสนา. วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต
ภาควิชาพลศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

พัชรี แสงนิล. ครูและหลักธรรมของครูตามแนวพุทธ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.

พันธ์ศักดิ์ พลสารัมย์ และ วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา. รายงานการวิจัยเอกสาร เรื่อง การ
พัฒนากระบวนการเรียนรู้ในระดับปริญญาตรี. กรุงเทพฯ: ทบวงมหาวิทยาลัย, 2543.

ไพฑูรย์ สีนลารัตน์. หลักและพื้นฐานการอุดมศึกษา. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2542.

ไพรัช สู่แสนสุข. หลักการและกระบวนการของการเรียนรู้และการสอนตามหลักพุทธ
ศาสตร์: การวิเคราะห์พระไตรปิฎก. วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต ภาควิชาหลักสูตร
และการสอน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

ยาเสพติด-พนันบอล-ขายบริการ-รับน้อง 4 ปัญหาใหญ่รุมเร้านิสิตนักศึกษา. มติชน
(10 พฤษภาคม 2545): 20.

รวมศาสตร์กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ในการประชุมระดับชาติครั้งที่ 2 บัณฑิตไทยในอุดมคติ.
กรุงเทพฯ: ส่วนวิจัยและพัฒนา สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัย, 2541.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540.

รายงานการประชุมระดับชาติครั้งที่ 2 บัณฑิตไทยในอุดมคติ. กรุงเทพฯ: ส่วนวิจัยและพัฒนา
สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัย, 2542.

รายงานการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง บัณฑิตอุดมคติไทย: การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในแผนฯ
ฉบับที่ 8. กรุงเทพฯ: ส่วนวิจัยและพัฒนา สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัย,
2540.

วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา. การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนิสิตนักศึกษา. กรุงเทพฯ:
ทบวงมหาวิทยาลัย, 2543.

วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา. การพัฒนานิสิตนักศึกษา. กรุงเทพฯ: ภาควิชาอุดมศึกษา
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา. งานบุคลากรนิสิตนักศึกษา. กรุงเทพฯ: ภาควิชาอุดมศึกษา
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ราย 4 เดือน. กรุงเทพฯ: ศูนย์พุทธศาสน์
ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537- .

วิชัย วงษ์ใหญ่. การพัฒนาหลักสูตรระดับอุดมศึกษา. กรุงเทพฯ: ทบวงมหาวิทยาลัย, 2543.

สารานุกรมพระพุทธศาสนา ประมวลจากพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิร

ญาณวโรรส. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539.

สำเนาวิ ขจรศิลป์. มิติใหม่ของกิจการนักศึกษา 1: พื้นฐานและบริการนักศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2.

กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต, 2539.

สำเนาวิ ขจรศิลป์. มิติใหม่ของกิจการนักศึกษา 2: การพัฒนานักศึกษา. กรุงเทพฯ:

มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต, 2528.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: โรง

พิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2525.

สุธรรม ประกาศตัน ม. นอกระบบเสรีจีปี 45 ชุกิจกรรม นศ. แก้ปัญหาบัณฑิตเห็นแก่ตัว.

มติชน (21 กุมภาพันธ์ 2544): 10.

สุรางค์ จันทรวาณิช. การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

สุวิมล ว่องวานิช และ นางลักขณ์ วิรัชชัย. รายงานผลการวิจัย เรื่อง ปัจจัยและ กระบวนการ

ที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรมระดับบุคคลเพื่อมุ่งความสำเร็จของส่วนรวมของนักศึกษา

มหาวิทยาลัย: การศึกษาเชิงปริมาณและคุณภาพ. กรุงเทพฯ: ภาควิชาวิจัยการศึกษา คณะ

ครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

สุมน อมรวิวัฒน์. การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์: ทักษะ กระบวนการเผชิญ

สถานการณ์. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2542.

สุมน อมรวิวัฒน์. การสอนโดยสร้างศรัทธาโยนิโสมนสิการ. กรุงเทพฯ: โครงการตำรา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยร่วมกับสำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2530.

สุมน อมรวิวัฒน์. หลักบูรณาการทางการศึกษาตามนัยแห่งพุทธธรรม. นนทบุรี: โรงพิมพ์

มหาวิทยาลัยธรรมมาธิราช, 2544.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. คำบรรยายพระไตรปิฎก. กรุงเทพฯ: หอรัตนชัยการพิมพ์, 2540.

อำนาจ บัวศิริ. การพัฒนารูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ดุสิต

บัณฑิต ภาควิชาอุดมศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

อุทุมพร จามรมาน. การวิเคราะห์เนื้อเรื่อง. วิธีวิทยาการวิจัย ฉบับพิเศษ (กรกฎาคม

2533): 98-106.

เอกสารประกอบการสัมมนา ชุดที่ 2 รูปแบบการดำเนินงานเพื่อพัฒนานิสิตฯ ในสถาบัน

อุดมศึกษา. ในการสัมมนาเรื่อง “กระบวนการทัศน์และกลยุทธ์การพัฒนานิสิตนักศึกษาบน
เส้นทางปฏิรูปการเรียนรู้” จัดโดย ทบวงมหาวิทยาลัย ร่วมกับมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 8-
9 สิงหาคม 2545.

ภาษาอังกฤษ

- Astin, Alexander W. **What Matters in College?**. Four Critical Years Revisited. San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 1993.
- Barr, Margaret J. and Desler, Mary K. **The Handbook of Student Affairs Administration**. 2nd ed. San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 2000.
- Bauer, Martin W. and Gaskell, George, ed. **Qualitative Researching With Text, Image And Sound: A Practical Handbook**. London: Sage, 2000.
- Bowen, R. Howard. **Investment in Learning: The Individual and Social Value of American Higher Education**. 4th ed. San Francisco, CA: Jossey-Bass Publishers, 1983.
- Blimling, Gregory S.; Whitt, Elizabeth J.; and Associates. **Good practice in Student Affairs: Principles to Foster Student Learning**. San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 1999.
- Chickering, Arthur W. and Reisser, Linda. **Education and Identity**. 2nd ed. San Francisco, Calif.: Jossey-Bass Inc., 1993.
- Chickering, Arthur W. and Gamson, Z. F. Seven Principles for Good Practice in Undergraduate Education. **New Direction in Higher Education** 39;7(June 1987).
- Deegan, William L. and O'Banion, Terry, ed. **Perspectives on Student Development**. The Jossey-Bass Higher Education Series. San Francisco: Jossey-Bass Inc., 1989.
- Erikson, E. **“Growth and Crisis of the Healthy Personality.”** In M.J.E. Senn (ed.), *Symposium on the Healthy Personality*. Supplement II. New York: Josiah Macy Jr., Foundation, 1950.
- Erikson, E. **Identity: Youth and Crisis**. New York: Norton, 1968.
- Erikson, E. **Insight and Responsibility**. New York: Norton, 1964.
- Gilligan, C. **In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development**. Cambridge, MC: Harvard University Press, 1982.
- Gilligan, C. In a Different Voice: Women's Conception of Self and of Morality. **Harvard Educational Review**, 1977.
- Holland, J. **Making Vocational Choices: A Theory of Careers**. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1973.
- Huebner, L. Interaction of Student and Campus. In U.Delworth, G.Hanson, & Associates (Eds.), **Student Services: a Handbook for the Profession**. 2nd ed. San Francisco: Jossey-Bass, 1989.

- Hurst, James C. and Jacobson, Judith K. Theories Underlying Students' Needs for Programs. In Barr, Margaret J; Keating, Lou A. and Associates. **Developing Effective Student Services Programs**. 2nd ed. San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 1990.
- King, P.M. and Field, A.L. A Framework for Student Development: From Student Goals to Educational Opportunity Practice. **Journal of College Student Personnel**. 28(1980): 541-548.
- Krippendorff, K. **Content Analysis: An Introduction to Its Methodology**. Beverly Hills, CA: Sage, 1980.
- Miller, Theodore K. and Prince, J.S. **The Future of the Student Affairs**. San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 1976.
- Moos, R. **The Human Context: Environmental Determinants of Behavior**. New York: John Wiley and Sons, 1976.
- Pascarella, E. and Terenzini, P. Residence Arrangement, Student/Faculty Relationships, and Freshman-Year Educational Outcomes. **Journal of College Student Personnel** 22 (1981): 147-156.
- Pascarella, E. and Terenzini, P. **How College Effects Students: Findings and Insights from Twenty Years of Research**. San Francisco, CA: Jossey-Bass, 1991.
- Pornchulee Achava-Amrung. An Existential Approach to the Personnel Point of View Student Development. In **Higher Graduate Diploma Program in Higher Education Management Module 2: Student Development**. Bangkok: Chulalongkorn University, 1999.
- Rodgers, R. Student Development . In Delworth, U., Hanson, G., and Associates (Eds.), **Student Services: a Handbook for the Profession**. 2nd ed. San Francisco: Jossey-Bass, 1989.
- Stage, Frances K. and Dannells, Michael, ed. **Linking Theory to Practice: Case Studies for Working with College Students**. 2nd ed. Philadelphia, PA.: Accelerated Development, 2000.
- Stern, G. **People in Context: Measuring Person-Environment Congruence in Education and Industry**. New York: John Wiley & Sons, 1970.
- Winston, Roger B., Jr., Creamer, Don G., Miller, Theodore K., and Associates. **The Professional Student Affairs Administrator: Educator, Leader, and Manager**. New York: Brunner-Routledge, 2001.

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

การกำหนดรหัสอ้างอิง

ตารางหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่นำมาเพื่อการพัฒนาหลักสูตร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การกำหนดรหัสอ้างอิง

ในการวิจัยเพื่อนำเสนอสาระสำคัญของหลักสูตรในพระไตรปิฎกเพื่อพัฒนานิสิตนักศึกษา ผู้วิจัยได้กำหนดรหัสอ้างอิงเพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์สาระ ผู้วิจัยกำหนดรหัสอ้างอิง โดยแบ่งรหัสอ้างอิงออกเป็น 5 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 อักษรย่อโครงสร้างการพัฒนานิสิตนักศึกษา ได้แก่

1.1 อักษรย่อตัวแรก แทนทฤษฎีการพัฒนานิสิตนักศึกษา ได้แก่

จ. หมายถึง ทฤษฎีจิตสังคม

ป. หมายถึง ทฤษฎีโครงสร้างทางสติปัญญา

ส. หมายถึง ทฤษฎีสัญลักษณ์

ว. หมายถึง ทฤษฎีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสภาพแวดล้อม

1.2 อักษรย่อตัวที่สอง แทนการพัฒนานิสิตนักศึกษาในด้านต่างๆ ได้แก่

ก. หมายถึง การพัฒนากาย

พ. หมายถึง การพัฒนาพฤติกรรม

จ. หมายถึง การพัฒนาจิตใจ

ป. หมายถึง การพัฒนาปัญญา

ส่วนที่ 2 อักษรย่อชื่อคัมภีร์ในพระไตรปิฎก ได้แก่

2.1 พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. หมายถึง วินัยปิฎก มหาวิภังคปาติ

วิ.ภิกขุณี. หมายถึง วินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังคปาติ

วิ.ม. หมายถึง วินัยปิฎก มหาวคฺคปาติ

วิ.จ. หมายถึง จูฬวคฺคปาติ

วิ.ป. หมายถึง วินัยปิฎก ปรีวารปาติ

2.2 พระสุตตันตปิฎก

ที.สี. หมายถึง ทีฆนิกาย สีลกฺขนฺธวคฺคปาติ

ที.ม. หมายถึง ทีฆนิกาย มหาวคฺคปาติ

ที.ปา. หมายถึง ทีฆนิกาย ปาฏิกวคฺคปาติ

ม.มฺ. หมายถึง มัชฌิมนิกาย มูลปณฺณาสกปาติ

ม.ม. หมายถึง มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณฺณาสกปาติ

ม.อุ. หมายถึง มัชฌิมนิกาย อุปรปณฺณาสกปาติ

ส.ส. หมายถึง สยฺหุตฺตนิคาย สคาถวคฺคปาติ

สั.นิ.	หมายถึง สัษตฺตนิคาย นิตานวคฺคปาติ
สั.ข.	หมายถึง สัษตฺตนิคาย ขนฺธวาวคฺคปาติ
สั.สพ.	หมายถึง สัษตฺตนิคาย สพายตฺตวคฺคปาติ
สั.ม.	หมายถึง สัษตฺตนิคาย มหาวาวคฺคปาติ
อง.เอกก.	หมายถึง องคฺตฺตนิคาย เอกกนิปาตปาติ
อง.ทูก.	หมายถึง องคฺตฺตนิคาย ทูกนิปาตปาติ
อง.ติก.	หมายถึง องคฺตฺตนิคาย ติกนิปาตปาติ
อง.จตุกก.	หมายถึง องคฺตฺตนิคาย จตุกกนิปาตปาติ
อง.ปญจก.	หมายถึง องคฺตฺตนิคาย ปญจกนิปาตปาติ
อง.ฉกก.	หมายถึง องคฺตฺตนิคาย ฉกกนิปาตปาติ
อง.สตฺตก.	หมายถึง องคฺตฺตนิคาย สตฺตกนิปาตปาติ
อง.อฏฐก.	หมายถึง องคฺตฺตนิคาย อฏฐกนิปาตปาติ
อง.นวก.	หมายถึง องคฺตฺตนิคาย นวกนิปาตปาติ
อง.ทสก.	หมายถึง องคฺตฺตนิคาย ทสกนิปาตปาติ
อง.เอกาทสก.	หมายถึง องคฺตฺตนิคาย เอกาทสกนิปาตปาติ
ชุ.ชุ.	หมายถึง ชุฑฺทกนิคาย ชุฑฺทกปาฐปาติ
ชุ.ธ.	หมายถึง ชุฑฺทกนิคาย ธมฺมปทปาติ
ชุ.อุ.	หมายถึง ชุฑฺทกนิคาย อุทานปาติ
ชุ.อิติ.	หมายถึง ชุฑฺทกนิคาย อิติวุตฺตกปาติ
ชุ.สุ.	หมายถึง ชุฑฺทกนิคาย สุตฺตนิปาตปาติ
ชุ.วิ.	หมายถึง ชุฑฺทกนิคาย วิมานวตฺตปาติ
ชุ.เปต.	หมายถึง ชุฑฺทกนิคาย เปตวตฺตปาติ
ชุ.เถร.	หมายถึง ชุฑฺทกนิคาย เถรคาถาปาติ
ชุ.เถรี.	หมายถึง ชุฑฺทกนิคาย เถรีคาถาปาติ
ชุ.ชา.	หมายถึง ชุฑฺทกนิคาย ชาตกปาติ
ชุ.ม.	หมายถึง ชุฑฺทกนิคาย มหานิทฺเทศปาติ
ชุ.จู.	หมายถึง ชุฑฺทกนิคาย จูฬนิทฺเทศปาติ
ชุ.ป.	หมายถึง ชุฑฺทกนิคาย ปฎิสมฺภิทามคฺคปาติ
ชุ.อป.	หมายถึง ชุฑฺทกนิคาย อปทานปาติ
ชุ.พุทฺธ.	หมายถึง ชุฑฺทกนิคาย พุทฺธวีสปาติ
ชุ.จริยา.	หมายถึง ชุฑฺทกนิคาย จริยาปฎีกปาติ

2.3 พระอภิธรรมปิฎก

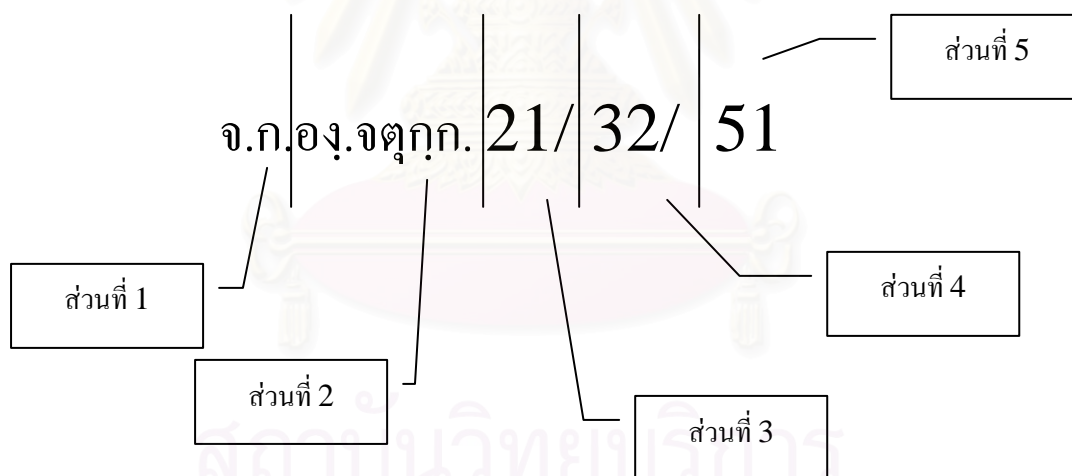
อภิ.สง.	หมายถึง อภิธรรมปิฎก ชมมสงคณีปาติ
อภิ.วิ.	หมายถึง อภิธรรมปิฎก วิภังคปาติ
อภิ.ธา.	หมายถึง อภิธรรมปิฎก ธาตุกถาปาติ
อภิ.ปุ.	หมายถึง อภิธรรมปิฎก ปุคฺคผลปญฺญตฺติปาติ
อภิ.ก.	หมายถึง อภิธรรมปิฎก กถาวตฺตปาติ
อภิ.ย.	หมายถึง อภิธรรมปิฎก ยมกปาติ
อภิ.ป.	หมายถึง อภิธรรมปิฎก ปญฺฐานปาติ

ส่วนที่ 3 หมายเลขเล่มพระไตรปิฎก

ส่วนที่ 4 หมายเลขชื่อของหลักธรรมในพระไตรปิฎก

ส่วนที่ 5 หมายเลขหน้าของพระไตรปิฎกที่ผู้วิจัยอ้างอิงหลักธรรมนั้น

ดังตัวอย่างต่อไปนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
1	การกระทำชอบ (สัมมากัมมันตะ)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม	--“อริยมรรคมีองค์ 8 นี้แหละคือ ... 4. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ)” --“... ผู้ใดมีใจยินดีในความไม่ เบียดเบียนตลอดทั้งวันและคืน และเป็นผู้มีส่วนแห่งเมตตาใน สรรพสัตว์ ผู้นั้นย่อมไม่มีเวรกับ ใครๆ” --“ผู้มีสัมมากัมมันตะ ย่อมมี สัมมาอาชีพะ”	วิ.ม. 4/13/21, วิ.ม. 4/14/22, ที.ม. 10/329/258, ส.ส.15/238/341, อง.ทสก. 24/103/245, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนากายและ พฤติกรรมนิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิต นักศึกษามีการกระทำที่ชอบ คือประพฤติ สุจริตทางกายและกระทำดีทุกเวลา อาทิ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิด ในกาม เป็นต้น กล่าวคือมีการกระทำที่ไม่ ทำให้ตนและผู้อื่นเดือดร้อน	--จ.ก.วิ.ม. 4/13/21 --จ.พ.วิ.ม. 4/13/21
2	การกระทำที่ไม่ มีโทษ (อนวัชชะ)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม	--“อริยสาวก ละศีลและวัตรได้ ทั้งหมด ละกรรมที่มีโทษ และ กรรมที่ไม่มีโทษเสียได้” --“บุคคลไม่ควรทำกรรมชั่วอะไรๆ	ส.ส. 15/40/56, ส.ส. 15/40/61, อง.จตุกก. 21/153- 154/215,	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนากาย พฤติกรรม และจิตใจนิสิตนักศึกษา มุ่งให้ นิสิตนักศึกษาระประพฤติสุจริต คือมี กายกรรม วาจากรรม มโนกรรม บริสุทธี	--จ.ก.อง.จตุกก. 21/153-154/215 --จ.พ.อง.จตุกก. 21/153-154/215

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
		--การพัฒนา จิตใจ	<p>ทางกาย ทางวาจา หรือทางใจใน โลกทั้งปวง”</p> <p>--“ชนเหล่าใดปลุกสวนอันน่า รื่นรมย์ ปลูกป่า สร้างสะพาน ขุด สระน้ำ บ่อน้ำ และให้ที่พักอาศัย บุญย่อมเจริญแก่ชนเหล่านั้น ทั้ง กลางวันและกลางคืนตลอดกาลทุก เมื่อ”</p> <p>--“สาวกที่เป็นคฤหัสถ์นั้น ควร บำรุงเลี้ยงบิดามารดาโดยชอบ ธรรม ควรประกอบการค้าขายที่ ชอบธรรม เป็นผู้ไม่ประมาท ประพฤติวัตรแห่งคฤหัสถ์นี้อยู่...”</p>	<p>อจ.จตุกก. 21/155/216, ขุ.สุ. 25/407/594, ขุ.สุ. 25/907/718, ฯลฯ</p>	<p>คือ ทำดี พุศดี คิดดี มีเจตนาบริสุทธิ์ รวมถึงการบำเพ็ญประโยชน์ เช่น เป็น สมาชิกค่ายอาสาพัฒนาชนบท เป็นต้น หลักธรรมนี้ มีประโยชน์ทั้งในขณะที่เป็น นิสิตนักศึกษา เช่น เป็นนิสิตนักศึกษาที่ ประพฤติดี ไม่ทุจริตในการสอบ เมื่อ สำเร็จการศึกษาก็เป็นพลเมืองดี ประกอบ อาชีพสุจริต และไม่กระทำความผิดที่เป็น โทษ เช่น หากจะประกอบอาชีพค้าขาย ก็ พึงเว้นจากการค้าที่ไม่ชอบธรรม 5 ประการ คือ 1) ค้าขายอาวธ 2) ค้าขาย มนุษย์ 3) ค้าขายเนื้อสัตว์ 4) ค้าขายน้ำเมา 5) ค้าขายยาพิษ</p>	<p>--จ.จ.อจ.จตุกก. 21/153-154/215</p>

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
3	การกลับตัวจาก การประพฤติดี	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“ภิกษุ .... กลับประพฤติชอบ หาย เยอหยิ่ง กลับตัวได้” --“ภิกษุ ... เสพ คบหา เข้าไปนั่ง ใกล้กัลยาณมิตร ขอให้แนะนำ ซักถามอยู่ จึงเป็นพหูสูต เชี่ยวชาญ ปริยัติ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรง มัตถิกา เป็นบัณฑิต เฉลียวฉลาด มี ปัญญา มีความละเอียด มีความ ระมัดระวัง ใฝ่การศึกษา กลับ ประพฤติชอบ หายเยอหยิ่ง กลับตัว ได้”	วิ.จ. 6/8/17, วิ.จ. 6/10/20, วิ.จ. 6/32/64, วิ.จ. 6/55/107, วิ.จ. 6/64/130, วิ.จ. 6/75/151-152, วิ.จ. 6/20/37-38, วิ.จ. 6/42/81, วิ.จ. 6/45/84-85, วิ.จ. 6/17/34, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับนิสิตนักศึกษาใน การพัฒนา กาย พฤติกรรม และจิตใจ นิสิตนักศึกษาทุกคน มีโอกาสกลับตัวจาก การประพฤติดีได้ เช่น เดิมเคยประพฤติ ตนไม่ดี เช่น เคยดื่มสุรา ชอบเล่นการ พนัน หรือเป็นคนเยอหยิ่ง ชอบดูหมิ่น ผู้อื่น และไม่เคารพผู้ที่ควรเคารพ ก็มีใจว่า จะต้องประพฤติตนไม่ดีเช่นนั้นตลอดไป การกลับตัวมาประพฤติถูกประพฤติชอบ เป็นสิ่งควรสรรเสริญ	--จ.ก.วิ.จ. 6/8/17 --จ.พ.วิ.จ. 6/8/17 --จ.จ.วิ.จ. 6/8/17

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
4	การเกื้อกูล	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	--“ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริก ไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวน มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อ ประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ ทวยเทพและมนุษย์” --“ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิด ก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ได้นำ ความสุขมาให้แก่คนหมู่มาก บรรเทาภัยคือความหวาดกลัวและ ความหวาดสะดุ้ง จัดการรักษา ป้องกันคุ้มครองอย่างเป็นธรรม และให้ทานพร้อมทั้งของที่เป็น บริวาร”	วิ.ม. 4/32/40, ที.ปา.11/204/166, ๗๑๗	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนาพฤติกรรม และจิตใจนิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิต นักศึกษามีจิตคิดเกื้อกูล และได้มีโอกาส เกื้อกูลช่วยเหลือผู้อื่น ให้เป็นสุข	--จ.พ.วิ.ม. 4/32/40 --จ.จ.วิ.ม. 4/32/40

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนาจิต ตปัญญา ศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
5	การขอร้อง	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันได้ กระทำความผิดเพราะความโง่เขลา เบาปัญญา ... ขอพระผู้มีพระภาค จงให้อภัยโทษแก่หม่อมฉันเพื่อ ความสำรวมต่อไปเถิด”	วิ.จ. 7/266/47, ๗๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาพฤติกรรม และจิตใจนิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิต นักศึกษาได้รู้จักการขอร้องผู้อื่น ในกรณี ที่ได้กระทำความผิดที่ไม่ดีทั้งในทางกาย วาจา และใจแก่ผู้อื่น ถ้านิสิตนักศึกษาทำ ได้เช่นนี้ แสดงว่านิสิตนักศึกษา เป็นผู้ที่ รู้จักยอมรับผิด เมื่อยอมรับผิดแสดงว่า นิสิตนักศึกษารู้ว่าสิ่งใด ควรหรือไม่ควร ก็มีโอกาสที่จะปรับปรุงตน มิให้ทำผิดอีก	--จ.พ.วิ.จ. 7/266/47 --จ.จ.วิ.จ. 7/266/47
6	การคบแต่ บัณฑิต (บัณฑิตานัง เสวนา)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม	“ถ้าบุคคลพึงได้สหาย ผู้มีปัญญา รักษาตน เทียวไปด้วยกันได้ เป็น สาธุวิhari เป็นปราชญ์ ครอบงำ อันตรายทั้งปวงได้แล้ว พึงมีใจ	วิ.ม. 5/464/355, ขุ.ขุ. 25/3/7, ขุ.สุ. 25/262/562, ที.ปา. 11/260-	เป็นหลักธรรมสำคัญสำหรับพัฒนา กาย ใจ และปัญญาของนิสิต นักศึกษา นิสิตนักศึกษาควรพิจารณา ก่อนคบเพื่อนโดยคัดสรรประเภทของ	--จ.ก.วิ.ม. 5/464/355 --จ.พ.วิ.ม. 5/464/355

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
		--การพัฒนา จิตใจ --การพัฒนา ปัญญา	เข้มแข็ง มีสติ เทียวไปกับสหาย นั้น”	265/209-212, ๑๓๑	เพื่อนแล้วเลือกคบเพื่อนที่เป็นคนดี เท่านั้น การเลือกคบเพื่อนที่เป็นคนดี จะ ทำให้นิสิตนักศึกษามีโอกาสได้มิตรแท้ ที่ จะคอยให้คำแนะนำในการตัดสินใจ แก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ในเชิงบวก ไม่นำพา กันไปสู่วางเสื่อมแห่งชีวิต	--จ.จ.วิ.ม. 5/464/355 --จ.ป.วิ.ม. 5/464/355 --ส.ก.วิ.ม. 5/464/355 --ส.พ.วิ.ม. 5/464/355 --ส.จ.วิ.ม. 5/464/355 --ส.ป.วิ.ม. 5/464/355 --ว.ก.วิ.ม.

ตารางหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่น้อมนำมาเพื่อการพัฒนาจิตตศึกษา

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
						5/464/355 --ว.พ.วิ.ม. 5/464/355 --ว.จ.วิ.ม. 5/464/355 --ว.ป.วิ.ม. 5/464/355
7	การคบหา สัตบุรุษ (สัพปุริสสัง เสนะ)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	--“... ธรรม 4 ประการนี้ย่อมมี อุปการะมากแก่นุชย์ คือ 1) สัพปุ ริสสังเสนะ 2) สัทธัมมัสสวนะ 3) โยนิโสมนสิการ 4) ชัมมนุชัมมปฏิ ปัตติ” --“บุรุษผู้มีปัญญา ไม่ประมาทคบ	อง.จตุกก. 21/249/368, ๓๗๑	เป็นหลักธรรมสำคัญสำหรับพัฒนากาย พฤติกรรม จิตใจ และปัญญาของนิสิต นักศึกษา นิสิตนักศึกษาคควรคบหา สัตบุรุษ คือคบหาเพื่อนดี เพื่อนำไปสู่ ความเจริญ	--จ.ก.อง.จตุกก. 21/249/368 --จ.พ.อง.จตุกก. 21/249/368 --จ.จ.อง.จตุกก. 21/249/368

ตารางหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่น้อมนำมาเพื่อการพัฒนาจิตตศึกษา

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
		--การพัฒนา ปัญญา	บุคคลผู้เป็นพหูสูตเช่นนั้น ทำ กรรมนั้นให้มีประโยชน์ ไคร่ครวญ แล้ว ปฏิบัติกรรมสมควรแก่กรรม ย่อมเป็นผู้รู้แจ้งแสดงธรรมแก่ผู้อื่น และเป็นผู้ละเอียด”			--จ.ป.อง.จตุกก. 21/249/368 --ส.ก.อง.จตุกก. 21/249/368 --ส.พ.อง.จตุกก. 21/249/368 --ส.จ.อง.จตุกก. 21/249/368 --ส.ป.อง.จตุกก. 21/249/368 --ว.ก.อง.จตุกก. 21/249/368 --ว.พ.อง.จตุกก.

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
						21/249/368 --ว.จ.อ.จ.ต.ก. 21/249/368 --ว.ป.อ.จ.ต.ก. 21/249/368
8	การคุ้มครอง ทวารในอินทรีย์ ทั้งหลาย (อินทรีย์สังวร)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	--“... กุลบุตรเหล่าใดมีศรัทธาออก จากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ... ไม่ ถือตน ... สำรวมวาจา คุ้มครอง ทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย รู้ ประมาณในการบริโภค ประกอบ ความเพียรในธรรม เป็นเครื่องตั้ง อย่างต่อเนื่อง” --“...เราทั้งหลายจักเป็นผู้คุ้มครอง	ม.มู. 12/63/55, ม.มู.12/421/455, อ.จ.ป.ล.จ. 22/167/282, ๓๗๑	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนา กาย พฤติกรรม และจิตใจนิตตศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษาฝึกสำรวม กาย และใจของตนให้รู้ตัวในสิ่งที่เข้ามา กระทบตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ มิให้ ถูกกิเลสครอบงำ และปฏิบัติต่อผู้อื่น หรือ สิ่งที่มากระทบอย่างถูกต้องเหมาะสม	--จ.ก.ม.มู. 12/63/55 --จ.พ.ม.มู. 12/63/55 --จ.จ.ม.มู. 12/63/55

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			<p>แล้วในอินทรีทั้งหลาย เห็นรูป ทางตาแล้ว ไม่รวบถือ ไม่แยกถือ จักปฏิบัติเพื่อความสำรวม จักขุนทรี ซึ่งเมื่อ ไม่สำรวมแล้วก็ จะเป็นเหตุให้ถูกบาปอกุศลธรรม คืออกิขณาและ โทมนัสครอบงำได้ จักรักษาจักขุนทรี ถึงความสำรวม ในจักขุนทรี ฟังเสียงทางหู...ดม กลิ่นทางจมูก...ลิ้มรสทางลิ้น... ถูกต้องโภจภูตัพพะทางกาย...รู้แจ้ง ธรรมารมณ์ทางใจแล้ว...ถึงความ สำรวมในมโนทรี”</p>			

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
9	การเจรจาขอ (สัมมาวาจา)	การพัฒนา พฤติกรรม	<p>--“มัชฌิมาปฏิปทานั้นได้แก่ อริยมรรคมีองค์ 8 นี้แหละคือ ... 3. สัมมาวาจา (เจรจาขอ)”</p> <p>--“วาจาที่ดีควรปล่อย วาจาที่ไม่ดีไม่ควรปล่อย”</p> <p>--“บุคคลพึงกล่าวแต่วาจาที่ไม่เป็นเหตุทำให้ตนเดือดร้อน และไม่เป็นเหตุเบียดเบียนคนอื่น วาจานั้นแลเป็นสุภายิต”</p> <p>--“บุคคลพึงกล่าวแต่วาจาอันเป็นที่รักที่ชนทั้งหลายชื่นชอบ ไม่พูดหยาบคายต่อชนเหล่าอื่น พึงพูดแต่วาจาอันเป็นที่รัก”</p>	วิ.ม. 4/13/21, วิ.ม. 4/14/22, ที.ม. 10/329/258, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาพฤติกรรม นิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตศึกษากล่าวแต่วาจาที่จะเป็นคุณประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ไม่กล่าวคำเท็จ ไม่เจรจาต่อเสียด ไม่พูดคำหยาบคายไม่กล่าววาจาเพื่อเจ้อ ถ้านิสิตประพฤติได้เยี่ยงนี้ ก็จะเป็นที่รักและที่ต้องการของสังคม	จ.พ.วิ.ม. 4/13/21

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
10	การเจริญภาวนา (ภาวนา)	--การพัฒนา จิตใจ	--“บุญกิริยาวัตถุ 3 ประการ ... คือ 1) บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทาน 2) บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีล 3) บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วย ภาวนา” --“ผู้มีสติตั้งมั่น เจริญเมตตาแผ่ไป ไม่มีประมาณ พิจารณาเห็นธรรม เป็นที่สิ้นอุปธิ ย่อมมีสัง โยชน์เบา บาง หากบุคคลมีจิตไม่คิด ประทุษร้ายสัตว์แม้ชีวิตเดียว เจริญ เมตตาเป็นประจำอยู่ ก็เป็นผู้ชื่อว่า ฉลาดเพราะการเจริญเมตตา นั่น” --“ผู้หวังประ โยชน์สุขควรฝึกฝน	อ.จ.อ.อ.อ.อ. 23/36/294, จ.อ.อ.อ. 25/27/373, จ.อ.อ.อ. 25/60/415- 416, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาจิตใจนิสิต นักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษาได้มีจิต ที่เปี่ยมไปด้วยความเมตตา ปรารถนาให้ ผู้อื่นมีความสุข นิสิตนักศึกษามีจิตที่เปี่ยม ด้วยความเมตตา ปรารถนาให้ผู้อื่นมี ความสุข นิสิตนักศึกษาสามารถฝึกเจริญ เมตตาภาวนาได้โดยการแผ่เมตตาเป็น ประจำ การแผ่เมตตาด้วยจิตที่เมตตาอย่าง สรรพสัตว์ไม่มีประมาณนั้น มีอานิสงส์ มากกว่าบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทาน และด้วยศีล	--จ.จ.อ.จ.อ.อ. 23/36/294

ตารางหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่น้อมนำมาเพื่อการพัฒนาจิตนักเรียน

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			บำเพ็ญบุญนี้เท่านั้น ที่ให้ผลเลิศ ติดต่อกันไป มีสุขเป็นกำไร คือ ควรบำเพ็ญทาน ควรประพฤติ ธรรมสม่ำเสมอ และควรเจริญ เมตตาภาวนา บัณฑิต ครั้นเจริญ ธรรม 3 ประการ ที่เป็นเหตุให้เกิด สุขดังกล่าวมาแล้ว ย่อมเข้าถึง โลกที่มีสุข ปราศจากการ เบียดเบียนกัน”			
11	การได้ระดับจาก บุคคลอื่น (ปรโตโมสะ)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม	“ปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิ 2 อย่าง ... คือ 1) ปรโตโมสะ (การฟังพระ สัทธรรมจากผู้อื่น) 2) โยนิโส มนสิการ (การมนสิการโดยแบบ	อง.ทุก. 20/127/115, ม.ม. 12/452/491, ฯลฯ	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนากาย พฤติกรรม จิตใจ และปัญญานิสิต นักศึกษาซึ่งมีผลต่อการพัฒนากาย พฤติกรรม และจิตใจ มุ่งเน้นให้นิสิต	--จ.ก.อง.ทุก. 20/127/115 --จ.พ.อง.ทุก. 20/127/115

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
		--การพัฒนา จิตใจ --การพัฒนา ปัญญา	คาย)”		<p>นักศึกษาได้มีโอกาสรับฟังการบรรยาย หรือสนทนากับผู้รู้ต่างๆ พร้อมนำแนวคิดจากบุคคลอื่นมาไตร่ตรองพิจารณา และประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง นิสิตนักศึกษาควรมีโอกาสรับฟังคำแนะนำที่เป็นประโยชน์จาก กัลยาณมิตร คือ มารดาบิดา พระภิกษุ ครู อาจารย์ และเพื่อนที่ดี นิสิตนักศึกษาไม่ควรปิดกั้นตนเอง โดยการไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นที่ดีมีประโยชน์จากผู้ที่ปรารถนาดี</p>	<p>--จ.จ.อง.ทุก. 20/127/115 --จ.ป.อง.ทุก. 20/127/115 --ป.ก.อง.ทุก. 20/127/115 --ป.พ.อง.ทุก. 20/127/115 --ป.จ.อง.ทุก. 20/127/115 --ป.ป.อง.ทุก. 20/127/115 --ว.ก.อง.ทุก.</p>

ตารางหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่น้อมนำมาเพื่อการพัฒนาจิตตศึกษา

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
						20/127/115 --ว.พ.อง.ทุก. 20/127/115 --ว.จ.อง.ทุก. 20/127/115 --ว.ป.อง.ทุก. 20/127/115
12	การต้อนรับ (ปฏิบัติสัจธรรม)	การพัฒนา พฤติกรรม	“บรรดาปฏิบัติสัจธรรม 2 อย่าง ... ชัมม ปฏิบัติสัจธรรม (การต้อนรับด้วยธรรม) เป็นเลิศ”	อง.ทุก. 20/167/126, ๗๗	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาพฤติกรรม นิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษาได้ รู้จักการต้อนรับที่ดีเลิศ คือการต้อนรับ ด้วยธรรม (ชัมมปฏิบัติสัจธรรม) คือต้อนรับ ด้วยอัชฌาสัยไมตรีที่อบอุ่นเป็นมิตรและ ความจริงใจ นอกจากนี้ นิสิตนักศึกษา	จ.พ.อง.ทุก. 20/167/126

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
					สามารถต้อนรับหรือรับรองด้วยสิ่งของ (อามิสปฏิสันถาร) ได้ด้วย	
13	การตั้งจิตมั่น ชอบ (สัมมาสมาธิ)	การพัฒนา จิตใจ	--“อริยมรรคมีองค์ 8 นี้แหละคือ ... 8. สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)” --“สัมมาสมาธิที่บุคคลเจริญ ทำให้ มากแล้ว เป็นธรรมมีการกำจัด ราคะ โทสะ และโมหะ เป็นที่สุด”	วิ.ม. 4/13/21, วิ.ม. 4/14/22, ที.ม. 10/329/258, ส.ม. 10/4/7, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาจิตใจนิสิต นักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษามีการ ตั้งจิตที่มั่นคง โดยการทำสมาธิ คือทำใจ ของตนให้แน่วแน่เป็นสมาธิ อันจะเป็น ผลดีอย่างมากต่อการศึกษาและการ ทำงานในอนาคต	จ.จ.วิ.ม. 4/13/21
14	การตั้งตนไว้ ชอบ (อิตตสัมมา ปณิธิ)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา	--“ข้าวเปลือก ทรพี ยศ ชื่อเสียง และความสุข ย่อมหลังไหลมาสู่ นรชน ผู้อยู่ในถิ่นที่ดี ผูกไมตรีกับ อริยชน สมบูรณ์ด้วยการตั้งตนไว้ ชอบ ได้ทำความดีไว้ก่อนแล้ว”	อ.จ.จตุกก. 21/31/50, ช.ช. 25/4/7, ช.สุ. 25/216/550, ช.สุ. 25/263/562,	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนากาย พฤติกรรมและจิตใจของนิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษาได้กำหนดตนเอง ในทางที่ชอบ มีการตั้งจิตมุ่งมั่นใน เป้าหมายสูงสุดของชีวิตไว้ชัดเจน และ	--จ.ก.อ.จ.จตุกก. 21/31/50 --จ.พ.อ.จ.จตุกก. 21/31/50 --จ.จ.อ.จ.จตุกก.

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
		จิตใจ	--“ผู้ตั้งตนไว้ชอบ ชื่อตรงจุด กระสวย รังเกียจบาปกรรม ทั้งหลาย พิจารณาเห็นกรรมที่เสมอ และไม่เสมอ นักปราชญ์ทั้งหลาย ประกาศว่าเป็นมุนี”	๗๗๗	กำหนดแนวทางที่จะดำเนินไปถึง จุดหมายดังกล่าว แนวทางที่กำหนดนั้น เป็นแนวทางที่กำหนดจากการคิดดี เพื่อ จะทำได้อย่างจริงจัง และควบคุมตนให้ ดำเนินไปตามครรลองคลองธรรม	21/31/50
15	การถึงพระ รัตนตรัยเป็น สรณะ (ไตรสรณคมน์)	การพัฒนา จิตใจ	“ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเจ้าเป็น สรณะ ข้าพเจ้าขอถึงพระธรรมเป็น สรณะ ข้าพเจ้าขอถึงพระสงฆ์เป็น สรณะ”	วิ.ม. 4/34/43, ๗๗๗	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาจิตใจของ นิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษา ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ คือ มีพระ พุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นที่พึ่ง ในการบรรเทา ขจัดปัดเป่า และทำลาย ทุกข์ภัย และกิเลสต่างๆ ในจิตใจ	จ.จ.วิ.ม. 4/34/43

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
16	การทำกุศลให้ถึง พร้อม (กุศลัสสูป สัมปทา)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ --การพัฒนา ปัญญา	“ความอดทนคือความอดกลั้น เป็น ตบะอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ตรัสว่า นิพพานเป็นบรมธรรม ผู้ทำร้ายผู้อื่นไม่เชื่อว่าเป็นบรรพชิต ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เชื่อว่าเป็น สมณะ การไม่ทำบาปทั้งปวง การ ทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของ ตนให้ผ่องแผ้ว นี่คือการสั่งสอนของ พระพุทธเจ้าทั้งหลาย การไม่กล่าว ร้ายผู้อื่น การไม่เบียดเบียนผู้อื่น ความสำรวมในปาฏิโมกข์ ความ เป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร การ อยู่ในเสนาสนะที่สงัด การ	ที.ม. 10/90/50, ฯลฯ	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนา พฤติกรรม จิตใจ และปัญญานิสิต นักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษาได้ ประกอบกุศลกิจอย่างสม่ำเสมอด้วยความ เต็มใจ และตั้งใจทำ เช่น การให้ทาน การ ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน การกล่าววาจาที่ดี การรักษาศีล การเจริญภาวนาฯลฯ	--จ.ก.ที.ม. 10/90/50 --จ.พ.ที.ม. 10/90/50 --จ.จ.ที.ม. 10/90/50 --จ.ป.ที.ม. 10/90/50 --ป.ก.ที.ม. 10/90/50 --ป.พ.ที.ม. 10/90/50 --ป.จ.ที.ม.

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			ประกอบความเพียรในอธิจิต นี้คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ทั้งหลาย”			10/90/50 --ป.ป.ที.ม. 10/90/50
17	การทำจิตให้ผ่อง แผ้ว (สจิตตปริ- โยทปนัง)	การพัฒนา จิตใจ	“...การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำ กุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตน ให้ผ่องแผ้ว นี้คือคำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ...”	ที.ม. 10/90/50, ฯลฯ	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนาจิตใจนิสิต นักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษามีจิตที่ ผ่องใส ผ่องแผ้ว คือ มีจิตที่สะอาด บริสุทธิ์ ปลอดพ้นจากอกุศลธรรม เป็นจิต ที่นิ่ง ไม่สับสนฟุ้งซ่าน หากจะคิดก็คิดแต่ สิ่งที่ดี สร้างสรรค์ และเป็นคุณแก่ตนเอง และส่วนรวม	จ.จ.ที.ม. 10/90/50
18	การนับถือ	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา	“ผู้ใดยกย่องนับถือมารดาบิดา สมณะและพร้าหมณ์ในเรือนของ ตน ผู้นั้น ... ย่อมไปสู่สุคติ”	ที.ปา. 11/273/218, จุ.ชา 27/36/360, ฯลฯ	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนาพฤติกรรม และจิตใจนิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิต นักศึกษานับถือผู้อื่นทั้งในบริบทของ	--จ.พ.ที.ปา. 11/273/218 --จ.จ.ที.ปา.

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
		จิตใจ			ความอาวุโส และบริบทของความรู้ ความสามารถ เช่น การนับถือบิดามารดา การนับถือพระภิกษุสงฆ์ การนับถือครู อาจารย์ การนับถือผู้ที่บำเพ็ญประโยชน์ เพื่อประเทศชาติ เป็นต้น	11/273/218
19	การแนะนำ ประโยชน์	การพัฒนา พฤติกรรม	--“พระตถาคตทั้งหลาย ทรงมี ความเพียรมาก ทรงแนะนำด้วย พระสัทธรรม” --“พระสมณะผู้เป็นเชื้อสาย สากยบุตรทั้งหลาย ย่อมแนะนำ โดยธรรม ย่อมไม่แนะนำโดย อธรรม” --“มิตรแนะนำประโยชน์พึงทราบ	วิ.ม. 4/63/78, วิ.ม. 4/63/79, ที.ปา. 11/260/209, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาพฤติกรรม นิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษาได้ ฝึกตนเองเป็นกัลยาณมิตร ให้คำแนะนำที่ ดีและเป็นประโยชน์แก่กิจต่างๆของเพื่อน อย่างจริงใจ โดยมีหวังผลตอบแทน การ แนะนำประโยชน์ ได้แก่ การห้ามมิให้ เพื่อน (หรือผู้อื่น) ทำความชั่ว แนะนำให้ ตั้งอยู่ในความดี ให้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง	จ.พ.วิ.ม. 4/63/78

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			ว่าเป็นมิตรมีใจดี”		และบอกทางสวรรค์ให้ เช่น บอกให้ ดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ 8 เป็นต้น	
20	การบำรุงครู อาจารย์	การพัฒนา พฤติกรรม	“... ศิษย์พึงบำรุงอาจารย์ผู้เป็นทิศ เบื้องขวาโดยหน้าที่ 5 ประการคือ 1) ลูกขึ้นยืนรับ 2) เข้าไปคอยรับใช้ 3) เชื้อฟุ้ง 4) ดูแลปรนนิบัติ 5) เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ”	ที.ป.า. 11/266/213, ฯลฯ	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนาพฤติกรรม นิสิตนักศึกษามุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษาได้ มีโอกาสตอบแทนพระคุณด้วยความ ประพฤติด่อนน้อม เคารพนับถือ เชื้อฟุ้ง ตั้งใจเรียน สนับสนุนคำจูนวิชาชีพรู เป็นกำลังสำคัญในการช่วยเหลือครู อาจารย์ในการสร้างสรรค์ผลงานทาง วิชาการ และเป็นธุระในกิจต่างๆ อัน เกี่ยวข้องกับความเจริญของงามและ ความก้าวหน้าของครูอาจารย์ อาทิ การ เข้าร่วมกิจกรรมไหว้ครูประจำปีเพื่อ	จ.พ.ที.ป.า. 11/266/213

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
					แสดงมุทิตาจิต การประพฤติตามคำสั่งสอนของครูอาจารย์ การช่วยเหลือครูอาจารย์เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย และให้การสนับสนุนการเผยแพร่งานทางวิชาการของครูอาจารย์ เป็นต้น	
21	การบำรุง พระสงฆ์	การพัฒนา พฤติกรรม	“... กุลบุตรพึงบำรุงสมณพราหมณ์ ผู้เป็นทิศเบื้องบนโดยหน้าที่ 5 ประการคือ 1) จะทำสิ่งใดก็ทำด้วย เมตตา 2) จะพูดสิ่งใดก็พูดด้วย เมตตา 3) จะคิดสิ่งใดก็คิดด้วย เมตตา 4) เปิดประตูต้อนรับ 5) ถวายปัจจัยเครื่องยังชีพ”	ที.ปา. 11/272/216, ฯลฯ	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนาพฤติกรรม นิสิตนักศึกษามุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษาได้ มีโอกาสบำรุงพระสงฆ์เพื่อสืบทอด พระพุทธศาสนา อาทิ ปฏิบัติ พูด คิด ต่อ พระภิกษุสงฆ์ด้วยเมตตา ยินดีต้อนรับ พระภิกษุสงฆ์ และยินดีถวายปัจจัยเครื่อง ยังชีพ รวมถึงการทำบุญตักบาตร การ ทอดกฐิน-ผ้าป่า การบริจาคเงินเพื่อ	จ.พ.ที.ปา. 11/272/216

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
					ก่อสร้างโบสถ์ วิหาร กุฏิ การเป็นธุระใน การจัดพิมพ์หนังสือธรรม รวมทั้งการเผยแพร่ ธรรมในรูปแบบต่างๆ ฯลฯ	
22	การบำรุงมารดา บิดา (มาตาปิตุอูปัฏ ฐาน)	การพัฒนา พฤติกรรม	--“การบำรุงมารดาบิดา ... นี้ เป็น มงคลอันสูงสุด” --“บุตรพึงบำรุงมารดาบิดา ผู้เป็น ทิศเบื้องหน้าโดยหน้าที่ 5 ประการ คือ 1) ท่านเลี้ยงเรามา เราจักเลี้ยง ท่านตอบ 2) จักทำกิจของท่าน 3) จักดำรงวงศ์ตระกูล 4) จักประพฤติด ตนให้เหมาะสมที่จะเป็นทายาท 5) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศ ให้ท่านส”	อ.จ.ต.ก. 20/45/207, ที.ป.า. 11/267/212, ส.ส. 15/205/297, ช.ช. 25/6/7, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาพฤติกรรม นิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษาได้ แสดงออกซึ่งความกตัญญูต่อบุพการี ซึ่งเป็น เครื่องหมายของคนดี โดยการปฏิบัติ มารดาบิดาของตนให้เป็นสุข เช่น การ ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ไม่พูดโกหกนำเงิน พ่อแม่ไปใช้จ่ายในการเที่ยวเตร่ ไม่ ทะเลาะเบาะแว้งกับผู้อื่นจนถึงขั้นขึ้นโรง ขึ้นศาล และเมื่อนิสิตนักศึกษาเรียนสำเร็จ การศึกษา ไปประกอบสัมมาอาชีพ ก็พึง	จ.พ.อ.จ.ต.ก. 20/45/207

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
					เลี้ยงมารดาบิดา ตอบแทนพระคุณและ ช่วยเหลือกิจการต่างๆของท่านอย่าง ต่อเนื่องสม่ำเสมอพร้อมประพฤติน เหมาะสมที่จะเป็นทายาทเพื่อดำรงวงศ์ สกุลของท่านต่อไป ฯลฯ	
23	การบำรุงมิตร	การพัฒนา พฤติกรรม	--"... กุลบุตรพึงบำรุงมิตรสหายผู้ เป็นทิศเบื้องซ้ายโดยหน้าที่ 5 ประการคือ 1) การให้ (การแบ่งปัน สิ่งของให้ 2) กล่าววาจาเป็นที่รัก 3) ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ 4) วางตนสม่ำเสมอ 5) ไม่พุดจา หลอกลวงกัน" --"มิตรสหายผู้เป็นทิศเบื้องซ้าย	ที.ปา. 11/270/214- 215, ฯลฯ	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนาพฤติกรรม นิสิตนักศึกษามุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษา บำรุงเพื่อนโดยทำหน้าที่เพื่อนที่ดี คือรู้จัก การให้ พุดคำที่เป็นที่รักที่พอใจ ทำตน เป็นประโยชน์ต่อเพื่อน วางตนเสมอดัน เสมอปลาย และไม่หลอกลวงเพื่อนเมื่อ เพื่อนประมาทก็ช่วยตักเตือน ช่วยป้องกัน ทรัพย์ของเพื่อน เป็นที่พึ่งของเพื่อน ได้	จ.พ.ที.ปา. 11/270/214-215

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			<p>กุลบุตรบำรุงโดยหน้าที่ 5 ประการ นี้แล ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรด้วย หน้าที่ 5 ประการ คือ 1) ป้องกัน มิตรผู้ประมาทแล้ว 2) ป้องกัน ทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว 3) เมื่อมีภัยก็เป็นที่พึ่งพำนักได้ 4) ไม่ ละทิ้งในยามอันตราย 5) นับถือ ตลอดถึงวงศ์ตระกูลของมิตร”</p>		<p>เมื่อเพื่อนประสบอันตรายก็ไม่ทอดทิ้ง รวมทั้งนับถือมารดาบิดาและญาติของ เพื่อนด้วย ตัวอย่างการทำตนเป็น ประโยชน์ต่อเพื่อน เช่น การได้มีโอกาส ผลักดันและ/หรือดำเนินการเพื่อให้เพื่อน ประสบผลสำเร็จและเจริญอกงามใน กุศลกรรมต่างๆ อาทิ เมื่อเพื่อนต้องการ ระดมเงินเพื่อนำไปช่วยเหลือประชาชนที่ ประสบภัยพิภย นิสิตนักศึกษาสามารถเข้า ไปเป็นแกนนำร่วมกับเพื่อนในกิจกรรม ดังกล่าวได้ เป็นต้น</p>	

ตารางหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่น้อมนำมาเพื่อการพัฒนาจิตนักเรียน

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
24	การบูชาคนที่ ควรบูชา (ปู่ย่า ปู่ย่ายาย)	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	--“การบูชาของท่านทั้งสองจะ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขสิ้นกาล นาน” --“...การบูชาคนที่ควรบูชา นี้เป็น มงคลอันสูงสุด”	วิ.ม. 4/6/9, ขุ.ขุ. 25/3/7, ขุ.อิตติ. 25/106/485- 486, ขุ.สุ. 25/262/562, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนานิสิต นักศึกษาในด้านพฤติกรรมและจิตใจ นิสิตนักศึกษาคควรบูชามงคลที่ควรบูชา อาทิ บิดามารดา ครูอาจารย์ พระภิกษุ สามเณร ฯลฯ อันจะนำมาซึ่งความสุข ความเจริญแก่ตน	--จ.พ.วิ.ม. 4/6/9 --จ.จ.วิ.ม. 4/6/9
25	การปฏิบัติธรรม สมควรแก่ธรรม (ธัมมานุธัมมปฏิบัติ)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ --การพัฒนา	--“องค์แห่งการบรรลุโสดาบัน 4 ประกอบด้วย 1) สัมปรีตสังเสนาะ (การคบหาสัตบุรุษ) 2) สัมมัสมณเสนาะ (การฟังพระ สัมพุทธธรรม) 3) โยนิโสมนสิการ (การ มนสิการโดยแยบคาย) 4) ธัมมา นุธัมมปฏิบัติ (การปฏิบัติธรรม	ที.ป.า. 11/311/286, อง.จตุกก. 21/248/367-368, อง.จตุกก. 21/249/368, ขุ.สุ. 25/320/573, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนานิสิต นักศึกษาทุกด้าน มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษา ได้มีโอกาสนำธรรมที่ได้ศึกษาและ พิจารณาไตร่ตรองแล้วมาปฏิบัติอย่าง ถูกต้อง จริงจัง สม่ำเสมอรวมถึงมีโอกาส ปฏิบัติธรรมในโอกาสพิเศษต่างๆ เช่น การปฏิบัติธรรมเป็นพุทธบูชาเนื่องวันสำคัญ	--ป.ก.ที.ป.า. 11/311/286 --ป.พ.ที.ป.า. 11/311/286 --ป.จ.ที.ป.า. 11/311/286 --ป.ป.ที.ป.า.

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
		ปัญญา	สมควรแก่ธรรม)” --“ธรรม 4 ประการ ย่อมเป็นไป เพื่อความเจริญด้วยปัญญา ... คือ 1) สัปปุริสสังเสนาะ (การคบหา สัตบุรุษ) 2) สัทธัมมัสสวนะ (การ ฟังพระสัทธรรม) 3) โยนิโส มนสิการ (การมนสิการ โดยแยบ คาย) 4) ชัมมานุชัมมปฏิบัติ (การ ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม)” --“... ธรรม 4 ประการนี้ย่อมมี อุปการะมากแก่นุชย คือ 1) สัปปุ ริสสังเสนาะ 2) สัทธัมมัสสวนะ 3) โยนิโสมนสิการ 4) ชัมมาชัมม		ทางพระ พุทธศาสนา การปฏิบัติธรรม เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษาด้วย	11/311/286

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			ปฏิบัติ” --“บุรุษผู้มีปัญญา ไม่ประมาท คบ บุคคลผู้เป็นพหูสูตเช่นนั้น ทำ กรรมนั้นให้มีประโยชน์ ไคร่ครวญ แล้ว ปฏิบัติกรรมสมควรแก่กรรม ย่อมเป็นผู้รู้แจ้ง แสดงธรรมแก่ ผู้อื่นและเป็นผู้ละเอียด”			
26	การประพฤดิ ธรรม (ธัมมจริยา)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“การประพฤดิธรรม ... นี้เป็นมงคล อันสูงสุด”	ขุ.ขุ. 25/7/7, ขุ.สุ. 25/266/562, ๗๗๙	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนานิสิต นักศึกษาทุกด้าน มุ่งเน้นให้นิสิต นักศึกษาประพฤดิธรรม ดำรงอยู่ในธรรม ทั้งกาย วาจา ใจ มีการให้ทาน เช่น การตัด บาตรในตอนเช้า และการให้ทานอื่นๆ เป็นต้น การรักษาศีล เช่น การไม่ฆ่าสัตว์	--จ.ก.ขุ.ขุ. 25/7/7 --จ.พ.ขุ.ขุ. 25/7/7 --จ.จ.ขุ.ขุ. 25/7/7 --จ.ป.ขุ.ขุ. 25/7/7

ตารางหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่น้อมนำมาเพื่อการพัฒนาจิตนักศึกษา

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
		--การพัฒนา ปัญญา			ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤตผิดในกาม ไม่ พูดเท็จ ไม่ดื่มสุรา ไม่เสพยาเสพติด เป็น ต้น การเจริญภาวนา เช่น การได้สวด มนต์ ทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น ทำให้นิสิต นักศึกษาได้มีโอกาสสวดสรรเสริญคุณ พระผู้มีพระภาคเจ้าสม่ำเสมอ มีการสวด นะโม 3 จบ สวดสรรเสริญคุณพระ รัตนตรัย มีโอกาสนั่งสมาธิภาวนา การที่ นิสิตนักศึกษาประพฤติธรรมอยู่เป็นนิจ จะนำมาซึ่งความเบิกบานทั้งทางกายและ ใจ	

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
27	การประพฤติ ประโยชน์ (อรรถจริยา)	--การพัฒนา พฤติกรรม	“ท่าน เปยยวัชชะ อรรถจริยาในโลก นี้ และสมานัตตตนาในธรรมนั้นๆ ตามสมควร สังคหธรรมเหล่านี้แล ช่วยอุ้มชูโลก เหมือนลิ่มสลักที่ยึด คุมรดซึ่งแล่นไปไว้ได้ฉะนั้น” --“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจง จาริกไปเพื่อประโยชน์แก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่อ อนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและ มนุษย์ทั้งหลาย”	ที.ม. 10/86/46-47, อง.จตุกก. 21/32/51, อง.จตุกก. 21/256/373, ๓๗๓	เป็นหลักธรรมสำหรับ พฤติกรรมนิสิต นักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษาได้ฝึก ตนเองให้ชวนช่วยช่วยเหลือในการ ประพฤติประโยชน์ต่อผู้อื่น โดยมีต้องมี การร้องขอ เช่น การช่วยเหลือในกิจของ มารดาบิดา ครูอาจารย์ และเพื่อน ในด้าน ต่างๆ อาจจะเป็นการอาสาสมัครทำ ในกิจ อันเป็นสาธารณ- ประโยชน์ รวมถึงการ ช่วยส่งเสริมให้ผู้อื่นมีความเชื่อที่ถูกต้อง มีความประพฤติดีงาม มีความเสียสละ และมีปัญญา	จ.พ.อง.จตุกก. 21/32/51

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
28	การประพฤติ พรหมจรรย์ (พรหมจรรย์)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ --การพัฒนา ปัญญา	“การประพฤติพรหมจรรย์ ... นี้เป็น มงคลอันสูงสุด”	ขุ.ขุ. 25/11/8, ขุ.สุ. 25/270/563, ๗๑๗	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนาปัญญา นิสิต นักศึกษา ซึ่งมีผลต่อการพัฒนา พฤติกรรม และจิตใจของนิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษาได้ประพฤติ พรหมจรรย์ ซึ่งมีหลายระดับ เช่น การ ประพฤติตามอริยมรรคมีองค์ 8 การ ควบคุมตนทางเพศคือการไม่เสพกาม หรือการยินดีเฉพาะคู่ครองของตน นิสิต นักศึกษาสมควรอย่างยิ่งที่จะประพฤติ พรหมจรรย์ ระดับที่สมควรกับผู้ที่ยังไม่ ออกเรือน คือดำเนินตามอริยมรรค และ ไม่ข้องเกี่ยวกับการเสพกาม (เมถุนวิริติ) นิสิตนักศึกษาคควรมีโอกาสถือบวชอย่าง	--จ.ก.ขุ.ขุ. 25/11/8 --จ.พ.ขุ.ขุ. 25/11/8 --จ.จ.ขุ.ขุ. 25/11/8 --จ.ป.ขุ.ขุ. 25/11/8 --ป.ก.ขุ.ขุ. 25/11/8 --ป.พ.ขุ.ขุ. 25/11/8 --ป.ป.ขุ.ขุ. 25/11/8

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
					จริงจัง อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง เพื่อ ประพาศิพรหมจรรย์และถือโอกาสขัด เกลากิเลส เพื่อทำใจให้ผ่องแผ้วก็จะเป็น การดี ปัจจุบันมีวัด สำนักสงฆ์ และสำนัก ชี หลายแห่งจัดหลักสูตรอบรมใน ลักษณะดังกล่าว ในช่วงเวลาสั้นๆ เช่น 3 วัน, 5 วัน, 7 วัน เป็นต้น หรือถ้าเป็นนิสิต นักศึกษาชายก็อาจหาโอกาสอุปสมบทใน ภาคฤดูร้อน เป็นต้น	
29	การปรารภความ เพียร (วิริยารัมภะ)	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	--“ผู้เขี้ยวคร้านมีความครั่นคร้ามใด แต่ผู้ปรารภความเพียรหามีความ ครั่นคร้ามนั้นไม่” --“...เป็นผู้ปรารภความเพียร เพื่อ	อง.ปญจก. 22/101/176, อง.ทสก. 24/18/36, ฯลฯ	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนาพฤติกรรม และจิตใจนิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิต นักศึกษาดตระหนักถึงการมีความเพียรทั้ง กายและใจ เพื่อละอกุศลธรรม และให้	--จ.พ.อง.ปญจก 22/101/176 --จ.จ.อง.ปญจก 22/101/176

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			ละอกุศลธรรม เพื่อให้อกุศลธรรม เกิด มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่น มั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรม ทั้งหลายอยู่”		กุศลธรรมเกิด มีกำลังความเพียร มีความ บากบั่นในกุศลธรรมทั้งหลาย รวมถึง ความเพียรพยายามในทุกกิจ กิจการงาน ใดๆก็ตามถ้าปราศจากซึ่งการตั้งใจมั่นที่ จะพยายามทำให้เสร็จลุล่วงแล้ว มักจะไม่ ประสบผลสำเร็จ การปรารถนาความเพียรนี้ เป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องปลูกฝังให้เกิดมีขึ้นใน ตัวนิสิตนักศึกษา	
30	การฝึกจิตให้ สงบเป็นสมาธิ (สมถะ)	การพัฒนา จิตใจ	“ธรรม 2 ประการที่ควรเจริญ ... คือ 1) สมถะ (การฝึกจิตให้สงบเป็น สมาธิ) 2) วิปัสสนา (ความเห็น แจ้ง)”	ที.ปา. 11/352/369, ฯลฯ	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนาจิตใจนิสิต นักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษาได้มี โอกาสฝึกจิตให้เป็นสมาธิ นิสิตนักศึกษา ควรฝึกสวดมนต์ทำสมาธิทุกวัน เพราะ การทำสมาธิจะทำให้จิตใจสงบ เมื่อจิต	จ.จ.ที.ปา. 11/352/369

ตารางหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่น้อมนำมาเพื่อการพัฒนาจิตตปัญญาศึกษา

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนาจิต ตปัญญา ศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
					สงบก็จะทำให้เกิดสมาธิตามมา ซึ่งเป็น ผลดีมากต่อการจดจำเนื้อหาและการทำ ความเข้าใจเนื้อหาการเรียนการสอน	
31	การฝึกตนด้วย การข่มใจ (ทมะ)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ --การพัฒนา ปัญญา	“ทาน อหิงสา (ความไม่เบียดเบียน) สัจจุมะ (ความสำรวม) ทมะ (การ ฝึกฝน) มาตาปิตุอุปัฏฐาน (การ บำรุงมารดาบิดา) เป็นสิ่งที่สัตบุรุษ บัญญัติไว้ คุณธรรมเหล่านี้เป็น ฐานะของสัตบุรุษทั้งหลายผู้สงบ เป็นพรหมจารีบุคคลซึ่งบัณฑิตควร เสพ” --“สมณพราหมณ์เว้นขาดจาก ความมัวเมาและความประมาท ตั้ง	ที.ป.า. 11/84/62, อง.ต.ก. 20/45/207- 208, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนากาย จิตใจ พฤติกรรม และปัญญานิสิตนักศึกษา หลักธรรมนี้มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษาได้ ใช้ปัญญาพัฒนาตนเองโดยการข่มใจคือ รู้จักควบคุมจิตใจ เพื่อมิให้ทำบาปอกุศล กรรมต่างๆ ฝึกฝนปรับปรุงตนให้ เจริญก้าวหน้า แก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ เพื่อนำมาซึ่งการปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น	--ป.ก.อง.ต.ก. 20/45/207-208 --ป.พ.อง.ต.ก. 20/45/207-208 --ป.จ.อง.ต.ก. 20/45/207-208 --ป.ป.อง.ต.ก. 20/45/207-208

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			มันอยู่ในขันติ (ความอดทน) และโสรัถยะ (ความเสถียร) ฝึกตน สงบตน ...”			
32	การพบเห็น สมณะ (สมณานัง ทัตสนัง)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ --การพัฒนา ปัญญา	--“การพบเห็นสมณะ ... นี้เป็น มงคลอันสูงสุด” --“... พระสมณโคดมเป็นสากย บุตร เสด็จฉนวนจากสากยตระกูล เสด็จจาริกอยู่ในแคว้นโกศลพร้อม ด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ 500 รูป ... ท่านพระโคดมนี้มี กิตติศัพท์อันงามจรไปอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาค พระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัส	ขุ.ขุ. 25/10/8, ขุ.สุ. 25/269/562, ที.สี. 9/503/221, ฯลฯ	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนาปัญญา นิสิต นักศึกษา ซึ่งมีผลต่อการพัฒนา กาย พฤติกรรม และจิตใจของนิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษาได้มีโอกาส พบปะสนทนากับพระภิกษุผู้เป็นพระ เถรานุเถระ เพราะการได้รับการชี้แนะที่ เป็นประโยชน์จากผู้ทรงศีล มักจะนำมา ซึ่งความเย็นในจิตใจ มีปัญหาติดค้างใน ประเด็นใด ก็ได้รับการชี้แจงที่ถูกต้อง ทำ ให้เกิดปัญญา	--จ.ก.ขุ.ขุ. 25/10/8 --จ.พ.ขุ.ขุ. 25/10/8 --จ.จ.ขุ.ขุ. 25/10/8 --จ.ป.ขุ.ขุ. 25/10/8 --ป.ก.ขุ.ขุ. 25/10/8 --ป.พ.ขุ.ขุ. 25/10/8 --ป.จ.ขุ.ขุ. 25/10/8 --ป.ป.ขุ.ขุ. 25/10/8 --ว.ก.ขุ.ขุ. 25/10/8 --ว.พ.ขุ.ขุ. 25/10/8

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			<p>รู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบ ด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้ แจ้งโลก เป็นสารถิฝักผู้ที่ควรฝึกได้ อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของ เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็น พระพุทธรเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค พระองค์ทรงรู้แจ้ง โลกนี้พร้อมทั้ง เทวโลก มารโลก พรหมโลก และ หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ด้วยพระองค์เอง แล้วทรงประกาศให้ผู้อื่นรู้ตาม ทรงแสดงธรรมมีความงามใน เบื้องต้น มีความงามในท่าม กลาง</p>			<p>--ว.จ.บ.บ. 25/10/8 --ว.ป.บ.บ. 25/10/8</p>

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนา นิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			และมีความงามในที่สุด ทรง ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ และพยัญชนะบริสุทธิบริบูรณ์ ครบถ้วน การได้พบพระอรหันต์ ทั้งหลายเช่นนี้ เป็นความดีอย่าง แท้จริง”			
33	การพิจารณา (ปฏิสังขานะ)	การพัฒนา ปัญญา	--“บุคคลควรพิจารณาให้ดี แล้วจึง ทำกรรมทางกาย พิจารณาให้ดีแล้ว จึงทำกรรมทางวาจา พิจารณาให้ดี แล้วจึงทำกรรมทางใจ” --“คนผู้เป็นพหูสูตมีการพิจารณา เป็นกำลัง” --“โคตมี บรรดาภิกษุทั้งหลายธรรม	วิ.ม. 5/470- 472/365-367, ม.ม. 13/109- 111/119, อง.จตุกก. 21/155/216, อง.อฏฐกก.	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนา นิสิต นักศึกษาในด้านปัญญา นิสิตนักศึกษา ต้องหัดฝึกตนให้รู้จักคิดพิจารณาในสิ่ง ต่างๆ ก่อนลงมือทำ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือให้คิดก่อนทำ คิดก่อนพูด พิจารณา ก่อนที่จะคิดทำอะไร หลักธรรมในข้อนี้ จะทำให้ นิสิตนักศึกษาเป็นบุคคลที่มี	ป.ป.ม.ม. 13/109- 111/119

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			<p>วาทีและฝ่ายอธรรมวาที เธอจงฟัง ธรรมในภิกขุทั้ง 2 ฝ่าย ครั้นฟัง แล้วจงพอใจความเห็น ความถูกต้อง ความชอบใจและความเชื่อถือของ ภิกขุฝ่ายธรรมวาที”</p> <p>--“คหบดี ท่านจงถวายทานในภิกขุ ทั้งสองฝ่าย ครั้นแล้วจงฟังธรรมใน ภิกขุทั้งสองฝ่าย แล้วจงพอใจ ความเห็น ความถูกต้อง ความชอบใจ และความเชื่อถือของภิกขุฝ่าย ธรรมวาที”</p>	<p>23/27/272, ๑๗๑</p>	<p>ความสุขุมรอบคอบ นอกจากนี้ นิสิต นักศึกษายังต้องรู้จักพิจารณาเลือกสิ่งที่ดี และเป็นประโยชน์ นิสิตนักศึกษามี โอกาสได้รับข้อมูลและสิ่งต่างๆ ใน หลากหลายช่องทาง นิสิตนักศึกษาต้องมี ปัญญาในการพิจารณารับสื่อและสิ่งต่างๆ ที่ดีและเป็นประโยชน์เท่านั้น</p>	

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
34	การพึ่งตนเอง	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ --การพัฒนา ปัญญา	--“อานนท์ ภิกษุเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ไม่ว่าจะในบัดนี้หรือเมื่อเราล่วงไป แล้ว จะเป็นผู้มีตนเป็นเกาะ มีตน เป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง มี ธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่ มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่ ภิกษุเหล่านั้น จักอยู่ในความเป็นผู้เลิศกว่าเหล่า ภิกษุผู้ใคร่ต่อการศึกษา” --“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงมี ตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่ง อื่นเป็นที่พึ่ง จงมีธรรมเป็นเกาะ มี ธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง อยู่เถิด”	ที.ม. 10/165/111, ที.ปา. 11/80/59, ลั.ม. 19/379/234, ชุ.ท. 25/160/82, ฯลฯ	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนากาย พฤติกรรม จิตใจ และปัญญานิสิต นักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษา พึ่งตนเองเป็นหลักในด้านการเรียน มี ความตั้งใจเรียนและหมั่นศึกษาหาความรู้ ไม่หวังลอกการบ้านหรืองานของเพื่อน ทำการบ้านและงานที่ได้รับมอบหมาย ด้วยตนเอง เมื่อสำเร็จการศึกษาก็มี โอกาสทำงานเลี้ยงชีพตน โดยไม่เป็น ภาระของมารดาบิดา ได้มีโอกาสเรียนรู้ที่ จะดำเนินชีวิตต่อไปด้วยความรู้ความ สามารถของตนเอง อาทิ การเรียนรู้โดย ให้ตนเองเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ การ	--จ.ก.ที.ม. 10/165/111 --จ.พ.ที.ม. 10/165/111 --จ.จ.ที.ม. 10/165/111 --จ.ป.ที.ม. 10/165/111 --ป.ก.ที.ม. 10/165/111 --ป.พ.ที.ม. 10/165/111 --ป.จ.ที.ม.

ตารางหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่น้อมนำมาเพื่อการพัฒนาจิตตศึกษา

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			--“คนแลเป็นที่พึ่งของตน บุคคล อื่นใครเล่า จะเป็นที่พึ่งได้ เพราะ บุคคลที่ฝึกตนดีแล้ว ย่อมได้ที่พึ่ง อันได้โดยยาก”		ทำงานพิเศษในระหว่างเรียนเพื่อแบ่งเบา ภาระทางการเงินของมารดาบิดา เป็นต้น การพึ่งตนนี้หมายรวมถึงการปฏิบัติธรรม ซึ่งต้องปฏิบัติด้วยตนเอง เช่นการดำเนิน ตามอริยมรรคมีองค์ 8 นิสิตนักศึกษาต้อง ปฏิบัติด้วยตนเอง	10/165/111 --ป.ป.ที.ม. 10/165/111
35	การพึ่งธรรม	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ --การพัฒนา	“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงมีตน เป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่น เป็นที่พึ่ง จงมีธรรมเป็นเกาะ มี ธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง อยู่เถิด”	ที.ม. 10/165/111, ที.ป.า. 11/80/59, ลั.ม. 19/379/234, ฯลฯ	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนากาย พฤติกรรม จิตใจ และปัญญานิสิต นักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษามี ธรรมะเป็นที่พึ่งของตน คือเมื่อนิสิต นักศึกษปฏิบัติกุศลกรรม กุศลกรรมนั้น จะเป็นที่พึ่งของนิสิตนักศึกษาผู้ปฏิบัติ เช่น การดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ 8 ก็	--จ.ก.ที.ม. 10/165/111 --จ.พ.ที.ม. 10/165/111 --จ.จ.ที.ม. 10/165/111 --จ.ป.ที.ม.

ตารางหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่น้อมนำมาเพื่อการพัฒนาจิตตศึกษา

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
		ปัญญา			<p>จะได้ที่พึ่งอันประเสริฐ สามารถพัฒนา ตนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และสามารถ พัฒนาสูงสุดจนบรรลุพระนิพพานได้ ใน การพึงธรรมนี้ นิสิตนักศึกษาใช้หลักธรรม เป็นแนวทางหรือเป็นที่ปรึกษาทั่วไปใน การดำเนินชีวิตทุกด้าน เช่น เมื่อประสบ กับเหตุการณ์สูญเสียหรือผิดหวังรุนแรง อย่างไม่คาดฝัน ก็สามารถน้อมนำ หลักธรรมมากล่อมเกลาคิดใจให้ลดความ เสียใจลงได้ หรือเมื่อประสบเหตุการณ์ อันน่าพึงพอใจ เช่น ได้ลาภ ได้ยศ มีสุข ได้รับการสรรเสริญ ก็ไม่ยินดีมาก จนเกินไป เพราะมีธรรมเป็นที่พึ่ง เป็นต้น</p>	<p>10/165/111 --ป.ก.ที.ม. 10/165/111 --ป.พ.ที.ม. 10/165/111 --ป.จ.ที.ม. 10/165/111 --ป.ป.ที.ม. 10/165/111</p>

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
36	การพูดคำสุภาพ	การพัฒนา พฤติกรรม	“วจีสุจริตมี 4 อย่าง คือ 1) พูดจริง 2) พูดไม่ส่อเสียด 3) พูดคำสุภาพ 4) พูดพอประมาณ”	วิ.ป. 8/324/457, ฯลฯ	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนาพฤติกรรม นิสิตนักศึกษามุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษา กล่าวเฉพาะคำสุภาพกับบุคคลอื่นเป็นนิจ	จ.พ.วิ.ป. 8/324/457
37	การพูดจริง (สังขวาจา)	การพัฒนา พฤติกรรม	--“วจีสุจริต 4 ประการ ... คือ 1) สังขวาจา (พูดจริง) 2) อปีสุณา- วาจา (พูดไม่ส่อเสียด) 3) สันหวา จา (พูดอ่อนหวาน) 4) มันทภาสา (พูดด้วยปัญญา)” --“พระสมณเชื้อสายศากยบุตร เหล่านี้ประพฤติธรรม ... กล่าว วาจาสัตย์”	วิ.ม. 4/90/145, วิ.ม. 4/111/176, อ.จ.จตุกก. 21/149/212, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาพฤติกรรม นิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษาได้ ฝึกประพฤติดชอบด้วยวาจา กับผู้อื่น โดย การไม่กล่าวคำเท็จ พูดแต่ความจริงและ กระทำตามความจริงนั้น การพูดความจริง ตรงไปตรงมาจะทำให้ได้รับการยอมรับ ความไว้วางใจ และเป็นผู้ที่มีความ น่าเชื่อถือ	จ.พ.อ.จ.จตุกก. 21/149/212

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
38	การพูดด้วย ปัญญา (มนตภาสา)	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา ปัญญา	“วจีสัจจัต 4 ประการ ... คือ 1) สัจจวาจา (พูดจริง) 2) อปิสฺสุณา- วาจา (พูดไม่ส่อเสียด) 3) สันหวา จา (พูดอ่อนหวาน) 4) มนตภาสา (พูดด้วยปัญญา)”	อ.จ.จตุกก. 21/149/212, ๓๑๓	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาปัญญาของ นิสิตนักศึกษา ซึ่งมีผลต่อการพัฒนา พฤติกรรม มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษาพูด ด้วยปัญญา คือมีปัญหาท่ากับการพูด นั้น คือนิสิตนักศึกษาคควรฝึกตนเองในการคิด ก่อนพูด มีการเตรียมข้อมูลก่อนพูด ไม่ว่าจะ จะเป็นการพูดในชีวิตประจำวัน การพูด เพื่อนำเสนอสารสนเทศต่างๆ การ อภิปราย การโต้แย้งแสดงเหตุผล (Argumentation) การบรรยายทางวิชาการ ซึ่งจะเป็นประโยชน์มากในการสร้าง ความน่าเชื่อถือในสิ่งที่พูด และแสดงออก ถึงไหวพริบปฏิภาณในการพูดการตอบ	--จ.พ.อ.จ.จตุกก. 21/149/212 --จ.ป.อ.จ.จตุกก. 21/149/212 --ป.พ.อ.จ.จตุกก. 21/149/212 --ป.ป.อ.จ.จตุกก. 21/149/212

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนาจิต ตศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
					ข้อซักถามและการปัญหาต่างๆ ได้อย่างมี ประสิทธิภาพ	
39	การพูด พอประมาณ	การพัฒนา พฤติกรรม	“วจีสุจริตมี 4 อย่าง คือ 1) พูดจริง 2) พูดไม่ส่อเสียด 3) พูดคำสุภาพ 4) พูดพอประมาณ”	วิ.ป. 8/324/457, ฯลฯ	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนาพฤติกรรม นิสิตนักศึกษามุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษาไม่ เป็นคนพูดมาก คือไม่พูดเพื่อเจ้อ ไม่พูด สิ่งไร้สาระ ไม่พูดสิ่งไม่เป็นประโยชน์ ยุติ การพูดไม่หยุดหรือการไม่เปิดโอกาสให้ คู่สนทนาได้พูด นิสิตนักศึกษาจึงควรพูด พอประมาณ และเรียนรู้ที่จะเป็นผู้ฟังที่ดี รู้จังหวะว่าเมื่อใดควรพูด เมื่อใดควรรับ ฟังคู่สนทนา	จ.พ.วิ.ป. 8/324/457

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
40	การพูด อ่อนหวาน (สัณหาวาจา)	การพัฒนา พฤติกรรม	“วจีสุจริต 4 ประการ ... คือ 1) สัจจวาจา (พูดจริง) 2) อปิสฺสุมา วาจา (พูดไม่ส่อเสียด) 3) สัณหาวา จา (พูดอ่อนหวาน) 4) มั่นตภาสา (พูดด้วยปัญญา)”	อ.จตุกก. 21/149/212, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาพฤติกรรม นิสิตนักศึกษา หลักธรรมนี้มุ่งเน้นให้ นิสิตนักศึกษาได้ฝึกตนเองในการพูดด้วย วาจาที่ไพเราะอ่อนหวานในถ้อยคำ เป็น ถ้อยคำที่มาจากใจ ผู้ฟังฟังแล้วมีความ ยินดีที่จะพูดตอบด้วยความจริงใจ การพูด อ่อนหวานจะทำให้ผู้ใหญ่เอ็นดู และเป็น ที่รักของผู้อื่นได้ทำให้มีมิตรมาก มีผู้อื่น ต้องการคบหาด้วยมาก	จ.พ.อ.จตุกก. 21/149/212
41	การฟังธรรมตาม กาล (กาลณะ ธัมมัสสวนัง)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม	--“... การฟังธรรมตามกาลนี้ เป็น มงคลอันสูงสุด” --“การฟังธรรมมีอานิสงส์ 5 ประการ ... คือ 1) ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่	อ.จตุกก. 21/147/211, อ.ปญจ. 22/202/344,	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาปัญญานิสิต นักศึกษา ซึ่งมีผลต่อการพัฒนากาย พฤติกรรม และจิตใจของนิสิตนักศึกษา หลักธรรมนี้มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษาได้มี	--ป.ก.อ.จตุกก. 21/147/211 --ป.พ.อ.จตุกก. 21/147/211

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
		--การพัฒนา จิตใจ --การพัฒนา ปัญญา	เคยฟัง 2) เข้าใจชัดสิ่งที่ได้ฟังแล้ว 3) บรรเทาความสงสัยเสียได้ 4) ทำ ความเห็นได้ตรง 5) จิตของผู้ฟัง ย่อมเลื่อมใส”	บุ.ขุ. 25/9/8, ขุ.สุ. 25/268/562, ๗๑๗	โอกาสได้ฟังสารธรรมจากผู้รู้ตาม กาลเทศะอันควร อาทิ การฟังธรรม เทศนาทางสถานีวิทยุกระจายเสียงและ วิทยุโทรทัศน์ การฟังธรรมเนื่องใน เทศกาลงานบุญต่างๆ อาทิ วันสำคัญทาง พุทธศาสนา เทศกาลสงกรานต์ เป็นต้น การได้ฟังธรรมมาก จะทำให้นิสิต นักศึกษามีพัฒนาการและมุมมองในมิติที่ หลากหลายมากขึ้น และทำให้ได้มีโอกาส นำหลักธรรมมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน	--ป.จ.อง.จตุกก. 21/147/211 --ป.ป.อง.จตุกก. 21/147/211 --ว.ก.อง.จตุกก. 21/147/211 --ว.พ.อง.จตุกก. 21/147/211 --ว.จ.อง.จตุกก. 21/147/211 --ว.ป.อง.จตุกก. 21/147/211

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนาจิต ตศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
42	การฟังพระ สัทธรรม (สัทธัมมัสสวน นัง)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ --การพัฒนา ปัญญา	--“ธรรม 4 ประการ ย่อมเป็นไป เพื่อความเจริญด้วยปัญญา ... คือ 1) สัพปุริสสังเสนะ (การคบหา สัตบุรุษ) 2) สัทธัมมัสสวนะ (การ ฟังพระสัทธรรม) 3) โยนิโสม นสิการ (การมนสิการโดยแบบ กาย 4) ชัมมานุชัมมปฏิบัติ (การ ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม) ... ธรรม 4 ประการนี้แลย่อมเป็นไป เพื่อความเจริญด้วยปัญญา”	อ.จตุกก. 21/248/367-368, ๗๑๗	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนาปัญญาจิต ตศึกษา ซึ่งมีผลต่อการพัฒนา พฤติกรรม และจิตใจของนิสิตนัก ศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนัก ศึกษาได้ฟังพระ สัทธรรมอันประเสริฐ อัน จะเป็นประโยชน์แก่ตนเอง และส่งผลถึงส่วนรวมด้วย	--ป.ก.อ.จตุกก. 21/248/367-368 --ป.พ.อ.จตุกก. 21/248/367-368 --ป.จ.อ.จตุกก. 21/248/367-368 --ป.ป.อ.จตุกก. 21/248/367-368 --ว.ก.อ.จตุกก. 21/248/367-368 --ว.พ.อ.จตุกก. 21/248/367-368 --ว.จ.อ.จตุกก.

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
						21/248/367-368 --ว.ป.อ.จตุกก. 21/248/367-368
43	การมีความ เป็นอยู่เหมาะสม (สมชีวิตา)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“ธรรม 4 ประการนี้ ย่อมเป็นไป เพื่อเกื้อกูลในภพนี้ เพื่อสุขในภพนี้ แก่กุลบุตร ธรรม 4 ประการ ... คือ 1) อุฏฐานสัมปทา 2) อารักข- สัมปทา 3) กัลยาณมิตตตา 4) สมชีวิตา”	อ.อ.อ.อ. 23/54/340, อ.อ.อ.อ. 23/55/345-346, ฯลฯ	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนากาย พฤติกรรม และจิตใจนิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษารู้จักเลี้ยงชีวิตแต่ พอดีสมฐานะ ไม่ฟุ่มเฟือยและไม่ฝืดเคือง รู้จักประหยัด รู้จักการกำหนดรายได้และ รายจ่ายให้พอดี ใช้จ่ายทรัพย์ไม่เกิน รายรับที่หามาได้ มีคุณภาพชีวิตที่ดี เหมาะสมตามอัตราของตน อันจะนำไป สู่การเป็นอยู่ที่พอเพียงและไม่ทะเยอ ทะยานอย่างไร้เหตุผล	--จ.ก.อ.อ.อ. 23/55/345-346 --จ.พ.อ.อ.อ. 23/55/345-346 --จ.จ.อ.อ.อ. 23/55/345-346

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
44	การมีวาจาเป็นที่ รัก (เปยยวัชชะ)	การพัฒนา พฤติกรรม	“ทาน เปยยวัชชะ อตถจริยาในโลก นี้ และสมานัตตตนาในธรรมนั้นๆ ตามสมควร สังคหธรรมเหล่านี้แล ช่วยอุ้มชูโลก เหมือนลิ่มสลักที่ยึด คุมรดซึ่งแล่นไปไว้ได้ฉะนั้น”	อญ.จตุกก. 21/32/51, อญ.จตุกก. 21/256/373, ๓๗๓	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาพฤติกรรม นิสิตนักศึกษา หลักธรรมนี้มุ่งเน้นให้ นิสิตนักศึกษา ได้กล่าวแต่วาจาที่เป็น ประโยชน์ทั้งต่อตนเองและบุคคลอื่น วาจาที่กล่าวต้องไม่ส่อนัยไปในทางที่จะ เป็นโทษ อาทิ วาจาอุยงให้แตกแยก วาจา ส่อเสียด นินทาว่าร้าย ฯลฯ	จ.พ.อญ.จตุกก. 21/32/51
45	การไม่กล่าวร้าย	การพัฒนา พฤติกรรม	“การไม่กล่าวร้ายผู้อื่น การไม่ เบียดเบียนผู้อื่น ... นี้คือคำสอน ของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย”	ที.ม. 10/90/51, ๓๗๓	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนาพฤติกรรม นิสิตศึกษามุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษา หลีกเลี่ยงจากการกล่าวร้ายป้ายสีผู้อื่นทั้ง ต่อหน้าและลับหลัง โดยหามูลความจริง มิได้	จ.พ.ที.ม. 10/90/51

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
46	การไม่ก่อเวร	การพัฒนา พฤติกรรม	“จงดูการก่อเวรของคนคู่เวร ทั้งหลาย เพราะฉะนั้น พวกเธออย่า ก่อเวรกับใครๆ แม้กับคนไม่เป็นที่ รักเลย”	ขุ.ชา. 27/43/207, ฯลฯ	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนาพฤติกรรม นิสิตนักศึกษามุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษาไม่ ก่อเวรกับผู้อื่น กล่าวคือไม่ทำให้ผู้อื่น เดือดร้อนเพราะนิสิตนักศึกษาเป็นต้นเหตุ	จ.พ.ขุ.ชา. 27/43/207
47	การไม่แก่งแย่ง	การพัฒนา พฤติกรรม	“... เพราะอรัจฉยะ (ความหวงกัน) เป็นเหตุ บำปอกุศลธรรมเป็นอนก ย่อมเกิดขึ้นจากการถือทอนไม้ การ ถือสัตตรา การทะเลาะ การแก่งแย่ง การวิวาท การพุดขึ้นเสียง ...”	ที.ม. 10/103/61, ที.ม. 10/104/61-62, ฯลฯ	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนาพฤติกรรม นิสิตนักศึกษามุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษา หลีกเลี่ยงจากการแก่งแย่งสิ่งที่เป็น รูปธรรมและนามธรรม อาทิ การแก่งแย่ง ชิงดีชิงเด่นกับบุคคลอื่น เช่น อยากสอบ ได้ที่หนึ่งของห้องเพราะอยากเอาชนะ เพื่อน ก็หาวิธีต่าง ๆ นานาที่จะเอาชนะ ไม่ ว่าจะเป็น การทุจริตในห้องสอบ การ ขโมยสมุดจดคำบรรยายของเพื่อน ฯลฯ	จ.พ.ที.ม. 10/103/61

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
					เหล่านี้ล้วนนำไปสู่ทางเสื่อม นิสิต นักศึกษาต้องเปลี่ยนมุมมองด้านการ แก่งแย่ง เป็นการร่วมมือกันจะเป็น ประโยชน์มากกว่า	
48	การไม่ข่มเหง	การพัฒนา พฤติกรรม	“... ไม่ควรข่มเหง ไม่ควรดูหมิ่น กันและกันในทุกโอกาส ไม่ควร ปรารภนาทุกข์แก่กันและกัน เพราะความโกรธและความแค้น”	ขุ.สุ. 25/6/21, ๗๗๑	เป็นหลักธรรมเพื่อพัฒนาพฤติกรรมนิสิต นักศึกษา นิสิตนักศึกษาไม่ควรข่มเหง ผู้ใด การข่มเหงเป็นลักษณะของคนพาล	จ.พ.ขุ.สุ. 25/6/21
49	การไม่คบคนชั่ว เป็นมิตร	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา	--“การหมกหมุ่นในการคบคนชั่ว เป็นมิตร เป็นอบายมุขแห่งโทษะ ทั้งหลาย” --“คนคบคนเลวก็เลวตาม คนคบ คนเสมอกันย่อมไม่เสื่อมในการ	ที.ปา. 11/247/202, อง.อฎฐก. 23/54/342-343, ขุ.ชา. 27/14/257, ๗๗๑	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนาพฤติกรรม นิสิตนักศึกษามุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษา หลีกเลี่ยงการคบคนชั่วเป็นมิตร นิสิต นักศึกษาต้องมีวิจารณญาณในการคบ เพื่อน การคบคนชั่วเป็นเพื่อนจะทำให้	--จ.ก.อง.อฎฐก. 23/54/342-343 --จ.พ.อง.อฎฐก. 23/54/342-343 --จ.จ.อง.อฎฐก.

ตารางหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่น้อมนำมาเพื่อการพัฒนาจิตนักเรียน

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
		จิตใจ	ไหนๆ การคบคนที่ดีกว่า ย่อม เจริญเร็วพลัน เพราะฉะนั้น จงคบ คนที่ดีกว่าตนเถิด”		นิสิตนักศึกษาถูกชักนำไปสู่ทางชั่วได้ง่าย เช่น ชักชวน ไปเที่ยวกลางคืน ชักชวนดื่ม สุรา สูบบุหรี่ เสพยาเสพติด และชักชวน ให้ประพฤติดนในทางเสื่อมเสียต่างๆ เช่น เล่นการพนัน ค้ายาเสพติด ฯลฯ	23/54/342-343 --ส.ก.อง.อภุชก. 23/54/342-343 --ส.พ.อง.อภุชก. 23/54/342-343 --ส.จ.อง.อภุชก. 23/54/342-343 --ว.ก.อง.อภุชก. 23/54/342-343 --ว.พ.อง.อภุชก. 23/54/342-343 --ว.จ.อง.อภุชก. 23/54/342-343

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
50	การไม่คบคน พาล (อเสวนา พาลานัง)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“การเที่ยวไปคนเดียวประเสริฐกว่า เพราะคุณเรื่องความเป็นสหายไม่ มีในคนพาล บุคคลนั้นพึงเที่ยวไป คนเดียวและไม่ทำบาป”	วิ.ม. 5/464/355, ขุ.ขุ. 25/3/7, ขุ.สุ. 25/262/562, ขุ.ชา. 27/19/303, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนากาย พฤติกรรมและจิตใจของนิสิตนักศึกษา นิสิตนักศึกษาควรเลือกคบเพื่อน โดย พิจารณาประเภทของเพื่อนแล้วเลือกคบ เพื่อนประเภทมิตรแท้ อันได้แก่ มิตรมี อุปการะ มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ มิตร แนะนำประโยชน์ มิตรมีความรักใคร่ และไม่คบมิตรเทียม ได้แก่ มิตรที่ถือเอา แต่ประโยชน์จากผู้อื่นอย่างเดียว มิตรดีแต่ พูด มิตรพูดประจบ มิตรชักนำในทาง เลื่อม ฯลฯ	--จ.ก.วิ.ม. 5/464/355, --จ.พ.วิ.ม. 5/464/355 --จ.จ.วิ.ม. 5/464/355 --ส.ก.วิ.ม. 5/464/355, --ส.พ.วิ.ม. 5/464/355 --ส.จ.วิ.ม. 5/464/355 --ว.ก.วิ.ม. 5/464/355

ตารางหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่น้อมนำมาเพื่อการพัฒนา นิสิตนักศึกษา

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
						5/464/355, --ว.พ.วิ.ม. 5/464/355 --ว.จ.วิ.ม. 5/464/355
51	การไม่ฆ่าสัตว์ (ปาณาติปาตา เวรมณี)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	--“ตถาคตนั้น ตำหนดิเตยฺหการฆ่า สัตว์ประการต่างๆ เป็นอันมาก และกล่าวว่ำ ท่านทั้งหลายจงงด เว้นจากการฆ่าสัตว์” --“สัตว์ทุกประเภท ย่อมสะดุ้งกลัว โทษทัณฑ์ สัตว์ทุกประเภท ย่อม รักชีวิต บุคคลนำตนเข้าไป เปรียบเทียบแล้ว ไม่ควรฆ่าเอง ไม่	วิ.ม. 4/108/172, วิ.จ. 7/311/125, ที.ปา. 11/315/302- 303, ส.สพ. 18/360/409, ๓๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนากาย พฤติกรรมและจิตใจของนิสิตนักศึกษา หลักธรรมนี้มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษาละ ลด เลิก การฆ่า ทำร้ายและเบียดเบียนชีวิต สัตว์ทั้งหลายและผู้อื่นด้วยประการทั้ง ปวง ไม่ทำให้สัตว์และผู้อื่นต้องเสียชีวิต ทุกข์ทรมานจากการกระทำของตน โดย มองว่าสัตว์ทุกตัวและผู้มีชีวิตทุกคนย่อม	--จ.ก.วิ.ม. 4/108/172 --จ.พ.วิ.ม. 4/108/172 --จ.จ.วิ.ม. 4/108/172

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			ควรใช้ให้คนอื่นฆ่า”		ต้องรักตัวกลัวตายเฉกเช่นตัวนิสิต นักศึกษา การไม่ฆ่าสัตว์นี้มีผลต่อการ พัฒนาจิตใจมาก เพราะจะทำให้จิตใจไม่ หยาบกระด้างและเหี้ยมโหด ซึ่งจะส่งผล ให้นิสิตนักศึกษามีพฤติกรรมที่อ่อนโยน อบอุ่น ฟังพาได้ และนำคบหา การ ประพฤติธรรมข้อนี้อย่างเคร่งครัดจะทำ ให้นิสิตนักศึกษาห่างไกลจากเส้นทางนัก ฆ่าหรือฆาตกร และไม่ก่อเวรภัยกับตน และผู้อื่น	
52	การไม่จองเวร	การพัฒนา จิตใจ	“... ในกาลไหนๆ เวนท์ทั้งหลายใน โลกนี้ ย่อมไม่สงบระงับด้วยเวร แต่เวรทั้งหลายย่อมสงบระงับด้วย	วิ.ม. 5/464/354- 355, พ.ช.ชา 27/14/302,	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนานิสิต นักศึกษาในด้านจิตใจ การไม่จองเวรผู้อื่น จะทำให้ช่วงการแก้ไขปัญหิต่างๆ สิ้นลง	จ.จ.วิ.ม. 5/464/354-355

ตารางหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่น้อมนำมาเพื่อการพัฒนาจิตตศึกษา

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนาจิต ตศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			การไม่จองเวร นี้เป็นธรรมเก่า”	๑๗๑	อุปสรรคจากคู่กรณีค่อนข้างมาก นิสิต นักศึกษาที่มีจิตไม่จองเวร แม้เมื่อได้ เผชิญหน้ากับปัญหาใดๆ ก็จะสามารถตัด ช่วงวงจรของปัญหาลงได้ และมีผลต่อ จิตใจนิสิตนักศึกษามาก เพราะผู้คิดจอง เวรจะไม่มีความสุขใจ	
53	การไม่ชอบเที่ยว คุมหรสพ	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม	“การเที่ยวคุมหรสพ เป็นอบายมุข แห่งโกะกะทั้งหลาย”	ที.ปา. 11/247/202, ๑๗๑	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนากายและ พฤติกรรมนิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิต นักศึกษาหลีกเลี่ยงการเที่ยวชมมหรสพ เพราะการไปชมมหรสพ จะทำให้เสีย ทรัพย์ และอาจถูกทำร้ายกายได้โดยไม่ คาดฝัน อาทิ การไปดูการแสดงที่มีผู้คน เข้าชมมาก อาจจะมีคนพาลเข้าชมด้วย ซึ่ง	--จ.ก.ที.ปา. 11/247/202 --จ.พ.ที.ปา. 11/247/202 --ว.ก.ที.ปา. 11/247/202 --ว.พ.ที.ปา.

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
					อาจจะทำให้เกิดการกระทบกระทั่งกันได้ ง่าย และนำไปสู่การเขม่นและชกต่อยกัน ได้ง่าย เป็นต้น	11/247/202
54	การไม่ดื่มสุรา เมรัย (สุราเมรัยมัชฌป มา ทัฏฐานา เวรมณี)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม	“พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ‘นำที่ ดื่มเข้าไปแล้ว ทำให้ความจำได้ หมายรู้วิปริตไปนั้น ควรจะดื่ม หรือ’ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ‘ไม่ควรดื่มเลย พระพุทธเจ้าข้า’” --“สาวกผู้เป็นคฤหัสถ์ไม่ควร ประพฤติกการดื่มน้ำเมา ควรยินดี ชอบใจธรรมคือการงดเว้นการดื่มน้ำ เมานี้ ไม่ควรชักชวนผู้อื่นให้ดื่ม และไม่ควรอนุญาตให้ใครๆดื่ม	วิ.มหา. 2/326/464- 465, วิ.จู. 7/311/125, ขุ.สุ. 25/401- 402/593, ๑๓๑	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนานิสิต นักศึกษาทั้งในทางกายและพฤติกรรม เพราะการดื่มสุราเมรัยจะทำให้ขาดสติ และประกอบอกุศลกรรมได้ง่ายโดยไม่ยั้ง คิด อันจะนำมาซึ่งความเสื่อมและ อันตรายทั้งต่อตนเองและผู้อื่น นิสิต นักศึกษาจึงพึงงดเว้นจากการดื่มสุราเมรัย ถ้างดเว้นได้ก็จะทำให้นิสิตนักศึกษามี บุคลิกภาพและสุขภาพดี เป็นบุคคลที่น่า คบหาและน่าเชื่อถือในสายตาคณะ	--จ.ก.วิ.จู. 1/311/125 --จ.พ.วิ.จู. 7/311/125 --ว.ก.วิ.จู. 1/311/125 --ว.พ.วิ.จู. 7/311/125

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			เพราะรู้ชัดถึงโทษของการดื่ม น้ำเมานั้นว่า มีความบ้าในที่สุด เพราะความเมานั้นเอง คนพาล ทั้งหลายจึงทำบาปต่างๆ ได้ ทั้งยัง ชักชวนคนอื่นๆ ผู้ประมาทให้ทำ อีกด้วย สาวกที่เป็นคฤหัสถ์จึงควร งดเว้นการดื่มน้ำเมา ที่ไม่เป็นบ่อ เกิดแห่งความดี มีแต่ทำให้เป็นบ้า หลงลืม ที่พวกคนปัญญาทึบ ชอบดื่มกันนี้”		ทั่วไป	
55	การไม่ทะเลาะ	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา	--“คนทะเลาะกัน มีเสียงดัง เหมือนกันไปหมด ไม่มีใครเลยจะ รู้สึกตัวว่าเป็นคนพาล”	วิ.ม. 5/464/354- 355, วิ.จ. 6/7/16,	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนาทั้งทางกาย และพฤติกรรมของนิสิตนักศึกษา การไม่ ทะเลาะจะเกิดได้ก็ต่อเมื่อนิสิตนักศึกษา	--จ.ก.วิ.ม. 5/464/354-355 --จ.พ.วิ.ม.

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
		พฤติกรรม	--“ไม่พึงชักชวนกันก่อความ ทะเลาะ”	บุ.ชา. 27/10/302, ฯลฯ	รู้จักอดทนอดกลั้นในอกุศลธรรมต่างๆ ที่มากระทบ การข่มใจไม่โกรธและไม่ ทะเลาะกับผู้อื่น เป็นสิ่งที่หล่อหลอม บุคลิกภาพของนิสิตนักศึกษาให้เป็น บุคคลที่น่าคบหาสมาคม และได้รับความ นับถือจากผู้อื่น การไม่ทะเลาะนี้ หมาย รวมถึงการไม่ชวนผู้อื่นหรือเป็นชวนให้ เกิดการทะเลาะวิวาท ซึ่งจะนำไปสู่การ สูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สิน กลายเป็น บุคคลที่ผู้อื่นไม่อยากคบหาสมาคมด้วย และขาดความน่าเชื่อถือจากกลุ่ม นิสิต นักศึกษาต้องดำรงหลักธรรมนี้อย่าง จริงจัง แล้วจะเกิดแต่สันติสุข ความรัก	5/464/354-355

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
					และสามัคคี ปัญหาสังคมต่างๆที่เกิดจากการทะเลาะวิวาทก็จะหายไป เช่น ปัญหา นิสิตนักศึกษายกพวกเข้าทำร้ายกัน หรือ ยกพวกเข้าทำลายอาคารสถานที่ต่างๆ เป็นต้น	
56	การไม่ทำงานคั่ง ค้าง (อนาคูลา กัม มันตา)	การพัฒนา พฤติกรรม	“... การงานที่ไม่อากูล นี้เป็นมงคล อันสูงสุด”	จ.พ.จ. 25/6/7, จ.ศ. 25/265/562, ฯลฯ	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนาพฤติกรรม นิสิตนักศึกษามุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษา ทำงานใดที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ ลุล่วงตามกำหนดการที่วางไว้ ไม่ทิ้งงาน ไว้ให้ทับถมเพิ่มพูนจนไม่สามารถสะสาง งานเก่าได้ทัน การไม่ทำงานคั่งค้างนี้ให้ ผลดีอย่างมากในการเรียนของนิสิต นักศึกษา เพราะจะทำให้เครียดน้อยลง ใช้	จ.พ.จ. 25/6/7

ตารางหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่น้อมนำมาเพื่อการพัฒนาจิตตศึกษา

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
					เวลาว่างในห้องสมุดมากขึ้น และทำให้ส่ง งานอาจารย์ได้ตามกำหนดเวลา และได้ รับคำสรรเสริญจากอาจารย์	
57	การไม่ทำตนให้ เดือดร้อน	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ --การพัฒนา ปัญญา	“บุคคลผู้ไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่ ทำผู้อื่นให้เดือดร้อนนั้น เป็นผู้ไม่ หิว ดับร้อน เย็นใจ มีตนอัน ประเสริฐ เสวยสุขอยู่ในปัจจุบัน”	ม.ม. 13/105/112, ฯลฯ	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนากาย พฤติกรรม จิตใจ และปัญญานิสิต นักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษามุ่ง กระทำแต่ความดี ไม่ทำตนให้เดือดร้อน จากการกระทำบาปอกุศลธรรมต่างๆ และ ประกอบกรรมดีและรู้จักพิจารณาก่อนจะ ทำอะไร เช่น ในปัจจุบัน โลกกำลังนิยม วัตถุ นิสิตนักศึกษาไม่ควรไหลไปตาม กระแสทุนนิยมจนเป็นทุกข์	--จ.ก.ม.ม. 13/105/112 --จ.พ.ม.ม. 13/105/112 --จ.จ.ม.ม. 13/105/112 --จ.ป.ม.ม. 13/105/112 --ป.ก.ม.ม. 13/105/112

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนาจิต ตศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
						--ป.พ.ม.ม. 13/105/112 --ป.จ.ม.ม. 13/105/112 --ป.ป.ม.ม. 13/105/112
58	การไม่ทำบาป ทั้งปวง (สัพพปาปัสสะ อกรรมัง)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ --การพัฒนา	“การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศล ให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ ผ่องแผ้ว นี้คือคำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้าทั้งหลาย”	ที.ม. 10/90/50, ฯลฯ	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนา กาย พฤติกรรม จิตใจ และปัญญานิสิต นักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษาไม่ทำ บาปอกุศลธรรมทั้งปวง โดยยึดมั่นใน หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็น สำคัญ เช่น ดำเนินชีวิตตามอริยมรรคมี องค์ 8	--จ.ก.ที.ม. 10/90/50 --จ.พ.ที.ม. 10/90/50 --จ.จ.ที.ม. 10/90/50 --จ.ป.ที.ม.

ตารางหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่น้อมนำมาเพื่อการพัฒนาจิตตศึกษา

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
		ปัญญา				10/90/50 --ป.ก.ที.ม. 10/90/50 --ป.พ.ที.ม. 10/90/50 --ป.จ.ที.ม. 10/90/50 --ป.ป.ที.ม. 10/90/50
59	การไม่ทำผู้อื่น ให้เดือดร้อน	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา	--“บุคคลผู้ไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อนนั้น เป็นผู้ ไม่หิว ดับร้อน เย็นใจ มีตนอัน	ม.ม. 13/105/112, ขุ.ชา. 27/179/353, ฯลฯ	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนานิสิต นักศึกษาทุกด้าน มุ่งเน้นให้นิสิต นักศึกษาไม่ทำให้อื่นเดือดร้อนในทุก	--จ.ก.ม.ม. 13/105/112 --จ.พ.ม.ม.

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
		พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ --การพัฒนา ปัญญา	ประเสริฐ เสวยสุขอยู่ในปัจจุบัน” --“นรชนทั้งหลายผู้มีปัญญาจะเป็น ผู้อนุเคราะห์ ย่อมกระทำให้อื่น ปราศจากความเศร้าโศก”		เวลาสถานที่ การกระทำใดๆก็ตามที่เป็น ประโยชน์แก่ตน แต่ทำให้อื่นเดือดร้อน นั้น นิสิตนักศึกษาควรตระหนักว่าเป็น การกระทำที่ไม่สมควร การประพฤติดน ตามหลักคำสอน ของพระพุทธองค์ เป็น การปฏิบัติที่ไม่ทำให้ตนและผู้อื่น เดือดร้อน นิสิตนักศึกษาพึงปฏิบัติอยู่เป็น นิจ	13/105/112 --จ.จ.ม.ม. 13/105/112 --จ.ป.ม.ม. 13/105/112 --ป.ก.ม.ม. 13/105/112 --ป.พ.ม.ม. 13/105/112 --ป.จ.ม.ม. 13/105/112 --ป.ป.ม.ม. 13/105/112

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนาจิต ตปัญญา ศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
60	การไม่ทำร้าย ผู้อื่น	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“ผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่ชื่อว่าเป็น บรรพชิต ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ชื่อ ว่าเป็นสมณะ”	ที.ม. 10/90/50, ฯลฯ	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนา กาน พฤติกรรม และจิตใจ นิตตปัญญาศึกษา มุ่งเน้นให้ นิตตปัญญาศึกษาไม่ทำร้าย ผู้อื่นทั้ง ทางกาย วาจา และใจ เรียนรู้ที่จะอดทน อดกลั้น ต่อสิ่งชั่วร้าย โทสะ นิตตปัญญา ศึกษาที่ฝึกได้เช่นนี้ จะทำให้ มีบุคลิกภาพที่สุ่ม สงบนิ่ง และ มีสติมั่นคงในการแก้ไข สถานการณ์แล้วร้ายให้ดีขึ้น	--จ.ก.ที.ม. 10/90/50 --จ.พ.ที.ม. 10/90/50 --จ.จ.ที.ม. 10/90/50
61	การไม่เที่ยว กลางคืน	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม	--“การหมกมุ่นในการเที่ยวไปตาม ตรอกซอกซอยในเวลากลางคืน เป็นอบายมุขแห่ง โทสะทั้งหลาย” --“การหมกมุ่นในการเที่ยวไปตาม ตรอกซอกซอยในเวลากลางคืน มี	ที.ปา. 11/247/202, ฯลฯ	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนา กายและ พฤติกรรม นิตตปัญญา ศึกษา มุ่งเน้นให้ นิตต ปัญญาศึกษาหลีกเลี่ยงจากการ เที่ยวกลางคืน เช่น การไป เที่ยวในทึบ การไปเที่ยว อาบอบนวด การไปเที่ยวขับ ฯลฯ การ	--จ.ก.ที.ปา. 11/247/202 --จ.พ.ที.ปา. 11/247/202 --ว.ก.ที.ปา.

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			โทษ 6 ประการนี้คือ 1) ชื่อว่าไม่ คุ้มครอง ไม่รักษาคณ 2) ชื่อว่าไม่ คุ้มครอง ไม่รักษานุตรภรรยา 3) ชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษาทรัพย์ สมบัติ 4) เป็นที่สงสัยของคนอื่น ด้วยเหตุต่างๆ 5) มักถูกใส่ร้ายด้วย เรื่องไม่เป็นจริง 6) ทำให้เกิดความ ลำบากมากมายหลายอย่าง”		เที่ยวกลางคืนนอกจากจะทำให้เสียทรัพย์ แล้ว ยังทำให้สุขภาพอ่อนแอ เจ็บป่วยได้ ง่าย เสียเวลา อาจถูกทำร้ายร่างกาย และ ทำให้ผู้อื่นมองในแง่ไม่ดี ฯลฯ	11/247/202 --ว.พ.ท.ป.า. 11/247/202
62	การไม่นินทา	การพัฒนา พฤติกรรม	“... การนินทาและสรรเสริญนี้มีมา นานแล้ว มิใช่เพิ่งมีในวันนี้เท่านั้น คนนั่งอยู่เฉยๆเขาก็นินทา คนพูด มากเขาก็นินทา คนพูดน้อยเขาก็ นินทา ไม่มีใครเลยในโลกนี้ไม่ถูก	จ.พ.ฐ. 25/227/103- 104, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาพฤติกรรม นิสิตนักศึกษา มุ่งมิให้นิสิตนักศึกษา นินทาผู้อื่น การนินทาเป็นพฤติกรรมที่ ไม่ดี คนที่ถูกนินทาก็เสียใจ คนนินทาก็ ถูกตำหนิ	จ.พ.จ.ฐ. 25/227/103-104

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			นินทา”			
63	การไม่ประพฤติ ผิดในกาม (กามเมสุมิจจา รา เวรมณี)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	--“บุคคลผู้ประพฤติผิดในกาม เพราะการประพฤติผิดในกามเป็น ปัจจัย จึงประสบภัยเวรที่เป็นไปใน ปัจจุบันบ้าง ในสัมปรายภพบ้าง เสวยทุกข์โศกนันททางใจบ้าง บุคคลผู้เว้นขาดจากการประพฤติ ผิดในกามแล้ว ย่อมระงับภัยเวรนั้น ได้อย่างนี้” --“การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การ พูดเท็จ และการคบหาภรรยาของ ผู้อื่น เรากล่าวว่าเป็นกรรมเศร้า หมอง บันดาลให้ทั้งหลายย่อมไม่	ส.ม. 19/1024/544, วิ.ม. 4/108/172, ที.ปา. 11/315/302- 303, ชุ.สุ. 25/399/592, ๓๑๓	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมและจิตใจของนิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษาหลีกเลี่ยงการมี เพศสัมพันธ์ที่มีชอบ เช่น การมี เพศสัมพันธ์โดยยังมีได้แต่งงาน การมั่ว สุมทางเพศ เป็นต้น เหล่านี้ล้วนนำมาซึ่ง การติดเชื้อไวรัสเอชไอวีและโรคติดต่อ ทางเพศสัมพันธ์อื่นๆ รวมไปถึงการถูก มองว่าเป็นผู้มักมากในกามคุณและเป็น กลุ่มที่มีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการติดเชื้อเอช ไอวี ซึ่งมีผลเสียทั้งทางกายและจิตใจ นิสิตนักศึกษาจึงไม่ควรหลงใหลมัวเมา	--จ.ก.ส.ม. 19/1024/544, --จ.พ.ส.ม. 19/1024/544 --จ.จ.ส.ม. 19/10240/544 --ว.ก.ส.ม. 19/1024/544, --ว.พ.ส.ม. 19/1024/544 --ว.จ.ส.ม. 19/10240/544

ชื่อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			<p>สรรเสริญเลย” --“สาวกที่เป็นภคหัตถ์ ผู้เข้าใจชัด แจ้ง ควรควนพุดิกรรมอันมิใช่ พรหมจรรย์ เหมือนคนเดินหลัก หลุมถ่านเพลิงที่มีไฟลุกโชน ฉะนั้น แต่เมื่อไม่สามารถประพุดิ พรหมจรรย์ได้ ก็ไม่ควรล่วงเกิน ภรรยาของผู้อื่น”</p>		<p>ในกามคุณ ไม่เที่ยวหญิงค้าประเวณี ไม่มี เพศสัมพันธ์ในวัยเรียน ไม่ลักลอบมี ความสัมพันธ์กันชั่วสาว และอยู่ด้วยกัน ฉันทสามีภรรยาในระหว่างศึกษาเล่าเรียน และมีอายุน้อย นิสิตนักศึกษาควรดำรง หลักธรรมนี้อย่างเคร่งครัด จะได้ไม่เกิด ปัญหาสังคมตามมา อาทิ ตั้งครรภ์ก่อน แต่งงานแล้วไปทำแท้ง นิยมมี เพศสัมพันธ์กับเพื่อนต่างเพศโดยถือว่าเป็น เป็นค่านิยมที่ควรเอามาคุยโอ้อวดกัน ฯลฯ หลักธรรมข้อนี้ นิสิตนักศึกษาพึง สังวรให้มาก เพราะขนบธรรมเนียม ประเพณีไทยแต่ดั้งเดิมนั้น ผู้หญิงต้องรัก</p>	

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
					นวลสงวนตัว และผู้ชายก็นิยมชมชอบ ผู้หญิงที่รักนวลสงวนตัวด้วย	
64	การไม่ปล่อย เวลาให้ล่วงไป	การพัฒนา พฤติกรรม	--“คนผู้เป็นบัณฑิต พึงรีบทำกิจที่ ควรทำในอนาคต ด้วยหวังว่า ใน เวลาที่ทำกิจ ขอกิจที่ควรทำอย่าง ได้เบียดเบียนเรา กิจนั้นย่อมไม่ เบียดเบียนเขาผู้รีบทำกิจที่ควรทำ เช่นนั้น” --“กุลบุตรผู้มีปัญญาควรแผ่ตน รู้ แจ้งชัดถึงประโยชน์ในอนาคตแล้ว ย่อมไม่ให้ประโยชน์แม้น้อยล่วง ไป”	ขุ.ชา. 27/34/379, ขุ.ชา. 27/36/380, ฯลฯ	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนาพฤติกรรม นิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษา ไม่ปล่อยเวลาให้ผ่านไปโดยเปล่า ประโยชน์ รู้จักวางแผนงานที่เป็นกุศล กรรมในอนาคตและดำเนินงานตามแผน ที่วางไว้โดยไม่รีรอ	จ.พ.ขุ.ชา 27/36/380

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
65	การไม่เป็น นักเลงการพนัน	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม	“การหมกมุ่นในการเล่นการพนัน อันเป็นเหตุแห่งความประมาท เป็น อบายมุขแห่งโกธะทั้งหลาย”	ที.ปา. 11/247/202, อง.อภฎก. 23/54/342-343, ฯลฯ	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนากายและ พฤติกรรมนิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิต นักศึกษาหลีกเลี่ยงจากการพนันทั้งปวง ทั้งผู้เล่นการพนัน หรือใช้การพนันเป็น เครื่องประกอบอาชีพ หรือการทำตนเป็น เจ้ามือการพนัน ทำตนเป็นเจ้ามือการ พนัน เป็นมาเฟียในวงการพนัน เช่น เป็น เจ้าของบ่อน เป็นเจ้าโต๊ะพนันฟุตบอล เป็นต้น เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นอบายมุข ผิด กฎหมายและนำไปสู่ทางเสื่อมยศเสื่อม ลาภ	--จ.ก.อง.อภฎก. 23/54/342-343 --จ.พ.อง.อภฎก. 23/54/342-343 --ว.ก.อง.อภฎก. 23/54/342-343 --ว.พ.อง.อภฎก. 23/54/342-343

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
66	การไม่เป็น นักเลงสุรา	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม	“การหมกมุ่นในการเสพของมีน เมาคือสุราและเมรัย อันเป็นเหตุ แห่งความประมาท เป็นอบายมุข แห่งโภคะทั้งหลาย”	ที.ปา. 11247/202, อง.อภฎก. 23/54/342-343, ฯลฯ	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนากายและ พฤติกรรมนิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิต นักศึกษาละเว้นจากการดื่มสุราเมรัย เพราะขาดดื่มสุราจะทำให้ขาดสติ ทำให้ ประมาทและอาจทำให้ทำบาปอกุศล กรรมต่างๆ ได้ง่ายเพราะการประมาทและ ขาดสตินั้น และยังทำให้เสียทรัพย์ มีโรค ง่าย นอกจากนี้การดื่มสุรายังมีผลให้ ประสาทสั่งการช้าลง 30 เปอร์เซ็นต์ ก่อให้เกิดการทะเลาะวิวาท และอุบัติเหตุ ทางรถยนต์ได้ง่าย รวมทั้งทำให้เกิดโรค เช่น โรคพิษสุราเรื้อรัง โรคมะเร็งตับ เป็น ต้น อันจะส่งผลต่อคุณภาพชีวิตระยะยาว	--จ.ก.อง.อภฎก. 23/54/342-343 --จ.พ.อง.อภฎก. 23/54/342-343 --ว.ก.อง.อภฎก. 23/54/342-343 --ว.พ.อง.อภฎก. 23/54/342-343

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
67	การไม่เป็น นักเลงหญิง	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม	“โลกทรพีที่เกิดขึ้นโดยชอบอย่าง นี้ มีทางเจริญ 4 ประการ คือ 1) ไม่ เป็นนักเลงหญิง 2) ไม่เป็นนักเลง สุรา 3) ไม่เป็นนักเลงการพนัน 4) เป็นผู้มิตริดี มีสหายดี มีเพื่อน ดี”	อง.อภฎก. 23/54/342-343, ๑๗๑	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนากายและ พฤติกรรมนิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิต นักศึกษาชาย ไม่ทำตนเป็นคนเจ้าชู้ คบ เพื่อนหญิงหลายคนในเวลาเดียวกัน ซึ่งจะ ทำให้สมาธิและความมุ่งมั่นในการเรียน ลดลง มีความหมกหมุ่นทางเพศมากขึ้น และอาจนำไปสู่ปัญหาการทำแท้งเดือน การติดโรคทางเพศสัมพันธ์ การถูกทำร้าย โดยชายอื่นที่หมายปองหญิงนั้น เป็นต้น	--จ.ก.อง.อภฎก. 23/54/342-343 --จ.พ.อง.อภฎก. 23/54/342-343 --ว.ก.อง.อภฎก. 23/54/342-343 --ว.พ.อง.อภฎก. 23/54/342-343
68	การไม่พูดคำ หยาบ (พรุสาย วาจา เวรมณี)	การพัฒนา พฤติกรรม	“บุคคลควรพูดคำที่ดีงามเท่านั้น ไม่ควรพูดคำที่ชั่วหยาบเลย การพูด คำที่ดีงามเป็นการดี บุคคลย่อม เดือดร้อนเพราะพูดคำชั่วหยาบ”	วิ.ป. 8/324/457, ชุ.ชา. 27/88/37, ๑๗๑	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนาพฤติกรรม นิสิตนักศึกษามุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษาไม่ กล่าวคำหยาบคายในทุกกาลเทศะ รวมถึง คำสบถสาบานต่างๆด้วย เพราะการพูดคำ	จ.พ.วิ.ป. 8/324/457

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
					หยาบจะทำให้ผู้อื่นดูถูกได้ว่าเป็นผู้หยาบ กระด้าง ขาดการศึกษา ขาดการอบรม เลี้ยงดูจากพ่อแม่ นิสิตนักศึกษาจึงไม่ควร พูดคำหยาบใดๆ เลย	
69	การไม่พูดเท็จ (มุสาวาทา เวรมณี)	การพัฒนา พฤติกรรม	--“พระผู้มีพระภาคทรงดำนิการ กล่าวเท็จ ทรงสรรเสริญการงดเว้น จากการกล่าวเท็จ โดยประการ ต่างๆ” --“บุคคลผู้พูดเท็จ เพราะการพูด เท็จเป็นปัจจัย จึงประสบภัยเวรที่ เป็นไปในปัจจุบันบ้าง ใน สัมปรายภพบ้าง เสวยทุกข์โศกนัส ทางใจบ้าง บุคคลผู้เว้นขาดจากการ	วิ.ม. 4/206/323- 324, ม.ม. 13/108/119, ส.ม. 19/1024/544, อ.จ.จตุกก. 21/64/108, ๑๓๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาพฤติกรรม นิสิตนักศึกษา นิสิตนักศึกษาพึงหลีกเลี่ยง การกล่าววาจาที่ไม่จริง โดยเฉพาะนิสิต นักศึกษาที่เป็นผู้นำ ไม่ควรกล่าวเท็จ เนื่องๆ เพราะจะทำให้ขาดความน่าเชื่อถือ และขาดการขำเกรงจากเพื่อนร่วมงาน อัน จะนำไปสู่การวินิจฉัยสั่งการและการ ตัดสินใจที่ไม่ได้รับความร่วมมือจาก เพื่อน การพูดโกหกเพื่อให้ตนเองและ	--จ.พ.วิ.ม. 4/206/323-324

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			พูดเท็จแล้ว ย่อมระงับภัยเวรนั้นได้ อย่างนี้”		พวกฟ้องได้ประโยชน์ หรือพูดโกหก เพื่อให้ผู้อื่นขัดแย้งกัน ฯลฯ จะทำให้นิสิต นักศึกษาเป็นบุคคลที่ผู้อื่นไม่ไว้วางใจ และไม่ให้การนับถือ	
70	การไม่พูดเพื่อ เจ้อ (สัมผัปปลาปา เวรมณี)	การพัฒนา พฤติกรรม	“ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่าง เดียวไม่มีความเสื่อมเลย ตราบ เท่าที่ภิกษุยังเป็นผู้ไม่ชอบการ พูดขุย ไม่ยินดีการพูดขุย ไม่หมั่น ประกอบความเป็นผู้ชอบการ พูดขุย” “วจีพุทฺธิ ๔ ประการ ... คือ ๑) มุสาวาท พูดเท็จ ๒) ปิสุณวาจา (พูด ต่อเสียด) ๓) ผรุสวาจา (พูดคำ	ที.ม. 10/137/83, อง.จตุกก. 21/148/212, ฯลฯ	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนาพฤติกรรม นิสิตนักศึกษามุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษา กล่าวแต่คำพูดที่มีสาระ เป็นถ้อยคำที่มี ความน่าเชื่อถือ และเป็นประโยชน์แก่กุล ตนเองและผู้อื่น	จ.พ.ที.ม. 10/137/83

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			หยาบ) 4) สัมผัสปลาปะ (พูดเพื่อ เจ้อ)”			
71	การไม่พูด ต่อเสียด (อปีสุณาวาจา)	การพัฒนา พฤติกรรม	“วจีทุจริต 4 ประการ ... คือ 1) มุสาวาท พูดเท็จ 2) ปิสุณาวาจา (พูดต่อเสียด) 3) ผรุสวาจา (พูดคำ หยาบ) 4) สัมผัสปลาปะ (พูดเพื่อ เจ้อ)”	อง.จตุกก. 21/148/212, อง. จตุกก. 21/149/212, ๗๗	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรม นิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษา หลีกเลี่ยงจากการกล่าววาจาต่อเสียดถาก ถางเยาะเย้ยผู้อื่นให้เจ็บช้ำใจ เสียใจ เพราะคำกล่าวต่อเสียด การไม่พูด ต่อเสียดจะส่งผลให้นิสิตนักศึกษามี พฤติกรรมที่น่าไว้วางใจ	จ.พ.อง.จตุกก. 21/149/212
72	การไม่เพ่งโทษ ผู้อื่น	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	--“พระผู้มีพระภาคทรงห้ามการ กล่าวให้ผู้อื่นเพ่งโทษ ...” --“ผู้ที่คอยแต่สอดส่ายหาโทษคน อื่น คอยเพ่งโทษอยู่เนื่องนิตย์ จะมี	วิ.มหา. 2/104/288, อง.อฏฐก. 23/27/272, บุ.ธ. 25/253/111,	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาพฤติกรรม และจิตใจนิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิต นักศึกษาไม่เพ่งจุดไม่ดีของผู้อื่น คอย จับผิดผู้อื่น ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ไม่ดี	--จ.ก.วิ.มหา. 2/104/288 --จ.จ.วิ.มหา. 2/104/288

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			อาสาะพอกพูนยิ่งขึ้น และห่างไกล จากความสิ้นอาสาะโดยแท้” --“บัณฑิตมีการไม่เพ่งโทษผู้อื่น เป็นกำลัง”	๑๗๑		
73	การไม่ลักทรัพย์ (อทินนาทานา เวรมณี)	การพัฒนา พฤติกรรม	--“การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การ พูดเท็จ และการคบหาภรรยาของ ผู้อื่น เรากล่าวว่าเป็นกรรมเศร้า หมอง บัณฑิตทั้งหลายย่อมไม่ สรรเสริญเลย” --“พระสมณ โคดมทรงละเว้นขาด จากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขา ไม่ได้ให้ รับเอาแต่ของที่เขาให้ มุ่งหวังแต่ของที่เขาให้ ไม่ทรงเป็น	วิ.ม. 4/108/172, วิ.จู. 7/311/125, ที.สี. 9/8/3, ที.ปา. 11/315/302- 303, ส.สพ.า. 18/360/409, ๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรม นิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษามี ความซื่อสัตย์สุจริต ไม่ลักขโมยหรือเข้า ครอบครองสิ่งต่างๆ โดยที่เจ้าของสิ่งนั้น มิได้อนุญาต รวมทั้งไม่คดโกงและ คอร์รัปชันใดๆ เช่น ไม่ทุจริตในการสอบ ไม่ทำสำเนารายงานของเพื่อนมาส่ง อาจารย์ เป็นต้น ถ้าผดุงหลักธรรมนี้อย่าง เคร่งครัด นิสิตนักศึกษาก็จะเป็นบุคคลที่	--จ.พ.วิ.ม. 4/108/172

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			ขโมย เป็นคนสะอาดอยู่”		มีความน่าเชื่อถือสูง ถ้าเป็นผู้นำก็จะเป็น ผู้นำที่มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่คอร์รัปชั่น	
74	การไม่เล่นการ พนัน	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม	--“การหมกมุ่นในการเล่นการพนัน อันเป็นเหตุแห่งความประมาท เป็น อบายมุขแห่งโศกะทั้งหลาย” --“การหมกมุ่นในการเล่นการพนัน อันเป็นเหตุแห่งความประมาท มี โทษ 6 ประการนี้ 1) ผู้ชนะยอมก่อ เวร 2) ผู้แพ้ย่อมเสียทรัพย์ที่เสีย ไป 3) เสียทรัพย์ทันตาเห็น 4) ถ้อย คำที่เป็นพยานในศาล ก็เชื่อถือไม่ ได้ 5) ถูกมิจอำมาตย์ดูหมิ่น 6) ไม่มี ใครประสงคจะแต่งงานด้วย ...”	ที.ปา. 11/247/202, ที.ปา. 11/251/204, อง.อภฐก. 23/54/342-343, ฯลฯ	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนากายและ พฤติกรรมนิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิต นักศึกษาไม่เล่นการพนันทุกชนิด เพราะ การพนันทำให้เสียทรัพย์ ทำให้เกิดการ ก่อเวรและนำไปสู่การประกอบ อาชญากรรมได้ง่าย	--จ.ก.ที.ปา. 11/247/202 --จ.พ.ที.ปา. 11/247/202 --ว.ก.ที.ปา. 11/247/202 --ว.พ.ที.ปา. 11/247/202

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
75	การยกโทษ/ การ ให้อภัย	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	--“เมื่อพวกท่านขอโทษอยู่ หาก บุคคลใดไม่ยอมยกโทษให้ ยังมี ความโกรธอยู่ภายใน มีความแค้น เคืองหนัก บุคคลนั้น ชื่อว่าข่มผูก เวร เราไม่ชอบใจเวรนั้น จึงยกโทษ ให้แก่ท่านทั้งหลาย” --“...น้องหญิง เอาเถิด การที่เธอได้ ทำผิดไปเพราะ ความโง่เขลาเบา ปัญญา ที่ได้กระทำอย่างนี้ เพราะ เหตุที่เห็นความผิดเป็นความผิด แล้วแก้ไขให้ถูกต้อง ข้อนั้นอาตมา ยอมรับ เพราะการที่บุคคลเห็น ความผิดเป็นความผิดแล้วและ	ส.ส. 15/35/47, วิ.มหา. 2/55/242, วิ.มหา. 2/55/242, วิ.มหา. 5/380/265, ฯลฯ	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนานิสิต นักศึกษาในด้านการพัฒนาพฤติกรรม และจิตใจ นิสิตนักศึกษาต้องเรียนรู้ที่จะ ยกโทษให้แก่ผู้อื่นที่กระทำผิดต่อนิสิต นักศึกษา การยกโทษนั้นจะทำให้ นิสิต นักศึกษาเป็นผู้ที่มีจิตใจสูง ไม่ผูกโกรธ รู้จักให้อภัยผู้อื่น และ นิสิตนักศึกษาจะ เป็นผู้ที่มีความสบายใจ เพราะไม่ผูกโกรธ หรือแค้นเคืองใคร และทำให้ผู้ที่ได้รับ การยกโทษสบายใจด้วย	--จ.พ.ส.ศ. 15/35/47 --จ.จ.ส.ศ. 15/35/47

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			<p>สำรวมต่อไป นี้เป็นความเจริญในวินัยของพระอริยะ ...”</p> <p>--“เอาเถิดภิกษุทั้งหลาย การที่พวกเธอทั้งหลาย ได้กระทำความผิด เพราะความโง่เขลาปัญญา ...ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุที่พวกเธอเห็นความผิดเป็นความผิดแล้วแก้ไขให้ถูกต้อง ข้อนั้นเราขอมรับ เพราะ เพราะการที่บุคคลเห็นความผิดเป็นความผิดแล้วและสำรวมต่อไป นี้เป็นความเจริญในวินัยของพระอริยะ ...”</p>			

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
76	การยกย่อง	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	--“ผู้ใดยกย่องนับถือมารดาบิดา สมณะ และพรหมณ์ในเรือนของ ตน ผู้เช่นนี้นั้นหลังจากตายไป ทอดทิ้งกายไว้ในโลกนี้แล้ว ย่อม ไปสู่สุคติเหมือนธรรมเทพบุตรขึ้น รถขับไป” --“พรหมทัตมานพ ... กล่าวยกย่อง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ หลายอย่าง”	ที.สี. 9/2/1, ขุ.ชา 27/36/360, ๗๗๑	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนาพฤติกรรม และจิตใจนิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิต นักศึกษาระงับกามในการยกย่องผู้อื่น โดยเฉพาะบิดามารดา ครูอาจารย์ และผู้ ทรงศีล หลักธรรมนี้ยังมุ่งเน้นให้นิสิต นักศึกษากล่าวยกย่องผู้อื่นที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ และเป็นผู้ประกอบคุณงาม ความดีเพื่อชาติบ้านเมือง อาทิ การ เสียสละของทหารตำรวจและพลเรือนใน สถานการณ์ต่างๆ อาทิ การป้องกัน ดินแดน การอาสา สมัครบรรเทาสาธารณ ภัย การได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติจาก องค์กรต่างๆทั้งในและต่างประเทศ เป็น	--จ.พ.ขุ.ชา 27/36/360 --จ.จ.ขุ.ชา 27/36/360

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
					ต้น รวมทั้งการกล่าวชมเชยเมื่อเห็นว่า บุคคลนั้นทำดี	
77	การยอมรับผิด	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันได้ กระทำความผิด เพราะความโง่ เขลาเบาปัญญา ...”	วิ.จ. 7/267/47, ๓๗๓	เป็นหลักธรรมสำคัญในการพัฒนา พฤติกรรมและจิตใจนิสิตนักศึกษา นิสิต นักศึกษา ควรมีคุณสมบัติของการยอมรับ ผิด และพยายามไม่ทำความผิดอีก พระ พุทธองค์ทรงให้อภัยผู้ที่ทำความผิดแล้ว รู้ตัว และสำรวมระวังเพื่อไม่ทำความผิด อีก หลักธรรมนี้ เกี่ยวโยงกับการไม่เยาะ เย้ยผู้ทำความผิด เพราะผู้กระทำความผิดเมื่อ รู้ตัว เขาจะพยายามปรับปรุงตัวได้ ทางที่ดี สำหรับผู้หวังดีคือ ควรชี้ให้เห็นว่าเขา ทำผิด และแนะนำให้ปรับปรุงแก้ไข	--จ.พ.วิ.จ. 7/267/47 --จ.จ.วิ.จ. 7/267/47

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
78	การรักษาทรัพย์	การพัฒนา พฤติกรรม	“คฤหัสถ์ในตระกูล ผู้สามารถ ครั้น รวบรวมโภคทรัพย์ได้อย่างนี้แล้ว พึงแบ่งโภคทรัพย์ออกเป็น 4 ส่วน คือ ส่วนหนึ่งใช้สอย สองส่วนใช้ ประกอบงาน ส่วนที่สี่เก็บไว้ด้วย หมายใจว่าจะใช้ในยามมี อันตราย...”	ที.ปา. 11/265/211, ๑๗๑	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนาพฤติกรรม นิสิตนักศึกษามุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษา ตระหนักในสิทธิการเป็นเจ้าของทรัพย์ที่ หามาได้ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และมุ่ง รักษาทรัพย์ของตนด้วยความไม่ประมาท	จ.พ.ที.ปา. 11/265/211
79	การรักษาไมตรี	การพัฒนา พฤติกรรม	“พวกข้าพระองค์ยังพร้อมเพรียง กัน ร่วมใจกัน ไม่ทะเลาะกัน เป็น น้ำหนึ่งใจเดียวกัน คุณงามเสดกับน้ำ มองหน้ากันด้วยความชื่นบานอยู่”	วิ.ม. 5/466/357- 358, ๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาพฤติกรรม นิสิตนักศึกษา นิสิตนักศึกษาควรรู้จัก รักษาไมตรีและมีความสมัครสมาน สามัคคี เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งจะ นำไปสู่การกระทำใดๆ ได้อย่างประสพ ผลสำเร็จ คิดและทำไปในทิศทางเดียวกัน	--จ.พ.วิ.ม. 5/466/358

ตารางหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่น้อมนำมาเพื่อการพัฒนาจิตตปัญญาศึกษา

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนาจิต ตปัญญา ศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
					ก็จะสามารถบรรลุเป้าหมาย และทำให้อองค์การประสบผลสำเร็จได้โดยง่าย	
80	การรักษาศีล	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	--“ภิกษุเมื่ออาศัยศีล ดำรงอยู่ในศีล เจริญอริยมรรคมีองค์ 8 ทำ อริยมรรคมีองค์ 8 ให้มาก ย่อมถึง ความเจริญงอกงามไปพลุลักษณ์ใน ธรรมทั้งหลาย” --“สาวกที่เป็นคฤหัสถ์ไม่ควรฆ่า สัตว์ไม่ควรลักทรัพย์ไม่ควรพูด เท็จไม่ควรดื่มน้ำเมา ควรงดเว้น จากเมถุนที่เป็นความประพฤติน่า ประเสริญ”	ลั.ม. 19/150/80, ขุ.สุ. 25/403/593, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนากาย พฤติกรรม และจิตตปัญญา มุ่ง ให้นิสิตนักศึกษารักษาศีลอยู่เป็นนิจ อย่าง น้อยควรรักษาศีล 5 เมื่อนิสิตนักศึกษามี ศีลคอยกำกับพฤติกรรม ก็จะมีพฤติกรรม ที่ดีงาม และศีลจะเป็นฐานให้เจริญกุศล กรรมต่างๆ ได้มาก	--จ.ก.ส.ม. 19/150/80 --จ.พ.ส.ม. 19/150/80 --จ.จ.ส.ม. 19/150/80 --ว.ก.ส.ม. 19/150/80 --ว.พ.ส.ม. 19/150/80 --ว.จ.ส.ม.

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
						19/150/80
81	การรู้จัก กาลเทศะ	การพัฒนา พฤติกรรม	--“ ท่านพระสารีบุตร... เข้าไปเฝ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ ครั้งถึงแล้วได้ถวายบังคมพระผู้มี พระภาคแล้วนั่งลง ณ ที่สมควร ท่านพระสารีบุตร ผู้นั่งอยู่ ณ ที่ สมควรแล้ว ได้กราบทูล พระผู้มี พระภาคเจ้าดังนี้ว่า ....” --“ท่านอนาถบิณฑิกคหบดี ได้นำ ของเคี้ยว ของฉันอันประณีต ประเคนภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้า เป็นประธานด้วยตนเอง จนกระทั่ง พระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จแล้ว	วิ.มหา. 1/17/10, วิ.มหา. 1/18/10-11, วิ.มหา. 1/241/17, ฯลฯ	การรู้จักกาลเทศะเป็นหลักธรรมสำคัญ สำหรับพัฒนาพฤติกรรมนิสิตนักศึกษา ให้ปฏิบัติสิ่งต่างๆ ถูกเวลาและสถานที่ ระลึกว่าเวลาใดสถานที่ใดควรประพฤติ ตนเช่นใด เช่นการเข้าพบอาจารย์ในเวลา และสถานที่ที่เหมาะสม การไม่เข้าชั้น เรียนสาย แต่งเครื่องแบบนิสิตนักศึกษา อย่างถูกระเบียบ และไม่พูดคุยกันในชั้น เรียน ฯลฯ	จ.พ.วิ.มหา. 1/18/10-11

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			ทรงห้ามภักตอาหารแล้ว ละพระ หัตถ์จากบารต จึงนั่งเฝ้าอยู่ ณ ที่ สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระ ภาคดังนี้ว่า ‘พระพุทธเจ้าข้า ขอ พระผู้มีพระภาคพร้อมภิกษุ สงฆ์ จงทรงรับนิมนต์ไปอยู่จำ พรรษา ณ กรุงสาวัตถีของ ข้าพระพุทธเจ้าเถิด’”			
82	การเลี้ยงชีพชอบ (สัมมาอาชีวะ)	การพัฒนา พฤติกรรม	--“อริยมรรคมีองค์ 8 นี้แหละคือ ... 5. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ)” --“ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิด ก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ละ มิจนอาชีวะแล้ว ดำรงชีวิตอยู่ด้วย	วิ.ม. 4/13/21, วิ.ม. 4/14/22, ที.ม. 10/329/258, ที.ปา. 11/240/196, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาพฤติกรรม นิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษา เว้นจากการประกอบอาชีพทุจริต (มิจลาชีพ) ประกอบแต่อาชีพที่สุจริต เท่านั้น มิจริยธรรมในวิชาชีพ ไม่ใช่	จ.พ.วิ.ม. 4/13/21

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			สัมมาอาชีวะ คือเว้นขาดจากการ โกงด้วยตาชั่ง การโกงด้วยของ ปลอม การโกงด้วยเครื่องตวงวัด การรับสินบน การล่อลวง การ ตลบตะแลง การตัด(อวัยวะ) การ ฆ่า การจองจำ การตีชิงวิ่งราว การ ปล้น และการชู้กรร โชก”		วิชาชีพเพื่อเอารัดเอาเปรียบผู้อื่น	
83	การวางตน สม่ำเสมอ (สมานัตตตา)	การพัฒนา พฤติกรรม	“ทาน เปยยวัชชะ อัตถจริยาในโลก นี้ และสมานัตตตาในธรรมนั้นๆ ตามสมควร สังคหธรรมเหล่านี้แล ช่วยอุ้มชูโลก เหมือนลิ้มสลักที่ยึด กุมรถซึ่งแล่นไปไว้ได้ฉะนั้น”	อง.จตุกก. 21/32/51, อง.จตุกก. 21/256/373, ๓๗๓	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรม ของนิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิต นักศึกษาวางตนให้เสมอต้นเสมอปลาย ต่อผู้อื่น เช่น ประพฤติดี กล่าววาจาสุภาพ สม่ำเสมอ	จ.พ.อง.จตุกก. 21/32/51

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
84	การศึกษาธรรม	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ --การพัฒนา ปัญญา	“ถ้าเช่นนั้น เธอผู้มีปัญญารักษาตน มีสติ จงทำความเพียรในที่นี้แล บุคคลได้ฟังเสียงจากที่นี้แล้ว ฟัง ศึกษาธรรมเป็นเหตุดับกิเลสเพื่อ ตน”	ขุ.สุ. 25/1069/754, ขุ.จู. 30/87/19, ขุ.จู. 30/31/158, ฯลฯ	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนา พฤติกรรม จิตใจ และปัญญาของนิสิต นักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษาได้มี โอกาสศึกษาธรรมอย่างจริงจังสม่ำเสมอ ทั้ง จากการอ่าน การฟัง การเข้าร่วมปฏิบัติ ธรรม เป็นต้น	--ป.ก.ขุ.สุ. 25/1069/754 --ป.พ.ขุ.สุ. 25/1069/754 --ป.จ.ขุ.สุ. 25/1069/754 --ป.ป.ขุ.สุ. 25/1069/754
85	การสงเคราะห์ (สังคหะ)	การพัฒนา พฤติกรรม	--“พละ 4 ประการ คือ 1) ปัญญา พละ (กำลังคือปัญญา) 2) วิริยพละ (กำลังคือวิริยะ) 3) อนวัชชพละ (กำลังคือกรรมที่ไม่มีโทษ) 4) สังคหพละ (กำลังคือการ	วิ.ม. 4/67/88-92, วิ.ม. 4/163/244, อง.จตุกก. 21/153- 154/215, อง.จตุกก.	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรม นิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษาได้ ฝึกสงเคราะห์ผู้อื่น อาทิ การเลี้ยงดูบิดา มารดา การตอบแทนผู้มีพระคุณ การให้ ความช่วยเหลือทั้งทางการเงินและสิ่งของ	จ.พ.อง.จตุกก. 21/153-154/215

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			สงเคราะห์” --“อุปัชฌาย์ ฟังสงเคราะห์ อนุเคราะห์สัทธวิहारิกด้วยอุทเทศ ปริปุจฉาโอวาท และอนุศาสน์”	21/155/216, ๗๗๗	เพื่อผู้ด้อยโอกาส การเข้าร่วมกิจกรรมค่าย อาสาพัฒนาชนบท เป็นต้น นิสิต นักศึกษาพึงให้การช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น โดยไม่หวังผลตอบแทน	
86	การสงเคราะห์ ญาติ (ญาติกานัญญ สังค โห)	การพัฒนา พฤติกรรม	“... การสงเคราะห์ญาติ ... นี้เป็น มงคลอันสูงสุด”	ขุ.ขุ. 25/7/7, ขุ.สุ. 25/266/562, ๗๗๗	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนาพฤติกรรม นิสิตนักศึกษามุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษาได้ แสดงความเอื้อเฟื้อ เพื่อแม่แก่ญาติที่ขอ ความช่วยเหลือมา การสงเคราะห์ญาติ อาจทำได้โดยการให้เงิน สิ่งของ คำแนะนำที่ดีๆ การไปเยี่ยมเยียนหาผู้ อย่างสม่ำเสมอ และกำลังใจ ถ้านิสิต นักศึกษาทำได้เช่นนี้ จะทำให้เป็นที่รักใน หมู่ญาติ และญาติๆก็ยินดีจะช่วยเหลือ	จ.พ.ขุ.ขุ. 25/7/7

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
					เกื้อกูลเมื่อนิสิตนักศึกษาประสบกับ ปัญหาใดๆในชีวิต	
87	การสนทนา ธรรมตามกาล (กาเลนะ ัมม สากัจฉา)	การพัฒนา ปัญญา	“... การสนทนาธรรมตามกาลนี้ เป็นมงคลอันสูงสุด”	อง.จตุกก. 21/147/211, ขุ.ขุ. 25/10/8, ขุ.สุ. 25/269/562, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาปัญญา นิสิต นักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษาได้มี โอกาสเข้าพบและสนทนาธรรมกับผู้รอบ รู้ทั้งหลาย อาทิ พระเถระ นุเถระ ครู อาจารย์ ผู้เชี่ยวชาญทางธรรม เป็นต้น การได้สนทนาธรรมตามกาลนี้ จะทำให้ นิสิตนักศึกษาได้ความรู้ทางธรรมเพิ่มเติม และมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนความรู้ทาง ธรรมกับผู้อื่นด้วย นอกจากนี้ยังได้พบ แนวทางบางประการในการแก้ไขและ ตัดสินใจปัญหาได้	--ป.ป.อง.จตุกก. 21/147/211 --ว.ป.อง.จตุกก. 21/147/211

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
88	การสมาคมกับ สัตบุรุษ (สัปปริสตุปัสส ยะ)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ --การพัฒนา ปัญญา	“ข้าวเปลือก ทรัพย์ ยศ ชื่อเสียง และความสุข ย่อมหลังไหลมาสู่ นรชน ผู้อยู่ในถิ่นที่ดี ผูกไมตรีกับ อริยชน สมบูรณ์ด้วยการตั้งตนไว้ ชอบ ได้ทำความดีไว้ก่อนแล้ว”	ที.ปา. 11/311/286, อง.จตุกก. 21/31/50, อง.จตุกก. 21/248/368, อง.จตุกก. 21/249/368, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนากาย พฤติกรรม จิตใจ และปัญญาของนิสิต นักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษา มี โอกาสคบหาสมาคมกับคนดี เพราะคนดี มักจะชักพาไปในทางที่ดี ไม่นำทางไปสู่ อบายมุข การคบหาคนดีจะไม่ให้ ผลทางลบเลยแม้แต่น้อย แต่กลับจะได้สิ่ง ที่ดีเป็นประโยชน์	--จ.ก.อง.จตุกก. 21/31/50 --จ.พ.อง.จตุกก. 21/31/50 --จ.จ.อง.จตุกก. 21/31/50 --จ.ป.อง.จตุกก. 21/31/50 --ส.ก.อง.จตุกก. 21/31/50 --ส.พ.อง.จตุกก. 21/31/50 --ส.จ.อง.จตุกก.

ตารางหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่น้อมนำมาเพื่อการพัฒนาจิตนักศึกษา

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
						21/31/50 --ส.ป.อ.จตุกก. 21/31/50 --ว.ก.อ.จตุกก. 21/31/50 --ว.พ.อ.จตุกก. 21/31/50 --ว.จ.อ.จตุกก. 21/31/50 --ว.ป.อ.จตุกก. 21/31/50

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
89	การสรรเสริญ	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	--“ผู้สรรเสริญ ผู้ที่เขาสรรเสริญ และผู้ที่ได้รับการสรรเสริญแล้ว ปรารถนาความเพียรให้อิ่งขึ้นไป ทั้งหมดจะประสบบุญเป็นอันมาก” --“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มิใครเล่าที่ ฟังธรรมของพระผู้มีพระภาคแล้ว จะไม่ปลื้มใจ แม้ข้าพระองค์ได้ฟัง ธรรมของพระผู้มีพระภาคเองแล้ว ก็ยังปลื้มใจเป็นอย่างมาก ข้าแต่ พระ องค์ผู้เจริญ ภายตของพระผู้มี พระภาคชัดเจนไปเพราะยิ่งนัก ข้าแต่ พระ องค์ผู้เจริญ ภายตของพระผู้มี พระภาคชัดเจนไปเพราะยิ่งนัก พระ	ที.ปา. 11/168/128, ที.สี. 9/404/173, ๑๗๑	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนาพฤติกรรม และจิตใจนิสิตนักศึกษามุ่งเน้นให้นิสิต นักศึกษารู้จักกล่าวสรรเสริญคุณงาม ความดีของผู้อื่น ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการโดย ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง นิสิตนักศึกษาควรมี โอกาสมีส่วนร่วมในการสรรเสริญผู้ที่ สมควรได้รับการสรรเสริญ อาทิ สรรเสริญในทักษะอันยอดเยี่ยมในเชิง กีฬาของนักกีฬาที่ได้รับเหรียญรางวัลจาก การแข่งขันกีฬาโอลิมปิก การสรรเสริญ วีรบุรุษ เป็นต้น	--จ.พ.ที.ปา. 11/168/128 --จ.จ.ที.ปา. 11/168/128

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			ผู้มีพระภาคทรงประกาศธรรมแจ่ม แจ้งโดยประการต่างๆ เปรียบ เหมือนบุคคฺลหงายของทีกว่่า เปิด ของทีปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในทีมืดโดยตั้งใจ ว่่า ผู้มีตาดิจักเห็นรูปได้ ข้า พระองค์นี้ขอถึงพระผู้มีพระภาค พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์ เป็นสรณะ”			
90	การให้ (ทาน)	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“สตรีใดเมื่อให้ข้าวและน้ำก็เบิก บานใจ มีศีล เป็นสาวิกาของพระ สุคต ครอบงำความตระหนี่ ให้ ทานซึ่งเป็นหนทางสวรรค์ เป็น	วิ.ม. 5/351/224- 225, ที.ปา. 11/305/269, ที.ปา. 11/210/170-	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนานิสิต นักศึกษาด้านการพัฒนาพฤติกรรม และจิตใจ นิสิตนักศึกษาควหมั่นให้ทาน ในรูปแบบต่างๆ อาทิ การบริจาค	--จ.พ.วิ.ม. 5/351/224-225 --จ.จ.วิ.ม. 5/351/224-225

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนาจิต ตศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			เครื่องบรรเทาความโศก นำสุขมาให้ ....”	171, ๑๗๑	ทรัพย์สิ้น การให้วิเวกแทนแก่ผู้ที่ยังไม่รู้ การบริจาคโลหิต และสรีระ เป็นต้น รวมถึงการให้อภัย เหล่านี้จะนำมาซึ่งความสุขความเป็นที่รัก และนำมาซึ่งความสงบเย็นทั้งกายและใจ ทั้งนี้ การให้ธรรมเลิศกว่าการให้ทั้งหลาย	
91	การให้ส่วนบุญ (การอุทิศ ทักษิณา)	การพัฒนา จิตใจ	“บัณฑิตอยู่ในที่ใด เลี้ยงดูท่านผู้มี ศีล ผู้สำรวจ ประพฤติพรหมจรรย์ ในที่ที่ตนอยู่นั้น ฟังอุทิศทักษิณา แก่เหล่าเทวดา ผู้สถิตย์อยู่ในที่นั้น เทวดาเหล่านั้นอันเขาบูชาแล้ว ย่อมบูชาตอบ อันเขานับถือแล้ว ย่อมนับถือเขาตอบ จากนั้นย่อม	ที.ม. 10/153/97, ๑๗๑	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนาจิตเจตนา จิตตศึกษา มุ่งเน้นให้จิตตศึกษาได้มี โอกาสบำเพ็ญคุณงามความดี และรู้จัก อุทิศส่วนบุญแก่ผู้อื่น เพื่อให้ผู้อื่นได้รับ บุญกุศลด้วย	จ.จ.ที.ม. 10/153/97

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			อนุเคราะห์บัณฑิตนั้นเป็นตอบ แทน ดุจมารดาอนุเคราะห์บุตรผู้ เกิดแต่อก ดังนั้น ผู้ที่เทวดา อนุเคราะห์แล้วย่อมพบเห็นแต่สิ่งดี เจริญทุกเมื่อ”			
92	การอนุเคราะห์	การพัฒนา พฤติกรรม	“ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อ ประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ ทวยเทพและมนุษย์”	วิ.ม. 4/32/40, ๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาพฤติกรรม นิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษามี โอกาสอนุเคราะห์ผู้อื่น เพื่อให้ผู้อื่นได้รับ ประโยชน์และมีความสุข	จ.พ.วิ.ม. 4/32/40
93	การอนุเคราะห์ มิตร	การพัฒนา พฤติกรรม	--“... กุลบุตรพึงบำรุงมิตรสหายผู้ เป็นทิศเบื้องซ้ายโดยหน้าที่ 5 ประการคือ 1) การให้ (การแบ่งปัน	วิ.ม. 4/32/40, ที.ปา. 11/270/214- 215, ๑๗๑	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนาพฤติกรรม นิสิตนักศึกษามุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษาได้ มีโอกาสสงเคราะห์เพื่อน เป็นการเกื้อกูล	จ.พ.ที.ปา. 11/270/214-215

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			<p>สิ่งของให้ 2) กล่าววาจาเป็นที่รัก 3) ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ 4) วางตนสม่ำเสมอ 5) ไม่พุดจา หลอกลวงกัน” --“มิตรสหายผู้เป็นทิศเบื้องซ้าย กุลบุตรบำรุงโดยหน้าที่ 5 ประการ นี้แล ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรด้วย หน้าที่ 5 ประการ คือ 1) ป้องกัน มิตรผู้ประมาทแล้ว 2) ป้องกัน ทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว 3) เมื่อมีภัยก็เป็นที่พักพิงได้ 4) ไม่ ละทิ้งในยามอันตราย 5) นับถือ ตลอดถึงวงศ์ตระกูลของมิตร”</p>		<p>กันและกัน อาทิ ช่วยทบทวนบทเรียนให้ เพื่อนในกรณีที่เพื่อนไม่เข้าใจในบทเรียน ให้คำแนะนำที่ดีแก่เพื่อนในเรื่องต่างๆ ช่วยเหลือด้านการเงินและทรัพย์สินแก่เพื่อน ตามสมควรเมื่อเพื่อนประสบภัยน้ำท่วม ไฟไหม้ โคลนถล่ม ธรณีพิบัติ ฯลฯ</p>	

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			--“ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริก ไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อ ประโยชน์แก่อุตุล และความสุขแก่ ทวยเทพและมนุษย์”			
94	การอนุโมทนา	การพัฒนา จิตใจ	“พระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนา เสวยสิขาวรุงราชคฤห์ด้วยพระ คาถาเหล่านี้ว่า ....”	วิ.จ. 7/295/91, วิ.จ. 7/315/130, ฯลฯ	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนานิสิต นักศึกษาในด้านการพัฒนาจิตใจ นิสิต นักศึกษาคควรอนุโมทนาในคุณงามความดี ของผู้อื่น คือยินดีในความดีที่ผู้อื่นกระทำ อย่างสม่ำเสมอด้วยความจริงใจ ย่อม ส่งผลให้จิตใจมีความเบิกบานอยู่เป็นนิจ	จ.จ.วิ.จ. 7/295/91

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนว ทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของหลักธรรม (เล่ม/ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
95	การอยู่ในถิ่นที่ดี (ปฎิรูปเทวา สะ)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“ข้าวเปลือก ทรัพย์ ยศ ชื่อเสียง และความสุข ย่อมหลั่งไหลมาสู่ นรชน ผู้อยู่ในถิ่นที่ดี ผูกไมตรีกับ อริยชน สมบูรณ์ด้วยการตั้งตนไว้ ชอบ ได้ทำความดีไว้ก่อนแล้ว”	อ.จตุกก. 21/31/50, ขุ.ขุ. 25/4/7, ขุ.สุ. 25/263/562, ฯลฯ	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนานิสิต นักศึกษาในด้านกาย พฤติกรรม และ จิตใจ นิสิตนักศึกษาจึงควรเลือกที่จะ อาศัยอยู่ในสภาพ แวดล้อมที่ดี ทั้งสภาพ แวดล้อมทางกายภาพอันได้แก่ สภาพ บ้านเรือนและชุมชน ที่ดี ห่างไกลจาก สถานที่ชั่วร้ายให้กระทำไม่ดีได้ง่าย เช่น สถานบันเทิงยามกลางคืนและแหล่งรวม ของอบายมุขต่างๆ เป็นต้น ถิ่นที่ดีในที่นี้ หมายถึง สถานที่ที่ทำให้สามารถกระทำ คุณงามความดีได้สะดวก การอยู่ใน สภาพแวดล้อมที่ดีจะนำมาซึ่ง ความสุข กายสุขใจ และการมีคุณภาพชีวิตที่ดี	--ว.ก. อ.จตุกก. 21/31/50 --ว.พ. อ.จตุกก. 21/31/50 --ว.จ. อ.จตุกก. 21/31/50

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
96	ความกตเวทิตา (กตเวทิตา)	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	--“สัตบุรุษทั้งหลาย เป็นผู้กตัญญู กตเวทิตี” --ท่านพระอานนท์ ได้มีความคิด ดังนี้ว่า ‘พระผู้มีพระภาคทรง บัญญัติไว้ว่า .... ด้วยอุบายอย่างไร หนอ เด็กทั้ง 2 นี้จึงจะไม่เสีย โอกาส’” --“มารดาบิดา ผู้อนุเคราะห์ประชา ท่านเรียกว่าพรหม บุรพเทพ บุรพาจารย์ และอาหุไนยบุคคล ของบุตรทั้งหลาย เพราะเหตุ นั้น แล บัณฑิตพึงนมัสการ และ สักการะมารดาบิดานั้นด้วยข้าว	วิ.ม. 4/69/97, วิ.ม. 4/100/155, ขุ.อิติ. 25/106/485- 486, ๓๑๓	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนานิสิต นักศึกษาในด้านพฤติกรรมและจิตใจ นิสิตนักศึกษาพึงตอบแทนและ ทดแทนผู้มีพระคุณอยู่เป็นนิจ ได้แก่ การตอบแทนบุญคุณบิดามารดาด้วย การเอาใจใส่ดูแลท่าน เมื่อท่านเจ็บไข้ ต้องพาท่านไปรับการรักษา กล่าวคือ ท่านเลี้ยงดูเรามา เราต้องเลี้ยงท่าน ตอบ ดูแลความเป็นอยู่ให้ท่านมี ความสุขสบายทั้งกายและใจ อุปสมบทเพื่อทดแทนคุณท่าน้ำนม (ในกรณีเป็นนิสิตนักศึกษาชาย) การ ตอบแทนคุณครูอาจารย์ด้วยการตั้งใจ	--จ.พ.วิ.ม. 4/69/97 --จ.จ.วิ.ม. 4/69/97

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			น้ำ ผ้า ที่นอน การอบกลิ่น การ อาบน้ำ และการล้างเท้า เพราะ การปรนนิบัติมารดาบิดานั้น บัณฑิตจึงสรรเสริญเขาในโลกนี้ เอง เขาตายไปแล้วย่อมบันเทิงใน สวรรค์”		ขยันหมั่นเพียรในการเรียน เป็นต้น รวมถึงการตอบแทนบุญคุณแผ่นดิน	
97	ความกตัญญู (กตัญญูตา)	การพัฒนา จิตใจ	--“สัตบุรุษทั้งหลาย เป็นผู้กตัญญู กตเวที” --ท่านพระอานนท์ ได้มีความคิด ดังนี้ว่า ‘พระผู้มีพระภาคทรง บัญญัติไว้ว่า .... ด้วยอุบายอย่างไร หนอ เด็กทั้ง 2 นี้จึงจะไม่เสีย โอกาส”	วิ.ม. 4/69/97, วิ.ม. 4/100/155, ๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนานิสิต นักศึกษาในด้านจิตใจ นิสิตนักศึกษา พึงรู้จักผู้มีพระคุณด้วยวิธีการต่างๆ อาทิ การระลึกถึงคุณความดีของผู้มี พระคุณ เช่น บิดามารดา ครูอาจารย์ และผู้มีบุญคุณต่อเราอยู่เป็นนิจ เป็นต้น	จ.จ.วิ.ม. 4/69/97

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
98	ความกระตือรือร้น	การพัฒนา พฤติกรรม	“บุคคลรู้ว่ากรรมใดเป็น ประโยชน์แก่ตน ควรรีบลงมือ กระทำความดีนั้นทันที”	ส.ส. 15/103/111, ๑๑๙	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมนิสิตนักศึกษาให้เป็นผู้มี ความกระตือรือร้น กล่าวคือ กระตือ- รือร้นในการเรียน อาทิ กระตือรือร้น ในการทำการบ้านและรายงานส่ง อาจารย์ กระตือรือร้นที่จะเข้ารับฟังคำ บรรยายของผู้รู้ กระตือรือร้นในการ อ่านหนังสือสอบ เป็นต้น ถ้านิสิต นักศึกษาเป็นผู้กระตือรือร้นในการ เรียน นิสิตนักศึกษาก็จะสามารถ สำเร็จการศึกษาได้ตามกำหนด นอกจากนี้ นิสิตนักศึกษาพึงมีความ กระตือรือร้นในกิจต่างๆที่เป็นกุศลกิจ	จ.พ.ส.ส. 15/103/111

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตปัญญา ศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
99	ความกลัวบาป (โศตตปปะ)	การพัฒนา จิตใจ	“บุคคลผู้มีศรัทธา มีหิริ มี โศตตปปะ ปรารถนาความเพียร มี ปัญญา ไม่มักโกรธ ไม่ผูกโกรธ มักน้อย มีมิตตคติ เป็นสัมมาทิฏฐินี้ ไม่เป็นความเสื่อม”	อง.ทุก. 20/181/130, อง.ทสก. 24/67/147, ๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาจิตใจ ของนิสิตนักศึกษา นิสิตนักศึกษาพึงมี ความเกรงกลัวบาปประจำใจ เพื่อที่จะ ป้องกันมิให้กระทำกุศลกรรมใดๆ ได้ง่าย	จ.จ.อง.ทสก. 24/67/147
100	ความกล้าหาญ	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	--“ผู้ฉลาดในประโยชน์ มุ่งหวัง บรรลุสันตบพ ควรบำเพ็ญกรณีย กิจ ควรเป็นผู้กล้าหาญ ซื่อตรง เคร่งครัด วาง่าย อ่อนโยน และไม่ เย่อหยิ่ง” --“เธอผู้เช่นนั้น ตั้งอยู่ในศีลวิสุทธิต กล้าหาญ พุทฺธจะฉนาน เข้าในที่ ประชุมก็ไม่หวาดหวั่น ไม่	วิ.ม. 5/478/373, ขุ.ขุ. 25/1/20, ๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาจิตใจ ของนิสิตนักศึกษา นิสิตนักศึกษาพึงมี ความกล้าในการกระทำกุศลกรรมโดย ไม่รีรอ แม้กระทั่งในเวลาเรียน นิสิต นักศึกษาควรกล้าหาญในการแสดง ความคิดเห็นตามหลักวิชา ผู้ที่มีความ กล้าหาญมักเป็นผู้นำ	--จ.พ.วิ.ม. 5/478/373 --จ.จ.วิ.ม. 5/478/373

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตปัญญา ศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			ประหม่า พุคมีเหตุผลไม่เสียวความ ...”			
101	ความเคารพ (คารโว)	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	--“นางวิสาขาภิคารมาตา ... เข้าไป เฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้งถึงแล้ว ถวายอภิวัตพระผู้มี พระภาค แล้วนั่ง ณ ที่สมควร” --“นรชนควรเป็นผู้ประพฤดิอ่อน น้อมต่อผู้ใหญ่ ไม่ริษยา และควร รู้จักกาลที่จะเข้าไปหาครูทั้งหลาย รู้จักขณะที่จะฟังธรรมีกถาที่ท่าน กล่าว และตั้งใจฟังสุภาษิตอื่นๆ จากท่าน โดยเคารพ”	วิ.จ. 7/269/53, วิ. มหา. 1/17,18/10- 11 วิ.มหา. 1/228/221, ฯลฯ	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนาจิต ตปัญญาในด้านการพัฒนาพฤติกรรม และจิตใจ นิสิตนักศึกษาพึงมีความ เคารพต่อบิคารมารดา ครูอาจารย์ พระ ภิกษุสงฆ์ พระมหากษัตริย์ ญาติผู้ใหญ่ และผู้ที่เกี่ยวข้อง การเคารพมีผลดี เช่น นิสิตนักศึกษาเมื่อเคารพครู อาจารย์ ก็จะเกิดศรัทธาในครูอาจารย์ และนำไปสู่การตั้งใจศึกษาเล่าเรียน อย่างจริงจัง และประสบผลสำเร็จใน การเรียนได้ง่าย	--จ.พ.วิ.จ. 7/269/53 --จ.จ.วิ.จ. 7/269/53

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตปัญญา ศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
102	ความจริงใจ	การพัฒนา จิตใจ	“บุคคลที่เป็นมิตรมีใจดี 4 จำพวก นี่คือ 1) มิตรมีอุปการะ 2) มิตร ร่วมสุขร่วมทุกข์ 3) มิตรแนะนำ ประโยชน์ 4) มิตรมีความรักใคร่ บัณฑิตรู้อย่างนี้แล้ว พึงเข้าไปคบ หาโดยความจริงใจ เหมือน มารดาคบหาบุตรผู้เกิดแต่อก ฉะนั้น”	ที.ปา. 11/265/211, ๑๗๑	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนาจิตใจ นิสิตนักศึกษา นิสิตนักศึกษาควรมี ความจริงใจ ไม่เสแสร้ง หลอกลวง ใคร ผู้ที่มามีความจริงใจย่อมได้รับความ จริงใจตอบ	จ.จ.ที.ปา. 11/265/211
103	ความเจียมตน	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“บัณฑิตผู้สมบูรณ์ด้วยศีล เป็นคน ละเอียดและมีไหวพริบ มีความ ประพุดติเจียมตน ไม่แข็งกระด้าง เช่นนั้น ย่อมได้ยศ”	ที.ปา. 11/273/217, ๑๗๑	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนานิสิต นักศึกษาในด้านพฤติกรรมและจิตใจ นิสิตนักศึกษาควรมีความเจียมตัว ไม่ เห่อเหิม ดีเสมอท่าน เช่น นิสิต นักศึกษาอยู่ในฐานะศิษย์ ต้องเจียมตัว	--จ.พ.ที.ปา. 11/273/217 --จ.จ.ที.ปา. 11/273/217

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
					ว่าเป็นศิษย์ ถึงครูอาจารย์จะเมตตา ให้ ความเป็นกันเอง ก็ไม่เห่อเหิม ดีเสมอ ท่าน	
104	ความชื่นชม	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“พระสมณโคดม ทรงบัญญัติข้อ ปฏิบัติที่จริงแท้ แน่นอน เป็น ธรรมจืด เป็นธรรมเนียม ก็เมื่อ ทรงบัญญัติเช่นนี้ โฉนวิญญชน อย่างข้าพเจ้าจะไม่คอยชื่นชม สุภายิตของพระสมณโคดมโดย ความเป็นคำสุภายิตเล่า”	ที.สี. 9/421/184- 185, ที.ปา. 11/220/179, ๑๗๑	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนา พฤติกรรมและจิตใจนิตตศึกษา เป็นหลักธรรมที่ควรปลูกฝังให้มีใน ตัวนิตตศึกษา ให้รู้จักชื่นชมผู้อื่น เช่นเมื่อเพื่อนประสบความสำเร็จ ควร แสดงความยินดี และกล่าวชื่นชม เพื่อน หรือเมื่อทราบว่าใครมีความดี ในด้านใด หรือได้ทำความดี ก็ควรชื่น ชม และกล่าวชมให้ผู้อื่นทราบความดี ของเขา	--จ.พ.ที.สี. 9/421/184-185 --จ.จ.ที.สี. 9/421/184-185

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตปัญญา ศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
105	ความเชื่อฟัง	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	--“ภิกษุ ปัญจวัคคีย์ ได้ยอมเชื่อฟัง พระผู้มีพระภาค เจียโสตตสดับ ตั้ง จิตเพื่อรู้อย่าง” --“ผู้ใดในโลกนี้ ไม่เชื่อฟังคำของ ผู้ใหญ่ทั้งหลาย ประพฤติเกิน ขอบเขตย่อมเดือดร้อน ... คน ทั้งหลาย ย่อมถึงความพินาศทุก คน เพราะไม่กระทำตามคำสอน ของท่านผู้รู้” --“คนเหล่าใดทำตามโอวาทที่ พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ คน เหล่านั้นจักปลอดภัย”	วิ.ม. 4/12/20, ส.ส. 15/14/14, อง.จตุกก. 21/114/176, ขุ.ชา. 27/39/234, ขุ.ชา. 27/92/88, ๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมและจิตตปัญญาศึกษา ให้ เป็นผู้ที่ยอมรับและเชื่อฟังถ้อยคำสั่ง สอนจากผู้รู้ ผู้มีประสบการณ์ ผู้อาวุโส เพราะการยอมเชื่อฟังผู้อื่น จะทำให้ นิสิตนักศึกษาสามารถหลายกำแพง ความยึดมั่นถือมั่นในความคิดของ ตนเองลงได้ และในฐานะศิษย์ นิสิต นักศึกษาต้องเชื่อฟังอาจารย์ผู้ประ สัติประสาทวิทยาการให้แก่ตน	--จ.พ.วิ.ม. 4/12/20 --จ.จ.วิ.ม. 4/12/20

ตารางหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่น้อมนำมาเพื่อการพัฒนาจิตตปัญญาศึกษา

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตปัญญา ศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
106	ความซื่อตรง (อาชชวะ)	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“ผู้ฉลาดในประโยชน์ มุ่งหวัง บรรลุสันตบพ ควรบำเพ็ญกรณีย กิจ ควรเป็นผู้อาจหาญ ซื่อตรง เคร่งครัด วาง่าย อ่อนโยน และไม่ เย่อหยิ่ง”	อง.ทุก. 20/165/126, ขุ.ขุ. 25/1/20, ๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมนิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้ นิสิตนักศึกษามีความซื่อตรง ไม่คบคน ชั่วในกระดุก ประกอบกุศลกรรม ด้วยความตรงไปตรงมา และมีความ จริงใจ	--จ.พ.อง.ทุก. 20/165/126 --จ.จ.อง.ทุก. 20/165/126
107	ความซื่อสัตย์	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ละมิจฉา อาชีวะแล้ว ดำรงชีวิตอยู่ด้วย สัมมาอาชีวะ คือเว้นขาดจากการ โกงด้วยตาชั่ง การโกงด้วยของ ปลอม การโกงด้วยเครื่องตวงวัด การรับสินบน การล่อลวง การ	ที.ปา. 11/240/196, ๑๗๑	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนาจิตใจ และพฤติกรรมนิสิตนักศึกษา นิสิต นักศึกษาคควรมีความซื่อสัตย์ประจำใจ เมื่อมีความซื่อสัตย์ก็จะไม่ทำสิ่งไม่ดี ต่างๆ อาทิ ไม่คดโกง ไม่ทุจริตการ สอบ เมื่อทำงานก็ไม่ทุจริต ไม่ คอร์ปชั่น เป็นต้น	--จ.พ.ที.ปา. 11/240/196 --จ.จ.ที.ปา. 11/240/196

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตปัญญา ศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			ตลบตะแลง การตัด(อวัยวะ) การ ฆ่า การจองจำ การตีชิงวิ่งราว การ ปล้น และการชู้กรรโชก”			
108	ความดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ --การพัฒนา ปัญญา	--“มัชฌิมาปฏิปทานั้น ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ 8 นี้แหละคือ ... 2. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ) ...” --“ชนเหล่าใดเห็นสิ่งที่ไม่มีการ ว่ามีสาระ และเห็นสิ่งที่มีสาระว่า ไม่มีการ มีสาระ ชนเหล่านั้น ชื่อว่ามี ความดำริผิดเป็นทางปฏิบัติ ย่อม ไม่ประสบสิ่งที่มีสาระ ส่วนชน เหล่าใดที่รู้สิ่งที่มีสาระว่ามีสาระ และรู้สิ่งที่ไม่มีการว่ามีสาระว่าไม่มีการ	วิ.ม. 4/13/21, วิ.ม. 4/14/22, ที.ม. 10/329/258, ๗๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาปัญญา ซึ่งมีผลต่อการพัฒนากาย พฤติกรรม และจิตใจนิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นนิสิต นักศึกษามีความคิดในทางที่ชอบ คือมี ความคิดในทางที่จะดำเนินตนไปตาม ครรลองคลองธรรม มีความคิดที่จะไม่ พยายาม ไม่เบียดเบียนใคร และ สามารถประยุกต์หลักธรรมนี้มาใช้ใน การเรียน เช่น มีความคิดว่าการ ศึกษา เล่าเรียนว่าจะนำความ สำเร็จมาสู่ชีวิต	--ป.ก.วิ.ม. 4/13/21 --ป.พ.วิ.ม. 4/13/21 --ป.จ.วิ.ม. 4/13/21 --ป.ป.วิ.ม. 4/13/21

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			ชนเหล่านั้น ชื่อว่ามีความดำริชอบ เป็นทางปฏิบัติ ย่อมประสบสิ่งที่มี สาระ”		ในอนาคต มีความคิดว่าจะไม่ก่อเหตุ อันจะนำมาซึ่งความทุกข์กายทุกข์ใจ เช่น ความพยายาม ความเบียดเบียน ผู้อื่น และคิดที่จะไม่พยายาม ไม่ เบียดเบียนใคร ถ้านิสิตนักศึกษา ปฏิบัติได้เขียงนี้ ก็จะเป็นผู้ที่เจริญ	
109	ความตรงต่อเวลา	การพัฒนา พฤติกรรม	“คนปฏิบัติตนตรงต่อเวลา เอาธุระ มีความขยันหมั่นเพียรได้ ย่อม ได้เกียรติด้วยความสัตย์จริง ผู้ให้ ย่อมผูกใจหมุ่มมิตรไว้ได้”	ขุ.สุ. 25/189/544, ๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมนิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้ นิสิตนักศึกษาเป็นคนตรงต่อเวลา	จ.พ.ขุ.สุ. 25/189/544
110	ความตั้งจิตมั่น (สมาธิ)	การพัฒนา จิตใจ	“ภิกษุเหล่าใด ... ภิกษุที่ไม่ หลอกลวง ไม่ประจบ เป็น นักปราชญ์ ไม่กระด้าง และมีจิต	อง.จตุกก. 21/26/41-42, ๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาจิตใจ นิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิต นักศึกษาฝึกตั้งจิตให้มั่นเป็นสมาธิ	จ.จ.อง.จตุกก. 21/26/41

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			ตั้งมั่นดี ขอมงอกงามในธรรมที่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดง ไว้แล้ว”		เมื่อมีสมาธิดี ก็จะส่งผลให้การเรียนดี ขึ้น เพราะในขณะที่เรียน เมื่อจิตมีสมาธิ ก็จะสามารถเข้าใจเนื้อหาวิชาได้อย่าง ดี เพราะใจไม่วอกแวก กวัดแกว่งไปที่ อื่น เมื่ออ่านหนังสือโดยมีสมาธิก็จะ เข้าใจเรื่องที่อ่านได้ง่าย หรือในการทำ กิจใดๆ ถ้าทำโดยมีสมาธิก็จะประสบ ความสำเร็จได้โดยง่าย	
111	ความตั้งใจ	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์เป็นผู้ตั้งใจ สอนศิลปะ วิชา จรรยา หรือกรรม โดยประสงค์ว่าทำอย่างไร ชน เหล่านี้พึงรู้ได้เร็ว พึงปฏิบัติได้เร็ว	ที.ปา. 11/214/174, ๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมและจิตใจนิสิตนักศึกษา ให้ มีความตั้งใจในการประกอบกุศล กรรมทุกประการ เช่น เป็นนิสิต นักศึกษาก็ต้องตั้งใจเรียน เมื่อเรียน	--จ.พ.ที.ปา. 11/214/174 --จ.จ.ที.ปา. 11/214/174

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตปัญญา ศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			ไม่พึงลำบากนาน”		สำเร็จแล้วต้องตั้งใจทำงาน เป็นต้น	
112	ความไตร่ตรอง (วิมังสา)	การพัฒนา ปัญญา	“อิทธิบาท 4 ประการนี้ คือ ... 4) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วย วิมังสาสมาธิประธานสังขาร”	ส.ม. 19/836/415, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับนิสิตนักศึกษา ในการพัฒนาปัญญา นิสิตนักศึกษา พึงใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองในกิจ ใดๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการ ประกอบกุศลกรรม และนิสิต นักศึกษา ควรพิจารณาไตร่ตรองใน เรื่องที่เรียนอยู่เนืองๆ	ป.ป.ส.ม. 19/836/415
113	ความถ่อมตน (นินวาโต)	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“นรชนเหล่าใด ฉลาดในธรรม ประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตนต่อ บุคคลผู้เจริญทั้งหลาย นรชน เหล่านั้น เป็นผู้ได้รับการ สรรเสริญในปัจจุบัน และมีสุคติ	วิ.จ. 7/311/125, ขุ.ขา. 27/37/36, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับนิสิตนักศึกษา ในการพัฒนาพฤติกรรมและจิตใจ นิสิตนักศึกษาพึงมีความถ่อมตน ไม่ โอ้อวดแสดงอำนาจเหนือผู้อื่น ความ ถ่อมตนจะทำให้นิสิตนักศึกษาเป็นที่	--จ.พ.วิ.จ. 7/311/125 --จ.จ.วิ.จ. 7/311/125

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			ภพในเบื้องต้น”		เอ็นดูของผู้ใหญ่และเป็นที่เคารพ สรรเสริญของคนทั่วไป	
114	ความถึงพร้อมด้วย การมณสิการโดย แบบคาย (โยนิโสมนสิการ สัมปทา)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ --การพัฒนา ปัญญา	--“ธรรมอันเป็นเอก มีอุปการะ มาก เพื่อความเกิดขึ้นแห่ง อริยมรรคมีองค์ 8 คือ โยนิโสม นสิการสัมปทา (ความถึงพร้อม ด้วยการมณสิการโดยแบบคาย)” --“ภิกษุทั้งหลาย เราไม่พิจารณา เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เป็น เหตุให้อริยมรรคมีองค์ 8 ที่ยังไม่ เกิดขึ้นก็เกิดขึ้น หรือเป็นเหตุให้ อริยมรรคมีองค์ 8 ที่เกิดขึ้นแล้วถึง ความเจริญเต็มที่ เหมือนโยนิโสม	ส.ม. 19/69/49, ส.ม. 19/76/51, ส.ม. 19/90/56, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาปัญญา ซึ่งมีผลต่อการพัฒนา กาย พฤติกรรม และจิตใจนิสิตนักศึกษา มุ่งให้นิสิต นักศึกษาถึงพร้อมด้วยการคิดพิจารณา โดยแบบคาย หลักธรรมนี้เป็นตัวนำ สำคัญไปสู่การเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 อย่างสมบูรณ์	--ป.ก.ส.ม. 19/69/49 --ป.พ.ส.ม. 19/69/49 --ป.จ.ส.ม. 19/69/49 --ป.ป.ส.ม. 19/69/49

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตปัญญา ศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			มนสิการสัมปทานี”			
115	ความถึงพร้อมด้วย การรักษา (อารักขสัมปทา)	การพัฒนา พฤติกรรม	--“ธรรม 4 ประการนี้ ย่อมเป็นไป เพื่อเกื้อกูลในภพนี้ เพื่อสุขในภพ นี้แก่กุลบุตร ... คือ 1) อุฏฐาน สัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยความ หมั่น) 2) อารักขสัมปทา (ความถึง พร้อมด้วยการรักษา) 3) กัลยาณ มิตตตา (ความเป็นผู้มีมิตรดี) 4) สมชีวิตา (ความเป็นอยู่ เหมาะสม)” --“กุลบุตรในโลกนี้ มีโภคทรัพย์ที่ หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง	อง.อฎฐก. 23/54/340-341, ๑๑๗	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมนิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้ นิสิตนักศึกษาได้ฝึกตนให้มีนิสัยรัก ของ และรู้จักรักษาข้าวของ หรือ ทรัพย์ของตนไม่ให้เสื่อมสูญ ฝึกให้ รู้จักเก็บออมทรัพย์ และใช้สิ่งของ อย่างถนอม ทั้งสมบัติส่วนตัวและสา ธารณสมบัติ และเมื่อนิสิตนักศึกษามี คุณธรรมนี้ ก็จะส่งผลไปถึงเมื่อได้ ทำงาน ก็จะมีฐานะที่มั่นคงที่ได้มา จากน้ำพักน้ำแรงของตนได้	จ.พ.อง.อฎฐก. 23/54/340-342

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			อานหนึ่งร้อยต่างน้ำ ประกอบ ด้วย ธรรม ได้มาโดยธรรม เขารักษา คุ้มครองโภคทรัพย์นั้น ... นี้ เรียกว่าอารักขสัมปทา”			
116	ความถึงพร้อมด้วย การเสียดละ (จาคสัมปทา)	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	--“ธรรม 4 ประการนี้ ย่อมเป็นไป เพื่อเกื้อกูลในภพหน้า เพื่อสุขใน ภพหน้า ... คือ 1) สัทธาสัมปทา 2) สีลสัมปทา 3) จาคสัมปทา 4) ปัญญาสัมปทา” --“กุศลบุตรในโลกนี้มีใจปราศจาก ความตระหนี่อันเป็นมลทิน มี จาคะอันสละแล้ว มีฝ่ามือชุ่ม ยินดี ในการสละ ควรแก่การขอ ยินดี	อง.อฎฐก. 23/54/343, ๓๕๓	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาจิตใจ นิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิต นักศึกษามีจิตที่ปราศจากความตระหนี่ มีความยินดีในการเสียดละ มีความ ยินดีในการให้ทานเป็นนิจ	--จ.พ.อง.อฎฐก. 23/54/340-342 --จ.จ.อง.อฎฐก. 23/54/340-342

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			ในการแจกทานอยู่ครองเรือน นี้ เรียกว่า จากสัมปทา”			
117	ความถึงพร้อมด้วย ความประพฤติ (จรณะ)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ --การพัฒนา ปัญญา	“พระผู้มีพระภาค พระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วย พระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อม ด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดีรู้ แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึก ได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของ เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็น พระพุทธรเจ้า เป็นพระผู้มีพระ ภาค”	วิ.มหา. 1/1/1	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนานิสิต นักศึกษาทุกด้าน มุ่งเน้นให้นิสิต นักศึกษามีความประพฤติดีงาม ตลอดเวลา ควรฝึกตนให้เป็นผู้ที่มีศีล มีความสำรวม มีความละเอียดและเกรง กลัวต่อบาป มีความเพียรในการทำ กุศล คุณงามความดีต่างๆ มีการศึกษา มามาก มีศรัทธา มีสติ มีสมาธิ และมี ปัญญา	--จ.ก.วิ.มหา. 1/1/1 --จ.พ.วิ.มหา. 1/1/1 --จ.จ.วิ.มหา. 1/1/1 --จ.ป.วิ.มหา. 1/1/1 --ป.ก.วิ.มหา. 1/1/1 --ป.พ.วิ.มหา. 1/1/1 --ป.จ.วิ.มหา. 1/1/1 --ป.ป.วิ.มหา. 1/1/1

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตปัญญา ศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
118	ความถึงพร้อมด้วย ความไม่ประมาท (อปปมาทสัมปทา)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ --การพัฒนา ปัญญา	--“ภิกษุทั้งหลาย ธรรมอันเป็นเอก มีอุปการะมาก เพื่อความเกิดขึ้น แห่งอริยมรรคมีองค์ 8 คือ อปป มาทสัมปทา” --“ภิกษุทั้งหลาย เราไม่พิจารณา เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เป็น เหตุให้อริยมรรคมีองค์ 8 ที่ยังไม่ เกิดก็เกิดขึ้น หรือเป็นเหตุให้ อริยมรรคมีองค์ 8 ที่เกิดขึ้นแล้วถึง ความเจริญเต็มที่ เหมือนอปปมาท สัมปทานี้”	ส.ม. 19/75/51, ส.ม. 19/82/54, ๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาจิต ตปัญญาทุกด้าน จิตตปัญญาที่มี ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท จะเป็นผู้มีสติที่จะประกอบแต่กุศล ธรรม คือ คุณความดีต่างๆ ไม่ พลั้งเผลอไปประกอบอกุศลธรรมใดๆ	--ป.ก.ส.ม. 19/75/51 --ป.พ.ส.ม. 19/75/51 --ป.จ.ส.ม. 19/75/51 --ป.ป.ส.ม. 19/75/51

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
119	ความถึงพร้อมด้วย ความรู้ (วิชา)	การพัฒนา ปัญญา	“พระผู้มีพระภาค พระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วย พระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อม ด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดีรู้ แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึก ได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของ เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็น พระพุทธรเจ้า เป็นพระผู้มีพระ ภาค”	วิ.มหา. 1/1/1, ๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาปัญญา นิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิต นักศึกษาได้ฝึกฝนตนให้มีความรู้ที่ เต็มพร้อม และเป็นความรู้ที่คู่ คุณธรรม คือมีความรู้ที่ไม่ก่อทุกข์ ให้แก่ตนและผู้อื่น	ป.ป.วิ.มหา. 1/1/1
120	ความถึงพร้อมด้วย ความหมั่น (อุฏฐานสัมปทา)	การพัฒนา พฤติกรรม	--“ธรรม 4 ประการนี้ ย่อมเป็นไป เพื่อเกื้อกูลในภพนี้ เพื่อสุขในภพ นี้แก่กุลบุตร ... คือ 1) อุฏฐาน สัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยความ	อ.จ.อุฏฐก. 23/54/340-341, ๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมนิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้ นิสิตนักศึกษามีความขยันหมั่นเพียร ในการทำกิจใดๆ รู้จักขวนขวายที่จะ	จ.พ.อ.จ.อุฏฐก. 23/54/340-341

ชื่อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			<p>หมั่น 2) อารักขสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยการรักษา) 3) กัลยาณมิตตตา (ความเป็นผู้มีมิตรดี) 4) สมชีวิตา (ความเป็นอยู่เหมาะสม)”</p> <p>--“กุหลุมตรในโลกนี้ เลี้ยงชีพด้วยการงานใด จะเป็นกสิกรรม พาณิชยกรรม โครักขกรรม เป็นช่างศร รับราชการ หรือศิลปะ ใดๆอย่างหนึ่งก็ตาม เป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้าน ในการทำงานที่จะต้องช่วยกันทำนั้น ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณา อัน</p>		<p>ช่วยทำกิจใดๆ ของหมู่คณะให้ประสบความสำเร็จ</p>	

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			เป็นอุปมาในการทำงานที่จะต้อง ช่วยกันทำนั้น สามารถทำได้ สามารถจัดได้ นี้เรียกว่าอุฏฐาน สัมปทา”			
121	ความถึงพร้อมด้วย ฉันทะ (ฉันทสัมปทา)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ --การพัฒนา ปัญญา	--“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์ กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณ ขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิต ฉันทใด ฉันทสัมปทาก็เป็นต้นว่า เป็น บุพนิมิต เพื่อความเกิดขึ้นแห่ง อริยมรรคมีองค์ ๘ ฉันทนั้น” --“ภิกษุทั้งหลาย เราไม่พิจารณา เห็นธรรมอื่น แม้อย่างหนึ่งที่เป็น เหตุให้อริยมรรคมีองค์ ๘ ที่ยังไม่	ส.ม. 19/51/44, ส.ม. 19/79/54, ๗๑๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนานิสิต นักศึกษาในทุกด้าน มุ่งให้นิสิต นักศึกษามีความถึงพร้อมด้วยความ พอใจที่จะสร้างคุณงามความดีต่างๆ เมื่อนิสิตนักศึกษามีความพอใจเป็น ต้นว่า การจะสร้างกุศลธรรมก็ทำได้ ง่าย และความถึงพร้อมด้วยความ พอใจนี้เป็นจุดเริ่มที่จะให้นิสิต นักศึกษาดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ ๘	--จ.ก.ส.ม. 19/51/44 --จ.พ.ส.ม. 19/51/44 --จ.จ.ส.ม. 19/51/44 --จ.ป.ส.ม. 19/51/44

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			เกิดก็เกิดขึ้น หรือเป็นเหตุให้ อริยมรรคมีองค์ 8 ที่เกิดขึ้นแล้วถึง ความเจริญเต็มที่ เหมือนฉันท สัมปทานี้”		และทำให้ดำเนินได้อย่างสมบูรณ์	
122	ความถึงพร้อมด้วย ตน (อตตสัมปทา)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ --การพัฒนา ปัญญา	--“... ธรรมอันเป็นเอก มีอุปการะ มากเพื่อความเกิดขึ้นแห่งอริย มรรคมีองค์ 8 คือ อตตสัมปทา” --“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์ กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณ ขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิต ฉันท อตตสัมปทาก็เป็นต้วนำ เป็น บุพนิมิต เพื่อความเกิดขึ้นแห่ง อริยมรรคมีองค์ 8 ฉันทนั้น”	ส.ม. 19/52/44, ส.ม. 19/66/49, ๗๑๓	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนานิสิต นักศึกษาทุกด้าน มุ่งให้นักศึกษามี ความถึงพร้อมด้วยตนคือ มีตนซึ่ง พร้อมจะประกอบคุณงามความดี นั้น คือ มีจิตใจที่ได้รับการพัฒนาแล้ว ฝึกฝนตนจนมีศักยภาพพร้อม	--จ.ก.ส.ม. 19/52/44 --จ.พ.ส.ม. 19/52/44 --จ.จ.ส.ม. 19/52/44 --จ.ป.ส.ม. 19/52/44 --ป.ก.ส.ม. 19/52/44 --ป.พ.ส.ม. 19/52/44 --ป.จ.ส.ม. 19/52/44 --ป.ป.ส.ม. 19/52/44

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตปัญญา ศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
123	ความถึงพร้อม ด้วยทิวฐิติ (ทิวฐิติสัมปทา)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ --การพัฒนา ปัญญา	--“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์ กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณ ขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิต ฉะนั้นใด ทิวฐิติสัมปทาก็เป็นตัวนำ เป็น บุพนิมิต เพื่อความเกิดขึ้นแห่ง อริยมรรคมีองค์ 8 ฉะนั้น” --“ภิกษุทั้งหลาย เราไม่พิจารณา เห็นธรรมอื่น แม้อย่างหนึ่งที่เป็น เหตุให้อริยมรรคมีองค์ 8 ที่ยังไม่ เกิดก็เกิดขึ้น หรือเป็นเหตุให้ อริยมรรคมีองค์ 8 ที่เกิดขึ้นแล้วถึง ความเจริญเต็มที่ เหมือนทิวฐิติ สัมปทานี้”	ส.ม. 19/53/44, ส.ม. 19/81/54, ๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาจิต ตปัญญาทุกด้าน มุ่งให้จิตตปัญญา มีความถึงพร้อมด้วยญาณ เช่น กัมมัฏสาขาคือ ความรู้แจ้งใน เรื่องกรรมและผลของกรรม ซึ่งจะ เป็นตัวนำให้จิตตปัญญา มีความเห็นชอบในการที่จะประกอบแต่กุศล กรรมทั้งหลาย ไม่ประกอบอกุศล กรรมเพราะเกรงกลัวผลของ อกุศลกรรมนั้นๆ	--จ.ก.ส.ม. 19/53/44 --จ.พ.ส.ม. 19/53/44 --จ.จ.ส.ม. 19/53/44 --จ.ป.ส.ม. 19/53/44 --ป.ก.ส.ม. 19/53/44 --ป.พ.ส.ม. 19/53/44 --ป.จ.ส.ม. 19/53/44 --ป.ป.ส.ม. 19/53/44

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตปัญญา ศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
124	ความถึงพร้อมด้วย ปัญญา (ปัญญาสัมปทา)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ --การพัฒนา ปัญญา	--“ธรรม 4 ประการนี้ ย่อมเป็นไป เพื่อเกื้อกูลในภพหน้า เพื่อสุขใน ภพหน้า ... คือ 1) สัทธาสัมปทา 2) สีลสัมปทา 3) จาคสัมปทา 4) ปัญญาสัมปทา” --“กุลบุตรในโลกนี้เป็นผู้มีปัญญา คือประกอบด้วยปัญญา เป็น เครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิด และความดับอันเป็นอริยะ ชำแรก กิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ นี้เรียกว่าปัญญาสัมปทา”	อง.อรรถก. 23/54/343-344, ๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาปัญญา ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาจิตตปัญญาศึกษาใน ทุกด้าน มุ่งเน้นให้จิตตปัญญาศึกษาได้ ฝึกพัฒนาปัญญาให้สมบูรณ์ด้วย ความรู้ที่ไม่ก่อทุกข์ให้ตนและผู้อื่น รู้จักใช้ปัญญาไตร่ตรองเพื่อให้ สามารถรู้และเข้าใจสิ่งต่างๆตามความ เป็นจริง	--ป.ก.อง.อรรถก. 23/54/340-342 --ป.พ.อง.อรรถก. 23/54/340-342 --ป.จ.อง.อรรถก. 23/54/340-342 --ป.ป.อง.อรรถก. 23/54/340-342

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตปัญญา ศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
125	ความถึงพร้อมด้วย ศรัทธา (สัทธาสัมปทา)	การพัฒนา จิตใจ	--“ธรรม 4 ประการนี้ ย่อมเป็นไป เพื่อเกื้อกูลในภพหน้า เพื่อสุขใน ภพหน้า ... คือ 1) สัทธาสัมปทา 2) สีลสัมปทา 3) จาคสัมปทา 4) ปัญญาสัมปทา” --“กัลบุตรในโลกนี้เป็นผู้มีศรัทธา เชื่อปัญญาเครื่องตรัสรู้ของตถาคต ว่า ‘แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระ ภาคเจ้าพระองค์นั้น ฯลฯ เป็น ศาสดาของเทวดาและมนุษย์ ทั้งหลาย เป็นพระพุทธรเจ้า เป็น พระผู้มีพระภาค’ นี้เรียกว่า สัทธา สัมปทา”	อง.อรรถก. 23/54/343, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาจิตใจ นิสิตนักศึกษา ความมีศรัทธา เป็น ตัวนำให้นิสิตนักศึกษาได้ประกอบ กุศลกรรมต่างๆ เป็นเอนก เช่น นิสิต นักศึกษามีศรัทธาในพระพุทธรเจ้า คือ เชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ ก็จะเชื่อกฎ แห่งกรรม ทำให้ไม่ทำบาปอกุศล กรรมต่างๆ	จ.จ.อง.อรรถก. 23/54/343

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
126	ความถึงพร้อมด้วย ศีล (ศีลสัมปทา)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	--“ธรรม 4 ประการนี้ ย่อมเป็นไป เพื่อเกื้อกูลในภพหน้า เพื่อสุขใน ภพหน้า ... คือ 1) สัทธาสัมปทา 2) ศีลสัมปทา 3) จาคะสัมปทา 4) ปัญญาสัมปทา” --“กุลบุตรใน โลกนี้เป็นผู้เว้นขาด จากการฆ่าสัตว์ ๗๑๗ เว้นขาดจาก การเสพของมีนเมาคือสุราและ เมรัยอันเป็นเหตุแห่งความ ประมาท นี้เรียกว่า ศีลสัมปทา”	อง.อภุฎก. 23/54/343, ๗๑๗	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนากาย พฤติกรรม และจิตใจนิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษาได้มีศีลที่ บริสุทธิ์สมบูรณ์ ผู้มีศีลจักสามารถ ประกอบกุศลกรรมได้โดยสะดวก ความถึงพร้อมด้วยศีลเป็นต้นนำที่ทำ ให้นิสิตศึกษาดำเนินตามอริยมรรค มีองค์ 8 และเมื่อได้ดำเนินแล้วก็ สามารถดำเนินได้อย่างสมบูรณ์	--จ.ก.อง.อภุฎก. 23/54/343 --จ.พ.อง.อภุฎก. 23/54/343 --จ.จ.อง.อภุฎก. 23/54/343 --ว.ก.อง.อภุฎก. 23/54/343 --ว.พ.อง.อภุฎก. 23/54/343 --ว.จ.อง.อภุฎก. 23/54/343

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
127	ความนอบน้อม	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	--“ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาค อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ นั้น” (นะโม ตัสสะ ภควโต อรหะ โต สัมมา สัมพุทธัสสะ) --“พระผู้มีพระภาคทรงปฏิบัติเพื่อ ประโยชน์ เพื่อความสุข เพื่อ เกื้อกูลแก่คนหมู่มาก ทรงทำให้ คนหมู่มากดำรงอยู่ในอริยญา ยธรรม คือความเป็นผู้กัลยาณธรรม ความเป็นผู้มีกุศลธรรม ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันเห็น อำนาจประโยชน์นี้ จึงทำความ นอบน้อมประกอบด้วยเมตตา	วิ.มหา. 1/-/1, วิ.มหา. 2/-/1, วิ.ภิกขุณี. 3/-/1, ส.ม. 19/528/342, ฯลฯ	ความนอบน้อม เป็นธรรมสำคัญที่พึง ปลูกสร้างให้มีในตัวนิสิตนักศึกษา สำหรับพัฒนาพฤติกรรมและจิตใจ หลักธรรมความนอบน้อมนี้ปรากฏใน พระไตรปิฎกทุกเล่ม เป็นข้อความ เริ่มต้นของหน้าแรก และหน้าก่อนขึ้น สาระของพระ ไตรปิฎกทุกเล่ม แสดง ให้เห็นว่าพระสงฆ์ผู้ถ่ายทอดพระ ไตรปิฎกมีความนอบน้อมสูงสุดแต่ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นิสิตนักศึกษาพึงแสดงความนอบ น้อมต่อครูอาจารย์ และผู้ที่สมควร แสดงความนอบน้อม เช่น บิดามารดา	--จ.พ.วิ.มหา. 1/-/1 --จ.จ.วิ.มหา. 1/-/1

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			อย่างยิ่งเช่นนี้ในพระผู้มีพระภาค ...” --“ภิกษุชินาสพ เห็นธรรมเป็น แดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม จึงประพฤตินอบน้อมอย่างยิ่งใน พระตถาคต หรือในคำสอนของ พระตถาคต”		พระภิกษุสงฆ์ พระมหากษัตริย์ เป็น ต้น ความนอบน้อมเป็นคุณสมบัติที่ดี ที่สามารถตัดความเย่อหยิ่ง ความแข็ง กระด้างได้ นิสิตนักศึกษาที่มีความ นอบน้อมยอมเป็นที่รักของครูอาจารย์ และผู้ใหญ่	
128	ความเบิกบานใจ (ปราโมทย์)	การพัฒนา จิตใจ	“เมื่อภิกษุผู้นั้น พิจารณาเห็นนิรวณ 5 ที่ตนละได้แล้ว ย่อมเกิดความ เบิกบานใจ เมื่อเบิกบานใจก็ย่อม เกิดปีติ เมื่อใจมีปีติ กายย่อมสงบ เธอมีกายสงบย่อมได้รับความสุข เมื่อมีความสุขจิตย่อมตั้งมั่น”	ที.สี. 9/413/178, ที.สี. 9/459/202, ที.สี. 9/460/102, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาจิตใจ นิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิต นักศึกษามีความเบิกบานใจ ในกิจอัน เป็นกุศลกรรมทั้งปวง ผลจากความ เบิกบานใจนี้จะทำให้เกิดความอิมใจ และนำมาซึ่งความสุข	จ.จ.ที.สี. 9/413/178

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
129	ความประพฤติดี (สุจริต)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	--“พึงประพฤติสุจริตธรรม ไม่พึง ประพฤติทุจริตธรรม ผู้ประพฤติ ธรรมย่อมอยู่เป็นสุขทั้งในโลกนี้ และโลกหน้า” --“เรารู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตาม กรรม ว่า สัตว์ที่ประกอบกาย ทุจริต วิจิต วิมโนทุจริต กล่าว ร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และ ชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตาม ความเห็นผิด พวกเขาหลังจากตาย แล้ว จะไปบังเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก แต่หมู่สัตว์ที่ ประกอบกายสุจริต วิจิตสุจริต มโน	วิ.มหา. 1/13/7, วิ.ม. 4/66/82-87, วิ.ม. 4/78/ 107- 112, อง.ติก. 20/49/210, ช.ธ. 25/169/85, ๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำคัญสำหรับพัฒนา กาย พฤติกรรม และจิตใจของนิสิต นักศึกษา นิสิตนักศึกษาต้องเป็นคนที่ มีความประพฤติดีทางกาย (กายสุจริต) วาจา (วาจาสุจริต) และ ใจ (มโน สุจริต) ผู้มีความประพฤติดีย่อมเป็นที่ ต้องการของสังคม ประเทศชาติ และ โลก เพราะไม่ก่อความเดือดร้อนใดๆ แก่ผู้อื่นทั้งกาย วาจา และใจ	--จ.ก.ช. 25/169/85 --จ.พ.ช. 25/169/85 --จ.จ.ช. 25/169/85

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			สุจริต "ไม่กล่าวร้ายพระอรหันต์ มีความเห็นชอบ ชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้ว จะไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์"			
130	ความประพฤติ เรียบร้อย	การพัฒนา พฤติกรรม	“พระสมณะเชื้อสายศากยบุตร เหล่านี้ มีลักษณะนิสัยดี ประพฤติ เรียบร้อย ...”	วิ.มหา. 2/402/513, วิ.ม. 4/73/100, วิ.ม. 4/88,89/143, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมนิสิตนักศึกษาให้มีความ ประพฤติเรียบร้อย สอดคล้องกับขนบ ธรรมเนียม และวัฒนธรรมอันดีของ ชาติ และของสถาบันที่นิสิตนักศึกษา สังกัด เช่น การแต่งเครื่องแบบนิสิต นักศึกษา การเคารพผู้อาวุโส เป็นต้น	จ.พ.วิ.มหา. 2/402/513

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
131	ความประหยัด	การพัฒนา พฤติกรรม	<p>--“... อาตมาจะทำจีวรเก่าที่มีอยู่ เดิมนั้นให้เป็นผ้าแพดาน ... จะทำ ผ้าแพดานเก่านั้นให้เป็นผ้าปลอก ฟูก ... จะทำผ้าปลอกฟูกเก่านั้นให้ เป็นผ้าปูพื้น ... จะทำผ้าปูพื้นเก่า ให้เป็นผ้าเช็ดเท้า ... จะเอาผ้าเช็ด เท้าเก่าไปเช็ดธุลี ... จะโขลกผ้า เช็ดธุลีเก่าเหล่านั้น ขยำกับโคลน แล้วฉาบทาฝา”</p> <p>-- “คฤหัสถ์ในตระกูลผู้สามารถ ครั้งรวบรวม โภคทรัพย์ได้อย่างนี้ แล้ว พึงแบ่ง โภคทรัพย์ออกเป็น 4 ส่วน คือ ส่วนหนึ่งใช้สอย 2 ส่วน</p>	<p>วิ.จ. 7/445/388- 389, ที.ปา. 11/265/211- 212, อง.จตุกก. 21/258/375-376, ๑๗๑</p>	<p>เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมนิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้ นิสิตนักศึกษามีการใช้จ่ายที่ประหยัด ไม่สุรุ่ยสุร่าย ไม่ใช้เงินเกินตัว มีสติ รู้ตัวตลอดเวลาในการใช้จ่ายเงิน รู้จัก เก็บออมและบริหารเงินอย่างมี ประสิทธิภาพ เช่น ทำบัญชีรายรับ รายจ่าย และกำหนดให้รายจ่ายต่ำกว่า รายรับ รู้จักซ่อมแซมของใช้ที่ชำรุด เพื่อนำกลับมาใช้ใหม่ เป็นต้น</p>	<p>จ.พ.วิ.จ. 7/445/388- 389</p>

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			ใช้ประกอบการงาน ส่วนที่ 4 เก็บไว้ด้วยหมายใจว่าจะไว้ใช้ในยามอันตราย”			
132	ความเป็นคนว่าง่าย (โสวจัสสตา)	การพัฒนา พฤติกรรม	--“โณท่านพระฉันนะ เมื่อภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนโดยชอบธรรม จึงทำตัวให้เป็นคนที่ว่ากล่าวตักเตือนไม่ได้เล่า ...” --“ท่านอย่าทำตัวเป็นคนที่ว่ากล่าวตักเตือนไม่ได้ จงทำตัวให้เป็นคนที่เขาว่ากล่าวตักเตือนได้ แม้ท่านจงว่ากล่าวตักเตือนภิกษุทั้งหลายโดยชอบธรรม” --“ผู้ฉลาดในประ โยชน์ มุ่งหวัง	วิ.มหา. 1/424/454, วิ.มหา. 1/424/455, วิ.มหา. 1/425/456, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรม นิสิตนักศึกษาต้องฝึกตน ให้เป็นคนว่านอนสอนง่าย ผู้รู้ผู้อาวุโส สอนสั่งอะไรก็ฟังเชื่อฟังและปฏิบัติ ตาม เมื่อตนทำผิดและได้รับการตำหนิ จากผู้อื่น ก็ควรน้อมรับคำตำหนินั้น ด้วยวิจรรณญาณ ตรึกตรองแล้วนำไป ปรับปรุงแก้ไข	จ.พ.วิ.มหา 1/424/454

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			บรรลุดันตบพ ควรบำเพ็ญกรณีย กิจ ควรเป็นผู้อาจหาญ ซื่อตรง เคร่งครัด วาง่าย อ่อนโยน และไม่ เย่อหยิ่ง”			
133	ความเป็นผู้ใคร่ ธรรม	การพัฒนา ปัญญา	“ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ... เป็นผู้ ใคร่ธรรม เป็นผู้ฟังและผู้แสดง ธรรมอันเป็นที่พอใจ”	ที.ป.า. 11/345/359- 360	เป็นหลักธรรมสำคัญสำหรับพัฒนา ปัญญานิสิตนักศึกษา นิสิตนักศึกษา ต้องมีความรักในธรรม สนใจในการ แสวงหา ฝ่าหาธรรม เช่น ฝ่าใจที่จะ ฟังธรรมตามกาล และเมื่อมีโอกาส ควรชี้แจงธรรมที่ได้ฝักคั่นคว้าศึกษา มา ให้ผู้อื่นทราบด้วย	ป.ป.ที.ป.า. 11/345/359-360

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
134	ความเป็นผู้ได้ ศึกษาเล่าเรียนมาก (พาหุสัจจะ)	การพัฒนา ปัญญา	--“ธรรมเครื่องทำความแก่ล้าวกล้า สำหรับภิกษุผู้เป็นเสขะ 5 ประการ คือ 1) เป็นผู้มีศรัทธา 2) เป็นผู้มีศีล 3) เป็นพหูสูต 4) เป็นผู้ ปรารถนาความเพียร 5) เป็นผู้ ปัญญา” --“ผู้มีสุตะน้อย มีความครั่นคร้าม ใจ แต่ผู้เป็นพหูสูต หามีความครั่น คร้ามนั้นไม่”	อง.สตก. 22/101/175-176, ๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำคัญสำหรับพัฒนา ปัญญานิสิตนักศึกษา นิสิตนักศึกษา ต้องตระหนักในการเป็นผู้คงแก่เรียน ทั้งเรียนรู้หลักธรรม และเรียนศาสตร์ วิชาความรู้ต่างๆ รู้หน้าที่ในการศึกษา เล่าเรียน	ป.ป.อง.สตก. 22/101/175-176
135	ความเป็นผู้มีมิตรดี (กัลยาณมิตรตตา)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม	“ภิกษุ ... เสพ คบหา เข้าไปนั่ง ใกล้กัลยาณมิตร ขอให้แนะนำ ซักถามอยู่ จึงเป็นพหูสูต เชี่ยวชาญปริยัติ ทรงธรรม ทรง	วิ.จ. 6/17/34, ส.ม. 19/49/53, ส.ม. 19/77/43, ขุ.ชา. 28/191/115,	เป็นหลักธรรมสำหรับนิสิตนักศึกษา ในการพัฒนาทุกด้าน กล่าวคือนิสิต นักศึกษาพึงมีกัลยาณมิตร ที่สามารถ เป็นที่ปรึกษาและชี้แนะแนวทาง	--จ.ก.วิ.จ. 6/17/34 --จ.พ.วิ.จ. 6/17/34 --จ.จ.วิ.จ. 6/17/34 --จ.ป.วิ.จ. 6/17/34

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตปัญญา ศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
		--การพัฒนา จิตใจ --การพัฒนา ปัญญา	วินัย ทรงมาติกา เป็นบัณฑิต เฉลียวฉลาด มีปัญญา มีความ ละเอียดรอบคอบ มีความระมัดระวัง ใฝ่ การศึกษา กลับประพฤติชอบ หาย เย่อหยิ่ง กลับตัวได้” ----“คหบดีบุตร คน 4 จำพวกนี้ เธอพึงทราบว่าเป็นมิตร มีใจดี (มิตรแท้) คือ 1) มิตรมีอุปการะ 2) มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ 3) มิตรแนะนำประโยชน์ 4) มิตรมีความรักใคร่ --“เราไม่พิจารณาเห็นธรรมอื่นแม้	๑๗๑	ปฏิบัติต่างๆในทางที่ชอบได้ตลอดเวลา ปัญหาบางอย่างนิสิตนักศึกษาอาจไม่ สามารถแก้ไขได้ลุล่วง การมี กัลยาณมิตรที่ดีจะช่วยในด้านนี้ได้มาก คำชี้แนะจากกัลยาณมิตรอาจทำให้ นิสิตนักศึกษาเกิดดวงตาสว่างมองเห็น ทางออกที่ดีที่สุดได้ (Optimization) กัลยาณมิตร ได้แก่ พระภิกษุสงฆ์ผู้ ชี้แนะหลักธรรมที่เป็นประโยชน์ มาดามบิคาผู้ชี้แนะสิ่งที่ดีงาม ครู อาจารย์ผู้แนะนำสั่งสอนทั้งศาสตร์ วิชาและแนะนำให้เป็นคนดี และเพื่อน ประเภทมิตรแท้แน่นอนได้แก่ มิตรมี	--ป.ก.วิ.จ. 6/17/34 --ป.พ.วิ.จ. 6/17/34 --ป.จ.วิ.จ. 6/17/34 --ป.ป.วิ.จ. 6/17/34 --ส.ก.วิ.จ. 6/17/34 --ส.พ.วิ.จ. 6/17/34 --ส.ป.วิ.จ. 6/17/34 --ว.ก.วิ.จ. 6/17/34 --ว.พ.วิ.จ. 6/17/34 --ว.จ.วิ.จ. 6/17/34 --ว.ป.วิ.จ. 6/17/34

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			<p>อย่างหนึ่งที่เป็นเหตุให้อริยมรรค มีองค์ 8 ที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้น หรือเป็นเหตุให้อริยมรรคมีองค์ 8 ที่เกิดขึ้นแล้วถึงความเจริญเต็มที่ เหมือนกัลยาณมิตตตา (ความเป็น ผู้มีมิตรดี) นี้” “ประโยชน์ทั้งปวงของบุคคลผู้มี กัลยาณมิตรย่อมสำเร็จผลเป็น ความสุขความเจริญ”</p>		อุปการะ มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ มิตร แนะนำประโยชน์ จัดเป็นกัลยาณมิตร	
136	ความเป็นผู้มีศีลปะ	การพัฒนา ปัญญา	<p>--“บุคคลควรศึกษาศีลปะทั้งหลาย ที่ควรศึกษา ชนทั้งหลายที่พอใจ ศีลปะเหล่านั้นยังมีอยู่” --“หากชนจำนวนมากไม่มีความรู้</p>	<p>ขุ.ขุ. 25/5/7, ขุ.สุ. 25/264/562, ขุ.ชา. 27/108/44, ขุ.ชา.27/51/382</p>	<p>เป็นหลักธรรมสำคัญสำหรับพัฒนา ปัญญานิสิตนักศึกษา นิสิตนักศึกษา ต้องตระหนักในความเป็นผู้มีศีลปะ วิชา คือมีวิชาความรู้ที่จะทำให้</p>	<p>--ป.ป.ขุ. 25/5/7 --ว.ป.ขุ. 25/5/7</p>

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			<p>เป็นของตน หรือไม่ได้ศึกษาวินัย อย่างดี ก็จะพึงเที่ยวไปเหมือน กระเบื้องอดเที่ยวไปในป่า ก็ แหละ เพราะบุคคลบางพวกใน โลกนี้ ได้ศึกษาดีแล้วในสำนัก ของอาจารย์ ฉะนั้น จึงเป็นผู้มีวินัย ได้รับการแนะนำแล้ว มีจิตตั้งมั่น ดีแล้วเที่ยวไป”</p> <p>--“บุคคลย่อมเดือดร้อนใน ภายหลังอย่างนี้ว่า เพราะเราไม่ได้ ศึกษาศิลปะที่มีอยู่ก่อน ซึ่งอาจจะ ศึกษาได้ คนที่ไม่มีศิลปะก็หากิน ลำบาก”</p>	๑๗๑	<p>สามารถนำไปประกอบสัมมาอาชีพได้ รวมทั้งมีสุนทรียภาพในวิชาการที่ตน ศึกษาเล่าเรียน มีศิลปะในการที่จะ ประกอบกิจต่างๆ รวมทั้งมีศิลปะใน การเรียน นิสิตนักศึกษาจึงควรรู้ เสาะแสวงหาวิทยากร เพื่อนำไปสู่ การเป็นบัณฑิตผู้รอบ อันจะนำไปสู่ การพัฒนาตนในด้านอื่นๆ และ ผลิตผลในระยะยาวก็คือประเทศชาติ จะมีพลเมืองที่มีฐานความรู้ดีเป็นส่วน ใหญ่ การพัฒนาและการวาง โครงสร้างพื้นฐานใดๆก็จะมี อุปสรรคมาก เพราะพลเมืองมีความรู้</p>	

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
					ความสามารถที่จะช่วยพัฒนา ประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า	
137	ความเป็นมิตรดี (ความเป็น กัลยาณมิตร)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ --การพัฒนา ปัญญา	--“ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มี เพื่อนดี เป็นพรหมจรรย์ทั้งหมด ทีเดียว” --“ประโยชน์ทั้งปวงของบุคคลผู้มี กัลยาณมิตร ย่อมสำเร็จผลเป็น ความสุขความเจริญ”	ส.ม. 19/2/3, ขุ.ชา. 28/8/97, ๑๓๗	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนานิสิต นักศึกษาในทุกด้าน เป็นการพัฒนา ตนเองให้สามารถเป็นมิตรที่ดีกับ บุคคลอื่น กล่าวคือเป็นผู้ซึ่งนำสิ่งที่ดีที่ เป็นประโยชน์ ตักเตือนเพื่อนมิให้ทำ ผิดและแนะนำให้เพื่อนประพฤติ สุจริต เป็นผู้ซึ่งนำสิ่งที่ดีและเป็น ประโยชน์ ชักจูงให้เพื่อนประกอบ กุศลธรรม	--จ.ก.ส.ม. 19/2/3 --จ.พ.ส.ม. 19/2/3 --จ.จ.ส.ม. 19/2/3 --จ.ป.ส.ม. 19/2/3 --ป.ก.ส.ม. 19/2/3 --ป.พ.ส.ม. 19/2/3 --ป.จ.ส.ม. 19/2/3 --ป.ป.ส.ม. 19/2/3 --ส.ก.ส.ม. 19/2/3 --ส.พ.ส.ม. 19/2/3 --ส.จ.ส.ม. 19/2/3

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตปัญญา ศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
						--ส.ป.ส.ม. 19/2/3 --ว.ก.ส.ม. 19/2/3 --ว.พ.ส.ม. 19/2/3 --ว.จ.ส.ม. 19/2/3 --ว.ป.ส.ม. 19/2/3
138	ความใฝ่รู้	--การพัฒนา จิตใจ --การพัฒนา ปัญญา	--“บรรดาภิกษุ ... ใฝ่การศึกษา ...” --“เมื่อตถาคตแสดงธรรม ที่กำจัด ความถือตัว ก็ตั้งใจฟังด้วยดี เงี่ย โสตสดับ ตั้งใจใฝ่รู้”	วิ.มหา. 1/264/292, วิ.มหา. 1/283/315, วิ.มหา. 1/290/329, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาจิตใจ และปัญญานิสิตนักศึกษา มุ่งให้นิสิต นักศึกษามีความใฝ่รู้ทั้งทางธรรมและ วิชาการทางโลก เพราะการใฝ่รู้คือ คุณลักษณะสำคัญของการเป็นพหูสูต นิสิตนักศึกษาต้องดำเนินหลักธรรม ข้อนี้อย่างเคร่งครัดตลอดเวลา การใฝ่ รู้วิชาการทางโลกจะทำให้ นิสิต	--จ.จ.วิ.มหา. 1/264/292 --จ.ป.วิ.มหา. 1/264/292 --ป.จ.วิ.มหา. 1/264/292 --ป.ป.วิ.มหา. 1/264/292

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
					นักศึกษารู้ทันและก้าวไปตามความเปลี่ยนแปลงของโลก (โลกาภิวัตน์) และนำไปสู่การมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การประดิษฐ์นวัตกรรมใหม่ ทั้งในส่วนนวัตกรรมสังคมและเทคโนโลยี อันจะเป็นผลดีต่อการพัฒนาประเทศอย่างมาก การใฝ่รู้ทางธรรมจะเป็นประโยชน์สำหรับชีวิต ทำให้มีความรู้ในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง	--ว.จ.วิ.มหา. 1/264/292 --ว.ป.วิ.มหา. 1/264/292
139	ความพยายามชอบ (สัมมาวายามะ)	การพัฒนา จิตใจ	--“อริยมรรคมีองค์ 8 นี้แหละคือ ... 6. สัมมาวายามะ (พยายามชอบ)”	วิ.ม. 4/13/21, วิ.ม. 4/14/22, ที.ม. 10/329/258,	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาจิตใจ นิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิต นักศึกษามีความเพียรพยายามในการ	จ.พ.วิ.ม. 4/13/21

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			--“เป็นคนต้องพยายามร่ำไป คน ฉลาดไม่ควรท้อแท้”	๑๗๑	ละบาปอกุศลกรรมทุกประการ ทั้งที่ เกิดขึ้นแล้วและยังไม่เกิด และเพียร พยายามในการคงไว้และสร้างเสริม กุศลกรรมที่ยังไม่ได้ทำให้เกิดขึ้น	
140	ความพร้อมเพรียง	การพัฒนา พฤติกรรม	“... พวกท่านจงพร้อมเพรียง ... เพราะ ... ผู้พร้อมเพรียง ... ย่อมอยู่ ผาสุก” --“ความพร้อมเพรียงแห่งสงฆ์ เป็นเหตุให้เกิดสุข และบุคคลผู้ อนุเคราะห์สงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกัน แล้ว ผู้ยินดีแล้วในความพร้อม เพรียงกัน อยู่ในธรรม ย่อมไม่ พลาดจากธรรมอันเป็นแดนเกษม	วิ.มหา. 1/418/450, วิ.มหา. 1/419/451, อง.ทสก. 24/40/92, ๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรม นิสิตนักศึกษา ความพร้อม เพรียงทำให้เกิดความสามัคคีเป็นน้ำ หนึ่งใจเดียวกัน นำไปสู่ความเป็นกลุ่ม ก้อนและการเชื่อมโยงสัมพันธ์ในทุก มิติในสังคม และจะให้ผลในเชิงบวก เป็นส่วนมาก	จ.พ.วิ.มหา. 1/418/450

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			จากโยคะ ย่อมบันเทิงในสวรรค์ ตลอดกาล เพราะสมานสงฆ์ให้ สามัคคีกัน”			
141	ความพลอยยินดี (มุทิตา)	การพัฒนา จิตใจ	“ภิกษุนี้มีมุทิตาจิตแผ่ไปตลอด ... แผ่ไปตลอดโลก ทั่วทุกหมู่ เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยมุทิตาจิต อันไพบูรณ์ เป็นมหัศจรรย์ ไม่มี ขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มี เบียดเบียนอยู่”	ที.สี. 9/556/245	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาจิตใจ นิสิตนักศึกษา มุ่งให้นิสิตนักศึกษามี จิตที่พลอยยินดีกับผู้ที่ได้ดี มีความสุข และประสบความสำเร็จในเรื่องต่างๆ การที่นิสิตนักศึกษาฝึกให้มีมุทิตาจิต เป็นคุณสมบัติประจำตน จะทำให้ ตนเองมีความสุข เพราะมีสุขภาพจิตดี และไม่มีทุกข์เพราะไม่อิจฉาริษยาผู้ที่ ได้ดี	จ.จ.ที.สี. 9/556/245

ตารางหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่น้อมนำมาเพื่อการพัฒนาจิตตปัญญาศึกษา

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
142	ความพอใจ (ฉันทะ)	การพัฒนา จิตใจ	“ธรรมทั้งปวงมีฉันทะเป็นมูล”	ที.ปา. 11/306/277, ส.ม. 19/836/415, อง.อภฎก. 23/83/408, ฯลฯ	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนานิสิต นักศึกษาในด้านจิตใจ นิสิตนักศึกษา ต้องมีความพอใจที่จะทำสิ่งดีงาม ทั้งหลาย รวมทั้งการเรียน ซึ่งนิสิต นักศึกษาต้องพอใจ รักเรียน และ สนใจใฝ่รู้จึงจะประสบผลสำเร็จได้	จ.จ.อง.อภฎก. 23/83/408
143	ความพิจารณาโดย แยกคายถ่วงถั่ง (โยนิโสมนสิการ)	การพัฒนา ปัญญา	--“พระผู้มีพระภาคทรงมนสิการ ปัจจุจสมุปบาท” --“ภิกษุทั้งหลาย เพราะมนสิการ โดยแยกคาย เพราะตั้งความเพียร ชอบโดยแยกคาย เราจึงได้บรรลุ อนุตตรวิมุตติ ได้ทำ อนุตตรวิมุตติให้แจ้ง ภิกษุ	วิ.ม. 4/1/1, วิ.ม. 4/35/44, ที.ม. 10/57/31-33, ที.ม. 10/58/33, ฯลฯ	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนานิสิต นักศึกษาในด้านปัญญา นิสิต นักศึกษาต้องเรียนรู้ที่จะพิจารณา สิ่งต่างๆ อย่างถ่วงถั่งถั่ง โดยอิงทั้ง หลักทฤษฎี หลักปฏิบัติ และข้อเท็จ จริง จะทำให้ได้ผลลัพธ์อันเป็น ความคิดที่แยกคาย สามารถนำไป	ป.ป.วิ.ม. 4/1/1

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			ทั้งหลาย เพราะทำไว้ในใจโดย แยกกาย เพราะตั้งความเพียรชอบ โดยแยกกาย แม้ท่านทั้งหลายย่อม บรรลุนุตตรวิมุตติได้ ย่อมทำ อนุตตรวิมุตติให้แจ้งได้”		ปฏิบัติได้จริงและประสบผล สำเร็จ ทำให้รู้ว่าแนวทางใดควรปฏิบัติ หรือไม่ควรปฏิบัติ การมีความคิดดังนี้ จะทำให้ นิสิตนักศึกษามีความเสี่ยง น้อยในการดำรงชีวิต และทำให้ตั้งมั่น อยู่ในความไม่ประมาทตลอดเวลา	
144	ความเพียร (วิริยะ)	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	--“เราปรารถนาคความเพียรไม่ย่อ หย่อน ....” --“แสงสว่างคือวิชา ได้เกิดขึ้น แก่เรา เปรียบเหมือนแสงสว่าง เกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ไม่ประมาท มี ความเพียร อุทิศกายและใจ” --“เมื่อใดแล ธรรมทั้งหลาย	วิ.มหา. 1/11/5, วิ.มหา. 1/39/28, วิ.มหา. 1/90/80, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำคัญสำหรับพัฒนา พฤติกรรมและจิตใจนิสิตนักศึกษา ให้ มีความขยันหมั่นเพียร ไม่ให้เกิดความ ย่อท้อ ท้อแท้ สิ้นหวังในการเรียนและ กิจการงานต่างๆ ไม่เป็นผู้นั่งเฉยดูค ในการงาน การมีความเพียรพยายาม อย่างสม่ำเสมอ จะทำให้กิจการ	--จ.จ.วิ.มหา.1/11/5 --จ.พ.วิ.มหา.1/11/5

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			ปรากฏแก่พราหมณ์ ผู้มีความ เพียร พงอยู่ เมื่อนั้น ความสงสัย ทั้งปวงของพราหมณ์ย่อมสิ้นไป เพราะมารู้ธรรมพร้อมทั้งเหตุ” --“พระตถาคตทั้งหลายทรงมี ความเพียรมาก”		ทั้งหลายเคลื่อนไปข้าง หน้าอย่างไม่ หยุดยั้ง นำไปสู่หนทางสว่าง และ สามารถมองปัญหาเป็น โอกาสที่จะ ก้าวต่อไป เมื่อล้มแล้วก็สามารถลุก จึ้นยืนหยัดสู้ต่อไปได้โดยไม่ระย่อ มรสุมใดๆ	
145	ความมกน้อย (อัปปิจจตา)	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	--“พระผู้มีพระภาค .... ตรัสคุณ แห่ง .... มกน้อย ....” -- “พระผู้มีพระภาคตรัส สรรเสริญความมกน้อย ... ด้วย ประการต่างๆ”	วิ.มหา. 1/39/28, วิ.มหา. 1/90/80, วิ.มหา. 1/234/251, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำคัญสำหรับพัฒนา พฤติกรรมและจิตใจนิสิตนักศึกษา ให้ เป็นผู้มีจิตไม่เห็นแก่ได้ พอใจในสิ่งที่ ตนมี ไม่ไหลตามกระแสค่านิยม กระแสทุน ที่มองความมั่งคั่งด้วย ทรัพย์เป็นดัชนีบ่งชี้ความเป็นผู้พัฒนา แล้ว การมีจิตมกน้อยจะนำไปสู่การ	--จ.พ.วิ.มหา. 1/39/28 --จ.จ.วิ.มหา. 1/39/28

ตารางหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่น้อมนำมาเพื่อการพัฒนาจิตตศึกษา

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
					ดำรงชีวิตอย่างพอเพียงและเรียบง่าย	
146	ความมีมนุษย สัมพันธ์	การพัฒนา พฤติกรรม	“พระผู้มีพระภาคตรัสตามภิกษุ นั้นว่า ‘ภิกษุ เธอยังสบายดีหรือ ยังพอเป็นอยู่ได้หรือ เธอเดินทาง มาโดยไม่ลำบากหรือ ...’ ภิกษุนั้น กราบทูลว่า ‘สบายดี พระพุทธเจ้า ข้า พอดีอยู่ได้ พระพุทธเจ้าข้า เข้าพระพุทธเจ้าเดินทางมาโดยไม่ ลำบาก พระพุทธเจ้าข้า ...’”	วิ.จ. 6/22/43, ๓๑๓	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมนิสิตนักศึกษา มุ่งให้นิสิต นักศึกษามีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิด ทักษะการสื่อสารได้เป็นเลิศ รู้จัก ทักทายปราศรัยผู้อื่นก่อนโดยไม่ถือตัว มีใบหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส พร้อมเป็น มิตรกับทุกคน	จ.พ.วิ.จ. 6/22/43
147	ความมีมารยาท	การพัฒนา พฤติกรรม	--“เมื่อบวชแล้วอย่างนี้ สำรวม ด้วยการสังวรในพระปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยมารยาทและ โจร (การเที่ยวไป) เห็นภัยในโทษแม้	ที.สี.9/193/65, ที.สี.9/450/199 ที.ปา. 11/57/39	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมนิสิตนักศึกษา มุ่งให้นิสิต นักศึกษามีกิจกรรมมารยาทที่งดงาม รวมถึงมีมารยาทที่เหมาะสมในการ	จ.พ.ที.ปา. 11/57/39

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตปัญญา ศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			เพียงเล็กน้อย...” --“บุคคลผู้บำเพ็ญตบะในโลกนี้... ไม่มีมารยาท เลียมมือ เขาเชิญให้ไป รับอาหารก็ไม่ไป เขาเชิญให้หยุด รับอาหารก็ไม่หยุด...”		ต่างๆ เช่น มารยาทในการรับประทานอาหาร มารยาทในการเรียน มารยาท ในที่ประชุม เป็นต้น	
148	ความมีเมตตาจิต	การพัฒนา จิตใจ	--“ภิกษุผู้มีเมตตาจิตแผ่ไป ตลอด ... แผ่ไปตลอดโลก ทั้งหมด หมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยเมตตา จิตอันไพบูรณ์ เป็นมหัทธนะ ไม่มี ขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มี ความเบียดเบียนอยู่” --“ความหนาวอย่าได้เบียดเบียน พระผู้มีพระภาค ความร้อนอย่าได้	วิ.ม. 4/5/8, ที.สี. 9/556/244 ที.ม. 10/37/21, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาจิต ตปัญญาในด้านจิตใจ จิตตปัญญา ควรฝึกจิตตนให้มีเมตตาเป็นนิมิต จน เป็นลักษณะประจำตน อันจะนำไปสู่ การมีพฤติกรรมอ่อนโยนและเป็นผู้มี ใจดีนาคบหา มีจิตที่ประกอบไปด้วย ความรักผู้อื่น ประารถนาให้ผู้อื่นมี ความสุข ไม่มีความคิดจะเบียดเบียน	จ.จ.ที.สี. 9/556/244

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			เบียดเบียนพระผู้มีพระภาค สัมผัส จากเหลือบ ยุง ลม แดด สัตว์เลื้อย คลาน อย่าได้เบียดเบียนพระผู้มี พระภาค” (เป็นความคิดของพญานาค มูจลินท์)		ใคร นิสิตนักศึกษาสามารถฝึกตนให้มี เมตตาจิตได้โดยการแผ่เมตตาให้ สรรพสัตว์ทั้งหลายโดยไม่มีประมาณ คือแผ่ไปโดยไม่มีจำกัด ผู้ที่มีเมตตาจิต จะไม่ก่อเวร และไม่เบียดเบียนใคร	
149	ความมีสัมมา การะ	การพัฒนา พฤติกรรม	--“ท่านพระมหาโมคคัลลานะ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ ประทับ ครั้นถึงแล้วได้ถวาย บังคมพระผู้มีพระภาค” --“ท่านจงถวายบังคมพระบาท ของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียร เกล้า”	วิ.มหา. 1/17,18/10-11, วิ.มหา. 1/228/221, วิ.มหา. 1/229/222- 223,225,227- 230,232-234, ๓๗๓	ความมีสัมมาการะเป็นหลักธรรมที่ ควรปลูกฝังให้มีในนิสิตนักศึกษา สำหรับจิตใจ หลักธรรมความมีสัมมา การะนี้ปรากฏในพระไตรปิฎกหลาย เล่ม พระสงฆ์สาวก และฆราวาส แสดงความมีสัมมาการะต่อองค์ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกครั้ง ทุกครั้งที่ได้มีโอกาสเข้าเฝ้า นิสิต	--จ.พ. วิ.มหา. 1/17/10

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
					นักศึกษาพึงมีสัมมาคารวะต่อบุคคล สถานที่ และสิ่งที่ควรแก่การสัมมา การวะ การปฏิบัติได้ตั้งนี้เป็นมงคล อย่างยิ่งต่อนิสิตนักศึกษา นิสิต นักศึกษาจะเป็นที่รัก ที่ชื่นชม และ เป็นสรรเสริญของบุคคลทั่วไป	
150	ความมุ่งมั่น	การพัฒนา จิตใจ	“... เมื่อวชแล้วไม่นาน ... ไม่ ประมาท มีความเพียร มุ่งมั่นพระ นิพพานอยู่ ไม่นานนักก็ทำให้แจ้ง ที่สุดแห่งพรหมจรรย์อันยอด เยี่ยม”	ที.สี. 9/405/174, ที.สี. 9/443/196, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาจิตใจ นิสิตนักศึกษา มุ่งให้นิสิตนักศึกษามี ความมุ่งมั่นตั้งใจทำจริงในกิจการงาน ต่างๆ ทำอย่างต่อเนื่องไม่หยุดหย่อน	จ.จ.ที.สี. 9/405/174

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตปัญญา ศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
151	ความไม่กระด้าง	การพัฒนา พฤติกรรม	“... ภิกษุเหล่าใดไม่หลอกลวง ไม่ ประจบ เป็นนักปราชญ์ ไม่ กระด้าง มีจิตตั้งมั่น ภิกษุเหล่านั้น แลชื่อว่าผู้นับถือเรา”	อง.จตุกก. 21/26/41, ๗๗	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมนิสิตนักศึกษา มุ่งให้นิสิต นักศึกษาเป็นผู้อ่อนโยน ไม่กระด้าง และก้าวร้าวต่อมารดาบิดา ครูอาจารย์	จ.พ.อง.จตุกก. 21/26/41
152	ความไม่เกียจ คร้าน	การพัฒนา พฤติกรรม	“กุลบุตร ... เป็นผู้ขยัน ไม่เกียจ คร้านในการงานใหญ่น้อย ..” “ท่านทั้งหลาย จงเห็นความเกียจ คร้านเป็นสิ่งที่น่ากลัว แต่จงเห็น ความเพียรเป็นสิ่งปลอดภัย จง บำเพ็ญเพียรกันเถิด นี้เป็นคำสอน ของพระพุทธเจ้า”	วิ.ม. 4/87/141, ขุ.อป. 32/78/12, ๗๗	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมนิสิตนักศึกษา มุ่งให้นิสิต นักศึกษามีความขยันไม่เกียจคร้านใน การเรียนและการประกอบกิจต่างๆ	จ.พ.วิ.ม. 4/87/141

ตารางหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่น้อมนำมาเพื่อการพัฒนาจิตนักศึกษา

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
153	ความไม่โกรธ (อภฺโกธะ)	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“บุคคลฆ่าความโกรธได้จึงอยู่เป็น สุข ฆ่าความโกรธได้จึงไม่เศร้า โศก”	วิ.จ. 6/216/333, ส.ม. 15/71/79, ฯลฯ	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนานิสิต นักศึกษาในด้านพฤติกรรมและจิตใจ การเป็นผู้ไม่โกรธ จะทำให้นิสิต นักศึกษามีจิตใจที่อ่อนโยน สงบนิ่ง อดกลั้นสิ่งที่มากระทบจิตใจได้เป็น อย่างดี เมื่อทำได้เช่นนี้ เรื่องร้ายอันจะ เกิดจากตัวนิสิตนักศึกษาเป็นผู้ก่อจาก ความโกรธก็จะไม่มีโอกาสเกิดขึ้นเลย แม้แต่ครั้งเดียวในชีวิต	--จ.พ.ส.ม. 15/71/79 --จ.จ.ส.ม. 15/71/79
154	ความไม่แข่งดี (ละ สारัมภะ)	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	--“ภิกษุรูปนั้นอย่างใดเอาชนะ พวกท่าน ท่านทั้งหลายจงได้ตอบ ให้แข็งขัน พวกท่านเป็นบัณฑิต กว่า เฉลียวฉลาดกว่า เป็นพหูสูต	วิ.จ. 1/6/1, ส.ส. 15/202/293, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับนิสิตนักศึกษา เพื่อพัฒนาพฤติกรรมและจิตใจ การมี จิตไม่คิดเอาชนะผู้อื่น จะทำให้นิสิต นักศึกษามีเพื่อนที่จริงใจจะคบหา	--จ.พ.วิ.จ. 1/6/1 --จ.จ.วิ.จ. 1/6/1

ชื่อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			<p>กว่า แล้วสามารถกว่าภิกษุอื่น อย่า กลัวภิกษุอื่น แม้พวกกระผมจะ คอยเป็นฝ่ายพวกท่าน” ทำให้ ความบาดหมางที่ยังไม่เกิดก็ เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็ขยาย ลูกกลมออกไป” --“ผู้ตั้งใจจะคัดค้าน มีจิตเศร้า หมอง มากไปด้วยความแข่งดี จะ ไม่รู้ชัดคำสุภาษิต ส่วนผู้ใดกำจัด ความแข่งดี ความไม่มีจิตเลื่อมใส และถอนความอาฆาตออกแล้วฟัง อยู่ บุคคลนั้นจึงจะรู้คำสุภาษิตได้”</p>		<p>สมาคมด้วยมาก ถือเป็นหนทางหนึ่ง ในการแสวงหากัลยาณมิตร นิสิต นักศึกษาที่มีจิตไม่แข่งดีเพื่อเอาชนะ ผู้อื่น จะเป็นผู้ที่มีมุกตวจิตยินดีใน ความสำเร็จของผู้อื่นอย่างจริงใจ</p>	

ตารางหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่น้อมนำมาเพื่อการพัฒนาจิตนักศึกษา

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
155	ความไม่คะนอง	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม	“มุณีพึงเป็นผู้มีสติจะไม่คะนอง ไม่มีความหลอกลวง ปราศจาก วาจาต่อเสียด ไม่โกรธ ข้ามพ้น ความโลภอันชั่ว และความหวง แหนได้แล้ว”	ขุ.สุ. 25/948/727, ๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนากายและ พฤติกรรม ของนิสิตนักศึกษา มุ่งให้ นิสิตนักศึกษามีความประพฤติ เรียบร้อย ไม่คะนองกาย วาจา เช่น ไม่ แสดงกิริยาถือคะนอง ไม่กล่าววาจา คะนองปาก เป็นต้น	--จ.ก.ขุ.สุ. 25/948/727 --จ.พ.ขุ.สุ. 25/948/727
156	ความไม่คิด ประทุษร้าย (อโทสะ)	การพัฒนา จิตใจ	“โทสะก่อให้เกิดสิ่งที่ไม่เป็น ประโยชน์ โทสะทำให้จิตกำเริบ โทสะเป็นภัยที่เกิดภายใน ... คน โกรธ ไม่รู้จักผล คนโกรธไม่รู้จัก เหตุ ความโกรธครอบงำนรชน เมื่อใด ความมีคบอดย่อมมีเมื่อ นั้น”	อง.ติก. 20/70/277, ขุ.จ. 30/128/428, ๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาจิตใจ นิสิตนักศึกษา ให้ไม่คิดมุ่งร้ายผู้อื่น ในทุกกาลเทศะ แม้ว่าผู้นั้นจะทำให้ โกรธ ก็พยายามข่มความโกรธไว้	จ.จ.ขุ.จ. 30/128/428

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
157	ความไม่คิดร้าย (อพยาบาท)	การพัฒนา จิตใจ	“พยาบาท (ความคิดร้าย) มีผลชั่ว ทั้งในภพนี้และภพหน้า ครั้น พิจารณาเห็นดังนี้แล้ว จึงละ พยาบาท ลอยพยาบาท”	อง.ติก. 20/67/267, อง.ทสก. 24/167/302, ๓๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาจิตใจ นิสิตนักศึกษา ให้ไม่มีความพยาบาท ผู้ใด อาทิ ไม่คิดร้ายต่อผู้อื่น ไม่อาฆาต จองเวร เรียนรู้ที่จะให้อภัยและอโหสิ กรรมแก่ผู้อื่น เป็นต้น	จ.จ.อง.ทสก. 24/167/302
158	ความไม่แค้นใจ	การพัฒนา จิตใจ	“ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ ไม่มีความ โกรธ ไม่มีความแค้นใจ แม้จะถูก ว่ากล่าวอย่างรุนแรงก็ไม่ขัดเคือง ไม่โกรธ ไม่พยาบาท ไม่จองล้าง จองผลาญ ไม่สำแดงความโกรธ ความคิดประทุษร้าย และความ เสียใจให้ปรากฏ ...”	ที.ปา. 11/218/177	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาจิตใจ นิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิต นักศึกษาไม่มีจิตแค้นเคืองผู้อื่น ถึงแม้ว่าผู้นั้นจะกระทำการอันไม่ สมควรต่อตนเอง	จ.จ.ที.ปา. 11/218/177

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
159	ความไม่ดูหมิ่น ตนเอง (ละ โอมานะ)	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“บุคคลบางคนในโลกนี้ ดูหมิ่น ตนเองโดยเหตุอย่างหนึ่งคือ โดย ชาติ โดยโทษ โดยความเป็นบุตร ของผู้มีตระกูล โดยความเป็นผู้มี รูปร่าง โดยทรัพย์ โดยความเป็น ใหญ่ โดยหน้าที่การงาน โดย ศิลปะ โดยวิทฐานะ โดยการ ศึกษาหรือโดยปฏิภาณ ความดู หมิ่นตน กิริยาที่ดูหมิ่นตน ภาวะที่ ดูหมิ่นตน ความเกลียดตน กิริยาที่ เกลียดตน ภาวะที่เกลียดตน ความ ดูถูกตนว่าต่ำต้อย ความดูแคลน ตน ... เรียกว่า โอมานะ”	อภิ.วิ. 35/881/558, ๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมและจิตใจนิสิตนักศึกษา มุ่ง ให้นิสิตนักศึกษามีให้ดูหมิ่นตนเอง ดู ถูกตนเอง ดูแคลนตนเอง เช่น ดูหมิ่น ตนว่าเกิดในตระกูลไม่สูง รูปไม่งาม เรียนหนังสือไม่เก่ง เป็นต้น	--จ.พ.อภิ.วิ. 35/881/558 --จ.จ.อภิ.วิ. 35/881/558

ตารางหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่น้อมนำมาเพื่อการพัฒนาจิตตปัญญาศึกษา

447

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตปัญญา ศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
160	ความไม่ดูหมิ่น ผู้อื่น (ละ อติมานะ)	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“ภิกษุไม่พึงมุงมั่นในความเป็นคน พุดเท็จ เมื่อรู้ตัวก็ไม่พึงทำความ โอ้อวด และไม่พึงดูหมิ่นผู้อื่นด้วย ความเป็นอยู่ ด้วยปัญญา ด้วยศีล และวัตร”	ที.ปา. 11/269/214, ขุ.ม. 29/166/470, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมและจิตใจนิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษาไม่ดูหมิ่นดู แคลนผู้อื่น	--จ.พ.ขุ.ม. 29/166/470 --จ.จ.ขุ.ม. 29/166/470
161	ความไม่ตระหนี่ (อัมัจจริยะ)	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	--“ภิกษุไม่พึงหวั่นไหวเพราะการ นินทา ได้รับการสรรเสริญ แล้วก็ ไม่พึงลำพองตน พึงบรรเทาความ โลภ พร้อมทั้งความตระหนี่ ความ โกรธ และวาจาต่อเสียด” --“ถ้าสัตว์ทั้งหลายรู้ผลของการ จำแนกทาน ตามที่พระผู้มีพระ ภาคผู้ทรงแสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่	วิ.จ. 6/216/333, ขุ.อติ. 25/26/371, ขุ.ม. 29/163/558, ฯลฯ	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนานิสิต นักศึกษาในด้านพฤติกรรมและจิตใจ ความไม่ตระหนี่คือดัชนีบ่งชี้การเป็นผู้ ที่มีจิตใจเอื้ออาทรผู้อื่น นิสิตนักศึกษา พึงสร้างคุณลักษณะนี้ไว้ตลอดเวลา เพราะการที่นิสิตนักศึกษาไม่ตระหนี่ ต่อผู้อื่น ก็จะทำให้เป็นที่รักของผู้อื่น ได้โดยง่าย ขอความร่วมมือจากใครๆ	--จ.พ.ขุ.ม. 29/163/558 --จ.จ.ขุ.ม. 29/163/558

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			ตรัสไว้ โดยวิธีที่วิพากษ์นั้นจะมีผล มากอย่างนี้ พึงกำจัดมลทินคือ ความตระหนี่ มีใจเลื่อมใสยิ่ง พึง ถวายทานตามกาลในพระอรชยะ ทั้งหลาย ซึ่งเป็นเขตที่ท่านอัน บุคคลถวายแล้วมีผลมาก”		ก็มักจะได้รับความร่วมมือด้วยดีทุก ครั้ง	
162	ความไม่ตีเสมอ (อปพาสะ)	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“มูลเหตุแห่งวิเวก 6 ... 1. เป็นผู้ มักโกรธ ผูกโกรธไว้ ... 2. เป็นผู้ ลบหลู่ตีเสมอท่าน ... 3. เป็นผู้มิ ปกติริชยา ตระหนี่ ... 4. เป็นผู้ อวดดี เจ้ามาฮา ... 5. เป็นผู้มีความ ปรารถนาชั่ว เป็นมิจจาทิฎฐิ ... 6. เป็นผู้ยึดมั่นทิฎฐิของตน มี	วิ.จ. 6/216/333, ๑๓๑	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนานิสิต นักศึกษาในด้านพฤติกรรมและจิตใจ จิตที่ไม่คิดยกตนเสมอผู้ที่อาวุโสหรือ มีประสบการณ์มากกว่า ย่อมนำไปสู่ การเป็นผู้ที่มีความอ่อนน้อมถ่อมตน และเป็นที่รักที่นับถือของคนทั่วไป การไม่ตีเสมอท่านจะทำให้ นิสิต	--จ.พ.วิ.จ. 6/216/333 --จ.จ.วิ.จ. 6/216/333

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			ความถือมั่น สละสิ่งที่ตนยึดมั่นได้ ยาก ...”		นักศึกษาได้รับความเอ็นดูและความ เมตตาจากท่านดังกล่าวได้ไม่ยาก	
163	ความไม่ถือตัว	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	--“ความกำจัดอัสมิมานะ (ความ ถือตัวว่าเป็นนั่นเป็นนี่) เสียได้ เป็นสุขอย่างยิ่ง” --“ผู้ใดสำคัญว่า เราเสมอเขา เลิศ กว่าเขา หรือค้อยกว่าเขา ผู้นั้นพึง ต้องวิวาทกันด้วยความถือตัวนั้น บุคคลไม่หวั่นไหวในเพราะความ ถือตัว 3 อย่าง ความสำคัญว่า เรา เสมอเขา เลิศกว่าเขา (หรือค้อย กว่าเขา) จึงไม่มีแก่บุคคลนั้น”	วิ.ม. 4/5/9, ขุ.สุ. 25/862/707, ขุ.ม. 29/77/231, ฯลฯ	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนานิสิต นักศึกษาในด้านพฤติกรรมและจิตใจ มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษามีจิตที่ ไม่ถือ ตัวว่าตนเองเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ไม่ถือ ว่าตนเองดีกว่าผู้อื่น หรือเสมอเท่า เทียมผู้อื่น หรือค้อยกว่าผู้อื่น ในการ ถือตนว่าดีหรือเหนือกว่าผู้อื่นนั้น แสดงว่านิสิตนักศึกษายึดตนเป็นใหญ่ อาจทำให้เกิดพฤติกรรมที่ไม่ดี เช่น ยก ตนข่มท่าน ในการถือตนว่าเสมอกับ ผู้อื่นอาจทำให้เกิดพฤติกรรมการดี	--จ.พ.วิ.ม. 4/5/9 --จ.จ.วิ.ม. 4/5/9

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
					เสมอ การถือตนว่าด้อยกว่าผู้อื่น ทำให้ เกิดการดูหมิ่นตน ความไม่ถือตัว ทั้งหลายดังกล่าวจะทำให้ นิสิต นักศึกษาเข้ากับผู้อื่นได้ง่าย และได้รับ การยอมรับจากกลุ่ม	
164	ความไม่ถือมั่น	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“มูลเหตุแห่งวิเวก 6 ... 1. เป็นผู้ มักโกรธ ... 2. เป็นผู้ลบหลู่ตีเสมอ ท่าน ... 3. เป็นผู้มึนปดริษยา ตระหนี่ ... 4. เป็นผู้อวดดี เจ้ามาฮา ... 5. เป็นผู้มีความปรารถนาชั่ว เป็นมิจฉาทิฎฐิ ... 6. เป็นผู้ยึด มั่นทิฎฐิของตน มีความถือมั่น สละสิ่งที่ตนยึดมั่นได้ยาก ... ”	วิ.จ. 6/216/333, ๗๑๗	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนา พฤติกรรมและจิตใจ นิสิตนักศึกษา ไม่ควรริ้นหรือดันทุรังทำในสิ่งที่ไม่ ถูกไม่ควร การยึดมั่นแต่ในความคิด และการกระทำของตน ไม่สนใจ คำแนะนำหรือข้อชี้แนะต่างๆจากผู้อื่น จะน่านิสิตนักศึกษาไปสู่ทางเสื่อมได้ ซึ่งอาจจะทำให้เสียเพื่อนได้ในที่สุด	--จ.พ.วิ.จ. 6/216/333 --จ.จ.วิ.จ. 6/216/333

ตารางหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่น้อมนำมาเพื่อการพัฒนาจิตตศึกษา

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
165	ความไม่ทอดย ในการบำเพ็ญ เพียร (ประธานสมิง อปปฏิ วานิตา)	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“นรชนพึงควบคุมความหลับ ความเกียจคร้าน ความย่อท้อ ไม่ พึงอยู่ด้วยความประมาท ไม่พึง ตั้งอยู่ในความคหิมนัน พึงน้อมใจ ไปในนิพพาน”	อง.ทุก. 20/178/129, ขุ.สุ. 25/949/727, ขุ.อป. 32/78/12, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมและจิตเจตนาจิตตศึกษา มุ่งให้นิสิตนักศึกษาไม่ทอดยในการ กระทำกุศลกรรม มีความมานะมุ่งมั่น ที่จะทำให้สำเร็จ	--จ.พ.ขุ.สุ. 25/949/727 --จ.จ.ขุ.สุ. 25/949/727
166	ความไม่ท้อแท้	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“เป็นคนต้องต้องพยายามร่ำไป คนฉลาดไม่ควรท้อแท้”	ขุ.ชา. 27/52/22	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมและจิตเจตนาจิตตศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษามีความมู มานะ ไม่ท้อแท้สิ้นหวัง ในกิจการที่ ยาก	--จ.พ.ขุ.ชา. 27/52/22 --จ.จ.ขุ.ชา. 27/52/22
167	ความไม่ทะนงตน	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา	“ความลำพองตน ย่อมเป็นภูมิ สำหรับย่ำยีของเขา เขาจึงกล่าวคำ ถ้อยตัวและคำคหิมนันกัน เพราะผู้	ขุ.ม. 29/65/205	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมและจิตเจตนาจิตตศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษาไม่ทะนงตน	--จ.พ.ขุ.ม. 29/65/205 --จ.จ.ขุ.ม. 29/65/205

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
		จิตใจ	ฉลาดทั้งหลายไม่กล่าวคำหมจด ด้วยการวิวาทกันนั้น”		หรือถ้าพองตน ไม่ถือตัวว่าตนเก่งเด่น ดั่งเหนือผู้อื่น ซึ่งผลจากความทะนง ตน มักแสดงออกเป็นพฤติกรรม คือ ทะนงตนแล้วแสดงกิริยาเหยียดหยาม ดูหมิ่นผู้อื่น	
168	ความไม่ ทะเยอทะยาน	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“บุคคลเป็นผู้หลักเร้น ไม่ หลอกลวง ไม่ทะเยอทะยาน ไม่ ตระหนี่ ไม่คะนอง ไม่เป็นที่น่า รังเกียจ และไม่ประกอบในความ เป็นผู้มีวาจาต่อเสียด”	ขุ.สุ. 25/859/706, ขุ.ม. 29/87/261, ๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมและจิตใจนิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษาไม่ทะเยอ ทะยานอย่างสุดโต่ง กล่าวคืออยาก เป็นอยากมี อยากครอบครองในสิ่งที่ ไกลเกินปัญญาและกำลังความ สามารถของตน แต่ก็พยายาม ดำเนินการให้ได้มาด้วยวิธีการอันเป็น	--จ.พ.ขุ.ม. 29/87/261 --จ.จ.ขุ.ม. 29/87/261

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
					อกุศลกรรม โดยไม่คำนึงถึงบริบท แวดล้อม	
169	ความไม่ เบียดเบียน (อวิหิงสา/อหิงสา)	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“ความไม่เบียดเบียนคือความ สำรวมในสัตว์ทั้งหลายเป็นสุขใน โลก”	วิ.ม. 4/5/9, อภ.ทุก. 20/168/126, ๑๗๑	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนา พฤติกรรมและจิตตศึกษา การไม่เบียดเบียนผู้อื่นนั้นจะทำให้ไม่ มีศัตรู และเป็นที่ยรักของบุคคลทั่วไป นิสิตนักศึกษาจึงไม่ควรเบียดเบียน ผู้อื่นทั้งต่อหน้าและลับหลัง	--จ.พ.วิ.ม. 4/5/9 --จ.จ.วิ.ม. 4/5/9
170	ความไม่ ประทุษร้าย	การพัฒนา พฤติกรรม	--“ผู้ไม่ประทุษร้าย อดกลั้นคำคำ การฆ่า และการจองจำได้ มีขันติ เป็นพลังมีขันติเป็นกำลังพล เรา เรียกว่าพราหมณ์” --“บุคคลนั่งก็ตาม นอนก็ตาม ที่	ขุ.ธ. 25/399/159, ขุ.ชา. 27/196/454, ๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมนิสิตนักศึกษา มุ่งให้นิสิต นักศึกษาไม่ทำร้ายผู้อื่นทั้งต่อหน้าและ ลับหลัง ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนจาก การกระทำของตน หลักธรรมนี้มุ่ง	จ.พ.ขุ.ธ. 25/399/159

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตปัญญา ศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			ร่วมเงาต้นไม้ได้ ไม่ควรหักรานกิ่ง ต้นไม้ นั่น เพราะว่าคนประทุษร้าย มิตรเป็นคนเลวทราม”		พัฒนาพฤติกรรมนิสิตนักศึกษา ให้ลด ความรุนแรง ไม่ใช่กำลังในการแก้ไข ปัญหา รวมถึงการไม่ใช้วาจาทำร้าย ผู้อื่น	
171	ความไม่ประมาท (อัปมาทะ)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ --การพัฒนา ปัญญา	--“มุณีผู้ ... ไม่ประมาท ... ย่อม เป็นผู้ไม่เศร้าโศก ...” --“... แสงสว่างคือวิชาได้เกิดขึ้น แก่เรา เปรียบเหมือนแสงสว่าง เกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ไม่ประมาท มี ความเพียร อุทิศกายและใจ” --“ภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายไม่ มีเท้า มีสองเท้า มีสี่เท้า หรือมีเท้า มากก็ตาม มีรูป หรือ ไม่มีรูปก็ตาม	วิ.มหา. 2/153/326, ที.สี. 9/484/214, ที.สี. 9/485/215, ส.ม. 19/139/72, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาปัญญา นิสิตนักศึกษาซึ่งมีผลต่อการพัฒนา กาย พฤติกรรม และจิตใจ ความไม่ ประมาทเกิดจากการมีสติระลึกรู้ ตลอดเวลา นิสิตนักศึกษาจึงควรฝึกจิต ให้ระลึกรู้ในทุกกิจกรรมทุกสถาน การณ์ ทุกเวลา ทุกสถานที่ รู้ ประโยชน์ตนประโยชน์ท่าน รู้ดีชั่ว ถ้ากระทำได้ดังนี้ นิสิตนักศึกษาจะ	--ป.ก.วิ.มหา. 2/153/326 --ป.พ.วิ.มหา. 2/153/326 --ป.จ.วิ.มหา. 2/153/326 --ป.ป.วิ.มหา. 2/153/326

ชื่อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			<p>มีสัญญา ไม่มีสัญญา หรือมีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่อีกตามมีประมาณเท่าใด ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าบัญญัติกล่าวว่า เลิศกว่าสัตว์มีประมาณเท่านั้น ฉะนั้นใด กุศลธรรมทั้งหมดก็ฉัณนั้นเหมือนกัน มีความไม่ประมาณเป็นมูล รวมลงในความไม่ประมาณ ความไม่ประมาณ บัญญัติกล่าวว่าเลิศกว่ากุศลธรรมเหล่านั้น”</p>		<p>สว่างด้วยปัญญาในการพิจารณา ตัดสินปัญหา</p>	

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
172	ความไม่ปรารถนา ชั่ว	การพัฒนา จิตใจ	“มูลเหตุแห่งวิเวก 6 ... 5) เป็นผู้มีความปรารถนาชั่ว เป็นมิฉฉาทิฏฐิ ...”	วิ.จ. 6/216/333, ๑๗๑	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนานิสิต นักศึกษาในด้านจิตใจ โดยมุ่งให้นิสิต นักศึกษาใฝ่ดี การที่จิตฝักใฝ่ในการทำ แต่ความดี จะทำให้นิสิตนักศึกษาหลีกเลี่ยง พ้นจากความเสื่อม และอกุศล กรรมทั้งหลายได้ รวมทั้งห่างไกลจาก ที่อโคจรทั้งหลาย	จ.จ.วิ.จ. 6/216/333
173	ความไม่เป็นผู้มัก โกรธ	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“ผู้ไม่มักโกรธ มีศีล มีวัตร ไม่มี ค้นหาเรื่องฟูขึ้น ฝึกตนได้แล้ว มี สรีระเป็นร่างสุดท้าย เราเรียกว่า พราหมณ์”	วิ.จ. 6/216/333, ขุ.ธ. 25/400/159, ๑๗๑	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนานิสิต นักศึกษาในด้านพฤติกรรมและจิตใจ นิสิตนักศึกษาต้องฝึกตนไม่ให้ หงุดหงิดฉุนเฉียวง่าย หัดเป็นคนที่มี ความอดทนอดกลั้น ต่ออกุศลกรรม ที่มากระทบจิต ถ้าทำได้เช่นนี้จะทำให้	--จ.พ.ข.ธ. 25/400/159 --จ.จ.ข.ธ. 25/400/159

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
					ไม่เป็นคนที่โกรธง่าย แต่จะเป็นคนที่ พร้อมให้อภัยผู้อื่น	
174	ความไม่ผลุนผลัน	--การพัฒนา พฤติกรรม	--“ข้าแต่ผู้ทรงเป็นอธิบดีแห่ง มนุษย์ ความพลั้งพลาดนั้นย่อมมี แก่ข้าพระองค์เพราะความผลุนผล ลัน” --“ นรชนไม่พึงมุ่มมั่นในความ เป็นคนพูดเท็จ ไม่พึงทำความ เสนาหาในรูป พึงกำหนดรู้ความ ถือตัว และพึงประพฤดิละเว้นจาก ความผลุนผลัน”	ขุ.ชา. 28/180/113, ขุ.ม. 29/178/507, ๑๒๙	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนา พฤติกรรมนิสิตนักศึกษา นิสิต นักศึกษาต้องฝึกตนไม่ให้เป็นคน ผลุนผลัน ขาดการไตร่ตรอง กระทำ สิ่งต่างๆ โดยขาดความยั้งคิด	จ.พ.ขุ.ม. 29/178/507

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
175	ความไม่ผูกโกรธ (อนุปนาหะ)	--การพัฒนา จิตใจ	--“มาตุคามประกอบด้วยธรรม 5 ประการ หลังจากตายแล้วจะไป เกิดในสุคติโลกสวรรค์ ธรรม 5 ประการ ... คือ 1) มีศรัทธา 2) มี hiri 3) มีโอตตปปะ 4) ไม่ผูกโกรธ 5) มีปัญญา” --“บุคคลผู้ไม่โกรธ ฝึกตนแล้ว มี ความเป็นอยู่อย่างสม่ำเสมอ หลุด พ้นแล้วเพราะรู้ชอบ สงบ คงที่ จัก มีความโกรธแต่ที่ไหนเล่า ผู้ใด โกรธต่อบุคคลผู้โกรธ ผู้นั้น ย่อมเลวกว่าผู้โกรธ เพราะการ โกรธต่อบนั้ บุคคลผู้ไม่โกรธ	วิ.จ. 6/216/333, ส.ส. 15/188/267, ส.สพ. 18/295/322-323, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาจิตใจ นิสิตนักศึกษา ให้รู้จักระงับอารมณ์ โกรธ ไม่โกรธตอบหรือผูกใจเจ็บผู้ ที่มาทำให้ตนเองโกรธ	จ.จ.ส.สพ. 18/295/322-323

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			ตอบบุคคลผู้โกรธ ชื่อว่าชนะ สงครามที่ชนะได้ยาก”			
176	ความไม่เพ่งเล็ง อยากได้ของเขา (อนภิชชา)	การพัฒนา จิตใจ	“... พิจารณาเห็นดังนี้ว่า อภิชชา (ความเพ่งเล็งอยากได้ของเขา) มี ผลชั่วทั้งในภพนี้และภพหน้า ครั้งพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว จึงละ อภิชชา ลอยอภิชชา”	อง.ติก. 20/67/267, อง.ทสก. 24/167/302, ๓๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาจิตใจ นิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิต นักศึกษาไม่มุ่งต้องการครอบครอง ของของผู้อื่น โดยที่เจ้าของไม่อนุญาต หรือเต็มใจให้	จ.จ.อง.ทสก. 24/167/302
177	ความไม่ฟุ้งซ่าน (อวิचेปะ)	การพัฒนา จิตใจ	“บุคคลผู้มีจิตฟุ้งซ่าน มีความดำริ ไม่มั่นคงเหมือนมฤค ยินดีในอ สังขารม กล่าวคำไร้สาระเป็นอัน มาก มีความเห็นต่ำทราม ไม่มี ความเอื้อเฟื้อ ย่อมห่างไกลจาก ความเป็นผู้มั่นคง”	อง.ทุก. 20/89/107, อง.จตุกก. 21/22/36, ๓๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาจิตใจ นิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิต นักศึกษามีจิตมั่นคง คิดดีทำดีในสิ่งที่ เป็นสาระแก่นสารของชีวิต	จ.จ.อง.จตุกก. 21/22/36

ตารางหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่น้อมนำมาเพื่อการพัฒนาจิตนักศึกษา

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
178	ความไม่มั่งมาก (ละ มหิจจตา)	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“ภิกษุทั้งหลาย ... ไม่ได้เวียนมา เพื่อความเป็นคนมั่งมาก”	วิ.ม. 4/12/19, ๙๗๙	เป็นหลักธรรมสำหรับนิสิตนักศึกษา ในด้านพฤติกรรมและจิตใจ หลักธรรมนี้มุ่งให้นิสิตนักศึกษามีจิตที่ ไม่โลภอยากได้นั้นอยากได้นี้ เกินสติ กำลังความ สามารถของตน ถ้านิสิต นักศึกษาไม่สามารถระงับจิตที่โลภได้ แล้ว นิสิตนักศึกษาอาจกระทำการ ในทางอกุศลกรรมเพื่อจะได้สิ่งที่อยาก ได้อีกมีนั้น	--จ.พ.วิ.ม. 4/12/19 --จ.จ.วิ.ม. 4/12/19
179	ความไม่มัวเมา (ละ มหะ)	การพัฒนา ปัญญา	“มทะ (ความมัวเมา) 3 มี 1) อา โรคมทะ (ความมัวเมาความไม่มี โรค) 2) โยพพนมทะ (ความมัว เมาในความเป็นหนุ่มสาว) 3)	ที.ป.า. 11/305/274, ๙๗๙	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาปัญญา นิสิตนักศึกษา มุ่งให้นิสิตนักศึกษาไม่ มัวเมาในภาวะที่เป็น เช่น ไม่มัวเมาใน ชีวิต ไม่มัวเมาในความไม่มีโรค ไม่มัว	ป.ป.ที.ป.า. 11/305/274

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			ชีวิตมตะ (ความมัวเมาในชีวิต)”		เมาในความเป็นหนุ่มสาว เมื่อทำงานมี ยศมีตำแหน่ง ก็ไม่ควรมัวเมาในยศ ตำแหน่งนั้น หรือเมื่อเกิดมาในสกุลที่ มีชื่อเสียงก็ไม่ควรมัวเมาในสกุล เป็น ต้น	
180	ความไม่มีมารยา (อมาชา)	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“ผู้ใดไม่มีมารยา ไม่มีมานะ สิ้น โลกะแล้ว ไม่มีการขีตถื้อว่าของ เรา ไม่มีความหวัง ละความโกรธ ได้ มีจิตสงบเย็นยิ่งนัก ผู้นั้นชื่อว่า พราหมณ์ สมณะ ภิกษุ”	วิ.จ. 6/216/333, อง.ทุก. 20/181/130, ขุ.อ. 25/26/221, ๑๓๑	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนานิสิต นักศึกษาในด้านพฤติกรรมจิตใจ มุ่งเน้นให้นักศึกษามีความจริงใจต่อ ตนเองและผู้อื่น ไม่หลอกลวง ไม่เส แสรังแกล้งทำ ไม่เป็นคนเจ้าเล่ห์ ซึ่ง จะส่งผล ให้เป็นบุคคลที่น่าคบหา	--จ.พ.ขุ.อ. 25/26/221 --จ.จ.ขุ.อ. 25/26/221

ตารางหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่น้อมนำมาเพื่อการพัฒนาบัณฑิตนักศึกษา

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
181	ความไม่ย่อท้อ	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	--“นรชนพึงควบคุมความหลับ ความเกียจคร้าน ความย่อท้อ ไม่ พึงอยู่ด้วยความประมาท ไม่พึง ตั้งอยู่ในความคหามั่น พึ่งน้อมใจ ไปในนิพพาน” --“นรชนใดมีจิตไม่ย่อท้อ มีใจไม่ หดหู่ บำเพ็ญกุศลธรรม เพื่อบรรลุ ความเกษมจากโยคะ นรชนนั้น พึงบรรลุความสิ้นไปแห่ง สังโยชน์ทั้งปวงได้โดยลำดับ”	ขุ.สุ. 25/949/727, ขุ.ชา. 27/55/23, ๑๗๕	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมและจิตใจของนิสิต นักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษาไม่ ย่อท้อในการกระทำดี ต้องมีจิต พากเพียรในกุศลกรรมอย่างมุ่งมั่น ไม่ ท้อแท้สิ้นหวัง	--จ.พ.ขุ.สุ. 25/949/727 --จ.จ.ขุ.สุ. 25/949/727
182	ความไม่ยึดมั่นถือ มั่น	การพัฒนา ปัญญา	--“เราเรียกนิพพานซึ่งไม่มีกิเลส เครื่องกังวล ไม่มีเครื่องยึดมั่นนี้ นั้นว่า เป็นที่พึ่งอันไม่มีที่พึ่งยิ่ง	ส.สพ. 18/80/73, ขุ.สุ. 25/1101/765, ขุ.ส. 25/1110/768,	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาปัญญา นิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิต นักศึกษา ไม่ยึดมั่นถือมั่นในกาย	ป.ป.ขุ.สุ. 25/1101/765

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตปัญญา ศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			กว่า” --“นรชนควรทำลายเครื่องยึดมั่น ทั้งปวง ทั้งชั้นสูง ชั้นต่ำ และชั้น กลาง เพราะว่าสัตว์ทั้งหลาย เข้า ไปยึดถือชั้นใด ๆ ในโลก มาร ย่อมติดตามสัตว์ เพราะสิ่งที่ยึดถือ นั้นแล” --“ธรรมทั้งปวงไม่ควรยึดมั่น”	ขุ.จ. 30/128/30, ขุ.จ. 30/72/263, ๑๗๑	เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ อันจะนำไปสู่ความมีสติ มีความเบิก บานในทางปัญญา ไม่ยึดติดทุกสิ่ง มองทุกอย่างไม่เที่ยง ไม่ยึดมั่นถือมั่น ในสิ่งใด เช่น ไม่มุ่งยึดติดในสิ่งใดสิ่ง หนึ่งจนทำให้เกิดความผูกติดในสิ่ง นั้น และเมื่อไม่เป็นไปตามที่มุ่งหวัง อาจทำให้ทำสิ่งที่ไม่ดีได้	
182	ความไม่ยึดมั่นใน ความคิด (ทฤษฎี) ของตน	การพัฒนา จิตใจ	“มูลเหตุแห่งวิวาท 6 ... 6) เป็นผู้ ยึดมั่นทฤษฎีของตน มีความถือมั่น สละสิ่งที่ตนยึดมั่นได้ยาก ...”	วิ.จ. 6/216/333, ๑๗๑	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนาจิต ตปัญญาในด้านจิตใจ จิตตปัญญา ต้องฝึกตนให้ไม่เป็นผู้ยึดติดในกรอบ ความคิดของตน ต้องหัดที่จะรับฟัง ความคิดเห็นของผู้อื่น ถ้าฝึกจนเป็น	จ.จ.วิ.จ. 6/216/333

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
					นิสัยแล้ว นิสิตนักศึกษาจะเป็นบุคคล ที่มีลักษณะการประนีประนอม ประสานงานกับผู้อื่นได้ง่าย และที่ สำคัญที่สุดก็คือจะไม่เป็นเผด็จการ	
183	ความไม่ยุ่งให้ เกิดความ บาดหมาง	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“ภิกษุรูปนั้นอย่างใดเอาชนะพวก ท่าน ท่านทั้งหลายจงโต้ตอบให้ แข็งขัน พวกท่านเป็นบัณฑิตกว่า เจลียวลาดกว่า เป็นพหูสูตกว่า แล้วสามารถว่าภิกษุนั้น อย่างแล้ว ภิกษุนั้น แม้พวกกระผมจะคอย เป็นฝ่ายพวกท่าน” ทำให้ความ บาดหมางที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น ที่ เกิดขึ้นแล้วก็ขยายลุกลามออกไป	วิ.จ. 6/1/1, ๓๗๓	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมและจิตใจนิสิตนักศึกษา นิสิตนักศึกษาที่ดี ไม่ควรยุ่ง หรือ ยุ่งเหยิงให้เกิดการแตกความสามัคคี	--จ.พ.วิ.จ. 6/1/1 --จ.จ.วิ.จ. 6/1/1

ตารางหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่น้อมนำมาเพื่อการพัฒนาจิตตปัญญาศึกษา

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตปัญญา ศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
184	ความไม่เย่อหยิ่ง	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	--“ภิกขุ .... กลับประพฤติชอบ หายเย่อหยิ่ง กลับตัวได้” --“ผู้ฉลาดในประโยชน์ มุ่งหวัง บรรลุด้านตบตบ ควรบำเพ็ญกรณีย กิจ ควรเป็นผู้อาจหาญ ซื่อตรง เคร่งครัด วาง่าย อ่อนโยน และไม่ เย่อหยิ่ง”	วิ.จ. 6/8/17, วิ.จ. 6/10/20, วิ.จ. 6/32/64, วิ.จ. 6/55/107, วิ.จ. 6/64/130, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาจิต ตปัญญา ในด้านการพัฒนา พฤติกรรมและจิตใจ ความเย่อ หยิ่ง ไม่ใช่คุณสมบัติที่ดี ตรงกันข้าม ความ ไม่เย่อหยิ่งเป็นคุณสมบัติที่นิต ตปัญญาควรสร้างให้มีในตน	--จ.พ.ช.ช. 25/1/20 --จ.จ.ช.ช. 25/1/20
185	ความไม่ร้อนใจ (อวิปปฏิสาร)	การพัฒนา จิตใจ	“ศีลที่เป็นกุศล มีอวิปปฏิสาร (ความไม่ร้อนใจ) เป็นผล มี อวิปปฏิสารเป็นอานิสงส์ อวิปปฏิ สารมีปราโมทย์ (ความบันเทิงใจ) เป็นผล มีปราโมทย์เป็นอานิสงส์”	อ.จ.ทศก. 24/1/2, อ.จ. เอกาทศก. 24/1/389, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาจิตใจ นิตตปัญญา มุ่งให้นิตตปัญญา มีความไม่ร้อนใจเป็นคุณสมบัติประจำ ตน การจะมีความไม่ร้อนใจได้นิต ตปัญญาต้องรักษาศีลให้สมบูรณ์ เมื่อ เป็นผู้มีศีล ก็จะไม่มีความร้อนใจใดๆ	จ.จ.อ.จ.ทศก. 24/1/2

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
					เพราะไม่ได้กระทำบาปอกุศลธรรม ใดๆ ที่ทำให้ต้องร้อนใจ ผลที่ได้จาก ความไม่ร้อนใจคือความบันเทิงใจ	
186	ความไม่ริษยา (อนิสสา)	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“... มาตุคามประกอบด้วยธรรม 5 ประการ หลังจากตายแล้วจะไป เกิดในสุคติโลกสวรรค์ ธรรม 5 ประการ ... คือ 1) มีศรัทธา 2) มี hiri 3) มีโอตตปปะ 4) ไม่ริษยา 5) มีปัญหา”	วิ.จ. 6/216/333, ส.สพ. 18/296/323, อง.ทุก. 20/181/130, ๓๓๑	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนานิสิต นักศึกษาในด้านพฤติกรรมและจิตใจ นิสิตนักศึกษาต้องฝึกตนให้มีจิตนิยม ยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น ถ้าฝึกได้ เช่นนี้ ความริษยาจะไม่เกิดขึ้นในตน และจะนำไปสู่การมีมุทิตาจิตและยินดี ในการอนุโมทนาในคุณงามความดี ของผู้อื่นจนเป็นนิสัย	--จ.พ.ส.สพ. 18/296/323 --จ.จ.ส.สพ. 18/296/323

ตารางหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่น้อมนำมาเพื่อการพัฒนาจิตนักรศึกษา

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
187	ความไม่ลบหลู่ คุณท่าน (อัมภกะ)	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“... บุคคลอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ ก็เพื่อกำจัดความโกรธ ความถือ ตัว และความลบหลู่คุณท่าน”	วิ.จู. 6/216/333, ส.นิ. 16/243/336, อง.ทุก. 20/181/130, ๑๓๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมและจิตใจนิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตศึกษากำจัดความคิด ลบหลู่และการแสดงอาการลบหลู่คุณ ผู้มีพระคุณ เช่น บิดามารดา ครู อาจารย์ เป็นต้น	--จ.พ.ส.นิ. 16/243/336 --จ.จ.ส.นิ. 16/243/336
188	ความไม่ลังเล สงสัย (ละ วิจิกิจฉา)	--การพัฒนา จิตใจ --การพัฒนา ปัญญา	“เทวดาและมนุษย์แม่เหล่านั้น บัณฑิตควรสรรเสริญ เทวดาและ มนุษย์เหล่าใดนอน้อมภิกษุผู้ หลุดพ้นอย่างนั้น เทวดาและ มนุษย์แม่เหล่านั้นรู้ธรรมแล้ว ละ วิจิกิจฉาได้ เป็นผู้ข้ามพ้นธรรม เป็นเครื่องข้องได้”	ที.ส. 9/458/201, ส.ส. 15/34/44, ๑๓๑	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนานิสิต นักศึกษาในด้านจิตใจและปัญญา นิสิตนักศึกษาต้องไม่สงสัย ไม่ลังเลที่ จะเชื่อในหลักธรรมในพระ พุทธ ศาสนา รวมทั้งคำสอนของครูอาจารย์	--จ.จ.ส.ส. 15/34/44 --จ.ป.ส.ส. 15/34/44 --ป.จ.ส.ส. 15/34/44 --ป.ป.ส.ส. 15/34/44

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตปัญญา ศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
189	ความไม่ลำเอียง	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	--“... ภิกษุทั้งหลาย ไม่ลำเอียง เพราะความพอใจ ไม่ลำเอียง เพราะความขัดเคือง ไม่ลำเอียง เพราะความหลง ไม่ลำเอียงเพราะ ความกลัว” --“คุณสมบัติของภิกษุผู้ถึง รูปียะ (ทองและเงิน) 5 อย่าง คือ 1. ไม่ลำเอียงเพราะชอบ 2. ไม่ลำเอียงเพราะชัง 3. ไม่ลำเอียงเพราะหลง 4. ไม่ลำเอียงเพราะกลัว 5. รู้วิธีว่าเป็นอันถึง หรือไม่เป็น อันถึงรูปียะ”	วิ.มหา. 1/437/468- 469, วิ.มหา. 1/437/469, วิ.มหา. 2/584/110, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมและจิตใจจิตตปัญญา ความลำเอียงนี้เกิดจากเหตุ 4 ประการ คือ 1) ความชอบหรือความพอใจ 2) ความชังหรือความขัดเคือง 3) ความ หลง 4) ความกลัว จิตตปัญญาควร มีคุณ สมบัติของการไม่ลำเอียงเพื่อที่ จะทำสิ่งใดๆ ได้อย่างยุติธรรม ในสมัย พุทธกาล พระพุทธองค์ทรงแต่งตั้ง ภิกษุผู้มียศสมบัติไม่ลำเอียง 4 อย่าง ประกอบด้วยคุณสมบัติเฉพาะด้าน เป็น ผู้กระทำกิจต่างๆ เช่น เจ้าหน้าที่รับ จีวร, เก็บจีวร, แจกจีวร เป็นต้น	--จ.พ.วิ.มหา. 1/437/468-469 --จ.จ.วิ.มหา. 1/437/468-469

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
190	ความไม่สัน โดย ในกุศลธรรม ทั้งหลาย (กุสเลสุ ฐัมเมสุ อสันตฺตญฺฐิตา)	การพัฒนา จิตใจ	“ธรรม 2 อย่าง ... คือ 1) ความไม่ สัน โดยในกุศลธรรมทั้งหลาย 2) ความไม่ทอดทิ้งในการบำเพ็ญ เพียร”	อง.ทุก. 20/178/129, ๑๓๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาจิตใจ นิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิต นักศึกษา ขวนขวายทำความดีมิได้ หยุดหย่อน ไม่คิดว่าทำความดีแล้วพอ ต้องทำความดีเพิ่มขึ้น ไปเรื่อยๆ ไม่มี สิ้นสุด	จ.จ.อง.ทุก. 20/178/129
191	ความไม่หดหู่ และ เชื่องซึม (ละ ถีนมิทฺธะ)	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“เธอละอภิชฌา (ความฟุ้งเสี งอยากได้ของของเขา) ในโลก มีใจ ปราศจากอภิชฌาอยู่ ชำระจิตให้ บริสุทธิ์จากอภิชฌา ละความมุง ร้ายคือพยาบาท มุ่งประโยชน์ เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่ ชำระจิต ให้บริสุทธิ์จากความมุงร้ายคือ	ที.สี. 9/458/201, ที.ปา. 11/315/301, ที.ปา. 11/355/381, ๑๓๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมและจิตใจของนิสิต นักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษามี จิตใจที่ไม่หดหู่ ไม่เชื่องซึม คือมีจิตที่ เบิกบาน ปลอดโปร่ง เพื่อที่จะสามารถ สกัดกั้นความเศร้าหมองของจิต ความ เศร้าสลดในจิตใจให้เบาบางลง มี	--จ.พ.ที.สี. 9/458/201 --จ.จ.ที.สี. 9/458/201

ชื่อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			<p>พยาบาท ละถีนมิทระ (ความหลอหู่ และเชื่องซึม) ปราศจากถีนมิทระ กำหนดแสงสว่าง มี สติสัมปชัญญะอยู่ ชำระจิตให้ บริสุทธิ์จากถีนมิทระ ละอุทธัจจ กุกกัจจะ (ความฟุ้งซ่านและ รำคาญใจ) เป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิต สงบอยู่ภายใน ชำระจิตให้ บริสุทธิ์จากอุทธัจจกุกกัจจะ ละ วิจิกิจฉา (ความลังเลสงสัย) ข้าม วิจิกิจฉาได้แล้ว ไม่มีวิจิกิจฉาใน กุศลธรรมอยู่ ชำระจิตให้บริสุทธิ์ จากวิจิกิจฉา”</p>		<p>กำลังใจใฝ่เรียนรู้อย่างมีสมาธิ</p>	

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
192	ความไม่หลง (อโมหะ)	การพัฒนา ปัญญา	“โมหะก่อให้เกิดสิ่งที่ไม่เป็น ประโยชน์ โมหะทำให้จิตกำเริบ โมหะเป็นภัยที่เกิดภายใน คน (ส่วนมาก) ไม่รู้จักภัยนั้น คนหลง ไม่รู้จักผล คนหลงไม่รู้จักเหตุ ความหลงครอบงำรชนเมื่อใด ความมืดบอดย่อมมีเมื่อนั้น”	อง.ติก. 20/67/267, อง.ติก. 20/70/277, ขุ.ม. 29/5/20,ขุ.จ. 30/128/428, ๑๓๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาปัญญา นิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิต นักศึกษาไม่ตกอยู่ในอำนาจความหลง คือความไม่รู้ ความเข้าใจผิด ทำให้ไม่ รู้จักเหตุ ไม่รู้จักผล และทำให้ ประกอบอกุศลกรรมได้ง่าย	ป.ป.ขุ.จ. 30/128/428
193	ความไม่หลงกลวง (ละ กุหนา)	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	--“มุณีพึงเป็นผู้มีสติจะไม่คะนอง ไม่มีความหลงกลวง ปราศจาก วาจาเสื่อมเสีย ไม่โกรธ ข้ามพ้น ความโลภอันชั่ว และความหวง แหนได้แล้ว” --“ภิกษุเหล่าใด ... ภิกษุที่ไม่	ขุ.สุ. 25/948/727, อง.จตุกก. 21/26/41-42, ๑๓๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมและจิตใจนิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษาไม่หลงกลวง ใคร เป็นคนซื่อตรงมีความซื่อสัตย์ทั้ง ต่อตนเองและผู้อื่น ไม่กระทำการใดๆ อันเป็นการหลงกลวงผู้อื่น ทั้งเพื่อ	--จ.พ.ขุ.สุ. 25/948/727 --จ.จ.ขุ.สุ. 25/948/727

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			หลอกลวง ไม่ประจบ เป็น นักปราชญ์ ไม่กระด้าง และมีจิต ตั้งมั่นดี ข่อมงอกงามในธรรมที่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดง ไว้แล้ว”		ความสนุกสนานหรือไม่ก็ตาม การ หลอกลวงนอกจากเป็นการเบียดเบียน ผู้อื่นแล้ว ยังทำให้ผู้หลอกลวงไม่ สบายใจ เพราะกลัวว่าผู้อื่นจะจับได้ว่า ตนหลอกลวงเขา ซึ่งในท้ายที่สุด ความทุกข์ใจก็จะเกิดขึ้นตามมา	
194	ความไม่หวังกัณ (ละ อารักขะ)	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“เพราะอาศัยมััจฉริยะ อารักขะ (ความหวังกัณ) จึงมี เพราะ อารักขะเป็นเหตุ บาบอกุศลธรรม เป็นอนเนก ข่อมเกิดขึ้นจากการถือ ท่อนไม้ การถือศัสตรา การ ทะเลาะ การแก่งแย่ง การวิวาท การพุดขึ้นเสียงว่า ‘มึง มึง’ การ	ที.ม. 10/103/61	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมและจิตใจของนิสิต นักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษา นิสิตนักศึกษาพึงฝึกตนมิให้เป็นคน ช่างหวง เช่นหวงของ หวงความรู้ เมื่อ นิสิตนักศึกษาไม่มีความหวง ก็จะเป็น ที่รักของเพื่อนๆ และผู้อื่น	--จ.พ.ที.ม. 10/103/61 --จ.จ.ที.ม. 10/103/61

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			พูดต่อเสียด และการพูดเท็จ”			
195	ความไม่หวัหือ (ละ ถัมภะ)	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“กิลีสกามทั้งหลาย เราเรียกว่า เสนากองที่ 1 ของท่าน ความไม่ ยินดี เราเรียกว่าเสนากองที่ 2 ของ ท่าน ความหิวกระหาย เราเรียกว่า เสนากองที่ 3 ของท่าน ตัณหา (ความทะยานอยาก) เราเรียกว่า เสนากองที่ 4 ของท่าน ถีนมิทระ (ความหดหู่และเชื่องซึม) เรา เรียกว่าเสนากองที่ 5 ของท่าน ความกลัว เราเรียกว่าเสนากองที่ 6 ของท่าน วิจิกิจฉา (ความลังเล สงสัย) เราเรียกว่าเสนากองที่ 7	ขุ.สุ. 25/439- 441/599-600, อภิ.วิ. 35/847/550, ๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมและจิตใจนิสิตนักศึกษา มุ่งมิให้นิสิตนักศึกษาเป็นคนหวัหือ แสดงความหวัหือ ไม่เชื่อฟังผู้อื่น ผู้ที่ หวัหือมักเป็นผู้มีจิตแข็งกระด้างไม่ อ่อนโยน	--จ.พ.ขุ.สุ. 25/439- 441/599-600 --จ.จ.ขุ.สุ. 25/439- 441/599-600

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			ของท่าน มักจะ (ความลบหลู่ คุณท่าน) และถ่มกะ (ความหิว คือ) เราเรียกว่าเสนากองที่ 8 ของ ท่าน ลาก ความสรรเสริญ สักการะ และยศที่ได้มาที่ผิดๆ เรา เรียกว่าเสนากองที่ 9 ของท่าน การยกตนและข่มผู้อื่น เราเรียกว่า เสนากองที่ 10 ของท่าน”			
196	ความไม่เห็นแก่ตัว	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	--“... ข้าพระองค์ แม้จะมีทุกข์เป็น เบื้องหน้าก็จะไม่ละทิ้งพระองค์ ไป ความเป็นหรือความตายของ ข้าพระองค์จะมีพร้อมกับ พระองค์”	ที.ปา. 11/224/182, ขุ.ชา. 28/92/98, ๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมและจิตใจนิตตศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษานิสิตนิตตศึกษา ฝึกตนให้ไม่เป็นคนเห็นแก่ตัว ฝึกเห็น แก่ประโยชน์ส่วนรวมเหนือ	--จ.พ.ขุ.ชา. 28/92/98 --จ.จ.ขุ.ชา. 28/92/98

ชื่อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			--“ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิด ก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ เป็นผู้ หวังประโยชน์ หวังความเกื้อกูล หวังความผาสุก หวังความเกษม จากโยคะแก่คนหมู่มาก ด้วย มนสิการว่า ‘ทำไฉน คนเหล่านี้ พึงเจริญด้วยศรัทธา เจริญด้วยศีล เจริญด้วยสุตตะ เจริญด้วยพุทธิ เจริญด้วยจาคะ เจริญด้วยธรรม เจริญด้วยปัญญา เจริญด้วยทรัพย์ และธัญชาติ เจริญด้วยไร่นาและ สวน เจริญด้วยสัตว์สองเท้าและ สัตว์สี่เท้า เจริญด้วยบุตรและ		ประโยชน์ส่วนตน	

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			ภรรยา เจริญด้วยทาสกรรมกร และคนรับใช้ เจริญด้วยญาติ เจริญด้วยมิตร เจริญด้วยพวก พ้อง”			
197	ความไม่เห็นผิด (ละ มิจฉาทิฏฐิ)	การพัฒนา ปัญญา	“เรารู้ชัดถึงหมู่วัตถุที่เป็นไปตาม กรรมว่า สัตว์ที่ประกอบกาย ทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต กล่าว ร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และ ชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตาม ความเห็นผิด พวกเขาหลังจากตาย แล้วจะไปบังเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก”	วิ.มหา. 1/13/7, วิ.จู. 6/216/333, ๗๑๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนานิสิต นักศึกษาในด้านปัญญา นิสิตนักศึกษา ต้องฝึกตนมิให้เห็นผิดเป็นชอบ กล่าวคือต้องพิจารณาได้ว่าอะไรคือผิด อะไรคือถูก	ป.ป.วิ.มหา. 1/13/7

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
198	ความไม่ย่อภาค (อโลภะ)	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	--“กุศลมูล 3 ประการ ... คือ 1) กุศลมูล คือ อโลภะ (ความไม่ย่อภาค) 2) กุศลคือ คือ อโทสะ (ความไม่คิดความประทุษร้าย) 3) อโมหะ (ความไม่หลง) --“โลภะก่อให้เกิดสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ โลภะทำให้จิตกำเริบ โลภะเป็นภัยที่เกิดภายใน คน (ส่วนมาก) ไม่รู้จักภัยนั้น คนโลก ไม่รู้จักผล คนโลกไม่รู้จักเหตุ ความโลภครอบงำนรชนเมื่อใด ความมีคบอดย่อมมีเมื่อนั้น”	อง.ติก. 20/70/277, ๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมและจิตใจนิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษา ไม่มีจิตคิด ย่อภาคหรือไม่โลก และประกอบ กุศลกรรมต่างๆโดยปราศจากความ โลภ	--จ.พ.อง.ติก. 20/70/277 --จ.จ.อง.ติก. 20/70/277

ตารางหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่น้อมนำมาเพื่อการพัฒนาจิตตศึกษา

478

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
199	ความไม่อวดดี	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“มูลเหตุแห่งวิวาท 6 ... 4) เป็นผู้ อวดดี เจ้ามาฮา ...”	วิ.จ. 6/216/333, ๑๓๑	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนานิสิต นักศึกษาในด้านพฤติกรรมและจิตใจ นิสิตนักศึกษาต้องสร้างคุณธรรมข้อนี้ ให้เกิดแก่ตนตลอดเวลา เพราะการไม่ อวดดีจะทำให้ นิสิตนักศึกษามีโอกาส ได้รับความเอื้อเฟื้อเพื่อเกื้อกูลจากผู้อื่นได้ โดยง่าย และทุกคนเต็มใจช่วยเหลือ	--จ.พ.วิ.จ. 6/216/333 --จ.จ.วิ.จ. 6/216/333
200	ความไม่โอ้อวด (อสาถะยยะ)	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“บุคคลผู้ไม่โกรธ ไม่สะอึก ไม่ โอ้อวด ไม่คะนอง พุดด้วยปัญญา ไม่ฟุ้งซ่าน เป็นผู้ตำรวมวาจา นั้น แล ชื่อว่า เป็นมุนี”	ขุ.ม. 29/85/252	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมและจิตใจนิสิตนักศึกษา มุ่ง ให้นิสิตนักศึกษาไม่มีจิตคิดโอ้อวดทั้ง ในสิ่งที่เป็นอย่างอยู่แล้วโอ้อวด และสิ่งที่ ไม่มีแล้วโอ้อวด	--จ.พ.ขุ.ม. 29/85/252 --จ.จ.ขุ.ม. 29/85/252

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
201	ความขำเกรง	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	--“บุคคลไม่ควรทำมานะใน มารดา บิดา พี่ชาย และในอาจารย์ เป็นที่ 4 พึงมีความเคารพใน บุคคลเหล่านั้น พึงขำเกรงใน บุคคลเหล่านั้น บูชาบุคคล เหล่านั้นด้วยดีแล้ว จึงเป็นการดี” --“ท่านพระสารีบุตร มีความขำ เกรง อยู่ ...”	วิ.มหา. 2/204/367, วิ.มหา.2/210/371, วิ.มหา.2/211/372, ส.ส. 15/201/292, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำคัญสำหรับพัฒนา จิตตนิสิตนักศึกษา หลักธรรมนี้ทำ ให้อภิกษุในสมัยพุทธกาล ปฏิบัติตาม กฎที่พระพุทธองค์บัญญัติไว้อย่าง เคร่งครัด หากนิสิตนักศึกษามีความขำ เกรง ก็จะปฏิบัติตามกฎของสถาบัน การศึกษา ซึ่งจะเกิดผลคืออย่างมากต่อ นิสิตนักศึกษาและส่วนรวม นิสิต นักศึกษาควรมีความขำเกรงผู้อาวุโส อาทิ มารดาบิดา ครูอาจารย์ พี่ชาย พี่สาว ผู้บังคับบัญชา ฯลฯ การมีความ ขำเกรงดังกล่าวนี้จะทำให้นิสิต นักศึกษาประพฤติตนดีตามคำแนะนำ	--จ.พ.วิ.มหา. 2/204/367 --จ.จ.วิ.มหา. 2/204/367

ชื่อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
					สั่งสอนและยังได้รับความเอ็นดูจากผู้ อาวุโสกว่า ซึ่งพร้อมจะให้ความ ช่วยเหลือนิสิตนักศึกษา	
202	ความยุติธรรม	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“พระผู้มีพระภาค ตรัสว่า ‘สารี บุตร พึงแบ่งอามิสให้ภิกษุ เท่าๆกันทุกรูป’”	วิ.ม. 5/473/368, ๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับนิสิตนักศึกษา ในการพัฒนาพฤติกรรมและจิตใจ นิสิตนักศึกษาต้องผดุงหลักธรรมนี้ไว้ ตลอดเวลา เพราะจะนำมาซึ่ง คุณลักษณะของบุคคลผู้มีความเป็น ธรรม และมีคุณลักษณะแห่งความเท่า เทียมกัน เสมอภาคกัน ยิ่งถ้าเป็น ผู้บริหารองค์กรด้วยแล้ว ยิ่งต้องผดุง หลักธรรมข้อนี้อย่างเคร่งครัด	--จ.พ.วิ.ม. 5473/368 --จ.จ.วิ.ม. 5473/368

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
203	ความรอบคอบ	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“มหาบุรุษทรงยินดีในสัจจะ ใน ธรรม ในการฝึก ในความสำรวม ในความสะอาด ในศีลที่เป็นอาลัย ในอุโบสถกรรม ในความไม่ เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย ในกรรม อันไม่สาหัส ทรงสมาทานมัน ทรงประพฤติอย่างรอบคอบ”	ที.ปา. 11/203/165, ๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมและจิตใจนิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษาคำเนนกิจ ต่างๆด้วยความระมัดระวังรอบคอบ ไม่ละเลยในราย ละเอียดทุกประการ และไม่ประมาทในกิจ การฝึกตนให้มี ความระมัดระวังรอบคอบจะนำไปสู่ การเป็นบุคคลที่จะประสบความเสี่ยง ในการดำรงชีวิตน้อย หรือแทบไม่มี ความเสี่ยงเกิดขึ้นเลย นิสิตนักศึกษา ควรดำรงหลักธรรมข้อนี้ไว้ให้มาก เพราะจะนำไปสู่การพัฒนาสติระลึกรู้ ได้โดยง่าย	--จ.พ.ที.ปา. 11/203/165 --จ.จ.ที.ปา. 11/203/165

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตปัญญา ศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
204	ความระลึกรู้ชอบ (สัมมาสติ)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ --การพัฒนา ปัญญา	--“อริยมรรคมีองค์ 8 นี้แหละคือ ... 7. สัมมาสติ (ระลึกรู้ชอบ)” --“ธรรมทั้งปวงมีสติเป็นใหญ่”	อง.อภุชก. 23/83/409, วิ.ม. 4/13/21, วิ.ม. 4/14/22, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา กาย พฤติกรรม จิตใจ และปัญญานิสิต นักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษาตั้ง สติพิจารณาสิ่งทั้งหลายทั้งปวงรอบตัว อย่างรู้เห็นตามความเป็นจริง รู้เท่าทัน อารมณ์ ความรู้สึก ความต้องการของ ตนเอง	--จ.ก.อง.อภุชก. 23/83/409 --จ.พ.อง.อภุชก. 23/83/409 --จ.จ.อง.อภุชก. 23/83/409 --จ.ป.อง.อภุชก. 23/83/409 --ป.ก.อง.อภุชก. 23/83/409 --ป.พ.อง.อภุชก. 23/83/409 --ป.จ.อง.อภุชก.

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตปัญญา ศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
						23/83/409 --ป.ป.อ.จ.อ.อ.อ.อ. 23/83/409
205	ความระลึกได้ (สติ)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ --การพัฒนา ปัญญา	--"เราปรารถนาความเพียร ไม่ย่อ หย่อน มีสติตั้งมั่น ไม่หลงลืม..." --"... นั่งกู่บัลลังค์ตั้งกายตรง ดำรง สติไว้เฉพาะหน้า มีสติหายใจออก มีสติหายใจเข้า ..." --"... ผู้ ... มีสติทุกขณะ ย่อมเป็นผู้ ไม่เศร้าโศก"	วิ.มหา. 1/11/5, วิ.มหา. 1/165/136- 137, วิ.มหา. 2/153/326, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำคัญสำหรับพัฒนา ปัญญา ซึ่งมีผลต่อการพัฒนา พฤติกรรม และจิตใจนิสิตนักศึกษา ความมีสติจะทำให้ นิสิตนักศึกษามี ความระลึกได้ตลอดเวลาในทุก อิริยาบถ รู้ว่าขณะนี้ตนกำลังทำอะไร ที่ไหน อย่างไร เพื่อใคร เมื่อใด เมื่อ เป็นดังนี้ นิสิตนักศึกษาจะดำเนิน กิจกรรมต่างๆ ผิดพลาดน้อยหรือไม่มี ความผิดพลาดเลย	--จ.ก.วิ.มหา. 1/11/5 --จ.พ.วิ.มหา. 1/11/5 --จ.จ.วิ.มหา. 1/11/5 --จ.ป.วิ.มหา. 1/11/5 --ป.ก.วิ.มหา. 1/11/5 --ป.พ.วิ.มหา. 1/11/5 --ป.จ.วิ.มหา. 1/11/5 --ป.ป.วิ.มหา. 1/11/5

ตารางหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่น้อมนำมาเพื่อการพัฒนาจิตตปัญญาศึกษา

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตปัญญา ศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
206	ความรัก (เมตตา)	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“ผู้มีเมตตาในสัตว์ทุกหมู่เหล่า จะ ไม่ฆ่าเอง ไม่ใช่ให้ผู้อื่นฆ่า ไม่ ชนะเอง ไม่ใช่ให้ผู้อื่นชนะ ย่อม ไม่มีเวรกับใครๆ” --“อันเตวสิกมมีความรักอย่างยิ่ง ในอาจารย์”	อง.อภุฎก. 23/1/15, วิ.ม. 4/81/119, ๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมและจิตตปัญญาศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษามีความรัก ความเมตตาต่อทุกสรรพชีวิตโดยไม่ เลือกที่รักมักที่ชัง	--จ.พ.อง.อภุฎก. 23/1/15 --จ.จ.อง.อภุฎก. 23/1/15
207	ความรับผิดชอบ	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“... นายพรานถูกเราตั้ง จึงได้จับ ท่านด้วยเหตุนี้”	ขุ.ชา. 28/150/108, ๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมและจิตตปัญญาศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษามีความ รับผิดชอบในกิจอันเป็นกุศลกรรมที่ ได้รับมอบหมาย ทำกิจนั้นให้บรรลุ ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้	--จ.พ.ขุ.ชา. 28/150/108 --จ.จ.ขุ.ชา. 28/150/108

ตารางหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่น้อมนำมาเพื่อการพัฒนาจิตตปัญญาศึกษา

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
208	ความรู้จักกาลเวลา (กาลัญญตา)	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา ปัญญา	“นรชนควรเป็นผู้ประพฤติอ่อน น้อมต่อผู้ใหญ่ ไม่ริษยา และควร รู้จักกาลที่จะเข้าไปหาครูทั้งหลาย รู้จักขณะที่จะฟังธรรมมีกถา และ ตั้งใจฟังสุภายิตอื่น ๆ จากท่าน โดย เคารพ ควรลดมานะ นบน้อมอ่อน น้อม เข้าไปยังสำนักของครูตาม เวลาเหมาะสม”	ขุ.สุ. 25/328329/ 575, ที.ปา. 11/330/333, อง.สตตก. 23/68/143-145, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมและปัญญาของนิสิต นักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษารู้ กาล รู้ว่าเวลาใดควรทำอะไรเวลาใด ไม่ควรทำอะไร เช่นเวลาเรียน ควร ตั้งใจเรียน ไม่ควรทำอย่างอื่น เมื่อ ได้รับงานที่อาจารย์มอบหมาย ฟัง ทำงานทันตามกำหนด รู้เวลาที่เวลา ใดเหมาะสมที่จะเข้าพบอาจารย์ เป็น ต้น	--ป.พ.ขุ.สุ. 25/328/575 --ป.ป.ขุ.สุ. 25/328/575
209	ความรู้จักชุมชน (ปริสัณฺณตา)	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา	“ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ 1) เป็น ธัมมัญญ (ผู้รู้จักเหตุ) 2) เป็นอัต ถันญ (ผู้รู้จักผล) 3) เป็นอัตตัญญู	ที.ปา. 11/330/333, อง.สตตก. 23/68/143, 145,	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมและปัญญาของนิสิต นักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษารู้จัก	--จ.พ.ที.ปา. 11/330/333 --จ.ป.ที.ปา.

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
		ปัญญา	(ผู้รู้จักตน) 4) เป็นมัตตัญญู (ผู้รู้จัก ประมาณ) 5) เป็นกาลัญญู (ผู้รู้จัก กาลเวลา) 6) เป็นปริสัจญู (ผู้รู้จัก ชุมชน) 7) เป็นบุคคลัญญู (ผู้รู้จัก บุคคล)”	๑๗๑	ชุมชน และรู้จักการวางตัวและ ประพฤติต่อชุมชนนั้นอย่างเหมาะสม เช่น เมื่ออยู่ท่ามกลางพระภิกษุณิสิต นักศึกษาจะต้องสำรวมให้มาก ๑๗๑	11/330/333 --ป.พ.ที.ปา. 11/330/333 --ป.ป.ที.ปา. 11/330/333
210	ความรู้จักตน (อัตตัญญูตา)	การพัฒนา ปัญญา	“ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้จักตนว่า “ว่าโดยศรัทธา สีล สุตะ จาคะ ปัญญา ปฏิภาณ เรามีอยู่ประมาณ เท่านี้”	ที.ปา. 11/330/333, อง. สตุตค. 23/68/143-144, ๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาปัญญา ของนิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิต นักศึกษารู้จักตน ว่าตนอยู่ในฐานะใด เช่นฐานะลูก ฐานะศิษย์ ตนมี ความสามารถในเรื่องใด มีคุณสมบัติ ข้อใด ยังต้องปรับปรุงตนในเรื่องใด เพื่อประพฤติตนให้เหมาะสม และ ปรับปรุงตนให้มีคุณธรรมเพิ่มขึ้น	ป.ป.อง. สตุตค. 23/68/143-144

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
211	ความรู้จักบุคคล (บุคคลัญญาตา)	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา ปัญญา	“ภิกษุในธรรมวินัยนี้ รู้จักบุคคล 2 จำพวก คือ พวกหนึ่งต้องการเห็น พระอริยะ อีกพวกหนึ่งไม่ ต้องการเห็นพระอริยะ ... บุคคลผู้ ต้องการเห็นพระอริยะมี 2 จำพวก คือ พวกหนึ่งต้องการฟังสัทธรรม อีกพวกหนึ่งไม่ต้องการฟัง สัทธรรม ... บุคคลต้องการฟัง สัทธรรมก็มี 2 จำพวกคือ พวก หนึ่งเงี้ยโสตฟังธรรม อีกพวก หนึ่งไม่เงี้ยโสตฟังธรรม ... บุคคลเงี้ยโสตฟังธรรมก็มี 2 จำพวกคือ พวกหนึ่งฟังแล้วทรง	ที.ปา. 11/330/333, อง.สตตก. 23/68/143, 145- 146	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมและปัญญาของนิสิต นักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษารู้จัก บุคคล ว่าบุคคลนั้นๆเป็นอย่างไร เพื่อ จะปฏิบัติต่อแต่ละบุคคลได้เหมาะสม เช่นควรประพฤติตนต่อผู้ที่มีคุณวุฒิ และวัยวุฒิ สูงกว่าอย่างเหมาะสม รวมทั้งรู้ว่าควรคบบุคคลใด หรือไม่ ควรคบบุคคลใด เช่นเลือกคบเพื่อนที่ เป็นคนดี ส่วนเพื่อนที่มีความประพฤติ ไม่ดีและคอยชักชวนให้ทำสิ่งที่ไม่ดี ก็ ไม่ควรคบ หากเป็นไปได้ควรเตือน เพื่อนไม่ให้ทำในสิ่งที่ไม่ดีก่อน เป็น	--จ.พ.อง.สตตก. 23/68/143, 145-146 --จ.ป.อง.สตตก. 23/68/143, 145-146 --ป.พ.อง.สตตก. 23/68/143, 145-146 --ป.จ.อง.สตตก. 23/68/143, 145-146

ชื่อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			<p>จำธรรมไว้ได้ อีกพวกหนึ่งฟังแล้ว ทรงจำธรรมไม่ได้ ... บุคคลฟัง แล้วทรงจำธรรมไว้ได้ก็มี 2 จำพวกคือ พวกหนึ่งพิจารณา เนื้อความแห่งธรรมที่ทรงจำไว้ อีกพวกหนึ่งไม่พิจารณาเนื้อความ แห่งธรรมที่ทรงจำไว้ บุคคล พิจารณาเนื้อความที่ทรงจำไว้มี 2 จำพวก คือ พวกหนึ่งรู้ธรรมดา ธรรมแล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ ธรรม อีกพวกหนึ่งรู้ธรรมดาธรรม แล้วไม่ปฏิบัติสมควรแก่ธรรม ...”</p>		ต้น	

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
212	ความรู้จักประมาณ (มัตตัญญุตตา)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา ปัญญา	--“ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้จัก ประมาณในการรับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจฉัย เกสัช บริขาร ...” --“พระผู้มีพระภาคทรงสรรเสริญ การรู้จักประมาณ” --“เพราะฉะนั้น การรู้จักประมาณ คือ การไม่ติดอยู่ในรสอาหารเป็น การดี บุคคลผู้ไม่รู้จักประมาณจะ จมลง ผู้รู้จักประมาณจะไม่จมลง”	วิ.จ. 7/250/13, ที.ปา. 11/330/333, อง.สตตก. 23/68/143-144, จุ.ช.า. 27/15/123, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนากาย พฤติกรรม และปัญญาของนิสิต นักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษารู้จัก ประมาณตนในเรื่องต่างๆ เช่นรู้จัก ประมาณในการทำกิจต่างๆพอสมควร กับกำลังของตนทั้งกำลังกาย กำลัง ทรัพย์ และกำลังปัญญา รู้จักประมาณ ในการรับประทานอาหาร ในการใช้ จ่ายเงิน ไม่ให้ฟุ่มเฟือย เป็นต้น นิสิต นักศึกษาจึงควรรู้จักพอเพียงใน สถานะและความต้องการของตน และ มีความพอดีในทุกสถานการณ์ นิสิต นักศึกษาคควรมีสติในการบริโภค ไม่	--จ.ก. อง.สตตก. 23/68/143-144 --จ.พ.อง.สตตก. 23/68/143-144 --จ.ป.อง.สตตก. 23/68/143-144 --ป.ก. อง.สตตก. 23/68/143-144 --ป.พ.อง.สตตก. 23/68/143-144 --ป.ป.อง.สตตก. 23/68/143-144

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
					รับประทานมากเกินไป และรู้จักเลือก เฉพาะอาหารที่มีคุณค่าและประโยชน์ แก่กายทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ถ้า นิสิตนักศึกษามีความระมัดระวังใน การรับประทาน ก็จะปลอดภัยจาก ภาวะน้ำหนักเกิน โรคเบาหวาน และ ภาวะโคเลสเตอรอลสูง	
213	ความรู้จักประมาณ ในการบริโภค (โภชน มัตตัญญู ตา)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม	“กุลบุตร ... มีศรัทธาออกจาก เรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่โอ้อวด ไม่มีมารยา ไม่หลอกลวง ไม่ ฟุ้งซ่าน ไม่ถือตน ไม่กลับกลอก ไม่ปากกล้า สำรวมวาจา คู้มครอง ทวารในอินทรียทั้งหลาย รู้	ม.ม. 12/63/55, ๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนากายและ พฤติกรรมของนิสิตนักศึกษา มุ่งเน้น ให้นิสิตนักศึกษารู้จักประมาณในการ บริโภคอาหาร รู้จักเลือกรับประทาน อาหารที่มีประโยชน์ต่อกาย โดย รับประทานในปริมาณที่พอเหมาะ ไม่	--จ.ก.ม.ม. 12/63/55 --จ.พ.ม.ม. 12/63/55

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			ประมาณในการบริโภค ประกอบ ความเพียรในธรรมเป็นเครื่องต้น อย่างต่อเนื่อง ใส่ใจในสมณธรรม มีความเคารพอย่างหนักแน่นใน สิกขา ...”		รับประทานมากจนเกินไป รวมทั้งงด เว้นสิ่งเสพติดให้โทษทั้งหลาย	
214	ความรู้จักผล (อัตถัญญตฺวา)	การพัฒนา ปัญญา	“ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้ความหมาย แห่งภายิตนั้นๆ นั้นแล้ว ‘นี่เป็น ความหมายแห่งภายิตนี้ นี่เป็น ความหมายแห่งภายิตนี้’”	ที.ป.า. 11/330/333, อง.สตุตค. 23/68/143-144, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาปัญญา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษารู้จักผล ว่าเมื่อ กระทำเหตุนั้นแล้วจักเกิดผลใด อัน หมายถึงการรู้ความหมายของภายิต หรือ เข้าใจเนื้อความของภายิต หรือ ธรรม ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการ นำมาปฏิบัติ และจะเกิดผลดีต่อผู้ ปฏิบัติตนเอง	ป.ป.อง.สตุตค. 23/68/143-144

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
215	ความรู้จักเหตุ (สัมมัญญตา)	การพัฒนา ปัญญา	“ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้ธรรมคือ สุดตะ เกลยยะ เวชยาภณะ คาลา อุทาน อิติวุตตกะ ชาตกะ อัပ္ภุต ธรรม เวทัลละ”	ที.ปา. 11/330/333, อง.สตตก. 23/68/143, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาปัญญา ของนิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิต นักศึกษารู้จักเหตุ คือรู้จักธรรม ว่า กรรมใดเป็นเหตุให้เกิดผลใด คือรู้ ความเป็นเหตุผล รู้ว่าเมื่อมีเหตุดี ย่อม มีผลดีตามมา นิสิตนักศึกษาที่มีความ รู้จักเหตุ ย่อมปฏิบัติแต่เหตุที่จะเกิด ผลดีแก่ตน คือประพฤติดีทั้งกาย วาจา และใจ และจะประพฤติอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ	ป.ป.อง.สตตก. 23/68/143
216	ความรู้ตัว (สัมปชัญญะ)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา	--“ภิกษุ ... มี ... สัมปชัญญะ เสวย สุข ...” --“บุคคลผู้มีต้นหาเป็นเพื่อน	ที.สี. 9/37/38, ที.สี. 9/413/178, ที.สี. 9/430/191,	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาปัญญา ซึ่งมีผลต่อการพัฒนากาย พฤติกรรม และจิตใจของนิสิตนักศึกษา การรู้ตัว	--ป.ก.ที.สี. 9/37/38 --ป.พ.ที.สี. 9/37/38 --ป.จ.ที.สี. 9/37/38

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตปัญญา ศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
		พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ --การพัฒนา ปัญญา	ท่องเที่ยวไปตลอดกาลยาวนาน ย่อมไม่ล่วงพ้นสังสารวัฏที่มี สภาวะอย่างนี้ และสภาวะอย่าง อื่น ภิกษุรู้โทษนี้ รู้ตัวหาอันเป็น เหตุให้เกิดทุกข์ พึงเป็นผู้ไม่มี ตัณหา ไม่มีความถือมั่น มีสติ สัมปชัญญะอยู่”	ที.สี. 9/431/191, ๑๗๑	ตลอดเวลาจะไม่นำไปสู่ทางประมาท เมื่อไม่ประมาทความเสี่ยงในชีวิตก็จะ ไม่เกิด แม้เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นก็จะทำ ให้มีปัญญาในการพิจารณาปัญหาและ ทางออกของปัญหานั้นๆ ได้อย่างฉลาด	--ป.ป.ที.สี. 9/37/38
217	ความรู้ทั่ว (ปัญญา)	การพัฒนา ปัญญา	--“ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก” --“คิดยังประโยชน์ให้สำเร็จครบ เท่าชรา ศรัทธาตั้งมั่นแล้วยัง ประโยชน์ให้สำเร็จ ปัญญาเป็น รัตนะของคนทั้งหลาย บุญโจรลัก ไปไม่ได้”	ที.สี. 9/411/177, ส.ส. 15/51/67, ส.ส. 15/80/85, ขุ.สุ. 25/186/544, ขุ.ป. 31/222/376, ขุ.ป. 31/226/381,	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาปัญญา นิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิต นักศึกษาได้ฝึกอบรมตนให้มีความ รอบรู้ทุกด้าน ทั้งทางโลกและทาง ธรรม มีความรู้ชัด คือรู้จริง นิสิต นักศึกษามีความฉลาดรอบรู้ในด้าน	ป.ป.ส.ส. 15/80/85

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			--“คนจะข้ามโอฆะได้ด้วยศรัทธา จะข้ามห้วงมรรณพได้ด้วย ความไม่ประมาท จะล่วงพ้นทุกข์ได้ ด้วยความเพียรและจะบริสุทธิ์ได้ ด้วยปัญญา”	๑๗๑	ต่างๆรอบตัว ทั้งในการเรียนและการ ดำเนินชีวิตประจำ จะทำให้เป็นผู้ที่มี ความรู้เท่าทัน โลก ตัดสินใจได้โดย เสถียรน้อย	
218	ความละเอียดรอบ (หิริ)	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	--“การสำรวมกายเป็นการดี การ สำรวมวาจาเป็นการดี การสำรวม ใจเป็นการดี การสำรวมในที่ทั้ง ปวงเป็นการดี บุคคลสำรวมในที่ ทั้งปวงแล้วมีความละเอียดรอบ เรากล่าวว่ารักษาดน” --“บุคคลผู้มีศรัทธา มีหิริ มี โอตตปปะ ประรภความเพียร มี	ส.ส. 15/116/135, อง.ทสก. 24/67/147, ๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมและจิตใจนิสิตนักศึกษา ให้ มีความรู้สึกละอายต่อบาปอกุศลกรรม ทั้งหลาย หลักธรรมข้อนี้จะทำให้นิสิต นักศึกษาไม่คิดทำสิ่งที่ไม่ดีที่เป็นภัย ต่อตนเองและผู้อื่นจึงควรปลูกสร้าง ให้มีในนิสิตนักศึกษา เพราะเป็น หลักธรรมที่ทำให้เกิดการพัฒนา	--จ.พ.ส.ส. 15/116/135 --จ.จ.ส.ส. 15/116/135 --ป.พ.ส.ส. 15/116/135 --ป.จ.ส.ส. 15/116/135

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			ปัญญา ไม่มักโกรธ ไม่ผูกโกรธ มักน้อย มีมิตรดี เป็นสัมมาทิฐิ นี้ ไม่เป็นความเสื่อม”		พฤติกรรมตามมา ผู้ที่มีคุณธรรมนี้ ประจำใจ จะไม่สามารถกระทำสิ่งผิด ได้เลย	
219	ความเลื่อมใส	การพัฒนา จิตใจ	--“เป็นผู้ประกอบด้วยความ เลื่อมใสมั่นในพระพุทธเจ้า เป็นผู้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสมั่นใน พระธรรม เป็นผู้ประกอบด้วย ความเลื่อมใสมั่นในพระสงฆ์” --“ศรัทธา สติ ความเลื่อมใส และ การเห็นธรรม มีอยู่แก่ชนเหล่าใด ชนเหล่านั้น ย่อมประสบสุข อัน หยั่งลงสู่พรหมจรรย์ตลอดกาล”	ม.ม. 13/288/345, วิ.มหา. 1/410/444, วิ.จู. 7/343/202, ส.ม. 19/998/490, ๑๓๙	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาจิตใจ นิสิตนักศึกษา นิสิตนักศึกษาต้องฝึก จิตใจให้มีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย เพราะจะเป็นเหตุให้ประพฤติดี ตาม พระธรรมคำสอน รวมถึงเลื่อมใสใน หลักวิชา ทฤษฎี และข้อค้นพบต่างๆ เลื่อมใสในตัวบุคคล อาทิ ครูอาจารย์ เป็นต้น การที่มีความเลื่อมใสในสิ่ง ใดๆ ที่เป็นกุศลกรรมแล้วมักจะทำให้ คล้อยตามหรือประพฤติปฏิบัติตามได้	--จ.จ.ม.ม. 13/288/345 --ป.จ.ม.ม. 13/288/345

ตารางหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่น้อมนำมาเพื่อการพัฒนาจิตนักรศึกษา

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
					ง่าย นิสิตนักศึกษาจึงพึงผดุงหลัก ธรรมนี้ไว้เป็นนิจ	
220	ความวางใจเป็น กลาง (อุเบกขา)	การพัฒนา จิตใจ	“บุคคลเป็นผู้วางเฉย มีสติทุกเมื่อ ไม่สำคัญว่าเสมอเขา ไม่สำคัญว่า เลิศกว่าเขา ไม่สำคัญว่าด้อยกว่า เขา ในโลก ก็เลสหนาย่อมไม่มี แก่บุคคลนั้น”	ที.ม. 10/139/86, ขุ.สุ. 25/862/707, ขุ.ม. 29/90/280, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาจิตใจ นิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิต นักศึกษาวางใจเป็นกลาง และวางเฉย ในบริบทต่างๆ อันหมายรวมถึงความ ยุติธรรม	--จ.จ.ขุ.ม. 29/90/280 --ป.จ.ขุ.ม. 29/90/280
221	ความศรัทธา	การพัฒนา จิตใจ	“... ศรัทธาของบุรุษใดบุรุษหนึ่ง ตั้งมั่นแล้วในตถาคต มีมูล มีที่ อาศัย ด้วยอาการเหล่านี้ ด้วย พยัญชนะเหล่านี้ ศรัทธาที่เรา กล่าวว่า มีเหตุมีผัสสะเป็นมูล มั่นคง ซึ่งสมณพราหมณ์ เทวดา	ม.ม. 12/490/529 , ม.ม. 13/379/463, วิ.มหา. 1/410/444, อง.ติก. 20/42/206, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาจิตใจ นิสิตนักศึกษา เป็นหลักธรรมที่จะ น้อมนำให้นิสิตนักศึกษามีความมั่นคง ไม่หวั่นไหวต่ออุปสรรคกรรมทั้งปวง เพราะฉะนั้นนิสิตนักศึกษาต้องมี ศรัทธาในกุศลกรรม มีศรัทธาในครู	--จ.จ.ม.ม. 12/490/529 --ป.จ.ม.ม. 12/490/529

ชื่อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			<p>มาร พรหม หรือใครๆในโลก ไม่ ฟังให้ห้วนไหวได้ ...”</p> <p>--“... เป็นผู้ที่มีศรัทธา เชื่อพระ ปัญญาเครื่องตรัสรู้ของตถาคต ว่า ‘แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาค พระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสาวกผู้ฝึก ผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็น ศาสดาของเทวดา และมนุษย์ ทั้งหลาย เป็นพระพุทธรเจ้า เป็น พระผู้มีพระภาค’”</p>		<p>อาจารย์ และผู้รู้ต่างๆ มีศรัทธาในคำ สอนทางศาสนา การมีศรัทธาร่วมกัน ย่อมทำให้เกิดความสามัคคีและมี ความเป็นกลุ่มก้อนแน่นแฟ้น ทำสิ่งใด ก็จะประสบผลสำเร็จได้โดยง่าย</p>	

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตปัญญา ศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			--“บุคคลผู้ปรารถนาจะเห็นท่านผู้มีศีล ปรารถนาจะฟังธรรม กำจัดความตระหนี่ อันเป็นมลทิน บุคคลนั้นเรียกว่า ผู้มีศรัทธา”			
222	ความสงบ (ปีสัทธา)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา จิตใจ	--“... ปีติ มีปีสัทธาเป็นผล มีปีสัทธาเป็นอานิสงส์ ปีสัทธามีสุขเป็นผล มีสุขเป็นอานิสงส์” -- “... ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่ภิกษุยังเจริญ ปีสัทธาสัมโพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ คือ ความสงบกายสงบใจ)”	ที.ม. 10/139/86, อง.ทสก. 24/1/3, อง.สตตค. 23/26/41 ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนากายของ นิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิต นักศึกษา ได้ฝึกตนให้มีกายอันสงบ ไม่ร้อนรน กระทบกระชวยในกิจต่างๆ รวมทั้งได้ฝึกตนให้มีจิตอันสงบนิ่ง ไม่ แกว่งไหวไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ จนขาดความสงบ	--จ.ก.อง.ทสก. 24/1/3 --จ.จ.อง.ทสก. 24/1/3

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตปัญญา ศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
223	ความสงบใจ (อุปสมะ)	การพัฒนา จิตใจ	“ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ตั้งใจ ใส่ใจ สำรวมใจ เจียใตลงพึงธรรม ใน เมื่อผู้อื่นแสดงธรรมวินัยที่ตถาคต ประกาศแล้ว”	อง.จตุกก. 21/114/176, ๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาจิตใจ ของนิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิต นักศึกษา ได้ฝึกตนให้มีใจสงบ ไม่คิด ฟุ้งซ่านในขณะที่ฟังการบรรยายของครู อาจารย์	จ.จ.อง.จตุกก. 21/114/176
224	ความสงสาร (กรุณา)	การพัฒนา จิตใจ	“ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ มีกรุณา จิตแผ่ไปตลอด ... แผ่ไปตลอด โลกทั่วทุกหมู่เหล่า ในที่ทุกสถาน ด้วยกรุณาจิตอันไพบูรณ์ เป็น มหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่”	ที.ปา. 11/308/280, ๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาจิตใจ ของนิสิตนักศึกษามุ่งเน้นให้นิสิต นักศึกษามีความสงสารผู้อื่น ปรารถนาให้ทุกผู้ทุกนามพ้นจากความ ทุกข์ เมื่อมีธรรมนี้ก็จะส่งผลให้มีจิตที่ อ่อนโยน ไม่คิดเบียดเบียนผู้ใด	จ.จ.ที.ปา. 11/308/280

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตปัญญา ศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
225	ความสมาน สามัคคี	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	--“พระสมณ โคดม ทรงละเว้น ขาดจากคำส่อเสียด คือ ฟังความ จากฝ่ายนี้แล้วไม่ไปบอกฝ่ายโน้น เพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือฟังความฝ่าย โน้นแล้วไม่มาบอกฝ่ายนี้เพื่อ ทำลายฝ่ายโน้น สมานคนที่แตก กัน ส่งเสริมคนที่ปรองดองกัน ซึ่งขมยินดีเพติดเพลินต่อผู้ที่ สามัคคีกัน ตรัสแต่ถ้อยคำที่ สร้างสรรค์ความสามัคคี” --“ความพร้อมเพรียงแห่งสงฆ์ เป็นเหตุให้เกิดสุข และบุคคลผู้ อนุเคราะห์สงฆ์พร้อมเพรียงกัน	วิ.ม. 5/475/369, ที.สี. 9/4/4, อง.ทสก. 24/40/92, ฯลฯ	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนา พฤติกรรมนิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้ นิสิตนักศึกษาเข้าไปมีบทบาทในการ ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต่างๆ รวมทั้ง ประนีประนอมการต่างๆ ให้ผู้ที่ แตกแยกกันได้กลับมาเป็นน้ำหนึ่งอัน เดียวกันเหมือนเดิม อันจะนำมาซึ่ง ความสามัคคี	--จ.พ.ที.สี. 9/4/4 --จ.จ.ที.สี. 9/4/4

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			แล้ว ผู้ยินดีแล้วในความพร้อม เพรียงกัน อยู่ในธรรม ย่อมไม่ พลาดจากธรรมอันเป็นแดนเกษม จากโยคะ ย่อมบันเทิงในสวรรค์ ตลอดกัป เพราะสมานสงฆ์ให้ สามัคคีกัน”			
226	ความสะอาด (ด้วย อำนาจศีล) (โสเจยยะ)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“ผู้มีกายสะอาด มีวาจาสะอาด มี ใจสะอาด ไม่มีอาสวะ เป็นผู้ สะอาด ถึงพร้อมด้วยความสะอาด บัณฑิตทั้งหลายเรียกว่า เป็นผู้ล้าง บาปได้”	อง.ทุก. 20/168/126, ขุ.ิติ. 25/66/422, ๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำคัญสำหรับพัฒนา กาย พฤติกรรม และจิตใจนิสิต นักศึกษา หลักธรรมข้อนี้มุ่งเน้นให้ นิสิตนักศึกษาเป็นผู้มีกาย วาจา ใจ สะอาดด้วยอำนาจของศีล คือมีศีล ประจำตน	--จ.ก.ขุ.ิติ. 25/66/422 --จ.พ.ขุ.ิติ. 25/66/422 --จ.จ.ขุ.ิติ. 25/66/422

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตปัญญา ศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
227	ความสัตย์	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	--“พระสมณโคดมทรงละเว้นขาด จากการพูดเท็จ คือ ตรัสแต่คำสัตย์ ดำรงความสัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลัก เชื่อถือได้ ไม่หลอกลวงชาวโลก” --“พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงมีปกติตรัสอย่างไรก็ทรงทำ อย่างนั้น ทรงมีปกติทำอะไรก็ ตรัสอย่างนั้น ด้วยเหตุนี้จึงชื่อว่า เป็นผู้ทรงมีปกติตรัสอย่างไรก็ ทรงทำอย่างนั้น ทรงมีปกติทำ อย่างไรก็ตรัสอย่างนั้น ”	ที.สี. 9/9/4, ที.ม. 10/302/237, ๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำคัญสำหรับพัฒนา พฤติกรรมและจิตใจนิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษามีความสัตย์ ประจำตน ซึ่งจะส่งผลให้เป็นคนพูด จริง ทำจริง เป็นที่รัก และเชื่อถือ ของ ผู้ใกล้ชิด นิสิตนักศึกษาพึงปฏิบัติตาม สิ่งที่ตนเองได้กล่าวไว้แล้ว เช่น สัญญากับมารดาบิดาว่าในปีการศึกษา นี้จะเรียนให้พ้นสภาพการเป็นนิสิต นักศึกษารอพินิจ (Probation) นิสิต นักศึกษาก็จะต้องทำให้ได้	--จ.พ.ที.สี. 9/9/4 --จ.จ.ที.สี. 9/9/4

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตปัญญา ศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
228	ความสันโดษ (สันตุฎฐี)	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	--“พระผู้มีพระภาค .... ตรัสคุณ แห่ง .... สันโดษ ....” --“พระผู้มีพระภาคตรัสสรรเสริญ ...ความสันโดษ ... โดยประการ ต่างๆ” --“บุคคลได้สิ่งใด ควรยินดีสิ่งนั้น เพราะความโลกเกินไปเป็นความ ชั่วแท้”	วิ.มหา. 1/39/28, วิ.มหา. 1/90/80, วิ.มหา. 1/234/251, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำคัญสำหรับพัฒนา พฤติกรรมและจิตตปัญญาศึกษา หลักธรรมข้อนี้มุ่งเน้นให้จิต ตปัญญาศึกษาเป็นผู้มีจิตใจฝ่สันโดษ พอใจในสิ่งที่ตนมี ยินดีในสิ่งที่ตนได้ คือรู้จักอิมรู้จักพอ ไม่ทะเยอทะยานจน เกินตัว มีการดำเนินชีวิตอย่างพอควร ตามอรรถภาพ	--จ.พ.วิ.มหา. 1/39/28 --จ.จ.วิ.มหา. 1/39/28
229	ความสามัคคี	การพัฒนา พฤติกรรม	“ขอมหาบพิตรทั้งหลายทรง สำเนียงถึงความสามัคคีนั้น ที่ พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรง สรรเสริญแล้ว บุคคลผู้ยินดีแล้ว ในความสามัคคี ดำรงอยู่ในธรรม	วิ.ม. 4/65/81, วิ.ม. 4/77/106-107, ขุ.ชา. 27/26/400, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำคัญสำหรับพัฒนา พฤติกรรมจิตตปัญญาศึกษา มุ่งเน้นให้ จิตตปัญญาศึกษารู้รักสามัคคี รักหมู่คณะ ชุมชน สังคม และประเทศชาติ หลักธรรมข้อนี้จะนำจิตตปัญญาศึกษา	จ.พ.ขุ.ชา. 27/26/400

ชื่อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			<p>ย่อมไม่เสื่อมจากนิพพาน อันเป็น แดนเกษมจากโยคะ” --“อุปัชฌาย์และสัทธวิहारิกจักมี ความเคารพ ยำเกรง ประพฤติ กลมเกลียวกัน จะถึงความเจริญ งอกงามไปบุคลย์ในธรรมวินัยนี้”</p>		<p>ไปสู่ความเป็นปึกแผ่น และมีความ เป็นชาตินิยม ไม่ก่อให้เกิดความ แตกแยกทั้งทางความคิด เชื้อชาติ ศาสนา หลักธรรมข้อนี้สำคัญยิ่งต่อ การดำรงอยู่ของประเทศอันมีจิต ตศึกษาเป็นกำลังหลัก นิสิต นักศึกษาพึงมีความกลมเกลียวสมัค สมานสามัคคีร่วมมือร่วมใจในการ ประกอบกุศลกรรม โดยไม่มีข้อ ขัดแย้งหรือการทะเลาะเบาะแว้งใดๆ นิสิตนักศึกษาควรมีความปรองดอง กัน เพราะจะนำไปสู่ความเป็นน้ำหนึ่ง ใจเดียวในการประกอบกิจการงาน</p>	

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
					ต่างๆ ทั้งในสำนักงานวิชาการ และ กิจกรรมนิสิตนักศึกษา ก่อให้เกิด ภาพพจน์ที่ดีต่อสถาบัน และต่อ ประเทศชาติ ทำให้การทำงานใหญ่ ประสบความสำเร็จได้โดยง่าย และมี ความสัมฤทธิ์ผลในระดับสูง	
230	ความสำรวม (สัจญฺญมะ)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“ภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยศีลอย่างนี้ ย่อมไม่ประสพภัยอันตรายจาก การสำรวมในศีลเลย” “... ย่อมปฏิบัติเพื่อสำรวมใน จักขุนทรีย์ ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้วก็ จะเป็นเหตุให้ถูกบาปอกุศลกรรม คืออกิษณาและโทมนัสครอบงำ	ที.สี. 9/212/72, ที.สี. 9/213/72-73, อง.ตัก. 22/45/207, ๑๗๑	เป็นหลักธรรม สำหรับพัฒนากาย พฤติกรรม และจิตใจนิสิตนักศึกษา โดยมุ่งฝึกให้นิสิตนักศึกษารู้จักสำรวม ตนในทุกสถาน คือรู้จักห้ามจิตมิให้ ตกไปในอารมณ์ต่างๆ ไม่ไหลตาม กระแสคำนิยมต่างๆ ที่จะมาบั่นทอน กุศลกรรม การสำรวมตนคือการ	--จ.ก.ที.สี. 9/212/72 --จ.พ.ที.สี. 9/212/72 --จ.จ.ที.สี. 9/212/72

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตปัญญา ศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			ได้ จึงรักษาจักขุนทรีย์ ถึงความ สำรวมในจักขุนทรีย์ ...”		สำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจได้ อย่างดีแล้ว จะทำให้นิสิตนักศึกษา ไม่ได้รับผลกระทบจากสภาวะการ ไหลหลั่งของวัฒนธรรมต่างชาติใน ประเทศแถบซีกโลกตะวันตกมากนัก และจักสามารถดำรงความเป็น เอกลักษณ์ของประเทศไว้ได้	
231	ความเสี่ยม (โสรจจะ)	การพัฒนา พฤติกรรม	“ภิกษุมิศีลไม่ต่างพร้อย มีมารยาท สงบเสี่ยม ศัตรูคำหั้นไม่ได้โดย ธรรม เพราะไม่มีความผิดที่จะ คำหั้นได้”	วิ.ม. 5/478/372, อง.ทุก. 20/166/126, ๑๓๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมนิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้ นิสิตนักศึกษามีมารยาทเรียบร้อย สงบ เสี่ยมเจียมตัว	จ.พ.วิ.ม. 5/478/372

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
232	ความเสมอภาค	--การพัฒนา พฤติกรรม	“นกกระทาได้ให้ลิงกับช้าง สมาทานศีล 5 ทั้งตนเองก็รักษา ศีล 5 สหายทั้งสามนั้นต่างเคารพ ยำเกรง ดำเนินชีวิตอยู่อย่างเสมอ ภาคกัน ภิกษุทั้งหลาย การที่พวก เธอเป็นผู้บวชแล้ว ในธรรมวินัยที่ เรากล่าวดีแล้ว มีความเคารพ มี ความยำเกรงกันและกัน ดำเนิน ชีวิตอย่างเสมอภาคกัน จะพึง งดงามในธรรมวินัยนี้”	วิ.จ. 7/311/125, ๑๒๙	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมนิสิตนักศึกษา นิสิต นักศึกษาคควรใช้ชีวิตอย่างเสมอภาค กัน ไม่แบ่งชนชั้น ไม่ยกตนเหนือกว่า ผู้อื่นและข่มเหงเพื่อน	--จ.พ.วิ.จ. 7/311/125
233	ความเสียสละ (จาคะ)	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา	“ชนผู้มีปัญญาเห็นแจ้ง เห็นศีล จาคะ (ความเสียสละ) และสุจริต (ความประพฤติดี) ของ ... ผู้มีศีล	อง.ต.ก. 20/49/210, ๑๒๙	เป็นหลักธรรมสำหรับนักศึกษาในการ พัฒนาพฤติกรรมและจิตใจ นิสิต นักศึกษาคควรมีความเสียสละ อันเป็น	--จ.พ.อง.ต.ก. 20/49/210 --จ.จ.อง.ต.ก.

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
		จิตใจ	นั่น แล้วข่อมทำตาม”		คุณธรรมที่บ่งชี้ถึงความไม่เห็นแก่ตัว และเห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง	20/49/210
234	ความใส่ใจ (จิตตะ)	การพัฒนา จิตใจ	“อิทธิบาท 4 ประการ ... 3) เจริญ อิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตต สมาธิ ปธานสังขาร”	ส.ม. 19/836/415, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับนักศึกษาในการ พัฒนาจิตใจ นิสิตนักศึกษาควรเอาใจ ใส่และมีใจจดจ่อในการเรียน การ ทำงาน และในกิจที่เป็นกุศลทั้งปวงที่ กระทำ	จ.จ.ส.ม. 19/836/415
235	ความหวังดี	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	“อันเตวาสิกมีความหวังดีอย่างยิ่ง ในอาจารย์”	วิ.ม. 4/81/119, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับนักศึกษาในการ พัฒนาพฤติกรรมและจิตใจ นิสิต นักศึกษาควรมีความหวังดีและ ปรารถนาดีต่อผู้อื่น เพื่อให้ผู้อื่น ประสบความสุขความเจริญ	--จ.พ.วิ.ม. 4/81/119 --จ.จ.วิ.ม. 4/81/119

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
236	ความเห็นแก่ ประโยชน์ตน	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ --การพัฒนา ปัญญา	--“พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ‘วิสาขา เธอเห็นอานิสงส์อะไร จึง ขอพร 8 ประการจากตถาคต’ นาง วิสาขาวิครมาตา กราบทูลว่า ‘พระพุทธเจ้าข้า ... เมื่อหม่อมฉัน ระลึกถึงบุญกุศลนั้น ก็จะเกิด ความปลื้มใจ เมื่อหม่อมฉันปลื้ม ใจก็จะเกิดอิมใจ เมื่ออิมใจ ภายจะ สงบ หม่อมฉันมีกายสงบจะมี ความสุข จิตของผู้มีความสุขจะตั้ง มั่น หม่อมฉันจะได้บรมอินทรีย์ พลละ และโพชนงค์ หม่อมฉันเห็น อานิสงส์นี้ จึงกราบทูลขอพร 8	วิ.ม. 5/351/224, วิ.จ.6/212/326, วิ.จ. 6/213/328- 329, ขุ.ธ. 25/166/84, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับนักศึกษาในการ พัฒนากาย พฤติกรรม จิตใจ และ ปัญญา นิสิตนักศึกษาควรคำนึงถึง ประโยชน์ตน โดยการประพฤติธรรม มีการให้ทานเป็นต้น เมื่อตนประพฤติ ดี ก็จะเกิด ความปลื้มใจ อิมใจ ภาย สงบ และมีความสุข เมื่อมีความสุข จิต จะตั้งมั่นและสามารถสร้างบุญสูงต่อ ขึ้นไปได้	--จ.ก.วิ.ม. 5/351/224 --จ.พ.วิ.ม. 5/351/224 --จ.จ.วิ.ม. 5/351/224 --จ.ป.วิ.ม. 5/351/224 --ป.ก.วิ.ม. 5/351/224 --ป.พ.วิ.ม. 5/351/224 --ป.จ.วิ.ม. 5/351/224 --ป.ป.วิ.ม. 5/351/224

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตปัญญา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			ประการกับพระตถาคต พระพุทธเจ้าข้า” --“เพื่อประโยชน์แก่ท่านเหล่านั้น และเพื่อประโยชน์แก่ตน”			
237	ความเห็นแก่ ประโยชน์ผู้อื่น	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ --การพัฒนา ปัญญา	--“นางวิสาขาเมตตามาตา ... กราบ ทูลว่า หม่อมฉันกราบทูลขอพร 8 ประการ พระพุทธเจ้าข้า หม่อมฉันประสงค์จะถวายผ้าวัส สิกสาฎก ถวายอาคันตุกภัต ถวาย คมิภภัต ถวายคิลานภัต ถวายคิลา นุบัญญัติ ถวายคิลานเภสัช ถวายชวยาคูแก่พระสงฆ์ และ ถวายผ้าอาบน้ำแก่ภิกษุณีสงฆ์ฉัน	วิ.ม. 5/350/221, วิ.จ. 6/212/326 , วิ.จ. 6/213/328- 329, บ.ช.า. 27/200-201/454, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับนิสิตนักศึกษา ในการพัฒนาจิตใจ นิสิตนักศึกษาควร ฝึกตนให้เห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่นดั่งนาง วิสาขาที่ขอพรเพื่อเอื้อประโยชน์แก่ ภิกษุและภิกษุณี ในการขอถวายผ้า อาบนํ้าฝน (ผ้าวัสสิกสาฎก) อาหาร สำหรับภิกษุที่มาขอพักอาศัย ไม่ใช่อยู่ ประจำ (อาคันตุกภัต) อาหารสำหรับ ภิกษุที่เตรียมจะเดินทางไป (คมิภภัต)	--จ.ก.วิ.ม. 5/350/221 --จ.พ.วิ.ม. 5/350/221 --จ.จ.วิ.ม. 5/350/221 --จ.ป.วิ.ม. 5/350/221 --ป.ก.วิ.ม. 5/350/221 --ป.พ.วิ.ม. 5/350/221 --ป.จ.วิ.ม. 5/350/221 --ป.ป.วิ.ม.

ชื่อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			ตลอดชีวิต” --“เพื่อประโยชน์แก่ท่านเหล่านั้น และเพื่อประโยชน์แก่ตน”		อาหารสำหรับภิกษุใช้ (คิลานภัต) อาหารสำหรับภิกษุผู้พยาบาลภิกษุใช้ (คิลานุปัฏฐากภัต) ยา (เภสัช) สำหรับ ภิกษุใช้ (คิลานเภสัช) ข้างคัมที่ถวาย ประจำ (ชฎยาคุ) แก่พระสงฆ์ และ ถวายผ้าอาบน้ำแก่ภิกษุสงฆ์จนตลอด ชีวิต สิ่งทีขอส่วนเพื่อผู้อื่น มีสิ่งทีเอื้อ ประโยชน์แก่ตน คือ บุญอันได้จาก การถวายทานที่มีค่ายิ่งใหญ่ มาก นำ สรรเสริญ และนำอนุโมทนานาง วิสาขเป็นอย่งนิสิตนักศึกษาที่ฝึก ตนด้วยหลักธรรมข้อนี้จะเป็นผู้นำที่มี ผู้นับถือยำเกรงและมีภาวะผู้นำสูง	5/350/221

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
238	ความเห็นชอบ (สัมมาทิฏฐิ)	--การพัฒนา กาย --การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ --การพัฒนา ปัญญา	--“มัชฌิมาปฏิปทานั้น ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ 8 นี้แหละ คือ 1. สัมมาทิฏฐิ (ความเห็นชอบ) ...” --“ปริชาธแห่งสมาธิ 7 ประการ ... คือ 1. สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ) ...” --“ทางนั้นชื่อว่าเป็นทางตรง ทิศ นั้นชื่อว่าไม่มีภัย รตชื่อว่าไม่มี เสียงดัง ประกอบด้วยลือคือธรรม หิริเป็นฝาประทุนของรถนั้น สติ เป็นเกราะกั้นของรถนั้น เรากล่าว ธรรม มีสัมมาทิฏฐินำหน้าว่าเป็น นายสารถิ ขานชนิดนี้มีอยู่แก่ผู้ใด จะเป็นสตรีหรือบุรุษก็ตาม ผู้นั้น	วิ.ม. 4/13/21, วิ.ม. 4/14/22, ที.ม. 10/329/258, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาปัญญา ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาทุกด้านของนิสิต นักศึกษา หลักธรรมนี้ควรปลูกสร้าง ให้มีในนิสิตนักศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นหลักธรรมที่ทำให้เกิดธรรม ที่ถึงตามมาจำนวนมาก เป็น หลักธรรมข้อแรกของอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่เป็นในฝ่าย ปัญญา ผู้มีความเห็นชอบเป็นผู้ที่มี ปัญญารู้ว่าสิ่งใดเป็นกุศล สิ่งใดเป็น อกุศล จึงสามารถดำเนินตามทางที่ ประเสริฐคือดำเนินตามอริยมรรคได้ สมบูรณ์หลักธรรมนี้ถือเป็นองค์	--ป.ก.วิ.ม. 4/13/21 --ป.พ.วิ.ม. 4/13/21 --ป.จ.วิ.ม. 4/13/21 --ป.ป.วิ.ม. 4/13/21

ชื่อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			ไปใกล้นิพพานด้วยยานี้แล”		<p>ประกอบแห่งมรรคสมาธิ (บริวารแห่งสมาธิ) เป็นความเป็นธรรมที่ถูก (สัมมันตะ) เป็นหนึ่งในจำนวนทางแห่งกุศลกรรม 10 ประการ (กุศลกรรมบท 10) เป็นธรรมที่ควรสรรเสริญ เป็นธรรมหนึ่งในจำนวนธรรม 10 ประการที่เป็นไปในทางแห่งคุณวิเศษ ที่ควรรู้อย่าง ที่ควรทำให้แจ้ง ผู้ที่มีความเห็นชอบ จะสามารถประกอบกุศลกรรมต่างๆ ได้เป็นเอก และสามารถงดเว้นการประกอบอกุศลกรรมต่างๆ ได้</p>	

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตปัญญา ศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
239	ความอดทน (ขันติ)	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	--“ภิกษุถูกประทุษร้าย ได้ยิน คำพูดมาก ของพวกสมณะ หรือ พวกคนพูดมาก ไม่พึงโต้ตอบคน เหล่านั้นด้วยคำหยาบ เพราะผู้ สงบย่อมไม่สร้างศัตรู” --“ผู้ใด โกรธตอบต่อบุคคลผู้โกรธ ผู้นั้นย่อมเลวกว่าผู้โกรธ เพราะ การโกรธตอบนั้น บุคคลผู้ไม่ โกรธตอบต่อบุคคลผู้โกรธ ชื่อว่า ชนะสงครามที่ชนะได้ยาก” --“ความอดทนมีอานิสงส์ 5 ประการ ... คือ 1) เป็นที่รักเป็นที่ พอใจของคนหมู่มาก 2) เป็นผู้ไม่	ถ.ศ. 15/250/366, ถ.ม. 19/836/415, อ.จ.ทุก. 20/166/126, อ.จ.ปญจก. 22/216/359, ขุ.ม. 29/167/473, ๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมและจิตตปัญญา ให้ มีความอดทนอดกลั้น สามารถ อดกลั้นต่อการล่วงเกินของผู้อื่นได้ ทำ ให้เป็นคนสงบ ไม่แสดงกิริยาที่ไม่ เหมาะสมหลักธรรมนี้ควรปลูกสร้าง ให้มีในจิตตปัญญา เพราะเป็น หลักธรรมที่ทำให้เกิดการพัฒนาจิตใจ ให้เข้มแข็ง อดทนทั้งทางกายและใจ พร้อมที่จะเผชิญ หน้ากับอุปสรรค ต่างๆ ผู้ที่มีความอดทนมักเป็นที่รักที่ พอใจของคนหมู่มาก เป็นผู้ไม่มาก ด้วยแรงแและไม่มากด้วยโทษ และ	--จ.พ.อ.จ.ทุก. 20/166/126 --จ.จ.อ.จ.ทุก. 20/166/126

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			คูร้าย 3) เป็นผู้ไม่มีวิปปฏิสาร 4) เป็นผู้ไม่หลงลืมสติตาย 5) หลังจากตายแล้วย่อมไปเกิดใน สุกคติโลกสวรรค์”		สามารถงดเว้นอกุศลกรรมได้หลาย ประการ	
240	ความอ่อนน้อม	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	--“นรชนเหล่าใด จลตาในธรรม ประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตนต่อ บุคคลผู้เจริญทั้งหลาย ... เป็นผู้ ได้รับการสรรเสริญในปัจจุบัน และมีสุคติภพในเบื้องหน้า” --“ธรรม 4 ประการคือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ย่อมเจริญแก่ผู้ กราบไหว้ ผู้อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ เป็นนิตย์”	วิ.จ. 7/311/125, ขุ.ธ. 25/109/64, ๗๑๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมและจิตใจนิสิตนักศึกษา หลักธรรมนี้มุ่งฝึกให้นิสิตนักศึกษามี ความอ่อนน้อมต่อผู้ที่อาวุโสกว่าทั้งใน เชิงวัชวุฒิ คุณวุฒิ และประสบการณ์ นิสิตนักศึกษาที่มีความอ่อนน้อมถ่อม ตนมักจะได้รับ การสรรเสริญ ความ เอ็นดู และเป็น ที่รักของผู้อาวุโส ทั้งหลายเหล่านั้นอยู่เป็นนิจ	--จ.พ.วิ.จ. 7/311/125 --จ.จ.วิ.จ. 7/311/125

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตปัญญา ศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
241	ความอ่อนโยน (มัททวะ)	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	--“บุคคลผู้ตั้งวาจาและใจไว้โดย ชอบ มิได้ทำบาปทางกาย อยู่ ครองเรือนที่มีข้าวและน้ำมาก เป็นผู้มีศรัทธา 1 เป็นผู้อ่อนโยน 1 มีปกติเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ 1 รู้เจราจา ปราศรัย 1 ผู้ตั้งอยู่ในธรรม 4 ประการนี้ ชื่อว่าเป็นผู้ตั้งอยู่ใน ธรรม ผู้นั้นจึงไม่กลัวปรโลก” --“ผู้ฉลาดในประโยชน์มุ่งหวัง บรรลุดีสนัตถะ ควรบำเพ็ญกรณีย กิจ ควรเป็นผู้อาจหาญ ซื่อตรง เคร่งครัด วาง่าย อ่อนโยน และไม่ เย่อหยิ่ง”	ส.ส. 15/75/82, อง.ทุก. 20/165/126, ขุ.ขุ. 25/1/20,๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมและจิตตปัญญาศึกษา หลักธรรมนี้ควรปลูกสร้างให้มีใน จิตตปัญญาศึกษา เพราะเป็นหลักธรรมที่ ทำให้เกิดการพัฒนาพฤติกรรมที่ อ่อนโยนต่อผู้อื่น ไม่ก้าวร้าวและเพ่ง โทษผู้อื่น	--จ.พ.ส. 15/75/82 --จ.จ.ส. 15/75/82

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนาจิต ตศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
242	ความอะลุ้มอล่วย	การพัฒนา พฤติกรรม	“พระผู้มีพระภาค ตรัสห้ามว่า ‘อย่าเลยโคตมิ เธออย่าขอบใจการ ที่มาตุคาม ออกจากเรือนบวชเป็น บรรพชิต ในธรรมวินัยที่ตถาคต ประกาศไว้เลย’ ... ท่านพระ อานนทกราบทูลว่า ‘ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ ถ้ามาตุคามออก จากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ใน พระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรง ประกาศไว้ สามารถทำให้แจ้ง โสดาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล หรืออรหัตผลได้ ... ขอมาตุคามพึง ได้ออกจากเรือน	อง.อภุจก. 23/51/331-334, ๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมและจิตเจตนาจิตตศึกษา หลักธรรมนี้ควรปลูกสร้างให้มีใน จิตตศึกษา เพราะเป็นหลักธรรมที่ ทำให้เกิดการพัฒนาพฤติกรรมที่ไม่ พินชงเค็ดขาด มีการประณีประนอม	จ.พ.อง.อภุจก. 23/51/331-334

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			บวชเป็นบรรพชิตในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศไว้ด้วยเถิด' ... พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า 'อานนท์ ถ้ามหาปชาบดีโคตมีรับครุธรรม 8 ประการได้ การรับครุธรรมนั้นแลเป็นการอุปสมบทของเธอ'"			
243	ความอึดใจ (ปีติ)	การพัฒนา จิตใจ	--"เมื่อภิกษุนั้นพิจารณาเห็นนิเวศน์ 5 ที่ตนละได้แล้ว ย่อมเกิดความเบิกบานใจ เมื่อเบิกบานใจก็ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจมีปีติ ภายย่อมสงบ เธอมีกายสงบย่อมได้รับความสุข เมื่อมีความสุข จิตย่อม	ที่.สี.9/413/178 ที่.ม. 10/139/86, ฯลฯ	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาจิตใจให้มีจิตที่ดีด้วยความอึดใจ อันเกิดจากความเบิกบานใจ และผลจากความอึดใจนี้ ทำให้กายสงบ มีความสุข และจิตตั้งมั่น	จ.จ.ที่.ม. 10/139/86

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			ตั้งมั่น” --“ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญ อย่าง ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบ เท่าที่ภิกษุยังเจริญปีติสัมโพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือ ความอิมใจ)”			
244	ความเอื้อเฟื้อ	--การพัฒนา พฤติกรรม --การพัฒนา จิตใจ	--“บุคคลผู้มีจิตฟุ้งซ่าน มีความ ดำริไม่มั่นคงเหมือนมฤค ยินดี ในอสัทธิธรรม กล่าวคำไร้สาระ เป็นอันมาก มีความเห็นต่ำทราม ไม่มีความเอื้อเฟื้อ ย่อมห่างไกล จากความเป็นผู้มั่นคง” --“บุคคลผู้ตั้งวาจาและใจไว้โดย	ที.ม. 10/141/88, ส.ส. 15/75/82, อง.ทุก. 20/89/107, อง.จตุกก. 21/22/36, ๑๗๑	เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา พฤติกรรมและจิตใจนิสิตนักศึกษา มุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษามีจิตคิด เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ผู้อื่น และมีความโอบ อ้อมอารี ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข	--จ.พ.อง.จตุกก. 21/22/36 --จ.จ.อง.จตุกก. 21/22/36

ข้อ ธรรม ที่	หลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	แนวทางการ พัฒนานิสิต นักศึกษา	ตัวอย่างสาระของหลักธรรมจาก พระไตรปิฎก	ที่มาของ หลักธรรม (เล่ม/ ข้อ/หน้า)	การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ	รหัสหลักธรรม
			ชอบ มิได้ทำบาปทางกาย ... เป็นผู้ มีศรัทธา 1 เป็นผู้อ่อนโยน 1 มี ปกติเอื้อเพื่อ ผู้แม่ 1 รู้เจรจา ปราศรัย 1 ผู้ตั้งอยู่ในธรรม 4 ประการนี้ ชื่อว่าเป็นผู้ตั้งอยู่ใน ธรรม ผู้นั้นจึงไม่กลัวปรโลก”			

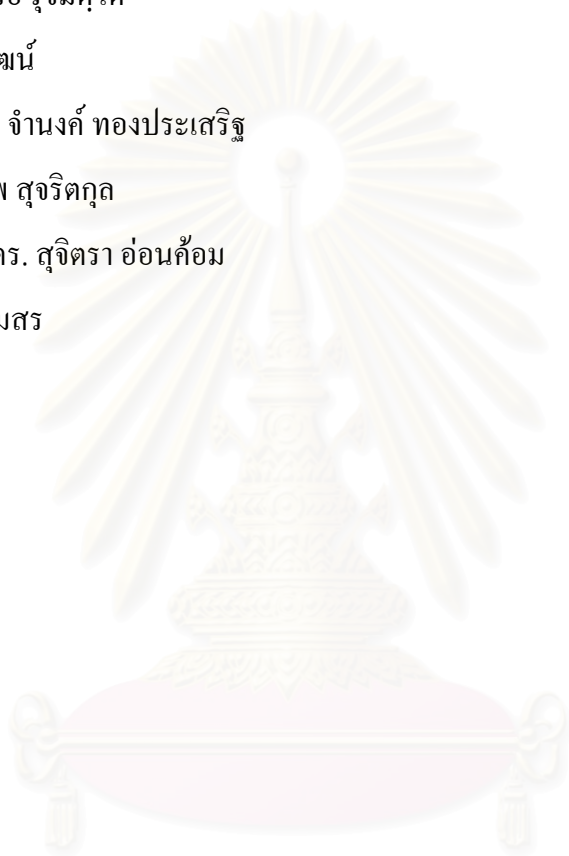

ภาคผนวก ข
รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ

1. พระเทพวิสุทธิกวี
2. พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ)
3. พระมหา ดร.ไพฑูรย์ รุจิเมตโต
4. พระครูปลัดปิฎกวัฒน์
5. ศาสตราจารย์พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ
6. ศาสตราจารย์ อำไพ สุจริตกุล
7. รองศาสตราจารย์ ดร. สุจิตรา อ่อนค้อม
8. ดร.สมบุญ ดวงสโมสร
9. ดร.อำนาจ บัวศิริ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ค
ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ

ความคิดเห็นของ พระเทพวิสุทธิกวี

ตำแหน่ง รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

หลักธรรมที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก

เลือก อริยมรรคมีองค์ 8

เหตุผลที่เลือก

เป็นหลักปฏิบัติที่เป็นสากล สามารถอธิบายครอบคลุมธรรมะอื่นๆ ได้ครบถ้วนทุกข้อ

หลักธรรมที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก

เลือก กุศลกรรมบถ 10

เหตุผลที่เลือก

เพราะเป็นทางแห่งการทำความดี ครอบคลุมพฤติกรรมมนุษย์ เพื่อความดีต่อสังคมมนุษย์ด้วยกัน

หลักธรรมที่ปรากฏในพระอภิธรรมปิฎก

เลือก สติปัฏฐาน 4

เหตุผลที่เลือก

สติปัฏฐาน คือธรรมที่สอนให้รู้จักตนเอง คนสมัยนี้หลงตัวเองกันมาก ควรหาแนวทางกลับมาศึกษาตนเองเพื่อรู้จักตัวเอง จะได้ไม่หลงตนเอง มีน้ำใจแบ่งปันสังคมมากขึ้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความคิดเห็นของ พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตฺโตโสภโณ) (ปธ.9, Ph.D.)

ตำแหน่ง รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลือกหลักธรรม อริยมรรคมีองค์ 8 ทั้ง 3 ปีฎก

เหตุผล

พระพุทธองค์ตรัสว่า เธอจงประพฤติพรหมจรรย์ ธรรมวินัยใดที่เราแสดงแล้วจักเป็นศาสดาแทนเธอ

อริยมรรคมีองค์ 8 คือ พรหมจรรย์ ผู้ประพฤติตามอริยมรรคมีองค์ 8 เรียกว่าพรหมจารี

เป้าหมาย คือ การทำราคะ โทสะ โมหะ อาสวะ ให้สิ้นไป

ผล คือ โสดาปัตติผล สกิทาคามีผล อนาคามีผล ถึง อรหัตผล

หัวใจของพระวินัยปิฎก คือ ความสะอาดด้วยศีล เช่น ปาฏิสุทธีศีล 4

หัวใจของพระสุตตันตปิฎก คือ ความเสียสละ การไม่เห็นแก่ตัว การรักผู้อื่น ความไม่ยึดมั่นถือมั่น ความไม่ประมาท

หัวใจของพระอภิธรรมปิฎก คือ ปัญญา

พระสุธีวรญาณให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมว่า การพัฒนานิสิตนักศึกษาสามารถใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา กล่าวคือ นิสิตนักศึกษามีความสะอาดกายวาจา มีใจสงบ มุ่งพัฒนาปัญญา หรืออาจพัฒนาโดยใช้แนวพุทธะ คือ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน

ผู้รู้ คือ นิสิตนักศึกษารู้ชีวิต สิ่งแวดล้อม รู้ว่าอะไรควรไม่ควร การที่นิสิตนักศึกษาเสพเมณฑุไม่จัดว่าเป็นผู้รู้

ผู้ตื่น คือ นิสิตนักศึกษาตื่นในความดี ไม่ถูกชักชวนไปในทางที่ผิด เช่น ไม่เสพยาเสพติด

ผู้เบิกบาน คือ นิสิตนักศึกษามีความสุข อารมณ์เบิกบาน ยิ้มแย้มแจ่มใส ไม่เครียดไม่ทุกข์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความคิดเห็นของ พระมหา ดร.ไพฑูรย์ รุจิमितุโต

ตำแหน่ง รองอธิการบดีฝ่ายเผยแผ่และวิเทศสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

หลักธรรมที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก

เลือก ศีล 5

เหตุผลที่เลือก

เนื่องจากศีลเป็นระเบียบวินัยของมนุษย์ที่จะต้องรักษา เพื่อให้ความประพฤติของมนุษย์มีความเจริญ และมีจิตใจสูงมากกว่าสัตว์ดิรัจฉาน ถ้ามนุษย์ไม่เจริญด้วยความรู้และความประพฤติก็น่าจะไม่ต่างอะไรกับสัตว์ดิรัจฉาน นี่เป็นขั้นตอนหรือกระบวนการของการเป็นมนุษย์

หลักธรรมที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก

เลือก อธิเบทา 4

เหตุผลที่เลือก

อธิเบทาคือเข้มทิศในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ นั่นคือ คนเราจะประสบความสำเร็จต้องมีองค์ประกอบที่ชัดเจน 4 ข้อ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา อย่าให้ขาดสักข้อเดียว แรงจูงใจ ความตั้งใจ หุ่นเท และไตร่ตรองพิจารณาเป็นกระบวนการทำงานของมนุษย์

หลักธรรมที่ปรากฏในพระอภิธรรมปิฎก

เลือก ปฏิจจสมุปบาท

เหตุผลที่เลือก

ธรรมชาติของสรรพสิ่งในโลกย่อมมีเหตุมีปัจจัย ทำให้เกิดสิ่งนั้น สิ่งนี้ขึ้นมา พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาสอนเรื่องเหตุผล ให้มีปัญญาพิจารณากำกับ มิให้หังมาย เพราะฉะนั้นหลักปฏิจจสมุปบาทจึงเป็นการสาวหาเหตุและหาผลของห่วงโซ่ชีวิตมนุษย์อย่างน่าศึกษา

ความคิดเห็นของ พระครูปลัดปิฎกวัฒน์
ตำแหน่ง ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดญาณเวศกวัน

หลักธรรมที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก

เลือก อริยมรรคมีองค์ 8

เหตุผลที่เลือก

หลักธรรมที่จะนำไปเป็นรูปแบบการพัฒนาจิตควรเป็นเรื่องภาเวตัพพรหม ธรรมที่ควรให้มีให้เป็น ควรสร้างให้มีในตัวตนของนิสิตนักศึกษาได้ และจากหลักธรรมหมวดนี้ สามารถสรุปลงในไตรสิกขาได้ด้วย

หลักธรรมที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก

เลือก สัปปริสธรรม 7

เหตุผลที่เลือก

นิสิตนักศึกษาที่ได้รับการฝึกอบรมนั้นควรมีลักษณะของความเป็นสัตบุรุษตามหลักธรรมคือ สัปปริสธรรม 7 ประการ

หลักธรรมที่ปรากฏในพระอภิธรรมปิฎก

เลือก อธิธัมม 4

เหตุผลที่เลือก

นิสิตนักศึกษาควรมีหลักธรรมเรื่อง อธิธัมม 4 นี้ที่จะนำพาชีวิตไปสู่ความสุขความสำเร็จได้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความคิดเห็นของ ศาสตราจารย์พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ (ปธ.9 ราชบัณฑิต)

สิ่งสำคัญที่อยากให้พัฒนานิสิตนักศึกษา คือ **วิชาและจรรยา** คือ ความถึงพร้อมด้วยความรู้ และความประพฤติ และพัฒนาศีล สมาธิ ปัญญา (ไตรสิกขา)

เห็นด้วยอย่างยิ่งที่จะพัฒนานิสิตนักศึกษาให้ดำเนินตาม**อริยมรรคมีองค์ 8** ซึ่งก็คือศีล สมาธิ ปัญญานั้นเอง การจะประสบความสำเร็จต้องมีสัมมาทิฐิ เมื่อมีความเห็นชอบก็จะประกอบแต่สิ่งที่ดี ในเรื่องสมาธิเช่นกัน หากมีสัมมาทิฐิจึงจะเป็นสัมมาสมาธิ

ปัจจุบันมีนิสิตนักศึกษาที่มีความประพฤติไม่ดี เพราะการศึกษานັนพุทธิศึกษามากไป ควรมีการเน้นจริยศึกษามากขึ้น และครูอาจารย์ควรมีจริยธรรมด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความคิดเห็นของ ศาสตราจารย์ อ่ำไพ สุจริตกุล

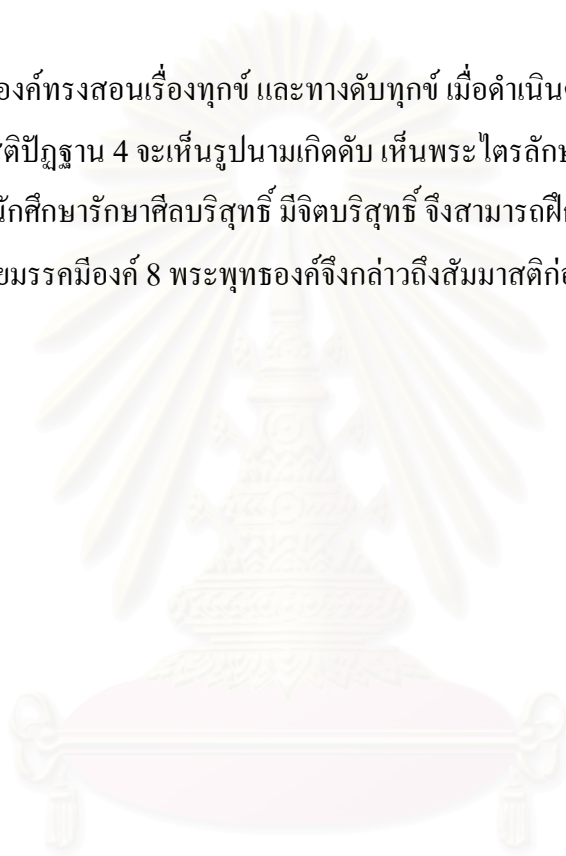
เลือกอริยมรรคมีองค์ 8 ทุกปีผูก

เหตุผล

อริยมรรคมีองค์ 8 เป็นหลักธรรมสำคัญ ครอบคลุม สามารถย่อเป็นศีล สมาธิ ปัญญา ถ้าไม่เจริญมรรค จะไปสู่จุดมุ่งหมายได้อย่างไร กล่าวคือ ถ้าเจริญอริยมรรค ก็จะสามารถฝึกสติปัฏฐาน 4 ได้ ซึ่งจำเป็น

พระพุทธองค์ทรงสอนเรื่องทุกข์ และทางดับทุกข์ เมื่อดำเนินตามอริยมรรค ก็จะเข้าสู่สติปัฏฐาน 4 เมื่อฝึกสติปัฏฐาน 4 จะเห็นรูปนามเกิดดับ เห็นพระไตรลักษณ์ คือ เห็นอริยสัจ 4

เมื่อนิสิตนักศึกษารักษาศีลบริสุทธฺี มีจิตบริสุทธฺี จึงสามารถฝึกสมาธิได้ ดังนั้นสมาธิต้องมีสติเป็นฐาน ในอริยมรรคมีองค์ 8 พระพุทธองค์จึงกล่าวถึงสัมมาสติก่อนสัมมาสมาธิ

สถาบันวิทย์บริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความคิดเห็นของ รองศาสตราจารย์ ดร. สุจิตรา อ่อนค้อม

ตำแหน่ง รองศาสตราจารย์ระดับ 9 มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

หลักธรรมที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก

เลือก อริยมรรคมีองค์ 8

เหตุผลที่เลือก

เพราะเป็นข้อปฏิบัติที่จะนำไปสู่จุดหมายของพระพุทธศาสนาดังที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในอัมมจักกัปปวัตตนสูตร อันเป็นเทศนาครั้งแรกหรือปฐมเทศนา ซึ่งปรากฏในพระวินัยปิฎก พระไตรปิฎก เล่ม 4 ข้อ 14 หน้า 18 (ฉบับภาษาบาลี)

หลักธรรมที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก

เลือก อริยมรรคมีองค์ 8

เหตุผลที่เลือก

เพราะเป็นกระบวนการพัฒนาที่ครบทั้ง 3 ด้าน คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นวิธีเดียวที่จะพัฒนาจากปุถุชนเข้าอริยบุคคล (พระไตรปิฎก เล่ม 19 ข้อ 1665 หน้า 528 ฉบับภาษาบาลี)

หลักธรรมที่ปรากฏในพระอภิธรรมปิฎก

เลือก อริยมรรคมีองค์ 8

เหตุผลที่เลือก

เพราะเป็นหลักธรรมสำคัญที่เมื่อปฏิบัติ (อริยมรรคมีองค์ 8) ย่อมเท่ากับปฏิบัติธรรมทั้งหมดของพระพุทธศาสนา และปรากฏอยู่ครบทั้ง 3 ปิฎก (พระไตรปิฎกเล่มที่ 35 ข้อ 145 หน้า 127 ฉบับภาษาบาลี)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความคิดเห็นของ ดร.สมบุญ ดวงสโมสร

ตำแหน่ง ที่ปรึกษาคณะกรรมธิการการศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม สภาผู้แทนราษฎร

หลักธรรมที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก

เลือก ศิล 5

เหตุผลที่เลือก

พระพุทธศาสนาแปลว่าคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ศิลอยู่ในคำสั่ง คือ สั่ง (วินัย) ให้หยุดทำบาปทุกอย่าง ศิลย่อมทำให้สงบกาย สงบวาจาเพื่อให้ผู้รักษาศีลพัฒนาการปฏิบัติให้เกิดความสงบใจต่อไป ตามหลัก “ไตรสิกขา” คือ ศิล สมาธิ ปัญญา ดังนั้น ศิล 5 จึงเป็นหลักวินัยที่จะขาดมิได้

หลักธรรมที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก

เลือก เวสาร์ชกรณธรรม 5

เหตุผลที่เลือก

ธรรมะทั้ง 5 ข้อเป็นหลักธรรมะที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดความกล้าหาญ มั่นคง ไม่หวั่นไหว ไม่เรววน เพราะมีศรัทธามั่นคงในพระรัตนตรัย มีศีลคอยกำกับ มีการศึกษาต่อเนื่องจริงจัง มีความขยันหมั่นเพียร และบรรลุดวงศธรรมที่สำคัญ คือ ปัญญา ยกเรื่องพระมหาชนก เป็นตัวอย่างในการบำเพ็ญเพียรวิริยะบารมี และยกเรื่องมโหสถบัณฑิต เป็นตัวอย่างในการบำเพ็ญปัญญาบารมี ก็ได้

ข้อสำคัญ : หากมีศรัทธามั่นคง ที่เรียกว่าอจลสัทธา แม้จะมีพลังอะไรมา เราก็ไม่หวั่นไหว กวัดแกว่งแต่อย่างใด

หลักธรรมที่ปรากฏในพระอภิธรรมปิฎก

เลือก อริยสัจ 4

เหตุผลที่เลือก

ทุกข์ คือ ปัญหาที่ต้องแก้ ก่อนแก้ ต้องรู้ที่มาสาเหตุ คือ สมุทัย และขั้นต่อไปศึกษาให้ทราบว่าการดับทุกข์หรือการแก้ปัญหา คือ นิโรธ มีอยู่จริง และทำได้จริง และวิธีการแก้ปัญหา หรือการดับทุกข์ ก็คือ อริยมรรคมีองค์ 8 เริ่มต้นด้วยสัมมาทิฐิ (บาลี) ทฤษฎี (สันสกฤต) ทฤษฎี (ไทย) Theory (English) หากเริ่มต้นผิดด้วยมิจฉาทิฐิ ก็จะทำให้ผิดเรื้อยทาง และในที่สุดก็ดับทุกข์หรือแก้ปัญหาไม่ได้

ความคิดเห็นของ ดร.อำนาจ บัวศิริ

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการกองกลาง

หลักธรรมที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก

เลือก ความไม่ประมาท

เหตุผลที่เลือก

เลือกความไม่ประมาทเพราะเป็นจุดยอดของธรรมะ คือ **84,000 พระธรรมชั้น** ข้อเหลือ
มรรคมืองค์ **8** ข้อเหลือไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ข้อเหลือสุดท้าย คือ ความไม่ประมาท ดังนั้น
ถ้าศึกษาและฝึกอบรมเรื่องความไม่ประมาทให้ลึกซึ้ง ขยายไปเรื่อยๆ จะได้หลักธรรมกว้างขวางลึก
ล้ำขึ้น ไปเรื่อยๆ

หลักธรรมที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก

เลือก สติปัฏฐาน 4

เหตุผลที่เลือก

เลือกสติปัฏฐาน 4 เพราะเป็นการฝึกให้รู้เข้าใจวาระแห่งจิต และ ฝึกสติสัมปชัญญะให้
เกิดขึ้นภายในตน จัดเป็นตามแนวทางไตรสิกขา เป็นการพัฒนามนุษย์อย่างสมบูรณ์

หลักธรรมที่ปรากฏในพระอภิธรรมปิฎก

เลือก อริยมรรคมืองค์ 8

เหตุผลที่เลือก

เลือกอริยมรรคมืองค์ 8 เพราะเป็นทางแห่งความสำเร็จ (ความพ้นทุกข์) ได้ตามระดับของ
การฝึกอบรมของผู้ฝึก (ผู้ศึกษา)

ภาคผนวก ง
แบบบันทึกข้อมูล
เพื่อบันทึกสาระสำคัญของหลักธรรมในพระไตรปิฎก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การน้อมนำสารธรรมไปปฏิบัติ:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

รหัสหลักธรรม:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

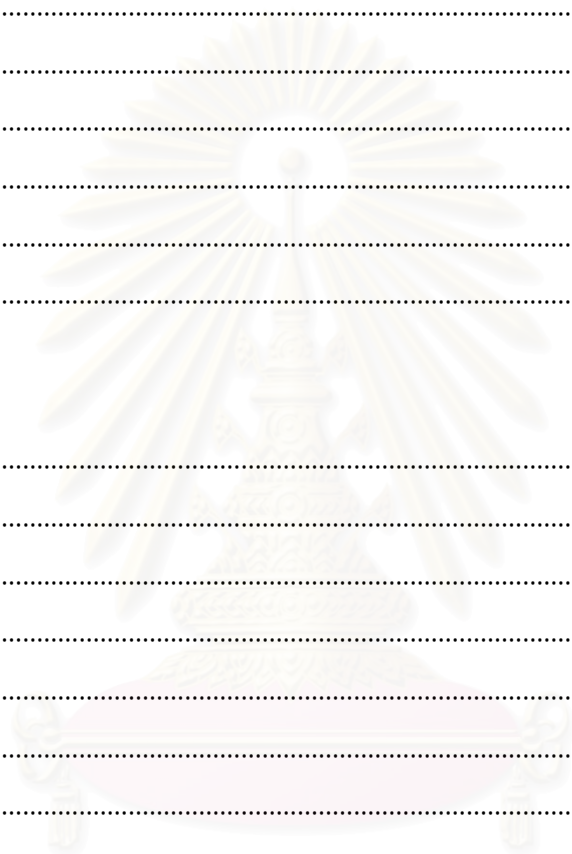
.....

.....

.....

.....

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียน

ดร.ณิ ชูประยูร เกิดเมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2504 สำเร็จการศึกษาศึกษาศาสตรบัณฑิต วิชาเอกภาษาอังกฤษ จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางเขน เมื่อ พ.ศ. 2525 สำเร็จการศึกษาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยมหิดล เมื่อ พ.ศ. 2529 ปัจจุบันเป็นอาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกริก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย